TÜRK DİLLERİ ARAŞTIRMALARI DİZİSİ : 3

Türk Dilleri Kütüphanesi

Ebulgazi Bahadır Han

Şecere-i Terākime

(Türkmenlerin Soykütüğü)

Hazırlayan:
Zuhal Kargı Ölmez

SİMURG
ANKARA 1996

Türk Dilleri Kütüphanesi

Türk Dilleri Kütüphanesi

Şecere-i Terākime
(Türkmenlerin Soykütüğü)

TÜRK DİLLERİ ARAŞTIRMALARI DİZİSİ: 3
Türk Dilleri Kütüphanesi

Yayımlayan:
Mehmet Ölmez

Ебулгази Бахадыр Хан

Шежере-и Терākиме
(Түркмениң Шежереси)

Зухал Каргы Өлмез

Анкара 1996

Türk Dilleri Kütüphanesi

Ebulgazi Bahadır Han

Şecere-i Terākime

(Türkmenlerin Soykütüğü)

Hazırlayan:
Zuhal Kargı Ölmez

Ankara 1996

Türk Dilleri Kütüphanesi

Ebulgazi Bahadır Han

Şecere-i Terākime
(Türkmenlerin Soykütüğü)

Hazırlayan: Zuhal Kargı Ölmez

Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi: 3
Yayımlayan: Mehmet Ölmez
E-mail: olmez @hun.edu.tr

Kapak resmi: Kül Erki Han
Dedem Korkudun Kitabı, O. Ş. Gökyay
yayımının sonundaki resimlerden alınmıştır
Câmiü't-tevârih, 387a
(Topkapı Müzesi, Nr. 1653)

Kapak Tasarımı
Mehmet Ulusel

Dağıtım ve Yazışma:
Simurg Kitapçılık ve
Yayıncılık Limited Şirketi
İstiklâl Cad. Hasnun Galip Sok. Nr. 2 A
80060 Beyoğlu-İSTANBUL
Tel: (212) 243 63 77
Fax: (212) 243 38 48

© Mehmet Ölmez

Ankara 1996
ISBN 975-7172-09-X

Baskı, cilt:
Şafak Matbaacılık
Tel: 229 57 84

Türk Dilleri Kütüphanesi

Annem'e ...

Türk Dilleri Kütüphanesi

Türk Dilleri Kütüphanesi

İÇİNDEKİLER

Önsöz 8

Kısaltmalar 9

Kaynaklar 11

Giriş 19

Yazım Özellikleri 37

Dilbilgisi Özellikleri

Sesbilgisi 47

Yapıbilgisi 70

Metin 107

Metnin Çevirisi 231

Açıklamalar 273

Sözlük 317

Tıpkıbasımlar

Taşkent Yazması 489

Leningrad Yazması 533

Türk Dilleri Kütüphanesi

ÖNSÖZ

Tarihçi ve hükümdar olan Ebulgazi Bahadır Han'ın *Şecere-i Terâkime* ve *Şecere-i Türk* adlı iki eseri vardır. Halkbilimi, edebiyat ve tarih yönünden ayrı ayrı değerlendirilebilecek olan bu eserler, dil yönünden çok ayrı bir öneme sahiptirler. En önde gelen özellikleri ise Çağataycadan Özbekçeye geçiş döneminde yazılmış olmalarıdır.

Çalışmamızın konusunu oluşturan Şecere-i Terâkime, daha önce kimi araştırmacılar tarafından çeşitli yönleriyle ele alınıp incelenmiştir. 1988 yılında Yüksek Lisans tezi olarak hazırlamış olduğumuz bu çalışma yayına hazırlanırken yeniden ele alınmıştır. O zaman için Taşkent ve Aşkabad'daki nüshaları getirtmek mümkün olmadığı için Kononov'un çalışmasındaki karşılaştırmalı Arap hafli metin esas alınmış Leningrad nüshasıyla karşılaştırılmıştı. Eseri yayıma hazırlarken Taşkent ve Aşkabad'daki nüshaları getirtmeye çalıştık. Ancak sadece Özbek Bilimler Akademisi, Doğu Elyazmaları Enstitüsü, 171. numarada kayıtlı olan nüshayı getirtebildik. Gerek nüshanın getirtilmesinin uzun zaman alması, gerekse metnin bu nüshaya göre yeniden kurulması ve buna bağlı olarak da dizin ve dilbilgisinin yeniden ele alınması, çalışmanın yayımını geciktirdi. Yeni kurulan metne göre hazırlanan bu dizinde sözcüklerin kökeni verilmiştir. Ayrıca, tezde yer almayan iki yeni bölüm eklenmiştir. Bunlar *Açıklamalar* ve *Çeviri* bölümleridir. Metnin Türkçeye çevirisi daha önce Muharrem Ergin tarafından yapılmışsa da çalışmamızın bütünlüklüğü açısından biz de bir çeviri vermeyi uygun gördük.

Bu çalışmayla Şecere-i Terâkime için herşeyin söylendiğini iddia etmiyoruz. Şecere-i Terâkime daha birçok yönden çalışmaya ve değerlendirmeye açıktır. Bizim amacımız metni ortaya koymak ve dizinini hazırlamaktı. Yaptığımız çalışmanın bundan sonra yapılacak olan çalışmalara az da olsa katkıda bulunması bizi mutlu edecektir. Gösterilen tüm özene rağmen, çalışmamızda eksiklik ve kusurların olacağının bilincindeyiz. Çalışma, bu yönde yapılacak eleştirilere her zaman açıktır.

Şecere-i Terâkime'nin gerek tez olarak hazırlanmasında, gerekse yayına hazırlanması sırasında bilgisinden ve görüşlerinden yararlandığım değerli hocam Prof. Dr. Talat Tekin başta olmak üzere, yetişmemde emeği geçen tüm hocalarıma teşekkür ederim. Taşkent'teki nüshanın getirtilmesinde yardımcı olan Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi Çağdaş Türk Lehçeleri Bölümü öğretim üyesi İristay Kuçkartayev'e; çalışmanın bütününü okuyarak katkılarda bulunan ve büyük bir özveriyle çalışıp eseri teknik yönden yayıma hazırlayan eşim Doç. Dr. Mehmet Ölmez'e ve Rusça kaynakları kullanmamda yardımcı olan Muvaffak Duranlı'ya teşekkür etmeyi gönül borcu bilirim.

Zuhal Kargı Ölmez

Türk Dilleri Kütüphanesi

Kısaltmalar

a. g. e.	adı geçen eser
a. g. m.	adı geçen makale
Alt.	Altayca
Altın O.	Altın Ordu ve Çöküşü
Altun Y.	Altun Yaruk (→ Ölmez)
AM.	Ana Moğolca
Apok.	→ Kara-Zieme 1986
Ar.	Arapça
AT	Ana Türkçe
ATG	(→ Gabain)
Az.	Azeri Türkçesi
Bab.	Babürname (→ Thackston)
Bab. D.	Bâbür Dîvânı
Bar.	Baraba Lehçesi
BT	→ Zieme, Kara-Zieme, Ş. Tekin
BudhhUig.	→ Ş. Tekin
Çağ.	Çağatayca
CC	Codex Cumanicus (→ Gronbech)
Chag. Man.	Chagatay Manual
CT	Câmiü't-tevârih
Çin.	Çince
Dic.	Dictionaire Türk Oriental
DK	Dede Korkut
DLT Endeks	→ Atalay
DS	Derleme Sözlüğü
DTS	Drevnetyurkskiy Slovar'
ED	→ Clauson
Ern 1	→ Zieme
ESTY	→ Sevortyan
ET	Eski Türkçe
EW	→ Räsänen
Far.	Farsça
Hak.	Hakasça
HakRS	Hakassko-Russkiy Slovar
Hal.	Halaççа
İA	İslâm Ansiklopedisi
İM	İbn-i Mühenna
Kaç	Kaça Lehçesi
Karag.	Karagas
KB	Kutadgu Bilig
KB İnd.	Kutadgu Bilig İndeks
Kırg.	Kırgızca
Kklp.	Karakalpakça
KklpRS	Karakalpakça Rusça Sözlük
Kl. Mo.	Klasik Moğolca
Kmk.	Kumukça
KmkRS	Kumıksko-Russkiy Slovar
Kor. Trans.	→ Eckmann
KS	Kırgız Sözlüğü
KTS	Kazak Türkçesi Sözlüğü
KTTS	→ İskakov
Kumd.	Kumandı Lehçesi
Küer.	Küerik
KW	Komanisches Wörterbuch
Kzk.	Kazakça
Leb.	Lebed Lehçesi
Lek. Tef.	→ Borovkov
Lexicon	→ Redhouse
ManiŞ	→ Zieme 1969

ME	Mukaddimetü'l-Edep (→ Yüce)
MK	Mahmud Kaşgarlı
Mo.	Moğolca
MO	Manzum Oğuzname (→ Eraslan)
Mong.S.	Mukaddimat Al-Adab (→ Poppe)
Nog.	Nogay
OD	Oğuz Destanı (→ Togan)
Orh. T.	Orhon Türkçesi
OTWF	→ Erdal
OyrRS	Oyrotsko-Russkiy Slovar
Özb.	Özbekçe
pw	→ Böhtlingk
R	→ Radloff
Raschmann	→ Raschmann
Rod. Turk	Rodoslovnaya Turkmen
Sag.	Sagayca
Seng.	Senglâh
Soç.	→ Bartold
SogFrag	→ Ragoz
SUyg.	Sarı Uygurca, → Malov
Şor.	Şorca
ŞS	Şeyh Süleyman Efendi
Tar.	Tarançi
TDA	Türk Dilleri Araştırmaları
TDBUÜ	Türk Dillerinde Birincil Uzun Ünlüler
Tel.	Teleüt Lehçesi
TKD	Türk Kavimleri ve Devletleri (→ Kurat)
TMEN	→ Doerfer
Totenbuch	→ Kara-Zieme
Trkm.	Türkmence
TS	Tarama Sözlüğü
TTS	Tanıklariyle Tarama Sözlüğü
Trkm.Tü.S.	Türkmence-Türkçe Sözlük, → T. Tekin
TrkmDil S.	→ Hamzayev
Tuv.	Tuvaca
TuvRS	Tuvinsko-Russkiy Slovar
Tü.	Türkçe
UigWb.	→ Röhrborn
Uyg.	Uygurca
Uzb.Eng.D.	Uzbek English Dictionary
Uzb. Lug.	Uzbek Tilining İzâhli Lugati
UzbRS	Uzbeksko-Russkiy Slovar
UyRS	Uygursko-Russkiy Slovar
VB	Volga Bulgarcası (→ Tekin 1988)
Vtoroy	→ Zieme 1977
Yak.	Yakutça
YUyg.	Yeni Uygurca
YTS	Yeni Tarama Sözlüğü

Türk Dilleri Kütüphanesi

KAYNAKLAR

ARAT, R. Rahmeti, 1965 (1991[3]): *Eski Türk Şiiri*, TTK, Ankara.

—, 1987[2]: *Vekayi Babur'un Hâtıratı*, TTK, Ankara.

—, 1979: *Kutadgu Bilig; III, İndeks*, Yay. K. Eraslan, O.F. Sertkaya, N. Yüce, TKAE, İstanbul.

ATALAY, Besim 1986: *Divanü Lûgat-it-Türk Dizini "Endeks" IV.* TDK Ankara.

BAMMATOVA, Z.Z, 1969: *Kumıksko-Russkiy Slovar'*, Moskva.

BANG, W., A, v. Gabain, G. R. Rachmati, *Türkische Turfan-Texte*, I-X, Berlin 1929-1959.

BARTOLD, V. V., 1965: *Soçineniya Rabotı po İstoriçeskoy Geografii* III, Moskva.

BARTHOLD, V. V., 1990: *Moğol İstilâsına Kadar Türkistan*, (Hazırlayan: Hakkı Dursun Yıldız), TTK, Ankara. (→ BARTOLD)

BASKAKOV, N. A., A. İ. İnkijekova-Grekul, 1953: *Hakassko-russkiy slovar'*, Moskva.

—, B. A. Karrıyev, M. Ya. Hamzayev 1968: *Turkmensko-Russkiy Slovar*, Moskva.

—, 1958: *Karakalpaksko-Russkiy Slovar'*, Moskva.

—, 1947: T. M. Toşçakova, *Oyrotsko-russkiy slovar'*, Moskva.

BATTAL, Aptullah 1988: *İbni Mühenna Lûgati* Ankara

BENZING, Johannes 1955: *Die tungusischen Sprachen: Versuch einer vergleichenden Grammatik.* Wiesbaden.

BEVERIDGE, Annette Susannah, 1922 (1979[2]): BĀBUR-NĀMA (Memoirs of Bābur), Vol. I-II, New Delhi.

BOROVKOV, A. K., 1961: *Bada'i' al-luġat*, Moskova.

—, 1963: *Leksika Sredneaziatskogo Tefsira XII-XIII vv.* Moskva.

—, S.F. Akabirov, Z.M. Magrufov, A.T. Hodjahanov, 1959: *Uzbeksko-Russkiy Slovar'*, Moskva.

BÖHTLINGK, Otto, 1883-1886: *Sanskrit-Wörterbuch in kürzerer Fassung*, Sechster Theil, ব-ষ, St. Petersburg.

BRETSCHNEIDER, E, 1888: *Mediaeval Researches*, Vol. I-II, London.

CAFEROĞLU, Ahmet 1931: *Kitâb al-idrâk li-lisan al-Atrâk, Abû Hayyan* İstanbul

CANPOLAT, Mustafa, 1972: *Ali Şir Nevaî, Lisānü'ṭ-ṭayr (İnceleme-Metin-Dizin)*, Ankara (yayımlanmamış doçentlik çalışması; metin bölümünün yayımı için aş. bk.).

 Türk Dilleri Kütüphanesi

—, 1995: *Alî Şîr Nevayî, Lisānü'ṭ-ṭayr,* TDK yay. 626, Alî-Şîr Nevayî Külliyâtı: 19, Ankara

CLAUSON, Sir Gerard, 1972: *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish.* Oxford.

—, 1960: *Sanglax, A Persian Guide to the Turkish Language.* London 1960.

DE COURTEILLE, Pavet, 1870: *Dictionnaire Türk Oriental,* Paris.

LE COQ, Albert von, 1914: "Bemerkungen über türkische Falknerei", *Baessler-Archiv, Band IV*: 1-12, Leipzig und Berlin.

— , 1922: "Bemerkungen zur türkische Falknerei", *Baessler-Archiv, Band: VI* : 114-122.

DESMAISONS, Petr, 1970: *Histoire des Mongols et des Tatares par Aboul-Ghazi Béhadour Khan*, Amsterdam.

DEVELLİOĞLU, Ferit, 1990: *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat.* Ankara: Aydın Kitabevi.

DOERFER, Gerhard 1963: *Türkische und mongolische Elemente im Neupersischen.* I. Wiesbaden.

—, 1965: *Türkische und mongolische Elemente im Neupersischen.* II. Wiesbaden.

—, 1967: *Türkische und mongolische Elemente im Neupersischen.* III. Wiesbaden.

—, 1975: *Türkische und mongolische Elemente im Neupersischen.* IV. Wiesbaden.

—, und Semih Tezcan, 1980: *Wörterbuch des Chaladsch*, Budapest.

DİLÇİN, Cem (Düzenleyen) 1983: *Yeni Tarama Sözlüğü,* Ankara.

"Ebü'l-Gazi Bahadır Han", *Türk Ansiklopedisi*, 14. c. 291-292.

ECKMANN, János 1966: *Chagatay Manual,* Bloomington.

—, 1976: *Middle Turkic Glosses of the Rylands Interlinear Koran Translation.* Budapest.

ERASLAN, Kemal, 1976: "Manzum Oğuznâme", *Türkiyat Mecmuası*, c. XVIII, İstanbul.

—, 1980: *Eski Türkçe'de İsim-Fiiller*, İstanbul.

ERDAL, Marcel, 1991: *Old Turkic Word Formation: A Functional Approach to the Lexicon,*. I-II, Wiesbaden.

EREN, Hasan, 1953: "Türk *Onomastique*'i Hakkında", Fuad Köprülü Armağanı: 127-129 İstanbul.

ERGİN, M., (1972 sonrası?): *(şecerei terakime) Türklerin Soy Kütüğü.*

—, 1958: *Dede Korkut Kitabı I Giriş-Metin-Faksimile*, TTK, Ankara.

—, 1963: *Dede Korkut Kitabı II İndeks-Gramer*, TTK, Ankara.

Türk Dilleri Kütüphanesi

ERSOYLU, Halil, 1981: "Türk Düşünce, Dil ve Edebiyatındaki Bazı Kuşlar", *Türk Dünyası Araştırmaları*, c. 2, s. 11: 98.

GABAIN, A. von 1974 (1941): *Alttürkische Grammatik.* Wiesbaden.

—, 1945: *Özbekische Grammatik*, Leipzig und Wien.

GÖKYAY, Orhan Şaik, 1973: *Dedem Korkudun Kitabı*, İstanbul.

GOLDEN, Peter, 1980: *Khazar Studies, An Historico-Philological Inquiry into the Origins of the Khazars, I*, Akadémiai Kiadó, Budapest.

—, 1992: *An Introduction to the History of the Turkic Peoples*, Tucologica 9, Wiesbaden.

GROUSSET, René, 1975: *Die Steppenvölker*, Essen.

GRØNBECH, K., 1942: *Komanisches Wörterbuch*, Kopenhagen.

HAMZAYEV, M. A. 1962: *Türkmen diliniŋ sözlügi*, Aşgabat.

HOUTSMA, M. T. 1894: *Ein türkisches-arabisches Glossar* Leiden.

ISKAKOV, A. I, 1983: *Kazak Tiliniŋ Tüsindirme Sözdigi*, Tom:7, K-P. Almatı.

İBRAGİMOV, S. K., 1969: *Materialı po İstorii Kazaḫskiḫ ḫanstv XV-XVIII Vekov*, Alma-Ata.

İNAN, Abdülkadir, 1987[2]: "Oğuz Destanındaki Irkıl Ata", *Makaleler ve İncelemeler,* [I], TTK, Ankara: 196-197.

JAHN, Karl, 1969: *Die Geschichte der Oġuzen des Rašīd ad-dīn*, mit 25 miniaturen und 26 Facsimiles, Wien.

JARRING, Gunnar, 1964: *An Eastern Turki-English Dialect Dictionary* Lund.

JİRMUNSKİY, V. M., 1961: "Sirderya Boyunda Oğuzlara Dair İzler", *TTK-Belleten*, c. XXV, s. 97-100: 471-483.

KARA, Georg und P.Zieme, 1976: *Fragmente tantrischer werke in uigurischer Übersetzung*. BT VII, Berlin.

—, 1977: *Die uigurischen Übersetzungen des Guruyogas "Tiefer Weg" von Sa-skya Paṇḍita und der Mañjusrīnāmasaṃgīti*. BT VIII Berlin.

—, 1986: "Die uigurische Übersetzung des apokryphen Sūtras ‚Fo ding xin da tuo luo ni'", *Altorientalische Forschungen*, 13: 318-376.

KONONOV, A. N., 1958: *Rodoslovnaya Turkmen*, Moskva-Leningrad.

KURAT, Akdes Nimet, 1992[2]: *Türk Kavimleri ve Devletleri*, Ankara.

LAUT, Jens Peter und Peter Zieme, 1990: "Eisn zweisprachiger Lobpreis auf den Bäg von Kočo un seine Gemahlin", *Buddhistische Erzähl-literatur und Hagiographie in türkischer Überlieferung*, hrsg. von J.-P. Laut u. K. Röhrborn, VSUA 27, Wiesbaden: 15-36.

LESSING, Ferdinand D. 1960: *Mongolian-English Dictionary*. Berkeley and Los Angeles.

 Türk Dilleri Kütüphanesi

MALOV, S. Ye., 1957: *Yazık jyoltıh uygurov*, Leningrad.

MA'RUFOV, Z. M., 1981: *Uzbek Tilining İzâhli Lugati, I A-R; II R-X*, Moskva.

MENGES, Karl Heinrich, 1954: *Glossar zu den volkskundlichen Texten aus Ost-Türkistan,* II, Wiesbaden.

NADELYAYEV, V.M., D.M. Nasilov, E.R. Tenişev, A.M. Şçerbak, 1969: *Drevnetyurkskiy slovar',* Leningrad.

ORALTAY, Hasan, Nuri Yüce, Saadet Pınar 1984: *Kazak Türkçesi Sözlüğü*, İstanbul.

ÖGEL, Bahaeddin, 1993[2]: *Türk Mitolojisi,* 1. cilt, TTK, Ankara.

ÖLMEZ, Mehmet, 1991: *Altun Yaruk III. Kitap* (= *5. Bölüm*), Ankara.

—, 1993: "Ein weiteres alttürkisches *Pañcatantra*-Fragment", *UAJb, NF 12.* c., 179-191, +3°.

PELLIOT, Paul, 1949: *Notes sur l'histoire de la Horde d'Or*, Paris.

POPPE, N.N., 1938: *Mongol'skiy Slovar' Mukaddimat Al-Adab*, Moskva-Leningrad.

—, 1965: *Introduction to Altaic Linguistics*, Wiesbaden.

RADLOFF, Wilhelm 1960:*Versuch eines Wörterbuches der Türk-Dialecte.*, I-IV Leiden.

RAGOZ, A. N., 1980: *Sogdiyskiye Fragmentı, tsentral'no Aziatskogo sobraniya instituta vostokovedeniya*, Moskva 1980.

RAHİMOV, T.R., 1968: *Uygursko-Russkiy Slovar',* Moskva.

RASCMANN, Simone-Christiane, 1995: *Baumwolle im türkischen Zentralasien. Philologische und wirtschaftliche Untersuchungen anhand der vorislamischen uigurischen Texte*, VSUA 44, Wiesbaden..

RÄSÄNEN, Martti 1969: *Versuch eines Etymologischen Wörterbuchs der Türksprachen.* Helsinki.

REDHOUSE, Sir James W., 1890: *A Turkish and English Lexicon*, Constantinople

ROSS, E. Denison, 1994: *Kuş İsimlerinin Türkçesi, Mançuca ve Çince Sözlüğü*, Çe.: E. Gürsoy-Naskali, TDK ya. 605, Ankara 1994.

RÖHRBORN, Klaus, *Uigurisches Wörterbuch: Sprachmaterial der vorislamischen türkischen Texte aus Zentralasien*, 1-5, Wiesbaden 1977-1994.

SEVORTYAN, E. V., 1974-1989: *Etimologiçeskiy slovar' tyurkskih yazikov*, I-IV, Moskva.

SPULER, Bartold, 1943: *Die Mongolen in Rußland 1223-1502*, Leipzig.

SÜMER, Faruk, 1980: *Oğuzlar (Türkmenler), Tarihleri-Boy Teşkilâtı-Destanları,* (İlâvelerle 3. baskı), İstanbul.

—, 1958: "X. Yüzyılda Oğuzlar", *Dil-Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, c. XVI, s. 3-4: 131-162.

Türk Dilleri Kütüphanesi

—, 1959: "Oğuzlara Ait Destanî Mahiyetde Eserler", *Dil-Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, c. XVII, s. 3-4: 359-455.

ŞEYH SÜLEYMAN EFENDİ, H.1298: *Lûgat-ı Çağatay ve Türkî-i Osmanî*, İstanbul.

TANNAGAŞEVA, K. N.N., Akalın, Ş. H., 1995: *Şor Sözlüğü*, Türkoloji Araştırmaları 2, Adana.

TDK 1957: *Tanıklariyle Tarama Sözlüğü-IV* Ankara.

TEKİN, Şinasi, 1980: *Maitrisimit nom Bitig I-II*. BT IX Berlin.

TEKİN, Şinasi, 1980: *Buddhistische Uigurica aus Der Yüan Zeit*, Budapest.

TEKİN, Talat, 1988: *Orhon Yazıtları*, TDK, Ankara.

—, Talat, 1988: *Volga Bulgar Kitabeleri Ve Volga Bulgarcası*, Ankara.

—, Talat, M. Ölmez, E. Ceylan, Z. Ölmez, S. Eker, 1995: *Türkmence-Türkçe Sözlük*, TDAD: 18, Ankara.

—, Talat, 1995: *Türk Dillerinde Birincil Uzun Ünlüler*, TDAD 13, Ankara.

TEMİZ, Suat, 1990: *Zur Biographie des Abū-l-ɣāzī Bahādur Xān,* Göttingen (yayımlanmamış çalışma).

TENİŞEV, E. Rahimoviç, 1968:*Tuvinsko-russkiy slovar'*, Moskova.

THACKSTON, W.M., 1993: *Baburnama, Part One: Fergana and Transoxiana, Part Two: Kabul, Part: Three: Hindustan*, Harvard Üniversitesi Yayını.

TOGAN, Zeki Velidî, 1972: *Oğuz Destanı - Reşideddin Oğuznâmesi, Tercüme ve Tahlili,* İstanbul.

—, 1945: "Ebülgâzî Bahadır Han", *İslam Ansiklopedisi*, 4. c.: 79-83.

VÁMBÉRY, Hermann, 1867: *Čagataische Sprachstudien*, Leipzig.

WATERSON, Natalie, 1980: *Uzbek-English Dictionary*. New York.

WEIERS, Michael, 1986: *Die Mongolen Beiträge zu ihrer Geschichte und Kultur*, Darmstadt.

YAKUBOVSKİY, A. Yu., 1992: *Altın Ordu ve Çöküşü*, (Çev. Hasan Eren), Ankara.

YUDAHİN, K.K., 1945: *Kırgız Sözlüğü*. I. (Çev. A.Taymas), II. 1948, TDK Ankara (I-II 1988[2]).

YÜCE, Nuri, 1988: *Ebu'l-Ḳāsım Cārullāh Maḥmūd Bin ʿOmar Bin Muḥammed Bin Aḥmed Ez-Zamaḫşarī El-Hvārizmī: Mukaddimetü'l-Edeb*. TDK, Ankara 1988.

YÜCEL, Bilâl, 1995: *Bâbür Dîvânı*, Ankara.

ZENKER, Julius Theodor, 1866 (1967[2]): *Türkisch-arabisch-persisches Handwörterbuch,* Hildesheim.

ZIEME, Peter, 1969: "Ein manichäisch-türkisches Gedicht", *TDAY-Belleten 1968*

Türk Dilleri Kütüphanesi

Türk Dilleri Kütüphanesi

GİRİŞ

ÇAĞATAY TÜRKÇESİ

Orta Asya Türk yazı dilinin gelişmesinde üçüncü evreyi oluşturan Çağataycanın tanımı Canpolat tarafından şöyle yapılmaktadır: "Çağatayca, Uygur ve Karahanlı Türkçelerinden sonra, bu dil ve edebiyat geleneklerinin üzerine kurulan, XIII. yüzyıldan başlayarak büyük bir kültür dili olarak gelişen Osmanlı ve Azerî lehçelerinin etkisi altında, yerli bölge ağızlarından, özellikle Endican ağzından yararlanılarak geliştirilen ve XV. yüzyılda Nevaî ile büyük bir edebiyat ve kültür dili haline getirilen ve XIX. yüzyıldan itibaren yerini bugünkü Özbek lehçesine bırakan bir Türk lehçesidir."[1]

Cengiz Han'ın ikinci oğlu Çağatay'ın ve bu hanedanın adından alınan 'Çağatay' araştırıcılar tarafından dil ve edebiyat terimi olarak kullanılmış olmasına rağmen bu terimle belirtilmek istenen dönemin sınırları kesin olarak çizilememiştir.

Çağataycanın başlangıcı ve dönemleri hakkında değişik görüşler ileri sürülmüştür. Eckmann'a göre onbeşinci yüzyılda, Köprülü'ye göre onüçüncü yüzyılda başlayan Çağatayca ondokuzuncu yüzyılın sonlarında yerini Özbekçeye bırakmıştır.

Vambery, Çağatay adı altında XII. yüzyıldan XIX. yüzyıla kadar devam eden Orta Asya Türk yazı dilinin yanısıra, Batı ve Doğu Türkistan'ın yaşayan lehçelerini de toplamıştır. József Thúry ve Martin Hartmann da Vambery'yi takip ederek Çağatay sözünü bu geniş anlamıyla kullanmışlardır.[2] Radloff, "Çağatayca" ile sadece Uygurcadan sonraki Orta Asya Türkçesini kastetmektedir. Ona göre Çağatay dili ya da Doğu Türkçesi, Vambery'nin söylediği gibi Orta Asya dili değil, yapay bir yazı dilidir.[3] Baskakov ise, "Eski Özbek" grubu içine İslâmî Orta Asya Türk edebî dilinin bütün kalıntılarını alır ve "Çağatay" terimini, yalnız XIII. ve XIV. yüzyıl Çağatay ulusunun edebî dili için kullanır.[4] Krımskiy,

---

1 Mustafa Canpolat, *Ali Şir Nevayî - Lisānü't-ṭayr*, Ankara 1995, 1. s.

2 János Eckmann, "Çağatay Dili Hakkında Notlar", *TDAY-Belleten 1958*, 119. s.

3 A. K. Borovkov, "Özbek Yazı Dilinin Kurucusu Ali Şir Nevâi" (Çev. Rasime Uygun), *TDAY-Belleten 1954*, 69. s.

4 János Eckmann, *Chagatay Manual*, 1966, 8. s.

Türk Dilleri Kütüphanesi

"Çağatay" sözünden XIII. ve XVIII. yüzyıllar arasındaki Orta Asya edebî dilini anlatmaktadır. Korş, "Çağatay terimiyle Uygur sonrası Orta Asya edebî dilini kasteder. Samoyloviç, lehçe farklarını da dikkate alarak, Çağatay adını XV. ve XX. yüzyıllar arasındaki Orta Asya Türk yazı dili için kullanır.[5]

Bodrogligeti ise, 15. yüzyıldan 19. yüzyılın sonuna kadar bütün Orta Asya Türklerinin ortak yazı dili için klasik terim olarak Çağatay adının kullanılmasının değişmez bir gerçek olduğunu belirtir[6] .

Çağatay Türkçesinin sınırlarını çizmekte olduğu kadar dönemleri konusunda da görüş birliği yoktur. Köprülü Çağatay edebiyatını beş devreye ayırır:

1. İlk Çağatay Devri (XIII.-XIV. yüzyıllar)
2. Klâsik Devrin Başlangıcı (XV. yüzyılın ilk yarısı)
3. Klâsik Çağatay Devri (XV. yüzyılın son yarısı)
4. Klâsik Devrin Devamı (XVI. yüzyıl)
5. Gerileme ve Çökme Devri (XVII.-XIX. yüzyıllar)[7]

Şçerbak, Çağataycayı X. yüzyıldan başlattığı Eski Özbekçenin bir dönemi olarak kabul eder ve "Eski Özbek" edebî dilini aşağıdaki devrelere ayırır:

1. İlk Devir (X-XIII. yüzyıllar): Batı Türkçesi (Kıpçak) ve Güney Türkçesi unsurlarının toplandığı dönem.

2. İkinci Devir (XIV-XVII. yüzyıllar): Yapma bir dil olarak kabul ettiği Çağatayca devri.

3. Üçüncü Devir (XVII-XVIII yüzyıllar): Mahallî dil unsurlarının katıldığı devir[8]

Çağatayca üzerine yaptığı araştırma ve incelemeleriyle tanınan Eckmann, Çağataycayı şu dönemlere ayırır:

1. Klâsik Öncesi Dönem: XV. yüzyılın başından, Nevâî'nin ilk eserini verdiği 1465'e kadar devam eden bu dönemde birtakım eskicil özellikler korunmuştur. Başlıca temsilcileri şunlardır: Sekkâkî, Lutfî, Hocendî, Seyyid Ahmet Mirzâ, Haydar Harezmî[9], Yusuf Emirî, Yakinî.

---

5 János Eckmann, *Chagatay Manual*, 1966, 6 ve 7. s.

6 Andras J. E. Bodrogligeti, "Chagatay or Classical Uzbek? The Uzbeks to Take Charge of the Classical Central Asian Turkish Heritage", *TDA* 3 (1993), 56.s.

7 Fuad Köprülü, "Çağatay Edebiyatı" *İslâm Ansiklopedisi*, c. III, 275-323

8 János Eckmann, *Chagatay Manual*, 1966, 8. s.

9 Şairin adının "Haydar Tilbe" olduğu konusunda Kemal Eraslan, "Çağatay Şiiri",

Türk Dilleri Kütüphanesi

2. Klâsik Dönem (1465-1600): Başlıca temsilcileri şunlardır: Hüseyin Baykara, Mir Ali Şir Nevâî, Hamidî, Şeybanî Han, Ubeydî, Muhammed Salih, Meclisî, Babür, Bayram Han.

3. Klâsik Sonrası Dönem (1600-1921): Bir yandan Nevâî dili devam ederken, öte yandan da Özbekçe unsurların dile yerleştiği dönemdir: Başlıca temsilcileri: Ebulgazi Bahadır Han, Baba Rahim Meşreb, Saykalî, Sufiyallah Yar, Hüveydâ, Munis Harezmî, Muhammed Rnza Agehî, Ömer han, Nâdire, Mahzune, Üveysî, Nadir, Gülhanî, Mahmur, Mukimî, Ubeydullah Zevkî, Osman Hoca Zarî, Şevkî[10]

EBU'L-GAZİ BAHADIR HAN (1603-1663)

HAYATI

Şecere-i Terâkime'nin yazarı olan Ebulgazi Bahadır Han, aynı zamanda harezm Şıban Özbek hanlarından bir hükümdar ve tarihçidir. Ebulgazi Bahadır Han, 1603 yılında, o zamanlar Harezm'in başkenti olan Ürgenç'te dünyaya geldi. Arap Muhammed Han'ın ikinci oğludur. Kendi anlatımına göre, 1623 yılında yirmi yaşlarındaydı. Tavşan yılında Yayık (Ural) Rus kazaklarının Ürgenç'e saldırmaları ve babası Arap Muhammed Han tarafından bozguna uğratılmalarından kırk gün sonra dünyaya gelmiş ve bu zafer dolayısıyla kendisine *Ebulgazi* adı verilmiştir.

Onaltı yaşına kadar Ürgenç'te yaşadı. 1619'da Hive'yi merkez yapmak zorunda kalan Arap Muhammed Han, Ürgenç'i terk etti. Oğlu Ebulgazi'yi ise Amu Derya'nın doğusunda Kat valiliğine tayin etti. Ebulgazi siyasî ihtiraslara kapılarak kardeşleriyle çarpışmalara girmişti. Arap Muhammed Han'ın Habeş ve İlbars adlı oğulları Uygur ve Nayman aşiretlerinden yardım alarak babalarına karşı ayaklandılar. Ebulgazi babasının trafında savaştı. Bu savaş sonunda Arap Muhammed Han gözlerine mil çekilerek öldürüldü. Bu olay üzerine Ebulgazi, Buhara Hanı İmam Kuli Han'a sığınarak iki yıl Semerkant'ta kaldı.

Arap Muhammed Han'ın büyük oğlu İsfendiyar babasının ölümüyle Harezm hanlığına geçince Ürgenç'i Ebulgazi'ye verdi (1623), ancak

---

Türk Dili, 52. c., 415-417. sayı, Türk Şiiri Özel Sayısı- II- *Divan Şiiri*, s. 581. s.'ya bk.

10 János Eckmann, *Chagatay Manual*, 1966, 9. s.

Ebulgazi Harezm hakimi olmak istediği için bu bağıştan memnun değildi. Ağabeyinin Hezâresp'te seferde olmasından yararlanarak Hive kalesini ele geçirdi. İsfendiyar Han ordusuyla gelince yakalandı ve Safevîlerin elinde bulunan Ebiverd'e sürüldü. Ebulgazi kendi tarihinde Ebiverd hakimi tarafından Hemedan'da bulunan Safevi şahı Şah Safi'ye gönderildiğini, kendisine dirlik olarak maaş verildiğini, on yıl Isfahan'da kaldığını anlatır. Tarihe karşı ilgisi olan Ebulgazi burada bulunduğu süre içinde Türk tarihine ait Arap ve Fars kaynaklarını gözden geçirmiştir.

Isfahan'dan kaçtıktan sonra Balhan'daki Teke Türkmenlerinin yanına sığınan Ebulgazi, bir müddet burada yaşadı. İsfendiyar'ın 1642'de ölmesinden sonra 1643'te Harezm hanı oldu, Hive'yi de kendine başkent yaptı. Ebulgazi 21 yıl aralıksız hükümdarlık yaptı. Bu süre içinde en çok Türkmenler ile sorunları olmuştur. Türkmenlerle olan düşmanca ilişkileri, hükümdarlığının ilk yılında, bir ziyafet bahanesiyle, Hezâresp'e topladığı Türkmenlerden bin, iki bin kadar kişiyi kesmesi ile başlamıştır. 1653'ten itibaren de Karakum ve Mangışlak Türkmenlerinden büyük bir çoğunluğu Ebulgazi'ye bağımlı duruma geldiler.

Edebiyat ve tarihle uğraştığı halde, kendisini her şeyden önce bir asker ve kumandan sayan Ebulgazi 1663 yılında öldü.

ESERLERİ

İyi derecede Farsça ve Arapça bilen ve temel Türk tarihi bilgisine sahip olan Ebulgazi'nin iki önemli eseri vardır: Şecere-i Terâkime ve Şecere-i Türk. Şecere-i Terâkime daha önce yazılmış olmasına rağmen, onun hakkında daha geniş bilgi vereceğimiz için önce Şecere-i Türk üzerinde duracağız.

Şecere-i Türk: 1663'te ölümü dolayısıyla yarım kalan Şecere-i Türk, daha sonra oğlu Enûşe tarafından tamamlanmıştır. 15. yüzyılın ikinci yarısından başlayarak Harezm'de hüküm süren Yadigâroğlu Şıban Özbek hanlarının tarihini ve soylarını belirlemek amacıyla yazılmıştır. Eser aynı zamanda Türk ve Moğol tarihine ait bilgiler vermesi açısından da önemlidir. Eckmann'a göre, Eserin ilk bölümü, Reşideddin'in Camiü't-tevârihine dayanır, ancak Ebulgazi kimi bölümlerini düzeltmiştir. Onyedi tane Çingiznâme kullandığını söyler, ama bu doğru olmasa gerek. Bu

Türk Dilleri Kütüphanesi

çalışma Şeybanîlerin tarihi ve soy ağaçları açısından önemlidir.[11]

Şecere-i Türk 1717'de Strahlenberg tarafından Tobol taraflarında bulunmuş, Schenström tarafından Rusça bilen bir imama sözlü olarak çevirtilmiştir. 1720-21'de ise Almanca'ya çevrilmiştir. Eserin aslı ve bu çeviri, o sıralarda araştırma yapmak için Sibirya'ya gönderilmiş olan Alman bilim adamı Messerschmid tarafından Göttingen'e getirilmiştir. Barenn tarafından Fransızcaya çevrilmiş ve Dr. Bentinck tarafından notlar ile açıklanmış olan eser, La Haye'de 1726'da iki cilt olarak, *Histoire généalogique des Tartares traduit du manuscrit tartare d'Abulgazi Bagadur Chan* adıyla yayınlanmıştır.

Bu çeviri, daha sonra yayınlanan Tredyakovskiy'nin Rusça çevirisiyle, eserin 1780'de çıkan İngilizce çevirisine kaynak olmuştur. Schenström tarafından yapılan Almanca çevirisi de 1780'de Göttingen'de Messerschmid'in eseri sıfatıyla *Abulgazi Bagadur Chans Geschichtsbuch der mugalisch-mongolisch oder mogorischen Chane* adıyla yayınlanmıştır.

Kitabın Türkçe aslı, Ch. Fräh'in önsözüyle Kazanlı İbrahim Halfin tarafından *Abulgasi Bagadur chani historia mongolorum et tartarom* adıyla 1824'te yayınlanmıştır. Daha sonra Kazan baskısını esas alan iki çalışma daha yapılmıştır. Bunlardan biri 1854'te yayınlanmış olan Sablukov'un yaptığı Rusça çeviridir. Diğeri ise, Ahmet Vefik Paşa tarafından Osmanlıcaya çevrilip, Şubat 1864'te 131 numaradan başlayarak Tasvir-i Efkâr'da tefrika edilen ve daha sonra eksik olarak basılan çalışmadır. Kazan baskısındaki *uşal* sözcüğü, Ahmet Vefik Paşa tarafından eserin adına ait bir sözcük olarak düşünüldüğünden kitabın adı *Şecere-i Evşal-i Türkiye* biçiminde okunmuştur. Baron Desmeisons bu eseri, Rusya'daki nüshaları ile karşılaştırarak birinci cildi metin (1871), ikinci cildi çeviri ve notlar (1874) olmak üzere Histoire des Mongols et des Tatares par Aboul-Ghazi Behadour Khan adıyla yayınlanmıştır.

1925 yılında Dr. Rıza Nur tarafından yapılan çalışma eserin Arap harfleriyle Türkiye Türkçesine çevirisidir. Rıza Nur çeviriyi yaparken Desmaisons'un yayımından yararlanmış ve Çağatayca aslından çok Fransızca çeviriyi kullanmıştır.

İslâm Ansiklopedisinden (IV. c., 79-83. ss.) yararlanarak verdiğimiz

---

11 János Eckmann, "Die tschaghataische Literatur", *Philologiae Turcicae Fundamenta* II, 383. s.

Türk Dilleri Kütüphanesi

bu bilgilerin yanısıra eser üzerine yapılan çalışmalardan kimileri ise şunlardır:

Desmaisons'un çalışması iki cildi bir arada 1970 yılında ikinci kez basılmıştır.

S. N. İvanov tarafından hazırlanmış olan *Rodoslovnoye Drevo Tyurk, Grammatiçeskiy Oçerk (İmya i Glagol. Grammatiçeskiye Kategorii*) adlı çalışma 1969'da yayınlanmıştır. Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Adların incelendiği birinci bölümde, üç ana başlık halinde adların tekil ve çoğul biçimleriyle ad durumları ve ad tamlamaları ele alınmıştır. Çatıların, eylem zamanı ve kiplerinin, eylemlere gelen kişi eklerinin incelendiği eylemler üzerine kurulmuş olan ikinci bölümü, işlev ve kullanım oranı açısından ad ve eylemlerin karşılaştırıldığı üçüncü bölüm izler.

Şecere-i Türk üzerine bir başka çalışma ise Suat Temiz tarafından yapılmıştır: "Zu Biographie des Abū-l-rāzī Bahādur Xān" adı altında, 1990 yılında Yüksek Lisans tezi olarak hazırlanan bu çalışmada, Göttingen Üniversite kütüphanesindeki 8° Cod. Ms. Turc. 46 numaralı nüsha esas alınmıştır. Bu çalışmada Şecere-i Türk'ün tümü değil, "Abū-l-rāzī Xānnïŋ dünyāγa kelgäniniŋ ẕikri" başlıklı bölümden başlayarak sonuna kadar olan bölümün yazıçevrimi, Almancaya çevirisi ve dizini yer almaktadır.

Şecere-i Türk şu anda, ayrıca çalışılmakta olduğu için burada ayrıntılı bilgi verilmemiştir.

Şecere-i Terâkime: Şecere-i Terâkime 1659-60 yıllarında yazılmıştır. Bilindiği gibi, Şecere-i Terâkime için Ebulgazi'ye Türkmen boyları arasında söylenen rivayetler ve hocaların, beylerin ellerinde bulunan şecereler kaynaklık etmiştir. Ayrıca tarihî eserlerden de Reşideddin'in Camiü't-tevârih'indeki Oğuznâme'den yararlanmıştır.

Eserin önceleri beş nüshasının olduğu biliniyordu. Daha sonra Kononov tarafından iki nüshanın daha bulunmasıyla nüsha sayısının yedi olduğu belirlenmiştir. Türk Dil Kurumu tarafından tıpkıbasımı Leningrad (diğer adıyla Nuri İşan) nüshasının giriş kısmında Şecere-i Terâkime'nin o zaman için bilinen nüshaları hakkında şu bilgiler verilmiştir: Ebulgazi döneminde yazılmış eski bir nüshası Taşkent umumî kütüphanesinde bulunmuş ve bunun tek nüsha olduğu zannedilmişti. Daha sonra Aşkabat kütüphanesinde iki nüshası daha bulunmuştur. Bu iki nüshadan biri

Türk Dilleri Kütüphanesi

1900'de, diğeri 1903'te bulunmuştur. Bunların her ikisi de yeni yazılmış nüshalardır ve Taşkent nüshasından farklıdırlar. Bu nüshalar Profesör Aleksander Samoyloviç tarafından bulunmuştur. Bunlardan birine Hocalı Molla nüshası, diğerine ise, Nuri İşan nüshası denilmektedir. Samoyloviç Hocalı Molla nüshasını, eserin içine birtakım efsane ve rivayetler katıldığı için tahrifli bir nüsha olarak kabul etmektedir. Samoyloviç tarafından Rus Bilimler Akademisine verilen Nuri İşan nüshası Leningrad nüshası olarak da bilinmektedir. Bu nüshanın tıpkıbasımı 1937'de Türk Dil Kurumu tarafından yapılmıştır.[12]

Kononov, Şecere-i Terâkime üzerine yaptığı çalışmada bütün nüshalar hakkında geniş bilgi verir.[13] Şecere-i Terâkime'nin şu anda bilinen yedi nüshası vardır. Taşkent'ten bunlardan sadece birini getirtebildiğimiz için diğer nüshaları kullanamadık. Göremediğimiz bu nüshaları da Kononov'un çalışmasında yer alan dipnotları kullanarak çalışmamıza kattık. Bu nedenle nüshalar için kullanılan kısaltmalar Kononov'unkilerle aynıdır. Konov nüshalar hakkında şu bilgileri verir:

1. T (Taşkent): Özbek Bilimler Akademisi, Doğu Elyazmaları Enstitüsü'nde, Semenov'un başkanlığında hazırlanmış kataloğun birinci cildinde, 171. numarada kayıtlıdır.

Bu nüsha hakkında ilk bilgi Kal kataloğunda verilmiştir. Nüshanın sonunda belirtildiği üzere 1071 (=1661) yılında istinsah edilmiştir. Bir kitabın içinde 65a-106a sayfaları arasında yer alır. 15x20 cm. boyutlarındadır. Bu nüsha diğer altı nüshaya göre daha tamdır ve aslına uygun olarak istinsah edilmiştir.

Günümüzde istinsah edilmiş bir başka nüsha, SSCB Bilimler Akademisi Doğu Bilimleri Enstitüsü, D- 109. numarada saklanmaktadır.

2. L (Leningrad): Kononov'un verdiği bilgiye göre, Tumanskiy'e ait olan bu ikinci nüsha Tumanskiy'in 1920 yılında ölümünden sonra Asya Müzesine verilmiştir. SSCB Bilimler Akademisi Doğu Bilimleri Enstitüsü, A-895. numarada saklanmaktadır. Bu nüshanın bir kopyası Sovyet Bilimler Akademisi tarafından Türk Dil Kurumuna gönderilmiştir. 1937'de TDK tarafından tıpkıbasımı yapılmıştır.

Mavi kâğıda Orta Asya nestalikiyle yazılmış olan bu nüsha 18x11.5

---

12 *Şecerei Terakime, Sovyet İlimler Akademisinin Türk Dil Kurumu'na gönderdiği fotokopidir*, İstanbul, TDK, 1937

13 A. N. Kononov, *Rodoslovnaya Turkmen - Soçineniye Abu-l-gazi*, Moskova - Leningrad, 1958, 25-29. s.

Türk Dilleri Kütüphanesi

cm. boyutundadır. Başında manzum bir Oğuzname parçası bulunan bu nüsha 1237 (1822)'de istinsah edilmiştir.[14] İstinsah eden ise, Çarık soyu Kayı Han boyundan Oraz Muhammed'in oğlu Molla Kurban (Gurban) Geldi'dir.

3. T1 (Taşkent): Özbek Bilimler Akademisi Doğu Bilimleri Enstitüsü, 174. numarada kayıtlıdır. 1b-43a sayfaları arasındadır. 19x19 sm. boyutundadır. Elyazma sarı Avrupa kâğıdına Orta Asya nestalikiyle yazılmıştır. Bu nüsha önemli yazım özellikleri taşımaz. Sadece آلب yerine daima علب biçimi yazılmıştır.

Nüshanın sonunda belirtildiği gibi Harezm'de Uygur Zeyli (?) köyünde 1314'te tavuk yılında *zi'l-hicce* (= Mayıs, 1897) ayında istinsah edilmiştir. Bu nüsha, 25 Ekim 1925 yılında Hive'de Muhammed Şerif Hoca Canoğlu tarafından tekrar istinsah edilmiştir.

4. T2 (Taşkent): Bu nüsha da Özbek Bilimler Akademisi Doğu Elyazmaları Enstitüsü'nde, numara 172'de kayıtlıdır. Kalın beyaz kâğıda Orta Asya nestalikiyle yazılmıştır. Taşkentteki yazmaların toplandığı listede de 1223. numarada yer alır. Bu kayıtta şu bilgi vardır: Türk dilinde Oğuzname.

Nüshanın 48a sayfasında 1214 (=1799-1800) istinsah tarihi yer alır. 48 varaktır. Boyutları: 17x21.5'tur.

5. T3 (Taşkent): Özbek Bilimler Akademisi, Doğu Elyazmaları Enstitüsü'nde, 173. numarada kayıtlıdır. Buhara'da 1341 (=1923) yılının Recep ayında Mirza Aman İsa Huzari tarafından kopya edilmiştir. 58 varak olan bu nüsha, 18.5x22.5 boyutundadır. Yazı karakteriyle diğer nüshalardan farklıdır.

6. A (Aşkabad): Türkmen Bilimler Akademisi, Dil ve Edebiyat Enstitüsü 546. numarada kayıtlıdır. Tam ve güvenilir bir nüshadır. T nüshasına çok yakındır. İstinsah tarihi, yeri ve kimin tarafından istinsah edildiği bilinmemektedir. Orta Asya kâğıdına iyi siyah mürekkeple Orta Asya nestalikiyle yazılmıştır. Dış görünüşüne, yazıya ve kâğıda göre bu yazmanın tarihi XIX. yüzyılın başı olarak belirlenebilir.

15x25 cm. boyutlarındadır. Her sayfada 13 satır vardır.

7. A (Aşkabad): Türkmen Bilimler Akademisi, Dil ve Edebiyat

---

14 Samoyloviç tarafından yazılan şu makalede bu nüshaya ve buradaki manzum parçaya ait kimi bilgiler verilmiştir: "Un manuscrit de 'Arbre généalogique des Turkomans' par Abou-l-gasi- Khan", *Comptes-Rendus de l'Académie des Sciences de l'URSS*, 1927, No: 2, ss. 39-42

Türk Dilleri Kütüphanesi

Enstitüsü 555. numarada kayıtlıdır. Orta Asya nestalikiyle beyaz kâğıtlı güzel bir öğrenci defterine siyah mürekkeple yazılmıştır. İstinsah tarihi 1347 (=1928-1929)'dur. İstinsah edenin adı belli değildir. Bu elyazması T ve A nüshalarına yakın olup farklılık göstermez. Diğer elyazmalarıyla aynı ölçüdedir.

ŞECERE-İ TERÂKİME ÜZERİNDE YAPILAN ÇALIŞMALAR

Şecere-i Terâkime üzerinde ilk çalışma Tumanskiy tarafından yapılmıştır. Eserin Rusça'ya çevirisinden oluşan bu çalışma, *Rodoslovnaya Turkmen* adıyla 1897 yılında Aşkabat'ta yayınlanmıştır.

Rus Bilimler Akademisi tarafından Türk Dil Kurumuna gönderilen Leningrad nüshası, TDK tarafından 1937 yılında tıpkıbasım olarak yayımlanmıştır: *Şecerei Terakime, Sovyet İlimler Akademisinin Türk Dil Kurumuna gönderdiği fotokopidir.* İstanbul, 1937.

Bu eser üzerine yapılan diğer bir çalışma ise, A. N. Kononov'a aittir. *Rodoslovnaya Türkmen, Soçineniye Abu-l-gazi* adını taşıyan bu çalışma 1958 yılında basılmıştır. Çalışma şu bölümlerden oluşmaktadır: Giriş; Rusça Çeviri; Çeviri İle İlgili Notlar; Kişi Adları, Yer Adları ve Kavim Adları Fihristi; Eserin Dili: Ses Bilgisi, Biçim Bilgisi, Cümle Bilgisi. Kaynakça bölümü ise, Rusça eserler ve diğer eserler olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Metin kısmında, yedi nüshaya dayanılarak karşılaştırmalı metin kurulmuştur.

Kononov'un bu çalışması birçok yönden yeterli ve iyi bir çalışmadır. Özellikle metni kurarken bütün nüshaları kullanmış olması, nüshaların yazım özellikleri hakkında fikir vermekte ve metnin bütünlüklü olmasını sağlamaktadır. Notlar kısmında yer ve kişi adları üzerinde durulmuş, diğer sözcükler değerlendirilmemiştir. Çalışmanın tek eksik yönü, yazıçevrimli metnin ve dizin'in olmamasıdır.

Kononov'un hazırladığı karşılaştırmalı metnin çevirisini yapan Muharrem Ergin'in bu çalışması "(şecere-i terakime) Türklerin Soy Kütüğü" adıyla Tercüman 1001 Temel Eser yayınları arasında yayınlanmıştır. Muharrem Ergin bu çalışmasında asıl Çağatayca metinden fazla ayrılmayarak, kendi deyişiyle "müellifin üslûbuna fazla dokunmayarak" metnin çevirisini vermiştir. Kitabın arkasında ise, Kononov'un hazırladığı karşılaştırmalı Arap harfli metin yer alır.

Türk Dilleri Kütüphanesi

ESERİN KONUSU

Şecere-i Terâkime, Oğuznâme'nin Türkmen rivayetidir. Daha önce de belirttiğimiz gibi, eser, Türkmenler arasında yaygın olan Oğuz rivayetleriyle mevcut Oğuznâmelerden yararlanarak meydana getirilmiştir.

Bilindiği gibi, Oğuz destanının en eskisi, Uygur harfleriyle yazılmış olan Oğuz Kağan Destanı'dır. Eserin bilinen tek nüshası, Paris Bibliothèque Nationale, Supplement Turc, 1001. numarada kayıtlıdır. Tamamının ne kadar olduğu bilinmemektedir.[15]

Reşideddin Fazlullah'ın *Câmiü't-tevârih* adlı çalışmasının ikinci cildinde yer alan *Târih-i Oğuzân ve Türkân* bölümü diğer bir Oğuznâme metnini oluşturmaktadır.[16]

Diğer Oğuznâme metinleri ise, baştan ve sondan eksik olan *Manzum Oğuz-nâme* ile Yazıcızâde Ali'nin *Târîh-i Âl-i Selçuk*'unun içindeki

---

15 Uygur harfli Oğuznâme üzerine yapılan belli-başlı çalışmalar şunlardır: Dr. Rıza Nour, *Oughouz-Namé, Epopée Turque,* [*Oğuz-Nâme , Türk Destanı*], Transcription *en lettres Phonétiques notes, Traduction Française Texte en Turc de Turquie, Fac-similé*, Alexandrie, Mai 1928; Dr. Rıza Nur'un bu çalışması, Paul Pelliot tarafından eleştirilmiştir: "Sur la Légende d'Uγuz-Khan en Ecriture Ouigoure", *T'oung Pao*, 1930, XXVII, s. 247-358. (Bu çalışmanın Vedat Köken tarafından yapılmış olan çevirisi Türk Dil Kurumu tarafından yayımlanmıştır: *Uygur Yazısıyla Yazılmış Uğuz Han Destanı Üzerine*, Çeviren: Vedat Köken, Ankara 1995). Dr. Rıza Nur, bu eleştiriye cevap verir: *Réponse à un article de M. Paul Pelliot sur l'Oughouz-Namé*, Alexandrie, 1931. Diğer önemli bir çalışma ise, W. Bang ve G. R. Rahmeti [Arat] tarafından tarafından yapılmıştır: *Die Legende von Oghuz Qaghan*. Sitzungsberichten der Preussischen Akademie der Wissenschaften, Phil.- Hist. Klasse. Berlin, 1932. Bu çalışma daha sonra, Reşit Rahmeti Arat tarafından Türkçeye çevrilerek 1936'da tekrar yayımlandı: *Oğuz Kağan Destanı*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili Semineri Neşriyatından. İstanbul Üniversitesi Yayımları: 18, İstanbul 1936. Son olarak da Rusya'da yapılan bir çalışmayı anmak istiyoruz: Aleksandr Mihailoviç Şçerbak, *Oğuz-name/ Muhabbet-name, Pamyatniki Drevneuygurskoy i Starouzbekskoy pis'mennosti,* Moskova 1959. Bunların dışında Oğuz Kağan Destanı üzerine yapılmış çok sayıda çalışma vardır. Bu konuda Osman Fikri Sertkaya, "*Oğuz Kağan* Destanı Üzerine Bazı Mülahazalar" *TDAY-Belleten 1992*'ye bk. Ankara 1995, 9-27. ss.

16 Buradaki Oğuznâmeyle ilgili yapılan çalışmalardan kimileri şunlardır; Ahmet Ateş, *Câmi'ü't-tevârih,* c. II, 4. cüz, Ankara 1957, 5. cüz, Ankara 1960, TTK yayını; A. Zeki Velidi Togan, *Oğuz Destanı*, Reşideddin Oğuznâmesi. Tercüme ve tahlil, İstanbul, 1972; Karl Jahn, *Die Geschichte der Oğuzen des Rašīd ad-dīn*, mit 25 miniaturen und 26 Facsimiles, Wien 1969.

Türk Dilleri Kütüphanesi

rivayettir.[17]

Bunların dışında bu konuyla ilgili iki metinden daha söz edebiliriz: Bunlardan biri, Câmiü't-tevârih'in Doğu Türkçesi ile çevirisi olan *Câmiü't-tevârîh-i Celâyiri* adlı metin; bir diğeri ise, *Tevârih-i Cihân-güşay*'ın Cengiz Han devrine ait olan kısmının, Arap harfleriyle Doğu Türkçesine çevirisi olan "Cengiz Han Tarihi Tercümesi"dir.[18]

Şecere-i Terâkime'nin başında sebeb-i telif kısmı yer alır. Bu bölümde eserin yazılış nedeni şöyle belirtilir: "Türkmen beyleri ve şeyhleri bir gün Ebulgazi'ye gelip yeni bir tarih yazmasını rica etmişler. Ellerinde bir çok Oğuznâme olduğunu, ama bunların hiç birinin biribirine uymadığını, yeni bir tarih yazılırsa iyi olacağını söylemişler. Ebulgazi'nin cevabı ise şöyle olmuştur: Bizden önce tarih yazanlar olmuştur, fakat onlar halka hünerlerini ve üstadlıklarını göstermek için Arapça va Farsça sözcükler kullanmışlardır ve Türkçede seci yapmışlardır. Biz bunların hiç birini yapmadık. Bu kitabı kim okursa veya dinlerse kolaylıkla anlayabilir. Türklere Türkçe anlatmak gerekir."

Bu bölümü "Ādem ʿaleyhi's-selāmnıng̃ zikri" başlıklı bölüm izler. Kara Han'ın oğlu Oğuz'un dünyaya gelişine kadar olan bu bölümde şu bilgiler yer alır: "Tufandan Nuh'un üç oğlu ve gelinleri kurtulmuştur. Nuh peygamber, oğullarından Ham'ı Hindistan ülkesine, Sam'ı İran memleketine, Yafes'i de kuzey ülkelerine gönderdi. Yafes İtil ve Yayık ırmakları arasına yerleşti. Burada soyu çoğalan Yafes'in yedi oğlu vardı: Türk, Hazar, Saklap, Rus, Ming, Çin, Kimari. Yafes ölümünden önce oğlu Türk'ü tahtına oturttu. Türk birçok yer gezdikten sonra Isıg Köl'e yerleşti. Burada çoğaldı, dört oğlu vardı: Türk, Çigil, Bersaçar, Emlak. Türk'ün ölümünden sonra Tütek, Tütek'ten sonra da Amulca Han tahta geçti. Amulca Han'ın ölümünden sonra onun yerine Dip Bakuy Han geçti. Dip Bakuy Han'ın ölümünden sonra da Kök Han, Kök Han'dan sonra da Alınca Han başa geçti. Alınca Han'ın Tatar ve Moğol adında iki oğlu vardı. Alınca Han ülkesini iki oğlu arası nda böldü. Moğol Han'ın dört

---

17 Kemal Eraslan, "Manzum Oğuznâme", *Türkiyât Mecmuası*, XVIII, 1973-1975, İstanbul, 1976, 169-244. s.; "Yâzıcı-zâde'nin Oğuz-nâme'si", *TDAY-Belleten* 1992, Ankara 1995, 29-35. s.

18 Bu konuda Osman Fikri Sertkaya, "Oğuz Kağan Destanı Üzerine Bazı Mülahazalar", *TDAY-Belleten 1992*'ye bk., Ankara, 1995, 9-27. s.; yine bu kaynağa göre *Cengiz Han Tarihi Çevirisi* ayrıca, Mustafa Sinan Kaçalin tarafından *Çinggis Kağan Tarihi Çevirisi* başlığıyla doktora tezi olarak hazırlanmıştır.

Türk Dilleri Kütüphanesi

oğlu vardı: Kara Han, Kür Han, Kır Han, Or Han ..."

Bu bölümü "Oğuz Han'ın Dünyaya Gelişi" izler. Oğuz Han Kara Han'ın oğludur. Güzelliği ay ve güneşten fazladır. Doğduğu zaman annesini emmez. Dili açıldığında ilk söylediği şey "Allah"tır. Annesini ve evlendiği kızları müslümanlığa çağırır. Görüldüğü gibi, Şecere-i Terâkime'de Oğuz Han, Kara Han'ın babası Moğol Han yoluyla Moğollara bağlanır. Gerek *Câmiü't-tevârih*'te, gerekse Yazıcızade'nin Oğuznâmesi'nde bu bölüm ve sonrası farklılıklar gösterir.[19]

Bundan sonra gelen bölümler ise şöyledir: Oğuz Han'ın hükümdar oluşu; Oğuz Han'ın Turan ve Hindistan'a yürüyüşü; Oğuz Han'ın İran, Şam ve Mısır'a yürüyüşü; yurduna dönüp şenlik yaptırması; büyük oğlu Kün Han'ın tahta geçmesi; çocuklarının ve torunlarının adları; Kün Han'ın kardeşlerine ve çocuklarına yer vermesi; oniki yüzlük ve oniki aymakın anlamı; Oğuz Han'ın torunlarının adlarının anlamı ve damgaları; Oğuz Han'ın ülkesindeki kanunlar hakkında; Kün Han'ın büyük oğlu Kayı'nın han oluşu; Oğuzların yurtları ve oralarda nasıl ve kaç yıl hükümdarlık sürdükleri hakkında; Duylı Kayı'nın kardeşi İrki'nin padişah oluşu ve oğlu Tuman'ın doğuşu; Tuman'ın oğlu oluşu, ona Yavlı adının verilişi ve büyüdükten sonra Kanlı Yavlı adını alışı; Tuman'ın han oluşu; Kanlı Yavlı'nın han oluşu; Mur Yavı'nın han oluşu; Mur yavı oğlu Kara Han'ın han oluşu; Buğra Han'ın oğlu Kozı Tegin'in han oluşu; Kozı Tegin oğlu Arslan'ın han oluşu; Buğra Han'ın büyük oğlu İl Tegin ve onun oğlu Osman'ın han oluşu; İl Tegin'in oğlu İsli'nin han oluşu, İsli oğlu Şiban'ın han oluşu; Şıban oğlu Buran'ın han oluşu; Ali'nin han oluşu; Oğuz ilinin Ali Han'a düşman oluşu ve Şah Melik'i öldürerek Kara Han'ın başa geçip dört tarafa sefere gitmesi; Tugurmış oğlu Tuğrul'un han oluşu; Tugurmış'un küçük oğlu Arslan'ın han oluşu; Arslan'ın oğlu Sereng'in han oluşu; Salur Ögürcık Alp'ın atalarının kardeşlerinin çocuklarının hakkında; Türkmen iline dahil olan iller hakkında; Oğuz iline beylik eden kızlar hakkında.

---

19 Oğuznamelerin karşılaştırılması konusunda parça parça yapılmış çalışmalar vardır. Bu konuda şu çalışmalara bakılabilir: Zeki Velidi Togan, a.g.e; Karl Jahn, a.g.e.; Osman Fikri Sertkaya, a.g.m.; Kemal Eraslan, a.g.m. Bütün Oğuznâmelerin bir araya getirilerek karşılaştırılması gerekmektedir, ancak çalışmamızın amacı bu olmadığı için Oğuznameler konusuna girilmemiştir. Bu konu ayrı bir çalışma gerektirdiğinden daha sonra ele alınacaktır.

Türk Dilleri Kütüphanesi

ESERİN DİLİ

XVII. yüzyıl Çağatay Türkçesiyle yazılmış olan Şecere-i Terâkime, Eckman'ın Çağatayca için yaptığı sınıflandırmaya göre, Klâsik Sonrası Dönem (1600-1921) metinleri içinde yer alır. Çağatayca'dan Özbekçe'ye geçiş dönemi olarak nitelendirebileceğimiz bu dönemde, dilde yavaş yavaş Özbekçe öğeler kendini göstermeye başlar.

Şecere-i Terâkime'nin bu dönemde yazıldığı ve Çağatay dilinin özelliklerini taşıdığı araştırıcılar tarafından çeşitli biçimlerde ifade edilmiştir. Ergin, bu konuda şöyle der: "Ebulgazi Bahadır Han aynı zamanda 17. asır Çağataycasının parlak bir temsilcisidir. Akıcı, zengin ve renkli dili ve üslûbu Çağatay nesrinin en güzel örneklerini teşkil eder. Bu bakımdan eserleri destan ve tarih yönünden olduğu kadar, dil ve edebiyat itibariyle de büyük bir değer taşır."[20]

Kononov ise, Ebulgazi'nin eserlerinin dili için şu bilgileri verir: "Abu-l-Gazi'nin eserlerinin dili Çağatay dilinin son dönem türü olarak belirtilebilir, bu tür dile girmiş Arapça ve Farsça sözcüklerin sınırlı kullanımı sayesinde sözlük kadrosunun önemli ölçüde değişmesi sonucu klasik Çağataycanın biçimsel yapısını korumaktadır, yani kendi yapısı içinde halk-konuşma dilinin sözlüğüne yakın bir leksik kullanımı vardır."[21]

Tıpkıbasımı yapılan Leningrad nüshasının önsözünde de eserin dili şöyle değerlendirilir: "Şecere-i Terâkime'nin dili, klâsik Çağatayca edebî dilinin Özbek lehçesi ile karışmış bir nümunesidir. Klâsik Çağatayca ile Ebülgazi'nin gerek 'Şecerei Türk'ü gerek 'Şecerei Terakime' nüshaları mukayese edilirse görülürki XVII inci asırdan itibaren klâsik Çağatayca, yaşayan Türkmen ve Özbek lehçelerinin tesirile eski kuvvetini kaybetmiştir."[22]

Ayrıca Kemal Eraslan tarafından verilen, "XIV., XV. ve XVI. Yüzyıl Çağatay Edebiyatına Âit Umûmî Bibliyografya"da Ebulgazi'nin her iki

---

20 Muharrem Ergin, (*şecere-i terakime*) *Türklerin Soy Kütüğü*, Tercüman 1001 Temel Eser, 13.s.

21 A. N. Kononov, *Rodoslovnaya Turkmen, Soçineniya Abu-l-Gazi*, Moskva - Leningrad, 1958, 116. s.

22 Şecerei Terakime, *Şecerei Terakime, Sovyet İlimler Akademisinin Türk Dil Kurumuna gönderdiği fotokopidir*, İstanbul, 1937, TDK, V. s.

Türk Dilleri Kütüphanesi

eserine de yer verilir.[23]

Bu bilgilere ve aşağıda eserin diliyle ilgili olarak değineceğimiz verilere dayanarak Şecere-i Terâkime'nin Çağatay Türkçesiyle yazıldığını ancak yer yer Oğuzca, Özbekçe ve Kıpçakça özelliklere de rastlandığını belirtebiliriz.

Ebulgazi her iki eserini de açık bir Türkçe ile yazdığını belirtir. Bunu Şecere-i Terâkime'de şöyle dile getirir: *Barça bilinğ kim bizdin burun Türkī tārīh aytḳanlar Arabī luġāt-larnı ḳoşup tururlar ve Farsīni hem ḳoşup tururlar ve Türkīni hem sec' ḳılıp tururlar. Özlerininğ hünerlerin ve üstādlıḳlarını ḫalḳġa ma'lūm ḳılmaḳ üçün biz munlarnınğ hiç ḳaysısını ḳılmaduḳ. Anınğ üçün kim bu kitābnı oḳuġuçı ve tınğlaġuçı elbette Türk bolġusı turur. Bes Türklerge Türkāne aytmaḳ kerek tā olarnınğ barçası fehm kılġaylar*" (T 66a-15). İnan'ın da belirttiği gibi Türkçe yazmayı ilke haline getiren Ebu'l-Gazi bunu Şecere-i Türk'te ise şöyle dile getirir: "Çağatay Türkçesiyle Arapça ve Farsça'dan bir kelime bile katmadım"[24]. İnan'ın da belirttiği gibi, bu kesin ifadesine rağmen EbulGazi'nin eserlerinde oldukça çok sayıda alınma sözcük vardır. İnan, bu sözcüklerin Şecere-i Türk'teki oranını şöyle belirtir: "her sahifede ortalama 197 kelime bulunmaktadır. Bu sahifelerin kiminde en çok % 14, kiminde ise en az % 5 yabancı kelime vardır".[25] Aynı istatistiği Şecere-i Terâkime için uyguladığımız zaman, 1811 sözcükten 463'ünün alınma olduğunu görürürüz. % 25 oranında yabancı sözcüğün bulunması da, Ebu'l-Gazi'nin "...Arapça ve Farsça'dan bir kelime bile katmadım" türündeki ifadesinin doğru olmadığnı gösteriyor. Şecere-i Türk'te Çağatayca sözcük bile kullanmadığını belirten EbulGazi'nin bu ifadesini de İnan, şöyle eleştirir: "Ebülgazi Han'ın 'Çağatay Türkçesinden bir kelime bile katmadım' demekle ne düşündüğünü anlamak güçtür. Kullandığı Türkçe kelimelerin hepsi Çağatayca'da vardır. Ebülgazi'nin dili ile Çağatay Klasiklerinin dili arasında, sözlük bakımından en ufak fark bile bulmak güçtür". [26]

Şecere-i Terâkime'de diğer Çağatayca eserlerde olduğu gibi Oğuzca özellikler de görülmektedir. Bunun yanısıra tek tük Kıpçakça özelliklere de rastlanır:

---

23 Kemal Eraslan, "XVI. Yüzyıl Çağatay Edebiyatı", *Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klâsikleri, IV*, İstanbul 1986, 367. s.

24 Abdülkadir İnan, "Ebulgazi Bahadır Han ve Türkçesi", *TDAY-Belleten 1957*, 29. s.

25 İnan, a.g.m., 29. s.

26 İnan, a.g.m., 31. s.

Türk Dilleri Kütüphanesi

1. Çağatayca'da uyuma giren görülen geçmiş zamanın 1.tekil kişi çekimindeki bu uyumun, birçok sözcükte korunmasına rağmen manzum bölümlerdeki tüm sözcüklerde bozulduğu görülür: *Başlatdum* 100a-15, *yumşatdum* 100a-16, *tartdum* 100a-17, *yurtlatdum* 100a-18, *bardum* 100a-18,*bağlatdum* 100b-3, *aşdum* 100b-4, *ḳazdum* 100b-3, *keldüm* 100b-5, *berdüm* 100b-6.

2. Çağataycada henüz kesin biçimini almamış olmasına rağmen, genellikle ötümlü ünsüzle başlayan ekler, ötümsüz ünsüzlerin yanında ötümsüzleşme eğilimindedirler. Şecere-i Terakime'yi bu yönden incelediğimizde tam olarak yaygınlaşmamış bu uyumun işlerliğinin Oğuzca'nın etkisiyle çok az olduğunu ve genellikle eklerin uyumsuz biçimlerinin kullanıldığını görüyoruz. Birkaç örnek verecek olursak: *çaḳda* 70b-4, *işikde* 82a-13, *yurtda* 68a-3, *işikdin* 88b-9, *Ürgençdin* 74b-3, *aşdum* 100b-4, *yumşatdum* 100a-16, *kesti* 99b-5, *çıḳġan* 68b-8, *kitkenin* 100a-10 (daha çok sayıda örnek için *Sesbilgisi, Ünsüz Uyumu* konusuna bk.)

3. Çağataycada kullanılan yeterlik çatısını kuran *al-* yardımcı eyleminin yerine metnimizde, yine Oğuzcanının etkisiyle *bil-* yardımcı eylemi kullanılır: *ayta bilmey miz* 84b-16- *köre bilmeslikindin* 93a-2, *ḳıla bilmedi* 89b-3, *tāb keltürebilmey* 94b-1, vd.

4. Çağataycada *alar* olan işaret adılı Şecere-i Terâkimede hep *anlar* biçiminde görülür. Bu durum da yine Oğuzca-Kıpçakça bir özellik olarak kabul edilebilir. Çünkü Oğuzca ve Kıpçakçada bu adıllar *anlar* biçimindedir.[27]

5. Çağatay Türkçesinde korunan Eski Türkçe sıfat yapma eki *-lıġ*'ın metnimizde Kıpçakçada olduğu gibi *-lı* biçiminin kullanıldığı örnekler de vardır: *ʿaḳıllı* 69-15, 92b-18, *aşlı* 83a-4, *atlı* 67a-14, 76b-1, *ḳanlı* 96a-14, 100b-2, *küçli* 99b-16, *közli* 100b-5 vd.

6. Benzetme ilgeci *teg* ve *dek*'in yanısıra metnimizde, bu ilgecin bir de *day* biçimi görülmektedir. İnan, Ebulgazi'de bu edatın en çok ek gibi *dey, day* biçiminde yazıldığını ve 13. yüzyıl Kıpçak Türkçesinde bu edatın Ebulgazi Han'da olduğu gibi hem "dek", hem de "dey" biçiminde söylendiğinin anlaşıldığını belirtir.[28] Bu ilgeç Şecere-i Terâkime'de iki

---

27 Ali Fehmi Karamanlıoğlu, *Kıpçak Türkçesi Grameri,* Ankara 1994, TDK yayınları, 87. s.; Faruk Timurtaş, "Şeyhî ve Çağdaşlarının Eserleri Üzerinde Gramer Araştırmaları II, Şekil Bilgisi", *TDAY-Belleten 1961*, 75. s.

28 İnan. a.g.m., 35.s.

Türk Dilleri Kütüphanesi

söylendiğinin anlaşıldığını belirtir.[28] Bu ilgeç Şecere-i Terâkime'de iki yerde kullanılmaktadır. Ayrıca bugün Özbekçe'de de görülür.[29] Çağataycada kullanılmayan bu ilgecin metnimizde görülen Özbekçe-Kıpçakça bir özellik olduğunu belirtebiliriz.

Arapça ve Farsça sözcüklerin yanısıra Çağatayca sözcük de kullanmadığını belirten Ebulgazi'nin neden böyle bir iddiada bulunduğu pek anlaşılır gibi değildir, çünkü, kullandığı sözcüklerin hepsi Çağatayca'da vardır. İnan'ın da belirttiği gibi "Ebulgazi'nin dili ile Çağatay klâsiklerinin dili dili arasında, sözlük bakımından, en ufak fark bile bulmak güçtür."[30]

Şecere-i Terâkime'de, Ebulgazi'nin söylediğinin tersine Arapça, Farsça ve Çağatayca sözcüklerin kullanılmasının yanısıra Çağataycada bulunmayan Türkmence ve Özbekçe sözcükler de vardır. Örneğin, *tup*, *yav*, *yavla-*, *day* gibi sözcükler Özbekçe; *ḳızġan*, *uzat-*, *heley* ve *deŋli* de Türkmence sözcüklerdir.

METNİN KURULUŞU

Önceki satırlarda Kononov'a dayanarak hakkında bilgi verdiğimiz nüshalardan sadece birini elde edebildik. Şecere-i Terâkime'yi yayına hazırlarken amacımız, Taşkent ve Aşkabad'daki tüm nüshaları getirtip karşılaştırmalı metin kurmaktı, ancak bu yoldaki çabalarımız sonucunda sadece Taşkent'ten T nüshasını getirtebildik[31].

Taşkentten getirttiğimiz bu nüsha, Özbek Bilimler Akademisi, Doğu Elyazmaları Enstitüsü, 171. numarada kayıtlıdır. 1071 (=1661) yılında, yazarın sağlığında, eserin yazılış tarihinden bir yıl sonra istinsah edilmiş olan bu nüsha, Kononov'un belirttiğine göre, daha tam ve aslına uygundur.

Metnin, bu nüshayla Leningrad nüshasının karşılıştırılmasıyla kurulmuştur. Diğer nüshaları getirtemediğimiz için Kononov'un hazırladığı karşılaştırmalı yayınındaki nüsha farkları da oradan

---

28 İnan. a.g.m., 35.s.

29 A. von Gabain, *Özbekische Grammatik*, Leipzig und Wien, 74. s.

30 İnan, a.g.m., 31. s.

31 Taşkent'teki nüshaların getirtilmesi konusunda yardım istediğim Dil-Tarih Coğrafya Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri bölümü öğretim üyelerinden İristay Kuçkartayev bize bu konuda çok yardımcı oldu, burada kendisine bir kez daha teşekkür etmeyi görev bilirim

Türk Dilleri Kütüphanesi

aktarılmak suretiyle gösterilmiştir. Ayrıca Kononov'un hazırladığı Arap harfli metin de ayrı bir nüsha gibi kullanıldı. T ve L nüshalarında olmayan bir cümle de buradan alınarak metne katılmıştır.

Metnin kuruluşunda şu yöntemler izlenmiştir:

1. T nüshası esas alınmış L (Leningrad) nüshasıyla karşılaştırılmıştır. Ancak T nüshasında eksik olan, ama anlamı tamamlayan cümleler varsa bunlar L nüshasından alınarak metne katılmış ve bu nüshadaki yer numarası verilmiştir.

2. Bitişik yazılması gereken eklerin bir kısmı metinde ayrı yazılmıştır. Ayrı yazılmış olan bu eklerin yazıçevrimini yaparken birleşik yazdık: مال غه *mālġa* 102a-18; تكان نى *tigenni* 102a-9 يكت لار *yigitler* 88a-16; قوجاق لاب *ḳucaḳlap* 93b-14; vd.

3. Ayrı yazılması gereken kimi bağlaçlar birleşik yazılmıştır: سورديكم *sordı-kim* 76a-5; بولديكم *boldı-kim*, vd. Bunları aralarına çizgi koyarak gösterdik.

4. Elif-i maksure ile yazılan sözcükler, *ā* ünlüsüyle okunmuştur: معنى *maʿnā* 66a-7; اولى *evlā* 67a-2.

DİZİN, ÇEVİRİ VE AÇIKLAMALAR ÜZERİNE

Dizinde metinde geçen tüm sözcüklere yer verilmiştir. Esas olarak sözcüklerin kökeni ve aslî biçimleri verilmiş, kişi ve yer adlarının kökenine ve aslî biçimlerine değinilmemiştir.

İki sözcükten oluşan adların her ikisi de madde başı olarak yer aldı ve biri diğerine gönderilerek gösterildi. Örneğin, *Acı Teŋiz* hem *Acı*, hem de *Teŋiz* maddesinde yer aldı ve *Teŋiz* maddesinden *Acı* maddesine gönderilerek geçtiği yerler gösterildi.

İki sözcükten oluşan kişi adları, metinde ikili biçimde yer almışsa, örneğin, Kök Han gibi bir ad metinde hem Kök Han, hem de Kök olarak geçiyorsa bu gibi adların ikinci sözcüğü ayraç içine alınmak suretiyle gösterilmiştir.

Eklerin dilbilgisi sırasına konmasında ise, Kutadgu Bilig'deki sıralama esas alınmıştır.

Çeviri yapılırken metnin aslına bağlı kalınmıştır. Ancak Çağatay

Türk Dilleri Kütüphanesi

Türkçesiyle Türkiye Türkçesinin cümle yapısı az da olsa farklı olduğu için yer yer Türkiye Türkçesi için eksik diyebileceğimiz ifadelere rastlanmıştır. Bu tür cümleler çevrilirken Türkiye Türkçesindeki gibi ifade edilmiş, ancak kimi ek ve sözcükler ayraç içinde verilmiştir.

'Açıklamalar' bölümünde ise daha çok şu tür sözcüklere yer verilmiştir: Anlam yönünden farklılaşmış olanlar, Çağatayca metinlerde az rastlanan sözcükler, kökeni hakkında görüş ayrılığı olan sözcükler, kuş adları. Yer ve kişi adları hakkında ise mümkün olduğu kadar açıklama verilmeye çalışılmış, ancak bu konuda ayrıntıya girilmemiştir. Çünkü bizim çalışmamız daha çok eserin filolojik yönden incelenmesine dayanmaktadır. Eserin tarihsel açıdan değerlendirilmesini tarihçilere bırakıyoruz. Ayrıca şunu da belirtmek isteriz, Şecere-i Terâkime'nin kendisi bir tarih kitabı olduğu için burada geçen adlar ve olaylar bu konuda araştırıcılara kaynaklık etmiş ve kimi bölümleri araştırıcılar tarafından çeşitli biçimlerde değerlendirilmiştir.[32]

32 Buna örnek olarak şu çalışmaları verebiliriz: Faruk Sümer, *Oğuzlar (Türkmenler)*, İstanbul 1980, İlavelerle 3. Baskı, Ana Yayınları, Orhan Şaik Gökyay, *Dedem Korkudun kitabı,* İstanbul 1973; V.M. Jirmunskiy (Çev. İsmail Kaynak), "Sirderya Boyunda Oğuzlara Dair İzler", *TTK-Belleten*, XXV. c., sayı: 97-100, Ankara 1961; Faruk Sümer, "X. Yüzyılda Oğuzlar", *AÜDTCF-Dergisi,* XVI. c., sayı: 3-4; Faruk Sümer, "Oğuzlara Ait Destanî Mahiyetde Eserler", *AÜDTCF-Dergisi*, XVII. c, sayı: 3-4; vb.

Türk Dilleri Kütüphanesi

YAZIM ÖZELLİKLERİ

Uygur yazı geleneğini devam ettiren Çağatayca metinlerin karakteristik yazım özellikleri, bilindiği gibi, Türkçe sözcüklerdeki ünlülerin hareke ile değil harflerle gösterilmesi, geniz *n*'sinin نك ile yazılması, eklerin sözcüklerden ayrı yazılması, art ünlülü Türkçe sözcüklerdeki *t* ve *s*'nin ت ve س ile göstetilmesi, *p* ve *ç* ünsüzlerinin ب ve ج ile yazılmasıdır.

Metnimizi kurduğumuz T ve L nüshalarını her bir sesin yazımıyla ilgili olarak inceledik. Elde ettiğimiz sonuçları aşağıda göstermeye çalıştık, ancak çıkardığımız bütün örnekleri vermek yerine söz konusu özelliği belirleyici birkaç örneği vermekle yetineceğiz.

1. Ünlülerin Yazımı

1.1. *a* ünlüsünün yazımı

Sözbaşındaki *a* ünlüsü yazılırken her iki nüshada da *medli elif* آ kullanılmıştır. Kimi sözcükler ا *elif* ile yazılmışsa da bu düzenli bir özellik değildir, muhtemelen kopya eden kişi med işaretini koymayı unutmuş olmalı: آتاسی *atası* T 70b-3; آت *at* T 70b-5, 70b-14, vd.; آتلانیب *atlanıp* T 75a-3; آلدی *aldı* T 76b-4, 76b-9, vd.; آق *aḳ* T 79a-8, 79b-17; آلتون *altun* T 78a-6, 78a-7, 79b-15; آچیب *açıp* T 79a-15; آز *az* T 85a-15, 85a-18; آشینی *aşını* T 86b-6; آونی *avnı* T78a-7; آتغان *atġan* T 78b-9 آچلیق *açlıḳ*; آتلیق T 76b-8; vd.

T nüshasında *medli elifle* yazılmayan sözcüklerden birkaçına değinmek gerekirse: *ayt-* sözcüğü genellikle elifle yazılmıştır: ایتدی *aytdı* T 70b-9,

Türk Dilleri Kütüphanesi

77a-7; ايتا تورور *ayta turur* 70b-13; vd., fakat bir yerde *ayt-*'tan türemiş olan *aytıl-* medli elifle yazılmıştır: آيتلغان *aytılġan* T 77b-13; (75a-12: ايتيلغان) *al-* sözcüğü ise medli elifle yazılmasının yanısıra kimi yerde elifle yazılmıştır: اليب *alıp* T 71a-8; (T 77a-8, 77b-17: آليب); الدى *aldı* T 75b-9 (birçok yerde medli elifle yazılmasına rağmen, *aldı* sözcüğü burada elifle yazılmıştır); اندين *andın* T 74b-10, 77b-3; انلار *anlar* T 80a-6; انلارنى *anlarnı* T 75b-2; انى *anı* T 71a-9, 81b-7, 81b-8, 81b-16, 81b-17 (81b-2: آنى); التى *altı* T 79a-5, 80a-12 (78b-4, 78b-6, 85a-15, 75a-11: آلتى)

L nüshası sözbaşındaki *a*'nın yazımında T nüshasına göre daha tutarlıdır. T nüshasında görülen ikili tutum ve karışıklık bu nüshada yok denecek kadar azdır. Bu nüshadan seçtiğimiz örnekler şunlardır: آرتوق *artuḳ* L 7b-7; آياقى *ayaḳı* L 7b-4; آت *at* 8a-7, 8a-12; آنكا *aṅga* L 9a-11; آليب *alıp* L 9a-3, 9b-5, 9b-12; آلورمن *alur men* L 9b-8; آلدى *aldı* L 9b-9, 11b-4, 12a-9 (15a-4, 15b-14: آلدى *aldı*); آلغان *alġan* L 10a-3; آوغه *avġa* L 10a-13; آيدى *aydı* L 10a-4, 10a-6; آيتدى *aytdı* L 15b-11(8a-11: ايدى); آندين *andın* 11b-5, 13a-5, 15b-1; آلديغه *aldıġa* L 18b-2 (13a-2: الديمزده); vd.

Yukarıda gösterdiklerimizin dışında belirleyebildiğimiz medsiz elifle yazılan diğer sözcükler şunlardır: انط *anṭ* L 9b-4; انداغ *andaġ* L 17b-13; التى *altı* L19a-7.

Söziçindeki *a* ünlüsü, Uygurca'da olduğu gibi, elifle (ا) yazılmıştır: قوبار *ḳoyar* T 70b-9; ياشار *yaşar* T 70b-10; تاشلاب *taşlap* T 93b-8; باشليق *başlıḳ* T 96b-6; يالباريب *yalbarıp* T 99b-7: قاينادى *ḳaynadı* T 101a-11; قيشلاب *ḳışlap* 100b-4; آلغاندا *alġanda* T 90a-10; قال آج *ḳal aç* T 77b-3

Kimi sözcüklerde ilk hecedeki a ünlüsü yazılmamıştır: يراتيب *yaratıp* T 71a-5; يراغين *yaraġın* T 78a-5; يقيندا *yaḳında* T 76b-3; قجان *ḳaçan* T 76b-3

Türk Dilleri Kütüphanesi

L nüshasında da iç sesteki *a* elifle yazılmıştır: شوندا*ġ* *şundaġ* L 28a-6; اوزا*ق* *uzaḳ* L 30b-13; يايلاب *yaylap* L30a-7; باشلادی *başladı* L 30a-12;قاليب *ḳalıp* L 29b-14; بار *bar* L 30b-16; vd.

Bu nüshada da ilk hecede a sesinin yazılmadığı örnekler vardır: قرا *ḳara* L 7b-4; تقی *taḳı* 7b-14; قرنداش *ḳarındaş* L 30b-16; قجان *ḳaçan* L 32a-8; vd.

Sözsonundaki *a* sesi T nüshasında elif (ا) ya da güzel he (ه) ile yazılmıştır: بارجا *barça* T 70b-12; يوقدا *yoḳda* T 71a-8; اوزکا *özge* T 71a-10; باشقا *başḳa* T 71a-11; انغا *anġa* 76b-1, 76b-4; اندا *anda* 96b-7; بولسا *bolsa* 98a-13; vd.; قزانغه *ḳazanġa* T 90b-8; قاتيغه *ḳatıġa* T 91a-1; مالغه *mālġa* T 102a-18 vd.

L nüshasında ise söz sonundaki *a* sesi daha çok *güzel he* (ه) ile yazılmıştır: بارجه *barça* L 8a-2; انده *anda* L 8a-5; بولسه *bolsa* L 29a-3; قولده *ḳolda L* 22b-11; يورتده *yurtda* L 27a-15; vd.; يرکا yerge L 30a-10; آنکا *a͡nga* L 29a-5; وقتدا*vaḳtda* L 43a-12; vd.

1.2. *e* ünlüsünün yazımı

Sözbaşındaki *e* ünlüsü elif ile yazılır: اری eri T 73b-10; اليگ *elig* T 74a-13; اچکی *eçki* T 105b-8; اسن *esen* 78a-15, vd.

L nüshasında da aynı biçimde sözbaşındaki e ünlüsü elif ile yazılmıştır: اشتدی *eşitdi* L 8a-4; اکين *ekin* L 54a-1; امدی *emmedi* L 7b-7; vd

Söziçindeki *e* sesi her iki nüshada da elif ile yazılmıştır: يباردی *yiberdi* T 72a-7; تکمای *tegmey* T 75a-5;کوتارمای *kötermey* T 77b-8; اولاشيب *üleşip* T 83b- 4; vd; کوتارمای *kötermey* L17b-1; ديکان *digen* L 13b-4; کنکاش *ke͡ngeş* L17b-3; کورکالی *körgeli* L 37b-1; vd.

Türk Dilleri Kütüphanesi

Sözsonundaki *e* ünlüsü T nüshasında daha çok *elif* ile (ا), seyrek olarak da *güzel he* (ه) ile yazılmıştır. L nüshasında ise bunun tersi bir durum göze çarpar. Burada söz sonundaki *e* sesinin yazımı için *güzel he* (ه) de çok kullanılmıştır: ایل کا *ilge* T 70b-2; ایرسا *irse* T 71a-10; اورکا *örgede* T 81a-16; کونکلینه *köñgline* T 71a-16; آزغنه *azġına* T 91b-12; vd.; چاقده *çaḳda* L 8a-6; ایرسه *irse* L 7b-10, 8a-4, 38a-5; اولکانده *ölgende* L 26b-12; اوزکا *özge* L 17b-15; اویدا *öyde* L 40b-4; vd.

1.3. *ı/i* ünlüsünün yazımı

Sözbaşındaki *ı/i* sesi her iki nüshada da elif-ye (ای) ile yazılmıştır: ایردیلار *irdiler* T 70b-3; ایمدی *imdi* T 74b-18; ایوکا *ivge* T 77b-11; ایت لار *itler* T 78a-8 ایرم *ırım* T 70b-16; T nüshasında bir örnekte baştaki *i* yazılmamıştır: انان دیلار *inandılar* T 92a-14;

ایردی *irdi* L 7b-4; ایمدی *imdi* L 8a-11; ایل *il* L 16b-6; ایش *iş* L 27a-15; L nüshasında da iki yerde baştaki *i* sesi yazılmamıştır: اشلاکوجی *işlegüçi* L 25a-7; اشلارینی *işlerini* L 40b-6; vd.

Söziçindeki *ı/i* ünlüleri kimi yerde *ye* (ی) ile yazılırken, kimi yerde de yazılmamıştır. Bu konuda tam bir tutarlılık yoktur. Aynı sözcük iki farklı biçimde yazılabilmektedir: تیکان *tigen* T 76b-16, 76a-16; سیومای *sivmey* T 71a-13; اوغیل *oġıl* T 73b-10; یکیت لار *yigitler* T 88a-16; قیز *ḳız* T 71a-10; قیلیب *ḳılıp* T 89a-16, 89b-9 (T 90b-7: قلغالی *ḳılġalı*; قلور *ḳılur*); یل *yıl* T 75b-1, 84b-9; کجك *kiçik* T 105a-13; یغلیب *yıġılıp* T 84a-9; vd.

برلیکنه *birlikine* L 7b-11; تیدی *tidi* L7b-10; کیجیك *kiçik* L10a-8; کشی *kişi* L9b-3; دیرلار *dirler* L 44b-13, 52b-6; vd.

Sözsonundaki *ı/i* ünlüsü *ye* (ی) ile yazılır: انی *anı* T 70b-15; قوشی *ḳuşı* T 82b-7; تیدی *tidi* T 95a-7; کوردی *kördi* T 1021b-17; قزی *ḳızı* T 106a-2;

Türk Dilleri Kütüphanesi

اوغلی *oġlı* 100b-7; vd.; ایردی *irdi* L 7b-2; کشی *kişi* L 26a-5; اولدی *öldi* L 31b-3; بایری *bayrı* L32a-5; vd.

1.4. *o/ö*; *u/ü* ünlülerinin yazımı

Sözbaşındaki *o/ö*, *u/ü* ünlüleri *elif-vav* (او) ile yazılır: اوغلی *oġlı* T 70b-3, 78a-4; اوخشار *oḫşar* T 75a-1; اوقوب 84a-2 *oḳup*; اوزکا *özge* T 77b-3; اولوب*ölüp* T 103a-15; اوتدی *ötdi* T 89b-14; اورش دا *uruşda* T 73b-6; اولغ *uluġ* T 70b-7, 78a-15; اوخلاب *uḫlap* 91a-14, 91b-16; اولوش *ülüş* T 81a-4 (T 81a-13, 81b-2, 81b-4, 6, 8, 10, 12, 13, 15: الوش *ülüş*); اوچ *üç* T 65b-6, 65b-7 vd.; *ülüş* sözcüğünde olduğu gibi bir örnekte daha sözbaşındaki yuvarlak ünlü yalnız elifle (ا) gösterilmiştir: اقنی *oḳnı* T 78b-15.

اوغلی *oġlı* L 7b-6; اولتورغوجی *olturġuçı* L 24b-13; اولدی *öldi* 33b-6; اوتدی *ötdi* L 9b-14; اوشال *uşal* L 8a-10, 8a-14; اولوغ *uluġ* L 23a-6; اوچ üç L 7b-7; vd.

Söziçindeki yuvarlak ünlüler *vav* (و) ile yazılır: قورتولوب *ḳurtulup* T 73b-6; تولغاغی *tolġaġı* T 73b-7; یورت لار *yurtlar* 79a-17; بولوب *bolup* T 102a-6; کوچوب *köçüp* T 96b-7, 100a-7 vd.; söziçindeki yuvarlak ünlünün yazılmadığı örnekler de vardır: تغوردی *tuġurdı* T 90a-12; کوردم *kördüm* T 76a-8; توغشلی *toġuşlı* T 98b-3 vd.

کوب *köp* L9b-13; کوندوز *kündüz* L 7b-7; اولوغ *uluġ* L 27a-1; بولدوم *boldum* L 37b-14; توغدی *tuġdı* L 31b-4; مونداغ *mundaġ* L 8a-5; vd.

Sözsonundaki *u* ünlüsü de *vav* (و) ile gösterilir: اوشبو *uşbu* T 82a-15, L 24a-14; اوترو *utru* T 99a-17, L 48a-5; اویقوم *uyḳum* 91b-1, L 37b-14

Türk Dilleri Kütüphanesi

2. Ünsüzlerin Yazımı

2.1. *p* ünsüzünün yazımı

Çağataycanın özelliklerinden olan *p* (پ)'nin *b* (ب) ile yazımı metnimizde de kurallı olarak işlemektedir. Yalnız L nüshasında bir-iki kural dışı yazım vardır.

قاجیب *ḳaçıp* T 72b-15; تارتیب *tartıp* T 72a- 8; باقیب *baḳıp* T 89b-15; تابدی *tapdı* T 86a-19; اوبدی *öpdi* T 93b-14; کوب *köp* T 75a-16 vd.

بریب *berip* L 7b-1; آلیب *alıp* L 29b-10; بولوب *bolup* L 31b-4; کوب *köp* L 44b-5, 54b-7; تابتی *taptı* L 36a-11; تابیب *tapıp* L 30b-13; تاپشورماق *tapşurmaḳ* L 34a-5; تاپشوردی *tapşurdı* L 33a-14; تاپماق *tapmaḳ* L33b -4; vd.

2.2. *ç* ünsüzünün yazımı

Önseste, söziçinde ve söz sonundaki *ç* sesi *cim* (ج) ile yazılır. Kurala aykırı olarak L nüshasında, birkaç sözcük dışında, hemen tüm sözcükler *çim* (چ) ile yazılmıştır.

بارجا *barça* T 70b-2; جقیب *çıḳıp* T 71a-1; جابتی *çaptı* T 72b-9; جقاریب *çıḳarıp* T 88b-1; قوجاق لاب *ḳucaḳlap* T 93b-14; آج *aç* T 76a-12; کوجوب *köçüp* T 97b-12; سانجدیلار *sançdılar* T 92b-6; vd.

کیجیك *kiçik* L 7b-3, 11a-4; اوج *üç* L 18a-13, 19b-2; یغاج *yıġaç* L 13a-5; چفتی *çaftı* L 11b-10; چقیب *çıḳıp* L 9a-15; قاچیب *ḳaçıp* L 13b-2; کوچار *köçer* L 14b-1; چاقریب *çaḳırıp* L 9b-15, 10a-10; بارچه *barça* L 9b-15, 10a-10, 15a-11, 22b-4; بارچه سین *barçasın* L 11b-4; بارچه لاری *barçaları* L 10b-9 (L 11a-15: بارخه); vd.

Türk Dilleri Kütüphanesi

2.3. *s* ünsüzünün yazımı

Her iki nüshada da *s* ünsüzü *sin* (س) ile yazılmıştır. Çoğu yerde *sin*'in altına üç nokta konulduğu halde, kimi yerde de üç noktasız yazılmıştır.

ساون سالدی *savun saldı* T 70b-6; سوردی *sordı* 71b-16; ایرسا *irse* T 71b-16; بولسانك *bolsaŋ* T 71b-8; سونك *soŋ* T71a-12; تغوردی *tuġurdı* T 90a-12; vd.

Üç noktasız yazılanlar için örnekler: سوزیکا *sözige* T 70b-12; تیسا *tise* T 77a-5; ایرماس *irmes* T 80b-10; کشی سی *kişisi* T 83b-8; باسیب *basıp* T 84a-4; vd.

L nüshasında *s* sesi çoğunlukla üç noktalı *sin* (س) ile yazılmıştır: اولسام *ölsem* L 7b-9; سوردی *sordı* L 10a-5; ساغ *saġ* L 23b-1; سوزنی *sözni* L 10a-10, 10a-11; سالور *salur* L 23b-1; ساتدیلار *satdılar* L 29b-3; سوت *süt* L10b-12 (aynı satırda üç nokta konulmadan da yazılmıştır, L 10b-12: سوت *süt*)

2.4. *t* ünsüzünün yazımı

Bu ünsüzün yazımında da yine Çağataycanın karakteristik özelliğini yansıtır biçimde, birkaç sözcük dışında, art ve ön ünlülü sözcüklerde hep *te* (ت) kullanılmıştır.

تارتیب *tartıp* T 72a-8; اوتدی *ötdi* T 89b-1 4;تاشلاب *taşlap* T 93b-8; آیتلغان *aytılġan* T 77b-11; اوترو *utru* T 99a-3; جابتی *çaptı* T 72b-9; vd,

İki yerde *at* sözcüğü *tı* (ط) ile yazılmıştır: آط ننك *aṭnıŋ* T 99b-1; آطدین *aṭdın* T 101b-18.

Türk Dilleri Kütüphanesi

L nüshasında da *t* ünsüzünün yazımı için *te* (ت) kullanılmıştır: تیدی *tidi* L7b-1; ساتدیلار *satdılar* L 29b-3; تابتی *taptı* L 36a-1; سوت *süt* L10b-12; کوتارمای *kötermey* L17b-1 vd.

L nüshasında *ṭı* (ط) ile yazılmış sözcükler T nüshasına göre çoğunluktadır: اطلا نیب *aṭlanıp* L 12b-3; طوی *ṭoy* L9b-11; آط *aṭ* L21a-6; آطلارین *aṭların* L 22b-2, 22b-13, 22b-16, 23a-3, 23a-8, 23a-10, 23a-13, 23b-2, 23b-4, 23b-9; آطدین *aṭdın* L 27b-10; انط *anṭ* L 26b-6, 33a-8; vd.

2.5. Geniz *n*'sinin yazımı

Geniz *n*'si iki nüshada da *nun-kef* (نك) ile yazılmıştır: سنکاکی *sün̄geki* T 73a-10; بولدونك *bolduṅ* T 99b-13; قیلنك *ḳılıṅ* T 85a-19; اننك *anıṅ* T 71a-6; vd.; منکا *maṅga* L 9b-5; مونکا *muṅga* L 8a-12; منك *miṅ* L 21a-9; vd.

3. Diğer Özellikler

3.1. Eklerin Yazımı

Eklerin bir kısmı sözcükten ayrı yazılmıştır: التی سی *altı-sı* T 80a-12; قیامت غاجا *ḳıyāmet-ġaça* T 77b-10; مال غه *māl-ġa T* 102a-18; آی دین *ay-dın* T 90a-12; انان دیلار *ınan-dılar* T 92a-14, 92a-15; اینی لاری *ini-leri* T 98a-16; یکیت لار *yigit-ler* T 88a-16; اوق نی *oḳ-nı* 77b-15; قبجاق نینك *ḳıpçaḳ-nıṅ* T 74b-8; ادب لیك *edeb-lik* T 69a-10; vd.

Eklerin ayrı yazımı L nüshasında daha az görülür: اولاش غه *Ulaş-ġa* L 27b-5; ایل لار *il-ler* L 30a-1; اینی سی *ini-si* L 26a-8; کشی نی *kişi-ni* L 29a-4; مغول ننك *Moġol-nıṅ* L 8b-12; vd. (İlgi durumu eki her iki nüshada da genellikle sözcükten ayrı yazılmıştır).

Türk Dilleri Kütüphanesi

3.3. İkiz Ünsüzlerin Yazımı

Gerek söziçinde görülen ikizleşme, gerekse bir sözcüğe sözsonunda ünsüz ile başlayan bir ek gelmesiyle ortaya çıkan ikizleme sonucu ikiz ünsüzler yazıda tek harfle gösterilir.

اوتی *ötti* 65b-9, 71b-11 (L9b-14: اوتدی); کیتی *kitti* T 97b-9 (L 46a-11: کتدی); ایکی *ikki* T 66b-7, 68a-14, 69a-4... L 6a-3, 6b-8...; اوتوز *ottuz* T 65b-1, 74a-2; 76b-14; L 13b-5, L16b-9...; vd.

3.2. Arapça Farsça Sözcüklerin Yazımı

Arapça Farsça sözcükler, genellikle asıllarına uygun yazılmışlardır. Arapça sözcüklerdeki *ā* ünlüsünden sonra gelen hemzenin ی ile yazımı Çağatayca metinlerde görülen ortak bir özelliktir. Metnimizde de bunu örnekleyen sözcükler yer almaktadır.

عجایب *ʿacāyib* (Ar. عجائب) T 89a-17, 104b-9; L 34b-11, L 54a-7; فایداسی *fāydāsı* (Ar. فائده) T 98a-5; پیداسی *paydası* L46b-9; طایف ننك *Ṭāyifning* (Ar. طائف) T 67a-6; طائف ننك L 3a-15.

Bir sözcük aslına uygun yazılmıştır: طائفه دین *ṭā'ifedin* T 104b-12, L 54a-10.

Türk Dilleri Kütüphanesi

Türk Dilleri Kütüphanesi

SESBİLGİSİ

1. ÜNLÜ DEĞİŞMELERİ

1.1. Ünlü Değişmeleri

e > i

Kök hecedeki *e* sesi Çağataycada *i*'ye değişir. Ancak metnimizde düzenli bir *e* > *i* değişikliği görülmez. Aynı sözcük bu değişikliği yansıtacak biçimde ی ile yazıldığı gibi, ی sesi gösterilmeksizin de yazılmaktadır. Metni kurarken yazımı yansıtması amacıyla, ی'nin yazılmadığı sözcükleri *e* ile okuduk.

Metinde bu değişikliği yansıtan sözcükler şunlardır:

bil "bel" 100b-3 < MK *bėl*; *ik-* "ekmek" 103a-18, 104b-3, 105a-14 < MK *ek-*; *ekin* "ekin" 103a-18, 104b-3, 105a-13 < MK *ekin*; *im-* "emmek" 70a-11, 70a-13, 70a-15 < MK *em-*; *imgek* "zahmet, eziyet" 65b-1, 87b-12 < MK *emgek*; *iv* "ev" 67b-13, 67b-14, 73b-8... < MK *ev*; *ir-* "olmak, imek" 71b-8, 73b-12, 78a-3, 76a-6... < MK *er-*; *işik* "kapı" 81a-10, 82a-13... < MK *ėşik*; *işit-* "işitmek" 65b-6, 65b-11... < MK *ėşit-* ~ *eşit-*; *it* "et" 69b-3, 78a-8 < MK *et*; *it-* "etmek, yapmak, düzenlemek" 69a-11, 70b-16 < MK *ėt-*; *itek* "etek" 72b-2, 80a-7 < MK *etek*; *kiç* "geç" 99b-14 < MK *kėç*; *kime* "gemi" 68b-3, 68b-7 < MK *kemi* ~ *kimi*; niçe "nasıl"66a-10, 67a-5... < MK *neçe*; *siv-* "sevmek" 71a-13, 71b-10, 71b-14 ... < MK *sev-*; *ti-* "demek, söylemek" 67a-4, 69a-1... < MK *tė-* ~ *ti-*

Metinde ikili özellik gösteren sözcükler de oldukça çoktur:

beg "bey" 93a-5 ~ *big* "bey"76b-12, 74a-12, 77a-14... < MK *beg*

berk "berk, sıkı, sağlam" 73a-17, 87b-14 ~ *bik* "sıkı, sağlam" 82a-3 < MK *berk*

 Türk Dilleri Kütüphanesi

beşinçi "beşinci" 81b-3, 81b-14 ~ *bişinçi* "beşinci" 106a-7 < MK *bėş*

elig "el" 99b-2 ~ *ilig* "el" 69b-2 < MK *elig*

esen "sağ, salim" 78a-15 ~ *isen* "sağ, salim" 97b-5 < MK *esen*

keçe "gece" 91b-1, 91b-19, 92a-10 ~ *kiçe* "gece" 70a-11, 75b-5, 77a-7 < MK *kėçe*

kel- "gelmek" 67b-1, 68b-2, 69b-4 ~ *kil-* "gelmek" 70a-9, 71a-3, 72a-4... < MK *kel-*

kelin "gelin" 68b-9, 71b-16 ~ *kilin* "gelin" 71b-12 < MK *kelin*

meniŋ "benim" 65a-10, 65b-10... ~ *miniŋ* "benim" 78b-19, 89b-16 < MK *men*

ne "ne" 90a-1, 95a-2, 104a-6 ~ *ni* "ne" 65a-10, 65b-13, 66b-7... < MK *ne*

nemerse "nesne, şey, eşya" 67a-9, 82b-13, 82a-8... ~ *nimerse* "nesne, şey, eşya" 77a-13, 77a-16, 88b-1...

neçük "nasıl" 68b-3, 77b-17 ~ *niçük* "nasıl" 89a-4 < MK *neçük*

sekkiz "sekiz" 69a-4, 74a-17... ~ *sikkiz* "sekiz" 67b-9 < MK *sekiz* ~ *sekkiz*

seniŋ "senin" 68b-2, 87b-8, 88a-9 ~ *siniŋ* "senin" 70a-13, 90a-1 < MK *sen*

teg- "değmek; saldırmak" 72b-5, 75a-5 ~ *tig-* "değmek" 76a-3, 93a-5 < MK *teg-*

teg "gibi" 67b-6, 73a-14, 82b-11 ~ *tig* "gibi" 83a-13 < MK *teg*

teŋiz "deniz" 73a-15, 73a-17 ~ *tiŋiz* "deniz" 65a-7, 65a-9 < MK *teŋiz*

ye- "yemek" 76a-2, 69b-3... ~ *yi-* "yemek" 69b-2, 80a-7 < MK *yė-*

Yukarıda verilen örneklerin dışında *e*'nin *i*'ye değişmediği sözcükler de vardır:

ber- "vermek" 65a-6, 66a-3, 67a-8, 71a-8, 71a-15, 71b-10...; *çek-* "çekmek" 96b-17; *keç-* "geçmek" 99a-5, 100a-4; *keltür-* "getirmek" 70a-14, 74b-10, 78b-15...; *keltürt-* "getirtmek" 78b-4, 84a-17, 87b-10...; *keŋeş* "danışma, görüşme" 72a-6, 77b-1, 79b-3...; *keŋeş-* "danışmak" 65a-3, 72a-3...; *kerek* "gerek" 66b-6, 66b-9, 83b-12...; *kes-* "kesmek" 93b-8,

Türk Dilleri Kütüphanesi

99b-5, 100b-2; *kestür-* "kestirmek" 94a-1; *keyik* "geyik" 69b-2, 89b-2, 93a-15; *seksen* "seksen" 68a-5, 68a-15, 68b-6...; *sen* "sen" 67a-14, 68b-3, 71b-7...; *sendin* "senden" 87b-13, 88b-13...; *seni* "seni" 71b-7, 71a-8...; *yer* "yer" 67b-16, 68b-6, 69b-4, 76b-12...; *yet-* "yetişmek, ulaşmak" 65b-2, 68a-14, 70b-8...; *yetti* "yedi" 68a-15, 68a-16, 85a-20...; *yetil-* "ulaşılmak" 88a-16; *yettilençi* "yedinci" 99a-9; *yetiş-* "yetişmek, ulaşmak" 71a-7, 76a-8, 78a-2...; *yetkür-* "yetiştirmek" 98b-5, 98a-10, 99a-9; *yetmiş* "yetmiş" 66b-11, 73a-9, 73a-10

1.2. Düzleşme

ü > e

süŋ̂ek "kemik" 73a-10, 84b-4 < MK *süŋ̂ük*
köter- "kaldırmak, yükseltmek" < MK *kötür-*

ü > i

beri "beri" 71a-14, 73b-1, 76b-7, 93a-15 < MK *berü*
sivinçi "müjde" 86b-6, 86b-7 < **sevinçü* < *seb-*

o > a

savuḳ "soğuk" 73b-8, 75a-15, 79a-14 < MK *soġuḳ*
uşal "bu, şu" 70b-10 < *uş* + *ol*
ḳav- "kovmak" 88a-7 < MK *ḳov-*
toḳsan 76b-5, 78b-2 ~ *toḫsan* "doksan" 78b-3, 80a-4, 89b-4 < MK *toḳson*

u > a

orta "orta" 87b-10, 88b-9 < MK *ortu*

Türk Dilleri Kütüphanesi

1.3. Yuvarlaklaşma

1.3.1. İlk hecedeki yuvarlak ünlünün etkisiyle, ikinci hecedeki düz ünlünün yuvarlaklaştığı görülür (ilerleyici benzeşme):

oḳu- "okumak" 66a-13, 66a-14, 73b-15... < MK *oḳı-*
unut- "unutmak" 86b-12, 70b-1... < MK *unıt-* ~ *unut-*, Uyg. *unıt-*

1.3.2. Metinde, gerileyici benzeşme sonucu, ikinci hecedeki yuvarlak ünlünün etkisiyle ilk hecedeki ünlünün yuvarlaklaştığını gösteren tek sözcük vardır:

ötük "çizme" 91b-9, 91b-10, 92a-18 < MK *etük* ~ *etik*

1.3.3. Dudak ünsüzünün etkisiyle kök hecedeki *e* ünlüsünün yuvarlaklaşması için de tek örnek vardır:

öy "ev" 79a-14 < MK *ev*

1.3.4. Sözcük gövdesinde yuvarlaklaşma yalnızca *v* ünsüzünün etkisiyle görülür: *savuḳ* "soğuk" 73b-8, 75a-15 < Uyg. *soġıḳ*; *sivün-* "sevinmek" 69b-12 < MK *sewin-* < ET *sebin-*

1.4. Öndamaksıllaşma

Şu sözcüklerdeki *ı* sesi *i*'ye değişmiştir:

bişir- "pişirmek" 90b-9, 90b-10 < Uyg. *bışur-*; *mi͡ng* "bin" 65a-8, 65b-2, 66a-4, 67a-8, 74b-16... < Orh.T. *bı͡ng* ~ *bi͡ng*; *til* "dil" 67a-9, 71a-1, 71a-3, 71a-4... < Orh.T. *tıl*; *yiber-* "göndermek" 68b-11, 68b-12, 68b-13... < ET, MK *ıd-u ber-*; *it* "köpek" 101a-14 < ET, MK *ıt*.

Türk Dilleri Kütüphanesi

1.5. Artdamaksıllaşma

i sesinin *ı*'ya değişmesi tek sözcükte görülür:

ısıġ "ısı, sıcaklık" 79a-13 < MK *isig*

1.6. Genişleme

ı > *a*: *aġaç* "ağaç" 73b-8, 73b-12, 76a-9; *aġaçnı* "ağacı" 73b-11, 73b-13; *aġaçlarınıng͡* "ağaçlarının" < ET *ıġaç* < *ı+ġaç*

2. ÜNLÜ DÜŞMESİ

2.1. Söz Başında Ünlü Düşmesi

yiber- "göndermek" 68b-11, 68b-12, 68b-13, 72a-4...< **iyiber-* < **ıdu ber-* ; *narı* "öte, geçe" 73a-17, 85b-15 < MK *naru* < Uyg. *ınaru*

2.2. Söz İçinde Ünlü Düşmesi

Şu sözcüklere iyelik eki eklendiğinde, orta hece ünlüsü durumuna giren dar, vurgusuz ikinci hece ünlüsü düşer:

aġız: *aġzıġa* "ağzına" 69b-3, 96a-2, 73a-11; *aġzı* "ağzı" 97a-17; *aġzıng͡ız* "ağzınız" 79a-17

baġır: *baġrın* "bağrını" 81a-8

boyun: *boynı* "boynu" 88b-2; *boynın* "boynunu" 88b-14, 92b-5; *boynıġa* "boynuna" 88b-2, 101a-17

ilig: *ilgidin* "elinden" 69b-2

Türk Dilleri Kütüphanesi

ḳoyun: *ḳoynumġa* "koynuma" 91b-17

köküs: *köksige* "göğsüne" 93b-9; *köksindin* "göğsünden" 95b-9

köŋül: *köŋlümdin* "gönlümden" 86b-18; *köŋli* "gönlü" 95a-3; *köŋlini* "gönlünü" 66a-8, 102b-1; *köŋlindin* "gönlünden" 91a-17; *köŋlimiz* "gönlümüz" 90b-6; *köŋliŋiz* "gönlünüz" 91a-1

oġul: *oġlum* "oğlum" 94b-10; *oġluŋ* "oğlun" 88a-9, 89a-13; *oġlı* "oğlu" 65a-2, 65a-14, 67b-4; *oġlımız* "oğlumuz" 70b-8; *oġluŋız* "oğlunuz" 71a-13, 71b-16, 72a-1

orun: *ornumġa* "yerime" 65b-15, 67a-15; *ornı* "yeri" 99b-12; *ornıġa* "yerine" 69a-15, 79b-3, 91a-17; *ornıda* "yerinde" 69b-9, 85a-13; *ornında* yerinde" 67b-8, 68a-9, 69a-7, 86a-14...

2.3. Ekleme ya da birleşme sonucunda üç heceli olan şu sözcüklerdeki dar orta hece ünlüsü düşer:

ḳayda "nerede" 67b-16, 82b-10, 100a-10 < MK *ḳayuda* ~ *ḳayda*; *yalġuz* "yalnız" 77a-15, 79a-12 Uyg. *yalıŋuz* ile krş.

2.4. Sonda Ünlü Düşmesi

-yu/-yü ulaç ekinin ünlüsü düşmüştür:

söz aytabilmey "söz söyleyemeyerek" 77a-12; *bermey amān* "aman vermeden" 99b-5; *ber-ṭaraf ḳılmay* "bir yana bırakmayıp" 94a-15; *bile bilmey* "bilemeyip" 93a-3; *bitilmey* "yazılmayıp" 99a-4; *ḳalmay* "kalmayıp" 65b-8; *ḳaramay* "bakmayıp" 93b-17; *kite bilmey* "gidemeyip" 102b-4; *oltura bilmey* "oturamayıp" 97b-12; *olturmay* "oturmayıp" 79a-14; *sözlemey* "konuşmadan" 95b-4; *yöriy bilmey* "yürüyemeyip" 75b-5

Türk Dilleri Kütüphanesi

3. ÜNLÜ UYUMU

3.1. Damak Uyumu

Genel Türkçenin belirgin özelliklerinden olan önlük-artlık uyumu kuralı Çağataycada bozulmaktadır. Arapça, Farsça sözcükler eklerin art ünlülü biçimlerini alırlar. Bu durum kimi zaman Türkçe sözcüklere de yansır ve Türkçe sözcüklerde de damak uymunun bozulduğu görülür. Çoğunlukla Arapça Farsça sözcüklerde görülen bu durum, Arapça Farsça sözcüklerin Türkiye Türkçesinden farklı olarak art ünlülerle söylendiğini ve bunların art ünlülerle okunabileceğini düşündürmektedir. Ancak biz metnimizde, Çağatayca üzerine yapılan öteki çalışmalardaki eğilime uygun olarak bu sözcükleri Türkçedeki gibi okuduk.

Metnimizde art ünlülü ekler alan Arapça, Farsça sözcükler şunlardır:

behiştġa "cennete" 67a-11; *Belḫġa* "Belh'e" 76a-15;*vilāyetġa* "vilayete" 85b-15; *peygamberġa* "peygambere" 65a-11; *ʿişretġa* "eğlenceye" 86b-1; *miskīnġa* "zavallıya" 92b-11

peyġamberlıḳ "peygamberlik" 68a-5, 68a-14; *peyrevlıḳ* "uyma, arkasından gitme" 90b-9; *şeyḫlıḳ* "şeyhlik" 102b-10

Damak uyumunun görülmediği Türkçe sözcükler şunlardır:

biglıḳ "beylik" 105b-12; *Türkmenġa* "Türkmen'e" 85b-17; *ölümġa* "ölüme" 91b-7; *Ḳozı Tekinġa* "Kozı Tekin'e" 90b-14; *tapşurmek* "teslim etmek" 88b-16 (dipnot: 28); *Ögürcıḳ* "özel ad" 98a-15, 98b-3; *tüşluḳ* "güney" 73a-16

Üçüncü kişi iyelik eki almış Arapça, Farsça sözcüklere yaklaşma durumu ekinin genellikle art ünlülü biçimlerinin eklendiği görülür. Bu durum, Çağataycada *ı* ünlüsünün *i*'ye değişmesi ve *i*'nin ortada olmasıyla

Türk Dilleri Kütüphanesi

açıklanabilir: *Ādem ferzendiġa* "insanoğluna" 65a-12; *himmetiġa* "çalışmasına" 86b-8; *ḫizmetleriġa* "hizmetlerine" 78b-9; *mesʾeleleriġa* "meselelerine" 103a-1; *vilāyetiġa* "vilayetine" 97b-11 (not: 22); *maʿnāsıge* "anlamına" 102b-13

3.2. Dudak Uyumu

3.2.1. Dudak Uyumuna Giren Bağlayıcı Ünlüler ve Ekler

3.2.1.1. İyelik Ekleri

+ım/+im; *+um/+üm*:: *atım* "adım" 70b-10; *başımdın* "başımdan" 102a-13; *bilürümni* "bildiğimi" 65b-10; *ḫātūnum* "hanımım" 76a-7; *işim* "işim" 78a-2; *izimdin* "izimden" 101a-11; *ḳolum* "elim" 78a-2; *ornumġa* "yerime" 66b-15; *öñgüme* "önüme" 100a-17; *özüm* "kendim" 93b-12; *sırrım* "sırrım" 71b-4; *taḫtımda* "tahtımda" 78b-19...

Bir örnekte ekin uyuma girmediği görülür: *künlükimniñg* "günlüğümün" 76a-6

+ıñg/+iñg; *+uñg/+üñg*: *atıñg* "adın" 90a-2; *bigiñgni* "beyini" 102a-15; *ḫaberiñg* "haberin" 91a-19; *ḳılıġıñgnı* "davranışını" 91b-4; *ḳoluñgda* "elinde" 87b-8; *oġluñg* "oğlun, çocuğun" 88a-9, 89a-13; *özüñg* "kendin" 87a-12; *tiliñgdin* "dilinden" 95a-8; *tüşüñgni* "düşünü" 95b-12...

+ımız/+imiz; *+umız/+ümiz*: *atamız* "babamız" 65b-3, 105a-16; *bilgenimizni* "bildiğimizi" 65b-13; *ikkimizge* "ikimize" 71b-17; *ötünümiz* "dileğimiz" 87b-13; *sözümizni* "sözümüzü" 66b-9; *sözümizniñg* "sözümüzün" 102b-9; *tivelerimiz* "develerimz" 75b-6; *ümīdimiz* "umudumuz" 86b-5; *yaşımız* "yaşımız" 65b-1; *yurtumızını* "yurdumuzu" 86b-16

+ıñgız/+iñgiz; *+uñgız/+üñgiz*: *aġzıñgız* "ağzınız" 79a-17; *biriñgizdin*

Türk Dilleri Kütüphanesi

"birinizden" 79b-6; *kelinińgiz* "gelininiz" 71b-17; *köçüńgiz* "eşiniz" 93a-11; *malıńgız* "malınız" 79b-2; *özüńgiz* "kendiniz" 105a-11; *üçüńgiz* "üçünüz" 68b-15

Birinci ve ikinci çoğul kişi iyelik eklerinde bağlama ünlülerinin uyuma girmesi Çağataycanın belirgin özelliklerinden olmasına rağmen metnimizde kurala aykırı olarak bağlama ünlüsünün uyuma girmediği örnekler de vardır: *azuḳımız* "yiyeceğimiz" 105b-7; *köńglimiz* "gönlümüz" 90b-6; *oġlımız* "oğlumuz" 70b-8; *ötünimiz* "dileğimiz, ricamız" 79b-2; *ruḥimizge* "ruhumuza" 66a-13; *köńglińgiz* "gönlünüz" 91a-1; *köńglińgizni* "gönlünüzü" 82a-2; *özińgiz* "kendiniz" 85a-5; *sözińgizni* "sözünüzü" 87b-16; *yurtıńgız* "yurdunuz" 79b-1

3.2.1.2. Emir Kipi 2. Çoğul Kişi Ekleri

+ıńg /+iń/-uń/+üń/+ıńgız/+ińgiz/+ńgler/+ıńglar/+ińgler /+ińgizler

barıńg "gidin" 72a-9; *barıńglar* "gidiniz" 67a-3; *beriń* "verin" 105b-3, 105b-5; *berińgiz* "veriniz" 77a.-16; *biliń* "biliniz" 66a-15; *bilińgler* "biliniz" 70b-11; *çıkıńg* "çıkınız" 90b-19; *keliń* "geliniz" 72a-9; *kelińgler* "geliniz" 78a-4; *ḳılıńg* "yapınız" 85a-5, 85a-19, 93b-7, 99a-10; *ḳoyuńglar* "koyunuz" 70b-9 (dipnot: 22); *körüńg* "görün" 92a-5; *oturuńg* "oturunuz" 69a-1; *ötkerińgizler* "geçiriniz" 104a-5; *tutuńg* "tutunuz" 82a-3; *tüşünüńg* "düşününüz" 82a-3; *yayılıńg* "yayılınız" 67b-15

3.2.1.3. Görülen Geçmiş Zaman teklik 1. ve 2. kişi ile çokluk 2. kişi ekleri

-dım/-dim; *-dum/-düm*: *berdim* "verdim" 77a-3, 77a-6...; *anda boldum* "orada oldum, orada bulundum" 100b-5; *buyurdum* "buyurdum" 100b-2; *döndüm* "döndüm" 100a-13, 100a-15; *işitdim* "işittim" 78a-3; *ḳabūl ḳıldım* "kabul ettim" 65b-15, 87b-16; *keldim* "geldim" 95a-9; *kördüm* "gördüm" 76a-8; *sürdüm* "sürdüm" 100a-14; *tidim* "dedim" 92a-13 *uydum* "uydum"

Türk Dilleri Kütüphanesi

72a-17; *yiberdim* "gönderdim" 93a-13

Oğuzca'nın etkisiyle düz ünlülü eylem kök ve gövdelerine ekin yuvarlak biçimlerinin getirildiği örnekler de vardır: *aşdum* "aştım" 100b-4; *bardum* "gittim" 100a-18; *başlatdum* "başlattım" 100a-15; *berdüm* "verdim" 100b-6; *keldüm* "geldim" 100b-5; *saldum* "saldım" 100a-16; *tartdum* "çektim" 100a-17; *yumşatdum* "yumuşattım" 100a-16

-dıŋ/-diŋ; *-duŋ/-düŋ*: *aldıŋ* "aldın" 101a-8; *berdiŋ* "verdin" 91b-2; *öler bolduŋ* "ölecek oldun" 99b-13; *kiç kaldıŋ* "geç kaldın" 99b-14; *kitdiŋ* "gittin" 101a-10; *toy kıldıŋ* "ziyafet verdin" 87a-8

-dıŋız/-diŋiz; *-duŋuz/-düŋüz*, *-diŋizler: berdiŋiz* "verdiniz" 77a-15; *keldiŋizler* "geldiniz" 78b-15; *üleştiŋiz* "paylaştınız" 78b-11

kiltürdiŋiz "getirdiniz" 78b-11 örneğinde uyuma aykırı bir durum görülür.

3.2.1.4. *-uḳ/-ük* eylemden ad yapım eki: *buzuḳ* "bozuk" 105a-2; *bölük* "bölük" 76b-2, 82a-7...

3.2.1.5. *-ıl-/-ül-* edilgen çatı eki: *açıl-* "açılmak" 91a-1; *ayrıl-* "ayrılmak" 72a-12, 72a-16, 95a-15...; *aytıl-* "söylenmek" 65b-6, 75a-12, 77b-13...; *ḳırıl-* "kırılmak" 102a-17; *yıġıl-* "yığılmak, toplanmak" 74b-3, 76b-16, 77b-1; *yıḳıl-* "yıkılmak" 84b-4; *üzül-* "kesilmek" 88b-12

3.2.1.6. *-üm* eylemden ad yapım eki: *ölüm* "ölüm, ölme" 86b-12, 91b-7

3.2.1.7. *-in/-ün* eylemden ad yapım eki: *ikin* "ekin" 103a-18, 104b-3, 105a-13; *bütün* "bütün" 82a-15

3.2.1.8. *-ın -/-un-* dönüşlülük eki: *sıġın-* "sığınmak" 72b-15; *soḳun-* "kurmak" 93a-16

Türk Dilleri Kütüphanesi

3.2.1.9. *-unç* eylemden ad yapım eki: *ḳorḳunç* "korku" 77a-13

3.2.1.10. *+ünçi/+inçi* sıra sayı eki: *üçünçi* "üçüncü" 69a-14, 70a-5, 74a-16, 80a-15...; *törtünçi* "dördüncü" 69a-14, 70a-5, 80a-15, 80b-1, 80b-4...; *beşinçi* "beşinci" 81b-3, 81b-14

3.2.1.11. *-ıp/-ip; -up/-üp* ulaç eki: *açıp* "açıp" 79a-15, 97a-9; *açıġlanıp* "öfkelenip" 68b-1; *aḳıp* "akıp" 73b-1; *alıp* "alıp" 67a-5, 71a-8, 71b-10, 75a-5; *ant berip* "yemin ettirip" 71b-5; *aşıp* "aşıp, aşarak" 100a-18; *aytıp* "söyleyip" 72a-6, 78a-5; *baḳıp* "bakıp, bakarak" 77a-2, 88b-9, 89a-9...; *barıp* "gidip" 67b-12, 67b-16, 72b-15, 73a-2...; *berip* "verip, vererek" 65b-15, 70a-3, 74a-1, 75b-11...; *bilip* "bilip" 66b-10, 69a-8; *bitip* "yazıp" 77a-11, 83b-13; *bolup* "olup" 67b-2, 77a-16, 77b-5, 83b-10...; *buzup* "bozup" 78b-11, 89b-3; *bölüp* "bölüp" 70a-3; *çaḳırıp* "çağırıp" 72a-2, 78a-9; *ḳaçıp* "kaçıp" 65b-6, 72b-15, 74a-9...; *ḳaytıp* "geri dönüp" 74b-2, 75a-6, 89b-12...; *kelip* "gelip" 65b-11, 68a-7, 70b-10...; *kirip* "girip" 70a-12, 88b-9; *ḳorḳup* "korkup, korkarak" 100a-3; *kömüp* "gömüp" 77b-16; *ḳurtulup* "kurtulup" 73b-6, 100a-12; *oḳup* "okuyup" 66a-13, 84a-2, 102b-1; *ötüp* "geçip" 75b-8, 77b-6; *sivünüp* "sevinip, sevinerek" 69b-12; *urup* "vurup" 79a-15, 93b-9...; *yanaşıp* "yanaşıp, yaklaşarak" 76b-13; *yiberip* "gönderip" 71b-4, 87b-10

Bir örnekte bağlama ünlüsü uyum dışıdır: *yükünip* "boyun eğip" 77a-7

3.2.1.12. *-ış/-uş* eylemden ad yapım eki: *sıġış-* "sığmak, sığışmak" 67b-12; *uruş-* "vuruşmak, savaşmak" 73a-10, 88a-17...;

3.2.1.13. *+lıḳ/+lik* addan ad yapım eki: *açlıḳ* "açlık" 76a-7, 105a-4; *düşmānlıḳ* "düşmanlık" 85b-8; *biglik* "beylik" 105b-15; *ḳarıntaşlıḳ* "kardeşlik" 96b-14; *kāfirlik* "kafirlik" 70b-2; *pādişāhlıḳ* "padişahlık" 69b-11, 77b-4

Türk Dilleri Kütüphanesi

3.2.2. Dudak Uyumuna Girmeyen Ekler

3.2.2.1. *-dı/-di* görülen geçmiş zaman teklik 3. kişi eki:

boldı "oldu" 68b-3, 68b-5; *böldi* "böldü" 89b-7; *buyurdı* "buyurdu" 92b-4; *çıḳdı* "çıktı" 68b-8, 77b-3...; *ḳoşuldı* "katıldı" 72b-13; *kördi* "gördü" 69a-11, 71b-2...; *körsetdi* "gösterdi" 68b-4; *öldi* "öldü" 66a-4, 69b-13; *öltürdi* "öldürdü" 72b-9, 75b-12...; *öpdi* "öptü" 93b-14; *ösdi* "büyüdü" 90a-13; *ötti* "geçti" 65b-9, 71b-11; *ötdi* "geçti" 89b-14; *sordı* "sordu" 71b-13, 75b-2...; *tuġdı* "doğdu" 86b-17; *tutdı* "tuttu" 73b-7, 81a-13...; *tüşdi* "tüştü" 69b-3, 73a-4; *unutdı* "unuttu" 86b-12

3.2.2.2. *+dın/+din* ayrılma durumu eki: *ḫātūndın* "hanımdan" 68a-15, 92a-10; *ḳorḳunçdın* "korkudan" 77a-13; *köpdin köp* "çoktan çok, çok fazla" 65a-13; *kündin* "günden" 68a-8, 70a-10, 75b-3...; *Moġoldın* "Moğol'dan" 74b-9; *uruġdın* "soydan" 83b-8, 85a-19, 104b-11

3.2.2.3. *-ġı/-ḳı* ilgi eki: *burunḳı* "önceki" 82a-4, 86a-5...; *burunġı* "önceki" 71b-14, 83b-15; *ḳuyıġı* "aşağıki" 67a-1

3.2.2.4. *-ġıl* emir kipi: *bolġıl* "ol!" 67a-15, 70a-12, 94b-10; *ḳoyġıl* "koy, bırak!" 77b-17, 86b-13

3.2.2.5. *+ünçi* sıra sayı eki:*üçünçi* "üçüncü" 69a-14, 70a-5, 74a-16, 80a-15...; *törtünçi* "dördüncü" 69a-14, 70a-5, 80a-15, 80b-1, 80b-4...

3.2.2.6. *+nı/+ni* belirtme durumu eki: *oḳnı* "oku" 77b-15, 78a-11, 78b-16; *ötükni* "çizmeyi" 91b-10; *sunı* "suyu" 65a-3, 68b-7; *tüşni* "düşü" 95b-11; *ülüşni* "payı" 81a-4; *yurtnı* "yurdu" 74b-13; 76b-7, 84a-3

3.2.2.7. *+ı/+i* 3. tekil kişi iyelik eki: *azuḳı* "yiyeceği" 93a-17; *boyı* "boyu" 106a-1; *dostı* "dostu" 65a-12; *ḳolı* "kolu" 90b-8; *köñ̂li* "gönlü" 95a-3; *köpi* "çoğu" 72a-10; *körki* "güzelliği" 70a-10; *ötükin*

Türk Dilleri Kütüphanesi

"çizmesini" 91b-9; *özi* "kendisi" 75a-10; *sözi* "sözü" 83a-3; *süti* "sütü" 76a-7; *uçı* "ucu" 92b-6; *yolı* "yolu" 76b-13 *yüzi* "yüzü" 82a-8

3.2.2.8. *+nıŋ͡ğ/+nıŋ͡ğ* ilgi durumu eki: *Baḳuynıŋ͡ğ* "Bakuy'un" 69b-10; *ċemaʿātnıŋ͡ğ* "topluluğun" 79a-8; *Bozoḳnıŋ͡ğ* "Bozok'un" 79a-2; *Bügdüzniŋ͡ğ* "Bügdüz'ün" 83a-16; *Ġurnıŋ͡ğ* "Gur'un" 72a-15; *çölniŋ͡ğ* "çölün" 78a-3; *ḳoynıŋ͡ğ* "koyunun" 81a-7; *kölniŋ͡ğ* "gölün" 87a-8; *Moġolnıŋ͡ğ* "Moğol'un" 71a-4; *oḳnıŋ͡ğ* "okun" 78a-9; *sözniŋ͡ğ* "sözün" 96a-3; *yolnıŋ͡ğ* "yolun" 96a-7, 96a-8

3.2.3. Yalnız Dudak Ünlüsüyle Kullanılan Ekler

3.2.3.1. *-duḳ/-dük* görülen geçmiş zaman 1. çokluk kişi eki: *ayduḳ* "söyledik" 80b-15; *ayttuḳ* "söyledik" 84b-12, 101b-9; *çapduḳ* "vurduk" 66a-1; *ḳabūl ḳılmaduḳ* "kabul etmedik" 71b-17; *hīç ḳaysısını ḳılmaduḳ* "hiç birini yapmadık" 66b-4; *tidük* "dedik" 66a-14; *yattuḳ* "yattık" 75b-5

3.2.3.2. *-dur-/-dür-* ettirgenlik eki: *aldur-* "aldırmak" 103b-4; *baḳtur-* "bağımlı duruma getirmek" 73a-11; *bastur-* "bastırmak, saldırmak" 75a-3; *bildür-* "bildirmek" 66b-9; *yasattur-* "yaptırmak" 78a-16

3.2.3.3. *-ġunça/-günçe* ulaç eki: *bir yaşıġa yetmegünçe* "bir yaşına girmeden" 70b-5

3.2.3.4. *-ġuz/-güz-* ettirgenlik eki: *yatġuz-* "yatırmak" 67a-7

3.2.3.5. *-ur/ür* geniş zaman eki: *ayrılur* "ayrılır" 72a-12; *aytur* "söyler" 88b-13; *barur* "gider" 78b-18; *berür* "verir" 65a-6; *bilür* "bilir" 95a-9, 98a-4...; *bolur* "olur" 67b-4, 69b-11...; *kelür* "gelir" 95a-10; *tüzelür* "düzelir" 83b-15

3.2.3.6. *-ur-/-ür-* eyleyici-adı eki: *kelürümizni* "geldiğimizi" 65b-

Türk Dilleri Kütüphanesi

6; *yaḫşı bilürümni* "iyi bildiğimi" 65b-10; *ni ayturın* "ne söylediğini" 71a-3;*ni berürüŋ̂ni* "(senin) ne verdiğini" 87a-12; *ni kılurıŋ̂nı* "(senin) ne yaptığını" 92b-3; *neçük ayturlarını* "nasıl söylediklerini" 93a-3; *neçük öltürürüŋ̂izni* "nasıl öldüreceğinizi" 93a-14; *ḳaçan çıḳarurını* "nasıl çıkaracağını" 93b-4;*ni ḳılurın* "onun ne yaptığını" 95a-9; *kelür küni* "geleceği gün" 93b-1

3.2.3.7. *-sun/-sün* emir kipi teklik ve çokluk 3. kişi: *alsunlar* "alsınlar" 93a-17; *kelsün* "gelsin" 76a-4; *kilsünler* "gelsinler" 72a-4; *ḳaytara yibersün* "geri göndersin" 90a-5; *ḳalmasun* "kalmasın" 75b-1; *tisünler* "desinler" 78b-13, 78b-14

3.2.3.8. *-ḳun* eylemden ad yapım eki: *satḳun al-* "satın almak" 105a-16

3.2.3.9. *-uḳ* eylemden ad yapım eki: *artuḳ* "fazla" 68a-16, 70a-11, 90b-1; *aruḳ* "yorgun" 103b-4, 105a-12

3.2. 3.10. *mu* soru edatı: *bar mu* "var mı?" 84a-15, 86b-4, 91a-19, 97a-1

4. ÜNSÜZ DEĞİŞMELERİ

4.1. *-d̲-/-d̲ > -y-/-y*

Dişler arası sızıcı *d̲* ünsüzü *y* sesine değişir:

ayaḳ "ayak" 85a-8, 89a-2, 93b-13 < MK *ad̲aḳ*; *ayıl-* "ayılmak" 97a-9 < MK *ad̲ıl-*; *ayrı* "ayrı, başka" 100b-6 << Uyg. *ad̲rı*; *ayrıl-* "ayrılmak" 72a-12, 72a-16, 95a-15, 102a-4 < MK *ad̲rıl-*; *ḳayt-* "geri dönmek" 71b-17, 73a-6 < MK *ḳad̲ıt-*; *kiyiṇ* "sonra" 69b-9, 73b-5, 76a-3, 76a-5 < MK *kėd̲in*; *ḳoy-* "koymak" 67b-13, 70b-9, 73b-11...< MK *ḳod̲-*; *ḳuyı* "aşağı" 82a-3, 88b-12 < MK *ḳud̲ı*; *ḳuyruġ* "kuyruk" 92b-5 < MK *ḳud̲ruḳ*; *ḳuyı* "kuyu" 100b-3 <

Türk Dilleri Kütüphanesi

MK *ḳuḏuġ*; *ḳuyıġı* "aşağıki" 67a-1 < Uyg. *ḳuḏıḳı*; *uy-* "uymak, izlemek" 72a-17 < ET *uḏ-*, KB *uḏ-*; *yayıl-* "yayılmak" 67b-15, 70b-17, 80a-7 < MK *yaḏıl-*

İki örnekte eskicil biçim olarak *ḏ* sesinin korunduğu görülür: *ḳuḏıḳ* "kuyu" 103a-5; *aḏaḳı* "ayağı" 70a-8

4.2. *-ġ- > -v-*

Sözcük gövdesinde iki ünlü arasında kalan *-ġ-* sesi, Harezm Türkçesinde *-w-*'ye Çağatay Türkçesinde *-v-*'ye değişir:

savuḳ "soğuk" 73b-8, 75a-15, 79a-14 < Har.T. *sawuḳ* < MK *soġuḳ* < ET *soġıḳ*; *yavuḳ* "yakın" 83b-6, 87b-14 < Har.T. *yawuḳ* < ET, MK *yaġuḳ*

4.3. *b- > m-*

Orhon Türkçesi döneminde başlayıp Uygurcada tamamlanan söziçi ve sonundaki *n͡g* ve *n*'nin etkisiyle baştaki *b-* sesinin *m-*'ye değişimini gösteren örnekler şunlardır:

men "ben" 67a-3, 71b-6, 71b-8, 71b-15 < Orh.T. *ben ~ men*; *min͡g* "bin" 65a-8, 65b-2, 66a-4 < Orh.T. *bın͡g*, *bin͡g*, Uyg. *min͡g*; bu işaret adılının çekimli durumlarında: *munı* "bunu" 73b-9, 92b-3, 95a-1; *munın͡g* "bunun" 71b-3, 73b-9...; *munın͡g* "bunun" 66a-11, 93a-2; *mun͡ga* "buna" 72a-3; *munġa* "buna" 70b-8, 77a-14, 94b-9; *mundın* "bundan" 65a-13, 65b-9, 70b-14...; *munlar* "bunlar" 69a-6, 82a-11, 97b-18

4.4. Damak Ünsüzlerinin Karışması:

Çağataycada sözcük sonundaki *g/ġ*, *k/ḳ* damak ünsüzleri, kuralsız olarak nöbetleşmektedir. Yani aslî *ġ* ve *ḳ* ünsüzleri birbirine karışır. Çağatayca metinlerde örneklerine sık sık rastladığımız bu özellik metnimizde

Türk Dilleri Kütüphanesi

karışıklık göstermekte, aynı sözcük kimi yerde *ġ*, kimi yerde ise *ķ* ile yazılmıştır. Metindeki bu özellikle ilgili sözcükleri şu başlıklar altında inceleyebilirz:

4.4.1. Ötümsüzleşme

4.4.1.1. *+lıġ* > *+lıķ*

+lıġ sıfat yapım ekinin ötümsüzleşerek ad yapım eki *+lıķ* ile karıştığı örnekler şunlardır: *atlıķ* "adlı, adında" 76b-8, 79a-9, 94b-3; *atlıķ* "atlı" 76b-12, 76b-13, 76b-14; *başlıķ* "başta olmak üzere" 83b-3, 88b-17, 83b-18...; *Isfahānlıķ men* "Isfahanlıyım" 77a-9

4.4.2. Ötümlüleşme

4.4.2.1. Sözcük Sonunda Ötümlüleşme (*-ķ* > *-ġ*)

ayaġı "ayağı" 77b-16, 100b-6; *ayaġın* "ayağını" 92a-8, 92b-4; *ayaġı* "aşağı kısmı, ayağı" 78a-12, 85a-12, 103a-6, 103b-15, 104b-7 ~ *ayaķ* "ayak" 89a-2, 93b-13; *ayaķıġaça* "ayağına kadar" 85a-8; *ayaķın* "ayağını" 95a-8; *ayaķı* "ayağı, aşağı kısmı" 94b-5; *ayaķına* "ayağına, aşağı kısmına" 85b-20, 94a-17; *ayaķında* "ayağında, aşağı kısmında" 97a-3; *şundaġ* "şunun gibi, böyle" 77b-17 ~ *şundaķ* "şunun gibi, böyle" 77a-3, 77b-12, 84b-12...; *uşaġın* "çocuğunu" 74b-8; *uşaķıŋ͡ğız* "çocuğunuz" 68b-16; *ķuyruġına* "kuyruğuna" 92b-5; *ķılıġ* "davranış, karakter" 91b-4

Bir örnekte ise aslî *ġ* sesinin ötümsüz *ķ* ile yazıldığını görüyoruz: *yarlıķ* "buyruk, ferman" < Uyg. *yarlıġ*

4.4.2.2. Ek Sonunda Ötümlüleşme

Addan ad yapım eki olan *+lıķ/+lik*'ın iki ünlü arasında kalarak ötümlüleştiği iki örnek vardır: *buzuķlıġında* "bozgununda, yenilgisinde"

Türk Dilleri Kütüphanesi

98b-1; *yamanlıġı* "kötülüğü" 77a-18 (dipnot:24).

Bu ekin ötümlüleşmeden korunduğu birçok örnek vardır:

aşlıḳ "yemeklik" 105b-2; *açlıḳ* "açlık" 76a-7, 105a-4; *barlıḳ* "varlık" 78b-8; *biglıḳ* "beylik" 105b-12; *biglik* "beylik" 105b-15; *düşmānlıḳ* "düşmanlık" 85b-8; *dihḳānlıḳ* "çiftçilik" 96b-4; *güvāhlıḳ* "tanıklık" 92a-4; *ḫanlıḳ* "hanlık, hükümdarlık; hana ait" 105a-1; 84a-6, 84b-9, 87a-11, 90a-16, 89a-11; *ḳarıntaşlıḳ* "kardeşlik" 96b-14; *nādānlıḳ* "bilmezlik; kabalık" 89b-16; *peyġamberlıḳ* "peygamberlik" 68a-5; *peyġamberlik* "peygamberlik" 68a-14; *pey-revlıḳ* "arkasından gitme, uyma" 90b-9; *yārlıḳ* "dostluk" 8b-8.

+*lıḳ* ekinin iki ünlü arasında kalıp ötümlüleşmediği örnekler de vardır: *buzuḳlıḳından* "yenilgisinden" 97a-3; *pādişāhlıḳı* "padişahlığı" 77b-4; *pādişāhlıḳınıng* "padişahlığının" 79a-7; *ġalatlıḳı* "yanlışlığı" 99a-8

Ad yapım eki *-maḳ*'ın (*-maḳ* > *-maġ*) iki ünlü arasında kalarak ötümlüleştiğini gösteren tek örnek vardır: *aytmaġımız* "söylememiz" 98a-1

4.5. *-d̊-* > *-y-* > *-g-*

Bu ses değişikliği ile ilgili olarak metnimizde sadece, '*ige* "sahip" 65a-1, 86b-1, 88a-10 << MK *id̊i*, ET *ėdi*' örneği geçmektedir.

4.6. *ḳ-* > *ġ-*

+*ḳı* ilgi ekindeki *ḳ* sesinin ötümlüleştiği iki örnekten birinde ikili durum göze çarpar: *burunġı* "önceki" 71b-14, 83b-15 ~ *burunḳı* "önceki" 82a-4, 86a-5, 89a-10, 96b-10, 98a-2, 101a-17; *ḳuyıġı* "aşağıki" 67a-1

4.7. *-ḳ-* > *-ḫ-*

Karahanlı Türkçesinde de tüm sözcüklerde görülmeyen, henüz

Türk Dilleri Kütüphanesi

tamamlanmamış olan bu ses değişikliği için metnimizde iki örnek vardır:

oḫşa- "benzemek" 75a-1, 75a-2, 86a-6, 95a-6 = MK *oḫşa-*, KB *okşa-* < Uyg. *okşa-*; *yaḫşı* "güzel, iyi" 65b-10, 66a-3, 66b-9, 77b-7, 79b-10 = MK *yaḫşı* < Uyg. *yakşı*

toḳsan sözcüğündeki *ḳ* sesi de kimi yerlerde *ḫ*'ye dönmüştür:

toḫsan "doksan" 78b-3, 80a-4, 89b-4, 92b-8 < MK *toḳson*

4.8. *t-* > *d-*

Çağataycada sözcük başındaki *t-* sesi korunduğunu, ötümlüleşme olayının *dik*, *daġı*, *dur/durur*, *degrü*, *degin*, *degınçe/degünçe* gibi sözcüklerde gerçekleştiğini biliyoruz. (Chagatay Manual: 45) Metnimizdeki ötümlüleşme örnekleri yine ikili özellik göstermektedir.

ti- "demek" 67a-4, 69a-1, 69a-9, 70b-11... ~ *di-* "demek" 67a-9, 69a-12, 70a-8, 77b-9 < MK *tė-*; *teg* "gibi" 67b-6, 73a-14, 82b-11... ~ *dek* "gibi" 65b-14 < KB, ET *teg*

4.9. *-p-* > *-f-*

Bu ses değişikliği Leningrad nüshasındaki kimi sözcüklerde görülür:

tofraḳ "toprak" L 3a-5, L 3a-12, L3b-5... < Uyg., MK *toprak*; *yafraḳlan-* "yapraklanmak" 43b-10 < MK *yapurġaḳ*, Uyg. *yapırġaḳ*; *çaf-* "vurmak, yağmalamak" L 39b-11, L 11a-11... < Uyg., MK *çap-*; (*vefat*) *taf-* "ölmek" L 39b-7, L 41a-13 < Uyg., MK *tap-*; *öf-* "öpmek" L 41a-7

4.10. *-b-*, *-b* > *-w-*, *-w* > *-v-*, *-v*

Eski Türkçe *-b-*, *-b* sesi, Karahanlı ve Harezm Türkçesinde *-w-*, *-w* (

Türk Dilleri Kütüphanesi

ۋ), Çağataycada *-v-*, *-v* sesine değişmiştir. Bu ses değişikliği ile ilgili olarak metnimizde şu sözcükler geçmektedir:

avla- "avlamak" 78a-2, 84b-3, 105a-14 < MK *awla-*, Orh.T. *abla-*; *iv* "ev" 67b-13, 67b-14, 73b-8, 77b-10.. < MK *ew*, *öw*, *üv*, *üw*, *ef* < Uyg. *ev*; < Orh. T. *eb*; *tivege* "deveye" 101a-10, *tiveni* "deveyi" 104b-4, 105a-1, *tivelerimiz* "develerimiz" 75b-6, *tivemnin̄g* "devemin" 101a-11 < MK *tewe*, *tewey*, *tewi*, *teve*, *tevey*; Uyg. *teve*; Orh. T. *tebi*; *siv-* "sevmek" < MK *sew-* = Orh.T. *sebin-*; *siv-*'ten türemiş olan *sivinçi* "müjde" 86b-6, 86b-7; *sivün-* "sevinmek" 69b-12

ev ses grubunun *öy* ses grubuna değişimi için metnimizde tek örnek vardır: *öy* "ev" 79a-14

5. ÜNSÜZ DÜŞMESİ

5.1. *y-* > *ø-*

i'den önce gelen önses *y-* kimi sözcüklerde düşme eğilimi gösterir:

igirmi dört "yirmi dört" 82b-1 < MK *yigirmi* ~ *yigirme*, Uyg. *yėgirmi*; *iliki* "iliği" 81a-13, *ilikni* "iliği" 81a-15 < MK *yilik* ~ *ilik*, Uyg. yilik.

yilik "ilik" 81b-12, 81b-15 örneğinde baştaki *y-* sesi korunur.

5.2. *g*/*ġ* > *ø*

İkinci hece başındaki *g* ve *ġ* ünsüzleri, daha Karahanlı Türkçesi döneminde düşmüştür. Bu ünsüz düşmesinin metnimizdeki örnekleri şunlardır:

eşek "eşek" 105b-9 < MK *eşgek* ~ *eşek* ~ *eşyek*, Uyg. *eşgek*; *ḳerek* "gerek" 66b-6, 66b-9, 83b-12 = MK *kerek* < Uyg. *kergek*; *ḳulaḳ* "kulak"

Türk Dilleri Kütüphanesi

89b-12, *ḳulaḳına* "kulağına" 93a-4 = MK *ḳulaḳ* ~ *ḳulḫaḳ* ~ *ḳulḳaḳ*, KB *ḳulaḳ* ~ *ḳulġaḳ* < Uyg. *ḳulgaḳ*

Bu örneklerin yanısıra bir sözcükte hece başındaki *ġ* sesi korunduğu görülür: *yalġan* "yalan" 84b-17, 89a-10, 101a-16 = MK, Uyg. *yalġan*

-ġan/-gen eylem-adı ekinin başındaki *g* sesi kimi sözcüklerde düşmüştür.

yatan "yatan" 100b-4; *kören* "gören" 99b-1, 99b-10, 99b-12, 99b-15, 99b-3, 99b-5, 99b-8

5.3. *-g* > *-ø*

Oğuzca özellik olarak, sözcük sonunda ve *+lıg/+lig* sıfat yapım ekinin sonundaki *g* sesinin düştüğü görülür:

ulı "ulu, büyük < MK *uluġ*; *ḳatı* "katı, sert" 100b-1 < MK *ḳatıġ*

aşlı "yemekli" 83a-4; *atlı* "adlı, adında" 83a-12, 104a-4; *başlı* "başlı" 100b-1; *közli* "gözlü" 100b-5; *mallı* "mallı, malı olan" 103a-16; *ḳanlı* "kanlı" 96a-14, 100b-2; *küçli* "güçlü" 99b-16

5.4. *-r-* > *-ø-*

Kök hecedeki *r* ünsüzü kimi sözcüklerde düşer:

ḳutul- "kurtulmak" 99b-7, 85b-13 < MK *ḳurtul-* ~ *ḳutul-*; *bik* "sıkı, sağlam" 82a-3 < MK *berk* ~ *bek*, Uyg. *berk*;

ir- eylemindeki *r* sesi de bir örnekte düşmüştür: *sen imes irdiñ* "sen değildin" 88a-9

Türk Dilleri Kütüphanesi

5.5. *-v* > *-ø*

su "su" 68b-4, 73b-2, 93b-10; *sunıñg* "suyun" 66a-2, 71b-2, 76a-8...; *sunı* "suyu" 65a-3, 68b-7; *sug̈a* "suya" 68b-3, 86a-2; *suyını* "suyunu" 100a-4; *suyına* "suyuna" 100a-4; *suyındın* "suyundan" 87a-9 < MK *suw*.

6. ÜNSÜZ TÜREMESİ

6.1. Önseste Türeme

6.1.1. *y-* Türemesi

Daha Eski Uygur Türkçesinde başlayan dar ünlülü sözcüklerin başında *y-* sesinin türemesi olayı, bu dönemde ikili özellik gösterir. Karahanlı ve Harezm Türkçesinde *y-*'li biçimlerin daha geniş bir kullanıma sahip olduğu görülür. Çağatay Türkçesi de bu gelişmeye koşutluk gösterir.

Metnimizdeki *y-*'li sözcükler şunlardır:

yıg̈aç "ağaç" 101a-8, *yıg̈açlarnıñg* "ağaçların" 65a-8 (ayrıca, *ag̈aç* 73b-8, 73b-11, 73b-12...; ile krş.) = MK, KB *yıg̈aç* < *ıg̈aç* < *ı-g̈aç*; *yıg̈la-* "ağlamak" 69b-12, 90a-1, 91b-14, 93b-13, *yıg̈lat-* "ağlatmak" 92b-10 = MK *yıg̈la-* ~ *ıg̈la-*, KB *yıg̈la-* < Uyg. *yıg̈la-* ~ *ıg̈la-*; *yıraḳ* "uzak" 71b-11, 83b-7 = MK, KB *yıraḳ* < Orh.T. *ıraḳ*, Uyg. *ıraḳ* ~ *yıraḳ*

7. YER DEĞİŞTİRME (METATEZ)

yamg̈ur "yağmur" 68b-4 < MK *yag̈mur* ~ *yamg̈ur*, Uyg. *yag̈mur* ~ *yamg̈ur*; *örgen-* "öğrenmek, alışmak" 94b-9, *örget-* "öğretmek" 78b-5 < MK *ögren-*, *ögret-*; *torpaḳ* "toprak" 66b-14, 67a-6, 67a-5, 67a-10, 77b-16... < MK *toprak*

Türk Dilleri Kütüphanesi

8. ÜNSÜZ UYUMU

Ünsüz uyumu Çağataycada kesin bir biçim almamıştır, ancak genellikle, ötümlü ünsüzle başlayan ekler, sert ünsüzlerin yanında ötümsüzleşme eğilimindedirler.

Metnimizdeki ekleri bu açıdan incelediğimizde, tam olarak yaygınlaşmamış olan bu uyumun işlerliğinin Oğuzca'nın etkisiyle çok az olduğunu ve genellikle eklerin uyumsuz biçimlerinin kullanıldığını görüyoruz.

8.1. *+da/+de* bulunma durumu eki: *çaḳda* "zamanda, çağda" 70b-4, 75b-9..; *ḫātda* "hatta, yazıda" 83b-19; *işikde* "kapıda" 82a-13; *ʿIraḳda* "Irak'ta" 76a-14; *ḳudıḳda* "kuyuda" 103a-5; *Mañgḳışlaḳda* "Mankışlak'ta" 101b-12; *kāfirlikde* "kafirlikte" 70b-2; *taḫtda* "tahtta" 89a-2, 89a-3; *tumanda* "dumanda" 86b-17; *uruşda* "savaşta" 73b-6, 89b-11; *Ürgençde* "Ürgenç'te" 74a-17, 96a-1...; *vaḳtda* "zamanda, vakitte" 68b-2, 73b-13, 93a-8; *yurtda* "yurtta" 68a-3, 74b-12

8.2. +dın/+din ayrılma durumu eki: *atdın* "attan" 84b-4; *başdın* "baştan" 85a-8; *işikdin* "kapıdan" 88b-9; *ḳorḳunçdın* "korkudan" 77a-13; *ṭarafdın* "tarafdan" 75b-11; *torpaḳdın* "topraktan" 65b-14, 67a-4, 67a-5; *Ürgençdin* "Ürgenç'ten" 74b-3

8.3. *+ġa/+ge* yaklaşma durumu eki: *Cürcetġa* "Cürcet'e" 72b-16; *behiştġa* "cennete" 67a-11; *Belḫġa* "Belh'e" 76a-15; *ḫalḳġa* "halka" 93a-3, 95a-2; *ʿIraḳġa* "Irak'a" 98b-1; *İştekġa* "İştek'e" 74b-5; *Ḳorḳutġa* "Korkut'a" 87a-6, 87b-1; *Ḳıpçaḳġa* "Kıpçak'a" 73b-17; *Manġıtġa* "Mangıt'a" 74b-14; *oḳġa* "oka" 100b-2; *tarafġa* "tarafa" 78b-18; *Ulaşġa* "Ulaş'a" 84a-2; *vilāyetġa* "vilayete" 85b-15

8.4. *-dı/-di* görülen geçmiş zaman eki: *aşdum* "aştım" 100b-4; *başlatdum* "başlattım" 100a-15; *yumşatdum* "yumuşattım" 100a-16; *kitdiñ* "gittin" 101a-10; *aytdı* "söyledi" 65b-14, 67a-13, 67a-14...; *baḳtı* "baktı"

Türk Dilleri Kütüphanesi

94b-13; *baḳdı* "baktı" 103b-2; *bastı* "bastı, yenilgiye uğrattı" 73a-3, 74b-4, 88a-6; *çıḳdı* "çıktı" 68b-8, 77b-3...; *kesti* "kesti" 99b-5; *kördi* "gördü" 69a-11, 71b-2...; *körsetdi* "gösterdi" 68b-4; *öpdi* "öptü" 93b-14; *ösdi* "büyüdü" 90a-13; *ötdi* "geçti" 89b-14; *tapdı* "buldu" 86a-12, 86a-19...; *tutdı* "tuttu" 73b-7, 81a-13...; *tüşdi* "tüştü" 69b-3, 73a-4; *unutdı* "unuttu" 86b-12; *ayttuḳ* "söyledik" 84b-12, 101b-9; *üleştiñ͡giz* "paylaştınız" 78b-11; *atdılar* "attılar" 80a-1; *aytdılar* "söylediler" 67a-1, 70b-13...; *ḳaytdılar* "geri döndüler" 73a-6; *keñ͡geştiler* "danıştılar" 93b-2; *kitdiler* "gittiler" 93b-8, 96a-16, *kittiler* "gittiler" 93a-18; *tidiler* "dediler" 67a-3, 67a-11

8.5. *-ġıl/-gil* emir kipi: *aytġıl* "söyle!" 96a-3; *aytḳıl* "söyle!" 95a-7

8.6.*-ġay/-gey* gelecek zaman eki: *ornın tutġay* "yerini tutacak" 91a-5; *ötkey irdi* "geçecekti, geçmiş olacaktı" 99a-6

8.7. *-ġalı/-geli* ulaç eki: Metnimizde bu özelliği gösteren bir örnek vardır: *tive öskeli* "deve bakmak için" 104b-9

8.8. *-ġan/-gen* eylem-adı eki: *atġanın* "attığını" 72b-6; *atġandın soñ͡g* "attıktan sonra" 91b-13;*aytḳandın ....ilgeri* "söyedikten önce" 65b-15; *aytḳanımġa* "söylediğime" 66a-10; *aytḳanlar* "söyleyenler" 66b-1; *çıḳġanları* "çıkanları" 67a-12; *işitkenin* "işittiğini" 92a-11; *ḳayda kitkenin* "nereye gittiğini" 100a-10; *aytḳan sözlerini* "söylediği sözlerini" 92a-8; *aytḳan tartımı* "söylediği şiiri" 99a-15; *aytılġan sözlerdin* "söylenen sözlerden" 83b-20; *aytılġan yerleriñ͡g* "söylenen yerlerin" 85a-12; *çıḳġan kişileriñ͡g* "çıkan insanların" 68b-8; *ḳaçġan leşkeriñ͡g* "kaçan askerin" 73b-3; *ötken atalarınıñ͡g* "geçmiş babalarının" 98b-16

8.9. *-ġu/-gü* eylem-adı eki: *i'tibār ḳılġu dek* "güvenilecek gibi, itibar edilecek gibi" 65b-3; *uruşġu teg kuvveti* "vuruşacak kadar kuvveti" 99b-18

8.10. *-ġunça/-günçe* ulaç eki: *ötkünçe* "geçinceye kadar" 85b-21

Türk Dilleri Kütüphanesi

BİÇİMBİLGİSİ

1. AD ÇEKİMİ

1.1. Çokluk: Çokluk eki *+lar/+ler*'dir:

alplar "yiğitler, kahramanlar" 99a-17, 99b-15 ...; *baytallarnıŋ* "kısrakların" 92b-6; *duʿālar* "dualar" 87a-6; *firişteler* "melekler" 67a-1; *ḫātūnlar* "hanımlar" 91a-16; *iller* "ülkeler, halklar" 72b-12; *itler* "etler" 78a-8; *keçeler* "geceler" 91b-1; *kişilerniŋ* "insanların, kişilerin" 68b-8, 68b-10; *rüşvetler* "rüşvetler" 102a-14; *şehrler* "şehirler" 78b-10; *vilāyetler* "iller" 79b-11; *yaḫşılar* "iyiler" 105b-7; *yıllar* "yıllar" 67a-7, 71b-1...

1.2. İyelik Ekleri

1. Tekil Kişi: *+m*; *+ım/+im*; *+um/+üm*: *aḳam* "ağabeyim"; *atam* "babam" 72a-8; *anam* "annem" 91a-17, 91b-3; *babam* "babam" 87b-16; *tivemniŋ* "devemin" 101a-11; *uyḳum* "uykum" 91b-1

atım "adım" 70b-10; *başımdın* "başımdan" 102a-13; *bilürümni* "bildiğimi" 65b-10; *ḫātūnum* "hanımım" 76a-7; *işim* "işim" 78a-2; *izimdin* "izimden" 101a-11; *ḳolum* "elim" 78a-2; *ornumġa* "yerime" 66b-15; *öŋgüme* "önüme" 100a-17; *özüm* "kendim" 93b-12; *sırrım* "sırrım" 71b-4; *taḫtımda* "tahtımda" 78b-19...

2. Tekil Kişi: *+ŋ*; *+ıŋ/+iŋ*; *+uŋ/+üŋ*: *aġaŋ* "ağabeyin" 87a-10; *aḳaŋ* "ağabeyin" 87b-11; *müçeŋni* "(senin) organlarını" 91b-4; *anaŋnıŋ* "annenin" 91a-15; *ataŋ* "baban" 79a-13, 87b-11;

atıŋ "adın" 90a-2; *biginŋni* "beyini" 102a-15; *ḫaberiŋ* "haberin" 91a-19; *ḳılıġıŋnı* "davranışını" 91b-4; *ḳoluŋda* "elinde" 87b-8; *oġluŋ* "oğlun, çocuğun" 88a-9, 89a-13; *özüŋ* "kendin" 87a-12; *tiliŋdin* "dilinden" 95a-8;

Türk Dilleri Kütüphanesi

tüşüngni "düşünü" 95b-12...

3. Tekil Kişi: *+sı/+si*; *+ı/+i*: *anası* "annesi" 70a-15; *atası* "babası" 71b-9; *inisi* "kardeşi" 71a-7; *kiçisiniŋ* "küçüğünün" 95b-15; *mertebesi* "derecesi" 83a-17; *yaġısı* "düşmanı" 97a-15

ayaḳı "ayağı" 94b-5; *azuḳı* "yiyeceği" 93a-17; *başı* "başı" 78a-12; *boyı* "boyu" 106a-1; *dostı* "dostu" 65a-12; *içi* "içi" 73b-11; *ivi* "evi" 67b-14; *ḳolı* "kolu" 90b-8; *köŋli* "gönlü" 95a-3; *köpi* "çoğu" 72a-10; *körki* "güzelliği" 70a-10; *ötükin* "çizmesini" 91b-9; *özi* "kendisi" 75a-10; *sözi* "sözü" 83a-3; *uçı* "ucu" 92b-6; *veziri* "veziri" 79a-10

1. Çoğul Kişi: *+mız/+miz*; *+ımız/+imiz*; *+umız/+ümiz*: *atamız* "babamız" 65b-3, 105a-16; *bilgenimizni* "bildiğimizi" 65b-13; *ikkimizge* "ikimize" 71b-17; *ötünümiz* "dileğimiz" 87b-13; *sözümizni* "sözümüzü" 66b-9; *sözümiziŋ* "sözümüzün" 102b-9; *tivelerimiz* "develerimz" 75b-6; *ümīdimiz* "umudumuz" 86b-5; *yaşımız* "yaşımız" 65b-1; *yurtumızını* "yurdumuzu" 86b-16

Birinci çoğul kişi iyelik ekinde bağlayıcı ünlü uyuma girer, ancak ekin ünlüsü daima uyum dışıdır. Bağlama ünlüsünün uyuma girmediği örnekler şunlardır: *azuḳımız* "yiyeceğimiz" 105b-7; *köŋlimiz* "gönlümüz" 90b-6; *oġlımız* "oğlumuz" 70b-8; *ötünimiz* "dileğimiz, ricamız" 79b-2; *ruḥimizge* "ruhumuza" 66a-13

2. Çoğul Kişi: *+ŋız/+ŋiz*; *+ıŋız/+iŋiz*; *+uŋız/+üŋiz*: *agzıŋız* "ağzınız" 79a-17; *biriŋizdin* "birinizden" 79b-6; *keliniŋiz* "gelininiz" 71b-17; *köçüŋiz* "eşiniz" 93a-11; *malıŋız* "malınız" 79b-2; *özüŋiz* "kendiniz" 105a-11; *üçüŋiz* "üçünüz" 68b-15

Bağlayıcı ünlünün uyuma girmediği örnekler şunlardır: *köŋliŋiz* "gönlünüz" 91a-1; *köŋliŋizni* "gönlünüzü" 82a-2; *öziŋiz* "kendiniz" 85a-5; *sözüŋizni* "sözünüzü" 87b-16; *yurtıŋız* "yurdunuz" 79b-1

3. Çoğul Kişi: *+ları/+leri*: *ʿādetleri turur* "âdetleridir" 73b-3; *atları* "adları" 69a-5; *bī-günāhları* "günahsızları" 66a-5; *illeri* "ülkeleri" 72b-12;

Türk Dilleri Kütüphanesi

inileri "kardeşleri" 81a-2; *ivlerin* "evlerini" 97a-19; *ḳızları* "kızları" 94b-15; *közleri* "gözleri" 86a-2; *nebīreleri* "torunları 82a-6; *özleri* "kendileri" 86a-2; *sözleri* "sözleri" 89a-8; *şehrleri* "şehirleri" 72b-17; *ḳuşların* "kuşlarını" 82b-5; *tağları* "dağları" 75b-10; *vilāyetleri* "illeri" 70a-1; *yamanları* "kötüleri" 65b-9; *yüzleri* "yüzleri" 86a-3.

1.3. Durum Ekleri

1.3.1. İlgi Durumu: İlgi durumu eki *+nıŋ/+niŋ*'dir: *anasınıŋ* "annesinin" 87b-17; *atnıŋ* "atın" 99b-1; *Baḳuynıŋ* "Bakuy'un" 69b-10; *cemāʿatnıŋ* "topluluğun" 79a-8; *Bozoḳnıŋ* "Bozok'un" 79a-2; *Bügdüzniŋ* "Bügdüz'ün" 83a-16; *felekniŋ* "feleğin" 99a-7; *Ġurnıŋ* "Gur'un" 72a-15; *çölniŋ* "çölün" 78a-3; *ivniŋ* "evin" 79a-4; *ḳışnıŋ* "kışın" 79a-14; *ḳoynıŋ* "koyunun" 81a-7; *Mogolnıŋ* "Moğol'un" 71a-4; *sözniŋ* "sözün" 96a-3

iliŋ "devletin; halkın" 99b-12; *Ḳazanıŋ* "Kazan'ın" 99b-13 örneklerinde ekin *+iŋ* biçiminde olduğunu görüyoruz.

Eksiz ilgi durumu (belirtisiz tamlama) örnekleri şunlardır: *Ḫudāy dostı* "Tanrı dostu" 65a-11; *Ḫudāy yolıġa* "Tanrı yoluna" 103a-14; *Teŋri raḥmeti* "Tanrı rahmeti" 65a-13; *Türkmen atın* "Türkmen'in adını" 65b-12; *ḫātūn sözige* "hanım sözüne" 92a-14; *il uluġı* "halkın büyüğü" 69b-11; *ḫān kiyinindin* "hanın arkasından" 73b-7; *kişi ayaġı* "insan ayağı" 77b-16

İyelik eki almış sözcüklerden sonra görülen hafifletilmiş (düşürülmüş) ilgi durumu örnekleri ise şunlardır: *atamız taḫtında* "babamızın tahtında" 65b-3; *atası taḫtında* "babasının tahtında" 72b-6; *anam ornıġa* "annemin yerine" 91a-7; *atası kiyinindin* "babasının arkasından" 94a-8

1.3.2. Yaklaşma Durumu: Yaklaşma durumu eki, *+ġa/+ge*; *+ḳa/+ke*'dir. Yaklaşma drumuyla ilgili olarak metnimizde görülen özellikler şunlardır:

a. Ünlülerden ve ötümlü ünsüzlerden sonra ek *+ġa/+ge*'dir: *arabaġa* "arabaya" 73a-6; *Buḫāraġa* "Buhara'ya" 75a-14; *dostlarġa* "dostlara" 84a-18; *dünyāġa* "dünyaya" 86a-20; *kişige* "insana" 77a-16, 77b-3; *sözge*

Türk Dilleri Kütüphanesi

"söze" 82a-3; *suġa* "suya" 68b-3; *yayġa* "yaya" 100b-1; *ataġa* "babaya" 77a-11; *kimege* "gemiye" 68b-6; *avġa* "ava" 91a-1

b. Ünsüz uyumuna uygun olarak, ötümsüz ünsüzlerden sonra ekin, *+ḳa/+ke* biçiminin kullanıldığı örneklerin yanısıra uyuma aykırı olarak *+ġa/+ge*'nin de kullanıldığını görüyoruz: *aşḳa* "yemeğe" 69b-14; *avlamaḳḳa* "avlamaya" 78a-2; *aytmaḳḳa* "söylemeye" 66a-14; *torpaḳḳa* "toprağa" 77b-16; *yüklemekke* "yüklemeye" 73a-4

Cürcetġa "Cürcet'e" 72b-16; *behiştġa* "cennete" 67a-11; *Belḫġa* "Belh'e" 76a-15; *ḫalḳġa* "halka" 93a-3, 95a-2; *ʿIraḳġa* "Irak'a" 98b-1; *İştekġa* "İştek'e" 74b-5; *Ḳorḳutġa* "Korkut'a" 87a-6, 87b-1; *Ḳıpçaḳġa* "Kıpçak'a" 73b-17; *Mangıtġa* "Mangıt'a" 74b-14; *oḳġa* "oka" 100b-2; *tarafġa* "tarafa" 78b-18; *Ulaşġa* "Ulaş'a" 84a-2; *vilāyetġa* "vilayete" 85b-15

Bir örnekte de ekin, ötümlü ünsüzle biten sözcüğe *+ḳa/+ke* biçiminde eklendiğini görüyoruz: *Esterābādḳaça* "Esterabad'a kadar" 104b-7

Kimi sözcükler ise ekin, hem *+ḳa/+ke*, hem de *+ġa/+ge*'li biçimlerini alabilmektedir: *behiştġa* "cennete" 67a-11 ~ *behiştke* 68a-7; *müsülmānlıḳḳa* "müslümanlığa" 102b-9 ~ *müsülmānlıḳġa* 72b-8; *yaḳġa* "tarafa" 90a-6 ~ *yaḳḳa* 74a-1; *yurtġa* "yurda" 83b-17 ~ *yurtḳa* 102a-1; *vaktġaça* "zamana kadar" 66b-11, 68a-8 ~ *vaḳtkaça* 88b-11, 98b-12

c. Teklik birinci kişi iyelik eki almış sözcüklerde ek, *+ġa/+ge*'dir: *atamġa* "babama" 72a-9, 79b-3; *ḫātūnumġa* "hanımıma" 76a-10; *ḫālimġa* "halime" 91b-1; *içimge* "içime" 101a-12; *oġlanlarımġa* "çocuklarıma" 67a-15; *ornumġa* "yerime" 65b-15, 67a-15; *üstümge* "üstüme" 101a-12

Bir örnekte ek, *-e* biçimindedir: *öñgüme* "önüme" 100a-17

d. Teklik ikinci kişi iyelik eki almış sözcüklerde ek, *+ġa/+ge*'dir: *ataṅġa* "babana" 88b-15; *oġluṅġa* "oğluna" 95a-10.

İki örnekte ek, *+a/+e* biçimindedir: *ḫizmetiṅge* "hizmetine" 93b-10; *yurtuṅga* "yurduna" 88a-10

e. Teklik üçüncü kişi iyelik almış sözcüklere ek, *+ġa/+ge*; *+na/+ne* biçiminde eklenir: *āḥvālıġa* "hallerine" 65a-5; *boynıġa* "boynuna" 88b-2, 101a-17; *Buḫārāġa* "Buhara'ya" 75a-4; *içige* "içine" 96a-2; *işige* "işine" 65b-3; *ivige* "evine" 84a-20; *ḳatıġa* "yanına, huzuruna" 71b-14; *ornıġa* "yerine" 69a-15; *tarafıġa* "tarafına" 68b-14, 77b-17

Türk Dilleri Kütüphanesi

anasıġa "annesine" 101a-8; *ayaḳına* "ayağına" 94a-17; *içine* "içine" 98a-8, 101b-13, 102a-9; *işikine* "eşiğine" 83b-11; *itekine* "eteğine" 72b-2; *kiçikine* "küçüğüne" 79b-12; *taşına* "dışına" 78a-16

Ekin her iki biçimiyle kurulan sözcükler çoğunluktadır: *başına* "başına" 79b-17 ~ *başıġa* 77b-10; *ivige* "evine" 84a-20 ~ *ivine* 97b-5; *ḳolına* "eline" 76b-7 ~ *ḳolıġa* 77a-12; *kö͡nglige* "gönlüne" 77a-17 ~ *kö͡ngline* 72a-12, 91a-2; *oġlıġa* "oğluna" 78b-4 ~ *oġlına* "oğluna" 84a-12; *özige* "kendisine" 89b-1 ~ *özine* 92b-16; *üstige* "üstüne" 75a-15 ~ *üstine* 73a-19, 74a-7; *yeriġa* "yerine" 68b-12 ~ *yerine* 94a-12; *yolına* "yoluna" 95b-13 ~ *yolıġa* 103a-14; *yurtına* "yurduna" 78a-14 ~ *yurtıġa* 78a-13...

Bir örnekte üçüncü kişi iyelik ekinden sonra sözcüğe +*ḳa* eki gelmiştir: *taġıḳa* "dağına" 104b-10

f. Çokluk birinci ve ikinci kişi iyelik eki almış sözcüklerde ek, -*ġa*/-*ge*; -*ḳa*/-*ke*'dir: *bilmegenimizge* "bilmediğimize" 65b-13; *ikkimizge* "ikimizge" 71b-17; *mālı͡ngızge* "malınıza" 93a-8; *özi͡ngizge* "kendinize" 69a-8

g. Çokluk üçüncü kişi iyelik eki almış sözcüklerde ek, +*ġa*/+*ge* ve +*na*/+*ne*'dir: *butlarına* "bacaklarına" 92b-6; *āḥvāllarıġa* "hallerine" 79b-14; *ḫātūnlarıġa* "hanımlarına" 91b-5; *işlerine* "işlerine" 87b-17; *itlerine* "etlerine" 78a-8; *nökerlerine* "maiyetindekiler" 77a-5; *oġlanlarıġa* "çocuklarına" 65a-13; *özlerige* "kendilerine" 78a-10; *yüzleriġa* "yüzlerine" 82a-9

h. İyelik eki almamış bir sözcükte yaklaşma durumu ekinin +*a*/+*e* olması Oğuzca'nın etkisiyle açıklanabilir: *ḳola* "kola, tarafa" 100a-15

ı. Yaklaşma durumunun eksiz kullanıldığı örnekler de vardır: *Māzenderān kitdi* "Mazenderan'a gitti" 74a-9; *Ḳırım keldi* "Kırım'a geldi 100a-3; *Semerḳand keldi* "Semerkand'a geldi" 75b-13; *ʿIraḳ ve Fars bardılar* "Irak ve İran'a gittiler" 96b-7; *Ürgenç bardılar* "Ürgenç'e gittiler" 94b-2, 97b-12; *Ḫorāsān bardılar* "Horasan'a gittiler" 97b-13; *Şamaḫı keldi* "Şamahı'ya geldi" 100a-2

1.3.3. Belirtme Durumu: Belirtme durumu eki +*nı*/+*ni*'dir: *aġaçnı* "ağacı" 79b-18; *ʿālemni* "dünyayı" 71a-8; *ʿAlini* "Ali'yi" 103b-10; *aşlarnı* "aşları" 78a-9; *atamnı* "babamı" 72a-9; *avnı* "avı" 78a-7; *ayaḳnı* "kadehi" 87b-3; *baytalnı* "kısrağı" 92b-4; *izni* "izi" 92a-5; *oḳnı* "oku" 77b-15, 78a-

Türk Dilleri Kütüphanesi

11...; *ötükni* "çizmeyi" 91b-10; *özümni* "kendimi" 93b-16; *Semerkandnı* "Semerkand'ı" 75a-13; *sözümizni* "sözümüzü" 66b-6; *tiveni* "deveyi" 104b-14, 105a-1; *torpaḳnı* "toprağı" 67a-6; *töşekni* "döşeği" 67a-1; *tüşni* "düşü" 95b-11; *yamannı* "kötüyü" 97a-14; *yaynı* "yayı" 77b-17

Teklik ve çokluk üçüncü kişi iyelik eklerinden sonra ek, *+n* ve *+nı/+ni*'dir: *atasın* "babasını" 91a-13; *atasını* "babasını" 91a-1; *atın* "adını" 65b-12, 73b-13,...; *başın* "başını" 88b-13, 99b-5; *başını* "başını" 88b-12; *boynın* "boynunu" 88b-14, 92b-5; *işin* "işini" 88b-4; *ivin* "evini" 97a-1; *ḳızını* "kızını" 71a-8; *közin* "gözünü" 91a-15; *ornın* "yerini" 91a-5; *tilini* "dilini" 71a-5; *tüşini* "düşünü" 70a-15; *çeşmelerin* "çeşmelerini" 105a-14; *hünerlerin* "hünerlerini" 66b-3; *ġamların* "gamlarını" 76a-1; *ḳuşların* "kuşlarını" 105a-13; *ḳuşlarını* "kuşlarını" 105b-6; *mālların* "mallarını" 93b-17

1.3.4. Bulunma Durumu: Bulunma durumu eki metnimizde *+da/+de*'dir. Çağatayca'da *+da/+de*; *+ta/+te* (daha seyrek) olan ekin, metnimizde sadece *+da/+de* biçimleri görülür:

atımda "atımda" 100a-17; *avda* "avda" 72a-3; *çaḳda* "zamanda, çağda" 70b-4, 75b-9..; *cengelde* "ormanda" 67b-14; *çölde* 77b-16; *dünyāda* "dünyada" 67b-3, 67a-8; *ḫātda* "hatta, yazıda" 83b-19; *içide* "içinde" 69a-12; *işikde* "kapıda" 82a-13; *ivde* "evde" 77b-10, 93a-19; *ʿIraḳda* "Irak'ta" 76a-14; *ḳudıḳda* "kuyuda" 103a-5; *Mañgḳışlaḳda* "Mankışlak'ta" 101b-12; *kāfirlikde* "kafirlikte" 70b-2; *örgede* "çadırda" 81b-5; *şehrde* "şehirde" 68a-1, 76a-15; *taḫtda* "tahtta" 89a-2, 89a-3; *tumanda* "dumanda" 86b-17; *uruşda* "savaşta" 73b-6, 89b-11; *Ürgençde* "Ürgenç'te" 74a-17, 96a-1...; *vaḳtda* "zamanda" 68b-2, 73b-13, 93a-8; *yılda* "yılda" 85a-7, 98b-16; *yolda* "yolda" 67b-9, 71b-8; *yurtda* "yurtta" 68a-3, 74b-12; *zamānda* "zamanda" 70b-16, 97a-15

1.3.5. Ayrılma Durumu: Ayrılma durumu eki *+dın/+din*'dir. Ek, metnimizdeki örneklerin hiç birinde uyuma girmez:

atdın "atdan" 84b-4; *atadın* "babadan" 76b-6; *azlıḳındın* "azlığından" 76a-6; *başdın* "baştan" 85a-8; *çeşmelerdin* "çeşmelerden" 105b-2; *içindin* "içinden" 67a-10; *işikdin* "kapıdan" 88b-9; *ḳorḳunçdın* "korkudan" 77a-13; *örgedin* "çadırdan" 91b-13; *ṭarafdın* "taraftan" 75b-11; *torpaḳdın*

Türk Dilleri Kütüphanesi

"topraktan" 65b-14, 67a-4, 67a-5; *taşındın* "dışından" 67a-10; *Ürgençdin* "Ürgenç'ten" 74b-3; *yavdın* "düşmandan" 85b-13

1.3.6. Eşitlik Durumu: Eşitlik durumu *+ça/+çe* ile kurulur. Metnimizde kullanıldığı iki sözcükte de eklendiği sözcüğe oran (nisbet) anlamı katmıştır: kiçikçe "az" 79b-12; ulugça "çok" 79b-12

Sıfat ve zarf olarak kullanılan birtakım sözcüklerde kalıplaşmış olarak bulunur: ança "o kadar, öyle" 65b-13, 77a-4; barça "bütün, hep" 65a-11, 65a-12; munça "bu kadar" 85a-8; niçe "ne kadar, nasıl" 66a-10, 67a-7, 71b-1...

Eşitlik eki *-ça/çe,* yaklaşma durumu ekiyle birleşip kalıplaşarak genellikle yer ve zaman gösteren sözcüklere gelerek "-e kadar" anlamı katar: *āḫirġaça* "sonuna kadar" 66a-3, 92a-17; *ayaḳıġaça* "sonuna kadar" 94b-6; *bu çaḳġaça* "bu zamana kadar" 87b-12; *Ebu'l-ḫānġaça* "Ebulhan'a kadar" 97b-13; *Esterābādḳaça* "Esterabad'a kadar" 104b-7; *pādişāhġaça* "padişaha kadar" 65a-4; *pilġaça* "file kadar" 65a-4; *simurġġaça* "simurga kadar" 65a-5; *ḳaçanġaça* "ne zamana kadar" 90b-19; *bu künġaça* "bu güne kadar" 102b-17; *bu vaḳtḳaça* "bu zamana kadar" 88b-11, 98b-12; *...yılġaça* "yıla kadar" 74a-4, 90b-17, 73a-10; *zamānıġaça* "zamanına kadar" 70a-17, 74a-4; *kıyāmetġaça* "kıyamete kadar" 78b-13

1.3.7. Yönelme Durumu: Metnimizde kalıplaşmış olarak bulunan *+ġarı/+geri, +ḳarı/+keri* ekleri yer gösteren sözcüklere gelerek yönelme anlamı verir:

taşḳarı "dışarı, dışarıya": *Atası sözindin taşḳarı çıkmadı* 69b-14; *ivning taşḳarısında olturdılar* 82a-12; *taşḳarıda atların tutup olturġan kim*? 81a-5

yoḳḳarı "yukarı": *yoḳḳarıda* bir bir aytıp turur miz 82a-11; *yoḳḳarısı* Karı Kiçit 103b-15; yurtlarının̂g *yoḳḳarısı* 103b-6

ilgeri "önce": on yetti yıl *ilgeri* 65b-16; *andın ilgeri* 67b-14, 73a-6; *men ilgeri barıp* 95a-7; *men ilgeri keldim* 95a-9

2. ADIL *N*'Sİ

Çağatayca'nın en belirgin özelliklerinden biri de adıl n'sinin kullanılmamasıdır. Metnimizde Oğuzca'nın etkisiyle adıl n'sinin genellikle

Türk Dilleri Kütüphanesi

kulllanıldığı görülür. Adıl n'sinin kullanılmadığı örneklerden kimileri şunlardır: *Sayın Ḫān evlādıdın* "Sayın Han çocuklarından" 104b-4; *Amu suyıdın* "Amu Derya'dan" 77b-7; *Cūdī tağıdın* "Cudi dağından" 69a-3; *perning üstide* "kanatlarının üstünde" 68a-7; *Tecen suyının yaḳasıda* "Tecen ırmağının kıyısında" 65b-5; *ḫān kiyinidin* "hanın arkasından" 73b-7; *anıng zamānıda* "onun zamanında" 105a-1; *yetti yüz yılnıng içide* "yedi yüz yılın içinde" 68a-16; *Türkler içide* "Türkler arasında" 69a-12; *Türk içide* "Türkler arasında" 69a-16, 101a-14; *bulġarıdın* "derisinden" 78b-2, 86b-9

3. SIFATLARDA KARŞILAŞTIRMA

Sıfatlarda karşılaştırma *+raḳ/+rek* ekiyle kurulur: *azraḳ* "daha az" 65a-10; *azraḳı* "daha azı" 72a-10; *burunraḳ* "daha önce" 88b-13; *yaḳınraḳ* "daha yakın" 85b-17; *yamanraḳ* "daha kötü" 93a--11; *yegrek* "daha iyi" 91a-6; *yaḫşıraḳ* "daha iyi, daha güzel" 71b-15, 86b-15, 92a-5

4. SAYILAR

4.1. Sıra Sayıları: Sıra sayı eki, Eski Türkçe ve Orta Türkçe'deki *+nç* ekine üçüncü kişi iyelik ekinin eklenmesiyle oluşan *+ınçı/+inçi, +unçı/+üinçi*'dir. Metnimizdeki örnekler şunlardır:

ikkinçi "ikinci" 69a-14, 70a-5, 74a-15, 76a-2...; *üçünçi* "üçüncü" 69a-14, 70a-5, 74a-16, 80b-1; *törtünçi* "dördüncü" 69a-14, 70a-5, 80a-15, 80b-1; *beşinçi* "beşinci" 81b-3, 81b-14; *bişinçi* "beşinci" 106a-7; *altınçı* "altıncı" 81b-5, 81b-16, 106a-9; *yettinçi* "yedinci" 106a-11

Diğer bir sıra sayı eki ise, *-lançı/-lençi*'dir: *beşlençi* "beşinci" 85a-4; *yettilençi* "yedinci" 99a-9; *toḳḳuzlançı* "dokuzuncu" 74a-18

4.2. Çarpma Sayıları: Sayıların katları Çağatayca'da *ḳatla* ve *yolı* sözcükleriyle yapılmaktadır. Metnimizde bir örneği vardır: üç yolı "üç kez" 100b-10

4.3. Belirsizlik Sayıları: *asrunı* "çoğunu" 93a-6; *az* "az" 84b-17, 85a-15, 85a-16...; *barça* "bütün, hep" 65a-11, 65a-12, 83b-3, 87a-5...; *barı* "hepsi" 82b-4; *köp* "çok" 65b-1, 69b-14, 84a-12, 97b-10...

Türk Dilleri Kütüphanesi

5. ADILLAR

5.1. Kişi Adılları

men "ben" 67a-3, 71b-6, 88b-13, 94b-10, 104a-10
meniŋ "benim" 65a-10, 67a-14, 77a-6 ~ *miniŋ* "benim" 87b-16, 89a-7, 95a-10
maŋa "bana" 72a-9 ~ *maŋa* "bana" 71b-5, 91a-10, 91a-17, 93b-12
meni "beni" 72a-8, 83b-10, 97b-3
mendin "benden" 75b-1, 92a-2, 95a-3 ~ *mindin* "benden" 67a-14

sen "sen" 67a-14, 71b-8, 88a-9
seniŋ "senin" 68b-2, 87b-8, 88a-9 ~ *siniŋ* "senin" 70a-13, 90a-1
seni "seni" 71a-8, 87a-9, 93b-11
sendin "senden" 87b-13, 88b-13, 89a-4

biz "biz" 66a-1, 80a-7, 102a-17...
biziŋ "bizim" 65b-6, 65b-11, 66a-13...
bizge "bize" 65b-16, 66a-3, 99b-12...
bizni "bizi" 71a-8
bizdin "bizden" 66a-15, 78b-16, 84a-1

siz "siz" 68b-14, 78b-10, 79a-5
siziŋ "sizin" 77a-15, 89a-7
sizge "size" 105a-15

5.2. İşaret Adılları

bu "bu" 65b-15, 66a-13, 88b-5, 92a-10
muniŋ "bunun" 71b-13, 73b-9, 104b-1 ~ *muniŋ* "bunun" 66a-11, 93a-2
muŋa "buna" 72a-3 ~ *muŋa* "buna" 70b-8, 77a-14, 94b-9

Türk Dilleri Kütüphanesi

munı "bunu" 73b-9, 92b-3, 95a-1
mundın "bundan" 65a-13, 65b-9, 70b-14

bular "bunlar" 78b-7, 81a-1, 82a-12 ~ *munlar* "bunlar" 69a-6, 82a-11, 97b-18
bularnıŋ "bunların" 82a-12, 102a-18 ~ *munlarnıŋ* "bunların" 66b-3, 71b-3
bularġa "bunlara" 103b-5
munlardın "bunlardan" 79b-13

ol "o" 65a-1, 65a-11, 72b-10, 85b-15
anıŋ "onun" 67a-11, 69b-4, 71a-6, 85b-9...
anġa "ona" 66a-12, 67a-8, 70b-5...
anı "onu" 68a-5, 69b-3, 70a-8...
anda "onda, orada, oraya" 69a-4, 69a-11, 70b-10
andın "ondan, oradan" 65b-7, 67a-16, 68a-6, 68a-13

anlar "onlar" 73a-10, 67a-1, 72b-1
anlarnıŋ "onların" 66b-7, 65b-15, 72a-12 ~ *olarnıŋ* "onların" 66b-6, 95a-3, 97b-15, 98b-2
anlarġa "onlara" 72a-13, 72b-2, 80b-15
anlarnı "onları" 66a-1, 71b-6, 72a-1
anlardın "onlardan" 101b-14, 103b-6, 105a-8

Metnimizdeki diğer işaret adılları ise şunlardır:
uşal "bu, şu, işte" 70b-10; *uşbu* "bu, işte bu" 82a-15, 83b-4, 83b-20, 85a-12; *uşol* "işte, bu, şu" 75b-5, 76b-14, 89a-6; *şol* "şu" 71a-11, 71b-8, 73b-15, 84b-16...

5.3. Dönüşlülük Adılları

öz "kendi" 65b-15, 67b-10, 69a-15, 92b-7...; *özüm* "kendim" 93a-15, 93b-12; *özümni* "kendimi" 93b-16; *özüŋ* "kendin" 89a-14, 87a-12; *özi*

Türk Dilleri Kütüphanesi

"kendisi" 73a-7, 70b-13, 97a-11, 90b-15...

5.4. Birliktelik Adılları

biribiri "birbiri" 85a-21, 96a-13; *biribirini* "birbirini" 96a-14, 96a-5; *biribirige* "birbirine" 72a-16; *biribirindin* "birbirinden" 72a-16

5.5. Soru Adılları

kim "kim" 72b-5, 81a-9, 102b-3...; *ni* "ne" 65a-10, 65b-13, 71a-3...; *ḳayda* "nerede" 67b-16, 82b-10, 100a-10; *ḳaydan* "nereden" 104a-6, 101a-8

5.6. Belirsizlik Adılları

barça "bütün, herkes, hep" 65a-11, 70b-12, 68b-8; *barçası* "hepsi" 65a-7, 65b-8, 75b-6,...; *başḳa* "diğer" 72b-10, 72b-11; *barı* "hepsi" 82b-4; *baʿżı* "bazısı, kimi" 69a-12; *baʿżılar* "kimileri" 69a-1; *baʿżıları* "kimileri" 73b-5; *baʿżılarġa* "kimilerine" 99b-11; biri "birisi, herhangi biri" 75a-2; *her bir* "her biri" 77b-9, 91a-1; *her ḳaysı* "her biri" 78a-11, 103b-16; *her ḳaysısı* "her birisi" 65b-13, 70a-4, 83b-5, 92b-7; *her kim* "kimse" 71a-2, 79a-1, 83b-10; *hīç kişi* "hiç kimse" 104a-13, 104b-2; *hīç kim* "hiç kimse" 70b-16, 75b-1, 75b-2; *hīç kimerse* "hiç kimse" 83b-9; *ḳaysı birini* "herhangi birini" 85b-16; *ḳaysı birin* "herhangi birini" 93a-10; *hīç nimerse* "hiç bir şey" 77a-13

6. BELİRTEÇLER

6. 1. Yer Belirteçleri

kiyin "geride" 76a-5; *ḳuyı* "aşağı" 82a-3; *narı* "öte" 73a-17, 85b-15; *öñgüme* "önüme" 100a-17; *taşḳarıda* "dışarıda" 81a-5; *yoḳḳarıda* "yukarıda" 82a-11; *utru* "karşı" 99a-17; *yaḳın* "yakın" 72b-16; *yıraḳ* "uzak" 71b-11; *üstinde* "üstünde" 81a-8, 89a-2, 89b-10; *üstide* "üstünde" 68a-7

Türk Dilleri Kütüphanesi

6.2. Zaman Belirteçleri

āḫir "sonunda" 104a-14; *burun* "önce" 66a-15, 70b-9, 78b-15, 91b-7; *burunġı* "önceki" 71b-14, 83b-15 ~ *burunḳı* 82a-4, 86a-5, 89a-10...; *burunraḳ* "daha önce" 88b-13; *evvelki* "önceki" 81a-11, 81b-7; *imdi* "şimdi" 68b-15, 70b-8, 74b-10; *irte* "yarın" 95b-10; *kiç* "geç" 99b-14; *keçe* "gece" 91b-11, 91b-14; *tün* "gece" 91b-12; *tüne kün* "dün" 93a-15; *yana* "yine" 101a-3

6.3. Azlık-Çokluk (Miktar) Belirteçleri

köp "çok" 66a-1, 71b-10, 75a-16; *köpreki* "daha çoğu" 74b-7, 94b-1

6.4. Soru Belirteçleri

neçük "nasıl" 68b-3, 77b-17...; *niçük* "nasıl" 89a-4; *ni üçün* "neden, niçin" 76a-5, 88b-11, 91a-13; *ḳaçan* "ne zaman" 93b-4; *ḳaçanġaça* "ne zamana kadar" 90b-19

7. EDATLAR (İLGEÇLER)

7.1. Çekim Edatları

7.1.1. Adın Yalın Durumuyla Kullanılan Edatlar

birlen "ile": *yol b. keldiler* 65b-7; *bizniñ b.* 66a-2; *anıñ b.* 71a-16, 100a-7; *köp çerik b. kelip* 73a-2; *ḫargāh b. olturġuçı* 82b-10; *seniñ b.* 88a-9, 95a-4; *miniñ b.* 89b-16; *munuñ b.* 93a-2; *yıġaç b. urup* 101a-8....;

dek/teg/day: *i'tibār ḳılġu dek* 65b-14; *aḳası teg* 103b-10; *Hindū t.eg* 73a-14; *ḳamçı teg* 82b-11; *anam teg bolmasa* 91a-6; *uşbu aytılġan teg* 83b-4; *meniñ teg* 91a-12; *bir teg boldı* 92a-8; *ḳara su teg* 95b-5; *uruşġu teg* 100a-1; *Ḳanlı Yavlı day* 89a-13; *uluġ aḳaların day* 104b-1

çaḳlıḳ "kadar": *yigirmi miñ ç.* 66a-4

Türk Dilleri Kütüphanesi

kibi "gibi": *Alplar bigler kören bar mu Ḳazan k.* 99b-1, 99b-3, 99b-6...;

sarı "+*e*/+*a* doğru" *Semerḳand s. yördi* 75a-13; *Şām ve Mıṣr s. yörgeninińg ẕikri* 75b-15; *Īrān s. yörüp turur men* 76a-1

üçün "için": *anıńg ü.* 67a-11, 69b-4, 72a-1, 85b-9; *beyān ḳılmaḳ ü.* 98a-3; *seniń ü.* 102a-17 *aran tikmek ü.* 105b-3

7.1.2. Adın Ayrılma Durumuyla Kullanılan Edatlar

başḳa "başka, ayrı": *ḳızdın b. yatdı* 71a-11; *siz altıńgızdın b.* 79b-8; *Ḳorḳutdın b.* 86a-16

beri "beri, itibaren": *alġan künindin b.* 71a-14; *niçe yıllardın b.* 76b-7

burun "önce": *bizdin b.* 66a-15, 78b-15; *mendin b.* 92a-13; *ḫaberdār bolmasdın b.* 104a-12

ilgeri "önce": *andın i.* 67b-14; *on yetti yıl i.* 65b-16

narı "öte, öteye": *Türkmendin n. tarafında* 85b-15

özge "başka": *andın ö.* 68b-10; *siz üçüńgizdin ö.* 68b-15

sońg "sonra": *aş yegendin s.* 87b-4; *andın s.* 65b-7, 67a-16, 74b-1, 105a-4; *kelgendin s.* 79b-10, 93a-13, 102a-1; *mundın s.* 65a-13; *ölgendin s.* 67a-7

taşḳarı "dışarı, dışarıya": *atası yolındın t. çıḳmadı* 69b-14

7.2. Edat Görevinde Kullanılanlar

Kimi yer belirteçleri çekim ekleri alarak edat görevinde kullanılırlar:

ald- "ön": *ḫān aldıġa alıp keldiler* 76a-5; *ḫān aldıġa keltürdiler* 78a-7; *yaḫşılarınıńg aldıġa kelip* 105a-11; *biziń aldımızda* 73b-10; *Kün Ḫānnıńg aldında* 81a-8

ara "arasında": *ikki sunıńg arasında* 73b-2, 73b-7; *bu ikki ilniń arasında* 85b-8; *her kaysısınıńg arasında* 99a-3...

iç "iç": *Şāh Melik il içige keldi* 94b-11; *maʿrek içige keltürüp* 70b-7; *taġaylarınıńg içinde ösdi* 90a-13...

ḳat "huzur, yan": *Oġuz Ḫān ḳatıġa bardılar* 72a-10, 72a-13; *atası ḳatıġa*

Türk Dilleri Kütüphanesi

ḳaçtı 94b-16; *ikki ḫātūnınıñ ḳatıġa hiç barmas* 71b-14...

kiyin "sonra, geri arka": *atası kiyinindin kitdi* 69b-9, 97b-8; *ḫān kiyinindin yetdi* 73b-7; *kitkenleriñ kiyinindin kitdi irse* 97a-7

orta "orta, ortasında": *ivniñ ortasında olturup* 87b-10

yan "yan": *yanında yatḳan ḫātūnlar* 92a-3; *yolnıñ bir yanında* 96a-7, 96a-8

8. EYLEYİCİ ADLARI

8.1. *-ġan/-gen; -ḳan/-ken*

8.1.1. Ad Görevinde: *atġanın* "attığını" 72b-6; *atġandın soñ* "attıktan sonra" 91b-13; *atlanġanın* "ata bindiğini" 100a-11; *aydġanım* "söylediğim" 65a-10; *aytḳandın ....ilgeri* "söylemeden önce" 65b-15; *aytḳanımġa* "söylediğime" 66a-10; *aytḳanlar* "söyleyenler" 66b-1; *bergenin* "verdiğini" 88a-4; *bilgenimizni* "bildiğimizi" 65b-13; *bilgenlerini* "bildiklerini" 84a-19; *bitigendin azraḳ* "yazdığından daha az" 65a-10; *çıḳġanları* "çıkanları" 67a-12; *işitkenin* "işittiğini" 92a-11; *ḳalġanın* "kaldığını" 97a-16; *ḳalġanları* "kalanları" 97a-4; *neçük kelgenlerini* "nasıl geldiklerini" 96b-16; *īmān keltürmegenige* "iman getirmeyişine" 68b-1; *īmān keltürmegenlerini* "iman etmeyenleri" 75a-5; *atasınıñ ḳılġanıġa* "babasının yaptığına" 80a-2; *ḳayda kitkenin* "nereye gittiğini" 100a-10; *körgenin* "gördüğünü" 92a-10; *külgenin* "güldüğünü" 69b-12; *olturġanları* "oturanları" 84b-11, 98a-14; *ölgenin* "öldüğünü" 97a-16, 104a-11; *sivmegenimniñ sebebi* "sevmememin sebebi" 71b-6; *sözlegenini* "söylediğini" 70b-15; *Uyġur Sanḳlı Sin tigenni* "Uygur Sanklı Sin denileni" 102a-6; *yıġlaganın* "ağladığını" 69b-12

8.1.2. Sıfat Görevinde: *alġan vilāyetlerde* "aldığı vilayetlerde" 78a-11; *alġan māllarnı* "aldığı malları" 102a-15; *aytḳan sözlerini* "söylediği sözlerini" 92a-8; *aytḳan tartımı* "söylediği şiiri" 99a-15; *aytılġan sözlerdin* "söylenen sözlerden" 83b-20; *aytılġan yerleriñ* "söylenen yerlerin" 85a-12; *bergen illeriñ* "verdiği ülkelerin" 74b-9; *bitilgen kişileriñ* "yazılan

Türk Dilleri Kütüphanesi

kişilerin" 99a-3; *çıḳġan kişilerniṅg* "çıkan insanların" 68b-8; *ḳaçġan leşkerniṅg* "kaçan askerin" 73b-3; *ḳalġan biglerge* "kalan beylere" 93a-19; *ḳalġan vilāyetler* "kalan vilayetler" 79b-11; *keltürgen kişilerni* "getirdiği kişileri" 90a-5; *ḳılġan işin* "yaptığı işi" 88b-14; *ḳoyġan māllarġa* "koyduğu mallara" 102b-2; *kökergen yıġaçlarnıṅg* "yeşeren ağaçların" 65a-7; *at kötergen körkli kız* "ad yapmış güzel kız" 91a-8; *oḳuġan ʿāḳıl kişi* "okuyan akıllı kişi" 66b-8; *ötken atalarınıṅg* "geçmiş babalarının" 98b-16; *tıṅglaġan kişiler* "dinleyen insanlar, dinleyenler" 99a-10; *ataları yörgen yoldın* "atalarının yürüdüğü yoldan" 94a-10

8.1.3. Belirteç Görevinde: *taṅg atġandın soṅg* "tan attıktan sonra" 91b-13; *uzaḳ seferġa barġanda* "uzun sefere gittiğinde" 73b-4; *ḫalvet bolġanda aytdılar* "yalnız kaldığında söylediler" 93a-7; *öler bolġanında* "ölecek olduğunda" 89b-9; *yay bolġanda* "bahar olduğunda" 73a-16; *süt irgeninde* "süt iken" 72a-15; *işitkendin soṅg* "işittikten sonra" 71a-14, 72a-2; *Ḫorāsān kelgendin soṅg* "Horasan'a geldikten sonra" 103a-2; *kitkendin soṅg* "gittikten sonra" 93a-5, 95a-5, 101b-8; *körgendin soṅg* "gördükten sonra" 65b-1; *yalġuz olturġanda* "yalnız oturduğunda" 79a-13; *Oġuz Ḫān ölgende* "Oğuz Han öldüğünde" 84a-5; *aş yegendin soṅg* "yemek yedikten sonra" 87b-4

8.1.4. *-ġan/-gen* eyleyici-adı ekine bulunma durumu eki getirilerek DIğI zaman' anlamında ulaç olarak kullanılır: *alġanda* "aldığında, aldığı zaman" 90a-10; *barġanda* "gittiğinde, gittiği zaman" 73b-4; *ḳış bolġanda* "kış olduğunda, kış olduğu zaman" 70a-8, 73a-16; *ölgende* "öldüğünde" 84a-5, 93b-4; *ḫalvet bolġanda* "tek kaldığında" 93a-7; *yetmiş üç yıl bolġanda* "yetmiş üç yıl olduğunda" 73a-11; *üstine kelgende* "üstüne geldiğinde" 74a-7; *oynaġanda* "oynadığı zaman" 91a-16; *yörüy turġanda* "yürüdüğünde" 84b-3; *yörügende* "yürüdüğü zaman" 73a-7

Ayrıca iyelik ekleriyle genişletilmiş biçimleri de vardır: *yörgenide* "yürüdüğünde" 71a-1; *ölgeniṅgde* "(sen)öldüğünde" 93b-10; *öler bolġanıda* "öldüğünde" 89b-6

Türk Dilleri Kütüphanesi

8.2. *-ġu/-gü; -ḳu/-kü*

Genellikle *teg* "gibi" edatıyla kullanılan bu eylem-adı eki, gelecek zaman, kesinlik ve gereklilik ifade eder. Metnimizde sadece iki yerde bu edatla birlikte geçer. İyelik ekleri ile kullanımı için örneğimiz yoktur: *iʿtibār ḳılġu dek* "güvenilecek gibi, itibar edilecek gibi" 65b-3; *uruşġu teg kuvveti* "vuruşacak kadar kuvveti" 99b-18

8.3. *-ġuçı/-güçi*

üleşturġuçı "paylaştıran" 65a-4; *bu kitābnı oḳuġuçı* "bu kitabı okuyan" 66b-4; *bu kitābnı tıñ͡glaġuçı* "bu kitabı dinleyen" 66b-4;*añ͡glaġuçı yigitler* "anlayan yiğitler, gençler" 82a-2; *atḳuçı* "atıcı" 77a-1; *yıldam işlegüçi* "hızlı yapan" 82b-17; *tıñ͡glaġuçı ḳarılar* "dinleyen yaşlılar" 82a-1; *añ͡glaġuçı yigitler* "anlayan gençler" 82a-2; ḫargāh birlen olturġuçı "büyük çadır ile oturan" 82b-10; *yaḫşı iş ḳılġuçı* "iyi iş yapan" 83a-14

8.4. *-ġçı/-gçi*

-ġuçı/-güçi ile aynı işleve sahiptir. Erdal'a göre *-ġçı/-gçi*'nin eylem-adı olarak kabul edilmesi tartışmalıdır (OTWF, I, 117.s.). Çağatayca'da yaygın kullanımı olmayan bu ek, metnimizde iki örnekte geçer:*biligçi* "bilen" 82b-15; *bitigçi* "yazan" 65a-8

8.5. *-maḳ/-mek*

8.5.1. Eylemlik eki *-maḳ/-mek* ad görevinde kullanılır: *Türkāne aytmaḳ kerek* 66b-5; *andaḳ aytmaḳ kerek kim* 66b-9; *maʿlūm ḳılmaḳ üçün* 66b-3; *iş ḳılmaḳ* 92a-2; *ḳoymaḳ üçün* 93b-11; *bilmek üçün* 93b-16; *bu dünyāda yörümek* 93b-12; *İrek Serek ḳoymaḳ* 101a-4; *timek bolur* 67b-7, 72b-3, 73b-11; *tikmek üçün* 105b-3

8.5.2. Ad çekim ekleri alırlar: *kitābnı aytmaḳḳa* "kitabı söylemeye" 66a-

Türk Dilleri Kütüphanesi

14; *dimekning maʿnāsı* "söylemenin anlamı" 67a-8; *tuz salmaḳnı* "tuz atmayı" 69b-4; *sözleşmekke* "söylemeye, konuşmaya" 71b-4; *yüklemekke* "yüklemeye" 73a-4; *kirmekke iv* "girmek için ev" 73b-8; *yörmekke ḳınaldılar* "yürümekte zorlandılar" 75a-16; *almaḳnı* "almayı" 82b-14; *aytmaḳnı* "söylemeyi" 80a-9; *saḳlamaḳnı biligçi* "saklamayı bilen" 82b-15; *yörümekni bile turġan* "yürümeyi bilen" 93a-1; *körmekke yaḫşı ḳızı* "görülmeye değer güzellikteki kızı" 94b-13; *bizning aytmaġımız* "bizim söylememiz" 98a-1

8.5.3. Bu ekin, *+lıḳ/+lik* ekiyle genişletilmiş örnekleri de vardır: *Ādem dimeklik* 67a-18; *ʿamel ḳılmaḳlıḳ* 102b-13

8.6. *-r; -ar/-er; -ur/-ür*

8.6.1. Ad Görevinde: *kelürümizni* "geldiğimizi" 65b-6; *yaḫşı bilürümni* "iyi bildiğimi" 65b-10; *neçük yasarın* "nasıl yaptığını" 68b-3; *ni ayturın* "ne söylediğini" 71a-3; *āfitāb çıḳarında* "güneş çıktığı tarafta" 76b-4; *ni berürüngni* "(senin) ne verdiğini" 87a-12; *ni kılurungnı* "(senin) ne yaptığını" 92b-3; *neçük ayturlarını* "nasıl söylediklerini" 93a-3; *neçük öltürürüngizni* "nasıl öldüreceğinizi" 93a-14; *ḳaçan çıḳarurını* "nasıl çıkaracağını" 93b-4; *ni yerde ḳoyarını* "nerede, nereye koyduğunu" 93b-5; *ni ḳılurın* "ne yaptığını" 95a-9

8.6.2. Sıfat Görevinde: *öler vaḳtında* "öleceği zaman" 67b-4, 69b-9; *toḳsan yaşar pādişāhı* "doksan yaşında padişahı" 76b-5; *kelür küni* "geleceği gün" 93b-1; *yüz yaşar kişi* "yüz yaşında kişi" 94b-4; *ikin iker yeri* "ekin ekilen yeri" 104b-3; *aḳar çeşme* "akan çeşme" 105a-17

8.6.3. İyelik ve bulunma durumu eki alarak zaman gösteren ulaç işlevinde kullanılır: *ölerinde* "öldüğünde, öleceğine yakın" 67b-8, 69a-7

Türk Dilleri Kütüphanesi

8.7. *-mas/-mes*

8.7.1. Ad Görevinde: *aytmasdın burun* "söylemeden önce" 91b-7; *bermesin* "vermeyeceğini" 103a-4; *bermesdin burun* "vermeden önce" 70b-9; *ḫaberdār bolmasdın burun* "haberdar olmadan önce" 104a-12

8.7.2. *-lik* ekiyle genişletilmiş biçimi için metnimizde iki örnek vardır: *tili kilmeslikindin* "konuşamadığından" 71a-3; *köre bilmeslikindin* "göremediğinden" 93a-2

8.8. *-ġlı/-gli*

Eraslan'ın da (ETİF, s. 38) belirttiği gibi bu ek daha çok Eski Türkçe, Karahanlı Türkçesi ve Harezm Türkçesi'nde görülür. Ekin Eckmann'ın "Chagatay Manual" (*Verbal Nouns*, 133-141'e bkz.) adlı çalışmasında da yer almadığını göz önünde bulundurarak Çağatayca'da çok yaygın bir kullanıma sahip olmadığını belirtmeliyiz. Metnimizde de üç yerde geçmektedir.

8.8.1. Ad Görevinde: *biligliler* "bilenler" 83b-15

8.8.2. Sıfat Görevinde: *biligli kişi* "bilen kişi" 79a-10; *biligli ḳarılarınıng barıları* "bilen iyilerinin hepsi" 82b-3

9. ULAÇLAR

9.1. *-a/-e; -y*

bara bara "gide gide" 85b-14, 94b-14, 103b-7; *tolay tolay* "döndüre döndüre" 92b-6

Bu ulaç eki, metnimizde genellikle yardımcı eylemlerle ya da iktidarlık çatısı kuran *bil-* eylemiyle kullanılır:

ala körsün "alıversin" 97b-3; *bile turġan* "bilen" 77a-4; *bola başladı*

 Türk Dilleri Kütüphanesi

"olmaya başladı" 86a-3; *ḳaytara yibersün* "geri göndersin" 90a-5; *kele başladı* "gelmeye başladı" 86a-4; *ḳıçḳıra başladı* "bağırmaya başladı" 91b-13; *ḳıla turgan* "yapan" 93b-7; *kite turġan* "giden" 87a-1; *ḳopa keldi* "kalktı" 93b-14; *yetişe körsünler* "yetişi versinler" 93a-20; *öltüre başladı* "öldürmeye başladı" 77a-18; *öte bergende* "geçtiğinde" 96a-11; *sürey turġalı* "devam ettireli" 89a-4

Çağatayca'da yeterlik çatısı *al-* yardımcı eylemiyle kurulmaktadır. Bunun yanısıra yeterlik çatısının olumsuzunu kurarken *al-*'ın yanısıra, *bil-* yardımcı eylemi de kullanılmaktadır (Eckmann, *Chagatay Manual*, s.143'e bkz.). Bu iki yardımcı eylem, Özbekçede de aynı işlevde kullanılır (Gabain, *Özbekische Grammatik*, s. 127-128). Metnimizde sadece *bil-* yardımcı eylemi vardır ve hep olumsuz yeterlik çatısını kurmak için kullanılmıştır.

ayta bilmey "söyleyemeyerek" 77a-12; *ayta bilmedim* "söyleyemedim" 92a-11; *ayta bilmediler* "söyleyemediler 77a-13; *bere bilmedim* "veremedim" 93b-10; *bile bilmey* "bilmeyerek" 93a-3; *ḳaça bilmey men* "kaçamıyorum" 97b-3; *ḳıla bilmedi* "yapamadı" 89b-3; *kite bilmey* "gidemeyerek" 102b-4; *oltura bilmediler* "oturamadılar" 98a-12; *yöriy bilmes* "yürüyemez" 76b-13; vd.

-al-e; *-y* ulaç eki ayrıca kişi adılları alarak eylem çekiminde çekimli eylem görevinde kullanılırlar (*Eylem Çekimi* bölümüne bkz)

9.2. *-ġalı/-geli*

alġalı "almak için" 105b-6; *bermegeli* "vermemek için" 102a-18; *körgeli* "görmeye değer" 91a-8, 103a-3; *olturġalı* "oturmak için" 100a-3; *öltürgeli* "öldürmek için" 72a-8; *sürey turġalı* "idare edeli (beri)" 89a-3; *sözümizni ḳoyġalı* "sözümüzü bırakmamız gerek" 77b-5, 90b-7; *aş ḳılġalı* "yemek yapmak için" 90b-7

Ötümsüz ünsüzlerden sonra ekin, *-ḳalı/-keli* biçimi kullanılır. Metnimizde bu özelliği gösteren bir örnek vardır: *tive öskeli* "deve bakmak için" 104b-9

Türk Dilleri Kütüphanesi

9.3. *-ġunça/-günçe*

bolġunça "oluncaya kadar" 78b-14, 79a-2, 79a-4, 84a-2, 98a-5...; *ölgünçe* "ölünceye kadar" 79a-9, 79a-11, 104b-5; *bir yaşıġa yetmegünçe* "bir yaşına girmeden" 70b-5

Ötkünçe "geçinceye kadar" 85b-21 örneğinde ötümsüz ünsüzden sonra ekin, ötümsüz biçiminin geldiği görülür.

9.4. *-p*

açıp "açıp" 79a-15, 97a-9; *açıġlanıp* "öfkelenip" 68b-1; *aḳıp* "akıp" 73b-1; *alıp* "alıp" 67a-5, 71a-8, 71b-10, 75a-5; *ant berip* "yemin et(tir)ip" 71b-5; *aşıp* "aşıp, aşarak" 100a-18; *aşap* "yiyip" 69b-8, 86a-18; *avlap* "avlayarak" 84b-3; *aytıp* "söyleyip" 72a-6, 78a-5; *baġlap* "bağlayıp" 92b-5, 95a-8; *baḳıp* "bakıp, bakarak" 77a-2, 88b-9, 89a-9...; *barıp* "gidip" 67b-12, 67b-16, 72b-15, 73a-2...; *berip* "verip, vererek" 65b-15, 70a-3, 74a-1, 75b-11...; *bilip* "bilip" 66b-10, 69a-8; *bitip* "yazıp" 77a-11, 83b-13; *bolup* "olup" 67b-2, 77a-16, 77b-5, 83b-10...; *buzup* "bozup" 78b-11, 89b-3; *bölüp* "bölüp" 70a-3; *çaḳırıp* "çağırıp" 72a-2, 78a-9; *esrep* "sarhoş olup" 97a-8; *ḳaçıp* "65b-6, 72b-15, 74a-9...; *ḳaytıp* "geri dönüp" 74b-2, 75a-6, 89b-12...; *kelip* "gelip" 65b-11, 68a-7, 70b-10...; *kirip* "girip" 70a-12, 88b-9; *ḳorḳup* "korkup, korkarak" 100a-3; *kömüp* "gömüp" 77b-16; *ḳurtulup* "kurtulup" 73b-6, 100a-12; *oġurlap* "çalıp" 91b-9; *oḳup* "okuyup" 66a-13, 84a-2, 102b-1; *ötüp* "geçip" 75b-8, 77b-6; *sivünüp* "sevinip, sevinerek" 69b-12; *tan͡glap* "şaşırıp" 78b-11, 88b-5, 86a-19; *tilep* "isteyip" 102b-3; *urup* "vurup" 79a-15, 93b-9...; *uzap* "uzayıp" 101b-18; *uḫlap* "uyuklayıp" 91a-14, 91b-16; *yanaşıp* "yanaşıp, yaklaşarak" 76b-13; *yiberip* "gönderip" 71b-4, 87b-10

9.5. *-may/-mey*

söz aytabilmey "söz söyleyemeyerek" 77a-12; *bermey amān* "aman vermeden" 99b-5; *ber-ṭaraf ḳılmay* "bir yana bırakmayıp" 94a-15; *bile*

Türk Dilleri Kütüphanesi

bilmey "bilemeyip" 93a-3; *bitilmey* "yazılmayıp" 99a-4; *ḳalmay* "kalmayıp" 65b-8; *ḳaramay* "bakmayıp" 93b-17; *kite bilmey* "gidemeyip" 102b-4; *oltura bilmey* "oturamayıp 97b-12; *olturmay* "oturmayıp" 79a-14; *sözlemey* "konuşmadan" 95b-4; *yöriy bilmey* "yürüyemeyip" 75b-5

10. EYLEM ÇEKİMİ

10.1. Buyruk Kipi

Teklik 1. kişi: *-ay(ın), -eyin, -eyim*

aytayın "söyleyeyim" 85b-16, 95a-8, 95a-9; *barayın* "gideyim" 93a-15; *bereyin* "vereyim" 103a-4; *bereyim* "vereyim" 77a-5; *bolayın* "olayım" 71b-8; *ḳılayın* "yapayım" 79b-4, 90a-1; *ḳılay* "yapayım" 95a-2; *köreyim* "göreyim" 91a-14; *köreyin* "göreyim" 91a-13; *urayın* "vurayım" 88a-17; *yibereyin* "göndereyim" 95a-3

Teklik 2. kişi: Eylem kök ya da gövdesi; *-ġıl/-gil*

alıp bar "alıp git!" 94b-9; *ḫanlıḳ ḳıl* "hanlık yap!" 87a-11; *ḥükm biti* "hüküm yaz!" 77a-10; *ige bol* "sahip ol!" 88a-10; *ḳal aç* "aç kal!" 76a-12; *ʿarż ḳıl* "arz et" 71a-15; *kil* "gel" 88a-10

çıḳma "çıkma!" 94b-8

aytġıl "söyle!" 96a-3; *aytḳıl* "söyle!" 95a-7; *bilgil* "bil!" 71a-9, 99b-13; *bolġıl* "ol!" 67a-15, 70a-12, 94b-10; *ḳılġıl* "yap!" 87b-9, 87b-14, 89a-12...; *kirgil* "gir!" 99b-15; *ḳoyġıl* "koy, bırak!" 77b-17, 86b-13; *yasaġıl* "yap!" 68b-3; *yibergil* "gönder!" 95a-11

aytmaġıl "söyleme!" 95b-12; *barmaġıl* "gitme!" 76a-12; *ḳılmaġıl* "yapma!" 71a-10

Teklik 3. kişi: *-sun/-sün*

bolsun "olsun" 78b-12, 81a-9, 81a-11; *kelsün* "gelsin" 76a-4; *öltürsün*

Türk Dilleri Kütüphanesi

"öldürsün" 95a-12; *össün* "büyüsün" 94b-9; *sorsun* "sorsun" 102a-10; *ḳaytara yibersün* "geri göndersin" 90a-5; *oltursun* "otursun" 78b-19

bolmasun "olmasın" 92a-13; *ḳalmasun* "kalmasın" 75b-1

Çokluk 1. kişi: *-alı(ŋg)/-eliŋg*

aytalı "söyleyelim" 84b-17, 93a-10, 95a-16; *aytalıŋg* "söyleyelim" 80a-8, 80b-10, 85a-9, 95b-7...; *bereliŋg* "verelim" 102a-16, 105a-15; *buzalı* "bozalım" 84a-3; *ʿarż ḳılalı* "arz edelim" 93a-7; *beyān kılalıŋg* "açıklayalım" 81sa-5, 101b-9; *ḳırılalı* "kırılalım, yok olalım" 102a-17; *yaraşturalı* "düzeltelim" 89b-9

Çokluk 2. kişi: *-ıŋg /-iŋg/-uŋg/-üŋg/-ıŋgız/-iŋgiz/-ŋgler/-ıŋglar/-iŋgler /-iŋgizler*

barıŋg "gidin!" 72a-9; *barıŋglar* "gidiniz!" 67a-3; *beriŋg* "verin!" 105b-3, 105b-5; *beriŋgiz* "veriniz!" 77a.-16; *biliŋg* "biliniz!" 66a-15; *biliŋgler* "biliniz!" 70b-11; *(avġa) çıkıŋg* "ava çıkınız!" 90b-19; *keliŋg* "geliniz!" 72a-9; *keliŋgler* "geliniz!" 78a-4; *ḳılıŋg* "yapınız!" 85a-5, 85a-19, 93b-7, 99a-10; *körüŋg* "görün!" 92a-5; *oturuŋg* "oturunuz!" 69a-1; *ötkeriŋgizler* "geçiriniz!" 104a-5; *yasaŋglar* "yapınız!" 67a-4; *tutuŋg* "tutunuz!" 82a-3; *tüşünüŋg* "düşününüz!" 82a-3; *yayılıŋg* "yayılınız!" 67b-15

çıḳmaŋg "çıkmayınız!" 69a-9 ; bir örnekte ek sadece *nun* ile yazılmıştır: *kedhüda bolman tidi* 91a-7

Çokluk 3. kişi: *-sunlar/-sünler*

alsunlar "alsınlar" 93a-17, 103a-8; *bolsunlar* "olsunlar" 79a-3, 79a-5; *disünler* "desinler" 75b-7; *ḳılsunlar* "yapsınlar" 79a-2; *kilsünler* "gelsinler" 72a-4; *tisünler* "desinler" 78b-13, 78b-14; *ḳol yapmasunlar* "korumasınlar" 83b-9; *oltursunlar* "otursunlar" 79a-3, 79a-4; *yesünler* "yesinler" 76a-2, 83b-5

Türk Dilleri Kütüphanesi

10.2. Şimdiki Zaman

-a/-e; -y +turur+kişi adılı

Teklik 1. kişi: *ayta turur men* "söylüyorum, söylerim" 99a-4; *diy turur men* "diyorum, derim" 95a-3; *ḳorḳa turur men* "korkuyorum, korkarım" 79b-8; *tapşıra turur men* "emanet ediyorum, ederim" 87b-7; *ḳayta turur men* "geri dönüyorum, dönerim" 88a-10; *ḳoya turur men* "koyuyorum, koyarım" 65b-15

bilmey men "bilmiyorum, bilmem" 71b-15; *ḳaça bilmey men* "kaçamıyorum, kaçamam" 97b-3

Teklik 2. kişi: *ayta turur sen* "söylüyorsun, söylersin" 88b-15; *diy turur sen* "diyorsun, dersin" 95a-2; *kele turur sen* "geliyorsun, gelirsin" 104a-6

bermey turur sen "vermiyorsun, vermezsin" 88b-12

Teklik 3. kişi: *aġrıy turur* "ağrıyor, ağrır" 93a-16; *ayta turur* "söylüyor, söyler" 70b-13, 91b-16; *bere turur* "veriyor, verir" 91a-11; *bola turur* "oluyor, olur" 66a-11, 95b-6, 102b-14; *çıḳa turur* "çıkıyor, çıkar" 91b-14; *diy turur* "diyor, der" 82a-17; *kele turur* "geliyor, gelir" 72a-9, 96a-9; *köçe turur* "göçüyor, göçer" 101b-18; *oltura turur* "oturuyor, oturur" 72a-17; *öle turur* "ölüyor, ölür" 95b-5; *sive turur* "seviyor, sever" 72a-1; *tiley turur* "istiyor, ister" 90b-6; *yapışa turur* "yapışıyor, yapışır" 72a-16; *yöriy turur* "yürüyor, yürür" 93a-12

bilmey turur "bilmiyor, bilmez" 71a-3; *sivmey turur* "sevmiyor, sevmez" 71a-13; yatmay turur "yatmıyor, yatmaz" 71a-14; yetişmey turur "yetişmiyor, yetişmez" 78a-2

Çokluk 1. kişi: *bile turur miz* "biliyoruz, biliriz" 84b-18, 85a-8; *kele turur miz* "geliyoruz, geliriz" 75b-6

ayta bilmey miz "söyleyemiyoruz, söyleyemeyiz" 84b-16; *bilmey turur miz* "bilmiyoruz, bilmeyiz" 85a-7

Türk Dilleri Kütüphanesi

Çokluk 2. kişi: *ayta turur siz* "söylüyorsunuz, söylersiniz" 89a-7; *oltura siz* "oturuyorsunuz, otururşunuz" 90b-19

Çokluk 3. kişi: *ayta tururlar* "söylüyorlar, söylerler" 91a-3, *bişire tururlar* "pişiriyorlar, pişirirler" 90b-10; *bitiy tururlar* "yazıyorlar, yazarlar" 81a-1; *diy tururlar* "diyorlar, derler" 70a-8, 73b-14, 73b-15...; *ḳoşula tururlar* "katılıyorlar, katılırlar" 76a-14

bitimey tururlar "yazmıyorlar, yazmazlar" 99a-2

10.3. Şimdiki Zamanın Hikâyesi

Teklik 1. kişi: *bara irdim* "gidiyordum, giderdim" 101a-10; *kele turur irdim* "geliyordum, gelirdim" 76a-8; *kele turur irdüm* "geliyordum, gelirdim" 76a-6; *ḳıla turur irdim* "yapıyordum, yapardım" 87b-6

unamay irdim "istemiyordum" 92b-2

Teklik 3. kişi: *ayta turur irdi* "söylüyordu, söylerdi" 93a-4; *kele turur irdi* "geliyordu" 101b-17; *oynay turur irdi* "oynuyordu, oynardı" 88a-16; *sala turur irdi* "bırakıyordu, bırakırdı" 71a-6; *sive turur irdi* "seviyordu, severdi" 72a-1; *soray turur irdi* "soruyordu, sorardı" 102a-11; *yıġlay turur irdi* "ağlıyordu, ağlardı" 93b-10

Çokluk 1. kişi: *diy turur irdük* "diyorduk, derdik" 88b-6; *kele turur irdük* "geliyorduk" 75b-4

Çokluk 3. kişi: *ḳaray turur irdiler* "bakıyorlardı, bakarlardı" 96a-2

pādişāh kötermey turur irdiler "padişah yapmıyorlardı, yapmazlardı" 77b-8; *bilmey turur irdiler* "bilmiyorlardı, bilmezlerdi" 100a-10

Türk Dilleri Kütüphanesi

10. 4. Geniş Zaman

-(a/u)r + kişi adılı

Teklik 1. kişi: *avġa çıkar men* "ava çıkıyorum, çıkarım" 72a-5; *ayrılur men* "ayrılırım" 102a-14; *ḳoyar men* "koyarım" 91b-5; *öler men* "ölürüm" 70a-13; *öltürür men* "öldürürüm" 93b-12; *...urugındın bolur men* "soyundan olurum, soyundanım" 104a-8; *yatur men* "yatıyorum, yatarım" 93b-13

immes min "emmem" 70a-13

Teklik 2. kişi: *ayrılur sen* "ayrılırsın" 95a-5; *bilür sen* "bilirsin" 87a-12, 92b-3; *ne yerdin bolur sen* "nerelisin" 104a-6; *kiter sin* "gidersin" 91b-7; *öler sen* "ölürsün" 96a-4

Teklik 3. kişi: *ayrılur* "ayrılır" 72a-12; *aytur* "söyler" 88b-13; *barur* "gider" 78b-18; *berür* "verir" 65a-6; *bildürür* "bildirir" 66b-9; *bilür* "bilir" 95a-9, 98a-4...; *bolur* "olur" 67b-4, 69b-11...; *buzulur* "bozulur" 83b-15; *kelür* "gelir" 95a-10; *keser* "keser" 100b-2; *kiter* "gider" 79b-2; *ḳonar* "konar" 75a-2; *köçer* "göçer" 75a-2; *körer* "görür" 95b-9; *oḫşar* "benzer" 75a-1, 75a-2, 86a-6; *öter* "geçer" 98b-16; *tüzelür* "düzelir" 83b-15; *yıḳar* "yıkar" 82b-13

ayta bilmes "söyleyemez" 82a-15; *barmas* "gitmez" 71b-14; *bolmas* "olmaz" 72b-1, 86b-16; *çıḳmas* "çıkmaz" 79b-1; *kem ḳılmas* "azaltmaz" 65a-6; *sıġmas* "sığmaz" 83b-16, 83b-17; *yöriy bilmes* "yürüyemez" 76b-13

Çokluk 1. kişi: *aytur miz* "söyleriz" 84b-13; ... *neslindin bolur miz* "soyundan oluruz, soyundanız" 98a-9

Metinde bir örnekte çekimin kişi adılıyla yapılmadığını görüyoruz: *avlarız* "avlarız" 105a-4. Metinde görülen Oğuzca özelliklerden biri de budur..

Türk Dilleri Kütüphanesi

ḳaytmas biz "dönmeyiz" 84a-1

Çokluk 2. kişi: *bilür sizler* "bilirsiniz" 93a-14; *ḳoyar siz* "bırakırsınız" 70b-9

bilmes sizler "bilmezsiniz" 67a-3

Çokluk 3. kişi: *ayturlar* "söylerler" 72a-15, 72a-17, 82a-15; *barurlar* "giderler" 73b-5; *bilürler* "bilirler" 71b-15; *bolurlar* "olurlar" 95a-5; *ḳılurlar* "yaparlar" 91a-16; *öltürürler* "öldürürler" 95a-4

10.5. Geniş Zamanın Hikâyesi

Teklik 1. kişi: *alur irdim* "alırdım" 71b-7; *ḳılur irdim* "yapardım" 88b-14

Teklik 2. kişi: *sarġarıp yörmes irdiñ* "sararıp kalmazdın, sararmazdın" 90a-1

sen imes irdiñ "sen değildin" 88a-9

Teklik 3. kişi: *ayrılur irdi* "ayrılırdı" 72a-16; *aytur irdi* "söylerdi" 70a-12, 71a-2; *berür irdi* "verirdi" 91a-13; *bolur irdi* "olurdu" 65b-14; *kelür irdi* "gelirdi" 71b-1, 85b-8; *ḳışlar irdi* "kışı geçirirdi" 70a-9; *ḳoşulur irdi* "katılırdı" 72b-12, 85a-16; *öltürür irdi* "öldürürdü" 70b-3, 70b-4; *siver irdi* "severdi" 71b-10; *uruşur irdi* "vuruşurdu" 72b-14; *yaylar irdi* "yazı geçirirdi" 70a-7

bilmes irdi "bilmezdi" 97a-14; *bolmas irdi* "olmazdı" 77a-2; *çıḳmas irdi* "çıkmazdı" 86a-11; *sözleşmes irdi* "konuşmazdı" 71a-12; *kelmes irdi* "gelmezdi" 72a-12

Çokluk 2. kişi: *bolur irdiñiz* "olurdunuz" 102b-15

Türk Dilleri Kütüphanesi

Çokluk 3. kişi: *ayturlar irdi* "söylerlerdi" 71a-2; *barurlar irdi* "giderlerdi" 85b-14; *bolurlar irdi* "olurlardı" 85a-20; *dirler irdi* "derlerdi" 71a-3, 71a-18...; *çapışurlar irdi* "vuruşurlardı, savaşırlardı" 85a-21, 85b-7; *ḳoşulurlar irdi* "katılırlardı" 85a-15, 85a-18; *oltururlar irdi* "otururlardı" 72b-16; *olturur irdiler* "otururlardı" 67b-15; *pādişāh köterürler irdi* "padişah yaparlardı" 85a-14; *satarlar irdi* "satarlardı" 85b-1

ḳoymaslar irdi "bırakmazlardı" 70b-5

10.6. Görülen Geçmiş Zaman (I)

-dı/-di/-du/-dü; -tı/-ti/-tu/-tü + kişi ekleri

Ötümsüz ünsüzlerden sonra ekin ötümsüz ünsüzle (*-tı/-ti/-tu/-tü*) başlaması gerekirken metnimizde bu kurala uyan sadece birkaç örnek vardır. Bu birkaç örneğin dışında ek, hep *d* ötümlü ünsüzüyle başlar. Bunu da yine metinde görülen Oğuzca unsurlar arasında değerlendirmek gerekir.

Görülen geçmiş zaman ekleri, daima yuvarlak olan birinci çoğul kişi ve daima düz olan üçüncü tekil ve çoğul kişiler dışında düzlük-yuvarlaklık uyumuna girmektedirler. Bu kuralın, metnimizde birinci tekil kişi çekiminde bozulduğu görülmektedir. Oğuzca özellik olarak değerlendirdiğimiz bu örneklerin metnin şiir bölümündeki sözcüklerde görülmesi ayrıca dikkati çeken bir durumdur.

Teklik 1. kişi: *aşdum* "aştım" 100b-4; *bardum* "gittim" 100a-18; *başlatdum* "başlattım" 100a-15; *berdüm* "verdim" 100b-6; *berdim* "verdim" 77a-3, 77a-6...; *anda boldum* "orada oldum, orada bulundum" 100b-5; *buyurdum* "buyurdum" 100b-2; *döndüm* "döndüm" 100a-13, 100a-15; *ḳabūl ḳıldım* "kabul ettim" 65b-15, 87b-16; *keldim* "geldim" 95a-9; *keldüm* "geldim" 100b-5; *kördüm* "gördüm" 76a-8; *saldum* "saldım" 100a-16; *sürdüm* "sürdüm" 100a-14; *tartdum* "çektim" 100a-17; *tidim* "dedim" 92a-13 *uydum* "uydum" 72a-17; *yiberdim* "gönderdim" 93a-13; *yumşatdum* "yumuşattım" 100a-16

Türk Dilleri Kütüphanesi

ayta bilmedim "söyleyemedim" 92a-11; *bere bilmedim* "veremedim" 93b-10; *bolmadım* "olmadım" 93b-10; *yaramadım* "yaramadım" 93b-10

Teklik 2. kişi: *aldıŋ* "aldın" 101a-8; *berdiŋ* "verdin" 91b-2; *öler bolduŋ* "ölecek oldun" 99b-13; *kiç kaldıŋ* "geç kaldın" 99b-14; *kitdiŋ* "gittin" 101a-10; *toy kıldıŋ* "ziyafet verdin" 87a-8

bermediŋ "vermedin" 89a-10; *ḳılmadıŋ* "yapmadın" 89a-10; *ḳoymadıŋ* "koymadın, bırakmadın" 92b-3

Teklik 3. kişi: *aldı* "aldı" 72b-15, 73a-12...; *aydı* "söyledi" 70a-13; *aytdı* "söyledi" 65b-14, 67a-13, 67a-14...; *atlandı* "ata bindi" 76a-2, 97a-18, 100a-11; *baḳtı* "baktı" 94b-13; *baḳdı* "baktı" 103b-2; *bardı* "gitti" 73a-19, 74b-2; *bastı* "bastı, yenilgiye uğrattı" 73a-3, 74b-4, 88a-6; *başladı* "başladı" 77a-18, 86a-3...; *berdi* "verdi" 66a-3, 67a-8...; *bitildi* "yazıldı" 106a-13; *boldı* "oldu" 68b-3, 68b-5; *buyurdı* "buyurdu" 92b-4; *çıḳdı* "çıktı" 68b-8, 77b-3...; *ḳaldı* "kaldı" 69a-13, 74b-11...; *keldi* "geldi" 67b-1, 68b-2...; *keltürdi* "getirtti" 74b-10; *kesti* "kesti" 99b-5; *kördi* "gördü" 69a-11, 71b-2...; *körsetdi* "gösterdi" 68b-4; *öldi* "öldü" 66a-4, 69b-13; *öltürdi* "öldürdü" 72b-9, 75b-12...; *öpdi* "öptü" 93b-14; *ösdi* "büyüdü" 90a-13; *ötti* "geçti" 65b-9, 71b-11; *ötdi* "geçti" 89b-14; *sordı* "sordu" 71b-13, 75b-2...; *tapdı* "buldu" 86a-12, 86a-19...; *tidi* "dedi" 69a-1, 69a-9...; *tutdı* "tuttu" 73b-7, 81a-13...; *tüşdi* "tüştü" 69b-3, 73a-4; *unutdı* "unuttu" 86b-12

aytmadı "söylemedi" 70a-16; *baḳınmadı* "boyun eğmedi" 75b-11; *bermedi* "vermedi" 103a-4, 104a-14; *çıḳmadı* "çıkmadı" 90b-18; *immedi* "emmedi" 70a-11; *ḳalmadı* "kalmadı" 68b-15; *ḳıya bilmedi* "kıyamadı" 70a-14; *tapmadı* "bulmadı" 88b-1; *tapılmadı* "bulunmadı" 90b-7; *timedi* "demedi" 77a-5 *yatmadı* "yatmadı" 71a-16 *kitmedi* "gitmedi" 103b-16; *ḳoşulmadı* "katılmadı" 104b-2

Çokluk 1. kişi: *ayduḳ* "söyledik" 80b-15; *ayttuḳ* "söyledik" 84b-12, 101b-9; *meşġūl bolduḳ* "meşgul olduk"; *kördük* "gördük" 80a-9; *at ḳoyduḳ*

Türk Dilleri Kütüphanesi

"ad koyduk" 66a-15, 86b-18; *ḳabūl ḳılmaduḳ* "kabul etmedik" 71b-17; *hīç ḳaysısını ḳılmaduḳ* "hiç birini yapmadık" 66b-4; *tidük* "dedik" 66a-14

aỳtmaduḳ "söylemedik" 67a-13

Çokluk 2. kişi: *berdiñgiz* "verdiniz" 77a-15; *keldiñgizler* "geldiniz" 78b-15; *kiltürdiñgiz* "getirdiniz" 78b-11; *üleştiñgiz* "paylaştınız" 78b-11

Çokluk 3. kişi: *aldılar* "aldılar" 74b-1, 78a-11, 93b-3, 102b-3; *ant içtiler* "yemin ettiler" 83b-20; *atdılar* "attılar" 80a-1; *aytdılar* "söylediler" 67a-1, 70b-13...; *bardılar* "gittiler" 65b-6, 74b-7...; *berdiler* "verdiler" 79b-15, 81a-13, 81a-15...; *ḳaldılar* "kaldılar" 70b-13; *ḳaytdılar* "geri döndüler" 73a-6; *keldiler* "geldiler" 65b-8, 72a-13, 74b-10...; *keltürdiler* "getirdiler" 68a-16, 78a-7...; *keñgeştiler* "danıştılar" 93b-2; *kitdiler* "gittiler" 93b-8, 96a-16, *kittiler* "gittiler" 93a-18; *kördiler* "gördüler" 86a-5, 91b-15; *sordılar* "sordular" 86b-3, 92a-16; *olturtdılar* "oturtttular" 81b-15, 81b-16; *tidiler* "dediler" 67a-3, 67a-11

almadılar "almadılar" 67a-10; *aytmadılar* "söylemediler" 92a-16; *bilmediler* "bilmediler" 75b-2; *uruşa bilmediler* "savaşamadılar" 75a-9; *ayta bilmediler* "söyleyemediler" 77a-13; *kelmediler* "gelmediler" 93b-7; *ḳabūl ḳılmadılar* "kabul etmediler" 71b-17

10.7. Görülen Geçmiş Zamanın Şartı

Görülen geçmiş zamanın şartlı çekimindeki *-dı...sa* yapısı anlamca -ınca/-ince biçiminde çevrilmeye olanak sağlamaktadır. Metin içindeki bağlamda bu anlam ön plandadır. Ancak biz buradaki örneklerde gramatik yapıyı göz önünde bulunduracak biçimde çevirdik.

Teklik 1. kişi: *kördüm irse* "gördümse" 91b-17; *urdum irse* "vurdumsa" 76a-9

Türk Dilleri Kütüphanesi

Teklik 3. kişi: *ayıldı irse* "ayıldıysa" 97a-9; *bardı irse* "gittiyse" 102a-1; *boldı irse* "olduysa" 67a-13, 69b-5, 93a-19; *ḳıla başladı irse* "yapmaya başladıysa" 94b-15; *kördi irse* "gördüyse" 101b-17; *kitti irse* "gittiyse" 97a-7; *öldi irse* "öldüyse" 86b-16; *sordı irse* "sorduysa" 71b-16, 75b-4; *tidi irse* "dediyse" *yedi irse* "yediyse" 69b-3; *yetdise* "yetiştiyse" 100b-1

Çokluk 3. kişi: *aytdılar irse* "söyledilerse" 92b-1; *boldılar irse* "oldularsa" 92a-16; *tidiler irse* "dedilerse" 71a-14, 89a-14; *ötün ḳıldılar irse* "rica ettilerse" 65b-14; *maʿlūm ḳıldılar irse* "bildirdilerse" 73b-9

10.8. Görülen Geçmiş Zaman (II)

-p + (turur) + kişi adılı

Teklik 1. kişi: *kelip men* "geldim" 78a-2, 104a-13; *ḳoyup turur men* "koydum" 87a-1; *oḫşatıp men* "benzettim" 87a-3, 87a-5; *yörüp turur men* "yürüdüm" 76a-1

Teklik 2. kişi: *kelip sen* "geldin" 95a-6

Teklik 3. kişi: *asrap turur* "büyüttü" 87b-12; *alıp turur* "aldı, almıştır" 77a-8; *aytıp turur* "söyledi, söylemiştir" 78b-6, 104a-5, 104a-7; *bitip turur* "yazdı" 99a-2; *ḳalıp turur* "kaldı, kalmıştır" 79b-6, 84a-16...; *keçip turur* "geçti, geçmiştir" 99a-5; *kelip turur* "geldi, gelmiştir" 83b-10, 101b-14; *müsülmān bolup tur* "müslüman oldu, olmuştur" 71b-17, 72a-1...; *olturup turur* "oturdu, oturmuştur" 71b-3, 101b-14; *ötüp turur* "geçti, geçmiştir" 98b-12; *yatıp turur* "yattı, yatmıştır" 97a-10, 102a-2

Çokluk 1. kişi: *aytıp turur miz* "söyledik" 82a-12

Çokluk 3. kişi: *aytıp tururlar* "söylediler, söylemişlerdir" 66a-5, 78a-18, 82a-5; *bilip tururlar* "bildiler, bilmişlerdir" 78b-16; *dip tururlar* "dediler, demişlerdir" 69a-1, 101a-16 *ḳılıp tururlar* "yaptılar, yapmışlardır" 66b-2;

Türk Dilleri Kütüphanesi

ḳoşup tururlar "katıldılar, katılmışlardır" 66b-2; *olturup tururlar* "oturdular, oturmuşlardır" 101b-3; *sorup tururlar* "sordular, sormuşlardır" 104a-6

10.9. Görülen Geçmiş Zamanın Hikâyesi

-p irdi + kişi ekleri

Teklik 1. kişi: *berip turur irdim* "vermiştim" 76a-10; *berip irdim* "vermiştim" 92a-12; *işitip irdim* "işittim, işitmiştim" 89a-10; *ḳılıp irdim* "yapmıştım" 93b-16; *tip irdim* "demiştim" 93a-15; *yatıp irdim* "yatmıştım" 91b-16

Teklik 2. kişi: *kiyin ḳalıp irdiŋ* "arkada kalmıştın" 76a-5

Teklik 3. kişi: *ayturup irdi* "istetmişti" 88a-3; *barıp irdi* "gitmişti" 73b-6, 91b-11; *berip irdi* "vermişti" 103a-1; *bolup irdi* "olmuştu" 69a-5, 88a-3; *ḳoyup irdi* "koymuştu" 84a-13, 97a-11; *körsetip irdi* "göstermişti" 78b-7; *olturup irdi* "oturmuştu" 69b-2, 88b-8, 89b-14...; *ölüp irdi* "ölmüştü" 77b-8, 103a-15; *yaġıp irdi* "yağmıştı" 91b-12; *yatıp irdi* "yatmıştı" 95b-9

Çokluk 1. kişi: *aytıp irdük* "söylemiştik" 80a-8; *olturup irdük* "oturmuştuk" 104a-9

Çokluk 2. kişi: *kelip irdiŋiz* "gelmiştiniz" 93a-9

Çokluk 3. kişi: *bolup irdiler* "olmuşlardı"; *olturup irdiler* "oturmuşlardı" 65b-5, 86b-6, 88b-3; *tapşurup irdiler* "emanet etmişlerdi" 87a-16; *yörüp irdiler* "yürümüşlerdi" 93a-3

10.10. Anlatılan Geçmiş Zaman I

-mış + kişi adılı

Türk Dilleri Kütüphanesi

Çokluk 3. kişi: *dimişler* "demişler" 101a-3

10.11. Anlatılan Geçmiş Zaman II

Teklik 3. kişi: *ötken turur* "yaşamış" 99a-11

Çokluk 3. kişi: *kelgen tururlar* "gelmişler" 96b-14

10.12. Anlatılan Geçmiş Zamanın Hikâyesi

Teklik 3. kişi: *bolġan irdi* "olmuştu" 79b-13

Çokluk 2. kişi: *keñeş bere turgan irdiñiz* "toplantı yapmıştınız" 79b-3

10.13. Kesin Gelecek Zaman

-ġu/-gü + kişi ekleri + turur

Teklik 1. kişi: *aytķum turur* "söyleyeceğim" 96b-16

Teklik 3. kişi: *bolġusı turur* "olacak" 66b-5, 71a-5

Çokluk 1. kişi: *aytġumız turur* "söyleyeceğiz" 84b-14

10.14. Gelecek Zaman-İstek

-ġay/-gey + kişi adılı

Teklik 1. kişi: *ķabūl ķılġay men* "kabul edeceğim, kabul edeyim" 89a-7

Teklik 2. kişi: *bolġay sen* "olacaksın" 89a-14, 91a-19; *yörigey sen* "yürüyeceksin" 89a-6

Türk Dilleri Kütüphanesi

Teklik 3. kişi: *açılġay* "açılacak, açılsın" 91a-1; *barġay* "gidecek, gitsin" 77a-16; *ni bolġay* "ne olacak" 65a-10; *boyun ḳoyġay* "boyun eğecek, boyun eğsin" 95a-12; *okuġay* "okuyacak, okusun" 66a-14; *ġālib kelgey* "galip gelecek" 66a-12; *ornın tutġay* "yerini tutacak" 91a-5

Çokluk 3. kişi: *bolġaylar* "olacaklar, olalar" 91a-4; *fehm ḳılġaylar* "anlayacaklar, anlayalar" 66b-6; *pādişāh ḳılġaylar* "padişah yapacaklar, padişah yapalar" 83b-14; *öltürgeyler* "öldürecekler, öldüreler" 72a-4

ʿamel kılmaġaylar "iş yapmayalar, iş yapmasınlar" 84a-3; *pādişāh kötermegeyler* "padişah yapmayalar, padişah yapmasınlar" 83b-14

10.15. Gelecek Zamanın Hikâyesi

Teklik 3. kişi: *ötkey irdi* "geçecekti, geçmiş olacaktı" 99a-6

10.16. Şart

-sal-se + kişi ekleri

Teklik 1. kişi: *bolsam* "olsam" 89a-6; *ölsem* "ölsem" 70a-13

Teklik 2. kişi: *bolsaŋ͡ġ* "olsan" 71b-8, 91b-2, 87a-17; *ḳoysaŋ͡ġ* "koysan, bıraksan" 77b-17; *münāsib körseŋ͡ġ* "uygun görsen" 87b-9; *öltürseŋ͡ġ* "öldürsen" 102a-15; *yiberseŋ͡ġ* "göndersen" 95a-4

bolmasaŋ͡ġ "olmasan" 70a-13; *ḳoymasaŋ͡ġ* "koymasan, bırakmasan" 91b-4

Teklik 3. kişi: *barsa* "gitse" 77a-15; *berse* "verse" 77a-5; *bitise* "yazsa" 65a-9; *buyursa* "buyursa" 96b-16; *ötse* "geçse" 99a-6; *sorsa* "sorsa" 82a-16, 103b-7; *tilese* "istese" 102a-17; *tise* "söylese" 77a-5, 86a-10; *uçrasa* "rastlasa" 82b-13; *yiberse* "gönderse" 78b-18

Türk Dilleri Kütüphanesi

bolmasa "olmasa" 91a-6

Çokluk 1. kişi: *aytsaḳ* "söylesek" 84b-17

bilmesek "bilmesek" 85a-8

Çokluk 2. kişi: *berseñgiz* "verseniz" 105a-14; *oḫşatsañgız* "uygun görürseniz" 79b-4; *öltürseñgiz* "öldürseniz" 83b-4; *tiseñgiz* "deseniz" 105a-14

Çokluk 3. kişi: *bolsalar* "olsalar" 83b-10, 84a-1; *tiseler* "deseler" 84a-3

bilmeseler "bilmeseler" 66b-7

10.17. Şartın Hikâyesi

Teklik 2. kişi: *bolsañg irdi* "olsaydın" 71b-7;

Teklik 3. kişi: *bolsa irdi* "olsaydı" 65b-14

bolmasa irdi "olmasaydı" 89b-16

Çokluk 2. kişi: *ḳılsañgız irdi* "yapsaydınız" 102b-14

10.18. Gereklilik

Gereklilik çekimi, *kerek* "gerek, gerekir" sözcüğü ile sağlanır. Metnimizdeki örnekleri çok değildir.

-maḳ/-mek kerek

aytmaḳ kerek "söylemek gerek, söylemeli" 66b-6, 66b-9, 91b-7; *ikki bölük ḳılmaḳ kerek* "ikiye ayırmak gerek, ikiye ayırmalı" 83b-12; *tapşurmaḳ kerek* "teslim etmek gerek, teslim etmeli" 88b-16; *timek kerek* "demek

Türk Dilleri Kütüphanesi

gerek, demeli" 88b-6

-sa kerek

ötse kerek "geçmeli" 99a-6

10.19. Yeterlik Eylemi

"Ulaçlar" bölümünde belirttiğimiz gibi, Çağataycada iktidarlık çatısını kurmak için *al-* eylemi kullanılırken, olumsuz yeterlik çatısı*bil-* eylemiyle kurulmaktadır. Metnimizdeki bütün örnekler *bil-* yardımcı eylemiyle kurulmuşlardır:

Ulaç Görevinde: *ayta bilmey* "söyleyemeyerek" 77a-12; *bile bilmey* "bilemeyerek" 93a-3; *kite bilmey* "gidemeyerek" 102b-4; *pādişāhlıḳ ḳıla bilmey* "padişahlık yapamayarak" 97a-17; *uruşa bilmey* "savaşamayarak" 74a-9

Şimdiki zaman çekiminde: *ḳaça bilmey men* "kaçamıyorum, kaçamam" 97b-3; *ayta bilmey miz* "söyleyemiyoruz, söyleyemeyiz" 84b-16

Geçmiş zaman çekiminde: *ayta bilmedim* "söyleyemedim" 92a-11; *bere bilmedim* "veremedim" 93b-10; *ḳıya bilmedi* "kıyamadı" 70a-14; *ḳıla bilmedi* "yapamadı" 89b-3; *ayta bilmedi* "soramadı" 86a-7; *ayta bilmediler* "söyleyemediler" 77a-13; *oltura bilmediler* "oturamadılar" 98a-12; *uruşa bilmediler* "savaşamadılar" 75a-9

Geniş zaman çekiminde: *ayta bilmes* "söyleyemez" 82a-15; *yöriy bilmes* "yürüyemez" 76b-13.

Türk Dilleri Kütüphanesi

METİN
METNİN ÇEVİRİSİ
AÇIKLAMALAR
SÖZLÜK

Türk Dilleri Kütüphanesi

Türk Dilleri Kütüphanesi

Bismi'l-lāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm

[65a] (1) Sipās u sitāyiş ol igege kim[1] anıñg hīç evveli[2] vü āḫiri yoḳ[3] (2) ve yurtınıñg zevāli yoḳ[4] L 2b-3 [ve meñgzeşi ve teñgdeşi yoḳ turur[5]] ve atası ve anası yoḳ ve ḫātūnı ve oġulı (3) ve ḳızı ve keñgeşe turġan kişisi[6] yoḳ turur. Aşnı ve sunı[7] andaḳ[8] (4) üleştürġuçı yoḳ turur kim[9] gedāydın tā pādişāhġaça ve ḳumursḳadın[10] (5) tā pīlġaça ve çipindin[11] tā simurġġaça barçasınıñg aḥvālıġa (6) lāyıḳ berür. Bir kün hīç ḳayusınıñg[12] ülüşini[13] kem[14] ḳılmas. Eger yeryüzinde[15] (7) kökergen[16] yıġaçlarnıñg barçası[17] ḳalem bolsa ve tiñgizler[18] siyāh[19] (8) bolsa barça ādem ferzendi[20] bitigçi

---

1 *ol..... kim* L: *ya'nī yaḫşı yād etmeklik bolur*

2 L: *evvel*

3 L: *yoḳ turur*

4 *ve yurtınıñg zevāli yok* L: yok

5 *ve meñgzeşi ve teñgdeşi yoḳ turur* : Kononovun verdiği dipnota ve L nüshasına dayanarak bu cümlenin sadece L nüshasında olduğunu söyleyebiliriz. Elimizdeki T nüshasında da bu cümle yoktur. Ancak anlamı tamamladığı için metne aldık.

6 *atası ..... kişisi* L: *ata anası ve ḫātūnı*

7 L: *su kölini*

8 L: *andaġ*

9 *üleştürġuçı yoḳ turur. kim* L: *üleştürür*

10 L: *ḳumursġadın*

11 L: *tā pīlġaça ve çipindin tā* L: yok

12 L: *ḳaysınıñg*

13 L: *aşını*

14 L: yok

15 L: *yüzindeki*

16 T nüshasında bu sözcükten önce, büyük bir olasılıkla istinsah yanlışı olarak bir de *körgen* sözcüğü yazılmış,

17 Baştan buraya kadar A: *ḥamd bī-ḥad u şenā bī-'aded ol teñgri tebārek ü te'ālā kim anıñg ḥamdini cihānıñg nebātātı*

18 L: *teñgizler*

19 T, L, A: *siyāhī*

20 L: *ferzendleri; ādem ferzendi* A: *ins ü cin ü melāyik-i seb'-i semavāāt,* T nüshasında *ferzendi* sözcüğünden önce bir *ferzend* daha yazılmış.

Türk Dilleri Kütüphanesi

bolsa taḳı yüz miṅg ve yüz miṅg yıl[1] (9) anıṅg ṣıfatını[2] bitise tiṅgizdin bir ḳatre ve taġdın bir miṣḳāl taşnı (10) bitigendin[3] azraḳ bolġay. Pes meniṅg aydġanım ni bolġay, dürūd u taḥiyye[4] (11) bī-şumār ol peyġāmberġa[5] kim barça peyġāmberlerniṅg yaḫşısı ve ḫudāy[6] (12) dostı ve barça[7] ādem ferzendiġa yibergen ilçisi turur[8]. Anıṅg yārān ve oġlan(13)larıġa köpdin köp Teṅgri[9] raḥmeti bolġay. İmdi mundın soṅg (14) Çingiz evlādındın Ürgençī ʿArab Muḥammed Ḫānnıṅg oġlı[10] Ebu'l-Ġāzī [65b] (1) Ḫān ayta turur kim, köp imgekler körgendin soṅg yaşımız ottuz (2) toḳḳuzġa yetkende tārīḫ miṅg taḳı elig birde[11] yılan yılında Ḫʷārezm (3) memleketinde atamız taḫtında olturup[12] yurt işige meşġūl (4) bolduḳ. Ol vaḳtda Türkmenler Maṅgḳışlaḳ[13] ve Ebu'l-ḫān ve Tecen[14] (5) suyınıṅg yaḳasıda olturup irdiler. Ḫʷārezmde olturġanları (6) hem biziṅg kelürimizni işitip

---

1 L: *yıllar*

2 L: *sıfātın*

3 *ve yüz miṅg ..... bitigendin* A: *ança il ve yüz miṅg yıl bitiseler teṅgizdin ve taġdın bir miṣkāl alıp bitigen*

4 *bitise ..... taḫiyye* L: *bitiseler bir ḳatresin bitebilmegeyler ve taḳı dürūd bisyār u taḥiyyet; dürūd ve taḫiyye* A: *ḫudāynıṅg ḫamdindin soṅg dürūd bisyār*

5 L: *peyġāmber*

6 *barça ..... ḫudāy* A: *efzel enbiyā-yı ʿaleyhi's-selām turur ve ḫudāynıṅg*

7 *ḫudāy ..... barça* L: *ḫudā-yı teʿālānıṅg*

8 L: *ādem oġlıġa köp köp şefāʿat ḳılġuçı bolġay andın soṅg bu kitābġa şecere-i türkiye at ḳoyup tururlar tārīḫ igeleri tururlar rāvīler* (metin: روايلار)*andaġ rivāyet ḳılurlar kim* eklenmiş

9 A, T: *teṅgriniṅg*; buradan sonra L nüshasında 4a'ya kadar yok; T1 ve diğer nüshalarda bu sayfa yok

10 *evlādındın ..... oġlı* A: *evlādı ʿArab Muḥammed ḫān Ürgençīniṅg*

11 T2, T3 (baştan buraya kadar metin): *ḫamd ṣabitdur Allāhu Teʿālā üçün ṣıfātı Allāhu Teʿālānıṅg ṣoldur ki terbiyet itküçidür on sekkiz miṅg ʿālemni üç ḳısm ḳılıpdur altı miṅg ḫayvānāt altı miṅg cemādāt ve'ṣ-ṣalavatü's-selām yaʿnī raḥmet-i ḫudā nāzil bolsun resūlıġa ṣol resūl-ı ḫudānıṅg nām-ı şerīfleri Muḥammed turur ve yana raḥmet nāzil bolsun evlādına ve aṣḥābına ṣol Muḥammedniṅg ve cemʿleriġa ṣularnıṅg ammā ḫamd ḫudādın soṅgra durur Muḥammed Muṣṭafā ʿaleyhi'ṣ-ṣalavatü's-selām-dın soṅg bu kitābeni aytmaḳġa meşġūl bolduḳ ammā imdi tārīḫ naḳlilikde*

12 T2, T3: *irdik* eklenmiş

13 T2, T3: *Maṅġışlaḳ*; A: *Maṅḳışlaḳ*

14 T2, T3: *Taʿcin*

Türk Dilleri Kütüphanesi

ḳaçıp bu aytılġan üç yurtġa bardılar. (7) Andın soñg bir niçesi köç birlen ve bir niçesi yol birlen üç yurtda[1] (8) bir ivli ḳalmay[2] barçası Hᵛārezmġa keldiler taḳı yaḫşıları nöker[3] (9) ve yamanları raʿiyyet boldılar[4]. Mundın köp yıllar ötti. Türkmenniñg[5] (10) mollāları ve şeyḫleri ve bigleri meniñg[6] tāriḫni yaḫşı bilürümni[7] (11) işitip tururlar taḳı bir kün barçaları kelip ʿarż ḳıldılar kim biziñg[8] (12) içimizde[9] Oġuz-nāme köp turur ammā hīç[10] yaḫşısı yoḳ barçası ġalaṭ[11] ve birisi (13) birisiġa[12] muvāfıḳ irmes. Her ḳaysısı bir türlüḳ ve bir dürüst iʿtibār ḳılġu (14) dek tārīḫ bolsa irdi yaḫşı bolur irdi tip ötün ḳıldılar irse (15) anlarnıñg ötünlerini ḳabūl ḳıldım[13]. Anıñg üçün kim bu kitābnı aytḳandın[14] (16) on yetti yıl ilgeri barça Türkmenler bizge[15] yaġı bolup irdiler. Ol[16] [66a] (1) sebebdin[17] biz anlarnı köp[18] çapduḳ ve bir kerret Horāsānda (2) Durunġa[19] taʿalluḳ Börme tigen sunıñg yaḳasında biziñg birlen ṣaf tartıp[20] (3) uruşdılar. Teñgri bizge berdi[21]. Evveldin tā āḫirġaça biz sebebli yaḫşı (4) ve yamandın yigirmi[22]

---

[1] T2, T3: *bardılar* eklenmiş

[2] T2, T3, A: *ḳalmadı*

[3] T2, T3, A: *boldılar* eklenmiş

[4] *yamanları .... boldılar* A: *yaman aygaḳları fuḳarā' ve raʿiyyetçilik ḳıldılar*

[5] *ötti . Türkmenniñg* A: *ve köp aylar ötkendin soñg ve barıları tevfīḳġa kelgendin soñg ve vilāyete olturmaḳnıñg ḫüsnini ve yaḫşılıḳını bilgendin soñg türkmenlerniñg*

[6] T2, T3: *biziñg*

[7] T2: *bilürimizni*; T3: *bilürinde*

[8] T2, T3: *bizleriñg*

[9] Buradan itibaren T1 şu cümlelerle başlamaktadır T1: *bitigüçi bolsalar Oġuz-nāme*

[10] T2, T3: yok

[11] T2, T3: *turur* eklenmiş

[12] *birisi birisiġa* T2, T3: *bir birine*; A, T: *biri birine*

[13] A: *ḳılıp bu sözge şürūʿ ḳılıdım; tip.....ḳıldım* T2, T3: *didiler ʿarzların ḳabūl eylep bu sözigə meşġūl bolduḳ*

[14] *kim bu kitābnı aytḳandın* T2, T3: *bul kitāb aytılġandın*

[15] T1: yok; T2, T3: *biziñg birlen;* A: *biziñg birle*

[16] T1: yok

[17] T: *sebeb bu sebebdin*; T1: yok

[18] *biz..... köp* T2, T3: *bizler anı*

[19] A: درونغه; T1: yok; T2: *ve aṅga*

[20] T2, T3: *tutup*

[21] *Teñgri ..... berdi* T2, L: *bizlerge teñgri teʿālā yār boldı*; T3: *bizlerge teñgri tebārek ü*

Türk Dilleri Kütüphanesi

miñg çaḳlıḳ[1] kişileri öldi. Anıñg içinde günāh-kārları (5) hem bar irdi ve bī-günāhları hem bar[2] irdi[3]. Peyġāmber aytıp tururlar kim[4] (6)

قال النبى عليه السلام ادخال السرور
فى قلب المؤمن خير من عبادة الثقلين

(7) maᶜnāsı bu turur kim eger bir kişi bir müsülmān[5] kişiniñg (8) köñglini ḫoş-ḥāl[6] ḳılsa anıñg ṣevābı barça ādem ferzendleriniñg (9) ve cinlerniñg Tañgrıġa bendelik ḳılġan ṣevābından köp turur[7]. Pes (10) niçe miñg kişiler meniñg bu söz aytḳanımġa bilmegenlerin bilip köñgülleri[8] (11) ḫoş bola turur. Hudā-yı Teᶜālādın ümīdim bar ki munuñg[9] ṣevābı eger ol ḳatl-i (12) ᶜāmmda günāh bolġan bolsa anġa ġālib kelgey tip[10] ve taḳı ol kim bir kün (13) bir kişi bu kitābnı oḳup bilmegenini[11] bilse biznig rūḥımızge fātiḥa (14) oḳuġay tidük taḳı kitābnı aytmaḳḳa rücūᶜ[12] ḳılduḳ taḳı bu kitābġa[13] (15) Şecere-i Terākime tip at ḳoyduḳ[14]. Barça biliñg kim[15] bizdin burun Türkī [66b] (1) tārīḫ aytḳanlar ᶜArabī luġatlarnı ḳoşup[16] tururlar ve Farsīni hem (2) ḳoşup tururlar ve[17] Türkīni hem seciᶜ ḳılıp tururlar[18] özleriniñg (3)

---

teᶜālā yār boldı

22 Kon. : *yigirme*

1 T1: yok; T2, T3: *çaḳlı*

2 T: *yoḳ*

3 *ve bī-günāhları .... irdi* T2, T3: yok

4 *aytıp tururlar kim* T1: *aytup irdiler*

5 *bir kişi bir müsülmān* T1: yok

6 T2, T3, A: *ḫoş vaḳt*

7 *bendelik .... turur* T2, T3: *ḳılġan bendeliklerinig ṣevābın tapġay*; A: *ḳılġan bendeliklerinig ṣevābından köp bolġay*

8 T: *köñgüllerin*

9 Kon.: *munıñg; ümīdim ..... munuñg* T2, T3: *ümīdimiz köp turur kim şunıñg*

10 A: yok; *kelgey tip* T1: *aytıp* T2, T3: *kilgen*

11 T2, T3: *bilmeklikni*; A: *bilmegenlerin*

12 T1: *şürūᶜ*

13 A: yok

14 A: *bul kitābġa terākime at berildi* eklenmiş

15 *fātiḥa .... biliñg kim* T2, T3 *duᶜā-yı fātiḥa birlen oḳup şād ḳılġay andın soñgra bu kitābġa rücūᶜ ḳılıp şecere-i terākime at ḳoyup pes barça*

16 *luġatlarnı ḳoşup* T3: *luġatlar hem-rāh*

17 *luġatlarnı ..... ve* T1: yok

18 *seᶜ ḳılıp tururlar* T2: *ḳoşu tururlar*

Türk Dilleri Kütüphanesi

hünerlerin ve üstādlıḳlarını ḫalḳġa maᶜlūm ḳılmaḳ üçün. Biz munlarnıñ (4) hīç ḳaysısını ḳılmaduḳ, anıñ üçün kim bu kitābnı oḳuġuçı (5) ve tıñlaġuçı elbette[1] Türk[2] bolġusı turur. Pes Türklerge Türkāne aytmaḳ[3] (6) kerek tā olarnıñ barçası fehm ḳılġaylar. Bizniñ aytġan sözümizni (7) bilmeseler andın ni ḥāṣıl. Eger[4] anlarnıñ içlerinde bir veyā ikki[5] (8) oḳuġan[6] ᶜāḳıl kişi bolsa, ol bilse bilmegen köpniñ ḳaysı (9) birine aytıp bildürür[7]. Pes andaḳ aytmaḳ kerek kim yaḫşı ve yaman (10) barçaları bilip köñgüllerige maᶜḳūl bolġay. İmdi Ādemdin[8] tā (11) bu vaḳtġaça kim, tārīḫ miñgde yetmiş birde turur, Türkmenlerniñ (12) ve soñg Türkmen atın köterip Türkmenge ḳoşulġan illerniñ (13) ança bilgenimizni bir bir aytalıñ, bilmegenimizge ᶜilāc ni[9].

Ādem ᶜaleyhi's-selām(14)nıñ ẕikri[10]

Hudā-yı Teᶜālā firişteleregе[11] aytdı-kim[12] torpaḳdın[13] kişi (15) yasap cān berip yeryüzinde[14] öz ornumġa[15] ḫalīfe ḳılıp ḳoya turur men[16] [67a] (1) tidi

---

1 *ve tıñlaġuçı elbette* T1, T2: yok

2 T: *Türkī*

3 T, T1, A, A1: *eytmek*

4 *ḫāṣıl. Eger* T3: *fāyide*

5 *bir veyā iki* T2: *bir niçe*

6 T: *yā* eklenmiş

7 A: *bildürgey*

8 *maᶜḳūl ..... ādemdin* T3: *maᶜlūm bolġay dip türkī süḫānlarġa* (*sünḫan* biçiminde yazılmış, ancak bu "süḫān" yerine yazım yanlışı olmalı!) *iḫtiyār eyledik imdi ḫātırımdın*

9 T2: *yoḳ turur ḫāżret;* T3: *yoḳ-turur*; A: *yoḳ*

10 Buradan itibaren: *ādem ᶜaleyhi's-selāmnıñ ẕikrin beyān ḳılur mizler* cümlesiyle L yeniden başlıyor (her yerde) L, T2: *turur* eklenmiş

11 L: *firişteleregе*

12 L: *aydı-kim*

13 T1, T2, T3, L, A (her yerde): *tofraḳdın*

14 *torpaḳdın ..... yeryüzinde* L: *yeryüzindin bir ḳısm tofraḳ alıp keliñgler yeryüzine*

15 L: *ornuma bir*

16 *ḳılıp ḳoya turur men* L: *ḳılur men*

Türk Dilleri Kütüphanesi

irse[1] firişteler aytdılar[2]: Anlar yoḳḳarıġı töşek[3] birlen ḳuyıġı töşekni[4] (2) żabṭ ḳılabilmesler[5]. Ol sebebdin sa͡ŋġa ᶜāṣī bolurlar, yaratġanı͡ŋġ evlā[6] (3) turur tidiler. Hudā-yı Teᶜālā aytdı[7]: Men bilgenni[8] sizler bilmessizler barı͡ŋġ(4)lar[9] torpaḳdın[10] bir kişini͡ŋġ ṣūretin yasa͡ŋġlar[11] tidi[12] ᶜAzra'il ᶜaleyhi's-selām (5) Hudāyını͡ŋġ emri birlen[13] barça yeryüzindeki her türlük torpaḳdın[14] alıp (6) Mekke-i Muᶜaẓẓama birlen Ṭāyifni͡ŋġ[15] arasında torpaḳnı[16] balçıḳ ḳılıp Ādemni͡ŋġ (7) ṣūretini[17] yasap yatġuzdılar. Bir niçe yıllar ötkendin so͡ŋġ Ḫudā-yi[18] (8) Teᶜālā anġa[19] cān berdi ve mi͡ŋġ yıl bu dünyāda turdı. Ādem dimeklik[20] ᶜArab (9) tili turur. ᶜArab tirini Ādem[21] dir, her nemerseni͡ŋġ taşını tiri dirler[22]. (10) Firişteler torpaḳnı[23] yerni ḳazıp

---

[1] L'de yok

[2] L: *aydılar*

[3] T3: *nefsī*

[4] T3: *nefsī*

[5] *yoḳḳarıġı ..... ḳılabilmesler* L: *sa͡ŋġa bendelik ḳılmaslar ve maᶜṣiyetler ḳılurlar ve tekebbürlikdin menlik (!) ḳılurlar ve ṣarāb-ḫᵛār ve zināد (!) nā-ḥaḳ ḳan töküçi bolurlar ;* A: *ḳıla alınaslar*

[6] L, T1, T2: *evlī*

[7] L: *aydı*

[8] *men bilgenni* L: *ey firişteleri mini͡ŋġ bilgenimi*; T1, T2, T3: *mini͡ŋġ bilgenimni*

[9] L: *barı͡ŋġ*

[10] L: *tofraḳdın*

[11] L: *ḳılı͡ŋġlar*

[12] L'de yok

[13] L: *kelip* eklenmiş

[14] L: *tofraḳdın*

[15] L, A: *ṭaᶜifeni͡ŋġ*

[16] L *tofraḳnı*

[17] L: *ṣūretin*

[18] L: *Allāh*

[19] L: *a͡ŋġa*

[20] L: *timek*, A: *aytmaḳlıḳ*

[21] T: *evim* (yazım yanlışı olabilir)

[22] *Ādem dimeklik ..... dirler* L: *Ādem timek ᶜArab tilinde tir tip aytmaḳ turur her nemerseni͡ŋġ taş ve iç tiyürler; her ..... dirler* A'da yok

[23] L: *tofraḳnı*

Türk Dilleri Kütüphanesi

içindin almadılar[1] taşındın alıp (11) Ādemnińg ṣūretini[2] yasadılar[3]. Anıńg üçün Ādem tidiler[4]. Anlarnıńg behişt(12)ġa[5] barġanları[6] ve andın[7] çıḳġanları[8] ve yeryüzinde yörgenleriniń[9] ḥikāyet(13)leri ḫalḳ içinde meşhūr turur, anıńg üçün[10] aytmaduḳ[11]. Ādem[12] öler[13] boldı (14) irse[14] Şeyṣ[15] atlı[16] oġlıġa aytdı-kim[17] mindin[18] soń sen meniń[19] (15) ornumġa[20] olturup oġlanlarımġa baş bolġıl tip köp (16) naṣīḥatlar ḳıldı[21] bu dünyādın[22] ol dünyāġa kitdi[23]. Andın soń Cebra'īl [67b] (1) ʿaleyhi's-selām Ḫudā-yı Teʿālādın Şeyṣge[24] kitāb[25] alıp keldi. Şeyṣ hem peyġamber[26] (2) ve hem pādişāh bolup ilge ʿadālet ḳılıp[27] toḳḳuz yüz on ikki yıl (3) bu dünyāda

---

1 L: *aldılar*
2 L: *ṣūretin*
3 L: *ḳıldılar*
4 L: *tiyürler*
5 L: *behişṭge*
6 L: *kirgenleri*
7 L'de yok
8 Kon. *çıḳanları* (Kononov metin s. 8 dipnot 2 = T1, T2, T3, A: *çıḳġanları)*
9 L: *yörgenleriń*
10 L: *bu yerde*, T1: *kim* eklenmiş
11 L: *aytılmadı*
12 L, T1: *ʿaleyhi's-selām* eklenmiş
13 T1: *ölür*
14 *öler boldı irse* A: *ölür olġanda*
15 A, L (her yerde): *Şeyş*
16 L: *atlıġ*
17 L: *aydı-kim*
18 L,T: *mendin*
19 L: *miniń*
20 A: *ornumda*
21 T1: *ḳılıp*
22 *bu dünyādın* A'da yok
23 *ḳıldı ..... kitdi* L: *ḳılıp dünyādın ötdiler*
24 L: *Şeyṣ ʿaleyhi's-selāmġa*
25 L: *peyġamberlik hediyyesini*
26 L: *bolup* eklenmiş
27 L: *tā* eklenmiş

Türk Dilleri Kütüphanesi

turup cennet sarāyıġa kitdi. Şeyşnıñ[1] maʿnāsı Ḫudāynıñ[2] heybeti[3] (4) dimek[4] bolur. Şeyş[5] öler vaḳtında oġlı Anuşnı ornında oltur(5)tup[6] kitdi. Anuş taḳı atası ve[7] uluġ atasınıñ şerīʿatıġa ʿamel (6) ḳılıp ol taḳı atası teg[8] tokḳuz yüz on ikki yıl bu[9] menzilde turup[10] (7) ol menzilge kitdi. Anuşnıñ maʿnāsı ṣādıḳ timek bolur. Anuş taḳı (8) ölerinde[11] oġlı Ḳınānnı[12] ornında olturtup[13] köp naṣīḥat ve[14] (9) vaṣiyyet ḳıldı[15]. Ol taḳı sikkiz yüz ḳırḳ yıl atası yörgen yolda (10) yörüp oġlı Mihlā'īlni öz yerinde[16] olturtup Teñri yaḳınıġa[17] (11) kitdi. Mihlā'īl zamānında ādem ferzendi[18] köp boldı, olturġan (12) yerge sıġışmadılar[19]. Ol sebebdin Mihlā'īl Bābil[20] iḳlīmiġa barıp bir şehr (13) saldı[21] atını Sus ḳoydı ve tam iv[22] saldı ve kendler[23] ḳıldurdı. Andın (14) ilgeri şehr ve kend ve iv[24] yoḳ irdi. Taġlarnıñ ḳavaḳında[25] veya cengelde (15) olturur irdiler. Ḫalḳġa[26] ḥükm ḳıldı,

---

1 L: *Şeyş*
2 L: *ḫudā-yı teʿālānıñ*
3 T2: *dostı*
4 L: *timek*
5 L: *hem* eklenmiş; T1: *özi* eklenmiş
6 L: *ḳoyup ol dünyāġa* T1: *olturġuzup*
7 L'de yok
8 *atası teg* L: *atasınıñ*
9 L: *bolup*
10 L: *turup*
11 A: *ölür vaḳtında*; *Anuş taḳı ölerinde* L: *ol taḳı öler vaḳtında*
12 L: *öz* eklenmiş
13 L: *olturtıp*
14 *naṣīḥat ve* L: yok
15 L: *vaṣiyyetler ḳılıp*
16 L: *ornıda*; T1: *ornunda*; T2: *ornıda*
17 *olturtup teñri yaḳınıġa* L: *ḳoyup yaḳıġa*
18 L: *ferzendleri*
19 L: *sıġmadılar*; T2: *sıġar boldılar*
20 L, T1: *Bābīl*
21 L: *binā ḳıldı*
22 L: *öyler*
23 T1: *kentler binā*; T2, T3: *kentler*
24 *kind ve iv* L: *kend*; T1: *kent ve öy*
25 L: *ḳavaġında*
26 L: *ḫalıḳġa*

Türk Dilleri Kütüphanesi

yeryüzige yayılıñg tip. Barça (16) ādem ferzendleri Mihlā'ilniñg emri birlen[1] barıp her ḳayda münāsib yer bolsa [68a] (1) kendler[2] saldılar. Mihlā'īl toḳḳuz yüz yigirmi yıl sözley turġan şehrde[3] (2) turup oġlı[4] Berdni[5] öz yerinde olturtup[6] dem urmas şehrige kitdi. Berd[7] (3) taḳı tokḳuz yüz altmış yıl bu yurtda olturup oġlı Eḫnoḫnı (4) yurtında[8] ḳoyup köçmes ve[9] konmas yurtıġa kitdi. Oġlınıñg atı Eḫnoḫ (5) irdi ve laḳabı İdrīs[10] Ḫudā-yı Teʿālā anı[11] peyġamber ḳıldı. Seksen ikki yıl peyġamber(6)lıḳ ḳıldı[12]. Ḫalḳnı toġrı yolġa[13] ündedi. Andın soñg[14] Teñgriniñg emri birlen (7) ʿAzra'īl kelip İdrīs ʿaleyhi's-selāmnı perniñg üstide ḳoyup[15] behiştke alıp (8) bardı[16]. Olkündin tā bu vaḳtġaça behiştde turur. İdris[17] behiştke (9) barġandın soñg oġlı Matuşaleḫ atası ornında olturdı[18], dād u ʿadl (10) ḳıldı. ʿÖmriniñg sanı maʿlūm irmes, ol taḳı atası barġan yerge bardı[19]. (11) Andın soñg Matuşaleḫniñg[20] oġlı Leymek[21] atası yerinde olturup (12) köp yıllar dād u ʿadl ḳıldı taḳı[22] atası kitken yolġa tüşüp kitdi, (13) anıñg hem ʿömri maʿlūm

---

1 L: *birle*
2 L: *kendler*
3 *sözley turġan şehrde* L: *bu şehrlerde*
4 L: *nikniñg* eklenmiş
5 L: *Berdin (i);* T1: *Berdini;* T2: *Berdāni*
6 L, T1: *ḳoyup*
7 T, L, T1: *Berdī*, T2: *Berdā*
8 L: *yerinde*
9 L'de yok
10 *ve ..... İdris* L: *ve taḳı İdris-ni*
11 L'de yok
12 L: *ḳılıp*
13 T ve diğerleri *yolge*
14 L: *soñgra*
15 *perniñg üstide ḳoyup* L: *cāydın köterip* ; T1: *firniñg üstün-de ḳoyup* ; T2: *ḳanatı-nıñg üstünde ḳoyup*
16 *alıp bardı* L: *yiberdi*
17 L: *ʿaleyhi's-selām* eklenmiş
18 L: *olturup*
19 *Mihlā'īl zamānında ..... yerge bardı*: A'da yok
20 L: *Matuşaleḫ*
21 A: *Lābyek*
22 L: *ol hem* eklenmiş

Türk Dilleri Kütüphanesi

irmes. Andın soñg oġlı Nuḥ peyġāmber atası (14) ornında olturdı[1]. Ḫudā-yı Teᶜālā ikki yüz elig yaşıġa yetkende[2] peyġamber(15)lik berdi. Yetti yüz yıl ḫalḳını toġrı yolġa ündedi[3]. İr[4] ve ḫātündın[5] seksen (16) kişi īmān keltürdiler. Yetti[6] yüz yılnıñg içide[7] seksendin artuḳ[8] [68b] (1) kişi īmān[9] keltürmegenige[10] açıġlanıp ḫalḳġa duᶜā-yı bed[11] ḳıldı. Cebrāᶜīl[12] (2) keldi taḳı aytdı[13] kim Ḫudā-yı Teᶜālā seniñg duᶜāñgnı ḳabūl ḳıldı. Filān vaḳtda[14] (3) ḫalḳnı[15] suġa ġarḳ ḳılur boldı, sen kime[16] yasaġıl tip kimeni neçük yasarın (4) körsetdi. Yerdin su[17] çıḳdı, āsmāndın yamġur[18] yaġdı, yeryüzinde(5)ki canlınıñg barçası[19] ġarḳ boldı. Nuḥ peyġamber üç oġlı ve[20]

---

1 *ᶜÖmriniñg sanı maᶜlūm irmes. Ol .....olturdı* L: *taḳı ol hem atası kitken yolġa kitken turur anıñg ᶜömri maᶜlūm irmes andın soñg oġlı Nuḥ peyġamberni olturġuzdı*

2 L: *yetkürüp*

3 L, T1: *saldı*

4 T1: *irkek*, T2: *ar* (ئر)

5 L: *ḫātūn*

6 L: *yeddi*

7 *yılnıñg içide* L: *yıllıḳda*; T2'de bu sayfa eksik

8 L: *seksen kişidin artuḳ*

9 L: *keltürmediler īmān* eklenmiş

10 L: *keltürmegenlerine*

11 L: *bed-duᶜā*; Kon.: *duᶜā bed*

12 A: *ᶜaleyhi's-selām* eklenmiş; L:*ᶜaleyhis'selām İrān ṭarafıġa yiberdi Yāfeş oġlını ḳutb-ı şimāl ṭarafıġa yiberdi alarġa hem aytdı kim, ādem ferzendlerinde siz üçüñgizdin özge kişi ḳalmadı. İmdi üçüñgiz üç yurtġa barıñglar her ḳaçan oġlan uşaḳıñgız ḳalġay* eklenmiş. T, Kon. ve diğer nüshalarda bu cümle daha sonra yer alır

13 L: *aydı*

14 L: *ferzendiñg*

15 L: yok

16 T1: *kimeni*; T2: *kami*

17 *tip kimeni ..... su* L: *emr ḳıldı aydı men kimeni neçük yasayın andın soñg kime yasamaḳnı öretdi andın soñg yer yüzindin suf çıḳdı*

18 L: *yaġmur*

19 *canlınıñg barçası* L: *avamlar*

20 L: *birle*

Türk Dilleri Kütüphanesi

īmān keltür(6)gen[1] seksen kişi birlen[2] kimege mindi[3]. Bir niçe aydın soñg[4] yer[5] Ḫudā-yı Teʿālānıñg (7) emri birlen[6] sunı özige[7] tartdı. Kime Muṣul[8] tigen[9] şehrniñg[10] taḳı[11] yaḳı(8)nında Cūdī tigen taġdın çıḳdı, kimedin çıḳġan[12] kişilerniñg[13] barçası[14] (9) bīmār boldılar. Nuḥ peyġāmber üç oġlı ve üç kelini[15] birlen[16] yaḫşı (10) boldılar, andın özge kişilerniñg[17] barçası öldiler. Andın soñg[18] (11) Nuḥ peyġāmber üç oġlınıñg[19] her ḳaysısın bir yerge yiberdi[20]. Ḫām atlı (12) oġlını Hindūstān yeriġa[21] yiberdi[22], Sām atlı (13) oġlını[23] Īrān zemīnige yiberdi ve Yāfeṯ atlı oġlını ḳutb-ı şimālī (14) ṭarafıġa[24] yiberdi taḳı üçige[25] hem aytdı kim, ādem ferzendlerindin siz (15) üçüñgizdin özge kişi ḳalmadı. İmdi üçüñgiz[26] üç yurtda turuñg (16) her

---

[1] Kon. *keltürġan* Kononov, diğer nüshalarla ilgili olarak herhangi bir bilgi vermemiş; bu nedenle diğer nüshalarda da *keltürġan* biçimiyle var olduğunu düşünebiliriz, ancak T ve L nüshasında sözcük *keltürgen* biçiminde yazılmış.

[2] L: *birle*

[3] L: *mündiler*

[4] *bir niçe aydın soñg* L: *andın soñg*

[5] L: yok

[6] T1: *yer* eklenmiş

[7] L: *sufnı yerge*

[8] T1: *Muṣıl*

[9] L: yok

[10] Kon. *şeḫriniñg*

[11] L: yok

[12] Kon., T3: *çıḳġan*

[13] L: *çıḳġandın soñg ādemleriniñg*

[14] T: *barça*

[15] *ve üç kelini* L'de yok

[16] L: *birle*

[17] L: *kişiler*

[18] L: yok

[19] L: *oġlını*

[20] L: *iy(i)berdi*

[21] L: *tarafıġa*

[22] L: *iy(i)berdi*

[23] L'de yok

[24] Kon., T: *ṭarafıge*

[25] L: *alarġa*; T1: *üçevige*

[26] T1: *üçeviñgiz*

Türk Dilleri Kütüphanesi

ḳaçan oġlan uşaḳıñ͡ġız[1] köp bolsa ol yerlerni[2] yurt[3] [69a] (1) ḳılıp olturuñ͡ġ[4] tidi. Yāfeṣni baʿżılar peyġāmber irdi[5] dip[6] (2) tururlar[7] ve[8] baʿżılar[9] peyġāmber irmes dip[10] tururlar. Yāfeṣ atasınıñ͡ġ (3) ḥükmi birlen[11] Cūdī taġıdın[12] kitip Atıl[13] ve Yayıḳ suyınıñ͡ġ yaḳasıġa[14] (4) bardı. İkki yüz elig yıl anda turdı[15] taḳı vefāt boldı[16]. Sekkiz oġlı bar (5) irdi. Evlādı bisyār köp bolup[17] irdi. Oġlanlarınıñ͡ġ atları (6) munlar[18] turur: Türk, Ḫazar[19], Saḳlap, Rus, Miñ͡ġ, Çīn, Kimārī, (7) Tārīḫ[20]. Yāfeṣ ölerinde[21] uluġ oġlı Türkni[22] ornında olturtup[23] (8) özge oġlanlarıġa[24] aytdı-kim Türkni özüñ͡ġizge[25] pādişāh bilip[26] (9) anıñ͡ġ[27] sözindin çıḳmañ͡ġ[28] tidi. Türkke Yāfeṣ oġlanı tip

---

1 *Īran zeminige ..... oġlan uşaḳıñ͡ġız* arası L'de daha öncedir. (L5a-12'de başlar, L5b-1'deki *ḳalġay aydı-kim*'e kadar devam eder)
2 L: *yerni*
3 T2: *ʿimāret*
4 L: *olturıñ͡ġ*
5 L: *irür*
6 L: *tip*
7 L: *aydılar*
8 L: yok
9 L: *baʿzı*
10 L: *tip*
11 L: *birle*
12 L: *taġındın*
13 L: *ʿAdl*; T1, T2: *Edil*
14 L: *yaḳasına*
15 L: *boldı*
16 *taḳı vefāt boldı* L: *Yāfesniñ͡ġ*
17 L: yok
18 L: *bular*; T1: *bu*
19 L: *Ḫazar*; T2: *Ḥazar*
20 L, A: *Tārīḫ*
21 A: *ölür vaḳtinde*; T (her yerde) *öler*; A: (her yerde) *ölür*
22 L: *öz* eklenmiş
23 T: *olturdıp*
24 L,T: *oġlanlarına*
25 L: yok
26 L: *ḳılıp*
27 L: yok
28 L: *çıḳmayıñ͡ġlar*; T1, T2: *çıḳmañ͡ġlar*

Türk Dilleri Kütüphanesi

laḳab[1] ḳoy(10)dılar. Bisyār edeblik ve[2] ʿāḳıl kişi irdi. Atasındın soñg[3] yerlerni yör(11)di[4] ve kördi[5] itip[6] taḳı bir yerni ḫoşlap[7] anda olturup[8]. Bu kün[9] ol yerni (12) Isıġ Köl dirler. Ḫargāh ivni[10] ol çıḳardı. Türkler içide kim baʿżı (13) resmler bar [11] andın ḳaldı. Türkniñg[12] tört oġlı bar irdi. Evvel[13] Tütek, (14) ikkinçi Çigil, üçünçi Bersaçar[14], törtünçi Emlāḳ. Türk[15] öler bolġanıda[16] Tütekni (15) öz ornıġa pādişāh ḳılıp[17] uzaḳ seferġa kitdi[18]. ʿaḳıllı ve devletli (16) yaḫşı pādişāh irdi. Türk içide köp resmlerni ol peydā ḳıldı[19]. ʿAcem pādişāh[69b] (1)larınıñg[20] evveli[21] Keyumerṣ birlen[22] muʿāṣır irdi[23]. Künlerde bir kün avġa (2) çıḳıp keyik öltürüp kebāb ḳılıp yip

---

1 L: *at*
2 L: yok
3 L: *niçe* eklenmiş
4 L: *kezdi*
5 *ve kördi* L, A: yok
6 Kon.'da burası boş bırakılmış; dipnotta ise, L nüshasında burada bir sözcük olduğu, ancak okunamadığı belirtilmiş. Ancak L nüshasında burada "bir yer kışlap anda olturdı" cümlesi var. Bu sözcüğün yerini tutacak herhangi bir sözcük yok. 'itip' Sözcüğü burada bir anlam ifade etmediği için çevirirken göz önünde bulundurulmamıştır.
7 *taḳı ...ḫoşlap* L: *bir yer ḳışlap*
8 L: *olturdı*
9 *Bu kün* L:*imdi*
10 L: *öyni*
11 L: yok
12 L: *hem* eklenmiş
13 L: yok
14 L: *Bersaçaḳ*
15 T: yok
16 L: *bolġanda*
17 L: *özi* eklenmiş
18 L: *Tütek* eklenmiş
19 *ol ....ḳıldı* L: *bildi fāyda ḳıldı*
20 L: *pādişāhlarnıñg*
21 L: *uluḳı*
22 L: *birle*
23 A: *Keyumerṣ ʿAcem pādişāhlarındın irdi Tütek pādişāh Türk pādişāh oġlı irdi Kimur şāh Tütek pādişāh birle hem-ʿaṣr irdi Yāfeṣ ben-i Nuḥ peyġamber ʿaleyhi's-selāmnıñg oġlı irdi* eklenmiş

Türk Dilleri Kütüphanesi

olturup irdi. İlgidin [1] (3) bir toġram it yerge tüşdi[2]. Anı alıp yedi irse aġzıġa bisyār ḫoş (4) meze keldi[3]. Anıñ üçün ol yer tuzlaḳ irdi[4]. Aşḳa[5] tuz salmaḳnı (5) ol çıḳardı. Bu nemek̄in[6] resm andın ḳaldı. İkki yüz ḳırḳ yıl (6) ʿömrindin ötkendin[7] soñ oġlı Amulca[8] Ḫānnı[9] öz yerinde[10] ol(7)turtup[11] barsa kelmes tigen şehrge[12] kitdi. Amulca Ḫān taḳı köp yıl(8)lar pādişāhlıḳ ḳılıp[13] aşlarını[14] aşap ve yaşlarını[15] yaşap atası (9) kiyinindin[16] kitdi[17]. Öler vaḳtında oġlı Baḳuy Dip Ḫannı[18] ornıda (10) olturttı[19]. Dipniñ maʿnāsı taḫtnıñ[20] yeri[21], Baḳuynıñ maʿnāsı (11) il uluġı dimek[22] bolur. Ol taḳı köp yıllar pādişāhlıḳ ḳılıp dostlar(12)nıñ külgenin düşmenlerniñ yıġlaġanın körüp[23] sivünüp andın (13) soñ öler bolġanda oġlı Kök Ḫānnı taḫtında[24] olturtup[25] öldi[26]. (14) Ol taḳı[27] köp yıllar pādişāhlıḳ ḳıldı. Atası

---

[1] L: *ilgindin*
[2] L: *irse* eklenmiş
[3] *bisyār ḫoş* L'de yok
[4] *anıñ ....irdi* L: yok
[5] L: *ṭaʿāmġa*
[6] *bu nemek̄in* L: yok
[7] *ʿömrindin ötkendin* L: *ʿömr sürdi andın*
[8] L: *Amulcannı*
[9] L: yok
[10] L: *ornıġa*; T1: *ornında*; T2: *ornunında*
[11] T: *olturdıp*
[12] *tigen şehrge* A: *şehrige*
[13] L: yok
[14] L: *aşlarnı*
[15] L: *yaşlarnı*
[16] L: *artındın bu hem*
[17] L: *Amılca Ḫan* eklenmiş
[18] L: *Ḫānı öz*
[19] *Baḳuy ....olturttı* A: *Dip Baḳuynı ornunda Ḫan ḳılıp kitti*; L: *olturtup kitdi*
[20] L: *taḫı*
[21] L: *timek bolur* eklenmiş
[22] L: *timek*
[23] L: *körip*
[24] L: *ornında*
[25] T: *olturdıp*
[26] L: *ol hem kitdi*
[27] *ol taḳı* L: *taḳı Kök Ḫān*

Türk Dilleri Kütüphanesi

yolından taşḳarı[1] (15) çıḳmadı. Ḫaste[2] boldı irse oġlı Alınca Ḫānnı öz yerinde[3] olturtup (16) uzaḳ seferġa kitdi. Ol taḳı[4] köp yıllar pādişāhlıḳ ḳıldı. Atalarındın[5] [70a] (1) vilāyetleri il ulusları[6] köp boldı. Anıñg ikiz oġlı boldı. Birinıñg (2) atı Tatar[7] ve birinıñg atı Moġol. Atası[8] ḳarı[9] bolġandın soñg yurtını (3) ikki bölüp ikki oġlıġa[10] berip[11] vefāt boldı[12]. Alınca Ḫān ölgendin soñg (4) Tatar ve Moġol her ḳaysısı[13] öz yerlerinde pādişāhlıḳ ḳıldılar. Moġol Ḫānnıñg (5) tört oġlı bar irdi. Uluġınıñg[14] atı Ḳara Ḫān, ikkinçi Kür Ḫān, üçünçi Ḳır Ḫān[15], törtünçi Or (6) Ḫān[16]. Moġol Ḫān[17] uluġ oġlı Ḳara Ḫānġa yurtını berip barçanıñg bara tur(7)ġan yurtıġa[18] kitdi. Ḳara Ḫān Or taġı[19] ve Kür taġını[20] yaylar irdi. Bu çaḳda[21] (8) anı[22] Uluġ taġ ve Kiçik taġ diy tururlar[23]. Ḳış bolġanda Sir suyınıñg adaḳı[24] ve[25] (9)

---

1 L: yok

2 L: *āḫiri bir kün hāste*

3 L: *ornında*

4 L: *Alınca Ḫān hem*

5 L: *atasından soñg*

6 *il ulusları* L: *ve illeri uruġları*

7 L: kenarda yazılmış

8 L, T2: *Alınca Ḫān*

9 A: *fānī*

10 L: *oġlanlarıġa*

11 L: *berdi özi*

12 L: *tafdı*; T1, T3: *tapdı*

13 L: *ḳaysı*

14 L: *uluġnıñg*

15 L: *Gır Ḫān*

16 T1, T2'de *Ḫān* sözcüğü olmaksızın adlar yazılmış: *Ḳara, Kür, Ḳır, Or*; T'de *Ḫān* sözcüğü, daha ileride satır üzerine yazılmış.

17 L: *Ḫānnıñg*; *Moġol Ḫān* A: yok

18 L: *yerige*; T1: *yerine*; T: *yerġa*

19 L: *taġnı*

20 L: *taġnı*

21 *Bu çaḳda* T1: *bul vaḳtda*; T3: *bul vaḳtlarda*

22 L: yok

23 L: *tiyürler*

24 L, T2: *ayaḳı*; T1: *azaḳı*; T3: *oḳını*; A: *adaḳı*

25 L: yok

Türk Dilleri Kütüphanesi

Ḳara Ḳum ve Borsuḳnı[1] ḳışlar irdi[2].

Oġuz Ḫānnıñg dünyaġa kilgeni(10)niñg[3] ẕikri[4]

Ḳara Ḫānnıñg uluġ ḫātūnıdın bir oġlı boldı. Körki[5] ay[6] kün(11)din artuḳ[7]. Üç kiçe kündüz anasını immedi[8]. Her kiçe ol(12) oġlan anasınıñg tüşige kirip aytur irdi: Ey ana müsülmān bolġıl , (13) eger[9] bolmasañg ölsem öler men[10] siniñg[11] imçekiñgni[12] immes[13] men[14] tip aydı[15]. (14) Anası oġlına ḳıya bilmedi[16] taḳı Teñgriniñg birlikine[17] īmān keltürdi (15) ve[18] andın soñg ol oġlan imçekin[19] imdi[20] ve[21] anası körgen tüşini[22] (16) ve müsülmān bolġanını[23] kişige aytmadı taḳı yaşurdı. Anıñg üçün kim Türk (17) ḫalḳı Yāfeşdin tā Alınca Ḫān zamānıġaça müsülmān irdiler. Alınca Ḫān pādişāh [70b] (1) bolġandın soñg ḫalḳınıñg[24] başı ve mālı köp boldı.

---

1 A: *Tuyursuḳnı*
2 L: *imdi* eklenmiş
3 L: *kelgen*
4 L: *turur* eklenmiş
5 T, A: *körgeli;* T1: *körgen dayın bolsañg*
6 L: *aydın*
7 L: *turur* eklenmiş; T2: *artuḳraḳ turur*; A: *irdi* eklenmiş
8 L: *emmedi*
9 L, T1: *müsülmān* eklenmiş
10 L: *ölür men*
11 L: *seniñg*
12 L: *emçekiñgi*
13 A: *immem*
14 L: *emmes men;* T'de *men* yok
15 Kon.: *tip irdi* L: *tidi irse*; T1: *dip*
16 L: *ḳıyabilmey*
17 L: *birlike*
18 L: yok
19 L: *emçekin*
20 L: *emdi*
21 L: yok
22 L: *tüşin*
23 L: *bolġanın*
24 L: *ḫalḳınıñg*

Türk Dilleri Kütüphanesi

Devletke isirdiler[1] taḳı (2) Teñrini unutdılar ve barça il kāfir boldılar ve Ḳara Ḫān zamānıda[2] kāfirlikde andaġ (3) muḥkem irdiler kim eger atası müsülmān bolġanın işidse[3] oġlı[4] öltürür irdi[5] ve oġlı(4)nıñ müsülmān bolġanın işidse atası[6] öltürür irdi. Ol çaḳda Moġol(5)nıñ resmi andaġ irdi kim tā oġlan bir yaşıġa yetmegünçe anġa [7] at ḳoymas(6)lar irdi[8]. Oġlan bir yaşıġa[9] yetdi irse Ḳara Ḫān ilge savun[10] saldı[11] (7) taḳı uluġ toy ḳıldı[12]. Toy küni oġlannı maʿrek[13] içige[14] keltürüp Ḳara Ḫān (8) biglerige[15] aytdı: Bizniñ bu[16] oġlımız bir yaşıġa yetdi[17]. İmdi munġa[18] ni[19] at (9) ḳoyar siz[20] tip[21] bigler[22] cevāb bermesdin burun oġlan aytdı[23]: Meniñ (10) atım Oġuz turur[24]

---

[1] *devletke isirdiler* L: *devletli irdiler*; T2: *devlet-kār boldılar*; T3: *devletke ġırralik eylediler*
[2] L: *zamānında*
[3] L: *eşitdi irse*; T3: *işitip*
[4] L: *oġlın*
[5] L: *irdiler*
[6] *ve oġlınıñ..... atası* L: *oġlı hem mundaġ atasın*
[7] L: *añga*
[8] L: *ḳoymaslar irdiler* L: *ḳoymas irdiler*
[9] L: *yaşġa*
[10] L: *soḳum*
[11] *savun saldı* T1: *car carlattı*
[12] L, T3: *uşal*, T2: *şol* eklenmiş
[13] T: *maʿreke*
[14] A: *maʿrekege*, L: yok
[15] L: *begleriġa*
[16] L: yok
[17] L: *yetti*
[18] L: *muñga*
[19] T1: *ne*, T: *ḳa*; L: yok
[20] L: *ḳoyuñglar*, A: *ḳoyar sizler*
[21] L: yok
[22] L: *begler*
[23] L: *aydı*
[24] L: *tip aydı*, A: *tip* eklenmiş

Türk Dilleri Kütüphanesi

Beyt Uşal bir yaşar oġlan anda revān Atım turur[1] Oġuz, ḫusrev-i nām-ver[2]
Kelip (11) tilge tidi biliñgler ʿayān Biliñgler yaḳın (12) barça ehl-i hüner[3]

Toyġa kelgen uluġ ve kiçik barça oġlanıñg bu sözige (13) tañg ḳaldılar taḳı aytdılar kim bu oġlanıñg özi[4] atını ayta (14) turur mundın yaḫşı at bolur mu tip atını[5] Oġuz[6] ḳoydılar. Taḳı (15) aytdılar[7] kim bir yaşar oġlanıñg mundaḳ[8] sözni[9] sözlegenini hīç (16) zamānda hīç kim[10] işitken ve[11] körgen yoḳ turur tip anı ırım itip aytdı(17)lar[12] kim bu uzaḳ ʿömrli ve uluġ[13] devletli ve uçı uzaġan ve yanı yayılġan [71a] (1) bolġusı turur[14] tidiler. Oġuznıñg tili çıḳıp yörgenide Allāh (2) Allāh tip hemīşe aytur irdi. Anı her kim işidse[15] ayturlar irdi[16]: (3) Oġlan turur, tili kilmeslikindin[17] ni[18] ayturın bilmey turur dirler irdi[19], (4) anıñg üçün kim lafẓ-ı Allāh ʿArāb tili turur. Moġolnıñg hīç atası ʿArāb (5) tilini[20] işitken irmes Oġuznı[21] Ḫudā-yı[22] Teʿālā māder-zād[23]

---

1 A: *dur*
2 *ḫusrev-i nām-ver* L: *bī-ḫaber ve anam turur*
3 L: *hüner-mend*
4 L: *öz* eklenmiş
5 L: *atnı*
6 *atını Oġuz* A: *Oġuz at*
7 L: *aydılar*
8 L: *mundaġ*
9 L: yok
10 L: *kimerse*
11 L: yok
12 L: *aydılar*, T: *tidiler*, A: *ayttılar*
13 L: *kiñg*
14 L: *bolġusı durur*
15 L: *eşitdi irse*
16 L: *irdiler*
17 L: *kelmeslikdin*
18 L: *ne*
19 L: *dir irdiler*
20 L: *tilni*
21 T1: *Oġuz Ḫānnı*
22 L: *Allāh*
23 T2: *anadın tuġmadın*

Türk Dilleri Kütüphanesi

velī yaratıp (6) irdi[1]. Anıñg üçün[2] köñgline ve tiline özinińg atını sala turur (7) irdi[3]. Çün Oġuz yigit yetişdi[4] irse Ḳara Ḫān inisi Kür Ḫān(8)nıñg ḳızını alıp berdi. Oġuz kişi yoḳda[5] ḳızġa[6] aytdı[7]: ʿĀlemni[8] seni bizni[9] (9) yaratġan bar[10]. Anıñg atı Allāh[11] turur. Anı bar bilgil ve[12] bir bilgil[13] anıñg buyurġan(10)ındın özge işni ḳılmaġıl tidi irse ḳız anı ḳabūl ḳılmadı. (11) Şol zamān[14] ḳopdı taḳı ḳızdın başḳa[15] yatdı. Kiçeler başḳa[16] yatıp (12) kündüz sözleşmes irdi. Bir niçe vaḳtdın soñg Ḳara Ḫānġa (13) aytdılar kim oġluñgız köçini[17] sivmey turur. Sevmeslikindin alġan kün(14)indin[18] beri bir yerde yatmay turur tidiler irse[19] Ḳara Ḫān bu sözni işitkendin soñg (15) taḳı bir inisi Ḳır Ḫānnıñg ḳızını alıp berdi[20]. Anġa[21] hem īmān ʿarż ḳıl tidi[22] (16) ol ḳız hem ḳabūl ḳılmadı. Anıñg birlen[23] hem bir yerde yatmadı[24]. Bu vāḳıʿātdın[25] [71b] (1) bir niçe yıllar ötkendin soñg Oġuz Ḫān avġa çıḳıp

---

1 *yaratıp irdi* T1: *yaratdı*
2 T1, L: yok
3 T1: yok
4 L: *yetdi*
5 *kişi yoḳda* L: *bolmaġanda*, T2: *ādem bolmaġan vaḳtıda* (sözcüğün sonunda hem *elif*, hem de *he* yazılmış, yazım yanlışı olmalı: وقتيداه)
6 L: *ḳıza*
7 L: *aytur irdi*
8 L: *ve* eklenmiş
9 T1: *meni*
10 L: *turur* eklenmiş
11 T1: *teʿālā* eklenmiş
12 T1: *yana* eklenmiş
13 *ve bir bilgil* L: yok
14 T1: *zamāndan soñg*
15 L: *başġa*
16 L: *başġa*
17 T1: *kelinni*, T3: *ḫātūnını*
18 L: *kündin*
19 A: yok; *tidiler irse* L, T: yok
20 *inisi .... berdi* L: *bir inisiniñg ḳızını Oġuz Ḫānġa alıp berdi*
21 L: *añga*
22 *ḳıl tidi* A, L: *ḳıldı*
23 L,T: *birle*
24 L: *yatmay turur*
25 L: *vaḳʿadın soñg* T1: *vaḳtdın*, T3: *vāḳıʿadın*

Türk Dilleri Kütüphanesi

ḳaytıp kelür[1] irdi (2), kördi kim sunıñg yaḳasında bir niçe ża'īfeler kir yuva tururlar atasınıñg inisi (3) Or Ḫānnıñg ḳızı hem[2] munlarnıñg[3] içinde olturup turur[4]. Ḳızġa (4) kişi yiberip[5] sözleşmekke[6] sırrım āşkāre bolur tip ḳorḳtı[7]. Taḳı[8] ḳızını (5) köşege[9] çarlap[10] ant[11] berip aytdı-kim[12], atam manġa[13] ikki ḳız alıp berdi[14] (6) anlarnı sivmegenimniñg[15] sebebi bu kim men müsülmān anlar kāfir[16]. Her çend müsülmān (7) bolunğ tidim ḳabūl ḳılmadılar, eger sen müsülmān bolsañg irdi seni alur (8) irdim[17] tidi irse ḳız[18] sen ni[19] yolda bolsañg men[20] şol yolda[21] bolayın[22] tidi. (9) Andın soñg Oġuz Ḫān atasıġa aytdı[23]. Atası[24] Or Ḫānnıñg ḳızını[25] uluġ toy (10) ḳılıp Oġuzġa alıp berdi,

---

1 Kon., T, T2: *kele*
2 Kon.'da yok
3 L: *hem bu ża'īfelerniñg*
4 L: *irdi*
5 L: *yiberdi*
6 L: yok
7 L: *ḳorḳısındın*
8 L: yok
9 T1: *küçege*
10 T: *çalap*, L: *çıḳarıp*, T2: *çaġırıp*, A: *çaḳırıp*
11 L: *anı*
12 L: *aydı-kim*
13 L: *mañga*
14 L: *ḳabūl ḳılmadı* eklenmiş
15 L: *sevmegenimiñg*
16 T1, T2: *turur*, L: *irler* eklenmiş (*irler* sözcüğü *irdiler* yerine yazım yanlışı olmalı)
17 *alur irdim* L: *alur men*
18 L: *aydı* eklenmiş
19 L: *ne*
20 L: *hem* eklenmiş
21 T: شولدا يو بولاين
22 *yolda bolayın* T2: *yolda men* (يولداه من , sözcüğün sonunda hem *elif* hem de *he* yazılmış)
23 L: *aydı*
24 L: *hem* eklenmiş
25 L: *ḳızın*

Türk Dilleri Kütüphanesi

ol ḳız müsülmān boldı.Oġuz Ḫān[1] anı köp siver[2] irdi (11). Mundın[3] köp[4] yıllar ötti[5]. Bir kün Oġuz[6] yıraḳ[7] yerge avġa[8] kitdi. Ḳara Ḫān barça (12) köçlerin[9] ve kilinlerin çaḳırıp aş berdi. Taḳı sözleşip olturġan yerde[10] (13) ḫātūnındın[11] sordı-kim, munıñg sebebi ni[12] turur, Oġuz soñg(g)ı[13] alġan[14] (14) ḫātūnını[15] siver[16] ve burunġı[17] alġan ikki ḫātūnınıñg ḳatıġa[18] hīç[19] barmas[20]. (15) Ḫātūnı aytdı[21]: Men bilmey men[22], kelinler yaḫşıraḳ bilürler[23] tidi[24]. Ḫān[25] (16) kelinlerdin[26] sordı irse uluġ kelin[27] aytdı[28]:

---

1 Kon., T1, T2, T3: *Oġuz*
2 *köp siver* T: *sivüp köp*
3 L: *soñg bir niçe yıllar ötdi*
4 L: yok
5 L: *ötdi irse* eklenmiş
6 L: *Oġuz Ḫān*
7 L: *ıraḳ*
8 L: *avge*
9 T1: *ḫātūnlarını*
10 Kon. ve diğerleri: *olturġanda*
11 L: *ḫātūnıdın*
12 L: *ne*
13 L: *soñgḳı*
14 L: yok
15 L: *ḫātūnın*
16 L: *sever*
17 L: *burunḳı*
18 T1, T3: *ḳaşıġa*
19 *ḫātūnınıñg .....hīç* L: *ḫātūnını sevmes*
20 L: yok
21 T: yok, L: *aydı*
22 L: *bilmes*
23 L: *bilür*
24 L: *tidiler*
25 L: *Ḳara Ḫān*
26 L: *kelinleridin*
27 L: *kelinni*
28 L: *aydı*

Türk Dilleri Kütüphanesi

Oġluñgız[1] müsülmān (17) bolup turur[2]. Biz ikkimizge müsülmān bol[3] tidi[4] ḳabūl ḳılmaduḳ, kiçik kelinińgiz[5] [72a] (1) müsülmān bolup turur. Anıńg üçün oġluñgız[6] anı köp sive turur[7] (2) tidi[8]. Ḳara Ḫān bu sözni işitkendin soñg[9] biglerin çaḳırıp (3) keñgeşti[10] taḳı sözni muñga ḳoydılar kim Oġuznı avda yörgende[11] (4) tutup öltürgeyler[12]. Ḳara Ḫān ilge kişi yiberdi[13] tīz kilsünler[14] (5) avġa çıḳar men[15] tip. Bu sözni Oġuz Ḫānnıńg kiçik ḫātūnı işitip[16] (6) Ḳara Ḫānnıńg ḳılġan keñgeşleriniñg[17] barçasın[18] aytıp Oġuz (7) Ḫānġa kişi yiberdi[19]. Oġuz Ḫān taḳı bu sözni işitkendin soñg (8) ilge kişiler[20] yiberdi[21]. Atam çerik tartıp meni öltürgeli (9) kele turur[22]. Meni tigen[23] mañga keliñg[24], atamnı tigen[25] atamġa[26] barıńg[27] tip[28]. (10) İlniñg

---

[1] L: *Oġuz*
[2] L: *anıńg üçün* eklenmiş
[3] A, L: *bolunğ*
[4] L: *biz*, A: *bizler* eklenmiş
[5] A: *kelin*
[6] L, A: yok
[7] L, T1: *sever*
[8] L: *tidiler*
[9] *işitkendin soñg* L, T2: *işitdi irse*
[10] L: *keñgeş ḳıldılar*
[11] L: *yörügende*
[12] L: *öltüreli tip*, T2: *anı öltüriñg tip aydılar irse*
[13] L: *iyiberdiler*
[14] L: *kilsün tip*
[15] Kon., T, T2: *çıḳa men*, T1: *çıḳar miz*
[16] L: *eşidip*
[17] L: *keñgeşlerniniñg*
[18] *keñgeşleriniñg barçasın* T1: *keñgeşlerini*, A: *keñgeşlerin*
[19] L: *iy(i)berdi*
[20] L: *kişi*
[21] L: *iy(i)berdi*
[22] A: *kele tururmış*
[23] L: *tigenler*
[24] L: *keliñgler*, T2, T3: *kelsün*
[25] L: *tigenler*
[26] T: *atamge*
[27] L, T3: *barsun*
[28] L: *aydılar* eklenmiş

Türk Dilleri Kütüphanesi

köpi[1] Ḳara Ḫānġa bardı. Azraḳı Oġuz Ḫān ḳatıġa[2] bardılar. (11) Ḳara Ḫānnıng inilerining[3] köp oġlanları[4] bar irdi. Anlarnı[5] (12) Ḳara Ḫāndın ayrılur tip, hīç kimning köngline kelmes irdi[6]. Anlarning (13) barçaları Oġuz Ḫān ḳatıġa keldiler. Oġuz Ḫān anlarġa Uyġur (14) at ḳoydılar. Uyġur[7] Türk tili turur. Maʿnāsı barçaġa[8] maʿlūm turur (15) yapışġur maʿnāsına[9] turur. Ayturlar süt uydı, süt irgeninde[10] biri[11] (16) birindin ayrılur irdi. Ḳatıḳ bolġandın song biri[12] birige yapışa turur ve[13] (17) taḳı ayturlar[14] kim imāmġa uydum[15]. İmām oltursa oltura turur[16], tursa [72b] (1) tura turur. Pes yapışḳanı[17] bolmas mu[18]. Anlar kelip Oġuz Ḫānning (2) itekine[19] ikki ḳolları birlen[20] muḥkem yapışdılar[21] irse ḫān[22] anlarġa (3) Uyġur tidi. Yapışġur timek bolur. Ḳara Ḫān birlen[23] Oġuz Ḫān (4) ikkisi ṣaf tartıp uruştılar. Ḫudā-yı teʿālā Oġuz Ḫānnı[24] ġālib (5) ḳıldı. Ḳara Ḫān

---

1 L, T2, T3: *köpreki*
2 *Ḫān ḳatıġa* T: *ḫānġa ḳatıġa*, L, T1: *ḫānġa*
3 L: *inilerning*
4 L: *oġulları*
5 T: *anlarını*
6 *anlarnı ..... kelmes irdi* T1: yok
7 L: yok
8 L: *barça*
9 L: *maʿnāsı timek*
10 T: *igeninde*, T1: *ilende*
11 L: *bir*
12 L: *bir*
13 L: yok
14 L: *irdi* eklenmiş
15 *imāmġa uydum* L: yok
16 L: *ve yene* eklenmiş
17 L: *yafışḳannı*
18 L: *bilmes mü sen*
19 L: *etekine*
20 L: *birle*
21 L: *yafışdılar*
22 A: *Oġuz Ḫān*, L: yok
23 L: *birle*
24 L: *Ḫānı*

Türk Dilleri Kütüphanesi

ḳaçtı[1]. Uruşda Ḳara Ḫānnıñg[2] başına oḳ tegdi. Kim (6) atġanın[3] bilmediler[4]. Ḳara Ḫān ol yaradın öldi. Oġuz Ḫān atası[5] (7) taḫtında olturdı.

Oġuz Ḫānnıñg ḫān bolġanınıñg[6] ẕikri

(8) Oġuz Ḫān[7] ilniñg barçasını müsülmānlıḳġa daʿvet ḳıldı. Müsülmān (9) bolġanlarnı siledi ve bolmaġanlarnı çaptı[8]. Özlerini[9] öltürdi[10], (10) oġlanlarını[11] esīr ḳıldı[12]. Ol vaḳtda Ḳara Ḫānġa taʿalluḳ ildin baş(11)ḳa iller[13] köp irdi. Her uluġ ilniñg bir başḳa[14] pādişāhı[15] bar irdi (12). Kiçik iller anlarġa ḳoşulur irdi[16]. Ḳara Ḫānnıñg[17] müsülmān[18] bolġan illeri (13) Oġuz Ḫānġa[19] ḳoşuldı[20]. Oġuz Ḫān her yılda Moġol yurtında[21] oltur(14)ġan iller[22] birlen[23] uruşur irdi taḳı ġālib kilür[24] irdi. Āḫir

---

1 A: *ḳaştı*, L: *ḳaçdı*
2 L: *Ḫānıñg*
3 L: *özin*, T2: *urġan kişi*
4 L: *bilmedi*
5 L: *atasınıñg*
6 A: *beyānınıñg* eklenmiş
7 L: *Ḫānġa*
8 L: *çafdı*
9 *çaptı özlerini* A: yok
10 L: *öltürdiler*
11 L: *oġlanlarnı*
12 L: *ḳıldılar*
13 L: *il*
14 *bir başḳa* L: yok
15 T, L: *pādişāh*
16 L: *irdiler*
17 L: *ḫānıñg barça*
18 L: yok
19 T1, T2: *barıp* eklenmiş
20 L, A: *ve bolmaġanlar özge ḫānġa (L: barıp) ḳoşuldı* eklenmiş
21 L: *yurtunda*
22 T1: *bar irdi olar* eklenmiş
23 L: *birle*
24 L: *kelür*

Türk Dilleri Kütüphanesi

barça(15)sını[1] aldı ve[2] ḳaçıp ḳurtulġanları[3] Tatar Ḫānına[4] barıp sığındılar (16). Tatar ḫalḳı ol vaḳtda Cürcetġa[5] yaḳın oltururlar irdi[6]. Cürcet[7] (17) tigen bir uluġ yurt turur. Şehrleri ve kendleri[8] köp[9]. Ḫıṭāynıng̃ [73a] (1) timür ḳazuḳ[10] ṭarafında bolur. Hindī ve Tācik anı Çīn Maçīn[11] dirler[12]. Oġuz (2) Ḫān barıp Tatarnı çaptı[13]. Tatar ḫānı köp çerik birlen[14] kelip uruşdı. (3) Oġuz Ḫān bastı taḳı leşkerini[15] ḳırdı. Oġuz Ḫānnıng̃ leşkerining̃ ḳolına (4) olçaḳlı[16] ölük[17] māl tüşdi kim, yüklemekke[18] kölük azlıḳ ḳıldı. Bir yaḫşı çiber[19] kişi (5) bar irdi. Ol fikr ḳılıp arabanı yasadı, andın körgenler[20] barça araba yasap (6) olcalarnı[21] yüklep ḳaytdılar, arabaġa ḳanḳ at ḳoydılar. Andın ilgeri atı da[22] (7) yoḳ irdi, özi de[23] yoḳ irdi. Anıng̃

---

[1] L: *barçasın*
[2] L: yok
[3] L: *ḳutulġanları*
[4] L: *Ḫānġa*
[5] A: *Cürcetġa*, L: *Cürcüt ḫalḳıġa*
[6] *oltururlar irdi* L: *olturur irdiler*
[7] L: *Cürcet*
[8] L, A: *kendleri*, T1: *kent-leri*
[9] L: yok, T2: *irdi* T3: *bolur* eklenmiş
[10] L: *ḳazıḳ*
[11] *Çin Maçin* T: *ve Maçin*; A: *Maçin*
[12] L: *diyerler*
[13] L: *çaftı*
[14] L: *birle*
[15] L: *leşkerni*
[16] T1: *olça*; T2: *o ḳadar;* T: *olçalı*
[17] T1, T2: yok
[18] L: *yüklenmekke*
[19] T1: *çifer*
[20] Kon., T: *körgenmekçe* ; T1: *körgüçi*; A: *körüp*
[21] L, A: *olca māllarnı*
[22] L: *atı hem*, T1: *at*
[23] L: *özi hem; atı da ..... özide* A: *atı özi*

Türk Dilleri Kütüphanesi

üçün[1] ḳanḳ tidiler kim, yörügende[2] (8) ḳanḳ[3] ḳılıp āvāz ḳılur[4]. Anı[5] yasaġan kişini[6] Ḳanḳlı tidiler (9). Barça[7] Ḳanḳlı[8] ili[9] ol kişiniñ oġlanları turur[10]. Oġuz Ḫān yetmiş (10) ikki[11] yılġaça Moġol ve Tatar öz süñeki[12] irdi, anlar birlen[13] uruşdı[14]. Yetmiş üç (11) yıl bolġanda barçasını öz aġzıġa[15] baḳturup müsülmān ḳıldı. Andın (12) soñ[16] yörüp[17] Ḫıṭaynı aldı ve Cürcetni aldı ve taḳı Tanḳutnı aldı[18] (13) Tanḳutnı[19] Tācikler Tibet dirler[20]. Andın soñ barıp Ḳara Ḫıṭaynı aldı (14) . Ol hem uluġ yurt bolur kişisiniñ çırayı[21] Hindū teg[22] ḳara bolur. Hindūs(15)tān birlen[23] Ḫıṭaynıñ arasında[24] Muḥiṭ teñizinin[25] yaḳasında bolur. (16) Tanḳutnıñ ḳış[26] bolġanda kün tuġuşı ve yay[27] bolġanda tüşluḳında[28] (17) bolur.

---

[1] L: *üçün-kim*
[2] L: *yörigende*
[3] L, T2, T3: *ḳanḳ ḳanḳ*, T1: *ḳanḳlılıḳ*
[4] L: *irdi* eklenmiş
[5] *yörügende ..... anı* A: *ḳanḳ ḳanḳ tip āvāz berür irdi*
[6] T1: *kişi*
[7] L: yok; *ḳanḳlı tidiler barça* T1: yok
[8] L: *ḳañlı*, T: *ḳanḳay*
[9] L: *ḫalḳı*
[10] L: *tidiler*
[11] T1: yok
[12] *öz süñeki* L: *üstünde*
[13] L: *birle*
[14] L: *uruşdılar*
[15] L: *aġzına*
[16] L: yok
[17] L: *yörip*
[18] *Tanḳutnı aldı* L: yok
[19] T: *ḳatutıñ*
[20] metinde yanlışlıkla *dirger* yazılmış
[21] L, T: *çirası*
[22] L, T1: *dik*
[23] L: *birle*
[24] L: *bolur* eklenmiş
[25] L: *deryāsınıñ*
[26] L: *ḳışı*
[27] L: *yazı*, T1, T2, T3, A: *yaz*
[28] L: *ḳuşluġında*

Türk Dilleri Kütüphanesi

Ḫıṭaynıṉg narı yüzinde teṉgiz[1] yaḳasında berk tağlarnıṉg içinde (18) köp il[2] bar irdi. Anıṉg pādişāhınıṉg atını İt Baraḳ Ḫān dirler irdi, (19) anıṉg üstine atlanıp[3] bardı. Uruşdılar. İt Baraḳ Ḫān ġālib keldi [73b] (1) Oġuz Ḫān ḳaçtı[4]. Uruşḳan[5] yeriniṉg beri[6] yüzinde aḳıp bara tur(2)ġan[7] ikki uluġ su[8] bar irdi. Ol ikki sunıṉg[9] arasında bir niçe kün tu(3)rup ḳaçġan leşkeriniṉg[10] aldın[11] artın yıġdı. Uluġ pādişāhlarnıṉg ʿādet(4)leri turur, uzaḳ seferġa barġanda köçlerin[12] alıp barmaḳ[13]. Nöker (5) ḫalḳınıṉg hem baʿżıları alıp barurlar. Oġuz Ḫānnıṉg bir bigi köçin (6) alıp barıp irdi. Özi uruşda öldi. Ḫātūnı ḳurtulup[14] ikki (7) sunıṉg[15] arasında ḫān kiyinidin yetdi[16], yükli[17] irdi. Tolġaġı[18] tutdı (8). Kün savuḳ[19] irdi. Kirmekke[20] iv[21] yoḳ[22], bir çirik[23] aġaç içinde oġlan (9) tuġurdı. Munı ḫānġa maʿlūm ḳıldılar irse ḫān

---

1 L: *teṉgizniṉg*
2 L: *iller*
3 L: *aṭlanıp*
4 L: *ḳaçdı*
5 L: *uruşġan*
6 L, A: *beri*
7 L: *bara durġan*
8 L: *suf*
9 L: *sufnıṉg*
10 L: *leşker*
11 L: *ileyin*, T1: ve T2: *öṉgin ve* eklenmiş
12 T1: *kelinlerin*
13 T1: *barur irdiler*
14 L: *ḳorḳup*
15 L: *sufnıṉg*
16 L: *yetti*
17 *yetdi yükli* A: *kelir irdi ḥāmile*
18 L: *igi*
19 L, T1: *savıḳ*
20 T1: *kirimge*
21 L: *öy*
22 L: *irdi* eklenmiş
23 L: *çirük*

aytdı[1]: Munıng (10) atası bizning aldımızda öldi. Ġam-ḫōrı[2] yoḳ[3] tip[4] oġıl oḳun(11)dı. Atını[5] ḳıpçaḳ ḳoydı[6]. Ḳadīm Türk tilinde içi ḳovuş[7] aġaçnı[8] Ḳıpçaḳ (12) dirler irgendürler[9]. Anıng üçün ol oġlan aġaç[10] içinde tuġdı (13) tip[11] atın[12] Ḳıpçaḳ ḳoydılar[13]. Bu vaḳtda[14] içi ḳovuş aġaçnı[15] (14) çıpçaḳ[16] diy tururlar[17]. Ḳara ḫalḳıng[18] tili kelmeslikindin ḳafnı (15) cim oḳuy turur. Şol ḳıpçaḳ turur, çıpçaḳ diy tururlar[19]. Ol oġlan(16)nı ḫān öz ḳolında saḳladı. Yigit bolġandın song[20] Oıs ve Ulaḳ (17) ve Macar ve Başḳırd illeri yaġı irdiler. Ḳıpçaḳġa köp il ve[21] nöker [74a] (1) berip ol yaḳḳa[22] Tin ve Etil suyının yaḳasıġa[23] yiberdi. Üç yüz (2) yıl Ḳıpçaḳ ol yerlerde pādişāhlıḳ ḳılıp olturdı. Barça Ḳıpçaḳ (3) ili anıng neslindin turur-lar[24]. Oġuz Ḫānnıng zamānındın tā Çingiz[25] (4) Ḫān zamānıġaça Tin ve[26] Etil ve Yayıḳ bu üç sunıng yaḳasında Ḳıpçaḳ(5)dın özge il yoḳ irdi. Tört ming yılġaça ol yerlerde (6) olturdılar. Anıng üçün ol yerlerni Deşt-i Ḳıpçaḳ

---

1 L: *aydı*
2 L, T1, T: *ġam-ḫārı*
3 L: *irdi* eklenmiş
4 L: *dip*
5 L: *adını*
6 L: *ḳoydılar*
7 L, T1: *ḳovış*, T2: *ḳavaḳ*, A: *ḳavış*
8 L: *yıġaçnı*
9 L: *irgendür*
10 L: *yıġaç*
11 L: *dip anıng*
12 L: *adın*
13 *anıng .....ḳoydılar* A: yok
14 L: *hem* eklenmiş
15 L: *yıġaçnı*
16 L: *Ḳıpçaḳ*
17 L: *dirler*
18 T1: *ḫalḳnı*
19 *ḳara ḫalḳnıng ..... diy tururlar* L: yok
20 *bolġandın song* L: *bolġanda*
21 L: yok
22 L: yok
23 *berip..... yaḳasıġa* L: *berip İtil ya Tin sunı yaḳasına*
24 L: *turur*
25 L: her yerde *Çıngḳız*
26 L: yok

Türk Dilleri Kütüphanesi

dirler. (7) Çingiz Ḫān Īrān ve Turan üstine kelgende bu yurtlarnıng pādişāhı[1] (8) Sulṭān[2] Muḥammed Ḫᵛārezmşāh tigen[3] irdi. Anıng[4] pāy-ı taḫtı Ürgenç (9) irdi. Çingiz Ḫān birlen[5] uruşa bilmey[6] ḳaçıp Māzenderān kitdi (10) Çingiz Ḫān Buḫārā ve Semerḳand ve Taşkendni alıp ʿIraḳ ve Gilān (11) ve Māzenderān ve Āẕerbaycan ve Gürcistānġa[7] Cebe Noyan ve Sübedey[8] (12) Bahādır tigen[9] ikki bigini[10] baş ḳılıp ottuz ming kişi birlen[11] yiber(13)di. Kiçik oġlı Tüli Ḫānnı elig ming kişi birlen Ḫorāsānġa yiber(14)di[12] Sulṭān Muḥammed Ḫārezmşāhnıng pāy-ı taḫtı ve nöker ve ḫazīnening[13] tur(15)ġan yeri turur tip[14] uluġ oġlı Coçi Ḫān ve ikkinçi oġlı Çaġatay Ḫān (16) ve üçünçi oġlı[15] Ögedey[16] Ḫān, bu üçisini[17] seksen ming kişi birlen[18] Ürgençke[19] yiber(17)di. Ürgençde pādişāh yoḳ irdi. Sulṭānlar[20] dünyā ve dīni üçün sekkiz ay[21] (18) şehrge ḳapalıp[22] uruşdılar. Toḳuzlançı[23] ayda Çingiz Ḫānnıng [74b] (1) oġlanları şehrni[24] aldılar taḳı

---

1 T: *pādişāh*
2 A: yok
3 L: *digen*
4 L: yok
5 L: *birle*
6 T1, T2, T3: *uruşa bilmediler*; A: *uruşa bilmedi*
7 L: *Gürcistān*
8 T, T1, T2, T3, L: *Ceye Noyan Süyeday*; A: *Tuman Süyeday*
9 L: *digen*
10 L: *begini*
11 L: *birle*
12 *kiçik .... yiberdi* L: yok
13 L: *ḫazīne*
14 L: *dip*
15 T: yok
16 T1, A: *Ögeday*
17 L: *üçüsi*
18 L, T: *birle*
19 A: *Ürgenç*
20 T1, T2, T3, A: *müsülmān;* L: *müsülmānlar*
21 T'de yok
22 L: *ḳapalap*
23 A: *toḳuzunç*
24 L: yok

Türk Dilleri Kütüphanesi

ḫalḳnı ḳatl-i ʿāmm ḳılıp Çaġatay birlen[1] Ögedey[2] (2) ḳaytıp Termizde[3] atası ḫizmetiġa bardı. Coçi özine taʿalluḳ nökeri[4] (3) birlen[5] Ürgençdin Deşt-i Ḳıpçaḳḳa bardı. Ḳıpçaḳ ḫalḳı yıġılıp uruşdılar. (4) Coçi Ḫān bastı taḳı Ḳıpçaḳnıñ ḳolġa tüşkenin öltürdiler[6], ḳutulġanı[7] (5) İştekġa[8] bardı. İştekniñ köpreki[9] bu[10] vaḳtda şol Ḳıpçaḳnıñ neslin(6)din turur. Atıl[11] birlen Tin suyınıñ arasında olturġan Ḳıpçaḳlar tört (7) ṭarafġa[12] ḳaçıp kitdiler. Köpreki Çerkes ve Ṭuman yurtıġa bardılar. Coçi (8) Ḫān Ḳıpçaḳnıñ oġlan uşaġın[13] olca ḳılıp Ḳıpçaḳ yurtında (9) olturdı. Moġoldın ivini[14] ve[15] atası bergen illerniñ barçasın (10) keltürdi[16]. Özbekniñ[17] her uruġından Ḳıpçaḳ yurtıġa köçüp keldiler. (11) Andın soñ[18] Coçi Ḫān öldi ve[19] yurt oġlı Sayın[20] Ḫānġa ḳaldı. Coçi (12) Ḫān oġlanlarından yigirmi tört kişi ol yurtda pādişāhlıḳ ḳıldı(13)lar. Anıñ[21] zamānında[22] ol yurtnı[23] Sayın Ḫān yurtı dirler irdi. (14) Andın soñ ol yurt Mangıtġa[24] tüşdi. Anlarnıñ[25]

---

[1] L: *birle*
[2] T1, A: *Ögeday*
[3] L: *Tirmizde*
[4] L: *nöker*
[5] L: *birle*
[6] L: *öltürdi*
[7] Kon.: *kurtulganı*
[8] L: *İştekke*
[9] T: *köprağı*
[10] L: *bol*
[11] L: *Atlı*
[12] T: *ṭarafke*
[13] L: *uşaḳın*
[14] L: *öyni*
[15] L: yok
[16] L: *keltürdiler*
[17] L: *özinin̂g*
[18] *Özbekniñ* ..... *soñ* T1: yok
[19] L: yok
[20] A: her yerde *Ṣayın*
[21] L: *üçün* eklenmiş
[22] L: yok
[23] L: *yurtda*
[24] T1: *Mañgıtġa*
[25] T: *anlarınıñ*

Türk Dilleri Kütüphanesi

evveli Ak Manġıtlı[1] (15) Ḳutlı Ḳayalınıñg oġlı İdügi Bey tigen irdi. Andın soñg Manġıt yurtı (16) tidiler. Tāriḫ miñg taḳı ḳırḳda arḳa ṭarafından Ḳalmaḳ ilindin[2] pādi(17)şāhınıñg atı[3] Örlük on miñg ivlik[4] kilip[5] Manġıt yurtında (18) olturdı. Bu kün tāriḫ miñgde yetmiş birde ve[6] sıçġan yılı turur. İmdi [75a] (1) ol yurtnı Ḳalmaḳ[7] yurtı diy tururlar[8]. Belī bu dünyā bir ribāṭġa oḫşar ādem (2) ferzendleri kervānġa oḫşarlar[9]. Biri[10] köçer biri[11] ḳonar[12]. Oġuz Ḫān İt (3) Baraḳ Ḫānġa basturġandın[13] on yetti[14] yıldın[15] soñg taḳı atlanıp barıp İt (4) Baraḳ Ḫān birlen[16] uruşup, basıp İt Baraḳ Ḫānnı öltürüp, yurtını (5) alıp müsülmān bolġanlarıġa tegmey[17] ḳoyup[18] Teñgriġa īmān keltürmegenlerini[19] öl(6)türüp, oġlanlarını[20] esīr ḳılıp, ḳaytıp ivige[21] tüşdi[22].

---

[1] T: *Manġıtı*, L: *Manġıtnı*, T1: *Maññġıtı*, T2: *Maññġa*, T3: *Manġıt*, A: *Manḳıt*
[2] L: *bir* eklenmiş
[3] L: yok
[4] L: *öylik*
[5] L: *kelip*
[6] L: yok
[7] T: *Ḳılmaḳ*, L, T1, T2: *Ḳalmaḳ* (قالماق), T3: *Ḳalmaḳ*(قلماق)
[8] L: *tiyürler*
[9] L: *oḫşar*
[10] T1: *bir kün*
[11] T1: *ve yana bir kün*
[12] L: *imdi* eklenmiş
[13] L: *soñg* eklenmiş
[14] L: *yeddi*
[15] Kon.: *yıl*
[16] L: *birle*
[17] L, T3, A: *tigmedi*
[18] L: yok
[19] L: *keltürmegenlerni*
[20] L: *oġlanlarnı*
[21] L: *öyge*
[22] L: *tüşti*

Türk Dilleri Kütüphanesi

Oġuz Ḫān(7)nıñg Tūrān ve Hindūstānġa yörgeniniñg ẕikri

Oġuz Ḫān tamām Moġol (8) ve Tatar iliniñg leşkerini[1] cemᶜ ḳılıp Talaş ve Sayramġa keldi. Taşkend ve Semerkand ve (9) Buḫārā pādişāhları ṣaf tartıp uruşa bilmediler. Uluġ şehrlerge ve muḥkem (10) ḳalᶜalarġa berkindiler[2]. Oġuz Ḫān Sayram ve[3] Taşkendni özi ḳapap aldı. (11) Türkistān ve Endicānġa oġlanlarını yiberdi[4] altı ayda[5] Türkistān birlen[6] Endicān(12)nı alıp atası ḫiẕmetiġa keldiler. Oġuz Ḫān[7] bu aytılġan vilāyetleriñg barçasıġa (13) daruġalar[8] ḳoyup Semerḳand sarı yördi taḳı Semerḳandnı alıp daruġa ḳoyup (14) Buḫārāġa bardı. Buḫārānı hem alıp daruġa ḳoyup[9] Belḫ[10] bardı. Belḫni hem alıp daruġa ḳoyup[11] Ġur vilāyetiniñg[12] (15) üstige yördi. Ḳış irdi, künler yaman savuḳ irdi[13]. Ġurniñg[14] taġlarıġa[15] (16) ḳar köp tüşüp irdi. Leşker ḫalḳı yörmekke ḳınaldılar[16]. Ḫān ḥükm ḳıldı-kim[17] [75b] (1) hīç kim mendin ḳalmasun tip[18] barıp Ġurnı aldı irse yel kelip yaz boldı. (2) Leşkerniñg sanın aldı, bir niçe kişi kem keldi, anlarnı sordı, hīç kim bilmediler. Bir niçe (3) kündin soñg ol[19] kişiler Ḫān ḫiẕmetiġa keldiler[20].

---

[1] L: *leşkerin*
[2] L: *berklendiler*
[3] L: yok
[4] L: *anlar* eklenmiş
[5] T: *ay ve* yazılmış bu, *ayda* yerine yazım yanlışı olmalı
[6] L: *birle*
[7] L: yok
[8] L: *daruġa*
[9] *daruġa koyup* T, T1, L: yok
[10] L: *Belḫġa*
[11] *daruġa koyup*T, T1: yok
[12] L: *vilāyetniñg*
[13] *künler ....irdi* L: *yaman savıḳ su köp tüşüp irdi*
[14] T1: *Ġur*
[15] L: *ḫalḳlarıġa*
[16] L: *ḳınaldı; yörmekke ḳınaldılar* T1: *ḳışıldılar*
[17] *Ḳutlı Ḳayalınıñg oġlı Ögedey Bey tigen irdi.....ḳıldı kim* T2: yok, A: *ḳıldı*
[18] L: *dip yörüdi*, T1: *irse* eklenmiş
[19] L: *ḳalġan* eklenmiş
[20] T, A: *bardılar*

Türk Dilleri Kütüphanesi

Ḫān anlarnıng aḫvālın[1] (4) sordı irse aytdılar kim, bir niçe kişi leşkerning soñgındın kele turur irdük[2]. (5) Tag içinde bir kiçe ulug ḳar yagdı. Andın soñg yöriy bilmey uşol[3] yerde yattuḳ[4] (6) Atlarımız[5] ve[6] tivelerimiz barçası[7] öldi. Bahār bolgandın soñg[8] piyāde kele turur (7) miz tidiler. Ḫān ḥükm ḳıldı, ol cemāᶜatke[9] Ḳarlıḳ disünler[10] tip. (8) Barça Ḳarlıḳ ili anlarnıng[11] neslindin turur. Andın ötüp Kābil ve[12] Gazninni (9) aldı. Andın soñg[13] Keşmir üstige yördi. Ol çaḳda[14] Keşmirning pādişāhınıng (10) atı[15] Yagma irdi. Keşmirning muḥkem tagları[16] ulug suları köp bolur[17]. Yagma (11) anga[18] arḳa berip Oguz Ḫānga baḳınmadı. Bir yıl uruştılar[19], ikki ṭarafdın köp kişi(12)ler[20] öldi. ᶜĀḳıbet Oguz Ḫān[21] Keşmirni aldı taḳı Yagmanı öltürdi, leşkerini[22] ḳatl-i (13) ᶜāmm ḳıldı. Bir niçe vaḳt anda turup[23] ḳaytıp Bedeḫşān üsti birlen Semerḳand kel(14)di. Andın[24] Mogolistanga barıp iviga[25] tüşdi[26].

---

1 L: *aḫvālnı*
2 *bir niçe .... irdük* A: yok
3 L: *uşal*
4 L: *yatduḳ*
5 L: *aṭlarımız*
6 L: yok
7 L: yok
8 *yöriybilmey ..... soñg* T1: yok
9 L: *cemāᶜatlarga*
10 L: *tisünler*
11 L: *anıng*
12 L: yok
13 T, A: yok
14 L: *ol vaḳtda*
15 L: *adı*
16 A: *bar irdi ve* eklenmiş
17 L: *irdi* eklenmiş
18 L: *tagga*
19 L: *uruşdılar*
20 L: *kişi*
21 *Oguz Ḫān* T, T1, T3, A: yok
22 L: *leşkerni*
23 L: *boldı andın soñg*
24 L: *soñgra* eklenmiş
25 T: *ivi;* L: *öyge*
26 L: *tüşti*

Türk Dilleri Kütüphanesi

Oġuz Ḫānnıñg Īrān ve (15) Şām ve Mışr sarı yörgeniñg ẕikri[1]

Bir yıl yurtında turup ikkinçi yıl [76a] (1) ilge car[2] ḳıldurdı. Īrān sarı yörüp turur men niçe yıllıḳ ġamların (2) yesünler tip ikkinçi yılı[3] atlandı[4] taḳı Talaş şehriġa keldi. Ḫānnıñg leşkeri (3) kiyininde[5] ḳoyġan kişileri bar irdi. Arıġan ve açġan ve azaşḳan[6] ve tiggen(4)ni[7] alıp kelsün tip[8]. Ol kişiler leşker soñgında ḳalġan[9] bir ivlik kişi(5)ni ḫān aldıġa alıp[10] keldiler. Ḫān ol kişidin sordı-kim, ni üçün kiyin[11] ḳalıp ir(6)diñg tip, ol[12] aytdı: Künlükimniñg[13] azlıḳındın[14] leşkerniñg soñgındın[15] kele turur (7) irdüm[16]. Ḫātūnum[17] ḥāmile irdi[18], tuġurdı. Açlıḳ sebebindin anasınıñg süti (8) oġlanġa yetişmedi[19]. Kele turur irdim sunıñg yaḳasında kördüm[20] ki[21] bir şaġāl bir (9) ḳırġavulnı[22] aldı[23]. Aġaç birlen[24] şaġālnı urdum[25] irse ḳırġavulnı[26]

---

1 L: *turur* eklenmiş
2 T, T3: *care,* T2: *carı*
3 L, A: *yıl*
4 L: *aṭlandı*
5 L: *artında*
6 Kon.: *adaşḳan; L: ve yöriy ḳalġannı*
7 L: yok
8 L: *dip*
9 L: yok
10 T: yok
11 L: *kiyin*
12 L, T1: *kişi* eklenmiş
13 L: *ulaġımnıñg*, T3: *künlıġım*
14 L: *azlıġındın*
15 *leşkerniñg soñgındın* L: *kiyin*
16 L: *kele turur men*
17 L: *hem* eklenmiş
18 L: *oġul*, T2: *oġlan* eklenmiş
19 L: *yetmedi*
20 L: *kördim*
21 *kördüm ki* A: *kördüm irse*
22 T1: *sülükinni*
23 A: *yemekke meşġūl boldı* eklenmiş
24 L: *birle*
25 L: *urdım*
26 T: *sülükinni*

Türk Dilleri Kütüphanesi

taşlap ḳaçtı[1]. (10) Anı alıp kebāb ḳılıp ḫātūnumġa berip turur[2] irdim. Soñgda ḳoyġan kişi(11)leriñgiz yoluḳup[3] alıp keldiler[4]. Ḫān[5] faḳīrġa at[6] ve[7] azuḳ ve[8] māl berip bu çerikke[9] (12) barmaġıl[10] tip ḳal aç tidi. Barça Ḳalaç ili şol kişiniñg neslindin (13) tururlar. Bu vaḳtda Ḫalaç diy tururlar[11] Māverāü'n-nehrde köp turur. Aymaḳ iline (14) ḳoşula tururlar. Ḫorāsān ve[12] ʿIraḳda hem köp bolur, anlar Çaġatay iline ḳoşula turur(15)lar. Belḫġa[13] taʿalluḳ Ġur tigen şehrde olturġan Ḳalaçlardın atı Muḥammed laḳabı Baḫtiyār[14] (16) bir pehlevān yigit[15] bar irdi. Hindūstānnıñg[16] Dehli tigen şehrinde Ḳutbe'd-[76b] (1)din atlı bir müsülmān[17] pādişāh bar irdi[18] Muḥammed barıp anġa[19] nöker boldı. Bir niçe yıl(2)dın soñg uluġ big boldı. Hindūstān tigen bölük bölük köp[20] yurt bolur. Bihār atlı (3) bir yurt bolur. Keşmir yaḳınında bolur[21]. Ḳutbe'ddīn Muḥammed Bahtiyārnı ılġar[22] başı ḳılıp[23] (4) anġa[24] yiberdi. Muḥammed Baḫtiyār Bihār yurtını aldı.

---

1 L: *ḳaçdı*
2 L: yok
3 L: *yoluḳıp*
4 A: *tidi* eklenmiş
5 L: *ol* eklenmiş
6 L: *aṭ*
7 L: yok
8 L: yok
9 L: *çeriġa*
10 T3: *barmaġın*; *çerikkke barmaġıl* T2: *çerikdin kitmegil*
11 L: *tiyürler*
12 L: yok
13 T: *Belḫ*
14 L: *tigen* eklenmiş
15 L: yok
16 L: *Hindūstān*
17 L: yok
18 L: *müsülmān irdi* eklenmiş
19 L: *añga*
20 T: yok
21 L: yok
22 T1: *leşker*
23 *ılġar başı ḳılıp* T2: yok
24 L: *añga*

Türk Dilleri Kütüphanesi

Bihārnıñg āfitāb çıḳarında[1] (5) taḳı bir yurt bar irdi. Anıñg uluġ şehriniñg atı Lekmīr irdi[2]. Anıñg toḳsan yaşar (6) pādişāhı bar irdi. Ata atadın ol yurtnıñg pādişāhı irdi. Barıp (7) ol yurtnı[3] aldı, niçe yıllardın beri yıġışturġan ḫazīnesi[4] ḳolına tüşdi[5]. (8) Lekmīrniñg temür ḳazuḳ ṭarafında bir uluġ şehr bar irdi Lektūnī atlıḳ[6]. Barıp (9) anı taḳı[7] aldı ve ḫuṭbeni öz atıġa oḳutup ve sikkeni öz atıġa soḳturup[8] (10) Lektūnī şehrini pāy-ı taḫt ḳılıp olturdı. Ḳalaç ilindin on miñg kişi (11) anıñg ḳatıġa[9] yıġıldılar. Köp yıllar[10] anda turdı[11]. Lektūnī birlen[12] Tibetniñg (12) arası[13] atlıḳ kişi bir yatıp bara turġan yer bolur[14]. Ammā bir bülend taġı bolur. (13) Bir yolı bolur[15], bir atlıḳ[16] yörür[17], ikki atlıḳ[18] yanaşıp[19] yöriy bilmes. Muḥammed Baḫtiyār (14) on miñg[20] atlıḳ[21] ve[22] ottuz miñg piyāde birlen[23] uşol yoldın barıp Tibetni (15) çapıp keldi taḳı bir niçe kündin soñg vefāt boldı[24]. Barça

---

[1] *āfitāb çıḳarında* T1: *kün tuġarında*, T2: *kün çıḳar ṭarafında*, T3: *kün çıḳarında;* L: *çıḳar yerinde*
[2] T: yok
[3] L: *hem* eklenmiş
[4] T, T1: *ḫazīne*
[5] L: *tüşti*
[6] L: *atlıġ*
[7] L: *hem*
[8] L: *saldırıp*
[9] T1: *ḳaşıġa*
[10] L: *yıl*
[11] L: *olturdı*
[12] L: *birle*
[13] A, L: *arasında*
[14] *yer bolur* T2: *yol irdi*
[15] A: *bar turur*
[16] L, T1: *aṭlı*
[17] *arası ..... yörür* L: *arasıda aṭlıḳ yörür irdi*
[18] L, T1: *aṭlı*
[19] T1: yok
[20] L: yok
[21] L: *atlıġ*
[22] L: yok
[23] L: *birle*
[24] L, A: *taptı*, T1: *tafdı*

Türk Dilleri Kütüphanesi

Ḳalaç ḫalḳı (16) yıġılıp, Şirān tigenni pādişāh ḳıldılar. Ol ölgendin soñg Merdān tigenni [77a] (1) pādişāh ḳıldılar ve Merdān yıldam ve atḳuçı[1] yigit irdi. Ammā ᶜaḳlı hīç yoḳ (2) irdi. Bu ġāyetde kim bir kün körünüşde olturġanda biglerine baḳıp aytdı[2]: (3) Işfahānnı fülānnı[3] sañga berdim. Kazminni[4] sañga berdim. Şundaḳ[5] tip[6] Ḫorāsān ve (4) ᶜIraḳ ve[7] Rumnıñg ança bile turġan[8] şehrleriniñg bir bir atların tutup (5) nökerlerine üleştürdi. Teñgrim berse sizlerge bereyim[9] timedi. Mundaḳ tise tişek (6) bolmas irdi[10]. Meniñg vilāyetlerim turur. Sizlerge berdim tip[11] taᶜẓīm ḳıldur(7)dı ve bir kün bir dād-ḫᵛāh kelip yükünip aytdı kim, sevdāger men bu kiçe fülānca (8) miñg teñgemni oġrı[12] alıp turur tidi[13]. Andın[14] ni yerniñg ferzendi sen (9) tip sordı[15]. Sevdāger Işfahānlıḳ men[16] tidi. Anġa[17] aytdı[18]: Teñge[19] üçün sañga (10) Işfahānnıñg darugalıḳın[20] berdim tidi taḳı divānġa ḫükm biti[21] tidi. (11) Divān Işfahānnıñg darugalıḳını[22] sevdāgerniñg atıġa bitip,

---

1 L: *atġuçı*
2 L: *aydı*
3 L: *falānı*
4 L: *Ġazminni*, T1: *Ḳazvinni*, A: *Ḳazvini falān*
5 L: *şundaġ*
6 L: *dip*
7 L: yok
8 T: *kişi bilen*
9 L, T1, T2: *bereyin*; *teñgrim ..... bereyim* L: *inşā'allāh*, A: *teñgrim buyursa sizlerge bereyin*
10 *mundaḳ ...irdi* L, A: yok
11 L: *dip*
12 A: *oġurlap*
13 T, T1, A: yok
14 L: *sordı* eklenmiş
15 L: yok
16 L: *aydı men Işfahānnıñg ilidin men*, T1: *Işfahānlı bolur men*
17 L: *añga*
18 T1: *aydıkim*; *anġa aytdı* L: yok
19 T1, A: *teñgeñg*
20 L: *darugalıġın*
21 L: *bitip*, T1: *bitidi*
22 L: *darugalıġın*

 Türk Dilleri Kütüphanesi

mühr ḳılıp (12) ḳolıġa[1] berdi. Sevdāger ḳorḳḳanındın söz ayta bilmey yarlıḳını alıp başıġa (13) sançdı. Körünüşde olturġan[2] ḫalḳ hem ḳorḳunçdın[3] hīç nimerse ayta bilmedi(14)ler. Bir ʿāḳıl[4] bigi bar irdi, ol aytdı: Pādişāhım munġa[5] Işfahānnıng daruġa(15)lıḳın berdingiz, bu kişi eger mundın Işfahānġa yalġuz barsa, sizning atınggızġa (16) yaman bolur, bu kişige ol çaḳlı nimerse beringiz kim ḳoşlı ve nökerli bolup barġay tidi. (17) Ol bed-baḫtınıng[6] könglige[7] bu söz yaḫşı kelip[8] yüz ming tenge inʿām ḳıldı (18) ve taḳı bir yamanlıḳı[9] bu kim, Ḳalaç ḫalḳınıng yaḫşı kişilerini bī-günāh öltüre başladı. [77b] (1) İl yaḫşıları yıġılıp kenggeş ḳılıp[10] Merdānnı öltürüp[11] ʿİvāz tigenni (2) Lektūnī taḫtında olturtdılar, ol hem on ikki yıldın song öldi. Andın song[12] (3) ol yurt Ḳalaçlarnıng ḳolındın[13]çıḳdı[14], özge kişige tüşdi[15]. Andın song (4) Ḳalaçlar nöker boldılar. Ḳalaçlarnıng pādişāhlıḳı evvelidin[16] tā[17] āḫiriġaça[18] elig (5) tört yıl boldı. İmdi Ḳalaçlarġa bolup ayta turġan sözümizni ḳoyġalı[19] (6) munçaḳlıḳ eytdük[20] yeter[21]. Oġuz Ḫān

---

1 L: yok
2 T: *olturġandın*
3 L: *ḳorḳınçındın*
4 T: *ʿāḳlī*
5 L: *munga*
6 *ol bed-baḫtnıng* L: *anıng*
7 L: *köngline*
8 *bu söz yaḫşı kelip* T1: *maʿḳūl kildi*
9 Kon.: *yamanlıġı*
10 *kenggeş ḳılıp* L: yok
11 T: *öltürip*
12 *andın song* L: yok
13 L: *ḳolıdın*
14 L: *çıḳtı*
15 L: *tüşti*
16 L, T: *evveldin*
17 L, T: yok
18 L: *āḫırı*
19 L: *tidi* eklenmiş
20 *munçaḳlıḳ eytdük* L: *munça ayduḳ*, T1: *ançaḳlı aytduḳ*
21 T1: *bolur*, T3: yok, L: *imdi* eklenmiş

Türk Dilleri Kütüphanesi

Talaşdın[1] ötüp Semerḳand ve Buḫārāġa kelip (7) Amu[2] suyıdın ötüp Ḫorāsānġa bardı. Ol çaḳda Īrān yurtında yaḫşı pādişāh (8) yoḳ irdi. Keyūmerş ölüp irdi[3]. Hūşenkni henüz pādişāh kötermey turur (9) irdiler. Andaḳ[4] vaḳtnı ʿArab mülukū'ṭ-ṭavāyif[5] dir[6]. Maʿnāsı bu kim her bir tüp ilde bir töre (10) dimek[7] bolur. Türkler andaḳ[8] vaḳtnı iv[9] başıġa ḳara ḫān dirler, maʿnāsı her ivde[10] ḳara (11) kişi bir[11] ḫān bolup[12] turur. Her ivge[13] bir ḫān timek bolur. Ol çaḳda Īrān yurtı (12) şundaḳ[14] irdi. Ḫorāsānnı[15] aldı. Andın ötüp ʿIraḳ-ı ʿAcem ve ʿIraḳ-ı ʿArab ve Āẕerbeycān (13) ve Ermen ve Şam ve Mışırġaça aldı. Bu aytılġan vilāyetlerniñ bir niçesini[16] uruşıp ve barçasın[17] (14) baḳındurup özige taʿalluḳ ḳıldı. Oġuz Ḫān Şam vilāyetinde turġanda pinhānī (15)bir nökeriniñ ḳolına bir altun yay ve[18] üç oḳnı[19] berdi taḳı aytdı yaynı kün (16) tuġışında[20] bir çölde kişi ayaġı[21] yetmes yerde torpaḳḳa[22] kömüp bir[23] uçını[24] çıḳarıp (17) ḳoyġıl ve oḳlarnı kün batışı

---

1 T: *Talaşındın*
2 L: *ʿAmū*
3 *Keyūmerş ölüp irdi* T1: yok
4 L: *andaġ*
5 *mülukū'ṭ-ṭavāyif* T, A: *mulūk-ı ṭavāyif*
6 L: *dirler*
7 L: *timek*
8 L: *andaġ*
9 L: *öy*
10 L: *öyde*
11 T: *beri*
12 T: *bolıp*
13 L: *öyge*
14 L: *şundaġ*, T: *şunda*
15 L: *Ḫorāsānı*
16 L: *niçesin*
17 Kon.: *barçasını*; T1: *bir niçesini; uruşıp ve barçasını* T: yok
18 L: yok
19 L: *oḳ*
20 T: *tuġuşda*
21 L: *ayaḳı*
22 L: *tofraḳġa*
23 L: yok
24 L: *ucın-nı*

ṭarafıġa iltip[1] yaynı neçük ḳoysaŋ anı[2] şundaġ ḳoy(18)ġıl tidi. Ol kişi yarlıḳḳa[3] ᶜamel ḳılıp keldi. Bu vaḳᶜadın[4] bir yıl [78a] (1) ötkendin soŋ üç uluġ oġlı Kün ve Ay ve Yulduznı çarlap (2) aytdı: Yat yurtġa[5] kelip men işim köp av avlamaḳḳa[6] ḳolum yetişmey turur. (3) Kün tuġuşı ṭarafında fülān çölniŋ avı köp irmiş tip işitdim öz nökerleriŋiz (4) birlen[7] anda barıp[8] otav soḳup[9] keliŋler tidi. Andın soŋ üç kiçik oġlı Kök[10] (5) ve Taġ ve Tiŋiz bu üçüsini[11] çarlap aḳalarına[12] aytḳan[13] sözni aytıp kün batışı (6) ṭarafıġa yiberdi. Bir niçe kündin soŋ üç uluġ oġlanları bir altun yay birlen[14] (7) köp avnı ḫān aldıġa keltürdiler. Üç kiçik oġlanları taḳı[15] üç altun oḳ (8) birlen[16] köp avnı[17] keltürdiler. Ol[18] avnıŋ itlerine köp itler ve[19] türlük (9) aşlarnı[20] ḳoşup ḫalḳnı[21] çaḳırıp yaynıŋ[22] ve oḳnıŋ tapılġanını[23] ırım ḳılıp (10) özlerige ḳayta berdi[24]. Üç uluġ oġlı yaynı

---

[1] T: sözcük burada medli elifle التب biçiminde yazılmış
[2] L: *hem* eklenmiş
[3] L: *yarlıḳġa*
[4] L: *soŋ* eklenmiş; *bu vaḳᶜadın* T1: yok
[5] L: *yurtıġa*
[6] L: *avlamaḳġa*
[7] L: *birle*
[8] T: *berip*
[9] L: *yetip* eklenmiş
[10] (diğer listede) T: *Kök Ḫān*
[11] L: *üçüsin*
[12] L: *uluġ oġlanlarıġa*
[13] L: *aytġan*
[14] L: *birle*
[15] L: *hem*
[16] L: *birle*
[17] L: *av*
[18] L: yok
[19] L: yok
[20] L: *aşlar*
[21] L: *ḫalḳını*
[22] T: *yaynı*
[23] L: *tapılġanın*, A: *tapılġanıġa*
[24] L, T1: *ḳaytıp berdi*

Türk Dilleri Kütüphanesi

sındurup alışdılar. Üç kiçik (11) oġlı her ḳaysı[1] bir oḳnı[2] aldılar. Alġan vilāyetlerde köp yıllar (12) turup düşmenlerini[3] yoḳ ḳılıp[4] dostlarını[5] silep[6] başı Sayram ayaġı[7] (13) Mısırġaça alġan vilāyetlerinińg[8] barçasına ḥākimler ḳoyup ḳaytıp öz yurtıġa[9] (14) tüşdi.

Oġuz Ḫānnıńg yurtına kelip toy ḳılġanınıńg ẕikri

Oġlan(15)larım[10] ḫalḳım birlen[11] esen[12] ve amān[13] barıp keldim tip uluġ toy yaraġın ḳılıp bir ḫargāh (16) yasatturdı[14]. Barça aġaçlarınıńg[15] taşına altun ḳapladı[16]. Laʿl u yāḳūt (17) ve zümürrüd ve fīrūze ve dürr birlen muraṣṣaʿ ḳıldurdı. Bu beyt(18)ni ol ivniń[17] vaṣfında aytıp tururlar.

[78b] (1)Beyt[18]

Bir iv[19] tikti altundın ol şehr-yār
Kim ol iv[20] felek ivindin[21] ḳıldı (2) ʿār

---

1 L: *ḳaysısı*
2 L: *oḳ*
3 T, T1, L: *düşmenlerni*
4 L: *itip*
5 L: *dostlarnı*
6 L: *şād itip*
7 L: *ayaḳı*
8 L: *vilāyetlerniń*
9 L: *yurtına*
10 L: *ve* eklenmiş
11 L: *birle*
12 Kon.: *isen*
13 L: *amān*
14 L: *yasatdurıp*
15 L: *aġaçnıńg*
16 L: *ḳaplap*
17 L: *öyniń*
18 T1: yok
19 L: *öy*
20 L: *öy*
21 L: *öyidin*

Toḳḳuz miṅg ḳoy ve[1] toḳḳuz yüz[2] yılḳı öltürtdi[3] bulġarıdın[4] toḳsan (3) toḳḳuz ḥavz ḳıldurup[5]. toḳḳuzıġa ʿaraḳ ve toḫsanıġa ḳımız tolturtdı[6]. Barça (4) nökerlerini[7] çaḳırıp keltürtdi[8]. Ol altı oġlıġa köp naṣīḥatler aytıp (5) ve biglerge[9] örgetip yurtlar ve şehrler ve iller ve enʿāmlar berdi[10]. Bu beyt(6)lerni anıṅg vaṣfında aytıp turur:

Şiʿr

Oġuz ḳıldı ol toyda cirġamişi
(7) Bu altı oġulnı suyurġamışi
Bular körsetip irdi merdānelıḳ
Ata birlen[11] köp türli[12] (8) ferzānelıḳ
Ataġa[13] [anlar] bes ḳıldılar yarlıḳ
Uruş kün[lerin]de[14] barçası barlıḳ

Andın soṅg (9) barça nökerleriniṅg atḳan[15] ve çapḳan ve ḳılġan ḫizmetleriġa lāyıḳ (10) şehrler ve serḥaddler ve kendler ve enʿāmlar berdi, taḳı oġlanlarıġa aytdı: Siz üç (11) uluġıṅgız altun yaynı[16] tapıp kitür-

---

[1] *ḳoy ve* L: yok
[2] *toḳuz yüz* A: *üç miṅg*
[3] L: *soydı*
[4] L: *bulġardın*
[5] Kon., T1, T3: *ḳıldurdı*, T1: *ḳazdurup*
[6] L: *toldurup*, A: *toldurdı*
[7] L: *nökerlerni*
[8] *toḳuz ..... keltürtdi* 447. satır -onbirinci mısra, 448-449. satır uyaklı nesir.
[9] Kon., T, T1, T2: *bigler*
[10] L: *berdiler*
[11] L: *birle*
[12] L: *türlü*
[13] L: *atasıġa*
[14] L: *küninde*
[15] L: *alġan*
[16] T, T1: *yay*

Türk Dilleri Kütüphanesi

diñgiz[1], taḳı anı buzup[2] üleştiñgiz[3], siz(12)leriñg atıñgız Bozoḳ bolsun[4]. Sizlerdin bolġan[5] oġlanlarnı hem tā (13) ḳıyāmetġaça Bozoḳ tisünler. Üç oḳ[6] keltürgen üç kiçik oġlını (14) ve[7] andın bolġanlarnı bu kündin tā dünyā āḫir bolġunça Üçoḳ tisünler. (15) Yay ve oḳnı ki[8] tapıp keltürdiñgizler ol[9] kişidin bolmadı ve Teñgridin[10] boldı. (16) Bizdin burun ötken ḫalḳlar[11] yaynı pādişāh ornında bilip tururlar oḳ(17)nı ilçi yerinde[12]. Anıñg üçün kim[13] yay oḳnı ḳay(18)sı ṭarafġa tartıp[14] yiberse oḳ anġa[15] barur. İmdi (19) men ölgendin soñg Kün Ḫān[16] miniñg taḫtımda oltursun [79a] (1) andın soñg Bozoḳ neslindin her kim ḳābil bolsa ḫalḳ anı pādişāh (2) ḳılsunlar. Dünyā āḫir bolġunça Bozoḳnıñg bir yaḫşısı pādişāh bolsun (3) özgeleri oñgda oltursunlar. Üçoḳlar sol bolsunlar (4) ivniñg[17] sol ṭarafında oltursunlar ve dünyā āḫir bolġunça nökerlikige[18] rā(5)zı bolsunlar tip aytdı ve yüz taḳı on[19] altı yıl pādişāhlıḳ (6) ḳılıp haḳ raḥmetiġa bardı.

---

[1] Kon.: *kiltürdiñgiz* ; L: *keltürdüñgiz*
[2] L: yok
[3] T1: *alışdıñgız*
[4] L: *tip aydı* eklenmiş
[5] L: *ḳalġan*
[6] A: *tapıp* eklenmiş; L: *oḳ-nı*
[7] L: yok
[8] L: *bes*
[9] L: *iş* eklenmiş
[10] A: *Ḫudādın*
[11] *ötken ḫalḳlar* L: *ötkenler*
[12] L: *ornında bilip tururlar*
[13] L: yok
[14] L: *barıp*
[15] L: *añga*
[16] L, T1, A: yok
[17] L: *öyniñg*
[18] T: *nökerlike*, L: *nökerlik*
[19] T1: yok

Türk Dilleri Kütüphanesi

Oġuz Ḫānnıñg uluġ oġlı Kün (7) Ḫānnıñg pādişāhlıḳınıñg[1] ẕikri[2]

Oġuz Ḫānnıñg[3] Uygur tip at[4] (8) ḳoygānı[5] cemāᶜatnıñg[6] uluġı ve[7] Aḳ Saḳallınıñg oġlı bar irdi, Irḳıl[8] (9) Ḫᵛāce atlıḳ. Oġuz Ḫān atası taḫtında olturup tā ölgünçe (10) vezīr[9] vekīli ol irdi[10]. ᶜĀḳıl[11] ve dānişli ve köp biligli kişi irdi (11) ve Kün Ḫān[12] taḳı anı vezīr[13] ḳılıp tā özi ölgünçe anıñg sözine (12) ᶜamel ḳılur irdi. Irḳıl Ḫᵛāce uzaḳ ᶜömr tapdı[14]. Künlerde bir kün ḫān yalġuz (13) olturġanda aytdı: Atañg yüzde on altı yıl yaznıñg ısıġında (14) sāyede olturmay ve ḳışnıñg savuḳında öyde[15] olturmay (15) ḳılıç urup köp yurtlarnı[16] açıp siz altıñgızġa ḳoyup kitdi. (16) Eger siz[17] altıñgızınıñg ve sizlerdin bolġanlar[18] barçañgızınıñg (17) aġzıñgız bir bolsa uzaḳ yıllar ve köp künler bu yurtlar [79b] (1) ḳoluñgızdın çıḳmas. Eger aġızlarıñgız bir bolmasa olca[19] yurtıñgız (2) da kiter ve bayrı[20] yurtıñgız da kiter ve malıñgız[21], canıñgız da [22] kiter tidi[23]. Kün Ḫān (3) aytdı: Atamġa keñgeş

---

1 A: *ḫān bolġanınıñg*
2 *Oġuz Ḫānnıñg ..... ẕikri* T1: yok
3 L, T3: *Oġuz Ḫān*
4 L: *ad*
5 L, T, T1, A: *ḳoygan*
6 L: *cemāᶜatlarnıñg*
7 L: yok
8 L: *Arġıl*
9 L: *vezīri*
10 *Irḳıl ..... irdi* T1: yok
11 T: *ᶜāḳlī*
12 T: *Kün Ḫānnıñg*
13 T1: *vezīr vekīli*
14 L: *taptı*
15 L: yok, Kon.: *ivde*
16 L: *aldı* eklenmiş
17 L: *sizniñg*
18 L: *bolġan oġlanlar*
19 T1: *olça bolup*
20 L: yok
21 L: *ve* eklenmiş
22 L: *hem*
23 T, L: yok

Türk Dilleri Kütüphanesi

bere turġan irdiñgiz, atam ornıġa, imdi atamsız, (4) siz ni[1] işni[2] oḫşatsañgız men anı ḳılayın[3] tidi irse Irḳıl[4] (5) Ḫᵛāce aytdı: Oġuz Ḫāndın köp yurtlar ve şehrler ve iller ve ölük (6) māllar ve tirik māllar[5] ḳalıp turur. Siz altı oġulnıñg her biriñg izdin (7) tört oġul bolup[6], barçası yigirmi tört pādişāhzāde bolup siz[7] (8) altıñgızdın başḳa Vv men andın ḳorḳa turur men dünyelik[8] üçün aġızları(9)ñgız[9] ala bolur tip Kün Ḫān Irḳıl Ḫᵛāceniñg sözini ḳabūl ḳılıp uluġ (10) ḳuralṭay[10] ḳıldı. Yaḫşı ve yaman ḫalḳınıñg barçası kelgendin soñg (11) evvel Oġuz Ḫāndın kalġan vilāyetler ve iller ve ölük māllarnıñg ve[11] tirik māllarnıñg[12] (12) barçasını bu aytılġan ottuz pādişāh-zādelerniñg uluġına uluġça ve kiçikine (13) kiçikçe berdi. Bu yigirmi tört oġul ādemī ḫātūnlardın bolġan irdi. Munlardın (14) özge ḳumalardın[13] bolġan hem oġlanlar[14] köp irdi. Anlarnıñg hem āḥvāllarıġa[15] (15) lāyıḳ nemerseler berdiler[16]. Andın soñg Oġuz Ḫān ḳıldurġan[17] (16) altun[18] ivni[19] tiktürdi. Oñg yaḳda[20] altı aḳ örge[21] ve sol yaḳda[22] altı (17) aḳ örge tiktürdi ve taḳı oñg yaḳda başına altun taḳuḳ berkitken (18) ḳırḳ ḳulaç

---

1 L: *ne*
2 L: yok
3 L, A: *ḳılur men*, T1: *ḳabūl ḳılur men*
4 L: *Arġıl*
5 *tirik māllar* L: yok
6 L, A: *turur siz* eklenmiş
7 *barçası ... bolup siz* L: yok
8 L: *dünyālıḳ*
9 L: *aġızınıñg*
10 T1: *ḳuralṭa*
11 *māllarnıñg ve* (her listede) *māllar*
12 *tirig māllarnıñg* T, T3: yok
13 *özge ḳumalardın*L: *özgelerdin*
14 L: *hem* eklenmiş
15 L, T3: *āḥvālıġa*
16 L: *berdi*
17 T1: *ittürġan*, T2, T3: *saldurġan*
18 L: yok
19 L: *öyni*
20 *oñg yaḳda*: T1, T2: *saġ yanıda*
21 (her yerde) T1: *öyi;* T: *öge*
22 (her yerde) T1: *yanıda*

Türk Dilleri Kütüphanesi

aġaçnı tiktürdi[1] L 21a-3 [ve sol yaḳda başına kümüş taḳuḳ berkitken ḳırḳ ḳulaç aġaçnı tiktürdi[2]] ve taḳı ḫān yarlıḳı birlen[3] Bozoḳ oġlanları [80a] (1), nökerleri birlen altun[4] taḳuḳnı L 21a-5 [Üçoḳ oġlanları nökerleri birlen[5] kümiş taḳuḳnı[6]] at[7] birlen[8] çapıp atdılar. Taḳuḳlarnı (2) urġan[9] kişilerġa[10] köp enᶜāmlar berdi[11]. Kün Ḫān[12] atasınıñ ḳılġanıġa ᶜamel (3) ḳılıp tokḳuz yüz yılḳı ve toḳḳuz miñ ḳoy öltürtdi ve toḳḳuz bulġar (4) ḥavzġa ᶜaraḳ tolturtdı ve toḫsan[13] bulġar ḥavzġa ḳımız saldurtdı[14] (5) Ḳırḳ kiçe ve[15] kündüz ᶜıyş ᶜişret ḳıldılar.

Oġuz Ḫānnıñ (6) oġlanları ve nebīrelerinıñ[16] atlarınıñ ẕikri

İmdi[17] anlar içip (7) yiy tursunlar, biz Oġuz Ḫānnıñ itekindin yayılġan oġlanlarnıñ[18] (8) atlarını[19] aytalıñ. Evvel hem aytıp irdük andaḳ[20] hem bolsa oġlanların (9) ve nebīrelerin[21] ve barçaların bir yerde aytmaḳnı münāsib kördük[22]. Oġuz Ḫān(10)nıñ uluġ oġlınıñ atı Kün Ḫān ve andın

---

[1] L: *taḳı* eklenmiş
[2] *ve sol yaḳda başına...tiktürdi* T, T3: yok
[3] L: *birle*
[4] T: *altun* sözcüğü, metindeki *kümiş* sözcüğünün üstünde yazılmış
[5] L: *birle*
[6] *Üçoḳ .....taḳuḳnı* T, T2: yok; A: *Üçoḳ nökerleri birlen kümiş taḳuḳnı*
[7] L: *aṭ*
[8] L: *birle*
[9] L: *urġanlar*
[10] L: *kişilerge*
[11] L: *berdiler*
[12] T: yok
[13] L, T1, A: *doḳsan*
[14] L, A: *tolturtdı*
[15] L: yok
[16] L: *ferzendlerinıñ*, T, T2: *nebirlerinıñ*
[17] L: yok
[18] L: *oġlanlarınıñ*
[19] L: *atlarnı*
[20] L: *andaġ*
[21] L: *ferzendlerin*
[22] L: *imdi* eklenmiş

Türk Dilleri Kütüphanesi

kiçikiniñg[1] atı Ay Ḫān (11) ve andın kiçikiniñg atı[2] Yulduz Ḫān ve andın kiçikiniñg atı[3] Kök Ḫān ve andın (12) kiçikiniñg atı[4] Taġ Ḫān ve andın kiçikiniñg atı Tiñgiz[5] Ḫān. Bu altısı(13)nıñg her ḳaysısınıñg ādemī ḫātūnlardın bolġan tört oġlı bar irdi. (14) Kün Ḫānnıñg uluġ oġlınıñg[6] atı Ḳayı[7] ve ikkinçi[8] Bayat (15) ve[9] üçünçi Alḳa İvli[10] ve törtünçi Ḳara İvli[11]. (16) Ay Ḫānnıñg uluġ oġlınıñg atı Yazır[12] ve ikkinçi Yasır[13] [80b] (1) ve üçünçi Dodurġa ve törtünçi Döger. Yulduz Ḫānnıñg uluġ (2) oġlınıñg atı Avşar ve ikkinçi Ḳızıḳ ve üçünçi Bigdili ve törtünçi (3) Ḳarḳın[14]. Kök Ḫānnıñg uluġ oġlınıñg atı Bayındır ve (4) ikkinçi Beçene ve üçünçi Çavuldur[15] ve törtünçi Çepni. Taġ Ḫānnıñg (5) uluġ oġlınıñg atı Salur ve ikkinçi Eymür[16] ve üçünçi Ala[17] Yuntlı (6) ve törtünçi Üregir[18]. Tiñgiz[19] Ḫānnıñg uluġ oġlınıñg atı İgdir (7) ve ikkinçi Bügdüz[20] ve üçünçi Ava ve törtünçi Ḳınıḳ. Oġuz Ḫānnıñg (8/9) bu altı oġlınıñg[21] ḳumadın bolġan

---

[1] (her yerde) L, T2: *kiçikniñg*, T1: *kiçisiniñg*
[2] L: yok
[3] L: *adı*
[4] L: *adı*
[5] L: *Teñgiz*
[6] L: *oġlı*
[7] L: *Ḳay Ḫān*
[8] L: *ikinçisi*
[9] L: yok
[10] T1, T2, T3: *öyli*
[11] T1, T2, T3: *öyli*
[12] T3: *Yanır*
[13] T2: *Yapır*; T1: *Yaberd*; A: Yasır
[14] T1, T2, T3, A: قرقين
[15] T1, T2: *Çavdır*, T3: *Çudır* ?, A: جاولدور
[16] T: ايمرو *Eymerü* , T2: ايمير *Aymir*, T3: ايمر *Aymer*
[17] L, T1, T2, T3: آله
[18] T2: *Avagir*
[19] L: *Teñgiz*
[20] L: بوكدوز T1: *Bügdiz*
[21] *altı oġlınıñg* L: yok

Türk Dilleri Kütüphanesi

oġlanlarınıŋ͡ġ[1] atları(10)nı[2] aytalıŋ͡ġ, ammā ḳaysı oġlındın[3] bolġanı maʿlūm irmes (11) Kene, Köne[4], Turbatlı, Gireyli, Sulṭānlı, Oḳlı, Kökli, (12) Suçlı, Ḫorāsānlı[5], Yurtçı[6], Çamçı[7], Torumçı[8], Ḳumı[9],Sorḳı. (13) Bu vaḳtda anı Sorḫı diy tururlar[10]. Ḳurçıḳ[11], Suracıḳ, Ḳaraçıḳ, Ḳazġurt (14) Ḳırġız[12], Teken[13], Lala, Mürdeşuy[14], Sayır. İmdi bir niçe iller kim (15) Oġuz Ḫān anlarġa at ḳoyup ayduḳ[15], Oġuz Ḫān[16] neslindin irmesler. (16) Andaḳ[17] hem bolsa şol toyda bar irdi[18]. Ol sebebdin atlarını[19] nāmede [81a] (1) bitiy tururlar[20]. Atları bular[21] turur kim Ḳanḳlı (2) ve Ḳıpçaḳ[22] ve Ḳarlıḳ ve Ḳalaç.

---

1 *Oġuz Ḫānnıŋ͡ġ..... oġlanlarınıŋ͡ġ* T'de bu cümle iki defa yazılmış
2 L: *atların*
3 L: *oġlundın*
4 *Kene Köne* T1, A: *Kene Köz*
5 A: *Yersanlı*
6 L, T1: *Yurnçı;* T3: *Yurtumı*
7 L: *Çabıç*, T3: *Cacı*
8 T: yok
9 A: *Ḳumçı*
10 L: *dirler*
11 L, T1, T3, A: قورجيق *Ḳurçıḳ , Ḳuvarcıḳ*
12 T2: *Ḳızġır*
13 A: *Tike*
14 A: *Mürde*
15 L, T1, T3: *irdi*; T2: *turur azlar* ; A: *turur*
16 L: *Oġuz Ḫānnıŋ͡ġ*
17 L: *andaġ*
18 L: *irdiler*
19 L: *atlarnı*
20 L, T1, T2, T3: *bitip tururlar*
21 T1, T2: *bu*
22 A: *Ḳımçaḳ*; L: yok

Türk Dilleri Kütüphanesi

Kün Ḫānnıñg inileri ve (3) oġlanlarıġa orun bergenniñg[1] ẕikri[2]

İmdi on ikki (4) örgede[3] olturup ülüş alġan kim ve ol ülüşni[4] toġraġan (5) kim[5], taşḳarıda atların[6] tutup olturġan kim, anlarnı beyān[7] ḳılalıñg[8]. (6) Altun örgeniñg[9] törinde Kün Ḫān olturdı. Barça il[10] (7) yaḫşıları ittifāḳ ḳılıp ḳoynıñg başın ve arḳasın ḳuyruḳlı[11] (8) uçasın ve bağrın uçanıñg üstinde ḳoyup[12] Kün Ḫānnıñg (9) aldında ḳoydılar, hem kim ḫān bolsa ülüşleri[13] bu[14] bolsun tidiler[15]. Örgeniñg[16] içki[17] (10) işikinde Irḳıl[18] Ḫᵛāce olturdı. Töşni anıñg aldında ḳoydılar taḳı (11) hem kim vezīr bolsa, anıñg ülüşi bu[19] bolsun tidiler[20]. Saġ ḳolda[21] evvelki (12) örgede Kün Ḫānnıñg uluġ oġlı Ḳayını[22] olturtdılar[23]. Saġ aşuḳlı (13) iliki[24] ülüş berdiler. Bayat anı toġradı. Sorḳı atların tutdı. Bu (14) vaḳtda[25] anı Sorḫı diy tururlar[26]. İkkinçi

---

1 L: *bergen*

2 L: *turur* eklenmiş; *bergenniñg ẕikri* T2: *bergenini aytalıñg*

3 T1, A: *öyde*

4 *alġan .... ülüşni* T2: *alġanlar kimler turur ve anı*

5 T2: *kimler turur*

6 L: *aṭların*

7 *tutup ..... beyān* T2: *tutḳanlar kimler turur olarnıñg hem bolġanı*

8 T2: *inşāallāh teʿālā amnā* eklenmiş

9 T1: *öy-niñg*

10 T2: *ḫalḳlarnıñg*

11 L: *ḳuyruḳ*

12 *ve bağrın ..... ḳoyup* A: yok

13 L, T1, T2: *ülüş*

14 T1, T2: *şol*

15 T1: *didiler*, T2: *tip aydılar ve yana*

16 T1, A: *öy-niñg*

17 T2: *iç*

18 L: *Irġıl*

19 T1, T2: *şol*

20 T1: *didiler*, T2: *tip aydılar ve yana*

21 T1: *ilginde*, T2: *yanındaḳı*

22 A: *Ḳaynı*

23 L: *olturdılar*

24 T1, T2: يليكنى L: يليك لى A: ييلكنى

25 *bu vaḳtda* A: yok

26 L: *dirler*

Türk Dilleri Kütüphanesi

örgede Alḳa İvlini olturtdılar[1] (15) Saġ ḳarı[2] ilikni[3] ülüş berdiler. Ḳara İvli anı toġradı, Lala atla(16)rın[4] tutdı. Üçünçi örgede Ay Ḫānnıng uluġ oġlı Yazırnı olturtdılar[5], (17) saġ yanbaşnı ülüş berdiler, Yasır [81b] (1) anı toġradı, Ḳumı atların[6] tutdı[7]. Törtünçi örgede[8] Dodurġa(2)nı olturtdılar[9] saġ omaçanı[10] ülüş berdiler, Döger anı toġradı, (3) Mürdeşuy atların[11] tutdı. Beşinçi örgede Yulduz Ḫānnıng uluġ oġlı (4) Avşarnı olturtdılar[12] saġ[13] uyluḳnı ülüş berdiler, Ḳızıḳ anı toġradı, (5) Torumçı atların[14] tutdı. Altınçı örgede Bigdilini olturtdılar[15] saġ (6) yaġrınnı[16] ülüş berdiler, Ḳarḳın anı toġradı, Ḳaraçıḳ atların[17] tutdı. (7) Sol yandaġı[18] evvelki örgede Kök Ḫānnıng uluġ oġlı Bayındırnı (8) olturtdılar[19], sol uyluḳnı ülüş berdiler, Beçene anı toġradı, Ḳazġurt (9) atların[20] tutdı. İkinçi örgede Çavuldurnı olturtdılar[21], sol (10) yanbaşnı ülüş berdiler, Çepni anı toġradı, Ḳanḳlı[22] atların[23] tutdı. Üçünçi (11) örgede Taġ Ḫānnıng uluġ oġlı Salurnı

---

[1] L: *olturdular*
[2] T: *ḳar*
[3] A: *ḳarı yilikni*
[4] L: *aṭların*
[5] L: *olturdılar*
[6] L: *aṭların*
[7] *anı.... tutdı* T1: yok
[8] (her yerde) T1: *öyde*
[9] L: *olturdılar*
[10] L: اوماجانی T2: اومه جانی A: اوماچه نی
[11] L: *aṭların*
[12] L: *olturdılar*, (her yerde) T1: *olturġuzdılar*
[13] A: *ḳabrı* eklenmiş
[14] L: *aṭların*
[15] L: *olturdılar*
[16] L, T1, T2: یاغریننی A: *yaġrını*
[17] L: *aṭların*
[18] L: *örgede*
[19] L: *olturdılar*
[20] L: *aṭların*
[21] L: *olturdılar*
[22] T1: *Ḳanikli* ; T2: *ḳanḳlı*
[23] L: *aṭların*

Türk Dilleri Kütüphanesi

olturtdılar[1], sol[2] aşuḳlı (12) yilikni[3] ülüş berdiler, Eymür anı toġradı, Ḳalaç atların[4] tutdı. Törtünçi (13) örgede Ala Yuntlını olturtdılar, sol omaçanı[5] ülüş berdiler, Üregir[6] (14) anı toġradı, Teken[7] atların[8] tutdı. Beşinçi örgede Tiñgiz Ḫānnıñg uluġ (15) oġlı İgdirni olturtdılar, sol ḳarı yilikni ülüş berdiler, Bügdüz (16) anı toġradı, Ḳarlıḳ[9] atların[10] tutdı. Altınçı örgede Avanı olturtdı(17)lar, sol yaġrınnı[11] ülüş berdiler, Ḳınıḳ anı toġradı, Ḳıpçaḳ[12] atların[13] tutdı.

[82a] (1) On ikki yüzlük[14] ve[15] yigirmi tört aymaḳnıñg maʿnāsınıñg ẕikri[16]

Ey tıñgla(2)ġuçı ḳarılar ve ey añglaġuçı yigitler köñglińizni bu söz ṭarafıġa bik (3) tutuñg ve[17] ḳulaḳıñgızını ḳuyı salıñg[18] taḳı bu[19] sözge tüşünüñg. Türkmen(4)lerniñg burunḳı[20] ötken yaḫşıları[21] ve ʿömrini maʿrekede ötken[22]

---

[1] L: *olturdılar*
[2] L: *saġ*
[3] *aşıḳlı yilikni* L: *aşıḳlını*
[4] L: *aṭların*
[5] L: اوماجانی T2: اومه جانی A: اوماچه نی
[6] L, A: اورگار T2: اوراگیر
[7] L, A: تیگان T2: *Tikeni*
[8] L: *aṭların*
[9] L: *Ḳarulıḳ*
[10] L: *aṭların*
[11] A: *yaġrını*
[12] A: *Ḳımçaḳ;* L: *Kalaç*
[13] L: *aṭların*
[14] T2: *yüzlikniñg* ve, L: *yüzlik*
[15] L: yok
[16] *maʿnāsınıñg ẕikri* T2: *maʿnāsı bu kim*
[17] L: yok
[18] *ḳoyı salıñg* T2: *aşaḳ salıñg*
[19] L: yok
[20] L: *evvelḳı*; Kon.ve diğerleri: *burunġı*
[21] T, T1, L: *yaḫşıları*
[22] L: *örgen*, T1: *ötküzgen*, T2: *ötkürgen*

yaḫşıları[1] (5) andaḳ[2] aytıp tururlar kim, Oġuz Ḫānnıñg altı oġlınıñg aṣl ḫātūn(6)larıdın[3] tuġġan[4] nebīreleri[5] yigirmi tört kişi irdiler. Kün Ḫān anlarnıñg (7) her ikkisini bir örgede olturtdı[6]. On ikki bölük boldılar. Bu on ikkisindin (8) tuġġanlarġa[7] Yüzlik tidiler. Anıñg üçün kim her nemerseniñg yüzi kiyinindin[8] (9) yaḫşı bolur. İlniñg ve ḫalḳnıñg yüzleriġa tutḳan[9] yüzlikleri turur timek bolur (10) ve taḳı ol kim, Oġuz Ḫānnıñg bir niçe at ḳoyġan kişileri ve ḳumadın tuġġan (11) nebīreleri[10] munlar hem[11] yigirmi tört kişiler[12] irdiler[13]. Barçasınıñg atlarını yoḳḳarıda bir bir (12) aytıp turur miz. Bularnıñg barçası ivniñg[14] taşḳarısında olturdılar. On (13) ikkisi at tutup olturdı ve on ikkisi işikde olturdı. Bu yigirmi (14) törtdin[15] tuġġanlarġa[16] aymaḳ[17] tidiler. Aṣlı omaḳ turur. Resm turur kim[18] (15) ḳara ulusnıñg barçası sözni bütün ayta bilmes yartı[19] ayturlar. Uşbu (16) çaḳda hem bir kişi bir kişidin sorsa iliñgniñg omaḳı[20] ni turur tip sorar. (17) Omaḳ Moġol tili turur. Bu vaḳtda Ḳalmaḳ hem omaḳ diy turur[21]. Omaḳnıñg

---

1 T2: *kedḫudāları, ötken yaḫşıları* A: *ötkergenler*
2 L: *andaġ*
3 L: *ḫātūnlarındın*
4 T: *tuḳḳan*; T2: *bolġan*; A: *tuḳġan*
5 L: *ferzendleri*
6 T1: *olturġuzdılar*
7 L: *tuġġanlarġa*, T: *tuḳḳanlarġa*, T2: *bolġanlarıġa*
8 T2: *arḳasındın*, T1: *izidin*
9 L: *tutġan*
10 L: *ferzendleri*
11 L: *kim*
12 L: *kişi*
13 Kon.: يردىلار *yerdiler* biçiminde yazılmış ancak bu, *irdiler* olmalı
14 L: *öyniñg*
15 T: *törtidin*
16 T: *tuḳḳanlarġa*
17 T2: *oymaḳ*
18 T, L, T3: yok
19 L: *yarım*, T1: *naḳṣ*, A: *yarını*
20 L: *omaḳnıñg*
21 L: *dip turur*

Türk Dilleri Kütüphanesi

maᶜnāsı [82b] (1) uruġ timek bolur. Türkmenlerniñ[1] on ikki yüzlik ve[2] igirmi[3] tört omaḳ[4] tigenleri(2)niñ maᶜnāsı bu turur[5].

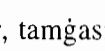
Oġuz Ḫānnıñ nebīrelerinīñ[6] atlarınıñ maᶜnāsı (3) ve tamġaları ve ḳuşlarınıñ ẕikri

Türkmenniñ tāriḫ bileturġan biligli (4) ḳarılarınıñ barıları Oġuz Ḫānnıñ on ikki örgede olturġan yigirmi tört (5) nebīresiniñ[7] atlarınıñ maᶜnālarını[8] ve tamġalarınıñ niçük irgenini ve ḳuşları (6) turġan ḳuşlarınıñ atlarını mundaḳ[9] aytıp tururlar kim, Ḳayınıñ maᶜnāsı (7) muḥkem timek bolur, tamġasınıñ ṣūreti bu turur: ḳuşı Şunḳar. Bayatnıñ (8) maᶜnāsı devletli timek bolur, tamġasınıñ ṣūreti bu turur: ḳuşı Üki[10]. Alḳa İvli(9)niñ maᶜnāsı muvāfıḳ timek bolur, tamġasınıñ ṣureti bu turur: ḳuşı (10) Köykenek[11]. Ḳara İvliniñ maᶜnāsı her ḳayda oltursa ḫargāh birlen[12] olturġuçı[13] timek (11) bolur, tamġasınıñ ṣūreti bu turur ḳamçı teg ḳuşı Göbek Sarı. Yazırnıñ (12) maᶜnāsı iller aḳası[14] timek bolur, tamġasınıñ ṣūreti bu turur: ḳuşı (13) Turumtay. Yasırnıñ maᶜnāsı aldıġa her[15] nemerse uçrasa[16] anı[17] yıḳar[18] timek bolur, tamġası(14)nıñ

---

1 L: yok
2 L: yok
3 L: *yigirmi*
4 L: *aymaḳ*, T2: *oymaḳ*
5 *bu turur* L: yok, T2: *kim uruġları timek bolur imdi* eklenmiş
6 L: *ferzendleriniñ*
7 L: *ferzendleriniñ*
8 L: *maᶜnāsını*
9 L: *mundaġ*
10 T2: *Ükmi* (?)
11 T1, T2: *Köynek*
12 L: *birle*
13 T: *olturġıçı*
14 L: *aġası*
15 T: *bir*
16 T2: *kelse*
17 L, A: yok
18 L: *yıġar*

 Türk Dilleri Kütüphanesi

ṣūreti bu turur: ḳuşı Ḳırġu[1]. Dodurġanıñg maᶜnāsı yurt almaḳnı (15) ve anı saḳlamaḳnı biligçi[2] timek bolur, tamġasınıñg ṣūreti bu turur: (16) ḳuşı Ḳızıl Ḳarçıġay. Dögerniñg maᶜnāsı tögerek[3] timek bolur, tamġasınıñg ṣūreti (17) bu turur: ḳuşı Köçken[4]. Avşarnıñg maᶜnāsı işni[5] yıldam işlegüçi[6] [83a] (1) timek bolur, tamġasınıñg ṣūreti bu turur: ḳuşı Cürre Laçın. Ḳızıḳnıñg (2) maᶜnāsı böke timek bolur, tamġasınıñg ṣūreti bu turur: ḳuşı Sarıca. Bigdili(3)niñg maᶜnāsı[7] sözi ḥürmetli timek bolur, tamġasınıñg ṣūreti bu turur: ḳuşı (4) Bahrī. Ḳarḳınnıñg maᶜnāsı aşlı[8] timek bolur, tamġasınıñg ṣūreti bu turur: ḳuşı (5) Su Bürküti[9]. Bayındırnıñg maᶜnāsı niᶜmetli timek bolur, tamġasınıñg ṣūreti bu turur[10] (6) ḳuşı Laçın. Beçeneniñg maᶜnāsı ḳılġuçı[11] timek bolur, tamġasınıñg ṣūreti bu turur: (7) ḳuşı Ala Toġanaḳ[12]. Çavuldurnıñg maᶜnāsı nāmūslı timek bolur, tamġasınıñg ṣūreti (8) bu turur: ḳuşı Buġdayıḳ[13]. Çepniniñg maᶜnāsı bahādır timek bolur, tamġası(9)nıñg ṣūreti bu turur: ḳuşı Hümāy. Salurnıñg maᶜnāsı ḳılıçlı timek (10) bolur, tamġasınıñg ṣūreti bu turur: ḳuşı Bürküt[14]. Eymürniñg maᶜnāsı (11) baylarnıñg bayı[15] timek bolur, tamġasınıñg ṣūreti bu turur: ḳuşı (12) Encarı[16]. Ala Yuntlınıñg maᶜnāsı[17] ala atlı timek

---

1 L: *Ġırġu*
2 L: *bilgüçi*
3 T1, A: *törek*
4 T1: كوجكان A: كوچكان
5 L: *işin*
6 L: اشلاكوچى *işlegüçi*
7 *böke ..... maᶜnāsı* A: yok
8 L: *işli*, T2: *aşlı ve nanlı*
9 T: *Sur Bükti*; T1: *Su Bükti turur*, T2: *Su Bürküti*; T3: *Su Bükürküni*; A: *Su Bürkiti*
10 L: yok
11 L, T3, A: *saᶜy ḳılġuçı*, T1: *saᶜy ḳılıçı*
12 T1, T2: *Toġan*
13 Kon.: *Buġdaynıḳ*
14 L, T2, T3, A: *Bürküt*
15 *baylarnıñg bayı* T1: *baylar bayı*
16 L, T1: *Encazi*, T2: *Encabi*, T3: *Encaz*, A: *Encazı*
17 L: *bu turur* eklenmiş

Türk Dilleri Kütüphanesi

bolur, tamġasınıñg ṣūreti bu (13) turur: bişik tig[1] ḳuşı Yaġalbay[2]. Üregirniñg maʿnāsı yaḫşı iş (14) ḳılġuçı[3] timek bolur, tamġasınıñg ṣūreti bu turur: ḳuşı Bıḳu[4]. İgdir(15)niñg maʿnāsı uluġ timek bolur, tamġasınıñg ṣūreti bu turur: ḳuşı (16) Ḳarçıġay. Bügdüzniñg maʿnāsı ḫizmetkār timek bolur, tamġasınıñg ṣūreti (17) bu turur: ḳuşı İtalġu[5]. Avanıñg maʿnāsı mertebesi bülend (18) timek bolur, tamġasınıñg ṣūreti bu turur: ḳuşı Tuyġun[6] [83b] (1) Ḳınıḳnıñg maʿnāsı ʿazīz timek bolur, tamġasınıñg ṣūreti bu turur: (2) ḳuşı Cürre Ḳarçıġay.

Oġuz[7] ilinig ʿahd[8] ḳılġanlarınıñg ẕikri

(3) Ḫān başlıḳ[9] barça ḫalḳ aytdılar[10] kim[11], bir tavar yā on yā yüz veyā her neçaḳlıḳ(4)nı öltürseñgiz omaçasını[12] uşbu aytılġan teg[13] üleşip alışsunlar (5) taḳı her ḳaysısı özinig oġlanları birlen[14] ve nökerleri birlen yesünler ve taḳı (6) aytdılar kim, bir kişi günāh-kār[15] bolsa, ol kişi pādişāh olturġan

---

1 *bişik tig* L, T1: yok

2 L: *Yaḳalbay*

3 L: *ḳılġuçı* فيلغوچى

4 T1, T2: *Mıḳva*; T3: *Nıḳu*

5 T1, T2: *Ötelgü*, T3: *İtalġuçı*

6 T2: *Cürre Ḳarçıġay*; A: *Ṭuyġun*

7 L, T2: *Oġuz Ḫānnıñg*

8 T1: *ʿazm*

9 L: *başlıḳlı*

10 L: *tidiler*

11 L: *eger* eklenmiş

12 *bir tavar yā on ..... omaçasını* T: *bir tevārid ve on yüz ve yüz ve her neçaḳlıḳ ḫalḳnı öltürseñgiz müçesini*; L: *bir tavar ve on yüz ve her neçaḳlıḳnı öltürseñgiz müçesini;* T1: *eger bir tavar on yā yüz ve her neçaḳlı hem öltürseñgiz müçesini;* T2: *eger bir tavara yā on tavara* (!) *yā köp her nāme çaḳlı öltürseñgiz müçesini;* T3: *beher av ṣūret on yüzbir niçe ḳoynı öltürseñgiz omacasını*; A: *eger bir tavar on yüz ve her niçe ḳalıḳnı öltürseñgiz müçesini*

13 L: *dik*

14 T: *birle*

15 L: *güneh-kār*

Türk Dilleri Kütüphanesi

yerge yavuḳ[1] bolsa (7) ve yā yıraḳ[2] bolsa ol günāh[3] ḳılġan kişi pādişāhnıñg urugındın bolsa (8) veyā[4] özge urugdın[5] bolsa ḫānnıñg bir kişisi barıp anı yarġu ḳılsa (9) anġa[6] ḫānnıñg inisi ve[7] oġlı ve bigleri hīç kimerse ḳol yapmasun(10)lar ve meni tip[8] kelip turur tip post-penāh[9] bolup eger her kim[10] arḳa bolsa(11)lar, ol arḳa bolġan kişini pādişāh işikine keltürüp arḳasına ḳılıç birlen[11] (12) çapıp ikki bölük[12] ḳılmaḳ kerek tā körgenge köz ve işitkenge ḳulaḳ bolġay (13) ve taḳı ol kim, Oġuz neslindin ve Bozoḳ oġlanlarındın bir kişini[13] (14) pādişāh ḳılġaylar, ikki kişini[14] kötermegeyler. Anıñg üçün ḫān bir bolsa (15) il tüzelür[15] ve ikki bolsa il buzulur[16]. Burunġı[17] ötken biligliler[18] aytıp (16) tururlar kim[19], bir ḳınġa ikki ḳılıç sıġmas [20] ve bir ḫātūnnı ikki er alıp (17) oltura bilmes ve bir yurtġa[21] ikki töre sıġmas[22]. Bir uluġ kāġazġa[23] ʿahd-(18)nāme bitip[24] Kün Ḫān başlıḳ

---

1 L: *yavıḳ*
2 L: *ıraḳ*
3 L: *güneh*
4 L: *ya*
5 L, A: *urugındın*
6 L: *añga*
7 L: yok
8 L: *dip*
9 L: *penā*
10 L: *kimerse*, T2: *kimerse añga fenā bolup*
11 L: *birle*
12 L: *bölek*
13 *bir kişini* T1: *bir kimerseni*; T2: *bir kimerse*
14 L: *pādişāh* eklenmiş
15 T, T1, T3, A: *tüzülür*
16 *ve iki ..... buzulur* L: yok
17 L: *burunḳı*
18 T2, T3, L, A: *biligli kişiler*, T1: *bilgüçi kişiler*
19 T, A: yok
20 L: *sıġmaz*
21 L: *yurta*
22 L: *sıġmaz*
23 T: *ḳazġa*
24 T1: *yazıp tururlar*; T3: *yazıp*

Türk Dilleri Kütüphanesi

inileri ve oġulları ve bigleri ve il(19)niñg ḳarılarınıñg yaḫşıları[1] ve yigitleriniñg yaḫşıları[2], barçaları ḫatda (20) atların[3] bitip ant[4] içdiler kim, tā tirikimiz uşbu aytılġan sözlerdin [84a] (1) ḳaytmas biz[5]. Eger bizdin bolġan oġlanlar ḥelāl-zāde bolsalar tā dünyā (2) āḫir[6] bolġunça bu ᶜahdnāmeni oḳup ᶜamel ḳılġaylar, eger ḥarām-zāde bolup[7] (3) yurtnı buzalı tiseler ᶜamel ḳılmaġaylar tidiler taḳı atların bitip[8] (4) mührlerin basıp ᶜahd-nāmeni Kün Ḫānnıñg ḫazīnesinde[9] ḳoydılar. (5) Oġuz Ḫān ölgende Kün Ḫān yetmiş yaşar[10] irdi ve taḳı yetmiş yıl atası (6) yerinde[11] olturup dād u ᶜadl[12] birlen[13] ḫānlıḳ ḳıldı ve[14] taḳı andın soñg ḥaḳ (7) raḥmetiġa kitdi.

Kün Ḫānnıñg uluġ oġlı Ḳayınıñg ḫān bol(8)ġanınıñg[15] ẕikri[16]

Kün Ḫān ölgendin[17] soñg barça Oġuz Ḫānnıñg nebīreleri[18] (9) ve il yaḫşıları yıġılıp Ḳayını ḫān köterdiler. Ol taḳı atası (10) teg[19] ilge ᶜadālet ḳılıp yigirmi üç yıl pādişāhlıḳ ḳıldı[20]. Ḫaḳ (11) raḥmetiġa kitdi[21].

---

[1] *ḳarılarınıñg yaḥşıları* T: *ḳarı yahşıları*

[2] *ilniñg ..... yaḫşıları* L, T3: *ḳarı yaḫşıları ve yigit yaḫşıları*, T2: *ḳarı yaḫşıları ve yaḫşı yigitleri*

[3] *barçaları ..... atların* A: *ḳatar at*

[4] L: *anı*

[5] L: *ḳaytmaz miz*; T1: *çıḳmas*; T2: *ḳaytmazmizler tip aydılar kim*; T3, A: *ḳaytmas miz*

[6] L: *āḫiret*

[7] T1: *bolsa*, T2: *bolsalar*

[8] T1: *yazıp*

[9] T: *ḫazīnesindin*

[10] T1: *yaşında*

[11] L: *ornında*; T2: *ornunda*; T3: *yurtıda*

[12] L: *ᶜādīl*

[13] L: *birle*

[14] L: yok

[15] L: *bolġannıñg*

[16] L: *turur ve taḳı* eklenmiş

[17] L: *ötkendin*

[18] L: *ferzendleri*

[19] L: yok

[20] L: *ḳılıp*

[21] L: *indi* eklenmiş

Türk Dilleri Kütüphanesi

Dip Baḳuynıng̑ ḫān bolġanınıng̑ ẕikri[1]

(12) Ḳayı Ḫānnıng̑ oġlanları[2] köp irdi. Bir oġlına[3] uluġ ataları Dip (13) Baḳuynıng̑[4] atın ḳoyup irdi[5]. Uluġ kiçik barça ittifāḳ birlen[6] (14) Dip Baḳuynı ḫān köterdiler. Künlerde bir kün Dip[7] Baḳuy Ḫān ḫalḳ(15)dın sordı-kim, bu vaḳtda Oġuz Ḫānnı körgen kişidin kişi bar mu tip[8] (16) aytdılar: Bir kişi ḳalıp turur. Salur ilindin Ulaş atlı tidiler. (17) Ḫān kişi yiberdi[9], Ulaşnı keltürtüp Oġuz Ḫānnıng̑ yurtda (18) turġanda[10] ni iş ḳıla turġanın[11] ve dostlarġa neçük mürüvvet ḳılıp (19) düşmenlerġa ni ṭavr-ı müdārā ḳıla turġanın bir bir sordı. Ulaş hem bilgenlerini[12] (20) aytdı andın soñg̑ Ulaşġa köp enʿāmlar berip ivige[13] [84b] (1) yiberdi[14] ve taḳı Dip Baḳuy Ḫānnıng̑ uluġ bigleri Yazır[15] ilindin (2) Alan[16] ve Arlan[17] Döger ilindin Çekes ve Başı Big[18] ve Bayġu Big ve Bayındır (3) ilindin Ḳabıl[19] Ḫᵛāce irdiler. Ḫān bir kün av avlap yörüy turġanda[20] (4) atdın[21] yıḳılıp

---

1 L: *turur* eklenmiş
2 L: *oġulları*
3 L: *oġlıġa*
4 L,T: *Baḳuy Ḫānnıng̑*
5 L: *irdiler*
6 L: *birle*
7 L, T3: yok
8 L: *dip*
9 L: *yiberip*
10 L: *turġandaki*
11 L, T3: *ve çerikke baraturġanda neçük yöriy turġanın*; T1: *ve kāfirġa barġanda, niçük turı turġanın*; T2: *ʿaskerige neçük ḥürmet ḳılġanın eklenmiş*
12 L: *bilgenlerin*
13 L: *öyge*
14 L: *yiberdiler*
15 T: *Yazer*
16 L: *Alanı*, T3: yok
17 L: *ve* eklenmiş
18 T3: *Taş Big*
19 L, T1, T2, T3, A: *Arḳıl*
20 T3, A: *yörgende*
21 L: *aṭdın*

Türk Dilleri Kütüphanesi

yanbaş süñgeki sındı taḳı andın öldi. Ḳozı[1] Yavı (5) atlı oġlı bar irdi[2] anı pādişāh köterdi[3]. Ottuz yıl pādişāhlıḳ (6) ḳılıp[4] ol-dünyāġa kitdi. Ḳozı Yavı atlı oġlını[5] pādişāh (7) köterdiler[6] anıñg[7] keñgeş bigleri Eymür ilindin Kerünçek irdi, Salur ilindin (8) Tabaḳ[8] irdi ve taḳı Salurdın Enkeşniñg[9] oġlı Ötken[10] ve anıñg oġlı (9) Ḳul Sarı üç arḳa vezīr boldılar. Yüz yigirmi yıl ḫānlıḳ ḳıldı ve taḳı (10) öldi[11].

Oġuz iliniñg yurtları ve anda niçe yıl[12] ve ni[13] reviş birlen[14] (11)olturġanları ve Türkmen tip neçük at ḳoyulġanınıñg[15] ẕikri[16]

(12) Oġuz Ḫāndın tā Ḳozı Yavı Ḫānġaça neçük ki ayttuḳ şundaḳ[17] turur. (13) İmdi İnel Ḫānnı[18] aytur miz, teñgrim buyursa[19] İnel Ḫānnıñg zamā(14)nındın[20] tā[21] biz bu kitābnı aytġan çaḳġaça[22] bir bir[23] aytġumız

---

1 T2: *Ḳoz*
2 T2: *ḫalḳlar* eklenmiş
3 L: *ḳılıp*
4 *otuz .... ḳılıp* L: yok
5 L: *oġlın*
6 *Ḳozı Yavı .....köterdiler* Kon., T1, T2, T3, A: *ammā ol Ḳozı Yavı ḫān bolġanda*
7 T, T1, T3, A, Kon.: *anı*; T2: yok
8 L: *Bataḳ*, T3: *Burak, Budaḳ*
9 L: *Enkeş anıñg*
10 *Enkeşniñg oġlı Ötken* T2: *Enkeş dir irdiler ve anıñg oġlı özi ötken soñg*; T3: *Enkeş atlı Salur Ḳazan anıñg oġlı irken*
11 L: *ölendin soñg*; T3: *ḫaḳḳı raḥmetke bardı* eklenmiş
12 L: yok
13 L: *neme*
14 L: *birle*; *ve ni ..... birlen* T3: yok
15 L: *ḳoyġan-nıñg*
16 L: *turur* eklenmiş
17 L: *şundaġ*
18 L: *ḫānı*
19 T3: *inşā'llāhu teʿālā* eklenmiş; *teñgrim buyursa* L: *inşā'llāhu teʿālā*
20 L: *zamānında*
21 L: *Ebu'l-ġazī ḳabrehu nevverallāhu* eklenmiş
22 *aytġan çaḳġaça* T3: *aytġunça*, L: *vaḳtġaça*
23 L: yok

turur[1]. (15) Barçası[2] rāst turur, hīç ġalaṭı yoḳ turur[3]. Ammā Ḳozı Yavı Ḫān birlen[4] (16) İnel Ḫānnıñg arasında niçe yıl ötkenini cezm ayta bilmey miz[5]. Andaḳ (17) hem bolsa az[6] aytalı, şāyed[7] köp aytsaḳ yalġan bolġay[8]. Tört miñg yıl bar (18) turur andın bile turur miz kim, Oġuz Ḫān Keyumerş zamānında irdi (19) İnel Yavı Ḫānnıñg[9] vezīr vekīli Ḳayı ḫalḳından[10] Ḳorḳut Ata[11] irdi. [85a] (1) Ol bizniñg peyġāmberniñg analarınıñg[12] inisi ʿAbbas evlādınıñg (2) oġlanları Baġdād şehrinde beş yüz yıl pādişāhlıḳ ḳıldılar, (3) Ḳorḳut[13] anlarnıñg zamānında irdi. Keyumerş birlen[14] ʿAbbās oġlanları(4)nıñg arası beş[15] miñg yıl turur. Ḳozı Yavı Ḫān Oġuz Ḫānnıñg[16] beşlençi[17] (5) oġlı turur. Pes özinġiz[18] ḥesāb ḳılınġ[19], Ḳozı Yavı Ḫān[20] birlen[21] Ḳorḳut (6) Atanıñg ḫānı İnelniñg[22] arası niçe[23] yıl bolur[24]. İmdi biz bu aytılġan (7) tört miñg yılda bir bir at-be-at kimniñg bolġanın ve

---

1 *aytur miz turur* L: *ayttuḳ*, T1: *aytḳanımız turur*, T3: *aytġumız turur*
2 L: yok
3 T: *yok*, L: *yoḳ durur*
4 L: *birle*
5 *niçe ..... bilmey miz* T, T3: *cezm bilmey miz niçe yıl ötkenini*, L: *bilmey miz niçe yıl ötkenini*
6 L: *azraḳ üküş*
7 L: yok
8 *yalġan bolġay* L: *şāyed kezzāb bolġay*
9 *İnel Yavı Ḫānnıñg* L: *İnel Ḫān Yavı Ḫānnıñg*
10 T1: *ilidin*
11 T: *atası*
12 *peyġamberniñg analarınıñg* L: *peyġamberimizniñg*, A: *atları-nıñg*
13 L: *Ata* eklenmiş, A: yok
14 L: *birle*
15 T3: *tört*
16 T: *Oġuznıñg*
17 T3, A: *beşinçi*, L: *bişlençi*
18 T2: yok, ® işaretli yere kadar boşluk
19 L: *ḳılınġız*
20 T, T3, A: yok
21 L: *birle*
22 *ḫānı İnelniñg* L, T2: *İnel Ḫānnıñg*
23 L, A: *miñg* eklenmiş
24 T2: *tip aytdılar kim irse ḥesāb ḳılsalar tört miñg yıl bolupdur*

Türk Dilleri Kütüphanesi

kimnin̄g[1] bolmaġanın[2] (8) bilmey turur miz. Munça munça[3] bilmesek hem başdın ayaḳġaça şüretini bile (9) turur miz. Anı aytalın̄g[4]. Oġuz ilinin̄g yurtlarının̄g kün tuġuşı[5] (10) Isıġ Köl ve Almalıḳ ve ḳıblesi Sayram ve Ḳazġurt Taġı ve Ḳaraçuḳ Taġı ve (11) temür ḳazuġı Uluġ Taġ ve Kiçik Taġ ki misnin̄g[6] kānı bolur ve kün batışı (12) Sir suyının̄g ayaġı Yan̄gı Kent[7] ve Ḳara Ḳum. Uşbu aytılġan yerlerniń̄g içinde (13) ornıda tört min̄g ve beş min̄g yıl[8] olturdılar. Taḳı ḳaysı[9] urugı köp (14) bolsa andın[10] pādişāh köterdiler[11]. Mundaḳ[12] Ḳayıdın bir kişini pādişāh köterür(15)ler irdi[13], Ḳayı urugı[14] ve Bayat urugı[15] ve taḳı beş altı az urugılar anġa[16] ḳoşulurlar[17] irdi ve taḳı Salurdın bir kişini pādişāh köterürler irdi[18]. (16) Salur urugı ve Eymür urugı[19] ve taḳı bir niçe az urugılar anġa[20] ḳoşulur irdi. (17) Ve taḳı Yazırdın bir kişini pādişāh köterürler irdi[21], (18) Yazır urugı ve taḳı bir niçe az urugılar anġa[22] ḳoşulurlar[23] irdi. Mundın (19) ḳıyās ḳılın̄g köp urugdın

---

1 L: yok
2 *ve kimnin̄g bolmaġanın* T2: yok
3 *munça munça* L: *muça muça*, T2: *hem bolsa başḳa başḳa aytıp*
4 T2: *beyān ḳılalın̄g ammā*
5 T2: *ṭarafı* eklenmiş; L: *tuġışı*
6 T: *meskūnın̄g kānı*
7 *Yan̄gıı Kent* T: *yan̄g kitder*, L: *Yan̄g kent*, T2: *kent*, A: *Yan̄gı Kend*
8 *ve .... yıl* T3, A: yok
9 T2: il, L: *her ḳaysın̄g* eklenmiş
10 L: *anı*
11 L: *ḳılur irdiler*
12 L, T1, A: *kim* eklenmiş, T3: *ammā;* L: *mundaġ*
13 *köterürler irdi* L: *köterdiler;* T1, T2: *köterdiler irse*
14 T: *urugı*
15 T, T1, T2: yok
16 L: *an̄ga*
17 L: *ḳoşulur*
18 L: *köterür irdiler*
19 L, T, T1: yok
20 L: *an̄ga*
21 L: *köterdiler*
22 L: *an̄ga*
23 L: *ḳoşulur*

Türk Dilleri Kütüphanesi

pādişāh[1] köterip[2] az uruġlar anġa[3] ḳoşulup (20) gāh altı yetti top bolurlar irdi, gāh üç tört top bolurlar irdi ve taḳı[4] (21) biri biri birlen yaġı bolup çapışurlar irdi[5], esīr ḳılurlar irdi[6]. [85b](1) Özlerindin artḳan[7] esīrlerni Māverāü'n-nehir bāzārgānlarına[8] satarlar (2) irdi[9]. Ol vaḳtda ʿIraḳ ve Ḫorāsān ve Māverāü'n-nehirning̃ pādişāhları (3) ve sipāhīleri ve raʿiyyetleri[10] barçaları Tāt[11] irdi. Tātdın[12] özge (4) kişi[13] yoḳ irdi. Sulṭān Maḥmūd Ġaznevīning̃ aṭası Sebük Tegin[14] Ḳayı (5) ḫalḳındın irdi. Özini[15] Türkmenler[16] esīr ḳılıp sevdāgerge[17] satdılar (6) ve taḳı Beçene uruġı hem[18] özindin töre köterip Salur ili (7) birlen[19] yaġı bolup çapışurlar[20] irdi. Beş altı arḳaġaça[21] bu ikki ilning̃ (8) arasında düşmānlıḳ[22] bar irdi. Beçene ili Salur iline ġālib kelür irdi[23]. (9) Anıng̃ üçün Salur ili Beçene ḫalḳını[24] İt Beçene dirler. Beçene ilining̃ Toyma(10)duḳ atlı bir pādişāhı[25] kelip Salur ilini

---

1 L: *pādişāhlıḳ*
2 L: *köterüp*
3 L: *anġa*
4 *bolurlar irdi ..... ve taḳı* L: *bolup*
5 L: *irdiler*
6 L: *irdiler*
7 L: *artġan*
8 L: *bāzārına*
9 L: *satar irdiler*
10 *ve sipāhīleri ve raʿiyyetleri* L: yok
11 T2: *Tāṭ*
12 T2: *Tāṭdın*
13 L: yok
14 L, T2: *Tiken*, T3: *Tekin digen*
15 Kononov'un düzeltmesi: T, T1: *öz*; T2, A: اوزکه*özge* T3: اوزکا *özge*
16 Kononov'un düzeltmesi: A: *Türkmenlerni*; diğerleri: *Türkmenleri*; *özini Türkmenler* L: *özgelerni*
17 L: *sevdāgerġa*
18 *uruġı hem* A: *ḫalḳı*
19 L: *birle*
20 L: *çafışurlar*
21 L: *arḳa arḳaça*
22 L: *yamanlıḳ*
23 L: *keldi*
24 A: *ilini*
25 T2, L: *bar irdi ol* eklenmiş; Kon. *bar irdi ol ḳoşun birlen* eklenmiş; T1: *ḳoşun birle*

Türk Dilleri Kütüphanesi

çapıp[1] Salur Ḳazan Alp(11)nıñ[2] anası Çaçaklını olcalap alıp kitip[3]. Üç yıldın[4] soñ kedḫudāsı (12) Enkeş köp[5] māl birlen[6] yiberip[7] Çaçaḳlını ḳayta aldı. Bu sözlerdin ʿarż ol kim çapḳanla(13)rı yurtlarında olturup çapılġan[8] ilniñ yavdın ḳutulġanları[9] Māverāü'n-(14)nehirġa ḳaçıp barurlar irdi ve şundaḳ[10] ḳılıp[11] bara bara Türkmenniñ (15) köpi vilāyetġa tüşdi, azı[12] ḳaldı. Ol vaḳtda Türkmendin narı[13] ṭarafında (16) olturġan iller köp irdi. Anıñ ḳaysı birini[14] aytayın[15], barça illerdin (17) Türkmenġa yaḳınraḳ olturġan[16] Ḫıṭāy ve Ḳanḳlı ve Nayman irdiler. Ol iller (18) Türkmenniñ ḳalġanın çapa başladılar[17]. Isıġ Köl ve Almalıḳ ve Sayram ve Uluġ (19) Taġlar[18] ve Kiçik Taġlar[19] bu yurtlarnıñ barçasın taşlap Sir suyınıñ (20) ayaḳına[20] kelip pādişāhlarını[21] Yañı[22] Kindde olturtup[23] özleri[24]

---

eklenmiş

[1] L: *çafıp*

[2] *Ḳazan Alpnıñ* L: *Ḳazannı alıp*

[3] Kon.: *kitdi*, L: *keltürüp*

[4] L: *aydın*

[5] T: yok;*Enkeş köp* T1, T2, L: yok

[6] L: yok

[7] *birlen yiberip* T2: *Enkeşke bir niçe māl birle yiberip*; A: *barıp*; L, T: *berip*

[8] L: *çafılġan*

[9] *bu sözlerdin ..... ḳutulġanları* T2: *çapılġandın ḳalġan iller*; *yavdın ḳutulġanları* L: *yaġıdın ḳorḳup ḳaçıp*; Kon. *ḳurtulġanları*

[10] *ḳaçıp ..... şundaḳ* A, L: *bardılar ve şunda*

[11] L: *ḳalıp*

[12] L, T1: *az*

[13] T1: *ārī*

[14] L: *birin*

[15] A: *aytalıñ*

[16] L: *olturur irdi*

[17] A: *çafup* (= *çapup*), L: *çafuf*

[18] L: *Taġ*

[19] L: *Taġ*

[20] L: *ayaġına*

[21] L: *pādişāhlarnıñ*

[22] L: yok

[23] L: *olturdılar*

[24] L: *illeri*

Türk Dilleri Kütüphanesi

Sirning[1] ikki (21) ṭarafın[2] yaylap ve ḳışlap on arḳaları ötkünçe olturdılar[3]. Ve [86a] (1) Māverāü'n-nehirġa tüşken Türkmenlerni[4] Tācikler evvel[5] Türk[6] dirler irdi[7]. (2) Beş altı[8] arḳa ötkendin song yerge suġa[9] tartdı[10] taḳı çengeleri[11] ḳısıḳ[12] ve közleri[13] (3) uluġ ve yüzleri kiçik[14] ve burunları uluġ bola başladı. Türkmen yurtıġa[15] (4) kelip olturġan[16] illerdin esīr ve sevdāger Māverāü'n-nehirge kele başladı. Anlarnı[17] (5) kördiler, taḳı Tācikler Türk tidiler, burunḳı Türklerġa Türk-mānend[18] tip (6) at ḳoydılar. Aning maʿnāsı Türkke oḫşar timek bolur. Ḳara ḫalḳ Türk-(7)mānend tip ayta bilmedi taḳı Türkmen[19] tidiler[20].

İnel Yavıming ḫān (8) bolġanıming ẕikri[21]

Ḳayı Ḳara Ḫᵛācening oġlı Ḳorḳut Ata Salur Enkeş Ḫᵛāce (9) ve Ava Şıban[22] Ḫᵛāce başlıḳ[23] barça Oġuz ili yıġılıp Ḳayı ḫalḳından İnel (10) Yavını

---

1 L: *Sir suyının*
2 A: *ṭarafında*
3 L: yok;*ötkünçe olturdılar* A: *ötdi*
4 T: *Türkmenleri*
5 L: yok
6 A: *Türkler*
7 L: *tidiler*
8 L: yok
9 T3: *Tācikning suyıġa*
10 L: *tatdı*
11 T2: *engseleri* Kon., L:جكه لارى
12 T2: *ḳısġa*
13 L: *otdik irdi* eklenmiş
14 L: *irdi* eklenmiş
15 T2: *yurtlardın*
16 L: yok
17 T: *anları*
18 L: *Türkmen*
19 T: *Türk*
20 *Türk-mānend tip ..... tidiler* L: *Türkmen tidiler*
21 L: *turur* eklenmiş
22 *ḫᵛāce ve Ava Şıban* L: *Ziyā Ḫān*
23 T1: *bolup* eklenmiş

Türk Dilleri Kütüphanesi

pādişāh[1] köterdiler, vezīri[2] Ḳorḳut Ata[3] irdi[4]. Ḳorḳut Ata[5] her nemerse tise İnel (11) Yavı anıñg sözindin çıḳmas irdi. Ḳorḳut Atanıñg kerāmetleri köp (12) irdi[6]. İkki yüz toḫsan[7] beş yıl ʿömr tapdı. Üç pādişāhġa vezīr boldı. İnel (13) Yavı yetti[8] yıl pādişāhlıḳ ḳıldı. İkki oġlı bar irdi. Uluġ[9] oġlınıñg atı Alı[10] kiçiki(14)niñg atı Duylı Ḳayı. İnel Yavı[11] Ḫān[12] öler bolġanda Duylı Ḳayını ornında oltur(15)tup kitdi[13]. Duylı Ḳayı hem Ḳorḳut Atanıñg[14] sözine ʿamel ḳılur irdi ve taḳı (16) Ḳorḳutdın başḳa ikki inaḳ[15] bigi bar irdi[16]. Birisi Bayındır ilindin (17) Bügdüz atlı ve taḳı[17] biri İgdirdin[18] Dönge atlı[19]. Duylı[20] Ḳayı[21] köp yıllar pādişāh(18)lıḳ ḳıldı[22]. Oġlı yoḳ irdi. Aşın aşap ve yaşın yaşap (19) uzaḳ ʿömr tapıp vefāt tapdı[23].

---

1 L: *ḫān*
2 T: *vezīr*
3 T, A: yok, T3: *Ḫᵛāce*
4 *vezīri Ḳorḳut Ata irdi* L: yok
5 T, A: yok
6 *Ḳorḳut .... irdi* L: yok
7 L: *toḳsan*
8 A, L: *munça*
9 *bar irdi. Uluġ* T: *bardı*
10 L: *Alı*
11 *İnel Yavı* T: yok
12 T, L: yok
13 L: *olturtdılar*
14 T, T1, A: *Ḳorḳutnıñg*
15 T3: *ʿınaḳ*
16 A: *kişisi, başḳa ..... bar irdi* L: *başḳalar hem*
17 *ve taḳı* L: yok
18 L: *İgdir*
19 *Dönge atlı* T3: *Dünkgi atlıġ*
20 *Dönge atlı. Duylı* L: yok
21 L: *ili* eklenmiş
22 L: *ḳıldılar*
23 L: *boldılar*, T3, A: *boldı*

Duylı Ḳayınıñg inisi İrkiniñg[1] (20) pādişāh bolġanı[2] ve oġlı Tumannıñg dünyāġa kelgeniniñg ẕikri[3]

Duylı[4] Ḳayınıñg[5] [86b] (1) bir yaḳın ḳarıntaşı[6] bar irdi, İrki atlı. Ol ʿazā[7] igesi bolup (2) olturdı. Barça Oġuz ili ʿazāġa[8] yıġılıp keldiler. Ḳorḳut Ata (3) başlıḳ[9] barça bigler sordılar[10]: Ḫānnıñg[11] köçleriniñg[12] hīç[13] boylarında (4) bar mu tip. Bir dāye ḫātūn kelip aytdı: Ḫānnıñg[14] bir ḥaremi[15] ḥāmile turur. (5) Ümīdimiz bar tiz bolġay tip aytdı[16]: Bir niçe kündin soñg ḫānnıñg[17] ölük (6) aşını berip olturup irdiler. Ḫānnıñg[18] oġlı boldı, tip sivinçi (7) tilediler[19]. İrki başlıḳ barça bigler sivinçi berdiler[20]. İrki ḫalḳġa savun[21] (8) saldı. Her kim himmetiġa lāyıḳ soḳum[22] keltürdiler. Tört yüz yılḳı ve tört (9) miñg ḳoy öltürdiler[23]. Bulġarıdın üç ḥavz tiktürdi[24]. Birisini

---

[1] T2: *İrki tigenniñg*
[2] L: *bolġanıñg*
[3] L: *turur* eklenmiş
[4] T2, T3: *Dulı*
[5] *Duylı Ḳayınıñg* T, T1, A: yok; T2: *İrki atlı* eklenmiş
[6] L: *ḳarındaşı*
[7] L: *ḳara öy*; T2: *şol yurtda*
[8] L: *ḳaraġa*; T1: yok
[9] L: *başlıġ*
[10] L, A: *kim* eklenmiş
[11] T2: *Dulı Ḫān Ḳayınıñg*; A: *Ḫān*
[12] T1: *ẕaīfeniñg*
[13] L: *hem*
[14] T2: *Dulı Ḫān Ḳayınıñg*
[15] L: *ʿayālı*; T1: *ḫātūnı*
[16] A, L: yok; T: *tidi*
[17] T2: *Dulı Ḫān Ḳayınıñg*
[18] T2: *Dulı Ḳayı Ḫānnıñg*
[19] T1: *berdiler*
[20] *İrki .....berdiler* T1: yok
[21] L: *soḳum*; T2: *cavın*
[22] T: *savun*; T2: *cavın*
[23] L: *öltürüp*
[24] T2: *saldurdı kim*

Türk Dilleri Kütüphanesi

ʿaraḳ birlen[1] (10) ve birisini ḳımız birlen[2] ve birisini ḳatıḳ birlen[3] tolturtdı[4]. Bir ay kiçe kündüz (11) toyda[5] barçası[6] yaḫşı ve yaman ʿıyş u ʿişretġa meşġūl bolup[7] ḳarılar yaşın (12) unutdı[8] ve yarlılar[9] malsızlıḳın unutdı[10] ve baylar ölümin unutdılar. (13) Oġuz ili Ḳorḳutġa aytdılar[11]: Bu oġlanġa bir[12] yaḫşı at ḳoyġıl tidiler. (14) Ḳorḳut Ata[13] munıñg[14] atı Tuman Ḫān bolsun tidi. Ḫalḳ aytdılar: (15) Mundın yaḫşıraḳ at ḳoyġıl[15]. Ḳorḳut Ata[16] aytdı[17] Mundın yaḫşı[18] at[19] (16) bolmas tidi. Ol kün-ki, Duylı Ḳayı Ḫān öldi irse bizniñg yurtumızını (17) tuman tutup[20] ḳaranġu[21] boldı. Bu oġul[22] tumanda tuġdı anıñg üçün Tuman at[23] (18) ḳoyduḳ[24]. Ve ikkinçi köñglümdin yaḫşı ırım ve niyyet ḳılıp anıñg üçün Tuman [87a] (1) at ḳoyup turur men kim[25] tuman uzaḳ turmas, tiz kite turġan (2) nimerse bolur[26]. Tumanlı kün āfitāb

---

1 L: *birle*
2 L: *birle*
3 L: *birle*
4 L: *tolturtdılar*
5 L: *ṭoy boldı ṭoyda*
6 L: *barça*
7 L: *boldılar*
8 L: *unutdılar*
9 T1: *faḳīrler*
10 L: *unutdılar*
11 L: *aydılar*
12 L: yok
13 T, T1, A: yok
14 L: *munuñg*
15 Kon., T2, T3, L: *tidiler* eklenmiş
16 T, T1, L: yok, A: *ḫān*
17 *Ḳorḳut Ata aytdı* L: yok
18 L, A: *yaḫşıraḳ*
19 L: yok
20 L: *bolup*, T1: *basdı*
21 A: *ḳaranġuluḳ*
22 L: *oġlan*
23 T: yok
24 *at ḳoyduḳ* T: *ḳoydı*, T1, T2: *ḳoyduḳ*
25 L: yok, T1: *belkim*
26 *kite turġan nimerse bolur* L: *kiter başın yoḳ bolur*

Türk Dilleri Kütüphanesi

bolur, tumannıñg soñgı yaruḳ[1] bolmay bolmas[2]. (3) Azġına[3] turġan tumannı bu oġlannıñg yaşlıḳına oḫşatıp men[4]. Soñg(g)ı (4) āfitābnı bu oġlannıñg[5] yigit bolup atası taḫtında olturup (5) devletli[6] ve uzaḳ ᶜömrli bolġanına oḫşatıp men[7] tidi[8]. Barça ḫalḳ bunı[9] (6) işitip Ḳorḳutġa āferīn āferīn tip ḫoş-ḥāl bolup Tumanġa köp duᶜālar (7) ḳıldılar ve taḳı Ḳorḳut başlıḳ barça ḫalḳ İrkiġa[10] aytdılar: Bir ay toy (8) ḳıldıñg, aşıñg tamām bolmadı ve ḥavżlarġa salġan ḳımız ve ayranıñg köl(9)niñg[11] suyından köp boldı. İmdi bu kündin[12] soñg seni Köl İrki Ḫān tigeli. (10) Tuman özüñgniñg[13] oġlıñg[14] turur. Aġañg Duylı[15] Ḳayınıñg ornında (11) olturup ḫanlıḳ ḳıl[16] ve her ḳaçan Tuman yigit bolsa anġa[17] ni (12) berürüñgni[18] özüñg[19] yaḫşı bilür sen[20] tidiler taḳı Köl İrkini (13) ḫān ḳıldılar. Ḫalḳ birlen[21] yaḫşı maᶜāş ḳılıp olturdılar[22]. Tuman yigit boldı. (14) Duylı[23] Ḳayı Ḫānnıñg bayrı kişileri[24] Tumanġa söz berdiler. Pādişāhlıḳ (15) atañgdın

---

1 T2: *yaruḳlıḳ*
2 T1: *bolmas*; *bolmay bolmas* L, T2, A: *bolur*
3 L: *azġana*
4 L: *oḫşatup men*
5 *bu oġlannıñg* L: *bu oġlanġa oḫşatup men*
6 T2: *ḫalḳlarġa baş bolup*
7 L: *oḫşatup men*
8 L: *irse* eklenmiş
9 L, T1, T3, A: *munı*
10 L: *İrkige*
11 A: *köllerinińg; ayranıñg kölniñg* T3: *ayran suyıdın*
12 *bu kündin* T1: *mundın*
13 L: *özińg*
14 L: *oġlanıñg*
15 L: *Tuylı*
16 T3: *ḳılġıl*
17 L: *aña*
18 L: *berüriñgni*
19 L: *özniñg*
20 *anġa ..... bilür sen* T3: *ḫānlıḳnı aña bergil*
21 L: *birle*
22 L: *olturup*
23 L: *Tuylı*
24 L: *bar irdi* eklenmiş; *bayrı kişileri* T1: *Yabır digen bir kişisi bar irdi*

Türk Dilleri Kütüphanesi

sanġa[1] mirāṣ ḳalġan[2] turur. Barça ḫalḳ ittifaḳ birlen[3] (16) Köl İrkige ʿāriyyet tapşurup irdiler. Bu şarṭ birlen[4] kim, her ḳaçan sen (17) bāliġ bolsaṅ sanġa[5] tapşurġay tip[6]. Tuman bu sözni Köl İrkige bir kişidin [87b] (1) ayturdı[7]. Köl İrki bu sözni işitkendin soṅ ḫalvetde Ḳorḳutġa aytdı (2) taḳı anıṅ maṣlaḥatı birlen[8] ilniṅ yaḫşılarını çarlap uluġ toy ḳıldı. (3) Ḳorḳutnı ivniṅ[9] törinde olturtup Köl İrki Ḫān[10] yükünüp ḳımızlı ayaḳnı sundı.(4) Ḳorḳut[11] ḳımız içip barça ḫalḳ aş yegendin[12] soṅ Köl İrki aytdı: Ey il ve (5) ḫalḳ barçaṅġız[13] bilürsizler pādişāhlıḳ Tumannıṅ[14] ḥaḳḳı irgenin[15]. Bu vaḳt(6)ġaça Tuman yaş irdi anıṅ üçün men[16] işni ḳıla turur irdim. İmdi Tuman (7) uluġ yigit boldı. Atasınıṅ taḫtını[17] tapşura turur men tidi. Barça ḫalḳ Ḳor(8)ḳutġa[18] aytdılar: Ḫānnıṅ ve[19] barça Oġuz iliniṅ iḫtiyārı seniṅ ḳoluṅda[20] turur, (9) ni işni münāsib körseṅ anı ḳılġıl tidiler. Ḳorḳut[21] bu sözni işitken(10)din soṅ kişi yiberip Tumannı keltürtüp[22]

---

1 L: *saṅġa*
2 L: *ḳalıp*, T3: *ḳaldı*
3 L: *birle*
4 L: *birle*
5 L: *saṅġa*
6 T, T1, A: yok, T2'de burada büyük bir boşluk var
7 L: *aytdurdı*
8 L: *birle*
9 L: *öyniṅ*
10 L: yok
11 L: (her yerde) *Ḳorḳut Ata*
12 T: *yengendin*
13 L: *barçaṅġızlar*; *il ..... barçaṅġız* T2: *Ḳorḳut Ata ve illeriṅ yaḫşıları barçalarıṅġız*
14 L: *Tuman*
15 A: *turur rāst*
16 L, T2: *bu* eklenmiş
17 T1: *özine*, T3: *aṅġa* eklenmiş, L: *taḫtın*
18 L: *Ḳorḳut Ataġa*
19 L: yok
20 L: *iliṅġde*
21 L: *Ḳorḳut*
22 L: *keltürüp*

Türk Dilleri Kütüphanesi

ivning[1] ortasında olturtup[2] (11) aytdı[3]: Atang öldi sen yaş ḳaldıng Köl İrki hem atang turur ve hem aḳang[4]. (12) Seni dünyāġa kelgendin[5] tā bu çaḳġaça köp imgekler birlen yaḫşı asrap tu(13)rur. Tāc u taḫt ve il barça yurt sening(k)i[6] turur[7]. Sendin ötünümiz[8] bu turur kim (14) bir niçe kün ṣabr ḳılġıl. Aḳangnıng berkindin narılıḳı[9] yavuḳ[10] bolup turur (15) tidi irse Tuman aytdı: Barça Oġuz ilining yaḫşısı atamnıng vezīri (16) ve mining babam[11] turur sen[12]. Sözingizni[13] ḳabūl ḳıldım[14] tidi. Köl İrkining bir ḳızı bar irdi. (17) Bisyār körkli, ata anasınıng barça işlerine irkli. Ḳorḳut[15] Köl İrki birlen[16] Tumanġa [88a] (1) sözleşip yetti[17] kiçe kündüz toy ḳılıp pādişāhlarġa lāyıḳ[18] esbāb ve (2) tozuḳ[19] birlen[20] ḳızını Tumanġa tapşurdılar[21]. Ol vaḳtda[22] Avşar ilining ḫānı bar irdi, Ayna atlı[23]. (3) Bu

---

1 L: *öyning*
2 L: *olturtıp*
3 L: *aytdılar*
4 L: *aġang*
5 L: *song* eklenmiş
6 L: *sening*
7 *tāc ..... turur* T1: yok
8 L: *ötenemiz*
9 L: *ārī, aḳangnıng ..... narılıḳı* T2, T3: *bu aġanıng ʿömri az ḳalıp turur*
10 L: *yavıḳ; aḳangnıng ..... yavuḳ* T1: *aġang barlıḳıdın angrılıḳı yaḳın*
11 T1: *atam*, A: *hem atamsız*
12 L, T1: *turur siz*, A: *sizning*
13 T1: *ne desengiz sizning sözingizni*
14 T2'de tekrar yeni bir bölüm başlıyor; L: *ḳıldum*
15 L: *Ata* eklenmiş
16 L: *birle*
17 L: *yeddi*
18 L: yok
19 T: *tözük*
20 *esbāb ... birlen* L: *esbāblar tüzetti; tozuḳ birlen* A: *tözükler birlen*
21 T3: *nikāḥlap berdiler*
22 *ol vaḳtda* T, T1, T3: yok, A: *ḳuçaḳıġa yaşurup ʿıyş ʿişret ḳıldılar ve bir birunidin (birindin) mihr ü muḥabbet alışdılar*
23 L: *atlıġ*

Türk Dilleri Kütüphanesi

ḳızını oġlıġa[1] ayturup[2] irdi. Köl İrki ḳabul ḳılıp bermekçi[3] bolup (4) irdi. Ayna Ḫān ḳızını Tumanġa bergenin işitkendin soñg[4] çerik tartıp Köl (5) İrkiniñg üstige[5] yördi[6]. Köl İrki hem uluġ çerik birlen ḳarşı[7] barıp uruşup[8] (6) Aynanı bastı[9]. Aynanıñg oġlını[10] öltürdi ve Avşarnıñg leşkerin[11] ḳırdı. Aynanı (7) ḳavup yurtına bardı. Yurtını alıp altı ay anda olturdı[12], Ayna[13] ḳaçıp (8) özge ilge bardı. Köl İrki ant[14] içip Aynaġa kişi yiberip aytdı-kim (9) bu yamanlıḳnı ḳılġan sen imes irdiñg oġluñg irdi irse cezāsın[15] tapdı[16]. İmdi seniñg birlen[17] (10) ḳarıntaş[18] turur miz kil taḳı yurtuñga[19] ige bol, men ḳayta turur men tidi. (11) İlçi barıp[20] bu sözleriñg[21] barçasın aytdı[22]. Ayna[23] ınanıp kelip Köl İrkini kördi. (12) Köl İrki taḳı[24] yurtını[25] tapşurup[26] ḳaytıp öz yurtıġa tüşdi[27].

---

1 L: *oġulına*
2 L, T3: *tiletip*, A: *itip*
3 Kon., T: *bermek*
4 *işitkendin soñg* L, A: *işitip*
5 L: *üstüñge*
6 L, T1, T3: *yörüdi*
7 L: *ḳarşu*, T3: *ḳarşusıġa*
8 T3: *köp ceng ḳılıp* eklenmiş
9 L: *basdı*
10 L: *oġlun*, T3: *tutup* eklenmiş
11 T3: *tamām* eklenmiş
12 T3: *boldı*
13 A: *ḫān* eklenmiş
14 L: *anı*
15 T, A: yok
16 *irse ... tapdı* T1: yok; L: *ol hem öldi*
17 *imdi seniñg ... birlen* T, A: yok
18 L: *ḳarındaş*
19 L: *yurtıñga*
20 L: *yiberip*
21 T1: *sözlerni*
22 L: *irse* eklenmiş
23 L: yok
24 L: *hem*
25 L,T: *Aynaġa* eklenmiş
26 L: *tapşurdı*
27 T3: *kilip turdı*

Türk Dilleri Kütüphanesi

(13) Tumannıñ oġlı bolġanı ve anġa[1] Yavlı[2] at ḳoyġanları[3] ve yigit yetişkendin (14) soñ Ḳanlı Yavlı[4] at ḳoyġanlarınıñ ẕikri[5]

Tumannıñ[6] Köl İrkiniñ (15) ḳızındın[7] oġlı boldı. Atını Yavlı[8] ḳoydılar[9]. Toġuşlı ve alp boldı ve yigit (16) yetildi. Bir kün[10] sunıñ yaḳasında yigitler[11] birlen oynay turur irdi[12]. Bir yigit bïr(17)len uruşdı anı urayın tip[13] nimerse izledi[14]. Yaḳında bir tup ḳızġan[88b] (1)dın[15] özge nimerse tapmadı[16]. Anıñ uçındın tutup tüpindin çıḳarıp[17] (2) ol yigitniñ boynıġa[18] urdı irse boynı[19] üzüldi[20] taḳı öldi[21]. Köl İrki (3) Ḫān[22] Tuman ve Ḳorḳut[23] barça bigler[24] olturup irdiler.Yavlınıñ bu (4) ḳılġan işin aytdılar irse uluġ ve kiçik ve yaḫşı ve yaman ve körgen ve işitken (5) tañlap ḫayrān

---

1 L: *añga*
2 L: *Yavı*
3 L: *ḳoyġanı*
4 L: *Yavı*
5 L: *turur* eklenmiş
6 L: *ve* eklenmiş
7 T1, A: *bir* eklenmiş
8 L: *Yavı*
9 T, T3: *ḳoydı*, T2: *tidiler*
10 L: *küni*
11 L: *bir yigit*
12 *oynay turur irdi* L: *oynaşur irdi*
13 L: *bir*
14 *nimerse izledi* T3, A: hïç nimerse tapmadı
15 *bir tup ḳızġandın* L: *kördi bir ḳazuḳ olturup eñ ucındın tutup çıḳarup alup;* L: *ḳızġandın*
16 T3: *yoḳ irdi*
17 T3: *soġurıp alıp*
18 L: *bir* eklenmiş
19 T1: *yüzini*
20 A: *irse* eklenmiş
21 *taḳı öldi* A: yoḳ
22 L: *ve* eklenmiş
23 L: *Ata* eklenmiş
24 L: *bile* eklenmiş

Türk Dilleri Kütüphanesi

ḳaldı[1]. Tuman aytdı: Bu oġlannıñ[2] atını bu vaḳtġa(6)ça Yavlı[3] diy turur[4] irdük. İmdi Ḳanlı Yavlı[5] timek kerek[6] tidi irse (7) andın soñ anġa[7] barça ḫalḳ Ḳanlı Yavlı[8] tidiler. Künlerde bir kün Köl[9] İrki (8) Ḫān örgede olturup irdi. Tuman taḳı anda[10] ḥāżır irdi[11]. Ḳanlı (9) Yavlı[12] işikdin kirip keldi ve[13] orta yerde olturdı[14] taḳı Köl İrkige baḳıp (10) aytdı: Ey baba bu olturġan taḫtıñ[15] uluġ atam Duylı[16] Ḳayınıñ[17] turur (11). Bu vaḳtḳaça[18] atam Tumannı yaş turur tip bermediñ. İmdi ni üçün (12) bermey turur sen tidi. Köl İrki Ḫān başını[19] ḳuyı salıp köp olturdı (13) taḳı bir furṣatdın soñ başın[20] köterip aytdı[21]: Bu sözni men sendin burunraḳ aytur (14) tip ümīd ḳılur irdim ve ḫāṣṣa ol kün kim[22] tiken birlen[23] kişiniñ[24] boynın[25] (15)

---

1 L: *ḳaldılar; Uluġ ve kiçik ..... ḳaldı* T3: *bu olturġan barça tañ ḳaldılar*
2 L: *oġlanıñ; bu oġlannıñ* A: *munıñ*
3 L: *Yavı*
4 L: *tip turur*
5 L: *Yavı*
6 *timek kerek* T3: *bolsun*
7 L: yok
8 L: *Yavı*
9 T: yok
10 L, A: yok
11 L: *irdiler*
12 L: *Yavı*
13 L: yok
14 L: *ve* eklenmiş
15 *olturġan taḫıñ* T: *olturġannıñ taḫt*, A: *olturġanıñ taḫt meniñ*
16 L: *Tuylı*
17 L: *ḳayınıñḳı*
18 L: *vaḳtġaça*
19 L: *başın*
20 L: yok
21 *başın ..... köterip* A: yok
22 L: yok
23 L: *birle*
24 L: yok
25 L: *boynun*

Türk Dilleri Kütüphanesi

üzdüñg. Rāst ayta turur sen ḫūb bolur[1] yaḫşı bolur[2], imdi[3] atañgġa (16) tapşurmaḳ[4] kerek.

Tumannıñg ḫān bolġanınıñg ẕikri[5]

Köl İrki bu sözler(17)ni[6] nebīresidin işitkendin soñg Ḳorḳut başlıḳ barça [89a] (1) Oġuz iline kişi[7] yiberip keltürtüp[8] uluġ toy ḳılıp Tumannı[9] (2) ḫān köterip[10] taḫtda[11] olturtup Köl İrki ayaḳ üstinde[12] turup (3) Tuman Ḫānġa aytdı: Atañg ölüp men bu taḫtda[13] olturup ilni[14] sürey (4) turġalı[15] ottuz beş yıl turur. Sendin ümīdim ol-turur[16] kim men niçük ilniñg (5) yaḫşı ve yamannı[17] sorup ni yol birlen[18] pādişāhlıḳ ḳılıp yörigen (6) bolsam sen hem uşol[19] yol birlen yörigey sen[20] tidi. Tuman aytdı: Yaḫşı (7) ayta turur siz, eger miniñg devletim[21] bolsa sizniñg bu[22] naṣīḥatlarıñgızını ḳabūl ḳılġay (8) men[23] tidi. Yurt sözleri tamām bolġandın soñg Köl İrki Ḫān Ḳanlı

---

1 *rāst .....bolur* L: *ol vaḳtdın beri men ḳorḳar irdim imdi bu sözni aydıñg*
2 (814'ten 822'ye ve 824) T1: yok
3 L: yok; *yaḫşı bolur imdi* A: yok
4 T: *tapşurmek*
5 L: *turur* eklenmiş
6 L: *sözni*
7 T1: *ādem*
8 L: *keltürtip*
9 L: *Tumanı*
10 L: yok
11 L: *taḫtında*
12 L: *üstünde*
13 *bu taḫtda* L, T1: *taḫtında*
14 L: yok
15 *sürey turġalı* L: *sürġalı*
16 L: *bu turur*
17 L: *yamanın*
18 L: *birle*
19 L, T1: *şol*
20 L: yörgey sen
21 *miniñg devletim* L: *bizniñg devletimiz*
22 L: yok
23 *ḳılġay men* T: *men*, L: *ḳılġay miz*

Türk Dilleri Kütüphanesi

Yavlı(9)nıñg yüzige[1] baḳıp aytdı[2]: Ey ḳızım oġlı, ḳızdın bolġannıñg dostluḳı[3] (10) bolmas tip işitip irdim[4]. Burunḳı ötkenlerniñg sözlerini[5] yalġan ḳılma(11)dıñg, tidi. Tuman Ḫān tört ay ḫānlıḳ ḳılġandın soñg Ḳorḳut[6] (12) başlıḳ barça ḫalḳ Tumanġa aytdılar: Teñgriġa şükr ḳılġıl, Ḳanlı Yavlı (13) day[7] yaḫşı oġluñg bar. Münāsib ol-turur[8] kim, pādişāhlıḳnı anġa[9] berip[10] (14) özüñg[11] ʿıyş u ʿişretġa meşġul bolġay sen tidiler irse Tuman hem[12] (15) ḳabūl ḳıldı taḳı pādişāhlıḳnı oġlıġa berip[13] tınç köñgül birlen Teñgriniñg (16) bendelikin ḳılıp olturdı.

Ḳanlı Yavlınıñg[14] ḫān bolġanınıñg ẕikri[15]

(17) Ol ʿacāyib bahādır[16] ve mirgen[17] ve alp[18] irdi. Tört ṭarafında[19] yurtlarnıñg [89b] (1) barçasın yavlap alıp[20] özige baḳturdı. Anıñg zamānında böri (2) ḳoyġa ve bars[21] keyikke ve bürküt ḳoyanġa[22] ve

---

1 L: *yüziġa*
2 T1: buraya kadar yok; bkz. L. 246; L: *aydı*
3 L: *dostlıḳı*
4 *işitip irdim* L: *aytıp irdim*
5 L: *sözini*
6 L: *Ata* eklenmiş
7 *Yavlı day* L: *Yavı teg*
8 L: *aytdılar* eklenmiş
9 L: *añga*
10 A: *bergey sen*
11 L: *özing*
12 T: yok
13 A: *özi* eklenmiş
14 L: *Yavnıñg*
15 L: *turur* eklenmiş
16 L: *bahādur*
17 T1: yok; L: *mergen*
18 L: *alıp*
19 A: *ṭarafındaġı*
20 *yavlap alıp* A: *aldı*
21 T2: *yolbarş*
22 L: *köyanga* biçiminde ك *kef* ile yazılmış, istinsah yanlışı olabilir (L34b-14).

Türk Dilleri Kütüphanesi

ḳarçıġay keklikke[1] zūr ḳıla (3) bilmedi[2]. İllerni tüzüp ve yaġılarnı[3] buzup ve öz zamānındaḳı pādişāh(4)lardın üzüp toḫsan[4] yıl pādişāhlıḳ ḳılıp vefāt tapdı.

(5) Mur Yavınıng͡ ḫān bolġanınıng͡ z̄ikri[5]

Ḳanlı Yavlınıng͡[6] ikki oġlı bar irdi. Uluġ(6)ınıng͡[7] atı Mur Yavı ve kiçikining͡[8] atı Ḳara Alp Arslan. Öler[9] bolġanında[10] yurtını (7) ikki böldi[11]. Türkistān ve Yang͡ı Kindni[12] Mur Yavıġa berdi. (8) Talaş birlen Sayramnı Ḳara Alp Arslanġa berdi. L 35a-8[Bir niçe yıl ötkendin song͡ Ḳara Alp[13]] aḳası[14] Mur Yavı birlen yaġı boldı. (9) İl yaḫşıları arada yörüp[15] köp naṣīḥatlar ḳılıp yaraşturalı tidiler. (10) Ḳara Alp[16] Arslan rāzı bolmadı. Āhir ikkisi leşker tartıp Sayram üstinde[17] (11) uruşdılar. Mur Yavı ġālib keldi. Ḳara Alp Arslan uruşda öldi. (12) Barça illerini çapıp[18] bir yıl anda turup ḳaytıp ivige[19] tüşdi. Ḳara (13) Alp[20] Arslannıng͡ bir kiçik oġlı bar irdi. Anı ve köçlerini[21] Mur Yavı (14) alıp keldi ve mundın bir niçe yıllar ötdi. Bir

---

[1] L: *bir birige* eklenmiş
[2] L: *ḳılabilmes irdi*
[3] A, L: *yavılarnı*
[4] L: *toḳsan*
[5] L: *turur* eklenmiş
[6] L: *Yavınıng͡*
[7] T1: *ulısınıng͡*; A, L: *ulug̈ınıng͡*
[8] T1: *kiçisinin͡g͡*
[9] L: *ölür*
[10] L: *bolġanda*
[11] *ikki böldi* T1: *bölüp ikki oġlıġa berdi*
[12] L: *Kentni*
[13] *Bir niçe.... Alp* T, T1: yok; L: *Alıp*
[14] L: *aġası*
[15] L: *yörip*
[16] L: *Alıp*
[17] L: *üstünde*
[18] L: *çafıp*
[19] *ḳaytıp ivige*L: *öyge ḳaytıp*
[20] L. *Alıp*
[21] T1: *killerin*

Türk Dilleri Kütüphanesi

kün Mur Yavı olturup irdi. (15) Ḳara Alp[1] Arslannıñg oġlı keldi. Anıñg yüzige[2] baḳıp aytdı[3]: Eger[4] atañg (16) nādānlıḳ ḳılıp miniñg birlen yaġı bolmasa irdi[5], mundaḳ[6] yetīm bolup sarġarıp [90a] (1) yörmes irdiñg. Diriġā ne ḳılayın tip köp yıġladı taḳı aytdı: Siniñg (2) atıñg Alp Tuġaç bolsun tidi. Atasından ḳalġan yaḫşı kişilerni (3) keltürüp Alp Tuġaçnı anġa[7] tapşurup atasınıñg yurtını berip (4) köçürüp yiberdi. Ḫalḳġa ḥükm ḳıldı: Ḳara Alp Arslannıñg ilindin (5) olca ḳılıp keltürgen kişilerni ḳaytara[8] yibersün[9] tip. Alp Tu(6)ġaç barıp atasınıñg yurtında olturdı. Tört yaḳġa[10] kitkenniñg (7) barçası anġa[11] yıġıldı. Mur Yavı Ḫān yetmiş beş yıl pādişāhlıḳ (8) ḳılıp ol-dünyaġa kitdi.

Mur Yavı oġlı Ḳaranıñg ḫān bolġanınıñg[12] (9) ẕikri

Mur Yavınıñg ḫātūnlarından oġlı yoḳ irdi. Urca Ḫān tigen(10)niñg[13] ilin çapıp[14] alġanda[15] bir zaʿīfeni[16] olca ḳılıp[17] bir niçe kün baḳıp yiberdi. (11) Ol zaʿīfe yurtıġa[18] barġandın soñg Mur Yavı Ḫāndın ḥāmile bolup (12) turur men tidi. Bir niçe aydın soñg[19] oġul tuġurdı. Atını Ḳara ḳoydılar.

---

[1] L: *Alıp*
[2] L: *yüzine*
[3] L: *aydı*
[4] L: yok
[5] L, T1: *sen* eklenmiş
[6] L: *mundaġ*
[7] L: *añga*
[8] T1: *ḳaytarıp;* L: *ḳaytarup*
[9] *ḳaytara yibersün* A: *ḳaytarabersünler;* L: *iybersün*
[10] A: *ṭarafġa*
[11] L: *añga*
[12] L: *bolġanıñg*
[13] *Urca Ḫān tigenniñg* L: *Uġurca Ḫānınıñg*
[14] L: *çafuf*
[15] T1: *alġandın kiyyn;* L: *alġandın*
[16] T: *zaʿīfeġa*
[17] T: *berip*
[18] L: *yurtġa*
[19] T: yok

Türk Dilleri Kütüphanesi

Taġayları(13)nıng[1] içinde ösdi. Yigit bolġandın song ḳaçıp Mur Yavı Ḫān (14) ḳatıġa[2] keldi. Mur Yavı hem anı oġul ḳıldı[3]. Mur Yavı ölgendin song (15) barça ḫalḳ yıġılıp anı ḫān köterdiler. İl birlen[4] yaḫşı[5] maᶜāş ḳılıp[6] (16) ḳırḳ yıl ḫānlıḳ ḳılıp vefāt tapdı[7]

Buġra Ḫānnıng[8] (17) ḫān bolġanınıng[9] ẕikri[10]

Ḳara Ḫānnıng Buġra atlı[11] oġlı bar irdi. (18) Barça ḫalḳ[12] Ḳara Ḫān ölgendin song Buġranı pādişāh köterdiler. [90b] (1) Buġra Ḫān barça ötken atalarındın artuḳ boldı. Uluġ leşker[13] (2) birlen kelip Buḫarā ve Semerḳandnı alıp öz ḳarındaşları[14] yurtında[15] (3) yaġı bolġan sebebdin tura bilmey ḳaytıp kitdi. Andın song kelip[16] (4) Ḫᵛārezm memleketini alıp köp yıllar[17] anda pādişāhlıḳ ḳıldı. Bir kerret[18] (5) arḳa ṭarafıġa[19] leşker tartıp bara turġanda bir kün ḫān aytdı: (6) Köng̈limiz buġday unındın bolġan

---

1 T1: *illerning*
2 T: *ḫattıġa*, T1, T3: *ḳaşıġa*
3 T3: *oḳudı*
4 L: *birle*
5 L: yok
6 L: *ḳıldılar*
7 L: *taptı*
8 Kon., T2, T3, L: *Buġranıng*
9 L: *bolgannıng*
10 L: *turur* eklenmiş
11 L: *atlıġ bir*
12 L: *ittifaḳ birle* eklenmiş
13 L: *leşkerler*
14 L: *ḳarıp*
15 L. yok
16 A: yok
17 L: *yıl*
18 *bir kerret* L: *kim*
19 L: *ṭarafına*

Türk Dilleri Kütüphanesi

aşnı[1] tiley turur[2]. Ügre[3] ve özge (7) aş ḳılġalı bavurçı ve[4] aşnıñg esbābı[5] tapılmadı[6]. Ḫān un keltürtdi[7] (8) ve ḫamīr ḳıldurdı ve özi ḳolı[8] birlen yazıp[9] ḳazanġa saldı. Olturġan nö(9)kerleri hem ḫānġa peyrevlıḳ[10] ḳıldılar. Bişirip içdi[11] taḳı aytdı[12]: Bu aş(10)nıñg atı Buġra Ḫānı bolsun tidi. Bu kün ḫalḳ içinde Buġra tip[13] bişire (11) tururlar, ol aş turur. Ḫānnıñg[14] üç[15] oġlı bar irdi. Uluġınıñg[16] atı (12) İl Tegin ve ikkinçisiniñg[17] atı Ḳozı Tegin ve üçünçisiniñg[18] atı (13) Big Tegin. Tegin maʿnāsı ḳadīm Türk tili birlen yaḫşı ṣūretli timek bolur. (14) Ḫān[19] ḳarı bolġandın soñg pādişāhlıḳnı[20] Ḳozı (15) Teginġa[21] berdi. Taḳı özi tınç[22] olturdı. Babür atlı ḫātūnı bar irdi. (16) Bisyār ʿāḳıle[23] ve zāhide[24] ve ṣāliḥa ve kāfiye irdi[25]. Üç[26] oġlınıñg anası

---

1 L: *aş*
2 L: *tile turur*
3 A: yok
4 *ḳılġalı bavurçı ve* L: *ḳıldı barçası*
5 L: *esbābın*
6 L: *tapmadılar*
7 L: *kiltürdi*
8 L: *ḳol*
9 T1: *yatup*
10 L: *yarılıḳ*, Kon. *yarulıḳ*
11 L: *içdiler ḫān*
12 L: *aydı*
13 *Buġra tip* L: *Buġra Ḫānı aytıp*
14 L: *Buġra Ḫānıñg*
15 Kon. ve diğerleri: yok
16 T1: *ülgisiniñg*, A: *uluġınıñg*
17 L: *ikkinçi*
18 L: *üçünçi*
19 L: *Buġra Ḫān*
20 L: *ḫānlıḳnı*
21 L: *Teginge*
22 T1: *cāmī*
23 L: *ʿāḳıl*
24 L: yok
25 T, T1, A: yok
26 Kon., T1, T2, T3, A: yok

Türk Dilleri Kütüphanesi

irdi[1]. Ol (17) vefāt tapdı[2] irse[3] Buġra Ḫān uluġ ʿazā tutdı[4]. Bir yılġaça[5] (18) kişi birlen sözleşmedi ve ivdin[6] çıḳmadı. Bir kün Ḳozı Tegin atasıġa[7], (19) ḳaçanġaça ʿazā[8] tutup ġamgīn bolup oltura siz[9]. Avġa çıḳıŋ şāyed [91a] (1) köŋlüŋiz açılġay tip atasını[10] her bir kün[11] bir ṭarafge[12] avġa ve seyrge[13] (2) alıp çıḳdı. Bir niçe kündin soŋ imdi ḫānnıŋ köŋline hevā vü (3) heves peydā boldı bolġay tigen vaḳtda[14] aytdı: Bigler ayta turur(4)lar ḫānġa münāsib ol-turur kim, kedḫüdā bolġaylar[15], ḫān aytdı[16]: Andaḳ[17] (5) ḫātūn ni yerdin tapılur ki kelip anaŋnıŋ[18] ornın tutġay tidi[19]. (6) Ḳozı Tegin[20] anam teg bolmasa andın yegrek[21] bolsun tidi. Ḫān (7) her çend kedḫüdā bolman[22] tidi, ammā Ḳozı Tegin iḫtiyārına[23] ḳoymadı. (8) Avşar ilinde[24]

---

1 T, T1, A: yok
2 L: *tafdı*, T: *boldı tapdı*
3 L: *andın soŋ*
4 *ʿazā tutdı* L: *ġuzāt tapdı*
5 *Bir yılġaça* L: *bir niçe yıllar*
6 L: *öydin*
7 L: *aytdı* eklenmiş
8 L: *ġuzat*
9 L: *olturur*
10 L: yok
11 *her bir kün* L: *her kün*, T1, A: *bir kün*
12 L: *ṭarafġa*
13 L: *seyrġa*
14 *tigen vaḳtda* A: *tip*
15 *bolġay tigen ..... bolġaylar* L: *bir niçe bigler cemʿ bolup Buġra Ḫānġa aytdılar ne bolġay kedḫudā bolsaŋızlar anda*
16 L: *aydı*
17 L: *andaġ*
18 *kelip anaŋnıŋ* L: *ḫātūnum*, A: *anaŋnıŋ*
19 L: *anda*
20 L, A: *aydı* eklenmiş
21 L: *barırek*
22 A: *bolmayın*
23 L: *iḫtiyārıġa*
24 L: *ilindin*

Türk Dilleri Kütüphanesi

Egrençe[1] tigenniñg körgeli yaḫşı[2] yurtda at kötergen (9) körkli[3] ḳızı bar irdi[4]. Anı ḫānġa alıp berdi. Ol bed-baḫt ḳızınıñg (10) köñgline bu maʿḳūl boldı-kim[5] Ḳozı Teginniñg manġa[6] meyli bar, anıñg üçün (11) meni atasıġa bahāne birlen[7] alıp[8] bere turur[9] tā özi[10] meniñg birlen (12) be-nihānī ʿıyş ḳılġay yoḳ irse ḳarı kişige meniñg teg[11] ṣāḥib-i cemāl ḳızını (13) ni üçün alıp berür irdi[12] tip. Bir kün Ḳozı Tegin atasın köreyin[13] (14) tip[14] keldi irse ḫān uḫlap yatıp[15] ve ḫātūn olturup irdi[16]. Ḳozı (15) Teginniñg ḳatıġa kelip yüzin ve közin silep saypap[17] irdi[18]. (16) Eri birlen oynaġanda ḫātūnlar neteg[19] ḳılurlar[20] şundaḳ[21] ḳıla başla(17)dı. Ḳozı Tegin köñglindin[22] bu anam ornıġa[23] bolup manġa[24] mihrbānlıḳ (18) ḳıla turġan[25] turur tidi. Yana bir niçe kündin soñg ḫalvet tapıp (19) Ḳozı Teginge aytdı: Hīç meniñg ḫālimdin

---

1 T3: *Etgerençe*
2 *körgeli yaḫşı* A: *bir yaḫşı körgeli;* L: *ḳızı bar turur* eklenmiş
3 T3, A: yok
4 *ḳızı bar irdi* L: yok
5 L: *keldi kim*
6 L: *mañga*
7 *bahāne birlen* L: yok
8 *bahāne birlen alıp* A: yok
9 L: *tidi* eklenmiş
10 *tā özi* L: yok
11 L: *dik*
12 *berür irdi* L: *bardı*
13 L: *körey*
14 *köreyin tip* A: *körgeli*
15 L: *irdi* eklenmiş
16 *olturup irdi* L: *turup*
17 L: *saypap ve sayġap*
18 L: yok
19 L: *teg*; *ḫātūnlar neteg* T: *ḫātūnlar ni tök*; A: *ḫātūnlar niçük*
20 L: *ḳılur*
21 L: *şundaġ*
22 A: *aytdı* eklenmiş
23 L: *orunġa*
24 L: *mañga*
25 T, L, A: *ḳılar tururġanı*

Türk Dilleri Kütüphanesi

ḫaberiñg bar mu, men sanġa[1] [91b] (1) ʿāşıḳ men[2], keçeler uyḳum ve kündüzler ḳarārım yoḳ. Meniñg ḥālimġa (2) ḳaramas bolsañg ni üçün meni[3] ḳarı kişige alıp berdiñg[4] tidi. (3) Ḳozı Tegin aytdı: Sen meniñg anam turur sen[5] eger bu kündin soñg (4) bu ḳılıġıñgnı[6] ḳoymasañg seni pāre pāre ḳılıp her müçeñgni bir[7] yerde (5) ḳoyar men tidi. Ḫātūn[8] vāḳıʿātnı özüniñg ḳarıntaş[9] ḫātūnla(6)rıġa aytıp[10] keñgeşti[11] irse anlar aytdılar: Ḳozı Tegin bu sözni ḫānġa (7) ḫalḳġa aytmasdın burun aytmaḳ[12] kerek, yoḳ irse ölümġa kitersin (8) tip[13] barçası ittifāḳ birlen bir ḫātūnnı yiberdiler. Ol ḫātūn barıp[14] (9) Ḳozı Teginniñg ivindin[15] ötükin oġurlap kiyip Buġra Ḫānnıñg (10) ivige[16] kelip taḳı ḳaytıp barıp ötükni yerinde ḳoyup keldi. (11) Ol keçe ḫān ivde[17] yoḳ irdi. Avġa barıp irdi. Tün (12) yarımındın[18] soñg azġına ḳar yaġıp irdi. Seher vaḳtında ḫātūn (13) ḳıçḳıra başladı. Tañg atġandın soñg[19] ḫalḳ işiddiler kim örgedin (14) yıġlaġan ḫātūnnıñg āvāzı çıḳa turur[20]. Er ve ḫātūn barça yıġılıp (15) örgeniñg eşikine bardılar[21] irse kördiler kim ḫānım

---

1 L: *sañga*
2 *ʿaşıḳ turur men* L: *ʿāşıḳ boldum tidi*; Kon., T1, T2, T3: *ʿāşıḳ turur men*
3 T, A: yok
4 T, T1: *meni* eklenmiş
5 L: *tidi* eklenmiş
6 T: *ḳılġınıñgnı*; A: *işiñgni*
7 L: yok
8 L: *bu* eklenmiş
9 L: *ḳarındaş*
10 L: *aytdı*
11 L: *keñgeşdi*
12 L. *aytmek*
13 L: yok
14 T: *berip*
15 A: yok
16 L: *öyige*
17 L; *öyinde*
18 L; *yarındın*
19 L; yok
20 A: *kile turur*
21 A: *keldiler*

Türk Dilleri Kütüphanesi

yüzin[1] yırtıp barça (16) yerini[2] ḳan ḳılıp ayta turur kim bu keçe seḥer vaḳtında[3] uḫlap[4] yatıp irdim. (17) Bir kişi kelip ḳoynumġa kirdi. Kördüm irse Ḳozı Tegin Ḫān[5] (18) aytdı[6]: Ḳıçḳırma[7] men, turur men[8] sanġa[9] ʿāşıḳ bolup[10] atamġa alıp (19) berdim. Anıñg üçün kim kündüz atamnıñg[11] bolsañg keçe meniñg(k)i bolġay sen [92a] (1) tip yoḳ irse atam ḫātūnnı ni ḳılur irdi[12] tidi. Men (2) ḳıçḳıra berdim, anasıġa mundaġ[13] iş ḳılmaḳ[14] ni yerde bar[15] tip. Mendin (3) bu sözni işitkendin soñg ḳaçıp çıḳıp[16] kitdi. Yanında (4) yatḳan ḫātūnlar bu sözge güvāhlıḳ berdiler ve taḳı ḫānım aytdı: (5) Mundın yaḫşıraḳ[17] güvāh bolmas, yer ḳar turur, izini körüñg tidi. İzni (6) kördiler. Ḳozı Teginniñg ivindin çıḳıp örgege kelip taḳı ḳay(7)tıp Ḳozı Teginniñg iviġa barıp turur[18]. Ḳozı Tegin iznıñg[19] ḳatıġa[20] (8) kelip ayaġın ḳoydı, ikkisi bir teg boldı. Buġra Ḫān avdın keldi, anġa[21] (9) hem aytdılar: Ḫān başlıḳ[22] barça bigler Ḳozı Teginni çaḳırıp aytdılar[23]: (10) Bu ni iş turur kim keçe sen ḳılıp sen. Ḳozı Tegin ol ḫātūndın kör(11)genin ve işitkenin

---

1 L: *yüz*
2 L: *yerin*
3 *seḥer vaḳtında* A: yok
4 L: *uḳlap*
5 L: *mañga* eklenmiş
6 L: *aydı*
7 T1: *ḳıçḳırmaġıl*
8 T: *men ḳıçḳırma turur men*
9 L: *sañga*
10 L: *bolup men*
11 L, T1, A: *atamnıki*
12 L: yok
13 Kon., T1, T2, T3: *mundaḳ*
14 Kon., T1, T2, T3: yok
15 A: *turur* eklenmiş
16 T1: yok
17 L: *yaḫşı*
18 *barıp turur* A: *bardı*
19 L: *iziniñg*
20 L, T1: *ḳaşıġa*, T2: *üstige*
21 L: *añga*
22 T1: *bolup* eklenmiş
23 *Tekinni çaḳırıp aytdılar* L: *Tekin ḳaşıġa bardılar*

Türk Dilleri Kütüphanesi

aytdı takı tidi[1]: Men uyalġanımdın[2] ayta bilmedim. (12) İkkinçi ol kim, ża^ʿīfeni atamġa men alıp berip irdim. Ḫalḳ içinde rüsvā (13) bolmasun tidim. Ol mendin burun ḳarbandı[3] tidi. Ḫalḳ ikki bölük (14) boldılar yarımı ḫātūn sözige[4] ınandılar, yarımı Ḳozı Tegin sözige[5] (15) ınandılar. Āḫir barçaları ittifaḳ ḳılıp[6] ḫānım yanında yatḳan[7] ḫātūn(16)larnı ḫān aldıġa keltürüp sordılar, aytmadılar. Siyāset ḳılur boldı(17)lar irse evveldin tā āḫirġaça ḳılġan keñeşlerini Avşarnıñ (18) ḫātūnlarınıñ aytġan sözlerini ve ötükini[8] oġurlaġanını[9] [92b] (1) bir bir aytdılar irse, Buġra Ḫān Ḳozı Teginġa aytdı[10]: Bu ḫātūnnı (2) unamay irdim[11], şundaḳ[12] bir fitne[13] bolur tip sen meni iḫtiyārımġa (3) ḳoymadıñ. İmdi munı[14] ni ḳıluruñnı[15] sen yaḫşı[16] bilür sen tidi irse (4) Ḳozı Tegin buyurdı[17]: Beş imlik[18] baytalnı keltürüp ikki ayaġın (5) ve ikki ḳolın ve boynın her ḳaysısın bir baytalnıñ ḳuyruġına bağlap (6) baytallarnıñ butlarına nīzeniñ uçı birlen sançdılar. Tolay tolay (7) ḫātūnnı[19] beş pāre ḳılıp her ḳaysısı bir endāmnı öz örgürine[20] alıp kitdi. (8) Buġra Ḫān köp yıllar pādişāhlıḳ ḳıldı ve toḫsan[21]

---

1 L: yok
2 T1: *uyalḳandın*
3 T1: *aytupdı*, T2: *aytıp turur*, T3, A: *ḳarbandı*
4 L: *sözine*
5 L: *sözine*
6 A: *birlen*
7 L: *yatġan*
8 L: *ötükün*
9 T1: *oġurlap alġanı*
10 L: *aydı*
11 *unamay irdim* T: *alura men onamay irdim*; L: *alurda unamay irdim*; A: *alurda men ayındamay irdim* T1: *alurda men oḫşatıp irdim*
12 L: *şundaġ*
13 T1: *fitnelik*, A: *fesād*
14 A: yok
15 T1: *ḳılur sen*
16 *sen yaḫşı* A: *özüñ*
17 L: *sordı*
18 L: *emlik*, T1: *ḳısraḳlı*, T2: *emlük*, T3: *emkeşni*
19 L: *biş baytallar* eklenmiş
20 *öz örgürine* L: *üzüp*; T1: *öz yaylaġına*, T3: *öz oġrıġa*, A: *üzüp öz örgürine*
21 L: *toḳsan*

Türk Dilleri Kütüphanesi

yaşap öldi.

(9) Buġra Ḫānnıñg[1] oġlı Ḳozı Teginniñg ḫān bolġanınıñg[2] z̲ikri[3]

Ḳozı Tegin (10) atası taḫtında olturup düşmenlerini yığlatıp ve dostları(11)nı küldürüp[4] ilge ʿadālet ḳılıp faḳīr miskiṅa ḫayr u iḥsān ḳılıp (12) ḳırḳ yıl ḫān bolup yetmiş beş yaşıġa yetkende oġlı Arslannı[5] (13) ornında olturtup vefāt tapdı[6]

Ḳozı Tegin oġlı Arslan(14)nıñg ḫān bolġanınıñg z̲ikri[7]

Arslan atası[8] taḫtında olturup uluġ (15) ḫān boldı. Köp yıllardın soñg Suracıḳ ili yaġı boldı. (16) Arslan barıp Suracıḳ ilini çapıp[9] ḳalġanını özine baḳındurup (17) keldi. Anda bir yaş oġlannı[10] olcalap[11] keltürüp atını Suvar[12] ḳoyup[13] (18) ḳolında[14] östürdi. Ol ʿaḳıllı ve toġuşlı[15] ve mirgen ve çeçen hünerli[16] [93a] (1) her maḳāmġa ve her yolġa yörümekni bile turġan[17]

---

[1] *Buġra Ḫānnıñg* T: *Buġranıñg*
[2] L: yok
[3] L: *turur* eklenmiş
[4] *dostlarını .....küldürüp* A: yok
[5] L: *Arslanı*
[6] L: *tafdı*
[7] L: *turur* eklenmiş
[8] L: *atasınıñg*
[9] L: *çafıp*
[10] L: *oġlanı*
[11] L: *alıp*
[12] (heryerde) T1: *Suvarcıḳ*
[13] L: *ḳoydı*
[14] L: *ḳoynunda*
[15] T3, A: *dānişli*
[16] A: yok
[17] L: *bile turur irdi*

Türk Dilleri Kütüphanesi

ve ḫanġa inaḳ[1] (2) boldı[2]. Barça işik ḫalḳı[3] köre bilmeslikindin[4] munuñg birlen yaman (3) boldılar. Suvarnıñg ġıybetini ḫānġa neçük ayturlarını bile bilmey yörüp irdiler[5]. (4) Bir kün maᶜrekede Ḫān Suvarnıñg ḳulaḳına[6] söz ayta turur irdi. Saḳalı ḫānnıñg (5) yüzige tigdi. Suvar kitkendin soñg ḫān beglerige[7] baḳıp[8] aytdı: Suvar (6) asrunı öpüp bolup[9] turur tidi. Bigler aytdılar: Biz munıñg[10] ḳıla tur(7)ġan işlerini ḫalvetde ᶜarż ḳılalı tip ḫalvet bolġanda aytdı(8)lar[11]: Fülān vaḳtda fülān malıñgızge[12] mundaġ ḫıyānet ḳıldı ve fülān sırrıñgız(9)nı ḫalḳġa fāş[13] ḳıldı ve yaġıdın alıp kelip irdiñgiz, aṣlıge[14] (10) tarta turur. Biz anıñg ḳılġan yamanlıḳlarınıñg ḳaysı birin ayta(11)lı. Barça işlerindin[15] yamanraḳ bu kim sizniñg köçüñgiz[16] birlen birikip (12) yöriy turur[17] tidiler. Arslan Ḫān aytdı[18]: Suvarnı Yeñgi Kindge[19] (13) ḫizmetke[20] yiberdim[21]. Kelgendin soñg sizlerge tapşu-

---

1 L:*ḫurrem* yigit, T1: *inaḳ yigit*, A: *inaḳ ve yigit*
2 T: *boldılar*
3 T2: *ādemleri*
4 L: *köre bilmesniñgdin*
5 *bile bilmey yörüp irdiler* L: *bilmey yörüp irdiler*, T2: *bile almay yörüp irdiler*, A: *bilmeyin turġanda*
6 L: *ḳulaḳıġa*
7 L: *biglerige*; T, T1: *beglerge*
8 *beglerige baḳıp* A: *biglerge ḳarap*
9 L: yok
10 L: *munuñg*
11 *ḫalvet bolġanda aytdılar* A: *vaḳt tapmay irdük aydılar*
12 L: *malıñgızġa*
13 L: *pāş*
14 L: *aṣlıġa*
15 L: *işlerdin*
16 L: *köçüñgüz*, T1: *ḫātūnlarıñgız*
17 *birikip yöriy turur* L, T3: *birikip turur*
18 L: *aydı*
19 L: *Kentġa*
20 L: *ḫizmetġa*
21 L: *iy(i)berdim*

Türk Dilleri Kütüphanesi

rayın[1]. Neçük (14) öltürürüñgizni sizler yaḫşı bilür sizler[2] tidi[3] taḳı aytdı: Fülān (15) yerde keyik köp irmiş. Özüm barayın tip irdim[4]. Tüne kündin beri (16) barça yerim aġrıy turur[5]. Sizler ḫalḳġa baş bolup barıp otav so(17)ḳunıñg[6] faḳīr ve mīskīn ḳış azuḳı[7] alsunlar. Bigler ḫalḳnı alıp avġa (18) kittiler[8]. Ḫān ḫātūnı birlen[9] keñgeşip[10] ḫaste boldı. Bir niçe kündin soñg (19) ḫarāb boldı irse ivde[11] ḳalġan bigler[12] avġa kitken biglerge (20) ve Suvarġa kişi yiberdiler ḫānnıñg ḥāli yaman boldı yetişe[13] [93b] (1) körsünler tip. Bigler avdın kelür küni ḫān öldi[14], kildiler[15] irse[16] (2) kördiler[17] ḫān ölüp turur. Barça bigler keñgeştiler taḳı ḫānnıñg (3) ölük ve tirik bolġan mālınıñg barçasını[18] aldılar[19]. Ol vaḳ(4)tda Suvar hem keldi. Suvarġa aytdılar: Ḫānnıñg ölükini ḳaçan çıḳarur(5)nı ni yerde ḳoyarını ve ʿazānıñg barça teklīfini ḫānım birlen sen bilür sen[20] (6), sen ḳılġıl. Anıñg üçün tiriklikinde[21] hem siz ikkiñgiz[22] barça işni[23] (7) ḳıla turġan[24] ölgende

---

[1] T: *tapışturayın*
[2] L: *bilür siz*
[3] L: yok
[4] L: *irdüm*, A: yok; *tip irdim* T1: *disem*
[5] *aġrıy turur* L: *aġrır*
[6] *otav soḳunıñg* T: *otav soḳunıḳ*, T1: *otun ? soḳunıḳ*, A: *av soḳunup*
[7] L: *azuḳını*
[8] Kon. ve diğerleri: *kitdiler*
[9] L: *birle*
[10] L: *keñgeş ḳılıp*
[11] L: *öyde*
[12] L: *biglerġa*
[13] A: *yana*
[14] L: *bigler* eklenmiş
[15] T1: *kilip*
[16] L, T1: yok
[17] T1: *körseler*
[18] L: *barçasın*
[19] L: *aldı*
[20] *sen bilür sen* L, T1, T3: yok
[21] L: *tirikde*
[22] L: yok, A,T: *irdiñgiz* eklenmiş
[23] L: *işler*
[24] T1: *imdi* eklenmiş

hem sizler ḳılıñg tidiler taḳı ölük üstine[1] kelme(8)diler, taşlap kitdiler. Suvar, ḫān[2] ayaḳınıñg uçında saḳalını kesip (9) bir taşnı alıp başıġa ve köksige urup barça yerini[3] pāre pāre ḳılıp aytıp (10) yıġlay turur irdi[4]. Ölgeniñg de bolmadım[5]. Bir ayaḳ[6] su bere bilmedim ve ḫizmetiñge yarama(11)dım imdi seni bir yerde[7] ḳoymaḳ üçün turup men. Andın soñg (12) sensiz bu dünyāda yörümek[8] manġa[9] ḥarām turur. Özümni özüm öltürür men (13) taḳı seniñg ayaḳ uçıñgda[10] yatur men[11] tip yıġlap[12] olturup irdi. (14) Ḫān yerindin ḳopa keldi[13] taḳı Suvarnı ḳuçaḳlap yüzindin öpdi[14] (15) taḳı aytdı[15]: Seniñg ve sendin ġıybet ḳıla turġan biglerniñg ḥaḳīḳatin[16] (16) bilmek[17] üçün özümni ölük ḳılıp irdim tidi. Ḫānnıñg tirilgenin (17) işitip barça ḫalḳ keldiler. Ḫānnıñg mālların alıp ölükke ḳaramay (18) taşlap kitken biglerni tutup[18] közlerin kūr ḳılıp ve ḳolların[19] [94a] (1) kestürdi. Arslan Ḫān yetmiş yıl pādişāhlıḳ ḳılıp (2) vefāt tapdı[20].

---

1 L: *üstüne*
2 L: *ḫānnıñg*
3 L: *yerin*
4 *yıġlay turur irdi* L: *yıġladılar andaġ*
5 L: *boldım*
6 T: yok
7 L: *yere*
8 L, T1, A: *yörmek*
9 L: *mañga*
10 L: *uçuñgda*
11 A: *yatar men*
12 L: yok
13 *ḳopa keldi* T1: *tura kildi*
14 L: *öfdi*
15 L: *aydı*
16 T1: *ḥaḳīḳat-i aḥvālin*
17 T: *bilmeklik*
18 L. *tuturup*
19 L: *ḳolını*
20 L: *tafdı*

Türk Dilleri Kütüphanesi

Buġra Ḫānnıñg[1] uluġ oġlı İl Tegin ve (3) anıñg oġlı ʿOs̱mānnıñg ḫān bolġanınıñg ẕikri

Arslan Ḫān(4)nıñg[2] oġlı kiçik irdi. Uluġ ʿammīniñg[3] oġlı bar irdi ʿOs̱mān atlı. Anı (5) ḫān ḳıldılar. On beş yıl[4] pādişāhlıḳ ḳılıp vefāt tapdı.

(6) İl Tegin[5] oġlı İsliniñg[6] ḫān bolġanınıñg[7] ẕikri[8]

ʿOs̱mānnıñg bir inisi (7) bar irdi, İsli[9]. Anı ḫān ḳıldılar. Ol taḳı[10] üç yıl ḫān bolup[11] atası[12] (8) kiyinindin kitdi.

İsli oġlı Şıbannıñg ḫān bolġanınıñg ẕikri

(9) İsliniñg Şıban atlı oġlı bar irdi. Anı ḫān ḳıldılar. Ol taḳı ataları (10) yörgen yoldın yörüp yaḫşıġa yaḫşı ve yamanġa yaman bolup[13] yigirmi (11) yıl atası taḫtında olturup uluġ atalarınıñg köçi(12)niñg yerine tüşüp köçüp kitdi.

---

1 T, L: *Buġranıñg*
2 L: yok
3 T1: *aġasınıñg*, A: yok
4 T: *yıldın*
5 *İl Tegin* T1: *Teginniñg*, A: *İl Teginniñg*
6 T: *İliniiñg*
7 T: *bolġanı*
8 *İl Tegin ... ẕikri* L: yok
9 L: *İl Tegin oġlı ʿOsmānnıñg Aṣlı atlı oġlı bar irdi*
10 *ol taḳı* L: yok
11 *ḫān bolup* L: *pādişāhlıḳ ḳıldı*
12 L: *āḫir atasınıñg*
13 A, T: *pīş kelip*, T3: *iş ḳılıp*

Şıban[1] oġlı[2] Buranның[3] ḫān (13) bolġanınıng[4] ẕikri

Şıbannıng oġlı bar irdi. Buran atlı. Anı ḫān (14) ḳıldılar. Buran taḳı il birlen yaḫşı[5] sülük ḳılıp Oġuz ilining[6] resm(15)lerin ve ḳāʿidelerin ber-ṭaraf ḳılmay on[7] sekkiz yıl pādişāhlıḳ (16) ḳılıp vefāt tapdı.

ʿAlining ḫān bolġanınıng ẕikri[8]

Ol vaḳtda (17) Oġuz ili Sir suyınıng ikki ṭarafında ayaḳına yaḳın olturup irdiler. [94b] (1) Moġol kelip köp[9] çaptı[10]. Anġa[11] tāb[12] keltüre bilmey köpreki köçüp kitdi[13] (2) Ürgenç bardılar[14]. Ḳalġanları ʿAlī tigenni ḫān köterdiler[15] ve ʿAlīning bir yaş oġlı (3) bar irdi Ḳılıç Arslan atlıḳ[16], anġa[17] Şāh Melik laḳab ḳoyup[18]. Bügdüz (4) ilindin Ḳozıcı Big[19] tigen yüz yaşar kişi bar irdi. Ol vaḳtda Oġuz ilining (5) yurtı Sırning[20] ayaḳı, Ürgenç birlen

---

1 L: *Şıbannıng*
2 L: *oġlınıng*
3 L: yok
4 L: *turur* eklenmiş
5 L: yok
6 L: *Oġuz ili*
7 *ḳılmay on* T1: *ḳılmadılar on yıl pādişāhlıḳ ve yana*
8 L: *turur* eklenmiş
9 T1: *mertebeler* eklenmiş
10 L: *çapdı*
11 L: *anga*
12 T1: *ṭāḳat* eklenmiş
13 T1, A: yok; *köçüp kitdi* L: yok
14 L: *köçüp* eklenmiş
15 L: *ḳıldılar*
16 L: *atlıġ bir kişi bar irdi* eklenmiş
17 L: *anga*
18 T1: *irdi* eklenmiş
19 *Ḳozıcı Big* L: *Ḳozıcı*
20 Kon., T2, T3, A, L: *Sir suyınıng*

Türk Dilleri Kütüphanesi

Sirning[1] arası Amu deryāsining[2] ikki ṭarafında[3], (6) Ürgenç birlen[4] Mervning arasındaḳı Ḳumning içi[5] tā Murġab suyining ayaḳı(7)ġaça. ʿAlī Ḫān özi Yangı Kindde olturup Şāh Melikni Ḳozıcıġa tapşurup (8) oġlıġa Ḳozıcıning sözindin çıḳma[6] tidi[7]. Ḳozıcıġa aytdı[8]: Şāh Melikni (9) Oġuz ilining[9] içine alıp bar, anda össün[10]. Bu ḫalḳġa ve ḫalḳ munġa[11] örgensün. (10) İlning bir çetinde[12] men olturup ve bir çetinde[13] oġlum birlen sen bolġıl[14] (11) tip uzatdı. Şāh Melik il içige keldi, ḫalḳ anı[15] pādişāh köterdiler. (12) Bir niçe yıllar ötkendin[16] song Şāh Melik yigit yetişdi ammā ẓālim boldı. Kişi(13)ning körmekke[17] yaḫşı[18] ḳızı ve ḫātūnı bolsa baḳtı[19]. Ḳozıcı köp naṣīḥatlar (14) ḳıldı ḳabūl ḳılmadı. İl Şāh Melikke bī-dādger tip at ḳoydılar[20]. Bara bara (15) il yaḫşılarının ḳızları ve ḫātūnlarıġa zūr[21] ḳıla başladı irse (16) Oġuz ili[22] yıġılıp öltürür boldılar. Anı işitip atası ḳatıġa[23]

---

[1] Kon., T2, T3, A, L: *Sir suyının*
[2] *Amu deryāsının* T3: *Amu suyının*
[3] L: *ṭarafı*
[4] T: *birle*
[5] *Ḳumning içi* T3: *Ḳara Ḳumning*
[6] L, T1: *çıḳmaġıl*
[7] L: *didi*
[8] L: *aydı*
[9] L: *ili*
[10] T3, A: *bolsun*
[11] L: *munga*
[12] T1: *cāyında*
[13] T1: *cāyında*
[14] T1: *olurġıl*
[15] T, L, A: yok
[16] *yıllar ötkendin* L: *yıllardın*
[17] L: *körmegey*, T1: *körmegen*, T2: *körmekli*, T3: *körkli*
[18] L: yok
[19] L: *ḳaradı*
[20] L: *ḳoyup irdiler*
[21] T1, T3: *zūrlıḳ*
[22] L: *barça* eklenmiş
[23] T1: *yanıġa; atası ḳatıġa* T3: *atasıġa ḳarşu*

Türk Dilleri Kütüphanesi

ḳaçtı[1]. (17) Ḳozıcı Big hem[2] kiyinindin[3] kitdi[4] taḳı ʿAlī Ḫān[5] ḳatıġa[6] Şāh[7] Melikdin burun (18) bardı taḳı bolġan vāḳıʿātnı bir bir aytdı andın soñg Şāh Melik bardı. ʿAlī Ḫān [95a] (1) Şāh Melikni[8] tutup ḳamçılattı[9] taḳı ḳolın bağlatıp ḳoydı. Munı[10] işitip (2) Ḳozıcı keldi taḳı ḫānġa munı bendletip ne ḳılay[11] diy turur sen[12] tidi. Ḫān (3) aytdı: Oġuz iline yibereyin[13] diy turur men[14] tā olarnıñg köñgli mendin rāzı bol(4)sun[15]. Ḳozıcı[16] aytdı[17]: Eger Şāh Melikni yibersenğ[18] öltürürler taḳı maġrūr bolup se(5)niñg birlen yaġı bolurlar hem oġluñgdın ve hem iliñgdin[19] ayrılur sen tidi. (6) ʿAli Ḫān aytdı[20]: İlniñg[21] revişini[22] sen[23] körüp kelip sen yaḫşı bilür sen özüniñg[24] oḫşarını (7) aytḳıl[25] tidi[26]. Ḳozıcı aytdı[27]: Maṣlaḥat ol turur kim men ilgeri

---

1 L: *ḳaşdı*
2 L: yok
3 L: *artındın*
4 L: yok
5 L: *Şāh*
6 T1, T3: *ḳaşıġa*
7 L: yok
8 L: yok
9 T: *ḳamçılattılar*
10 T: yok
11 L: *ḳılayın*
12 L: *ḳıla sen*
13 T: *yiberiyin*
14 L: *tidi* eklenmiş
15 A: *bolġay*; L: *tidi* eklenmiş
16 L: yok
17 L: *aydı*
18 L: *iyibersenğ*
19 *ve hem iliñgdin* L: yok
20 L: yok
21 L: *illerniñg*
22 L: *revişin*
23 L: yok
24 T, L, A: yok
25 L: *aytġıl*
26 L: yok
27 L: *aydı*

Türk Dilleri Kütüphanesi

barıp[1] ilge[2] se(8)ninğ tilinğdin ᶜözr aytayın. ᶜAlī Ḫān oġlını urdı ve ḳolın ayaḳın baġlap (9) sen[3] ḫalḳġa yiberdi. Ni ḳılurın[4] ḫalḳ yaḫşı bilür tip, men ilgeri keldim anı aytayın (10) tip ol mininğ soñgumdın tīz kelür tigeyin, sen[5] barça leşkerinğni oġluñġa[6] (11) berip meninğ kiyinimdin[7] yibergil. Men anlarnı sözge yupatıp turġanda[8] Şāh Melik (12) barıp yaḫşılarını tutup öltürsün tā yamanları[9] ḥükmge boyun ḳoyġay tidi[10]. (13) ᶜAlī Ḫān hem bu işni[11] oḫşatıp[12] ḳılur[13] boldı.

Oġuz ilininğ (14) ᶜAlī Ḫānġa yaġı bolup Şāh Melikni öltürüp iv[14] başına[15] Ḳara Ḫān bolup (15) tört ṭarafge kitkeninińg ẕikri[16]

İmdi Şāh Melik ḳaçıp kitkendin (16) soñg ilninğ ni ḳılġanın aytalı. Ol vaḳtda Ürgenç ve Murġab ve Tecende (17) olturġan ilninğ uluġ bigi Ḳayı ilindin Ḳırḳut[17] tigen irdi. [95b] (1) İl içinde bir cinli bar irdi. Miran[18] Kāhin dirler irdi. Ḳırḳut[19] Big[20] (2) anı çaḳırtıp[21] aytdı: Şāh Melik birlen Ḳozıcı Big

---

1 *ilgeri barıp* L: *ilge barıp*
2 L: yok
3 T3: yok, L: *siz*
4 *ni ḳılurın* L: *ḳulların*
5 *tigeyin sen* A, L: *tigendin soñg*
6 L: *oġluñga*
7 L: *artımdın*
8 T3: *turıyın*
9 L: *yamanlarnı*
10 *tā yamanları ..... tidi* L: *tā yamanlarnı hem öltürsün bu ḥükmge boyun ḳoydılar*
11 T1: *maᶜḳūl bilip*
12 T3: *oḫşar körüp*
13 L: *ḳalur*
14 L: *öy*
15 L: *başıġa*
16 L: *turur* eklenmiş
17 L, T3: *Ḳırḳut*, T1: *Ḳırḳurt*, T2: *Ḳorḳut*
18 L, T1, A: *Miran*
19 L: *Ḳorḳut tigen*, T1: *Ḳırḳurt*, T2, T3: *Ḳorḳut*
20 A: yok
21 L: *çaḳırıp*

Türk Dilleri Kütüphanesi

bizdin aġrıp ʿAlī Ḫān (3) ḳatıġa[1] ḳaçıp kitti[2]. İl birlen ḫānnıṉg işi neçük bolur irgen tidi. (4) Miran Kāhin bir sāʿat sözlemey olturdı taḳı aytdı: Tiz Oġuz ili(5)niṉg içinde uruş bolup ḳızıl ḳan ḳara su teg aḳa turur. ʿAlī Ḫān tīz öle (6) turur. Anıṉg ornıġa bir kişi pādişāh bola turur[3] tidi. Bu söz[4] tamām boldı, imdi (7) özge sözni aytalıṉg. Bir kişi bar irdi Ṭuġurmış atlı. Atasınıṉg[5] atı Keranca[6] (8) Ḫʷāce Ḳayı ilindin iv[7] yasay turġan yarlı kişi irdi[8]. Bu vāḳıʿātdın (9) köp yıllar[9] burun[10] Ṭuġurmış bir kiçe yatıp irdi. Tüş körer kim köksindin (10) üç dıraḫt kökerip[11] bülend çıḳdı taḳı butaḳlandı[12] ve yapraḳlandı[13]. İrte (11) turup[14] barıp bu tüşni Miran Kāhinġa aytdı. Bu körgen (12) tüşüṉgni hīç kişiġa[15] aytmaġıl[16] yaḫşı tüş turur bu[17] tidi. Ṭuġurmışnıṉg (13) üç oġlı bar irdi. Her oġlınıṉg başından Ḫudāy yolına bir ḳoy öltürüp (14) pişirip ḫalḳġa[18] berdi. Uluġ oġlınıṉg[19] atı Toḳat, ortançısınıṉg atı (15) Tuġrul[20] ve kiçisiniṉg atı Arslan, Ḳırḳut[21] Bigge[22]

---

[1] T1: قا شى غه *ḳaşıġa*, T3: قاشيغه *ḳaşıġa*
[2] L: *kitdi*
[3] *ʿAlī Ḫān ..... turur* A: yok
[4] A: *sözüm*
[5] L: *anasınıṉg*
[6] T3: *Kemrayim*
[7] L: *öy*
[8] L: *ol* eklenmiş
[9] *köp yıllar* A: yok
[10] L: yok
[11] L: *kökergey tip çıḳdı*
[12] L: *budaḳlandı*
[13] L: *yafraḳlandı*
[14] L: *turıp*
[15] T1: *kimge*; *hīç kişiġa* L: yok
[16] L: *aymaġıl*
[17] L, T1, A: yok; *yaḫşı tüş turur bu* L: *bu yaḫşı turur*
[18] *bir ḳoy.... ḫalḳġa* L: *ṣadaḳa*
[19] L: *oġlunıṉg*
[20] L: *Tuġral*
[21] T, T1, A: *Ḳırḳurt*
[22] T: *bige;* L: *Big Tuġralnı Onbegi*

Türk Dilleri Kütüphanesi

ḳarıntaş[1] irdi. Üçüsi (16) taḳı mirgen ve böke irdi. Ḳırḳut[2] Big Ṭuġrulnı onbigi ḳılıp, anı Ṭuġrul (17) onbigi dirler irdi. İmdi Şāh Melikni aytalıñg. Ḳozıcı Big ʿAlī Ḫānġa Şāh Melikni [96a] (1) meniñg[3] kiyinimdin[4] yibergil tip Yañgı Kentdin kitip Ürgençde olturġan (2) ilniñg içige keldi. Ol vaḳtda ḫalḳ Ṭuġrulnıñg aġzıġa ḳaray (3) turur irdiler. Ṭuġrul Ḳozıcıġa aytdı: Sözniñg rāstını aytġıl[5] yoḳ irse (4) ḳarıġan çaḳıñgda esiñg kitip[6] ḳıyın üstinde[7] öler sen tidi[8]. (5) Ḳorḳḳanındın rāstını aytdı. Ḳozıcını bend ḳıldılar. Barça ilge kişi (6) çapturdılar[9]. On altı miñg kişi yıġıldı. Şāh Melikniñg kele turġan[10] yolına (7) barıp Ḳırḳut[11] Big sekkiz miñg kişi birlen yolnıñg bir yanında turup (8) Ṭuġrul Big[12] sekkiz miñg kişi birlen yolnıñg bir yanında turdı taḳı uzaḳ (9) ḳaravul[13] saldı[14]. Bir kün ḳaravul[15] kele turur tip keldiler[16]. Atlanıp yolnıñg (10) ikki yanın alıp turdılar. Şāh Melikniñg leşkeri yigirmi miñg kişi irdi. (11) Yarımı[17] öte bergende[18] ikki ṭarafdın at saldılar. Uluġ uruş boldı. Ṭuġrul (12) ġālib keldi. Şāh Melikni tutup öltürdiler ve biglerini hem öltürdiler. (13) ʿAlī Ḫān bu ḫaberni işitkendin soñg tīz öldi. Oġuz ili biribiri birlen (14) öçli ve ḳanlı[19] boldılar.

---

1 L: *ḳarındaş*
2 T1, A: *Ḳırḳurt*
3 L: yok
4 L: *artımdın*
5 *rāstını ayġıl* L: *rāst ayġıl*
6 *çaḳıñgda esiñg kitip* L: *çaḳda*
7 T2: *birle*
8 L, T1: *irse* eklenmiş
9 T1: *yiberdiler*
10 T1: *kilen*; *Şāh Melikniñg kele turġan* L: *Şāh Melik kele turur*
11 A: *Ḳırḳurt*
12 L: *hem* eklenmiş
13 L: *ḳaravıl*
14 L: *saldılar*
15 L: *ḳaravıl*
16 L: *keldi*, T1: *kildi bular hem*
17 Kon., T: *yarını*
18 L: *barġanda*
19 T1: *yaġı* eklenmiş

Türk Dilleri Kütüphanesi

İv başına ḳara ḫān tigen boldı[1]. Biribirini çaptı[2] ve (15) biribirini[3] öltürdi ve taḳı[4] Ḳılıḳ[5] Big ve Ḳazan Big ve Ḳaraman[6] Big baş[7] bolup (16) köp il[8] Mañgḳışlaḳ[9] kitdiler. Anlarnıñg içinde her ildin (17) bar irdi. Ammā köpreki Eymür ve Döger ve İgdir ve Çavuldur ve Ḳarḳın ve Salur (18) ve Aġar irdi[10]. ᶜAlicaḳ Bigniñg oġlanları baş bolup Ḥisār tağına [96b] (1) kitdiler ve bir niçe[11] iller Oḳlı ili ve Kökli ili ve Aġar ili ve Sulṭānlı (2) ili Ebu'l-ḫān tağına kitdiler. Yazır[12] ili Ḫorāsāngа barıp Durun[13] (3) eṭrāfında köp yıllar olturdılar. Ol sebebdin Durungа Yazır yurtı (4) dirler. Yazır iliniñg bir niçesi Durun yaḳınıda taġ içinde dihḳanlıḳ (5) ḳılıp olturup[14] irdiler. Bu vaḳtda anlarnı[15] Ḳara Taşlı[16] diy tururlar[17] ve taḳı (6) Salur ilindin Dingli Big başlıḳ on miñg ivli[18] Ḫorāsāngа bardılar (7) taḳı köp yıllar anda olturdılar taḳı andın köçüp ᶜIraḳ ve Fārs (8) bardılar taḳı[19] anda vaṭan tutup ḳaldılar. Ḳınıḳ urugındın Sulṭān Sancar (9) Māzīniñg[20] atası Sulṭān Melik Şāh barıp ᶜIraḳ ve Fārsnı[21] alıp Iṣfahānnı (10) pāy-ı taḫt ḳılıp olturġan vaḳtda Salur illi Dingli Big(11)niñg[22] özüniñg ve evvel barġan

---

1 L: *irdiler*
2 L: *çafdı*
3 L: yok
4 L: yok
5 A: *Ḳutluḳ*
6 A: *Ḳurban*
7 L: *yaġı*
8 L: *iller birer*
9 L: *Mañgġışlaġ*
10 L: *irdiler ammā*
11 T, A, L: *köp* eklenmiş
12 L, Tl: *Yazır*
13 L, Tl: دورون *Durun*
14 T: *olturıp*
15 L: *anlara*
16 L: *daşlı*
17 L: *tiyürler*
18 L: *öyli*
19 *anda ..... taḳı* L: yok
20 T: *ġazīniñg*
21 L: *Parsnı*
22 L: *Big*

Türk Dilleri Kütüphanesi

cemāᶜatnıñg[1] nesillerindin (12) bir niçe kişiler kelip sulṭānġa nöker bolup ᶜarż ḳıldılar kim biz[2] (13) Oġuz ili Salur ḫalḳındın turur miz. Uluġ atalarımız Türkistandın (14) kelgen tururlar tip ḳarıntaşlıḳlarını[3] maᶜlūm ḳıldılar. (15) Ol Salurdın bir niçesi ᶜIraḳdın ḳaytıp Mañgḳışlaḳ[4] keldiler.(16) Anlarnıñg neçük kelgenlerini Teñgrim buyursa[5] aytḳum turur[6]. Burunḳı (17) ötken ḫalḳ[7] aytıp tururlar[8]: Oġuz ili köçüp[9] çekip yörümedük[10] [97a] (1) yol barmu ivin tutup olturmaduḳ[11] yurt bar mu

(2)Ṭuġurmış oġlı Ṭuġrulnıñg ḫān bolġanınıñg ẕikri[12]

Oġuz iliniñg (3) Şāh Melik buzuḳlıḳındın[13] kitmey Sir suyınıñg ayaḳında ve Amu suyıda (4) olturup ḳalġanları Ṭuġurmış oġlı Ṭuġrulnı ḫān köterdiler. Ol (5) yigirmi yıl pādişāhlıḳ ḳılıp vefāt tapdı. Ve andın soñg Ṭuġur(6)mış-
nıñg kiçik oġlı Arslannı ḫān ḳıldılar. Ol taḳı on yıl pādişāh(7)lıḳ ḳılıp kitkenleriñg kiyinindin[14] kitti irse anıñg[15] oġlı Aṣilzāde(8)ni[16] ḫān ḳıldılar. Ol hem yigirmi yıl dünyālıḳ şarābına esrep yörüp (9) esrüklikdin[17] ayıldı irse közin açıp kördi, uluġ atalarınıñg[18] ḳatında (10) yatıp turur. Anıñg bir oġlı bar irdi. Ol oġlanġa uluġ atasınıñg (11) atın ḳoyup irdi, Arslan tip.

---

1 L: *cemāᶜat-leriñg*
2 L, T1, A: *bizler*
3 L: *ḳarındaşlıḳlarını*
4 L: *Mañgġışlaġ*
5 *Teñgrim buyursa* L: yok
6 L: *aytġumız turur inşā'allāhu teᶜālā*
7 *burunḳı ötken ḫalḳ* L: *tārīḫ igeleri*
8 L: *aytıp turur*
9 T: *köçip*
10 T: *yörümek*
11 T: *olturmaḳ*
12 L: *turur* eklenmiş
13 L: *buzuḳlıḳında*
14 *kitkenleriñg kiyinindin* T1: *kitkenleri izindin*
15 *kitkenleriñg .....anıñg* L: *vefāt taptı andın İrsarınıñg*
16 *Aṣılzādeni* L: *aṣıl zātını*
17 L: *esriklikdin*
18 L: *ataları*

Türk Dilleri Kütüphanesi

Arslannı ḫān ḳıldılar (12) Ol taḳı on yıl atası[1] yerinde[2] olturup vefāt tapdı[3]. Andın (13) ikki[4] yaş oġlan[5] ḳaldı. Uluġınıñ atı Kökem Bakuy kiçikiniñ atı Sereng. Kökem (14) Baḳuynı pādişāh ḳıldılar. Köp[6] kiçik irdi. Yaḫşı ve yamannı bilmes (15) irdi. Ol zamānda Oġuz iliniñ bir yaġısı bar irdi. Ḳaraşıt atlı. (16) Ol Arslan Ḫānnıñ ölgenin ve andın yaş oġlanlar ḳalġanın (17) ve anlar pādişāhlıḳ ḳıla bilmey Oġuz iliniñ aġzı ala bolup (18) turġanın işitip atlandı[7] taḳı kelip Arslan Ḫānnıñ ordasın ve (19) biglerniñ ivlerin[8] çaptı. Kökem Baḳuynı at[9] aldına alıp ḳaçtılar[10]. Ol vaḳt[11] [97b] (1) Sereng beşikde irdi. Anı yaġı olca ḳılıp alıp[12] kitdi. Andın (2) soñ köp yıllar[13] ötdi. Sereng yigit yetişkendin soñ aḳası[14] Kökem Baḳuyġa kişi yiber(3)di men ḳaça bilmey men, aḳam kelip meni ala körsün[15] tip. Munı işitip Kökem (4) Baḳuy[16] barça[17] Oġuz iliniñ leşkerin alıp barıp Ḳaraşıtnı çapıp[18] (5) inisi Serengni alıp[19] isen amān[20] ivine[21] keldi. Kökem Baḳuy yigirmi (6) yıl pādişāhlıḳ ḳılıp vefāt tapdı.

---

1 L: *atasınıñ*
2 L: *ornında*
3 L: *taptılar*
4 A: *bir*
5 *yaş oġlan* T: *oġlunı*
6 *Baḳuy ..... köp* L: yok
7 L: *aṭlandı*
8 L: *öylerin*
9 L: *aṭ*
10 *at .... ḳaçtılar* T3: *aṭġa minip ḳaçdı*
11 *ol vaḳt* T, T1, A: yok
12 A: yok
13 T: *yıl*
14 L: *aġası*
15 *ala körsün* A: *alıp kite körsün*
16 *munı işitip Kökem Baḳuy* L:*Kökem Baḳuy munı işitip*
17 L: *işitip*
18 L: *çaptı*
19 L: *barıp* eklenmiş
20 L: *amān isen*
21 L: *öyine*

Türk Dilleri Kütüphanesi

Arslan oġlı Serengniñ (7) ḫān bolġanınıñ[1] ẕikri

Kökem Baḳuy ölgendin soñ inisi[2] Serengni (8) pādişāh ḳıldılar[3]. Ol taḳı on yıl pādişāhlıḳ ḳılıp[4] atası[5] kiyinindin[6] (9) kitti. Andın soñ Oġuz ilindin pādişāh bolġan Ḳınıḳ uruġındın (10) Selçuḳ[7] Bay başlıḳ köp il köçüp Sir yaḳasında Ḫocend şehrine (11) keldiler. Anda köp yıllar[8] olturup Nur vilāyetige[9] bardılar. Anda (12) yüz yıl olturup köçüp Ürgenç bardılar. Ürgençde oltura bilmey köçüp (13) Ḫorāsān bardılar taḳı Mervdin[10] Ebu'l-ḫānġaça olturdılar. Ol (14) vaḳtda Ḫorāsān Sulṭān Maḥmūd Ġaznevīniñ nebīrelerініñ ḳollarında (15) irdi. Olarnıñ devletlerініñ kāseleri tolup[11] töküleyin[12] (16) dip[13] turġan vaḳt irdi. Selçuḳīler Merv-i Şāh-ı Cān[14] şehrini alıp (17) Ṭuġrul Bigni pādişāh ḳıldılar. Alp[15] Arslan ve Sulṭān Melik Şāh ve (18) Sencer[16] Māżī munlar şol cemā'atdın[17] tururlar. Ol pādişāhlarnıñ [98a] (1) ḥikāyetlerini bizniñ aytmaġımız[18] ḥācet irmes. Bizdin (2) burunḳı ötkenler ol pādişāhlarnıñ neseblerin beyān ḳılmaḳ (3) üçün çendān kitāb aytıp[19] tururlar. Anıñ ḥesābını[20] Ḫudā-yı Te'ālā[21] (4)

---

1 *Serengniñ ḫān bolġanınıñ* T1: *Serāyıñgnı pādişāh bolġanını*
2 L: yok
3 L: *köterdiler*
4 L: *ḳıldı*
5 T1, L: *aġası*
6 L: *artındın*
7 T1: *Salçuḳ*, T, L: *Selçuḳī*
8 L: *yıl*
9 L: *vilāyetiġa*; *Nur vilāyetige* T3: *yana vilāyetleriġa*
10 A: *Mevrdin*
11 L: *tolap*
12 T: *tökdi*
13 L: *tip*
14 L: yok, A: *cihān*
15 L: *Alıp*
16 L: *Sulṭān Sencer*
17 L: *cemā'atlardın*
18 *bizniñ aytmaġımız* L: *her yerde meşhūr aytmaḳ tururlar munda aytmaḳ*
19 L: *aytup*
20 L: *ḥesābın*
21 T, L, A: yok; *Ḫudā-yı Te'ālā* T2: *Allāh Ḫudā*

Türk Dilleri Kütüphanesi

yaḫşı bilür. Selçuḳïler Türkmen bolup ḳarıntaş[1] miz tip ilge ve (5) ḫalḳġa fāydası[2] tigmedi[3]. Pādişāh bolġunça Türkmenniñg Ḳınıḳ[4] (6) uruġından miz tidiler[5] taḳı pādişāh bolġandın soñg (7) Efrāsiyābnıñg bir oġlı Keyḫüsrevdin[6] ḳaçıp Türkmenniñg (8) Ḳınıḳ uruġınıñg[7] içine[8] barıp anda ösüp ḳalıp turur. (9) Biz anıñg oġlanları ve Efrāsiyābnıñg neslindin bolur miz tip (10) atalarını sanap[9] ottuz beş arḳada Efrāsiyābġa[10] yetkürdiler. (11) Oġuz ili Kökem Baḳuy birlen Serengdin[11] soñg[12] öz başına pādişāh[13] köterip (12) oltura bilmediler. Oġuz iliniñg[14] Mañgḳışlaḳ ve Ebu'l-ḫānda oltur(13)ġanları Ürgençde her kim pādişāh bolsa anġa[15] tābiᶜ boldılar ve Ḫorāsānda (14) olturġanları Ḫorāsānda her kim pādişāh bolsa anġa[16] tābiᶜ boldılar (15) ve Maveraü'n-nehirde ve her yurtda olturġanları şundaḳ[17] boldılar.

---

1 L: *ḳarındaş*
2 L: *pāydası*, T1: *pāydası*
3 L: *taḳı* eklenmiş
4 A: *tigen* eklenmiş
5 *pādişāh ..... tidiler* L: yok
6 L: *bar irdi ol kiçiklikdin*
7 L: *uruġı*
8 T1: *işikine*, A, L: *içinde*
9 L: *sayap*
10 L: *Afrāsiyābġa* (medli elifle yazılmış)
11 L: *Serin*
12 L: yok; *Serengdin soñg* T, T2: *Serengdin*
13 L: yok
14 L: *ili*
15 *Ürgençde .... anġa* L: *Ürgençdeki pādişāhlarġa*
16 *Ḫorāsānda ..... anġa* L: *pādişāhġa*
17 L: *şundaġ*

Türk Dilleri Kütüphanesi

Salur[1] Ögür(16)cıḳ[2] Alpnıŋ atalarınıŋ ve inilerinіŋ[3] ve oġlanlarınıŋ[4] ẕikri

[98b] (1)Şāh Melik buzuḳlığında[5] Dingli Big başlıḳ ʿIraḳġa barġan (2) Salur ili köp yıllar anda olturġandın soŋ[6] olarnıŋ içinde (3) Ögürcıḳ atlı[7] bir toġuşlı yigit peydā boldı. Türkmenlerniŋ tārīḫ bile (4) turġan kişileri[8] Ögürcıḳ Alpnı on altı arḳada Oġuz (5) Ḫānġa yetkürüp mundaḳ[9] sanap tururlar[10] kim, Ögürcıḳ Alp atası (6) Ḳara Ġāzī[11] Big anıŋ atası Ḳaraç anıŋ atası Benām Ġāzī, anıŋ atası Burıcı (7) Ġāzī, anıŋ atası Ḳılal Ġāzī, anıŋ atası İnel Ġāzī, anıŋ atası (8) Süleyman Ġāzī, anıŋ atası Ḥaydār Ġāzī, anıŋ atası Ötküzli Oris, (9) anıŋ atası Ḳazan Alp, anıŋ atası Enkeş, anıŋ atası Ender, anıŋ atası (10) Ata[12], anıŋ atası Timür, anıŋ atası Salur, anıŋ atası Taġ Ḫān (11) anıŋ atası Oġuz Ḫān. Bu söz maḫz ġalaṭ[13] turur. Anıŋ üçün (12) kim Oġuz zamānındın tā bu vaḳtḳaça beş miŋ yıl ötüp turur. (13) Ögürcıḳ zamānındın tā bu[14] vaḳtḳaça beş yüz[15] yıl[16] altı yüz yıl[17] bolup (14) turur. Oġuz birlen Ögürcıḳnıŋ arası tört miŋ

---

1 A: *ili* eklenmiş
2 A (her yerde): *Ögürcük*
3 T: *inileri*
4 *atalarınıŋ ..... oġlanlarınıŋ* L: *illerіnіŋ*
5 L: *bozoḳlıḳında*
6 L: yok
7 *Ögürcıḳ atlı* A: yok
8 *Türkmenlerniŋ ..... kişileri* L: *tārīḫ igeleri aytıp tururlar*
9 L: *mundaġ*
10 L: *turur*
11 T1 (her yerde): *Ḳazı*
12 *anıŋ atası Ata* L: yok
13 *maḫz ġalaṭ* L: *bu sözlerde ḫilāf bar*
14 T: yok
15 *yıl ötüp .....yüz* A: yok
16 L: *ötüp turur* eklenmiş T1: *yā* eklenmiş
17 *altı yüz yıl* L: yok

Türk Dilleri Kütüphanesi

tört[1] yüz yıl[2] (15) on altı arḳa[3] tört yüz yılda her çend köp[4] bolsa tört yüz elig (16) yılda öter. Pes Ögürcıḳnıng̃ tört ming̃ yılda ötken atalarınıng̃ (17) atı ḳanı? Bu bitilgen on altı kişi Oġuz oġlanları irgeni rāst [99a] (1) ve Ögürcıḳnıng̃ ataları irgeni hem rāst, ammā ḳaysı kişi kim il içinde (2) meşhūr bolsa anı bitip turur ve ġayr-ı meşhūr kişilerni bitimey tururlar. (3) Ḫudāy bilür kim bu bitilgen kişilerning̃ her ḳaysısınıng̃ arasında[5] on (4) beş yā yigirmi kişining̃ atı bitilmey ḳalıp turur. Anıng̃ üçün ayta turur (5) men[6] kim Oġuz birlen Ögürcıḳnıng̃ arasında tört ming̃ tört yüz yıl keçip (6) turur. Her ming̃ yılda ḳırḳ arḳa ötse kerek[7] kim ikki yüz arḳa[8] ötkey irdi. Pes ġalat (7) tigen niçük bolur[9]. Bu felekning̃ gerdişini nimerselerini unutturmaġan turur kim[10] bu anıng̃ (8) ḳatında[11] sehl turur. Bu sözning̃ ġalaṭlıḳı[12] yana ber-vech bu kim Salur Ḳazannı (9) altı arḳa ötüp yettilençi arḳada Oġuz Ḫānġa yetkürüp tururlar. İmdi[13] bu sö(10)zini[14] oḳuġan[15] ve tıng̃laġan kişiler yaḫşı fikr ḳılıng̃. Oġuz Ḫān bizning̃ (11) peyġamberdin tört ming̃ yıl ilgerü[16] ötken turur. Ḳazan Alp (12) bizning̃ peyġamberdin üç yüz yıl song̃[17] irdi. Ḳarıġan çaḳında[18] Mekkege (13) barıp ḥācı bolup keldi. Pes

---

1 L: yok
2 L: *bolup* eklenmiş
3 A: *arḳada öter*, L: yok
4 L: *hem*
5 L: *ilinde*
6 L: *aytıp turur kim*
7 *ötse kerek* A: *öter*
8 *ötse ..... arḳa* T1: yok
9 *ġalat ..... bolur* L: yok
10 *unutturmaġan turur kim* A: *unutturġan*
11 T1: *ḳaşında*
12 T: *ġalatlıḳınıng̃*
13 *Bu sözning̃ ..... imdi* L: yok
14 L: *sözni*
15 T: *uġan*
16 L: *ilgeri*
17 L: *ötken* eklenmiş
18 L: *irdi*

Türk Dilleri Kütüphanesi

Salur Ḳazan altı arḳada Oġuz Ḫānġa (14) neçük[1] yeter ve taḳı[2] Salur Ḳazan Ḳayı Ḳorḳut Ata birlen bir zamānda irdi. (15) Ḳorḳut Atanıng Salur Ḳazan Alpnı maḫtap[3] aytġan (16) tartımı[4] bu turur[5]:

Ḳazġurt taġdın[6] üngür taşnı yuġarlatdı
Salur Ḳazan (17) utru barıp ḳarbap tutdı[7]
İt Beçene körüp anı[8] isi kitdi
Alplar [99b] (1) Bigler kören bar mu Ḳazan kibi ?

Bir ḳazanġa ḳırḳ bir aṭnıng itin (2) saldı
Ol ḳazannı sol eligi birlen aldı
Saġ eligi birlen ilge (3) üleştürdi
Alplar Bigler kören bar mu Ḳazan kibi ?

Kök asmāndın (4) inip keldi tinnin[9] yılan
Her ādemni yutar irdi körgen zamān
Salur Ḳazan (5) başın kesti[10] bermey amān
Alplar Bigler kören bar mu (6) Ḳazan kibi ?

Ottuz ḳırḳ ming leşker birlen Ḳazan barıp
İt Beçene ille(7)rini keldi ḳırıp
Bir niçesi ḳutuldılar[11] köp yalbarıp
Alplar (8) Bigler kören bar mu Ḳazan kibi ?

---

[1] L: yok
[2] *Salur Ḳazan ..... taḳı* A: yok
[3] T: *maçap*
[4] A: *tārīḫi*
[5] A: *işiting-ler* eklenmiş
[6] *Ḳazġurt taġdın* L: *Ġazġurtdın*, T: *Ḳazġurt dın*
[7] *Ḳazġurt taġdın ..... tutdı* L: *Ḳazan Oġuzdın ötkür daşnı yuġlatdı * Salur Ḳazan ḳarşı barup ḳırrı baba tutdı*
[8] *İt Beçene körüp anı* T: *Çavuldur bala anı ança körüp*
[9] Kon.: *tınlı*
[10] Kon. ve diğerleri: *kesdi*
[11] L: *ḳutuldurlar*

Türk Dilleri Kütüphanesi

Türk ve Türkmen ʿArab ʿAcem raʿiyyet(9)ler
Ḳazan ḳıldı müsülmānġa terbiyetler
Kāfirlerni ḳırdı uşol köp (10) furṣatlar
Alplar Bigler kören bar mu Ḳazan kibi ?

Andın hüner (11)köterdiler barça ulı
Baʿżılarġa orun berdi saġlı[1] sollı
(12) Bizge boldı ḳamuġ iliñg ornı diñgli[2]
Alplar Bigler kören bar mu (13) Ḳazan kibi ?

Seyyāḥ Ḳorḳut öler bolduñg[3] imdi bilgil
Ol Ḳazanıñg[4] (14) devletine duʿā ḳılġıl
Kervān kitdi köp kiç ḳaldıñg yolġa (15) kirgil
Alplar Bigler kören bar mu Ḳazan kibi ?

imdi Ögürcıḳnıñg (16) hikāyetin aytalıñg[5]:

Ol zamānda ʿIraḳnıñg küçli ḫalḳı[6] Bayındır (17) ili[7] irdi. Ögürcıḳ Alp Bayındır biginiñg ḥükmini[8] tutmadı. Bayındır Big[9] (18) Ögürcıḳ birlen yaman boldı[10]. Ögürcıḳnıñg Bayındır birlen uruşġu [100a] (1) teg[11]

---

1 T: *saġı*
2 T: *diñgil ornı*; L: *diñgli ornı*
3 L: *boldıñg*
4 T: *Ḳazan*
5 T3: *aytalıḳ*
6 A: *ili*
7 A: *ḫalḳı*
8 A: *sözin*
9 A, L: *bigi*
10 L: *boldılar*
11 *uruşġu teg* A: *uruşmaḳġa*

Türk Dilleri Kütüphanesi

ḳuvveti[1] yoḳ irdi. Miñg ivlik[2] ili[3] birlen ʿIrāḳdın ḳaçıp (2) Şamaḫı[4] keldi. Toḳuz yüz ivlüki[5] Salur ve yüz ivlüki[6] Ḳarḳın irdi. (3) Anda hem olturġalı Bayındırdın ḳorḳup Ḳırım[7] keldi. Andın köçüp (4) Atıl[8] suyını keçip Yayıḳ suyına keldi. Ol vaḳtda Ala Keñg ve Ḳara Ḳaş (5) tigen yerde Ḳanḳlı[9] ḫalḳı olturup irdi. Anlarnıñg ḫānlarınıñg atı (6) Kök Tonlı tigen[10] irdi. Anıñg ḳatıġa kelip bir niçe yıllar olturdı. (7) ʿĀḳıbet anıñg birlen hem yaman bolup[11] köçüp ḳaçtı. Kök Tonlı[12] kiyinindin[13] (8) yetip yetti yüz ivlikin[14] alıp ḳaldı. Üç yüz ivlik[15] birlen ḳaçıp (9) Mañgḳışlaḳ[16] barıp Ḳara Ḫān tigen yerde üç yıl olturdı. Kök (10) Tonlı[17] Ögürcıḳnıñg[18] ḳayda kitkenin bilmey turur irdi[19]. Üç yıl(11)dın soñg işitip atlandı[20]. Anıñg atlanġanın Ögürcıḳ[21] işitip (12) ili birlen ḳaçıp ḳurtulup Ebu'l-ḫān taġıġa bardı. Ol vaḳtda (13) Ögürcıḳnıñg aytġan tartımı[22] bu turur:

---

1 T2, T3: *ḥāli*
2 L: *öylik*
3 L: *il*
4 L: *Şamaḳ*, T1: *Şamġa*, T2: *Şamaḳa*
5 L: *ivlik*
6 L: *ivlik*
7 L: *Ḫırım*, T2: *Ḥırım*, T1: *Ḳayġırım* ?
8 L: آديل *Adil;* T1, T2:ادیل *Edil*, T:اتیل *Etil*
9 L: *Kañglı*, Kon. *Ḳanġlı*
10 A: yok
11 L: *boldılar*
12 A: *ḫān* eklenmiş
13 L: *artındın*
14 L: *öylükin*
15 L: *öylik*
16 L: *Mañgġışlaḳ*
17 A: *ḫān* eklenmiş
18 L: *Ögürcikniñg*
19 T: *irdiler*
20 T1: *aṭlanıp çıḳdı; L: aṭlandı*
21 L: *Ögürcik*
22 A, L: *tārīḫi*

Türk Dilleri Kütüphanesi

Döndüm[1] ḳaçıp[2] Ḳanḳlı[3] (14) Ḫāndın[4] ḳible sürdüm[5]
Ḳırtıldaşıp[6] kelgen er[7] öŋ͡gin(15)din döndüm[8]
Ḳaçirçiġa[9] yerçige[10] yol başlatdum
Ḳaylı ḳarlı ikki ḳola[11] (16) yol[12] yumşatdum

Arḳıt arḳıt ḳırlarġa törçüm[13] saldum
(17) Art öŋ͡güme[14] bezge[15] salıp küçüm tartdum
Ḳır atımda[16] [taġ] yolından (18) aşıp bardum
Ḳabaḳlıdın Alıncadın[17] yurt yurtlatdum[18]

[100b] (1) Kürüldeşip[19] artımdın yaġı yetdise[20]
Ḳayḳı[21] başlı ḳatı yayġa iş (2) buyurdum

---

1 T: yok
2 T1, T3: yok, A: قاخيب *ḳaçıp* ,
3 L: *Kaŋ͡glı*
4 L: *ḫānındın*
5 T, T1, A: *sökdüm,* T2: *soldum*
6 Kon., T2, A: *ḳır yel aşıp*, L: *ḳırıldaşıp*
7 T, T1, T2, A: *ara*, L: *erniŋ͡g*
8 L: *çıḳdım*
9 Kon. *ḳarçi[ler]ge;* L: *ḳarçige*
10 T2: *berçige,* Kon. *yerçi(ler)ge*
11 T1: قولە *ḳola*, T2: قلە *ḳola*
12 L: *ḳol*, T1, A: yok
13 T2: *töçim*, A: *törçüm*
14 Kon., T2, A: *öŋ͡gümge*; L: *öŋ͡güge*
15 T, L: *bezek* (L49a-3)'deki yazım çok açık değil
16 *ḳır atımda* T1: *ḳır atu*, T2: *ḳıra tġa*, A, L: *ḳara tive*
17 T1: *Altıcadın*, A: *Alınca*, Kon., T, L: *Altıca*
18 T: *yurtladum*
19 L, A: *kerildeşip*, T1: *kerdeşip*, T2: *kürleşip*
20 L: *yetdi*
21 L: *ḳayıḳ*

Türk Dilleri Kütüphanesi

Ḳanlı[1] iriñgli ḳayıñg[2] oḳġa[3] ḳan yürgütdüm[4]
Çapsa[5] keser ḳurç (3) pūlādġa[6] ṭuġ bağlatdum

Ḳılıcım[7] sıyrıp[8] bil[9] egsemde[10] ḳuyı ḳazdum[11]
Ova (4) ḳışlap ḳır[da] yaylap balḳan aşdum
Ekse[12] yatan[13] ḳara tağġa[14] uġrap[15] (5) keldüm[16]
Ḳanḳı[17] gürūh[18] ṭoy tutmadı anda boldum[19]

Altun közli (6) tabuşḳannı[20] kitürdi tip
Ḳaz ayağı üç ayrı[21] ṭamġa[22] berdüm

---

1 L: *Ḳanılı*
2 L: *yenike*
3 L: *oḳa*
4 L: *pürkürtdüm*;T1: *bürkütdüm*; T2: *bürketdüm*
5 T, T1, T2, L: *çalsa*, A: *rıçalsa*
6 L: *fūlātġa*
7 L: *ḳılıcımnı*
8 L: *bısırıp*
9 T2: *bal*
10 T1: *iñgsemde*; *bil eñgsemde* L: *bilekişende;* A, T, L: *bilekşemde*
11 T2: *ḳuzlatdum*
12 L: *kese*
13 L, T: *yatan*, A: *yayın*, Kon. *yasın*
14 L: *tağa*
15 T1: *uġray*
16 L: *ḳurç fūlātġa ṭuġ bağlatdum ḳılıcım sıyırıp bile kişedin ḳuyı ḳazdum* eklenmiş (aynı cümle tekrar edilmiş)
17 T: *ḳaçġı*; L: *ḳaçḳı*
18 T1, T2: *ḳolum*, L: *künde*
19 L: *körđim*, A: *körđüm*
20 T1: *tavuşḳannı*, L: *tavışḳanı*
21 L: *ayru*
22 *Ḳaz .....ṭamġa* T1, T2: *ḳaytarımlı ḳaz ayaḳnı tağma*

Türk Dilleri Kütüphanesi

Ḳara Ġāzī[1] (7) Bigniṅg tört oġlı bar irdi. Evvel Ögürcıḳ[2] Alp, ikkinçi Suvarcıḳ[3], (8) üçünçi Dudıḳ[4], törtünçi Ḳabacıḳ. Bu törtiniṅg oġlanları[5] (9) Teṅgrim buyursa bir bir aytalıṅg[6]: Ögürcıḳnıṅg[7] altı oġlı bar irdi. (10) Her ikkisi bir ikiz bolup[8] irdi. Üç yolı biribiriniṅg kiyinindin[9] (11) ikiz bolup[10] atları bu turur: Berdi, Buḳa[11] bir ikiz. Usar Ḳusar (12) bir ikiz. Yaycı, Dingli[12] bir ikiz. Berdiniṅg ikki oġlı bar irdi. Biri(13)niṅg atı Ḳulmı ve biriniṅg atı Ḳul Ḥācı. (14) Ḳulmınıṅg[13] oġlanları Yomut ve Ḳaltaḳ ili turur Kon. 1242 [Ammā Yomutnıṅg ikki oġlı (1243) bar irdi. Biriniṅg atı Özli Timür irdi. Biriniṅg atı Ḳutlı (1244) Timür. Ammā Özli Timürniṅg üç oġlı bar irdi. Atları bu turur: (1245) ʿĪsā ve Mūsā ve Behrām Şāh. Ḳutlı Timürniṅg üç oġlı bar irdi. (1246) Atları bu turur: Cunı ve Şirān ve Ḳucıḳ][14]. Ḳul Ḥācı oġlı (15) Arsarı Bay[15], anıṅg üç oġlı bar irdi: İnel Ġāzī[16] ve Zeynel-Ġāzī[17] (16) ve Muṣṭafa Ġāzī[18]. İnel Ġāzīniṅg ikki oġlı bar irdi. Biriniṅg (17) atı Tura ve biriniṅg atı Soḳman[19]. Layna ve Çarşanḳı, bu ikki(18)siniṅg oġlanları turur. Zeynel Ġāzīniṅg oġlanları [101a] (1) Ḳara ve

---

1 *Ḳara Ġāzī* T1, T3, L: *Ḳazī*
2 L: *Ögürcik*
3 L: *Suvarçıḳ*
4 T1: *Durıḳ*
5 L: *oġlanlarını*
6 *Teṅgrim ..... aytalıṅg* L: *inşa'llah teʿālā bir bir aytalı*; T1: *inşa'llah aytur mizler*, T2: *bir bir aytur miz inşa'llah teʿālā*
7 T: *Ögürcıḳ*
8 L: yok
9 L: *izindin*
10 L: *irdi* eklenmiş
11 T3, A: *Boġa*
12 *Usar ..... Dingli* T2: *Dingli Yaycı biz ikiz Uşar Ḳusar*
13 T, L, A: *Ḳulmı*
14 T'de yok
15 L: *Arsarı*
16 T1, T3: *İnel Ḳāzī*
17 T1, T3: *Zeynel Ḳāzī*
18 T1, T3: *Ḳāzī*
19 T1, T2, A: *Soḳmaḳ*

Türk Dilleri Kütüphanesi

Bekavul[1] turur. Muṣṭafa Ġāzīnīñg oġlanları Uluġ (2) Töpe[2] ve Küneş turur. Buḳa[3] oġlanları İçki Salur turur[4]. (3) Ve yana bir nāmede mundaḳ[5] dimişler[6] kim Salur ilinde bir kişi bar irdi. (4) Enkeş atlı. Ḫātūnınıñg atı Çaçaḳlı[7] oġlınıñg atı Ḳazan. Salur (5) Ḳazan Alp tigen ol turur. Ol zamānda[8] Beçene ilinīñg bir pādişāhı bar irdi, (6) Toymaduḳ atlı. Ol kelip Enkeşnīñg ivin[9] çapıp[10] Çaçaḳlını esīr itip alıp kitdi. Üç yıldın soñg Enkeş māl berip anı ḳayta aldı. Çaçaḳlı ivge[11] (7) kelgendin[12] altı ay[13] soñg[14] bir irkek[15] oġul tapdı[16]. (8) Ḳazan Alp[17] anasına[18] bu oġlannı[19] sen ḳaydan[20] aldıñg tip yıġaç birlen (9) urup[21] başın yardı. Çaçaḳlı aytdı: Yaġı keldi, ḳararıp (10) ḳaçıp kitdiñg[22]. Bozarıp tivege minip kiyinindin[23] bara[24] irdim. Ḳabarıp İt (11) Beçene izimdin yetdi tivemnīñg başın tutdı. İçi ḳaynadı, taşı

---

[1] T1: *Ḳara Bükevil*, A: *Ḳara Öbkevül*, T3: *Ḳara bir Lükevil ili*; *Layna .... Bekavul* T2: *Ammā Turanıñg iki oġlı bar irdi birinīñg atı Keh ve birinīñg atı Çehār şañgġu Soḳmandın ferzeñgdin (!) ḳalġanı ma'lūm irmes*

[2] L: *Töfe*

[3] T: *Yoḳḳaru* (?!); L: *Buḳanıñg*

[4] T1, T2, T3: Büyük bir ara var

[5] L: *mundaġ*

[6] L: *timişler*

[7] L (her yerde) *Saçaḳlı*, A: چچاقلی *Çaçaḳlı*

[8] *ol zamānda* T: yok

[9] L: *öyin*

[10] L: *çafıp*

[11] L: *öyüge*

[12] L: *kelgende*

[13] T, A, L: *aydın*

[14] *kelgendin .... soñg* L: *kelgende altı aydın soñg*

[15] A: yok

[16] A: *tuġurdı*, L: *tafdı*

[17] *Ḳazan Alp* L: *Salur Ḳazan*; A,T: *Salur Ḳazan Alp*

[18] L: *anasıġa aydı*

[19] L: *oġlanı*

[20] L: *ḳaydın*

[21] *yıġaç birlen urup* L: *yıġaç urup*

[22] L: *ḳaçıp ḳanın sararıp* eklenmiş

[23] L: *artıñgdın*

[24] L: *barur*

Türk Dilleri Kütüphanesi

yaynadı (12) üstümge minip oynadı, iḫtiyārımnı[1] aldı. Bu oġlannı içimge saldı (13) tidi[2]. Ol[3] oġlannı İt Beçene ilindin boldı tip atını İrek (14) ḳoydılar. Türk içinde resm bu turur, İtniŋ atını İrek[4] Serek ḳoymaḳ. (15) İrekniŋ bir oġlı bar irdi, Arıḳlı atlı. İçki Salur Arıḳlınıŋ (16) oġlanları turur dip tururlar[5]. Ol zamānda biz yoḳ irdük[6]. Çının ve yalġanın (17) Ḫudāy yaḫşı bilür. Eger yalġan bolsa günāhı burunḳı aytḳanlarnıŋ[7] boynıġa[8]. [101b] (1) Usar[9] oġlanları Terākime[10] Salur turur. Dingli oġlanları (2) Cabı[11] ḫalḳı turur. Yaycı oġlanları bu vaḳtda Amu suyınıŋ yaḳasında (3) Ḳara Ḳul[12] yaḳınıda[13] olturup tururlar[14]. Bu çaḳda hem anlarnı Yaycı (4) diy tururlar[15]. Ögürcıḳnıŋ beş oġlınıŋ neslini[16] beyān ḳılduḳ. Ammā Ḳusar atlı (5) oġlından nesil ḳalġanı maʿlūm irmes. İmdi Ögürcıḳnıŋ[17] ini(6)leriniŋ neslin beyān ḳılalıŋ[18]. Suvarcıḳnıŋ bir oġlı bar irdi, Ḫurşīd (7) atlı. Olam[19] Ürgençli[20] ili[21] Ḫūrşīdniŋ[22] oġlanları

---

[1] L: *iḫtiyārım*
[2] L: yok
[3] L: *bu*
[4] L: yok
[5] *Arıḳlınıŋ .... tururlar* L: *içinde Arslan Böleki tip at ḳoyup tururlar*
[6] T: *irdik*
[7] L: *aytġanlarnıŋ*
[8] (2-16) T1, T2, T3: yok
[9] A: *Avsar Ḳusar*
[10] L: *Terekime*, T1, T2: *Terekeme*
[11] L: *Çayı*, T1: *Cayı*. T2: *Cafı*, A: *Çayı*
[12] *Ḳara Ḳul* A, L: *Ḳara Köl*
[13] L: *yaḳınında*
[14] T: *turur*
[15] L: *dirler*
[16] L: *neslin*
[17] L: *Ögürciknıŋ*
[18] T2: *ḳılalı*
[19] L: *Oram*, T1:*Ol* ; A: *Olam*
[20] L: *Ürgenç*
[21] *Ürgençli ili* A: *Ürgünçli*
[22] L: *Ḫürşīd*

Türk Dilleri Kütüphanesi

turur[1]. Azlar[2] uru(8)ġı Dudıḳnıñg nesli turur. Saḳar ili Ḳabacıḳ nesli turur. Ögürcıḳnıñg[3] (9) inileri ve oġlanlarınıñg nesillerini ayttuḳ[4]. İmdi özge illerni ayta(10)lıñg: Aġar ve Aymaḳlı ili Uyġur Irḳıl Ḫᵛāce kim Oġuz Ḫānnıñg oġlı[5] (11) Kün Ḫānnıñg vezīri irdi, anıñg oġlanları turur. Yemir ili[6] ḫalḳınıñg (12) aṣlı mundaḳ[7] turur kim, Mañgḳışlaḳda İçki Salurdın bir kişi bir İçki (13) Salurnı[8] öltürüp ḳaçıp Durunda[9] olturġan Salur ilinıñg içine (14) kelip turur. Taḳı anlardın bir ḳız alıp[10] anda vaṭan ḳılıp olturup turur. (15) Barça[11] Yemir ili[12] ḫalḳı ol kişinıñg oġlanları tururlar[13]. Burḳas[14], (16) Salur ilinde Timür Tuġlı Ḫān tigen[15] bar irdi ve taḳı Salurdın Isıḳ[16] (17) İsmaʿīl atlı bir kişi bar irdi[17]. Bir yerdin kele turur irdi. Kördi irse Timür Tuġlı (18) Ḫānnıñg ivi[18] köçe turur, aṭdın tüşüp olturdı. Köç uzap kitkendin[19] [102a] (1) soñg şāyed bir nimerse ḳalġan bolġay tip yurtḳa[20]

---

1 L: *tururlar*
2 A: *darazlar*; T2: *daraz*
3 L: *Ögürcikniñg*
4 L: *ayduḳ*
5 A: *vezīri ve*
6 *Yemir ili* L: *Yemralı*; A: *Yemirli*; T2: *Yemirli ili*
7 L: *mundaġ*
8 *İçki Salurnı* A: *kişini*
9 L: دوروندا *Durunda* , T1: *Duranda*
10 *bir ḳız alıp* L: *ḳaçıp*
11 T: *barçamız*
12 *Yemir ili* A: *Yemirli*
13 *Barça ..... tururlar* T2: yok
14 T2: *Burḳasnıñg aṣlı*
15 L: *digen*
16 A: yok
17 *bar irdi* T, T1, A: yok; T2: *bir kün İsmāʿīl*
18 T: *ivi kim;* L: *öyi*
19 *kele turur irdi ..... kitkendin* T2: *keleturġanda körse Timür Tuġlı Ḫān köçüp barur irse İsmāʿīlniñg yurtıġa kelse kördi kim*
20 L: *yurtġa*

Türk Dilleri Kütüphanesi

bardı irse[1] kör(2)di-kim[2] ocaḳ[3] içinde bir yaş irkek[4] oġlan yatıp turur. Ol kişi(3)niñg[5] oġlanı yoḳ irdi[6]. Anı özige[7] oġul ḳılıp saḳladı[8] ve atını Burḳas[9] (4) ḳoydı. Barça Burḳas ili[10] anıñg[11] nesli tururlar[12].

Teke ve Sarıḳ

(5) Salur ilinde bir kişi bar irdi, Ṭoy Tutmaz[13]. Teke ve Sarıḳ (6) ili anıñg[14] oġlanları tururlar, soñg

Türkmen bolup Türkmenge ḳoşul(7)ġan illerniñg ẕikri

Eski- Evvel zamānda kim, Ürgençde Ebu'l-ḫān ve (8) Mañgḳışlaḳ Özbek Ḫānnıñg oġlı ʿĀdil Canıbik Ḫānġa taʿalluḳ irdi. (9) Canıbik Ḫān[15], Uyġur Sanḳlı[16] Sin[17] tigenni Türkmen içine yiberdi-kim, (10) tā olarnıñg ʿayblı ve günāh-kārlarını sorsun tip. Ol kelip (11) il içinde bir yıl turdı. Her yerde günāh-kār ve ʿayblı bolsa soray turur (12) irdi[18]. Nökeri ve ḳulları köp irdi. Ayaz atlı bir ḳulı bar irdi. Barça ḳul(13)lardın beş ḳadem evvel irdi.

---

1 A: yok; *soñg şāyed ..... irse* T3: yok
2 T1: yok
3 L: *oçaḳ*
4 *yaş irkek* T2: yok
5 *ol kişiniñg* T2: *İsmāʿīlniñg*
6 T2: *irse* eklenmiş
7 *anı özige* T2: *ol oġlanını özi alıp*
8 *ḳılıp saḳladı* A: *ḳıldı*
9 (her yerde) L, T1, A: *Burḳas*; T2: *Buzḳas*; T3: *Buz Ḳābīl*
10 A: *halḳı*, L: *iliniñg*
11 L: yok
12 L: *turur*
13 L: *atlı* eklenmiş
14 *Teke ..... anıñg* A: *Teke Sarıġ İrsarı Baynıñg bir ḳızı bar irdi Toy Ṭutmar atlı Teke Sarıġ ol kişi-niñg*
15 *Canıbik Ḫān* A: yok
16 L: *Sanḳı*
17 *Sanḳlı Sin* T2: *Sanġısin Beg*
18 *soray turur irdi* L: *sorar irdi*

Türk Dilleri Kütüphanesi

Türkmenning[1] günāh-kārları[2] kim başımdın yā mālımdın (14) ayrılur men tigenleri barçası bir yerge yığılıp[3] Ayazġa köp rüşvetler (15) berip aytdılar kim eger sen bigingni öltürseng bir[4] ildin[5] alġan (16) māllarnı ve ivdin[6] keltürgen[7] ḳoşını barçasın sanġa[8] berelinġ[9]. Her ḳaçan (17) Canıbik Ḫān kişi yiberip[10] seni tilese biz ḫalḳ seninġ üçün ḳırılalı (18) ve yoḳalalı[11], seni tutup bermegeli[12] tidiler. Ayaz köp mālġa ve bularnınġ şīrīn [102b] (1) sözine[13] köngilini berip bir kiçe ġāfil yatġanda Sanḳlı[14] Sinni öltür(2)di. Ḫvācesininġ[15] mālından Ayazġa bir oġlaḳ hem tigmedi. Her yerde ḳoyġan māl(3)larġa kim yaḳın[16] bolsa anlar tilep aldılar. Sanḳlı[17] Sinninġ nökerleri Canı(4)bik Ḫān ḳatıġa ḳaytıp kitdiler. Ayaz ḳorḳḳanından kite bilmey Ebu'l-ḫān (5) tağında olturġan Türkmenlerninġ[18] içinde ḳaldı. Uşol[19] yıl Canıbik (6) Ḫān Atıl[20] suyınınġ yaḳasında Saray şehrinde ḥaḳ raḥmetine[21] kitti[22] ve

---

1 L: *ḫalḳnınġ*

2 L: *günāh-kārı*

3 *beş ḳadem ..... yığılıp* L: *ḥaram irdi Türkmenlerninġ kedḫudāları barça ittifāḳ ḳılıp* (nüshada böyle bir cümle yok, Kononov verdiği için burayaaldık]

4 L: *bu*, A: *yıldın biri* eklenmiş

5 L: *yıldın*

6 L: *öydin*

7 T: *keltürġan*

8 L: *sanġa*

9 L: *tidiler* eklenmiş

10 L: *iy(i)berip*

11 *ḳırılalı yoḳalalı* L: قرلالى *ḳırılalı ve yoḳ bolalı*, T1: قيريلالى *ḳırılalı ve yoḳ bolalı*

12 L, T1: *bermeli*

13 L: *sözige*

14 L: *Sanḳı*

15 L: *Ḫācesininġ*

16 L: yok

17 L: *Sanḳı*

18 L: *Türkmenninġ*

19 L: *uşal*

20 L: *Adıl*, T1: *Edil*

21 L: *raḥmetige*

22 L: *kitdi*

Türk Dilleri Kütüphanesi

barça (7) Eski[1] ḫalḳı şol Ayazn͡ıng oġlanları turur[2]. Ḫızır ili[3] Salur ilindin (8) Ebu'l-ḫānda Ērsārı Bay tigen bar irdi. Uzaḳ ᶜömr tapḳan[4] devletli ve (9) müsülmānlıḳḳa gūşiş ḳıla turġan kişi irdi. Bu sözümizn͡ing[5] delīli bu kim, ol zamānda (10) Ürgençde bir ᶜazīz kişi bar irdi, Şeref[6] atlı. Şeyḫlıḳ mesnedinde[7] oltur(11)ġan ve hem mollā irdi. Ērsārı Bay barıp şeyḫ-i meẕkürge ḳırḳ tive niyāz (12) berip inābet ḳılıp iltimās yüzindin ᶜarż ḳıldı-kim biz Türk ḫalḳı turur (13) biz[8]. ᶜArabī kitāblarını oḳup[9] maᶜnāsıge[10] yetişip ᶜamel ḳılmaḳlıḳ besī (14) müşkil bola turur. Eger ᶜArabī mes'elelerni Türkī[11] terceme ḳılıp ᶜināyet ḳılsa(15)n͡ıgız irdi şevābġa şerīk bolur irdin͡igiz tidi irse Şeyḫ Şeref[12] Ḫvāce taḳı (16) barça mes'ele-i dīnīni[13] terceme ḳılıp bir kitāb aytıp Mu'īni'l-Murīd at (17) ḳoyup Ērsārı Bayġa berdi. Ol vaḳtdın tā bu künġaça barça Türkmen[103a] (1)ler[14] ol kitābn͡ıng mes'eleleriġa ᶜamel ḳıla tururlar. Ol vaḳtda Īrān pādişāhı Ḫorāsānnı Ḳoma Big tigenge berip irdi. Ol (2) Ḫorāsān[15] kelgendin son͡g işitdi-kim Ebu'l-ḫān-da Ērsārı Bay(3)n͡ıng[16] Mama atlı körgeli[17] yaḫşı ḳızı bar irmiş tip. Kişi

---

[1] *Ebu'l-ḫān taġında..... Eski* bu cümle yan tarafa tekrar yazılmış, yalnız iki farkın dışında ikisi de aynı. Yandaki cümlede "uşal" yerine "uşol", "Canı Big" yerine de "Can Big" yazılmış.

[2] L: *tururlar*

[3] L: *taḳı*

[4] L: *tapġan*

[5] L: *sözümiz*

[6] L: *Şerīf*

[7] L: *mesnediġa*

[8] L: *miz*

[9] L: *oḳıp anın͡g*

[10] L: *maᶜnāsın͡ga*

[11] L: *Türk*

[12] L: *Şerīf*

[13] L: *mes'eleni*

[14] L: *Türkler*

[15] T2: *Ḫorāsānġa*; A: *Ḫorāsāndın*; *Ḳama Big* ..... *Ḫorāsān* T1, T2, T3: yok

[16] L, A: *Bay tigenn͡ing*

[17] L: *körmegey*, A: *körkli*

Türk Dilleri Kütüphanesi

yiberip[1] köp (4) māl bereyin tip tiletdi[2] Bay bermedi. Bermesin bilgendin[3] soñg Ḳoma Big (5) köp çerik birlen atlanıp[4] Ebu'l-ḫānda Döger tigen ḳudıḳda[5] Arsarı Baynı[6] şehīd (6) ḳılıp ilini çapıp[7] Mama Bikeni alıp barıp nikāḥ ḳılıp köp yıllar saḳladı. (7) Mama Bikedin hīç oġlan[8] bolmadı. Ol sebebdin Arsarı (8) Baynıñg oġlanlarıġa kişi yiberdi ḳarıntaşlarını[9] alsunlar tip.(9) Bular Ḳultaḳ[10] Ḳaraca Mirgen tigenni yiberdiler. Ḳoma Big Mama Bikege köp (10) māl berip Ḳaraca Mirgenge tapşurup[11] yiberdi[12]. Bir ivli[13] ḳul taḳı berip (11) irdi. Ol ḳulnıñg tört oġlı ve ikki kızı bar irdi. Uluġ oġlınıñg atı (12) Ḫızır[14] ve ikkinçi oġlınıñg atı ʿAlī[15] ve üçünçi oġlınıñg atı İgbik[16] ve (13) törtünçi oġlınıñg atı Ḳaşġa[17]. Mama Bike ḳarı bolġandın soñg (14) māllarınıñg barçasını[18] Ḫudāy yolıġa berdi. Ḳoma Big bergen ḳulnıñg (15) özi ve ḫātūnı ölüp irdi. Tört oġlı ve ikki kızını[19] āzād ḳılıp (16) yiberdi. Törtüsi[20] hem ivli[21] ve köp[22] māllı kedḫūdaylar bolup her

---

1 *irmiş .... yiberip* T2: *irdi irse Ḳoma Beg anı işitip bir kişi yiberdi kim*
2 L: *tilep ayturdı*
3 *tiletdi ..... bilgendin* T2: *tiletdi-kim irse Arsarı Bay hem bu sözni işitdi irse ḳabūl ḳılmadı andın*
4 L: *aṭlanıp*
5 L: *ḳuzuḳda*; T1: *ḳuduḳda*; T2: *ḳuyuġda*
6 T: *Bay*
7 L: *basıp*
8 L, T2: *ferzend*
9 L: *ḳarındaşlarnı*
10 L: *Ḳaltaḳ*
11 L: *tapşurdılar*
12 L: *yiberdiler*
13 L: *öyli*
14 T3: *Ḫızır Çora*
15 T3: *ʿAlī Çora*
16 (her yerde) L, T1, T2, A: *igi*
17 L: *Ḳaşḳa Çora*
18 L: *barçasın*
19 A: *ḳız bar irdi barçasını*, L: *hem* eklenmiş
20 L: *törtisi*
21 L: *öyli*
22 *ve köp* L: yok

Türk Dilleri Kütüphanesi

ḳay(17)sı[1] bir yerde olturdılar. Ḫızır Çora Amu suyınıñ[2] yaḳasında (18) Kürdüş[3] tigen yerde ikin ikip[4] ve hem çehār-pāydārlıḳ[5] ḳılıp [103b] (1) uluġ bay[6] boldı. Ol vaḳtda Özbekni Moġol dirler irdi[7]. (2) Törť[8] Moġol kelip Ḫızır Çoraġa yetim bolup mālların baḳdı[9] (3) Andın soñ altı[10] Salur kelip yetim boldı. Anlarnıñ barçası devlet-(4)mend boldılar. Eṭrāf ve cevānibdin aç aruḳ ve çapturġan[11] aldurġan[12] (5) kelip bularġa ḳoşulup olturdılar. Köp il[13] boldılar. Anlarnıñ yurt(6)larınıñ[14] yoḳḳarısı Ton[15] Ḳırı ve[16] ayaġı Ḳarı Kiçit[17] irdi. Her kişi anlardın ni (7) ḫalḳsız[18] tip sorsa Ḫızır Baynıñ kişileri biz[19] dirler irdi[20]. Bara (8) bara ḫalḳ anlarġa Ḫızır ili tidiler. Ḫızır ilinde bir urugı bolur, anġa[21] (9) Kütler[22] dirler. Anlar Ḫızır Çoranıñ neslindin tururlar. İmdi Ḫızırnıñ (10) inisi ʿAlīni aytalıñ: ʿAlī Çora taḳı aḳası[23] teg[24] Amu suyınıñ yaḳasında (11) yurt tutup olturdı ve devletli

---

1 L, T1, A: *ḳaysısı*
2 T: *Amusınıñ*
3 T2: *Kürüş*
4 L: *ekin ekip*
5 T1: *cārūdārlıḳ*; T3: *cārdārlıḳ*; A: *çehār bādārlıḳ*; L: *çehār baġdārlıḳ*; T: *çehār yarpaydārlıḳ .çehār pāy-dārlıḳ > çārūdārlıḳ*
6 T: *uluġ oġlı Bay*, T1, T2: *ulı kişi Bay*
7 L: *dir irdiler*
8 L: yok
9 T2: *baḳar irdiler*, L: *baḳtı*
10 L: *atlı*
11 T1, T2, T3: *ve* eklenmiş
12 L: *ḫalḳ*
13 T2: *yil*
14 T: *yurtları*
15 L, T1, T2, A: *Toz*, T3: *Tor*
16 L: yok
17 T1: *Kişit*
18 L: *ḫalḳ*
19 L, T1, T2: *kişilerimiz*, T3: *kişileri bolur miz*
20 L: *irdiler*
21 L: *anña*
22 L, T2, T3: *Kürtler*
23 L: *aġası*
24 T: *aḳasıñ*

Türk Dilleri Kütüphanesi

boldı. Özbek ve Türkmenning faḳīri ve (12) miskīni anıng ḳatında[1] olturdılar. Anlarnıng barçasıġa ʿAlī ili (13) tidiler. ʿAlī ilining içinde bir uruġı bolur, Moġolcıḳlar tigen. (14) Anlar[2] ʿAlī Çoranıng[3] neslindin tururlar. Olarnıng[4] yurtı Amu suyı(15)nıng ikki ṭarafında yoḳḳarısı Ḳarı Kiçit ayaġı Aḳtam. Üçünçi inisi[5] (16) İgbik[6] āzād bolġandın song Ērsārı Bay oġlanlarınıng[7] ḳatındın ayrılıp[8] özge yerge kitmedi. (17) Anıng oġlanlarıġa[9] Ḳullar tidiler. Anlar hem ikki bölük boldılar[10]. [104a] (1) Birisine Ḳullar dirler ve birisine Çaġatay Ḳullar dirler. Çaġatay dimek(2)ning[11] maʿnāsı ol turur kim Ḫorāsān Timürlining evlādınıng ḳolında[12] (3) irgende[13] Uluġ Töpe ḫalḳı Ebu'l-ḫānda Amu suyınıng yaḳasında oltur(4)ġan irgen tururlar. Amu[14] suyınıng ḳıble ṭarafından bir kök aṭlı kişi kelip fer(5)yād ḳılıp aytıp turur[15]: Meni ötkering izler[16] tip. Uluġ Töpeler[17] kime (6) yiberip ötkerip[18] sorup tururlar kim ne yerdin[19] bolur sen ve ḳaydan[20] kele (7) turur sen[21] tip. Ol yigit aytıp turur: Çaġataynıng Arlat ti(8)gen uruġından bolur men. Bir kün Ḫorāsānnıng

---

1 T1: *ḳaşında*
2 T: *anlarġa*, A: yok
3 L: *Çora*
4 L: *alarnıng*
5 L: yok
6 T: *İgi Big*
7 T: yok
8 T2, L: yok
9 L: *oġlanlarına*
10 *bölük boldılar* L: *bölim boldılar*, T1: *bölek bolurlar irdi*, T2, T3: *bölek bolurlar*
11 L: *timekning*
12 L: *toyında*
13 L: yok
14 T, T1, T2, A: yok
15 L: *tururlar*
16 L, T3, A: *ötkering ler*
17 L: *Töfeler*
18 T: *ötkezip*
19 *ne yerdin* Kon., T, T2, A: yok
20 A: *ne yerdin*; *kim ..... ḳaydın* T2: *sen kim sen ve ḳaydın*; L: *ḳaydın*
21 *kele turur sen* L: *kelür sen*

Türk Dilleri Kütüphanesi

Durun[1] tigen (9) vilāyetinde bir niçe yigitler birlen[2] şarāb içip olturup irdük[3]. (10) İçimizde bir yaḫşı kişi bar irdi. Ol meniñg birlen uruştı. Men anı (11) bıçaḳ birlen[4] sançtım[5], ol kişi şol zamān öldi. Kiçe irdi. Ölgenin (12) ḳarıntaşları[6] ḫaber-dār bolmasdın[7] burun ḳaçıp siziñg[8] ḫalḳnı yetip (13) kelip men tidi. Taḳı köp yıllar Uluġ Töpe içinde yörüdi[9]. Hīç kişi añga (14) ḳız bermedi. Āḫır İgbik[10] Çoranıñg oġlanlarından birisi (15) añga ḳız berdi[11]. Andın tuġġanlarġa Çaġatay Ḳullar tidiler[12]. Törtünçi[13] (16) Kaşġa Çora. Ol taḳı Amu suyınıñg yaḳasında Acı Tiñgiziñg (17) yaḳınında yurt tutup olturdılar[14]. Anıñg oġlanlarına[15] Ḳara İvliler tidiler. [104b] (1) Uluġ aḳaların day[16] devletli bolup muniñg ḳatıġa (2) hīç kişi[17] kelip ḳoşulmadı. Anıñg üçün[18] olturġan yeri yaman irdi[19]. (3) İkin iker yeri yoḳ irdi. Māl otlar otı hem az[20] irdi.

(4) Tiveci ili. Sayın[21] Ḫān evlādıdın ol kişi kim müsülmān boldı[22] (5)

---

1 L: دورون *Durun*
2 L: yok
3 T3, A: *irdim*
4 *bıçaḳ birlen* L: *bıçaḳlap*
5 L: *sançdım*
6 L: *ḳarındaşları*
7 *ḫaber-dār bolmasdın* A: *bilmesdin*
8 L, T: *siz*
9 L, T1: *yördi*
10 T: *İgi*
11 *oġlanlarından ..... berdi* L: *oġlınıñg ḳızını añga berdiler*
12 L: *tip at berdiler* eklenmiş
13 L: yok
14 L: *olturdı*
15 A: *oġlanlarnı*
16 L: *aġalarınıñg*
17 A: *kim*
18 L: yok, A: *kim* eklenmiş
19 T: yok
20 L: yok
21 T1: *suyın*, A: *Ṣayın Ḫān*
22 L: *irdi*

Türk Dilleri Kütüphanesi

Özbek Ḫān ᶜaleyhi'r-raḥme irdi. Ol Atıl[1] suyınıñg yaḳasında Saray (6) şehrinde vefāt tapdı. Oġlı Canıbik Ḫān atası taḫtında oltur(7)dı. Ürgenç ve başı Ḳarġalı[2] İlik[3] ve ayaġı Esterābādḳaça[4] olturġan (8) Türkmen Canıbik Ḫānġa taᶜalluḳ irdi. Ḫānġa aytdılar kim Ebu'l-ḫān (9) tağı tive öskeli ᶜacayib yaḫşı yer turur tip. Bu sebebdin (10) ḫān[5] ottuz ivli[6] sārbānnı[7] köçürüp Ebu'l-ḫān tağıḳa[8] yiber(11)di. Anıñg içinde her uruġdın bar irdi. Barçaġa maᶜlūm turur kim (12) pādişāhlar ḫizmetinde her ṭa'ifedin bolur[9]. Anlar hem şundaḳ[10] irdiler. (13) Canıbik Ḫānnıñg bir kişisi Ebu'l-ḫān Türkmeniġa[11] kelip her yılda ala turġan (14) māllarını alıp köp tiveni aytılġan ottuzlı[12] tiveciġa[13] tapşurup (15) kitdi.[14] Tā[15] Canıbik Ḫān ölgünçe[16] Ebu'l-ḫānda olturdılar. Anlarġa Tiveci(16)ler tidiler. Canıbik Ḫān hem ḥaḳ raḥmetiġa bardı[17] ve oġlı Berdibik ḫān boldı. [105a] (1) Anıñg zamānıda[18] hem Tiveciler ḫānlıḳ tiveni baḳıp olturup (2) irdiler. Berdibik Ḫān ölgendin soñg Özbekniñg[19] içi buzuḳ boldı. Anı[20] (3) Ebu'l-ḫān Türkmeni işitip

---

1 L: *Adıl*, T1: *Edil*
2 T: *Ḳarġalar*, L: *Ġarġalı*, T3, A: *Ḳarġalı*
3 L: *İlikde*
4 L: *Esterābādġaça*
5 L: yok
6 L: *öyli*
7 T1, T2: *Sarvan*, L: *Salur Yabız*, A: *Sarban*
8 L: *tağına*
9 L: *bolup*
10 L: *şundaġ*
11 L: *iline*
12 T1: *ottuz öyli*, A: *ottuz ivli*
13 *tiveni ..... tiveciġa* T2: *ḫānnıñg sarvanıġa tivelerini*
14 T2: *ḳaytar irdi*
15 *kelip her ilde olturġan.....tā* L: yok
16 L: *ḳıldılar māl -ı muḳarrer*
17 A: *kitdi*
18 L: *zamānında*
19 L: *Özbek*
20 T: yok

Türk Dilleri Kütüphanesi

ḫānnıng[1] tivelerini[2] tilediler[3] Tiveciler(4)ni çapdılar[4]. Andın song Tiveciler açlıḳ sebebindin[5] balıḳ avlarız[6] (5) tip Ḳaşġa[7] Çoranıng oġlanları Ḳara ivliler ḳatıġa[8] barıp oltur(6)dılar. Bir niçe yıldın song Tiveciler köp ḫalḳ boldılar. Anlarnıng (7) yurtlarınıng yoḳḳarısı Aḳtam ayaġı Oġurça irdi[9]. Ḳara İvliler[10] (8) Tiveciler[11] içinde köp arḳa olturdılar. Anlardın Ḫalīl atlı bir toġuşlı (9) yigit peydā boldı. Ol vaḳtda Ḳara İvliler[12] yarlı bolup irdiler. (10) Ol sebebdin Ḫalīl başlıḳ barçası Ērsārı ḫalḳınıng onbegi (11) ve yaḫşılarınıng[13] aldıġa kelip aytdılar kim özüngiz[14] ḫizmetkārları(12)ngız irdük köp aç ve aruḳ[15] bolup[16] turur miz[17]. Sizlerdin ötünümiz[18] ol (13) turur kim uluġ Ebu'l-ḫān ve kiçik Ebu'l-ḫān tağınıng ḳuşların ve ikin[19] (14) ike turġan çeşmelerin bizge bersengiz siz her nemerse tisengiz her yılda (15) anı biz sizge berelinġ tidiler. Ērsārı[20] yaḫşıları yıġılıp olturup (16) aytdılar kim uluġ atamız Ērsārı Bay satḳun[21] alġan uluġ Ebu'l-ḫān(17)da altı aḳar

---

1 L: *Canıbik*
2 L: *tiveleri*
3 A: *aldılar*, L: *tidiler*
4 L: *çaptılar*
5 T1: *bolup*
6 L: *avlap yörür miz*; T1, A: *avlar miz*
7 L: *Ḳaşḳa*
8 T1: *ḳaşıġa*
9 A: 1436. satıra kadar
10 L: *Öyliler*
11 L: *Tiveci*
12 L: *öyliler*
13 *onbegi ..... yaḫşılarınıng* L: *aḳ saḳalı ve uluġlarınıng*
14 L: *özüngizning*
15 L: *arıḳ*
16 L: *olup*
17 *bolup turur miz* L: *olup tururlar*
18 L: *ötenimiz*
19 L: *ekin*
20 L: *il* eklenmiş
21 L: *satġun*

Türk Dilleri Kütüphanesi

çeşme on iv Laçın ve on sekkiz iv[1] İtalġu[2] ve [İ05b] (1) kiçik Ebu'l-ḫānda tört iv[3] Laçın ve altı iv[4] İtalġu[5] bar (2) turur. Çeşmelerdin hem[6] ni çaḳlı aşlıḳ[7] ḥāṣıl bolsa anıñg yarını[8] (3) bizge beriñg ve taḳı aran tikmek üçün ikki miñg ḳamış beriñg. On (4) uluġ Laçın ve tört Cürre Laçın ve on sekkiz uluġ İtalġu[9] (5) ve altı Sarıca her yılda keltürüp beriñg tidiler. Ḳara İvli Ḫalīl ḳabūl (6) ḳıldı ve taḳı aytdı-kim biziñg ḳuşlarını[10] alġalı urġanımız (7) yoḳ ve azuḳımız yoḳ tidiler. Onbigi ve yaḫşılar ildin[11] yıġıp (8) ip[12] iştürüp yüz ḳulaç arġamçi[13] ve altı oġlaḳlı eçki ve ikki tulum (9) çökelik ve bir eşek berdiler. Anlar köp yıllarġaça bu aytılġan (10) nemerselerni berürler irdi[14]. Bu vaḳtda anlarnı Taġ Saḳarı diy tururlar[15]. (11) Anıñg üçün Ḳaşġa Çoranıñg oġlanları turur[16]. Ḳaşġa (12) birlen Saḳarınıñg maʿnāsı bir turur[17].

Oġuz iline big(13)lıḳ ḳılġan ḳızlarnıñg ẕikri

Türkmenniñg tārīḫ bile turġan (14) yaḫşıları[18] ve baḫşıları[19] aytıp tururlar[20]

---

1 L: öyü
2 L: *ütelgü*
3 L: *öyü*
4 *iv*, L: *öyü*
5 L: *ütelgü*
6 L: yok
7 T1: *dāne*
8 L: *yarumını*
9 L: *İtelgü*
10 *her yılda .... ḳuşlarını* L: yok
11 *onbigi ..... ildin* L: *uluġ eksaḳallar ilidin*
12 L: yok
13 L, T2: *urġan*
14 L: *irdiler*
15 L: *dirler*
16 *anıñg ..... turur* L: yok
17 L: *temmetü'l-kitāb vallāhi'l-ʿilm bi'l-ṣavāb* eklenmiş *Ḳaşġa ..... turur* A: yok
18 T1, T2: *ve ilge aġalıḳ ḳılaturġan*, A: *ve ilge arḳalıḳ ḳılaturġan* eklenmiş
19 *Türkmenniñg ..... baḫşıları* L: *tārīḫ ḫᵛān*.; T1, T2: *andaġ*, A: *andaḳ* eklenmiş
20 A: *kim* eklenmiş

Türk Dilleri Kütüphanesi

yetti[1] ḳız barça Oġuz (15) ilini aġzına baḳındurup[2] köp yıllar[3] biglik ḳıldılar. (16) Anlarnıñg birisi Altun Közeki[4] Sundun Baynıñg[5] ḳızı [106a] (1) ve Salur Ḳazan Alpıñg heleyi[6] boyı uzun Bular irdi[7], (2) İkkinçi Ḳarmış Baynıñg ḳızı ve Mamış Bigniñg heleyi[8] Barçın (3) Salur[9] irdi. Anıñg ḳabri Sir suyınıñg yaḳasında turur ve ḫalḳġa[10] (4) meşhūr turur. Özbek anġa[11] Barçınnıñg[12] Kök Kāşāne dir[13]. Kâşi̇n-(5)kārlı yaḫşı günbed[14] turur. Üçünçi Ḳayı Baynıñg ḳızı ve Çavuldur Bala (6) Alpıñg[15] heleyi[16] Şabatı[17] irdi. Törtünçi Ḳondı[18] Baynıñg (7) ḳızı Biyeken Alpıñg heleyi[19] Künin Körkli[20] irdi. Bişinçi (8) Yumaḳ[21] Baynıñg ḳızı Ḳarḳın Ḳonaḳ Alpıñg[22] heleyi[23] taḳı (9) bir Künin Körkli irdi[24]. Altınçı Alp Arslan(10)nıñg ḳızı[25]

---

1 L: *yeddi*
2 L: *baḳdurup*, T1: *ḳatṭurup*, T2: *baḳdurıp*, T3: *ḳaratıp*
3 L: *olturup* eklenmiş
4 L: *Körsli*, T1, T2, A: *Közli*
5 *Sundun Baynıñg* A: *Sunduz Baynıñg*
6 L (her yerde) *heyeli*, T1: *ḫatūnı*, T3: *hīlāli*
7 *Bular irdi* L: *yüzleri ay dik irdi*
8 L (her yerde) *heyeli*; T1: *ḫatūnı*; T3: *hīlāli*
9 T, T3: *Salur*, L: *Şalı*, A: *Selu*
10 L, T1, T3, A: *ḫalḳ içinde*
11 L: *anġa*
12 T3: *Barçın Salunıñg*, L: yok
13 L: *dirler*
14 L: *künez*
15 L: *Alıp*
16 L (her yerde) *heyeli*, T1: *ḫatūnı*, T3: *hīlāli*
17 T1, T2: *Şāh batı*, T3, A: *Bişabatlı*
18 L: *Ḳondu*
19 L (her yerde) *heyeli*, T1: *ḫatūnı*, T3: *hīlāli*
20 L: *Körgey*
21 T1: *Yumıḳ*, T2, A: *Yumaḳ* (yazım farklı)
22 L: *Alıpnıñg*
23 L (her yerde) *heyeli*, T1: *ḫatūnı*, T3: *hīlāli*
24 *taḳı .... irdi* A: yok
25 L: *oġlı*

Türk Dilleri Kütüphanesi

Kestan Ḳara Alpnıñg heleyi[1] Kerçe Buladı irdi. (11) Yettinçi[2] Ḳınıḳ[3] Baynıñg ḳızı Dudal Baynıñg oġlı Ḳımaç(12)nıñg heleyi[4] Ḳuġadlı[5] irdi.

Tārīḫ miñg taḳı yetmiş birde Ḫᵛārezm(13) memleketinde taḥrīr tapdı temmet-i kitāb bitildi. (14) Ḳalü'n-nebī ʿalehi's-selāmü'l-ḳalem ʿizzü'd-dünyā vü şerefü'l-aḫrā[6]

---

[1] L (her yerde) *heyeli*, T1: *ḫatūnı*, T3: *hīlāli*

[2] T2: *yedilençi*

[3] T1, T3: *Ḳonaḳ*

[4] L (her yerde) *heyeli*, T1: *ḫatūnı*, T3: *hīlāli*

[5] T1: *Ḳuşavlı*

[6] *Tārīḫ miñg .... şerefü'l-aḫrā* L: *Temmetü'l kitābü'l-ḫalāyıḳ kitāb-ı āḫriü'l faḳīrü'l-ḥaḳīr mollā Ḳurbān Keldi Oraz Muḥammed Mollā aṣlı Ḳayı Ḫān neseb-i Çarıḳ ....der tārīḫ sene 1237 māh-ı Receb rūz-ı yekşenbe tamām şod*; T1: *tārīḫ miñgde üç yüz törtde Ḫᵛārezm memleketinde Uyġur zeyli ḳaryesinde tertīb ve hem taḥrīr tapdı şehr-i ẕi'l-ḥicce tavıḳ yılında bitildi temmetü'l kitāb be-ʿavnü'l-melikü'l-vehhāb ü Allah aʿlem bi'ṣ-ṣavāb uşbu Şecere-i Terākimeni āṣlī nüsḫasıdın hiç de taġyīr ve tebdīlsiz ziyād noḳṣānsız aytup köp vaḳt iḥtiyāṭlar birlen ötkerişme ilen toġrı köçürdüm: 1925 inci yıl Oktabrnıñg 25 inciside 1344 üncü yıl māh-ı Rebiʿü'l-evveliñg āḫiride: Kātib Ḫᵛārezmde Ḫīvede Īmān Ḳaʿalı Özbek ṭā'ifesidin Muḥammed Şerīf Ḫᵛāce Muḥammed Cān oġlı uşbu kitāb Ḫᵛārezmde Melābik Cān Raḥman oġlınıñg buyruḳı birlen yazılıp etmāmga yitdi meẕkūr Raḥman oġlınıñg kitābı turur;* T2: *Temmetü'l kitāb be-ʿavnü'l-melikü'l-vehhāb ... ġılm-ı bi'ṣ-ṣavāb sene 1214*; T3: *Bir bir beyān kılıp āḫir üstünde ornaşıp vāṣıl boldılar ḳalur imdi bu tārīḫ tamām boldı ançа bilgenimzni aytduḳ bilmegenġa ʿilāc yoḳ turur her kimerse körse ve eşitse andın duʿā ümīd ḳılur miz bar turur. Duʿāmızda yād kılġaylar āmīn ve rabbü'l-ʿālemīn temmetü'l-kitāb be-ʿavnü'l-melikü'l-vehhāb tamām yāft īn nüsḫa-i şerīfe ki müsemmā Şecere-i Terākime der vilāyet-i Buḫārāda tārīḫ şehr-i Recebü'l-müreccеb sene 1341 muṭābıḳ sene 1923 ʿİsāvī ʿAlī yedd-i faḳīrü'l-ḥaḳīr Mirzā Amān ibn-i İsen Ḫūẕārī*; A: Temmet temmet

Türk Dilleri Kütüphanesi

Türk Dilleri Kütüphanesi

METNİN ÇEVİRİSİ

TÜRKMENLERİN SOYKÜTÜĞÜ

Başlangıcı ve bitişi, yurdunun sonu , eşi benzeri, babası, anası, hanımı, oğlu, kızı ve danıştığı kimsesi olmayan Tanrıya övgü ve şükür olsun. Yiyeceği ve suyu yoksuldan padişaha, karıncadan file, sinekten anka kuşuna kadar, hepsinin durumlarına göre uygun biçimde (onun gibi) paylaştıran yoktur. Bir gün (bile) hiç birinin payını azaltmaz. Yeryüzünde yeşeren ağaçların hepsi kalem ve denizlerin hepsi mürekkep, insanoğlunun tümü (de) yazıcı olsa yüz bin yıl ve yüz bin yıl onun özelliklerini yazsa denizin bir damlasından, dağın (da) bir parça taşından daha azını yazmış olurlar. Daha ne söyleyeyim!

Bütün peygamberlerin iyisi, Tanrı(nın) dostu ve bütün insanoğluna gönderdiği elçi olan o peygambere sonsuz selam ve dua olsun. Onun dost ve çocuklarına Tanrı'nın rahmeti çok fazla olsun.

Şimdi bundan sonrasını (ise) Çingiz soyundan Ürgençli Arap Muhammed Han'ın oğlu Ebulgazi Han anlatır: Çok eziyetler gördükten sonra yaşımız otuz dokuza ulaştığında, 1051 tarihinde, yılan yılında Harezm'de, babamızın tahtına oturup memleket işleriyle uğraştık. Türkmenler o zaman Mankışlak, Ebulhan ve Tecen nehrinin kenarında oturuyorlardı. Harezm'de oturanlar bizim geldiğimizi işitip, kaçıp adı geçen bu üç yurda göçtüler. Daha sonra bir kısmı göçle, bir kısmı (da) yolla üç yurtta evi olan hiç kimse kalmaksızın hepsi (tekrar) Harezm'e geldiler ve iyileri buyruğuna katıldı, kötüleri ise, hizmetkâr oldu.

Bunun üstünden çok yıllar geçti. Türkmen bilginleri, şeyhleri ve beyleri benim tarihi iyi bildiğimi işitmişler. Bir gün hepsi gelip "bizde Oğuzname çoktur, ama hiç birisi iyi değildir; hepsi yanlıştır ve birisi diğerine uymaz. Her biri bir türlüdür, itibar edeceğimiz doğru bir tarih olsaydı iyi olurdu" diye (tarihlerini yazmamı) rica ettiklerinde onların bu ricalarını kabul ettim.

Aslında bu kitabı yazmadan on yedi yıl önce Türkmenlerin tümü bize düşmandı. Bu nedenle biz onlara çok saldırmıştık; bir keresinde Horasan'da Durun'a yakın Börme denilen suyun kenarında ordu kurup bizimle savaştılar. Tanrı (zaferi) bize verdi. Başlangıcından sonuna kadar bizim için

Türk Dilleri Kütüphanesi

iyi ve kötüden yirmi bin kişi kadar öldü. Onların içinde günahkârları da, günahsızları da vardı. Peygamber der ki: *ḳāl'ün-nebī 'aleyhi's-selām idḫālü's-sürūr fī ḳalbü'l-mü'min ḫayr min 'ibadetü's-ṣaḳaleyn*, anlamı şudur: Eğer bir kişi, bir müslümanın gönlünü hoş ederse, onun sevabı bütün insanoğullarının ve cinlerin Tanrı'ya hizmet (ederek kazandıkları) sevaptan daha çoktur".

İşte benim bu anlattıklarımla bilmediklerini öğrenen binlerce kişinin gönlü hoş olur. "Eğer o katliamda günah işlenmişse, bunun (bu anlattıklarımın) sevabı ona galip gelecek" deyip, bu kitabı okuyan bir kişinin bilmediklerini öğrenerek bizim ruhumuza fatiha okuyacağını Tanrı'dan ümit edip kitabı anlatmaya başladık ve kitaba *Şecere-i Terâkime* adını verdik. Bizden önce Türkçe tarih anlatanların, halka hünerlerini ve üstadlıklarını göstermek için Arapça ve Farsça sözcükler kattıklarını; Türkçe seci yaptıklarını hepiniz bilin. Bu kitabı okuyan ve dinleyen Türkler olacağı için, biz bunların hiç birini yapmadık. Gerçekten de hepsinin anlayabilmesi için Türklere Türkçe söylemek gerekir. Bizim söylediğimiz sözü anlamazlarsa onun ne faydası olur. Eğer onların içinde bir ya da iki (tane) okuyan akıllı kişi olsa, o anlasa, anlamayan çoğu kişinin her birine anlatıp bildirir. O halde şöyle söylemek gerek, iyi ve kötü hepsi bilip gönüllerine uyacak.

Şimdi Âdemden bu zamana kadar, tarih 1071'dir. Türkmenlerin ve son Türkmen adını taşıyıp Türkmenlere katılan halkların bildiğimiz kadarını bir bir söyleyelim, bilmediğimizin çaresi ne?

Adem aleyhi's-selâm Hakkında

Yüce Tanrı meleklere, "topraktan insan yapıp can vererek yeryüzünde kendi yerime halife bırakacağım" deyince melekler, "Onlar yukarıdaki döşek ile aşağıdaki döşeği zabt edemezler (gökyüzünü ve yeryüzünü tutamazlar). O yüzden sana asi olurlar, yoktan yaratman daha iyidir" dediler. Yüce Tanrı "siz benim bildiğimi bilmezsiniz, gidin topraktan bir kişinin suretini yapın" dedi. Azrail aleyhisselam Tanrı'nın emriyle yeryüzündeki her türlü topraktan alıp Mekke-i Muazzama ile Taif'in arasında toprağı balçık haline getirip Adem'in şeklini yaptılar.

(Aradan) birkaç yıl geçtikten sonra Yüce Tanrı ona can verdi ve bin yıl bu dünyada durdu. Adem Arapça'dır. Arap(lar) deriye *adem* der, her şeyin dışına *deri* derler. Melekler toprağı, yeri kazıp içinden almadılar, dışından alıp Adem'in şeklini yaptılar. Onun için *Adem* dediler. Onların cennete

Türk Dilleri Kütüphanesi

gidenleri, oradan çıkanları ve yeryüzündeki yaşayanlarının hikâyeleri halk içinde meşhurdur (halk arasında bilinir). Onun için anlatmadık.

Âdem öleceği zaman Şeys adlı oğluna "benden sonra sen benim yerime oturup çocuklarıma baş ol" diyerek çok nasihat etti ve bu dünyadan öte dünyaya gitti. Ondan sonra Cebrail aleyhisselam Yüce Tanrı'dan Şeys'e kitap alıp geldi. Şeys hem peygamber hem (de) padişah olup halka adaletli davranıp 912 yıl bu dünyada yaşayıp (durup) cennet sarayına gitti (öldü). Şeys'in anlamı "Tanrının heybeti" demektir. Şeys öldüğü zaman yerine oğlu Anuş'u bırakıp gitti. Anuş da babası ve büyük babasının şeriatı için çalışıp o da babası gibi 912 yıl bu menzilde yaşadıktan sonra o menzile gitti. Anuş'un anlamı "sadık"dır. Anuş da öldüğü zaman yerine oğlu Kınan'ı oturtup çok nasihat ve vasiyet etti. O da 840 yıl babasının yürüdüğü yolda yürüyüp oğlu Mihlail'i kendi yerine oturtup Tanrı'nın yanımına gitti. Mihlail zamanında insanoğlu çoğaldı, oturdukları yere sığmadılar. Bu yüzden Mihlail Babil ülkesine gidip orada bir şehir kurdu, adını "Sus" koydu ve dam ev kurdu, köyler yaptırdı. Ondan önce şehir, köy ve ev yoktu. Dağların kovuklarında ya da ormanda oturuyorlardı. Halka "yeryüzüne yayılın" diye emir verdi. Mihlail'in emriyle bütün insanoğulları gidip nerede uygun yer varsa orada köyler kurdular. Mihlail 920 yıl adı geçen şehirde kalıp yerine oğlu Berd'i oturtup dem vurmaz şehrine gitti. Berd de 960 yıl bu şehirde oturup oğlu Ehnoh'u (kendi) yurdunda koyup göçmez ve konmaz ülkesine gitti. Oğlunun adı Ehnoh idi ve lakabı İdris. Yüce Tanrı onu peygamber yaptı, 82 yıl peygamberlik yaptı. Halkı doğru yola çağırdı. Ondan sonra Tanrı'nın emriyle Azrail gelip İdris aleyhisselamı kanadının üstüne koyarak alıp cennete gitti. O günden bu zamana kadar cennettedir. İdris cennete gittikten sonra oğlu Matuşaleh babasının yerine oturdu. Dürüst ve adil davrandı. Ne kadar yaşadığı bilinmiyor. O da babasının gittiği yere gitti. Ondan sonra Matuşaleh'in oğlu Leymek babasının yerine oturup çok uzun yıllar adil ve dürüst davrandı. Daha sonra babasının gittiği yola düşüp gitti. Onun da ne kadar yaşadığı bilinmiyor. Daha sonra oğlu Nuh peygamber babasının yerine oturdu. 250 yaşına geldiğinde Yüce Tanrı ona peygamberlik verdi. 700 yıl halkı doğru yola çağırdı. Erkek ve kadın olmak üzere seksen kişi iman getirdi. Yedi yüz yılın içinde seksenden fazla kişi(nin) iman getirmemesine öfkelenip halka beddua etti.

Cebrail geldi ve "Yüce Tanrı senin duanı kabul etti, herhangi bir zamanda halkı suya batıracak, sen gemi yap" dedi ve geminin nasıl yapılacağını gösterdi. Yerden su çıktı, gökyüzünden yağmur yağdı,

Türk Dilleri Kütüphanesi

yeryüzündeki canlıların hepsi boğuldu. Nuh Peygamber, üç oğlu ve iman getiren seksen kişiyle gemiye bindi. Birkaç aydan sonra yer, yüce Tanrı'nın emriyle suyu kendine çekti. Gemi Musul adlı şehrin yakınında(ki) Cudi denilen dağdan çıktı, gemiden çıkan kişilerin hepsi hasta oldu. Nuh Peygamber, üç oğlu, üç gelini ile iyileştiler, onların dışında(ki) kişilerin hepsi öldü. Ondan sonra Nuh Peygamber üç oğlunun her birini bir yere gönderdi. Ham adlı oğlunu Hindistan'a gönderdi. Sam adlı oğlunu İran'a gönderdi. Yafes adlı oğlunu Kuzey tarafına gönderdi ve üçüne "üçünüzden başka insanoğlu kalmadı. Şimdi üçünüz üç yurtta yaşayın, çocuklarınız çok olduğu zaman bu yerleri yurt edinip oturun" dedi.

Kimileri Yafes'in peygamber olduğunu, kimileri ise olmadığını söyler. Yafes babasının emriyle Cudi dağından ayrılıp İtil ve Yayık suyunun yakasına ulaştı. 250 yıl orada yaşadı ve vefat etti. Sekiz oğlu vardı. Çok çocuğu olmuştu. Çocuklarının adları şunlardır: Türk, Hazar, Saklap, Rus, Ming, Çin, Kimarı, Tarih. Yafes ölümüne yakın büyük oğlu Türk'ü yerinde oturtup diğer çocuklarına "Türk'ü kendinize padişah bilip onun sözünden çıkmayın" dedi. Türk'e "Yafes oğlu" diye ad taktılar. Çok terbiyeli ve akıllı birisiydi. Babasından sonra bir çok yere gitti ve (bir çok yeri) gördü. Bir yeri beğenip orada oturdu. Bugün oraya "Isıg Köl" derler. Çadır evini o çıkardı. Türkler arasındaki kimi adetler ondan kaldı. Türk'ün dört oğlu vardı. İlki Tütek, ikincisi Çigil, üçüncüsü Bersaçar, dördüncüsü Emlak. Türk ölecek olduğunda Tütek'i kendi yerine padişah olarak bırakıp uzun (bir) sefere gitti. Tütek akıllı, devletli ve iyi bir padişahtı. Türkler içindeki bir çok âdeti o ortaya çıkardı. Acem padişahlarının ilki olan Keyumers ile çağdaştı. Günlerden bir gün ava çıkmış öldürdüğü geyiği kebap yapıp yiyorken elinden bir parça et yere düştü. Onu alıp yediğinde ağzına çok hoş bir tad yayıldı. Çünkü o yer tuzlaydı. Yemeğe tuz atmayı o çıkardı. Bu tuzlu yeme geleneği ondan kaldı.

240 yıl yaşadıktan sonra oğlu Amulca Han'ı kendi yerine oturtup gitse gelmez denilen şehre gitti. Amulca Han da çok yıllar padişahlık yapıp, aşını yiyip, yaşını yaşadıktan sonra babasının arkasından gitti. Amulca Han öleceği sırada oğlu Bakuy Dip Han'ı kendi yerine oturttu. Dip'in anlamı "tahtın yeri", Bakuy'un anlamı "devlet büyüğü"dür. O da uzun yıllar padişahlık yapıp; dostlarının güldüğünü, düşmanlarının ağladığını görerek sevinip ondan sonra ölecek olduğunda oğlu Kök Han'ı tahtına oturtup öldü. O da uzun yıllar padişahlık yaptı. Babasının yolundan dışarı çıkmadı. Hasta olunca oğlu Alınca Han'ı kendi yerine oturtup uzun (bir) sefere çıktı.

Türk Dilleri Kütüphanesi

O da çok uzun yıllar padişahlık yaptı. Ülke ve halkları atalarınınkinden çok oldu.

Onun ikiz oğlu oldu. Birinin adı Tatar, diğerinin adı Moğol. Babası yaşlandıktan sonra yurdunu ikiye bölüp, iki oğluna verip vefat etti. Alınca Han öldükten sonra Tatar ve Moğol her biri kendi yerlerinde padişahlık yaptılar. Moğol Han'ın dört oğlu vardı. Büyüğünün adı Kara Han, ikincisi Kür Han, üçüncüsü Kır Han, dördüncüsü Or Han'dır. Moğol Han yurdunu büyük oğlu Kara Han'a verip herkesin gittiği yere gitti. Kara Han yazı, Or dağı ve Kür dağında geçirirdi. Bu devirde bu dağlara Büyük dağ ve Küçük dağ diyorlardı. Kışı, Sir suyunun ayağı, Kara Kum ve Borsuk da geçirirlerdi.

Oğuz Han'ın Dünyaya Gelişi Hakkında

Kara Han'ın büyük hanımından bir oğlu oldu. Güzelliği ay ve güneşten fazla(ydı). Üç gün üç gece annesini emmedi. O oğlan her gece annesinin düşüne girip "ey ana, müslüman ol, eğer olmazsan ölsem de ölürüm, senin memeni emmem" demiş. Annesi oğluna kıyamadı ve Tanrı'nın birliğine iman getirdi, bunun üzerine oğlan annesinin memesini emdi. Annesi ise, gördüğü düşünü [ve] müslüman oluşunu kimseye söylemedi ve gizledi.

Onun için Türk halkı Yafes'ten ta Alınca Han zamanına kadar müslümandı. Alınca Han padişah olduktan sonra halkın başı (sayısı) ve malı çoğaldı (arttı). Bolluktan sarhoş oldular, Tanrı'yı unutdular ve bütün halk kâfir oldu. Kara Han zamanında kâfirlikte o kadar katıydılar ki, eğer (oğlan) babasının müslüman olduğunu işitse oğlu (babasını) öldürürdü ve (baba) oğlunun müslüman olduğunu işitse babası (oğlunu) öldürürdü. O çağda Moğollarda oğlan bir yaşına girmeden ad koymama âdeti vardı. Oğlan bir yaşına gelince Kara Han ülkeyi davet etti ve büyük bir ziyafet verdi. Kara Han, ziyafet günü çocuğu meydanın ortasına getirip beylerine (şöyle) söyledi: "Bizim bu oğlumuz bir yaşına girdi, şimdi buna ne ad koyacaksınız". Beyler (henüz) cevap vermeden (önce) çocuk "benim adım Oğuz'dur" dedi.

Beyit

İşte orada yürüyen bir yaşındaki oğlan
Gelip dile dedi bilin açık seçik

Türk Dilleri Kütüphanesi

Adım ünlü padişah Oğuz'dur
Bütün hüner sahipleri bilin

Ziyafete gelen büyük küçük herkes oğlanın söylediği bu sözlere şaşırdılar ve "bu çocuğun kendisi adını söylüyor, bundan daha iyi ad olur mu?" diyerek adını Oğuz koydular. Dahası "bir yaşındaki çocuğun bunca sözü söylediğini hiç bir devirde hiç kimse işitmiş değildir" diyerek bunu yorumlayıp şöyle söylediler: "Bu çocuk uzun ömürlü, ulu devletli olacak ve ülkesinin topraklarını genişletecek". Oğuz konuşmaya başladığında hep "Allah Allah" diyordu. Bunu işiten herkes, *Allah* sözcüğü Arapça olduğundan "çocuktur, Allah sözcüğü Arapça olduğundan dili dönmüyor (ve) ne dediğini bilmiyor" derdi. Moğol'un atalarından hiç biri Arap dilini işitmiş değildir. Oğuz'u yüce Tanrı doğuştan veli yaratmıştır. Bu yüzden gönlüne ve diline kendisinin adını getiriyordu. Oğuz gençlik çağına geldiğinde Kara Han küçük kardeşi Kür Han'ın kızını (Oğuz'a) aldı. Oğuz kimsenin olmadığı bir anda kıza "dünyayı, seni, bizi yaratan var. Onun adı Allah'tır. Onu var ve bir bil, onun buyurduğundan başka bir iş yapma" dediyse de kız bunu kabul etmedi. O zaman kalktı ve kızdan ayrı yattı. Geceleri (kızdan) ayrı yatıp, gündüz (kızla) konuşmazdı. Bir zaman sonra, Kara Han'a "oğlunuz karısını sevmiyor, sevmediği için de aldığı günden beri aynı yerde yatmıyor" dediler. Kara Han bu sözü işittikten sonra öteki kardeşi Kır Han'ın kızını aldı. (Oğuz Han) ona da "imana gel" dedi, o kız da kabul etmedi. (Oğuz Han) onunla da aynı yerde yatmadı.

Bu olaydan uzun yıllar geçtikten sonra Oğuz Han ava çıkmış dönüp geliyordu. Suyun kenarında birkaç kadının çamaşır yıkadığını gördü. Babasının küçük kardeşi Or Han'ın kızı bunların içinde oturuyordu. Sırrının ortaya çıkacağından korktuğu için kıza birini gönderip ve kızı köşeye çağırıp yemin et(tir)ip "babam bana iki kız aldı, onları sevmememin nedeni ben müslümanım, onlar kâfir. Her ne kadar müslüman olun dediysem de kabul etmediler, eğer sen müslüman olsaydın seni alırdım" deyince kız, "sen hangi yolda olursan ben de o yolda olurum" dedi. Ondan sonra Oğuz Han babasına söyledi. Babası büyük bir düğün yaparak Or Han'ın kızını Oğuz'a aldı. O kız müslüman oldu. Oğuz Han onu çok seviyordu. Aradan çok yıllar geçti. Bir gün Oğuz uzak bir yere ava gitti. Kara Han bütün hanımlarını ve gelinlerini çağırıp yemek verdi. Konuşurlarken hanımından "Oğuz son aldığı hanımı sever ve önce aldığı iki hanımının yanına hiç gitmez, bunun sebebi nedir?" diye sordu. Hanımı

Türk Dilleri Kütüphanesi

"ben bilmem, gelinler daha iyi bilirler" dedi. Han gelinlerinden sorunca büyük gelin "oğlunuz müslüman olmuş, biz ikimize (de) müslüman olun dedi, kabul etmedik. Küçük gelininiz müslüman olmuş. Onun için oğlunuz onu çok seviyor" dedi.

Kara Han bu sözü işittikten sonra beylerini çağırıp danıştı. Oğuz'u avlanırken tutup öldürmeye karar verdiler. Kara Han halka "çabuk gelsinler, ava çıkıyorum" diye adam gönderdi. Oğuz Han'ın küçük hanımı bu sözü duyunca, Kara Han'ın yaptığı konuşmaların hepsini söylediği kişiyi Oğuz Han'a gönderdi. Oğuz Han da bu haberi aldıktan sonra, "babam asker toplayıp beni öldürmek için geliyor, beni isteyen bana gelsin, babamı isteyen babama gitsin" diye halka haber gönderdi. Halkın çoğu Kara Han'a katıldı. Daha azı Oğuz Han'ın yanına gitti.

Kara Han'ın kardeşlerinin birçok oğlu vardı. Onların Kara Han'dan ayrılacağı hiç kimsenin aklına gelmezdi. Onların hepsi Oğuz Han'ın yanına geldiler. Oğuz Han onlara Uygur adını verdi.Uygur Türkçedir. Anlamı herkesçe 'yapışır, yapışan' olarak bilinir. "Süt mayalandı" derler. Süt halindeyken biribirinden ayrılırdı, katı olduktan sonra biribirine yapışır. Buna da 'imama uydum' derler. İmam otursa oturuyor, kalksa kalkıyor. O halde (bunun anlamı) 'yapışır, yapışan' olmaz mı? Onlar gelip iki elleriyle Oğuz Han'ın eteğine sıkı bir şekilde yapıştıklarında Han, onlara "Uygur" dedi, 'yapışan, yapışır' demektir. Kara Han ile Oğuz Han iki saf oluşturup savaştılar. Yüce Tanrı Oğuz Han'a kazandırdı. Kara Han kaçtı. Savaşta Kara Han'ın başına ok değdi. Kimin attığını bilmediler. Kara Han o yaradan öldü. Oğuz Han, babasının tahtına oturdu.

Oğuz Han'ın Han Olması Hakkında

Oğuz Han halkın hepsini müslümanlığa çağırdı. Müslüman olanlara sevgi ve saygı gösterdi, olmayanlara saldırdı, kendilerini öldürdü, çocuklarını esir aldı. O zamanda Kara Han'a bağlı memleketlerin dışında memleketler de çoktu. Her büyük memleketin ayrı bir padişahı vardı. Küçük memleketler onlara katılıyordu. Kara Han'ın müslümanlığı kabul etmiş olan memleketleri Oğuz Han'a katıldı.

Oğuz Han her yıl Moğol yurdunda oturan halkla savaşır ve kazanırdı. Sonunda hepsini aldı ve kaçıp kurtulanları gidip Tatar hanına sığındılar. O yıllarda Tatar halkı Cürcet'e yakın oturuyordu. Cürcet denilen, büyük bir memleket vardır. Şehirleri ve köyleri çoktur. Çin'in kuzey tarafında(dır).

Türk Dilleri Kütüphanesi

Hindliler ve Tacikler ona Çin-Maçin derler. Oğuz Han gidip Tatarlara saldırdı. Tatar hanı birçok askerle gelip savaştı. Oğuz Han galip geldi ve (onun) askerini kırdı. Oğuz Han'ın askerinin eline o kadar çok ölü mal düştü ki, yüklemeye binek hayvanları az geldi. İyi ve akıllı bir kişi vardı. O düşünüp arabayı yaptı. Ondan görenlerin hepsi araba yapıp ganimetlerini yükleyip geri döndüler. Arabaya "kank" adını verdiler. Ondan önce adı da kendisi de yoktu. Yürüdüğü zaman "kank kank" diye ses çıkardığı için kank dediler. Onu yapana da Kanklı dediler. Bütün Kanklı halkı onun çocuklarıdır. Oğuz Han yetmiş iki yıl kadar kendi soyundan olan Moğol ve Tatar'la savaştı. Yetmiş üç yıl olduğunda hepsini kendisine bağımlı kılıp müslüman yaptı.

Ondan sonra gidip Çin'i, Cürcet'i ve ayrıca Tangut'u aldı. Tacikler Tangut'a Tibet derler. Ondan sonra gidip Kara Hıtay'ı aldı. Burası büyük bir ülkedir, ayrıca insanının yüzü Hindû gibi karadır. Hindistan ile Çin'in arasında Büyük Okyanus'un yakasındadır. Kış olunca Tangut'un gün doğusunda, yaz olunca da güneyinde olur. Çin'in öte yüzünde deniz tarafında yüksek dağların içinde çok ülke vardı. Onun padişahının adına İt Barak Han derlerdi. (Oğuz Han) ata binip onun üzerine gitti. Savaştılar. İt Barak Han savaşı kazandı. Oğuz Han kaçtı.

Savaştığı yerin öteki tarafında akan iki büyük ırmak vardı. Bir kaç gün o iki suyun arasında kalıp kaçan askerinin önünü ve arkasını topladı (dağılan askerlerini topladı). Uzak (bir yere) sefere giderken hanımlarını yanlarında götürmek, büyük padişahların adetidir, hatta maiyetin de bazıları (hanımlarını) götürür. Oğuz Han'ın bir beyi (de) hanımını alıp gitmişti. Kendisi savaşta öldü. Hanımı kurtulup iki suyun arasında hanın arkasından yetişti, hamileydi, sancısı tuttu. Gün soğuktu. Girecek (sığınacak) ev yok(tu). Bir çürük ağaç içinde oğlan doğurdu. Bunu hana bildirdiklerinde han "bunun babası bizim önümüzde öldü" dedi. Onu düşünen kimsesi yok diyerek (çocuğu) evlat edindi.

Adını Kıpçak koydu. Eski Türk dilinde içi boş ağaca "kıpçak" derlermiş. Bu çocuk (da) ağaç içinde doğduğundan adını Kıpçak koydular. Bu zamanda içi boş ağaca "çıpçak" derler. Halk, dili dönmediğinden kafı cim okuyor. "O kıpçaktır, çıpçak" diyorlar. Han, o çocuğu kendi elinde büyüttü. Delikanlı olduğunda Urus, Ulak, Macar ve Başkurt halkları düşmandılar. Kıpçak'a çok halk ve köle (maiyyet) verip o tarafa Don ve Volga suyunun kenarına gönderdi. Kıpçak, üç yüz yıl orada padişahlık yaparak yaşadı. Bütün Kıpçak halkı onun soyundandır. Oğuz Han

Türk Dilleri Kütüphanesi

zamanından Cengiz Han zamanına kadar bu üç suyun Don, Volga ve Ural suyunun kıyısında Kıpçak'tan başka halk yoktu. Dört bin yıl kadar o yerde oturdular. Onun için o bölgeye "Kıpçak Bozkırı" derler.

Cengiz Han İran ve Turan üzerine yürüdüğünde bu ülkelerin padişahı Sultan Muhammed Harezmşah adlı kişiydi. Onun (Kıpçak ülkesinin) başkenti Ürgenç'ti. Çingiz Han ile savaşamayarak kaçıp Mazenderan'a gitti. Çingiz Han Buhara, Semerkand ve Taşkent'i alıp, otuz bin kişiyi Cebe Noyan ve Sübedey Bahadır adlı iki beyinin başkanlığında Irak, Gilan, Mazenderan, Azerbeycan ve Gürcüstan'a gönderdi. Küçük oğlu Tüli Han'ı elli bin kişi ile Horasan'a gönderdi. "Sultan Muhammed Harezmşah'ın başkenti köle ve hazinenin bulunduğu yerdir" diyerek büyük oğlu Coçi Han, ikinci oğlu Çağatay Han ve üçüncü oğlu Ögedey Han'ı, bu üçünü seksen bin kişi ile birlikte Ürgenç'e gönderdi. Ürgenç'te padişah yoktu. Sultanlar dünya ve din için sekiz ay şehre kapanıp savaştılar. Cengiz Han'ın çocukları dokuzuncu ayda şehri aldılar ve halkı öldürüp, Çağatay ile Ögedey dönüp Termiz'de babalarının hizmetine gittiler.

Coçi kendisine bağlı maiyeti ile Ürgenç'ten Kıpçak Bozkırı'na gitti. Kıpçak halkı toplanıp savaştı. Coçi Han yendi ve Kıpçak'ın ele geçenini öldürdüler. Kurtulanlar İştek'e gitti. Bu devirdeki İştek'in çoğu bu Kıpçak'ın neslindendir. Volga ve Don ırmaklarının arasında oturan Kıpçaklar kaçıp dört tarafa gitti. Çoğu Çerkes ve Tuman ülkesine gitti. Coçi Han, Kıpçak'ın çoluk çocuğunu tutsak edip Kıpçak ülkesinde oturdu. Moğol'dan evini ve babasının verdiği halkların hepsini getirdi. Özbek'in her soyundan (insanlar) göçüp Kıpçak yurduna geldiler. Ondan sonra Coçi Han öldü ve ülke oğlu Sayın Han'a kaldı. Coçi Han'ın oğullarından yirmi dört kişi o ülkede padişahlık yaptı. Onun zamanında o ülkeye "Sayın Han yurdu" derlerdi. Ondan sonra o yurt Mangıt'ın eline geçti.

Onların ilki Ak Mangıtlı Kutlu Kayalı'nın oğlu İdügi Beydi. Daha sonra Mangıt ülkesi dediler. 1040 (m. 1630) tarihinde kuzey taraftan, Kalmuk yurdundan padişahının adı Örlük (olan) on bin evli halk gelip Mangıt yurdunda oturdu. Bugün tarih 1071 (m. 1660) ve sıçan yılındadır. Şimdi o ülkeye "Kalmuk ülkesi" derler.

Evet bu dünya bir hana benzer. İnsanoğulları ise kervana benzer. Biri göçer biri konar. Oğuz Han İt Barak Han'a yenildikten 17 yıl sonra yeniden ata binip gidip İt Barak Han'la savaşıp, onu yenip İt Barak Han'ı öldürerek müslüman olanlara dokunmaksızın Tanrı'ya iman getirmeyenleri öldürüp çocuklarını esir edip dönüp evine geldi.

Türk Dilleri Kütüphanesi

Oğuz Han'ın Turan ve Hindistan'a Yürüyüşü Hakkında

Oğuz Han bütün Moğol ve Tatar halkının askerini toplayıp Talas ve Sayram'a geldi. Taşkent, Semerkant ve Buhara'nın padişahları ordu kurup savaşamadılar. Büyük şehirlere ve sağlam kalelere sığındılar. Oğuz Han kendisi Sayram ve Taşkent'i kuşatıp aldı. Oğullarını Türkistan ve Endican'a gönderdi. Altı ay içinde Türkistan ile Endican'ı alıp babalarının hizmetine geldiler. Oğuz han adı geçen bu illerin hepsine yöneticiler koyup Semerkant'a doğru yürüdü. Ve Semerkant'ı alıp yönetici koyup Buhara'ya gitti. Buhara'yı da alıp yönetici koyup Belh'e gitti. Belh'i de alıp yönetici koyup Gur vilayetinin üstüne yürüdü.

Kıştı, günler çok soğuktu. Gur'un dağlarına çok kar yağmıştı. Askerler yürümükte güçlük çektiler. Han "hiç kimse benden geri kalmasın" deyip gidip Gur'u aldığı zaman yel esti, ilkbahar oldu. (Oğuz Han) askerini saydı. Bir kaç kişi az geldi, onları sordu. Hiç kimse bilmedi. Bir kaç gün sonra o insanlar hanın hizmetine geldiler. Han onların halini sorduğunda "biz bir çok kişi asker(ler)in arkasından geliyorduk, bir gece dağda çok kar yağdı, ondan sonra yürüyemedik, orada yattık. Atlarımızın ve develerimizin hepsi öldü. Bahar girdiğinden beri de yaya geliyoruz" dediler. Han "o topluluğa Karlık desinler" diye emretti. Bütün Karlık halkı onların neslindendir.

Oradan geçip Kabil ve Gazne'yi aldı. Ondan sonra Keşmir üstüne yürüdü. O zaman(ki) Keşmir padişahının adı Yağma idi. Keşmir'in sağlam dağları ve büyük suları çoktu. Yağma buna güvenip Oğuz Han'a itaat etmedi. Bir yıl savaştılar. İki taraftan da çok kişi öldü. Sonunda Oğuz Han Keşmir'i aldı ve Yağma'yı öldürdü. Askerini katletti. Bir müddet orada yaşayıp geri dönüp Bedehşan üzerinden Semerkant'a geldi. Oradan Moğolistan'a gidip evine ulaştı.

Oğuz Han'ın İran ve Şam ve Mısır'a Doğru Yürüyüşü Hakkında

Bir yıl memleketinde kalıp ikinci yıl halka haber gönderdi "ben İran üzerine yürüyorum, bunca yıllık gamlarını yesinler" diyerek ikinci yıl ata bindi ve Talaş şehrine geldi. Han, ordusunun sonuna acıkanı, yorulanı, yolunu kaybedeni alıp gelsin diye bir kaç kişi bırakmıştı. Bu kişiler ordunun arkasında kalan evli bir kişiyi alıp hanın önüne geldiler. Han ondan, "neden geri kaldın?" diye sordu. O, "Günlüğüm az olduğu için askerlerin arkasından geliyordum. Hanımım hamileydi, doğurdu. Açlık

Türk Dilleri Kütüphanesi

yüzünden annesinin sütü çocuğa yetişmedi. Gelirken suyun yakasında bir çakalın sülünü yakaladığını gördüm. Çakalı ağaçla vurunca sülünü bırakıp kaçtı. Onu alıp kebap yaparak hanımıma vermiştim. Ordunun sonuna koyduğunuz kişiler (bize) rastlayıp (bizi) alıp geldiler" dedi.

Han fakire at, yiyecek ve mal verip "bu orduya katılma" diyerek "Kal aç" dedi. Bütün Kalaç halkı bu adamın neslindendir. Bu zamanda Halaç derler. Maveraünnehr'de çokturlar. (Burada) Aymak halkına katılırlar. Horasan ve Irak'ta da çoktur(lar). Onlar Çağatay halkına bağlıdırlar. Belh'e bağlı Gur adlı şehirde oturan Kalaçlardan adı Muhammed lakabı Bahtiyar bir pehlivan genç vardı. Hindistan'ın Delhi şehrinde Kutbeddin adlı müslüman bir padişah vardı. Muhammed gidip onun hizmetine girdi. Birkaç yıl geçtikten sonra büyük bey oldu. Hindistan (denilen) parça parça çok büyük bir yurttur. Bihar adlı bir ülkedir. Keşmir yakınındadır. Kutbettin, Muhammed Bahtiyar'ı müfreze başı yapıp ona gönderdi. Muhammed Bahtiyar Bihar yurdunu aldı. Bihar'ın doğusunda bir ülke vardı. Oranın büyük şehrinin adı Lekmir idi. O şehrin 90 yaşında bir padişahı vardı. Dede ve babadan o ülkenin padişahıydı. Gidip o ülkeyi aldı. Uzun yıllardan beri biriktirdiği hazinesi eline geçti.

Lekmir'in kuzey tarafında Lektuni adlı bir şehir vardı. Gidip onu da aldı ve kendi adına hutbe okutup, sikke bastırıp Lektuni şehrini başkent yapıp oturdu. Kalaç halkından on bin kişi onun yanında toplandılar. Uzun yıllar orada kaldı. Lektuni ile Tibet'in arası atlı bir kişinin bir (gece) yatıp ulaşacağı bir yerdir. Ama yüksek bir dağı var. Bir yolu var, bir atlı yürür, iki atlı yan yana gelip yürüyemez. Muhammed Bahtiyar on bin atlı ve otuz bin yaya ile o yoldan geçip Tibet'i yağmalayıp geldi. Bir kaç gün sonra vefat etti.

Bütün Kalaç halkı toplanıp Şiran denileni padişah yaptılar. O öldükten sonra da Merdan denileni padişah yaptılar. Merdan hızlı ve atıcı bir genç idi. Ama hiç aklı yoktu. O derece ki, bir gün mecliste otururken beylerine bakıp "Isfahan'ı falan sana verdim, Kazmin'i sana verdim" dedi. Böyle diyerek Horasan, Irak ve Rum'un (bütün) bildiği şehirlerinin adlarını bir bir söyleyip maiyetindekilere paylaştırdı. "(Eğer) Tanrı (bana) verirse (ben de) sizlere vereyim" demedi. Böyle deseydi şaşılmazdı (yanlış, kusur olmazdı). "Benim şehirlerimdir. Sizlere verdim" diyerek saygı gösterdi.

Bir gün adalet isteyen (bir kişi) gelip diz çöküp "ben tacirim bu gece bir kaç bin paramı hırsız almış" dedi. Ondan "sen nerelisin" diye sordu. Tacir "Isfahanlıyım" dedi. Ona "para için sana Isfahanın şefliğini verdim" dedi.

Divana "kararı yaz" dedi. Divan Isfahan'ın idaresini tacirin adına yazıp, mühürleyip eline verdi. Tacir korktuğundan hiç bir şey söyleyemeyip buyruğu alıp başına koydu. Mecliste insanlar da korkudan hiç bir şey söylemediler.

(Onun) akıllı bir beyi vardı. O "padişahım buna Isfahan'ın şefliğini (idaresini) verdiniz, eğer bu adam buradan Isfahan'a tek başına giderse sizin için kötü olur. Bu adama yeteri kadar eşya veriniz ki, ailesi ve mayetindekilerle gitsin" dedi. Bu söz, bed-bahtın hoşuna gitti ve yüz bin (gümüş) para bağışladı, fakat bir kötü yanı vardı [ki] Kalaç halkının günahsız (iyi) kişilerini suçsuz oldukları halde öldürmeye başladı. Halkın iyileri toplanıp (birbirlerine) danışıp Merdan'ı öldürüp İvaz'ı Lektuni tahtında oturttular. O da 12 yıl sonra öldü. Ondan sonra ülke Kalaçların elinden çıktı, başka kişilerin eline geçti. Ondan sonra Kalaçlar nöker (maiyet, köle) oldular. Kalaçların padişahlığı (hükümdarlığı) başından sonuna kadar 54 yıl sürdü.

Şimdi, Kalaçlar hakkında söylediğimiz sözleri bırakalım, bu kadar söylememiz yeterli. Oğuz Han Talaş'tan geçip Semerkant ve Buhara'ya gelmiş (orada) Amu nehrinden geçip Horasan'a yetişmişti. O zamanlar İran ülkesinde iyi bir padişah yoktu. Keyumers ölmüştü. Henüz Huşenk'i padişah yapmamışlardı. Araplar bu döneme "müluku't- tavayif" der. Anlamı her ülkede bir töre demektir. Türkler (ise) o döneme "ev başına Kara Han" derler. Anlamı her evde sıradan birisinin han olmasıdır. Her eve bir han demektir. O dönemde İran (ülkesi) şöyleydi: (Oğuz Han) Horasan'ı aldı, oradan geçip Irak-ı Acem, Irak-ı Arap, Azerbeycan, Ermenistan, Şam ve Mısır'a kadar (olan yerleri) aldı. Bu adı geçen ülkelerin bir kısmını savaşarak, çoğunu (da) itaat ettirerek kendisine bağladı.

Oğuz Han Şam vilayetindeyken bir kölesinin eline gizlice bir altın yay ve üç ok verdi. "Yayı doğuda bir çölde insan ayağının ulaşamayacağı bir yerde toprağa gömüp bir ucunu çıkarıp koy ve okları (da) batı tarafına götürüp yayı koyduğun gibi koy" dedi. Adam buyruğu yerine getirip geldi.

Bu olaydan bir yıl geçtikten sonra üç büyük oğlu Gün, Ay ve Yıldız'ı çağırıp "geldiğimiz ülkeye yabancıyım" işim çok, ava çıkmaya elim değmiyor. Doğu tarafında filan çölün avı çokmuş diye işittim. Kendi maiyetinizdekilerle oraya gidip otağ kurup gelin" dedi. Ondan sonra üç küçük oğlu Kök, Tag ve Teniz'i çağırıp ağabeylerine söylediği sözü söyleyip batı tarafına gönderdi. Bir kaç gün sonra üç büyük oğlu bir altın yay ile bir çok avı hanın önüne getirdiler. Üç küçük oğlu da üç altın okla bir

Türk Dilleri Kütüphanesi

çok av getirdi. O avın etlerine daha çok et ve çeşitli yiyecekler ekleyip halkı çağırıp yayın ve okun bulunduğunu müjdeleyip kendilerine geri verdi. Üç büyük oğlu yayı kırıp paylaştılar, üç küçük oğlunun her biri de bir oku aldı. Aldığı vilayetlerde bir çok yıl oturup düşmanlarını yok edip dostlarına saygı gösterip almış olduğu başı Sayram, sonu Mısır'a kadar uzanan vilayetlerin hepsinin başına idareciler koyup kendi ülkesine geri döndü.

Oğuz Han'ın Yurduna Gelerek Ziyafet Vermesi Hakkında

"Oğullarım ve halkımla sağ salim gidip geldim" diyerek büyük (bir) ziyafet hazırlığı yapıp çadır kurdurdu. Bütün ağaçların dışını altın kaplattı. Lal, yakut, zümrüt, firuze ve inciyle süsletti. Bu beyiti o evin vasıflarını anlatmak için söylerler:

O padişah altından bir ev kurdu
Ki o ev felek evinden utandı

Dokuz bin koyun ve dokuz yüz bin yılkı öldürttü. Derilerinden doksan dokuz havuz yaptırıp dokuzuna rakı, doksanına kımız doldurttu. Bütün maiyetini çağırıp getirtti. Altı oğluna çok nasihatler edip beylere öğretip yurtlar, şehirler, iller ve nimetler verdi. Bu beyitleri onun vasıflarını anlatmak için söylemişlerdir:

Şiir

Oğuz o ziyafette zevk ve sefa kıldı
Bu altı oğluna ihsanda bulundu
Bunlar babaları ile çok çeşitli erdemler
Ve dahi yiğitlikler göstermişlerdi
Babalarıyla silah arkadaşıydılar,
Savaş günlerinde hepsi vardılar.

Ondan sonra maiyetindekilerin hepsine yararlılıkları, akınları ve hizmetlerine uygun şehirler, serhadler, köyler verdi; bağışlarda bulundu, çocuklarına "siz üç büyüğünüz altın yayı bulup getirdiniz ve onu bozup paylaştınız, sizin adınız 'Bozok' olsun, sizlerden olan çocuklara da kıyamete kadar 'Bozok' desinler. Üç ok getiren üç küçük çocuğa ve ondan

Türk Dilleri Kütüphanesi

olanlara bu günden, dünya son buluncaya kadar 'Üçok' desinler. Yay ve oku bulup getirdiniz. Bu (iş) insandan değil, Tanrıdan oldu. Bizden önceki halklar yayı padişah, oku da elçi yerinde bilirler. Onun için yay oku hangi tarafa çekip gönderirse ok o tarafa gider. Şimdi ben öldükten sonra Kün Han benim tahtımda otursun, ondan sonra halk, Bozok neslinden kim olabilirse onu padişah yapsın. Dünya son buluncaya kadar Bozok'un iyisi padişah olsun, diğerleri sağda otursunlar. Üçoklar sol(da) olsunlar, evin sol tarafında otursunlar. Dünya son buluncaya kadar buyruğumda kalmaya razı olsunlar" dedi ve 116 yıl padişahlık yapıp Tanrı'nın rahmetine kavuştu.

Oğuz Han'ın Büyük Oğlu Kün Han'ın Padişahlığı Hakkında

Oğuz Han'ın Uygur diye adlandırdığı, topluluğun önde gelenlerinden Ak Sakallı'nın Irkıl Hoca adında oğlu vardı. Oğuz Han'ın babasının tahtına oturmasından sonra ölünceye kadar vezir yardımcısı buydu. Akıllı ve çok bilgili bir kişiydi ve Kün Han da ölünceye kadar onun sözüne göre iş yaptı. Irkıl Hoca uzun yaşadı.

Günlerden bir gün han yalnız oturduğu sırada "Baban yüz on altı yıl yazın sıcağında gölgede, kışın soğuğunda evde oturmayarak kılıç çalıp bir çok ülke fethederek sizin altınıza bırakıp gitti, eğer siz altınız ve sizlerden olan bütün herkesin ağzı bir olursa uzun yıllar ve çok günler bu ülkeler elinizden çıkmaz. Eğer ağzınız bir olmazsa bu ülkeniz (de), eski ülkeniz (de), malınız, canınız da gider" dedi. Kün Han "babamın danıştığı kişiydiniz, babamın yerine şimdi siz babamsınız. Siz neyi uygun görürseniz onu yapayım" deyince, Irkıl Hoca "Oğuz Han'dan çok yurtlar, şehirler, iller canlı ve cansız mallar kalmıştır. Siz altınızdan başka, her birinizden dörder oğul olmuş, hepsi yirmi dört padişahzade olmuş. Ben dünya nimetleri yüzünden ağızlarınızın birlik olmamasından (karışıklık çıkmasından) korkuyorum" dedi.

Kün Han Irkıl Hoca'nın sözünü kabul edip büyük bir kurultay yaptı. Halkın iyisi, kötüsü hepsi geldikten sonra, önce Oğuz Han'dan kalan vilayetler, iller ve canlı-cansız malların hepsini bu adı geçen otuz padişahzadenin büyüğüne büyükçe ve küçüğüne (ise) küçükçe dağıttı. Bu yirmi dört oğul asıl hanımlarından olmuştu. Bunlardan başka kumalardan olan çocuklar da çoktu. Onların da durumlarına uygun mallar verdiler. Ondan sonra Oğuz Han'ın yaptırdığı altın evi diktirdi. Sağ tarafta altı beyaz çadır ve sol tarafta (da) altı beyaz çadır kurdurdu. Ayrıca sağ tarafta başına

Türk Dilleri Kütüphanesi

altın tavuk takılmış kırk kulaçlık bir ağaç diktirdi ve [sol tarfta (da) başına gümüş tavuk takılmış kırk kulaçlık ağacı diktirdi] ve hanın emriyle Bozok oğulları buyruğundakiler ile altın tavuğu, [Üçok oğulları ve buyruğundakiler ile gümüş tavuğu] atla vurup attılar. Tavukları vuran kişilere çok mal verdiler. Kün Han babasının yaptığı gibi yapıp dokuz yüz yılkı, dokuz bin koyun öldürttü ve dokuz deri havuza rakı doldurttup doksan deri havuza kımız doldurdu. Kırk gün kırk gece yediler, içtiler, eğlendiler.

Oğuz Han'ın Çocukları ve Torunlarının Adları Hakkında

Şimdi onlar içip yiyedursunlar, biz Oğuz Han'ın soyundan yayılan çocukların adlarını söyleyelim, önce söylemiş olsak bile (Oğuz Han'ın) çocuklarını ve torunlarını aynı yerde (tekrar) söylemeyi uygun gördük. Oğuz Han'ın büyük oğlunun adı Kün Han ve onun küçüğünün adı Ay Han, onun küçüğünün adı Yulduz Han, onun küçüğünün adı Kök Han, onun küçüğünün adı Tag Han ve onun küçüğünün adı Tiñiz Han.

Bu altısının her birinin asıl hanımlarından olan dört oğlu vardı. Kün Han'ın büyük oğlunun adı Kayı, ikincisi Bayat, üçüncüsü Alka İvli, dördüncüsü Kara İvli. Ay Han'ın büyük oğlunun adı Yazır, ikincisi Yasır, üçüncüsü Dodurga, dördüncüsü Döger'dir. Yulduz Han'ın büyük oğlunun adı Avşar, ikincisi Kızık, üçüncüsü Bigdili, dördüncüsü Karkın'dır. Kök Han'ın büyük oğlunun adı Bayındır, ikincisi Beçene, üçüncüsü Çavuldur, dördüncüsü Çepni'dir. Tag Han'ın büyük oğlunun adı Salur, ikincisi Eymür, üçüncüsü Ala Yuntlu, dördüncüsü Üregir'dir. Tiñiz Han'ın büyük oğlunun adı İgdir, ikincisi Bügdüz, üçüncüsü Ava, dördüncüsü Kınık'tır. Oğuz Han'ın bu altı oğlunun kumadan olan çocuklarının adlarını söyleyelim, ama hangi oğlundan olduğu belli değildir: Kene, Köne, Turbatlı, Gireyli, Sultanlı, Oklı, Kökli, Suçlı, Horasanlı, Yurtçı, Çamçı, Torumçı, Kumı, Sorkı. Bugün ona Sorhı derler. Kurçık, Suraçık, Karaçık, Kazgurt, Kırgız, Teken, Lala, Mürdeşuy, Sayır. Oğuz Han'ın ad koyduğu, söylemiş olduğumuz bir çok kavim Oğuz Han neslinden değildir. Öyle de olsa bu ziyafete katılmışlardı. O yüzden adları kitapta yazıyor. Adları şunlardır: Kanklı, Kıpçak, Karlık, Kalaç.

Türk Dilleri Kütüphanesi

Kün Han'ın Küçük Kardeşleri ve Oğullarına Yer Vermesi Hakkında

Şimdi on iki çadırda oturup pay alan kim, o payı doğrayan kim, dışarıda atları tutup oturan kim, onları açıklayalım. Altın çadırın başköşesinde Kün Han oturdu. Halkın bütün iyileri ittifak ederek koyunun başını, arkasını kuyruk sokumunu ve bağrını sırtın üstüne koyup Kün Han'ın önüne koydular, "kim han olursa payı bu olsun" dediler.

Çadırın iç taraftaki eşiğinde Irkıl Hoca oturdu. Göğsü onun önüne koydular, "kim vezir olursa onun payı bu olsun" dediler.

Sağ taraftaki ilk çadırda Kün Han'ın büyük oğlu Kayı'yı oturttular. Sağ aşık kemikli iliği pay verdiler. Bayat onu doğradı. Sorkı atlarını tuttu. Bugün ona Sorhı derler. İkinci çadırda Alka Evli'yi oturttular. Sağ ön bacağı pay verdiler. Kara İvli onu doğradı. Lala atlarını tuttu.

Üçüncü çadırda Ay Han'ın büyük oğlu Yazır'ı oturttular. Sağ yan tarafı pay verdiler. Yasır onu doğradı, Kumı atlarını tuttu.

Dördüncü çadırda Dodurga'yı oturttular, sağ kuyruk sokumu kemiğini pay verdiler. Döger onu doğradı. Mürdeşuy atlarını tuttu.

Beşinci çadırda Yulduz Han'ın büyük oğlu Avşar'ı oturttular, sağ uyluğu pay verdiler. Kızık onu doğradı. Torumçı atlarını tuttu.

Altıncı çadırda Bigdili'yi oturttular, sağ kürek kemiğini pay verdiler. Karkın onu doğradı, Karaçık atlarını tuttu.

Sol yandaki birinci çadırda Kök Han'ın büyük oğlu Bayındır'ı oturttular, sol uyluğu pay verdiler. Beçene onu doğradı. Kazgurt atlarını tuttu.

İkinci çadırda Çavuldur'u oturttular, sol yan tarafı pay verdiler. Çepni onu doğradı, Kanklı atlarını tuttu.

Üçüncü çadırda Tag Han'ın büyük oğlu Salur'u oturttular, sol aşık kemikli iliği pay verdiler, Eymür onu doğradı, Kalaç atlarını tuttu.

Dördüncü çadırda Ala Yuntlu'yu oturttular, sol kuyruk kemiğini pay verdiler, Üregir onu doğradı, Tigen atlarını tuttu.

Beşinci çadırda Tiñiz Han'ın büyük oğlu İgdir'i oturttular, sol ön bacağı pay verdiler, Bügdüz onu doğradı, Karlık atlarını tuttu.

Altıncı çadırda Ava'yı oturttular, sol kürek kemiğini pay verdiler. Kınık onu doğradı, Kıpçak atlarını tuttu.

Türk Dilleri Kütüphanesi

On iki Yüzlük ve Yirmi Dört Oymağın Anlamı Hakkında

Ey dinleyen yaşlılar ve ey anlayan gençler, gönlünüzü bu söze sıkıca bağlayın ve kulağınızı verip bu sözü düşünün. Türkmenlerin önceki geçmiş bahşıları ve ömrünü savaş meydanında geçirmiş olan iyileri şöyle söylemişler "Oğuz Han'ın altı oğlunun asıl hanımlarından doğan torunları yirmi dört kişiydi. Kün Han onların her ikisini bir çadırda oturttu. On iki bölük oldular. Bu on ikisinden doğanlara "Yüzlük" dediler. "Bir şeyin yüzü arkasından iyi olduğu için halkın ve devletin yüzüne dönüktür" anlamındadır.

Oğuz Han'ın ad koyduğu kişileri ve kumadan doğan torunları bunlar yirmi dört kişiydi. Hepsinin adlarını yukarıda bir bir söyledik. Bunların hepsi evin dışında oturdular. On ikisi at tutup oturdu, on ikisi kapıda oturdu. Bu yirmi dördünden doğanlara "Aymak" dediler. Aslı Omak'tır. Avam tabakasının hepsinin sözü bütün olarak söyleyemeyip yarım söylemeleri gelenektir. İşte bu zamanda bir kişi diğerinden "halkının omağı nedir" diye sorar. Omak, Moğolcadır. Bu zamanda "Kalmak ve Omak" denir. Omak'ın anlamı 'soy, kabile' dir. Türkmenlerin on iki yüzlük ve yirmi dört oymak demelerinin anlamı budur.

Oğuz Han'ın Torunlarının Adlarının Anlamı, Damgaları ve Kuşları Hakkında

Türkmen'in tarih bilen bilgili yaşlılarının hepsi Oğuz Han'ın on iki çadırda oturan yirmi dört torununun adlarının anlamlarını ve damgalarının nasıl olduğunu, kuşlarını kuşlarının adlarını şöyle anlatmışlardır: Kayı'nın anlamı 'sağlam'dır. Damgasının şekli şudur: kuşu şahin, Bayat'ın anlamı 'devletli'dir, damgasının şekli şudur: kuşu Baykuş, Alka Evli'nin anlamı 'uygun'dur, damgasının şekli şudur kuşu Köykenek. Kara Evli'nin anlamı 'nerede otururbut otursun çadırla oturan' demektir, damgasının şekli şudur, kamçı gibi kuşu Göbek Sarı. Yazır'ın anlamı 'halkın, devletin büyüğü'dür, damgasının şekli şudur: kuşu Turumtay . Yasır'ın anlamı 'önüne her ne gelse onu yıkar'dır, damgasının sureti şudur kuşu Atmaca. Dodurga'nın anlamı 'yurt almayı ve onu

Türk Dilleri Kütüphanesi

saklamayı bilen'dir, damgasının şekli şudur: kuşu Kızıl Doğan. Döger'in anlamı 'daire, halka'dır, damgasının şekli şudur: kuşu Köçken. Avşar'ın anlamı 'işi hızlı yapan'dır, damgasının şekli şudur: kuşu Beyaz Doğan. Kızık'ın anlamı 'kahraman'dır, damgasının şekli şudur: kuşu Sarıca. Bigdili'nin anlamı 'sözü hürmetli'dir, damgasının şekli şudur: kuşu Bahrî. Karkın'ın anlamı 'aşlı'dır. Damgasının şekli şudur: kuşu Su Kartalı. Bayındır'ın anlamı 'nimetli'dir, damgasının şekli şudur: , kuşu Şahin. Beçene'nin anlamı 'yapıcı, yapan'dır, damgasının şekli şudur: kuşu Ala Doğan. Çavuldur'un anlamı 'namuslu'dur, damgasının şekli şudur: kuşu 'Huma Kuşu, anka'. Çepni'nin anlamı 'cesur, kahraman'dır, damgasının şekli şudur: kuşu 'Huma'. Salur'un anlamı 'Kılıçlı'dır, damgasının şekli şudur: kuşu 'Kartal'. Eymür'ün anlamı 'zenginlerin zengini'dir, damgasının şekli şudur: kuşu Encarı. Ala Yuntlu'nun anlamı 'ala atlı'dır, damgasının şekli şudur, beşik gibi kuşu Yagalbay. Üregir'in anlamı 'iyi iş yapan'dır, damgasının şekli şudur: kuşu Bıku. İgdir'in anlamı 'büyük'tür, damgasının şekli şudur: kuşu Karçıgay. Bügdüz'ün anlamı 'hizmet eden'dir, damgasının şekli şudur: kuşu İtalgu. Ava'nın anlamı 'derecesi yüksek'tir, damgasının şekli şudur: kuşu Tuygun. Kınık'ın anlamı 'muhterem, sevgili, aziz'dir, damgasının şekli şudur: kuşu Ak Doğan.

Oğuz Halkının And İçenleri Hakkında

Han başta olmak üzere bütün halk, "bir, on, yüz ya da kaç tane mal keserseniz etini söylendiği gibi paylaşıp alsınlar ve her biri kendi çocukları ve buyruğundakiler ile yesinler"; ayrıca, birisi günahkârsa ve padişahın oturduğu yere yakınsa ya da uzaksa, o günahı işleyen kişi padişahın soyundan ya da başka soydansa handan bir kişi gidip onu yargılasa onu hanın kardeşi, oğlu ve beyleri hiç kimse korumasın ve ona eluzatmasın, dahası "padişah soyundan geliyor" diye bahane ederek koruyup destek olan kim olursa olsun onu padişahın kapısına getirip kılıçla arkasına vurup ikiye ayırmak gerekir ki, görene göz, işitene kulak olsun, ayrıca Oğuz soyundan ve Bozok oğullarından bir kişiyi padişah yapsınlar, iki kişiyi tahta çıkarmasınlar. Bu nedenle tek padişah olursa devlet düzelir, iki olursa devlet bozulur. Önceki geçmiş bilginler "bir kına iki kılıç girmez, bir hanımı iki erkek alamaz ve bir ülkede iki töre olmaz" demişlerdir.

Türk Dilleri Kütüphanesi

Büyük bir kağıda antlaşmayı yazıp, Kün Han başta olmak üzere kardeşleri, oğulları, beyleri, halkın yaşlılarının iyileri hepsi kağıda adlarını yazıp "yaşadığımız sürece verdiğimiz sözlerden geri dönmeyeceğiz" diye ant içtiler. "Eğer bizden olan çocuklar helal-zâde olurlarsa dünya son buluncaya kadar bu antlaşmayı okuyarak çalışacaklar, eğer haram-zâde olup yurdu bozalım deseler (antlaşmaya göre) iş yapmamış olacaklar" dediler ve adlarını yazıp mühürlerini basarak antlaşmayı Kün Han'ın hazinesine koydular. Oğuz Han öldüğü zaman Kün Han 70 yaşındaydı ve yetmiş yıl babasının yerinde oturup doğruluk ve adaletle padişahlık yaptı ve ondan sonra Tanrının rahmetine gitti.

Kün Han'ın Büyük Oğlu Kayı'nın Han Olması Hakkında

Kün Han öldükten sonra Oğuz Han'ın bütün torunları ve halkın ileri gelenleri toplanıp Kayı'yı han yaptılar. O da babası gibi halka adaletli davranıp yirmi üç yıl padişahlık yaptı ve Tanrı'nın rahmetine gitti.

Dip Bakuy'un Han Olması Hakkkında

Kayı Han'ın oğulları çoktu. Büyük babaları bir oğluna Dip Bakuy'un adını koymuştu. Büyük küçük herkes anlaşarak Dip Bakuy'u han yaptılar. Günlerden bir gün Dip Bakuy Han halktan "bugün Oğuz Han'ı görenlerden yaşayan var mı?" diye sordu. "Salur halkından Ulaş adında biri kalmıştır" dediler. Han birini gönderip Ulaş'ı getirtip, Oğuz Han'ın yurtta kaldığı zamanlarda ne yaptığını ve dostlara ne şekilde iyilik ettiğini, düşmanlara nasıl dostça davrandığını bir bir sordu. Ulaş da bildiklerini söyledi, ondan sonra Ulaş'a mal mülk vererek evine gönderdi.

Dip Bakuy Han'ın büyük beyleri ise Yazır halkından Alan ve Arlan, Döger halkından Çekes, Başı Big ve Baygu Big, Bayındır halkından Kabıl Hoca'ydı. Han bir gün av avladığı sırada attan düştü, kalça kemiği kırıldı ve ondan öldü. Kozı Yavı adında bir oğlu vardı. Onu padişah yaptılar. Otuz yıl padişahlık yapıp o dünyaya gitti. Kozı Yavı adındaki oğlunu padişah yaptılar, onun danışmanları Eymür halkından Kerünçek, Salur halkından Tabak'tı ve ayrıca Salur halkından Enkeş'in oğlu Ötken ve onun oğlu Kul Sarı üç kuşak vezir oldular. Yüz yirmi yıl hanlık yaptı ve daha sonra öldü.

Türk Dilleri Kütüphanesi

Oğuz Halkının Yurtları, Orada Kaç Yıl ve Nasıl Yaşadıkları, Niye "Türkmen" Diye Adlandırıldıkları Hakkında

Oğuz Han'dan Kozı Yavı Han'a kadar nasıl anlatmışsak öyledir. Şimdi İnel Han'ı anlatıyoruz. Tanrım izin verirse İnel Han'ın zamanından ta bu kitabı söylediğimiz zamana kadar (olan olayları) bir bir anlatacağız. Hepsi doğrudur, hiç yanlışı yoktur. Ama Kozı Yavı Han'la İnel Han'ın arasında kaç yıl geçtiğini kesin olarak söyleyemiyoruz. Öyleyse az anlatalım, eğer çok anlatırsak yalan olacak. Aralarında dört bin yıl olduğunu şuradan biliyoruz: Oğuz Han Keyumers ile çağdaştı. İnel Yavı Han'ın vezir vekili Kayı halkından Korkut Ata'ydı. Bizim peygamberimizin annesinin küçük kardeşileri, Abbas'ın çocuklarının oğulları, Bağdat şehrinde beş yüz yıl padişahlık yaptılar. Korkut onların zamanındaydı. Keyumers'le Abbas'ın oğullarının arasında beş bin yıl vardır. Kozı Yavı Han, Oğuz Han'ın beşinci oğludur. Kozı Yavı Han'la Korkut Ata'nın hanı İnel'in arasında kaç yıl olduğunu artık kendiniz hesaplayın.

Şimdi biz bu sözü edilen dört bin yılda bir bir ad ad kimin olduğunu, kimin olmadığını bilmiyoruz. Bu kadarını bilmesek de başından sonuna kadar ana hatlarıyla (kabataslak) biliyoruz. Onu anlatalım.

Oğuz ülkesinin yurtlarının doğusu Isıg Köl ve Almalık, kıble tarafı Sayram, Kazgurt Dağı, Karaçık Dağı ve kuzey tarafı Ulug Dağ ve bakırın kaynağı olan Kiçik Dağ'dır. Batısı Sir suyunun ayağı Yeni Kent ve Kara Kum. İşte bu söylenilen yerlerde dört-beş bin yıl oturdular ve hangisinin (hangi boyun) halkı, soyu sopu çok olursa ondan padişah yaptılar, böylece Kayı'dan bir kişiyi padişah yaparlardı. Kayı, Bayat ve daha beş altı küçük kabile ona katılırdı. Salur'dan bir kişiyi padişah yaparlardı. Salur soyu Eymür ve daha bir kaç küçük halk ona katılırdı. Yazır'dan bir kişi padişah yaparlardı. Yazır soyu ve daha bir kaç küçük halk ona katılırdı. Buna göre karşılaştırın.

Soyu geniş boydan padişah yapıp , az soyu sopu olan boyun ona katılmasıyla gah altı yedi grup, gah üç dört grup olurlardı ve birbirleriyle düşman olup savaşırlardı, tutsak alırlardı. Kendilerinden artan tutsakları Maveraünnehir tüccarlarına satarlardı. O zamanlar Irak, Horasan ve Maveraünnehir'in padişahları, sipahileri hepsi Farstı. Farslardan başka kişi yoktu. Sultan Mahmud Gaznevi'nin babası Sebük Tegin Kayı halkındandı. Kendisini Türkmenler esir edip tüccara sattılar ve Beçene soyu da kendiliğinden bir töre çıkarıp Salur halkı ile düşman olup savaşırlardı. Beş

Türk Dilleri Kütüphanesi

altı kuşağa kadar bu iki halkın arasında düşmanlık vardı.

Beçene halkı Salur halkına galip gelirdi. Onun için Salur halkı Beçene halkına "İt Beçene" der. Beçene halkının Toymaduk adlı bir padişahı gelip Salur halkını vurup Salur Kazan Alp'ın annesi Çaçaklı'yı tutsak edip üç yıldan sonra kedhüdası Enkeş(i) çok malla gönderip Çaçaklı'yı geri aldı. Bu sözlerden anlatılmak istenen şudur: Yağmacılar (o) yurtta otururken, yağmalanan boyun düşmandan kurtulanları kaçıp Maveraünnehir'e giderlerdi, böylece Türkmen'in çoğu vilayeti düştü. Birazı kaldı. O vakitlerde Türkmen'den öte tarafta oturan kavimler çoktu. Onların hangi birini söyleyeyim?

Bütün kavimlerin içinde Türkmen'e en yakın oturanlar Hıtay, Kanklı ve Naymanlardır. O kavimler Türkmen'in geri kalanını yağmalamaya başladılar. Isıg Göl, Almalık, Sayram, Ulug Dağ ve Kiçik Dağlar, bu yurtların hepsini terk edip Sir suyunun ayağına gelerek padişahlarını Yeni Kent'te oturtup kendileri Sir'in iki tarafında yazı ve kışı geçirip on nesil boyunca oturdular ve Maveraünnehir'e giden Türkmenlere Tacikler, önceleri Türk derlerdi.

Beş altı kuşak geçtikten sonra oranın havasına, suyuna uyup çeneleri kısık, gözleri büyük, yüzleri küçük, burunları da büyük olmaya başladı. Türkmen yurduna gelip oturan kavimlerden Maveraünnehir'e tutsak ve tüccarlar gelmeye başladı. Tacikler onları gördü ve (onlara) "Türk" dediler, önceki Türklere "Türkmanend" diye ad koydular. Onun anlamı "Türke benzer" dir. Sıradan halk (avam tabakası) "Türkmanend" diyemediğinden "Türkmen" dedi.

İnel Yavı'nın Han Olması Hakkında

Kayı Kara Hoca'nın oğlu Korkut Ata, Salur Enkeş Hoca ve Avaşban Hoca başkanlığında bütün Oğuz ili toplanıp Kayı halkından İnel Yavı'yı padişah yaptılar, veziri Korkut Ata'ydı. Korkut Ata her ne dese, İnel Yavı onun sözünden çıkmazdı. Korkut Ata'nın kerametleri çoktu. İki yüz doksan beş yıl yaşadı. Üç padişaha vezir oldu. İnel Yavı yedi yıl padişahlık yaptı. İki oğlu vardı. Büyük oğlunun adı Al, küçüğünün adı Duylı Kayı. İnel Yavı Han öleceği sırada yerine Duylı Kayı'yı oturtup gitti. Duylı Kayı da Korkut Ata'nın sözüne göre iş yapıyordu. Ayrıca Korkut'tan başka iki tane daha danışmanı vardı. Birisi Bayındır boyundan Bügdüz diğeri ise İgdirden Dönge adlı. Duylı Kayı uzun yıllar padişahlık yaptı, çocuğu yoktu. Aşını

Türk Dilleri Kütüphanesi

yiyip, yaşını yaşayıp uzun bir ömür sürüp öldü.

Duylı Kayı'nın Kardeşi İrki'nin Padişah Olması ve Oğlu Tuman'ın Dünyaya Gelişi Hakkında

Duylı Kayı'nın İrki adında yakın bir kardeşi vardı. O cenaze sahibi oldu. Bütün Oğuz halkı toplanıp baş sağlığına geldiler. Korkut Ata başta olmak üzere bütün beyler "Hanın hanımlarının içinde gebe olan var mı?" diye sordular. Bir dadı hanım gelip "hanın bir hanımı hamiledir. Ümidimiz (çocuğun) çabuk olmasıdır" dedi. Bir kaç gün sonra hanın ölü yemeğini veriyorlardı. "Hanın oğlu oldu" diye müjde istediler. İrki başta olmak üzere bütün beyler müjde verdiler.

İrki halka davet çıkardı. Herkes himmetine (çalışmasına) uygun kurban getirdi. Dört yüz yılkı ve dört bin koyun öldürdüler. Derisinden üç havuz yaptırdı. Birisini rakı, birisini kımız ve birisini ayran ile doldurttu. Bir ay gece gündüz ziyafette iyi, kötü herkes yeme, içme eğlenceyle meşgul olup, yaşlılar yaşını unuttu, yoksullar malsızlığını unuttu ve zenginler öleceklerini unuttular.

Oğuz halkı Korkut'a "bu oğlana iyi bir ad koy" dedi. Korkut Ata "bunun adı Tuman Han olsun" dedi. Halk "bundan daha iyi ad koy" dedi. Korkut Ata "bundan daha iyi ad olmaz, Duylı Kayı'nın öldüğü gün bizim yurdumuzu duman kapladı ve karanlık oldu. Bu oğlan dumanda doğdu. Bu yüzden Tuman ad(ını) koyduk ve ikinci olarak, gönlümden iyi dilekler dileyip Tuman adını koydum. (Ayrıca) duman uzun (süre) durmaz, çabuk dağılan bir şeydir. Dumanlı gün güneş olur, dumanın sonu parlak, aydınlık olmadan olmaz (dumanlı günün sonu mutlaka parlak ve güneşli olur). Azıcık (kısa süre) duran dumanı bu oğlanın küçüklüğüne benzettim, sonu(nun) güneşli olmasını da bu oğlanın delikanlı olup babasının tahtında oturup devletli ve uzun ömürlü olmasına benzetiyorum" dedi.

Halk bunu işitip Korkut'a "aferin aferin" diyerek memnun olup Tuman'a çok dua ettiler. Korkut başta olmak üzere bütün halk, İrki'ye "bir ay ziyafet verdin, yemeğin bitmedi ve havuzlara koyduğun kımız ve ayranın gölün suyundan daha çok oldu. Şimdi bugünden sonra sana "Köl İrki Han" diyelim, Tuman kendi oğlundur. Ağabeyin Duylı Kayı'nın yerinde oturup hanlık yap, Tuman büyüdüğü zaman ona ne vereceğini sen iyi bilirsin" dediler ve Köl İrki'yi han yaptılar. Halkla iyi geçinip oturdular Tuman gençlik çağına erişti. Duylı Kayı Han'ın emektar adamları Tuman'a söz

Türk Dilleri Kütüphanesi

verdiler "padişahlık atandan sana miras kalmıştır. Bütün halk sözleşerek tahtı geçici olarak, sen büyüyünce sana emanet etmesi koşuluyla Köl İrki'ye emanet etmişlerdir".

Tuman bu sözü İrki'ye bir kişinin aracılığıyla söyletti. Köl İrki bu sözü işittikten sonra Korkut'a gizlice söyledi ve onun tavsiyesiyle halkın ileri gelenlerini çağırıp büyük bir ziyafet verdi. Korkut'u evin baş köşesinde oturtup Köl İrki Han diz çöküp (içinde) kımız bulunan kadehi sundu. Korkut kımızı içip bütün halk da yemeğini yedikten sonra Köl İrki "Ey il ve halk, hepiniz, padişahlığın Tuman'ın hakkı olduğunu biliyorsunuz. Bu zamana kadar Tuman küçük olduğu için bu işi ben yapıyordum. Şimdi Tuman yetişkin delikanlı oldu. Babasının tahtını (ona) teslim ediyorum" dedi.

Bütün halk Korkut'a "hanın ve bütün Oğuz halkının iradesi senin elindedir, neyi uygun görürsen onu yap" dediler. Korkut bu sözü işittikten sonra adam gönderip Tuman'ı getirtip evin ortasında oturtup "baban öldü, sen küçüktün. Köl İrki hem babandır, hem (de) ağabeyin. Seni, dünyaya gelişinden ta bu zamana kadar çok eziyetler çekerek iyi bir şekilde büyütmüştür. Tac, taht, halk ve bütün yurt senindir. Senden ricamız, bir kaç gün sabr et. Ağabeyinin kuvvetten düşmesi yaklaşmıştır" dedi. Tuman "bütün Oğuz ilinin iyisi babamın veziri ve benim (de) babamsın, sözünüzü kabul ettim" dedi.

Köl İrki'nin bir kızı vardı. Çok güzel, anne ve babasının bütün işlerine muktedir. Korkut, Köl İrki ve Tuman'a söyleyip yedi gece gündüz düğün yapıp padişahlara lâyık elbise ve çeyiz ile kızı Tuman'a verdi.

O zamanda Avşar ilinin Ayna adlı bir hanı vardı. Bu kızı oğluna istetmişti. Köl İrki kabul edip verecek olmuştu. Ayna Han, (Köl İrki'nin) kızını Tuman'a verdiğini işittikten sonra asker toplayıp Köl İrki'nin üstüne yürüdü. Köl İrki de büyük (bir) orduyla karşı(sına) gidip, vuruşup Ayna'yı yendi. Ayna'nın oğlunu öldürdü ve Avşar'ın ordusunu yenilgiye uğrattı. Ayna'yı kovalayıp ülkesine gitti, ülkesini alıp altı ay orada oturdu. Ayna kaçıp başka ülkeye gitti. Köl İrki yemin edip, Ayna'ya bir adam gönderdi "bu kötülüğü yapan sen değildin, oğlundu, cezasını buldu. Şimdi seninle kardeşiz, gel, ülkene sahip ol, ben geri dönüyorum" dedi. Elçi gidip bu sözlerin hepsini söyledi. Ayna inanıp geldi ve Köl İrki'yi gördü. Köl İrki de ülkesini (ona) teslim edip kendi ülkesine geri döndü.

Türk Dilleri Kütüphanesi

Tuman'ın Oğlunun Olması ve Ona Yavlı At Konulması ve Büyüdükten Sonra "Kanlı Yavlı" Diye Ad Koymaları Hakkında

Tuman'ın, Köl İrki'nin kızından oğlu oldu. Adını Yavlı koydular yiğit ve cesur oldu, delikanlılık çağına ulaştı. Bir gün suyun yakasında gençlerle oynuyordu. Bir gençle kavga etti. Onu vurayım diye bir şey aradı. Yakında dikenli bir bitkiden başka bir şey bulamadı. Onun ucundan tutup dibinden çıkarıp gencin boynuna vurduğunda boynu kırıldı ve öldü.

Köl İrki Han, Tuman ve Korkut bütün beyler oturmuşlardı. Yavlı'nın yaptığı bu işi anlattıklarında büyük küçük, iyi kötü ve gören, işiten herkes şaşırıp hayrete düştü. Tuman "bu oğlanın adına bu zamana kadar 'Yavlı' diyorduk. Şimdi 'Kanlı Yavlı' dememiz gerek" dedi. Ondan sonra bütün halk, ona "Kanlı Yavlı" dedi.

Günlerden bir gün Köl İrki Han çadırda oturuyordu. Tuman da oradaydı. Kanlı Yavlı kapıdan girip geldi ve ortada oturdu ve Köl İrki'ye bakıp "ey baba, oturduğun bu tahtın büyük babam Duylı Kayı'nındır. Bu zamana kadar babam Tuman gençtir diye (tahtı ona) vermedin. Şimdi neden vermiyorsun" dedi. Köl İrki Han başını aşağı eğip uzun bir müddet (öyle) oturdu ve bir müddet sonra başını kaldırıp "ben sen(in) bu sözü daha önce, hatta dikenli ağaçla birinin boynunu kestiğin gün söyleyeceğini ümit ediyordum. Doğru söylüyorsun iyi olur, güzel olur. Şimdi (tahtı) atana vermek gerek" dedi.

Tuman'ın Han Olması Hakkında

Köl İrki torunundan bu sözleri işittikten sonra, başta Korkut olmak üzere bütün Oğuz halkına adam gönderip, getirtip büyük bir ziyafet vererek Tuman'ı han yapıp tahta oturtup kendisi ayakta durarak Tuman Han'a "baban ölüp de, ben bu tahta geçip halkı yöneteli otuz beş yıl oldu. Senden istediğim, ben nasıl halkın iyi(si) ve kötüsü(nü) sorarak padişahlık yaptıysam senin de o şekilde yapacaksın" dedi. Tuman "iyi söylüyorsunuz, eğer benim devletim olursa sizin bu öğütlerinizi kabul ederim" dedi.

Ülke sözleri tamamlandıktan sonra Köl İrki Han Kanlı Yavlı'nın yüzüne bakıp "ey kızım oğlu, kızdan olanın dostluğu olmaz diye işitmiştim, eskilerin sözlerini yalan çıkarmadın" dedi. Tuman Han dört ay hanlık yaptıktan sonra başta Korkut bütün halk, Tuman'a "Tanrıya şükr et, Kanlı Yavlı gibi iyi bir oğlun var, padişahlığı ona verip, kendin zevk ve

Türk Dilleri Kütüphanesi

eğlenceyle meşgul olsan yeridir" dediklerinde Tuman da bunu kabul etti ve padişahlığı oğluna verip (kendisi) huzurlu gönülle Tanrı'ya ibadet ederek yaşadı.

Kanlı Yavlı'nın Han Olması Hakkında

O çok cesur, yiğit ve kahramandı. Dört tarafında(ki) yurtların hepsini savaşarak alıp kendisine bağladı. Onun zamanında kurt koyuna, kaplan geyiğe, kartal tavşana ve doğan kekliğe zorbalık yapamadı. Devletini düzene sokup düşmanlarını dağıtıp kendi zamanındaki padişahları geçerek doksan yıl padişahlık yapıp öldü.

Mur Yavı'nın Han Olması Hakkında

Kanlı Yavlı'nın iki oğlu vardı. Büyüğünün adı Mur Yavı, küçüğünün adı Kara Alp Arslan. Öleceği sırada yurdunu ikiye böldü. Türkistan ve Yeni Kent'i Mur Yavı'ya verdi. Talaş ve Sayram'ı Kara Alp Arslan'a verdi. [Bir kaç yıl geçtikten sonra Kara Alp] ağabeyi Mur Yavı'yla düşman oldu. Halkın büyükleri araya girip, çok nasihat ederek "aralarını bulalım" dediler.

Kara Alp Arslan razı olmadı. Sonunda ikisi ordu kurup Sayram üstünde savaştılar. Mur Yavı kazandı. Kara Alp Arslan savaşta öldü. (Mur Yavı, Kara Alp Arslan'ın) bütün ülkesini yağmalayıp bir yıl orada durduktan sonra dönüp evine geldi.

Kara Alp Arslan'ın küçük bir oğlu vardı. Mur Yavı onu ve hanımlarını alıp geldi ve bundan bir kaç yıl geçti. Bir gün Mur Yavı oturmuştu. Kara Alp Arslan'ın oğlu geldi. Onun yüzüne bakıp "eğer baban cahillik edip benimle düşman olmasaydı, böyle yetim kalıp sararıp solmazdın. Yazık, ne yapayım?" diye çok ağladı ve "senin adın Alp Tugaç olsun" dedi. Babasından kalan (babası zamanından kalan) iyi kişileri getirtip Alp Tugaç'ı onlara emanet edip babasının yurdununu (geri) verip göç ettirerek (babasının yurduna) gönderdi. Halka "Kara Alp Arslan'ın memleketinden tutsak olarak getirilen kişileri geri göndersinler" diye emr etti. Alp Tugaç gidip babasının yurdunda oturdu. Dört tarafa dağılıp gidenlerin hepsi ona katıldı. Mur Yavı Han yetmiş beş yıl padişahlık yapıp öbür dünyaya gitti.

Türk Dilleri Kütüphanesi

Mur Yavı(nın) Oğlu Kara'nın Han Olması Hakkında

Mur Yavı'nın hanımlarından oğlu yoktu. Urca Han adlı bir kişinin ülkesini yağmalayıp aldığında bir kadını tutsak ederek bir kaç gün (kadına) bakıp gönderdi. O kadın yurduna gittikten sonra "ben Mur Yavı Han'dan hamile olmuşum" dedi. Bir kaç ay sonra oğlan doğurdu. Adını Kara koydular. Dayılarının arasında büyüdü. Delikanlılık çağına geldikten sonra kaçıp Mur Yavı Han(ın) huzuruna geldi. Mur Yavı onu oğul edindi. Mur Yavı öldükten sonra bütün halk toplanıp onu han yaptılar. Halkla iyi geçinerek kırk yıl hanlık yapıp vefat etti.

Buğra Han'ın Han Olması Hakkında

Kara Han'ın Buğra adında bir oğlu vardı. Kara Han öldükten sonra bütün halk Buğra'yı padişah yaptı. Buğra Han geçmişte yaşamış bütün atalarından üstün oldu. Büyük ordu ile gelip Buhara ve Semerkand'ı aldı. Kardeşleri(nin) ülkesinde (onlarla) düşmanlığı olduğu için duramayarak geri dönüp gitti. Ondan sonra gelip Harezm memleketini alarak uzun yıllar orada padişahlık yaptı.

Bir defasında ordusuyla birlikte kuzeye doğru giderken han "canımız buğday ununda yapılan yemeği istiyor" dedi. Erişte ve başka yemek(ler) yapmak için aşçı ve yemeğin malzemeleri bulunamadı. Han un getirtti ve hamur yoğurttu, kendi eliyle açarak kazana koydu. Oturan nökerleri de hana uydular. Pişirip içti ve "bu çorbanın adı Buğra Hanı olsun" dedi. Bugün halk arasında "Buğra" diye pişirdikleri bu çorbadır. (Buğra) Han'ın üç oğlu vardı. Büyüğünün adı İl Tegin, ikincisinin adı Kozı Tegin ve üçüncüsünün adı Big Tegin. Eski Türk dilinde Tegin(in) anlamı, 'güzel yüzlü'dür.

(Buğra) Han yaşlandıktan sonra padişahlığı Kozı Tegin'e verdi ve kendisi rahat ve huzurlu bir yaşam sürdü. Babür adlı bir hanımı vardı. Çok akıllı, dindar, iyi ve her yönden yeterli, örnek alınabilecek bir kadındı. Üç oğlunun annesiydi. O öldüğünde Buğra Han büyük yas tuttu. Bir yıl kadar kimseyle konuşmadı ve evden çıkmadı. Bir gün Kozı Tegin babasına "ne zamana kadar yas tutup, üzülüp oturacaksınız, ava çıkın, belki gönlünüz açılır" deyip babasını alıp her gün bir yere ava ve gezmeye gitti.

Bir kaç gün sonra, "şimdi hanın gönlünde arzu ve heves uyanmıştır diye düşünerek (babasına) "beyler, 'hana kâhyalık etmemiz (akıl vermemiz) uygundur' diyor" dedi. Han "annenin yerini tutacak hanım nereden bulunur"

Türk Dilleri Kütüphanesi

dedi. Kozı Tegin "annem gibi olmasa, daha iyi olsun" dedi. Han her ne kadar "bana kâhyalık etmeyin" dediyse de, Kozı Tegin onu tercihine bırakmadı.

Avşar ilinde Egrençe adındaki adamın görülmeye layık, iyi, ülkede adı yayılmış güzel bir kızı vardı. (Kozı Tegin) onu hana aldı. O bedbaht kız "Kozı Tegin'in bende gönlü var, onun için bahaneyle beni babasına alıyor, benimle gizlice eğlenmek istiyor, yoksa benim gibi güzel bir kızı niçin alıp babasına versin" diye düşündü. Bir gün Kozı Tegin babasını görmeye geldiğinde, han uyumuş ve hanımı (tek başına) oturmuştu. Kozı Tegin'in yanına gelip yüzünü gözünü elleyip, sevip okşamıştı. Hanımların, kocalarıyla oynaşırken yaptıklarını yapmaya başladı. Kozı Tegin gönlünden (içinden) "bu annem yerindedir, bana sevgi gösteriyor" dedi.

Yine birkaç gün sonra (kadın) Kozı Tegin'i yalnız bulup "hiç benim halimden haberin var mı? Ben sana aşığım, geceleri uykum, gündüzleri ise kararım yok. Benim halime bakmayacak(tıy)san beni (bu) yaşlı adama niçin aldın?" dedi. Kozı Tegin "sen benim annemsin, eğer bu günden sonra bu hareketleri (huyunu) bırakmazsan seni parça parça edip, her bir parçanı bir yere atarım" dedi.

Kadın bu olayı kendi kardeş hanımlarına söyleyip danışınca onlar "Kozı Tegin hana ve halka bu olanları söylemeden önce bizim söylememiz gerek yoksa ölüme gidersin" deyip hepsi sözleşerek bir kadın gönderdiler. O kadın gidip Kozı Tegin'in evinden çizmesini çalarak giyip, Buğra Han'ın evine gelip ve (daha sonra) geri dönüp gidip çizmeyi yerine koyup geldi. O gece Han evde yoktu. Ava gitmişti. Gece yarısından sonra azıcık kar yağmıştı. Seher vaktinde kadın bağırmaya başladı. Tan attıktan sonra insanlar, çadırdan ağlayan kadın sesinin geldiğini duydular.

Kadın ve erkek herkes, toplanıp çadırın kapısına geldiklerinde kadın(ın) yüzünü yırtarak, her yerini kanattığını ve (şöyle) söylediğini gördüler: "Bu gece seher vaktinde uyurken, birisi gelip koynuma girdi. Baktım ki, (bu) Kozı Tegin Han 'bağırma, benim, sana ben aşık oldum, ama alıp babama verdim. Onun için gündüz babamın gece de benim olacaksın, yoksa babam kadını ne yapacaktı?' dedi. Ben 'anneye böyle davranmak nerede var', diye bağırıverdim. Benden bu sözü işittikten sonra kaçıp çıkıp gitti". Yanında bulunan kadınlar bu söze tanıklık ettiler ve kadın (tekrar) "bundan daha iyi tanık olmaz, yer kardır, izine bakın" dedi. İze baktılar. (İz) Kozı Tegin'in evinden çıkıp, çadıra geliyor ve (tekrar) geri dönüp Kozı Tegin'in evine gidiyor. Kozı Tegin izin yanına gelip ayağını

Türk Dilleri Kütüphanesi

koyduğunda ikisi aynı oldu.

Buğra Han avdan geldi. Ona da söylediler. Han başta olmak üzere bütün beyler Kozı Tegin'i çağırıp "Senin gece yaptığın bu (iş) nasıl bir iştir". Kozı Tegin o kadından gördüğünü ve işittiğini anlattı ve "ben utandığımdan söyleyemedim, ikincisi de (bu) kadını babama ben alıp verdim. Halk içinde rezil olmasın dedim. O benden önce davrandı" dedi.

Halk iki kısma ayrıldı, yarısı kadının sözüne, yarısı ise, Kozı Tegin'in sözüne inandılar. Sonunda hepsi karar verip kadının yanında duran kadınları hanın önüne getirerek sordular, (onlar) söylemedi. Zor kullandıklarında başından ta sonuna kadar yaptıkları görüşmeleri, Avşar'ın kadınlarının söyledikleri sözleri ve çizmeyi çalışını bir bir anlattıklarında Buğra Han Kozı Tegin'e "böyle fitne fesat olur diye bu kadını onaylamamıştım, ama sen benim irademe bırakmadın. Şimdi ne yapacağını sen iyi bilirsin" deyince, Kozı Tegin buyurdu: Beş yabani kısrağı getirip, iki ayağını, iki kolunu ve boynunu, her birini bir kısrağın kuyruğuna bağlayıp, kısrakların butlarına mızrağın ucunu batırdılar. (Kısrak) döne döne kadını beş parçaya ayırarak her biri vücudunun bir parçasını alıp kendi yaylasına gitti. Buğra Han uzun yıllar padişahlık yaptı ve doksan yaşına kadar yaşayıp öldü.

Buğra Han'ın Oğlu Kozı Tegin'in Han Olması Hakkında

Kozı Tegin babasının tahtında oturarak düşmanlarını ağlatıp dostlarını güldürüp halka adaletli davranarak yoksula ve düşküne hayır ve ihsanlarda bulunup kırk yıl hanlık yapıp yetmiş beş yaşına geldiğinde oğlu Arslan'ı yerine oturtarak vefat etti.

Kozı Tegin Oğlu Arslan'ın Han Olması Hakkında

Arslan babasının tahtında oturup büyük han oldu. Uzun yıllardan sonra Suracık halkı düşman oldu. Arslan gidip Suracık halkını vurup kalanını kendine bağlayıp geldi. Orada küçük bir oğlanı tutsak alıp getirip adını Suvar koyarak elinde büyüttü. O akıllı, cesur, zeki, hünerli, her makama ve her yola gitmeyi bilendi. Bu kişi hana danışman oldu. Hanın çevresindekiler kıskançlıklarından bununla kötü oldular. Suvar'ı hana nasıl kötüleyeceklerini bilemediler.

Bir gün savaş meydanında han, Suvar'ın kulağına bir söz söylüyordu.

Türk Dilleri Kütüphanesi

Sakalı hanın yüzüne değdi. Suvar gittikten sonra, han beylerinin tümüne bakıp "Suvar çoğunu öpmüş olmalı" dedi. Beyler "biz bunun yaptığı işleri yalnızken söyleyelim" diyerek yalnız kaldıklarında "filan vaktta, filan malınıza şöyle hainlik yaptı ve filan sırrınızı halka açıkladı. Düşmandan alıp getirmiştiniz, aslına çeker. Biz onun yaptığı kötülüklerin hangi birini söyleyelim. Bütün işlerinden en kötüsü, sizin hanımınız ile buluşup geziyor" dediler. Arslan Han "Suvar'ı Yeni Kent'e hizmete gönderdim. Geldikten sonra sizlere emanet edeyim. Nasıl öldüreceğinizi sizler (daha) iyi bilirsiniz" dedi ve şöyle devam etti "filan yerde geyik çokmuş, kendim gideyim dedim. Dünden beri her yerim ağrıyor. Sizler halka baş olup, gidip otağ kurun. Fakir fukara kış yiyeceğini alsın".

Beyler halkı alıp ava gittiler. Han hanımıyla konuşup hasta oldu. Bir kaç gün sonra kötüleştiğinde evde kalan beyler, ava giden beylere ve Suvar'a bir adam gönderdiler, "hanın durumu kötüleşti, yetişsinler" diye. Beyler(in) avdan geldiği gün han öldü. (Beyler) geldiklerinde han(ın) öldüğünü gördüler. Bütün beyler karşılıklı danıştılar ve hanın canlı cansız mallarının hepsini aldılar. O sırada Suvar da geldi. Suvar'a "hanın ölüsünü ne zaman çıkaracağını, nereye koyacağını ve yas için gerekenleri hanımla sen bilirsin, sen yap. (Han) hayatta iken de her işi siz ikiniz yaptığınız için öldüğünde de gerekeni siz yapın" dediler ve ölünün yanına gelmeyip çıkıp gittiler.

Suvar, han(ın) ayağının ucunda sakalını kesip, bir taşı alıp başına ve göğsüne vurarak her yerini parça parça edip söylenerek ağlıyordu "ölürken bulunamadım, bir bardak su veremedim ve hizmetinde bulunamadım, şimdi seni toprağa gömmek için buradayım. Bundan sonra sensiz bu dünyada yaşamak bana haramdır. Kendi kendimi öldürürüm ve senin ayak ucunda yatarım" diye ağlayıp oturuyordu. Han yerinden kalktı [ve] Suvar'ı kucaklayarak yüzünden öptü ve "senin aleyhinde konuşan beylerin gerçek yüzünü bilmek için kendimi ölü göstermiştim" dedi. Hanın dirildiğini işiten halkın tümü geldi. Hanın mallarını alıp ölüye hiç bakmadan giden beyleri tutup gözlerini kör edip kollarını kestirdi. Arslan Han yetmiş yıl padişahlık yapıp vefat etti.

Buğra Han'ın Büyük Oğlu İl Tegin ve Onun Oğlu Osman'ın Han Olması Hakkında

Arslan Han'ın oğlu küçüktü. Büyük amcasının Osman adlı oğlu vardı. Onu han yaptılar. On beş yıl padişahlık yapıp vefat etti.

Türk Dilleri Kütüphanesi

İl Tegin Oğlu İsli'nin Han Olması Hakkında

Osman'ın küçük bir kardeşi vardı, İsli. Onu han yaptılar. O da üç yıl han olup babasının arkasından gitti.

İsli Oğlu Şıban'ın Han Olması Hakkında

İsli'nin Şıban adlı oğlu vardı. Onu han yaptılar. O da atalarının yürüdüğü yoldan yürüyüp iyiyle iyi, kötüyle kötü olup yirmi yıl babasının tahtında oturup büyük babalarının göçtükleri yere göçüp gitti.

Şıban Oğlu Buran'ın Han Olması Hakkında

Şıban'ın Buran adında (bir) oğlu vardı. Onu han yaptılar. Buran da halkla iyi geçinip Oğuz halkının âdetlerini ve kurallarını ber-taraf etmeyerek on sekiz yıl padişahlık yapıp vefat etti.

Ali'nin Han Olması Hakkında

O zamanlar Oğuz halkı Sir suyunun iki tarafında Sir'in ayağına yakın (bir yerde) oturuyorlardı. Moğol gelip çok saldırdı. Buna dayanamayarak çoğu göçüp gitti, Ürgenç'e gittiler. Kalanları Ali adındaki kişiyi han yaptılar, Ali'nin Kılıç Arslan adında küçük bir oğlu vardı, ona Şah Melik adını takmışlardı. Bügdüz halkından Kozıcı Bey adında yüz yaşında bir adam vardı. O zamanlar Oğuz halkının yurdu Sir'in ayağından Ürgenç ile Sir'in arasına, Amu deryanın iki tarafından Ürgenç'le Merv'in arasına, Kara Kum'un içinden ta Murgab ırmağının ayağına kadar olan bölgeydi. Ali Han kendisi Yeni Kent'te oturup Şah Melik'i Kozıcı'ya emanet edip, oğluna "Kozıcı'nın sözünden çıkma" dedi. Kozıcı'ya "Şah Melik'i alıp Oğuz halkının içine git, orada büyüsün. Bu halka, halk buna alışsın, ülkenin bir tarafında ben oturacağım, bir tarafında da oğlumla sen ol" diyerek gönderdi. Şah Melik halk içine geldi, halk onu padişah yaptı. Bir kaç yıl geçtikten sonra Şah Melik genç oldu, ama zalim oldu.

Kimin görülesi güzellikte kızı ve hanımı varsa baktı. Kozıcı çok öğüt verdi, dinlemedi. Halk Şah Melik'e "zalim, gaddar" diye ad koydular. Yavaş yavaş halkın ileri gelenlerinin kızları ve hanımlarına zor kullanmaya başlayınca Oğuz halkı bir araya gelip öldürmeye kalkıştılar. Bunu duyup

Türk Dilleri Kütüphanesi

babası yanına kaçtı. Kozıcı Bey de arkasından gitti ve Şah Melik'ten önce yetişti ve olan olay(lar)ı bir bir anlattı, ondan sonra Şah Melik geldi. Ali Han Şah Melik'i tutup kamçılattı ve kolunu bağlattı. Kozıcı bunu işitip geldi ve hana "bunu bağlatıp ne yapayım diyorsun? (ne yapmak istiyorsun?)" dedi. Han "gönülleri razı olsun, hoşnut olsunlar diye Oğuz halkına göndereyim diyorum" dedi. Kozıcı "eğer Şah Melik'i gönderirsen öldürürler ve (ayrıca) gururlanıp sana düşman olurlar. Hem oğlundan ve hem (de) halkından ayrılırsın" dedi. Ali Han "sen, (oradaki) halkın durumunu görüp gelmişsin iyi bilirsin, kendin uygun geleni söyle" dedi.. Kozıcı "benim, önce, gidip halktan özür dilemem uygundur. 'Han oğlunu cezalandırarak elini, ayağını bağlayıp, halk ne yapacağını bilir diye size gönderdi, ben bunu söylemek için önceden geldim. O, hemen benim arkamdan geliyor' diyeyim, sen oğluna bütün askerini verip benim arkamdan gönder. Ben onları söze tutup oyalarken, Şah Melik gidip kötüleri yönetime boyun eğinceye kadar iyilerini yakalayıp öldürsün" dedi. Ali Han da bu işi uygun bulup, bunu yapmayı kabul etti.

Oğuz Halkı'nın Ali Han'a Düşman Olup Şah Melik'i Öldürüp Kargaşayla Dağılıp Dört Tarafa Gitmesi Hakkında

Şimdi Şah Melik kaçıp gittikten sonra halkın ne yaptığını anlatalım. O zamanlar Ürgenç, Murgab ve Tecen'de oturan halkın büyük beyi Kayı boyundan Kırkut adlı kişiydi. Halk içinde Miran Kahin adında cinli (kişi) vardı. Kırkut Bey onu çağırtıp "Şah Melik'le Kozıcı Bey bize gücenip, kaçıp Ali Han'ın yanına gitti. Halkla hanın durumu nasıldır?" dedi. Miran Kahin bir saat konuşmadan oturdu ve "Çok yakında Oğuz halkının içinde savaş olacak kızıl kan kara su gibi akacak. Ali Han hemen ölecek, Onun yerine (başka) bir kişi padişah olacak" dedi.

Bu söz tamamlandı, şimdi başka şeyler anlatalım: Tugurmış adlı bir kişi vardı. Babasının adı Keranca Hoca(ydı), (babası) Kayı halkından ev ustası yoksul bir adamdı. Bu olaydan bir kaç yıl önce, Tugurmış bir gece yatmıştı, düşünde göğsünden üç ağacın yeşillenip yükseldiğini, budaklanıp yapraklandığını gördü. Sabah kalkıp Miran Kahin'e gidip bu düşü anlattı. (Miran Kahin) "gördüğün bu düşü hiç kimseye anlatma, bu iyi (bir) düştür" dedi. Tugurmış'ın üç oğlu vardı. Her oğlunun başı için Tanrı yoluna bir koyun kesip, pişirip halka dağıttı. Büyük oğlunun adı Tokat, ortancasının

Türk Dilleri Kütüphanesi

adı Tuğrul ve küçüğünün adı Arslan(dı). Kırkut Bey'le akrabaydı. Üçü de nişancı ve cesurdu. Kırkut Bey Tuğrul'u onbeyi (onbaşı) yapmıştı. Bu yüzden ona Tuğrul onbeyi (onbaşı) derlerdi.

Şimdi Şah Melik'i anlatalım, Kozıcı Bey Ali Han'a "Şah Melik'i benim arkamdan gönder" diyerek Yeni Kent'ten gidip Ürgenç'te oturan halkın yanına geldi. O dönem halk, Tuğrul'a bağlıydı. Tuğrul, Kozıcı'ya "Sözün doğrusunu söyle, yoksa bu yaşlılık zamanında aklın gidip işkencede ölürsün" dedi. Korktuğundan doğrusunu söyledi. Kozıcı'yı bağladılar. Bütün halka adam gönderdiler. On altı bin kişi toplandı. Şah Melik'in geldiği yola gidip, Kırkut Bey sekiz bin kişiyle yolun bir tarafında, Tuğrul sekiz bin kişiyle yolun diğer tarafında durdu ve uzağa keşif kolu gönderdi. Bir gün "keşifçiler geliyor" diye geldiler. Ata binip yolun iki tarafında durdular. Şah Melik'in askeri yirmi bin kişiydi. Yolun yarısını geçtiklerinde iki taraftan at gönderdiler. Büyük savaş oldu. Tuğrul kazandı. Şah Melik'i yakalayıp öldürdüler ve ayrıca beylerini de öldürdüler.

Ali Han bu haberi işitir işitmez öldü. Oğuz halkı birbirleriyle öçlü ve kanlı oldular "ev başına kara han" denen şey oldu. Birbirlerine saldırdı(lar) ve birbirlerini öldürdü(ler). Halkın çoğu Kılk Bey, Kazan Bey ve Karaman Bey'in başkanlığında Mankışlak'a gitti. Onların içinde her türlü halk vardı. Ama onların çoğu Eymür, Döger, İğdir, Çavuldur, Karkın, Salur ve Agar'dı. Alicak Bey'in oğullarının başkanlığında Hisar dağına gitti(ler) ve birçok boy Oklı boyu, Kökli boyu, Agar boyu ve Sultanlı boyu Ebulhan dağına gittiler. Yazır halkı Horasan'a gidip uzun yıllar Durun civarında oturdular. Bu yüzden Durun'a Yazır yurdu derler. Yazır halkının çoğu, Durun yakınında dağ içinde çiftçilik yaparak yaşıyorlardı. Bu zamanda onlara "Kara Taşlı" derler ve daha sonra Salur boyundan Dingli Bey'in başkanlığında on bin ev Horasan'a gitti ve uzun yıllar orada oturdular ve daha sonra oradan göçerek Irak ve İran'a gittiler (orayı) vatan tutup orada kaldılar.

Kınık soyundan Sultan Sancar Mazi'nin babası Sultan Melik Şah gidip Irak ve İran'ı alarak Isfahan'ı başkent yapıp oturduğunda Salur boyundan Dingli Bey'in kendisinin ve önce yaşamış olan topluluğun nesillerinden bir kaç kişi gelip Sultan'ın buyruğuna girerek "Oğuz boyu Salur halkındanız" diye arz ettiler ve büyük babalarımız Türkistan'dan gelmiştir diyerek akrabalıklarını bildirdiler. Salurlardan bir çoğu Irak'tan geri dönüp Mankışlak'a geldi. Onların nasıl geldiklerini Tanrım buyurursa söyleyeceğim. Daha önce yaşamış olan halk (tarihçiler) "Oğuz halkının

Türk Dilleri Kütüphanesi

gidip yürümediği yol var mı? Evini kurup oturmadığı yurt var mı? (diye) söylerler.

Tugurmış Oğlu Tuğrul'un Han Olması Hakkında

Oğuz boyunun Şah Melik yenilgisinden (sonra) gitmeyerek Sir suyunun ayağında ve Amu ırmağında oturup kalanları Tugurmış oğlu Tuğrul'u han yaptılar. O yirmi yıl padişahlık yapıp vefat etti ve ondan sonra Tugurmuş'un küçük oğlu Arslan'ı han yaptılar. O da on yıl padişahlık yapıp göç edenlerin arkasından gidince onun oğlu Asilzade'yi han yaptılar. O da yirmi yıl dünya şarabıyla sarhoş olarak yaşayıp, sarhoşluktan gözünü açıp uyandığında büyük babalarının yanında yattığını gördü (öldüğünü anladı). Onun bir oğlu vardı. O oğlana büyük babasının adını koymuştu, Arslan diye. Arslan'ı han yaptılar. O da on yıl babasının yerinde oturup vefat etti.

Ondan iki küçük oğlan kaldı. Büyüğünün adı Kökem Bakuy, küçüğünün adı Sereng. Kökem Bakuy'u padişah yaptılar. Çok küçüktü. İyiyi ve kötüyü bilmezdi. O zaman(lar)da Oğuz boyunun Karaşıt adlı bir düşmanı vardı. O Arslan Han'ın öldüğünü (ve) ondan küçük oğlanların kaldığını ve onlar(ın) padişahlık yapamaması yüzünden Oğuz boyunun ağzının karışık olduğunu (birlik olmadığını) işitip ata bindi ve gelip Arslan Han'ın karargahına ve beylerinin evine saldırdı. Kökem Bakuy'u at(ın) önüne alıp kaçtılar. O zaman Sereng beşikteydi. Düşman onu esir edip alıp gitti. Ondan sonra çok yıllar geçti. Sereng gençlik çağına eriştikten sonra ağabeyi Kökem Bakuy'a "ben kaçamıyorum ağabeyim gelip beni alsın" diye adam gönderdi. Kökem Bakuy bunu duyduktan sonra bütün Oğuz halkının askerini alarak gidip Karaşıt'a saldırıp kardeşi Sereng'i alarak sağ salim evine geldi. Kökem Bakuy yirmi yıl padişahlık yapıp vefat etti.

Arslan Oğlu Sereng'in Han Olması Hakkında

Kökem Bakuy öldükten sonra küçük kardeşe Sereng'i padişah yaptılar. O da on yıl padişahlık yapıp babasının arkasından gitti. Ondan sonra padişah olan Oğuz boyunun Kınık soyundan Selçuk Bay başkanlığında bir çok boy göçerek Sir yakasında Hocend şehrine geldiler. Uzun yıllar orada oturup Nur vilayetine gittiler. Orada (da) yüz yıl oturup göçerek Ürgenç'e gittiler. Ürgenç'te oturamayarak göçüp Horasan'a gittiler ve Merv'den

Türk Dilleri Kütüphanesi

Ebulhan'a kadar yerleştiler. O zamanlarda Horasan, Sultan Mahmut Gaznevî'nin torunlarının ellerindeydi, onların "devletlerinin kaselerinin dolup döküldüğü" denilen vakitti.

Şelçuklular Merv-i Şah-ı Can şehrini alıp Tuğrul Bey'i padişah yaptılar. Alp Arslan, Sultan Melik Şah ve Sencer Mazi bunlar o topluluktandırlar. Bizim, o padişahların hikâyelerini anlatmamız gerekmez. Bizden önce yaşayanlar o padişahların soylarını açıklamak için o kadar kitap yazmışlar ki onun sayısını ancak yüce Tanrı iyi bilir. Selçuklular Türkmendi. "Kardeşiz" deseler de devlete ve halka faydaları dokunmadı. Padişah oluncaya kadar "Türkmen'in Kınık soyundanız dediler". Padişah olduktan sonra Efrasiyab'ın bir oğlu Keyhüsrev'den kaçarak Türkmen'in Kınık soyunun içine gidip orada büyüyüp orada kalmıştır. Biz onun oğulları ve Efrasiyab'ın neslinden oluyoruz diyerek atalarını sayıp otuz beş göbek öte Efrasiyab'a kadar götürdüler.

Oğuz halkı Kökem Bakuy'la Sereng'den sonra kendi başlarına padişah çıkarıp oturamadılar. Oğuz ilinin Mankışlak ve Ebulhan'da oturanları Ürgenç'te kim padişah olursa ona bağımlı oldular. Horasan'da oturanlar da Horasan'da kim padişah olduysa ona bağımlı oldular. Maveraünnehir'de ve diğer yurt(lar)da oturanlar şöyle oldular.

Salur Ögürcık Alp'ın Babaları, Küçük Kardeşleri ve Oğulları Hakkında

Şah Melik'in yenilgisi sırasında, Dingli Bey başkanlığında Irak'a giden Salur halkı orada uzun yıllar oturduktan sonra onların içinde Ögürcık adlı cesur (bir) genç ortaya çıktı. Türkmenlerin tarih bilen kişileri Ögürcık Alp'ı on altı göbek öte Oğuz Han'a ulaştırıp şöyle sayarlar: Ögürcık Alp'ın babası Kara Gazi Bey, onun babası Karaç, onun babası Benam Gazi, onun babası Burıcı Gazi, onun babası Kılal Gazi, onun babası İnel Gazi, onun babası Süleyman Gazi, onun babası Haydar Gazi, onun babası Ötküzli Oruş, onun babası Kazan Alp, onun babası Enkeş, onun babası Ender, onun babası Ata, onun babası Timur, onun babası Salur, onun babası Tag Han ve onun da babası Oğuz Han.

Bu söz (soy kütüğü) Oğuz zamanından ta bu zamana kadar beş bin yıl geçtiği için tamamiyle yanlıştır. Ögürcık zamanından ta bu zamana kadar beş yüz ya da altı yüz yıl geçmiş. Oğuz'la Ögürcık'ın arası dört bin dört yüz yıl (olsa gerek). On altı kuşak dört yüz yıl için ne kadar çok görünse de,

Türk Dilleri Kütüphanesi

ancak dört yüz elli yılda geçer. Öyleyse, Ögürcık'ın dört bin yılda yaşamış atalarının adı hani? Yazılmış (olan) bu on altı kişinin Oğuz oğulları olduğu doğru ve Ögürcık'ın ataları olduğu da doğru ama (tarih yazanlar) halk arasında kim meşhursa onu yazmış, meşhur olmayan kişileri yazmamışlar.

Tanrı biliyor ki, bu yazılan kişilerin her birinin arasında on beş ya (da) yirmi kişinin adı yazılmadan kalmıştır. Bu yüzden, Oğuz'la Ögürcık'ın arasında dört bin dört yüz yıl geçtiğini söylüyorum. Her bin yılda kırk kuşak geçmesi gerek ki, iki yüz kuşak geçmiş (olsun). Bu durumda yanlış olan şey nedir? Feleğin dönüşünü ve nesnelerini unutturmayanın yanında bu kolaydır. Yine bu sözün (diğer bir) yanlışlığı da Salur Kazan'ı altı kuşak geçip yedinci kuşakta Oğuz Han'a ulaştırmalarıdır.

Şimdi bu sözü okuyan ve dinleyen insanlar iyi düşünün. Oğuz Han bizim peygamberden dört bin yıl önce yaşamıştır. Kazan Alp bizim peygamberden üç yüz yıl sonraydı. Yaşlılık döneminde Mekke'ye gidip hacı olup geldi. Öyleyse Salur Kazan altı kuşakta Oğuz Han'a nasıl ulaşır, ayrıca Salur Kazan Kayı Korkut Ata ile aynı zamandaydı. Korkut Ata'nın Salur Kazan'ı överek söylediği şiir şudur:

Kazgurt dağdan mağara taşını yuvarlattı
Salur Kazan karşısına geçip yakalayıp tuttu.
İt Beçene bunu görünce aklı başından gitti.
Kahramanlar ve beyler Kazan gibisini göreniniz var mı?

Bir kazana kırk bir atın etini koydu
O kazanı sol eliyle tuttu
Sağ eliyle (de eti) halka dağıttı.
Kahramanlar ve beyler Kazan gibisini göreniniz var mı?

Gökyüzünden inip geldi büyük bir yılan
Gördüğü her insanı yutardı.
Salur Kazan aman vermeden başını kesti
Kahramanlar ve beyler Kazan gibisini göreniniz var mı?

Kazan otuz kırk bin asker ile gidip
İt Beçene ülkelerini kırıp geldi
Bir çoğu çok yalvararak kurtuldu
Kahramanlar ve beyler Kazan gibisini göreniniz var mı?

Türk Dilleri Kütüphanesi

Türk, Türkmen, Arap, Acem halklarını
(Bu) müslümanları Kazan terbiye etti
Fırsat buldukça kafirleri kırdı.
Kahramanlar ve beyler Kazan gibisini göreniniz var mı?

Bütün büyükler ondan hüner öğrendiler
Bazılarına sağlı sollu makam verdi.
Bütün halkın yeri bize denk oldu
Kahramanlar ve beyler Kazan gibisini göreniniz var mı?

Gezgin Korkut, şimdi ölümün yaklaştı, bil!
O Kazan'ın devletine dua et!
Kervan gitti, çok geç kaldın, yola gir!
Kahramanlar ve beyler Kazan gibisini göreniniz var mı?

Şimdi Ögürcık'ın hikâyesini anlatalım

O zaman Irak'ın güçlü halkı Bayındır halkıydı. Ögürcık Alp Bayındır beyinin buyruğuna girmedi. Bayındır Bey Ögürcık'la kötü oldu. Ögürcık'ın Bayındır'la dövüşecek kadar kuvveti yoktu. Bin evli halkıyla Irak'tan kaçıp Şamahı'ya geldi. Dokuz yüz evi Salur, yüz evi Karkın'dı. Bayındır'ın korkusuyla orada oturmaktan da korkup Kırım'a geldi.Oradan (da) göçüp İtil ırmağını geçerek Yayık ırmağına geldi. O zamanda Ala Kenk ve Kara Kaş denilen yerde Kanklı halkı oturuyordu. Hanlarının adı Kök Tonlı'ydı. Onun yanına gelip bir kaç yıl oturdu. Sonunda onunla da kötü olup göçüp kaçtı.

Kök Tonlı arkasından yetişip yedi yüz ev aldı. Üç yüz ev ile kaçıp Mankışlak'a gelip "Kara Han" denilen yerde üç yıl oturdu. Kök Tonlı Ögürcık'ın nereye gittiğini bilmiyordu. Üç yıl sonra (ancak) duydu ve ata bindi. Onun atlanlandığını duyan Ögürcık halkıyla kaçıp kurtulup Ebulhan dağına gitti. Ögürcık'ın o zaman söylediği şiir şudur:

Döndüm kaçıp Kanklı Handan güneye sürdüm.
Gürültü çıkararak gelen er(ler) önünden döndüm.
Katırcıya rehbere yol sürdürdüm.
Yağışlı ve karlı yolu iki taraflı açtım.

Türk Dilleri Kütüphanesi

Arka arkaya bozkırda kargaşalık çıkardım.
Arkama ve önüme korku salıp gücümü ölçtüm.
Kır atımla dağ yolundan geçtim.
Kabaklı'dan Alınca'ya yurt edindirdim.

Düşman, gürültüler çıkararak arkamdan yetiştiğinde
Eğri başlı katı (sağlam) yaya iş buyurdum.
Kayından yapılmış kanlı irinli oka kan yürüttüm.
Vurduğu zaman kesen keskin kılıca tuğ bağlattım.

Kılıcımı sıyırıp bel eğdiğimde kuyu kazdım(?)
Kışı ovada, yazı kırda geçirerek dağları aştım
Aykırı yatan kara dağa ulaştım
Hangi topluluk toy yapmadıysa orada kaldım

Altın gözlü tavşanı getirdi diyerek
Kaz ayağı üç ayrı damga verdim.

Kara Gazi Bey'in dört oğlu vardı. Birinci Ögürcık Alp, ikinci Suvarcık, üçüncü Dudık, Dördüncü Kabacık. Tanrı izin verirse bu dördünün oğullarının adlarını bir bir söyleyelim. Ögürcık'ın altı oğlu vardı. Her ikisi bir ikiz olmuştu. Birbirinin arkasından üç defa ikiz olmuş, adları şudur: Berdi, Buka bir ikiz. Usar, Kusar bir ikiz. Yaycı, Dingli bir ikiz. Berdi'nin iki oğlu vardı. Birinin adı Kulmı, birinin adı Kul Hacı. Kulmı'nın oğulları Yomut ve Kaltak halkıdır. Ama Yomut'un iki oğlu vardı. Birinin Özli Timür, diğerinin adı Kutlı Timürdü. Ayrıca Özli Timür'ün üç oğlu vardı. Adları şöyledır: İsa, Musa ve Behramşah. Kutlı Timür'ün de üç oğlu vardı. Adları şöyledir: Cunı, Şiran ve Kucık. Kulhacı oğlu Ersarı Bay, onun üç oğlu vardı: İnel Gazi, Zeynel Gazi ve Mustafa Gazi. İnel Gazi'nin iki oğlu vardı. Birinin adı Tura ve birinin adı Sokman. Layna ve Çarşankı bu ikisinin oğullarıdır. Zeynel Gazi'nin oğulları Kara ve Bekavul'dur. Mustafa Gazi'nin oğulları Ulug Töpe ve Küneş'tir. Buka'nın oğulları İçki Salur (= İç Salurlar).

Yine bir kitapta şöyle anlatmışlardır: Salur ilinde Enkeş adlı bir kişi vardı. Hanımının adı Çaçaklı, oğlunun adı Kazan. Salur Kazan dedikleri odur. O zamanlar Beçene halkının Toymaduk adında bir padişahı vardı. O gelip Enkeş'in evini basıp Çaçaklı'yı tutsak edip gitti. Üç yıldan sonra

Türk Dilleri Kütüphanesi

Enkeş mal vererek onu geri aldı. Çaçaklı eve geldikten altı ay sonra bir erkek çocuk dünyaya getirdi. Kazan Alp anasına "bu çocuğu sen nereden aldın?" diyerek ağaçla vurup başını yardı. Çaçaklı "düşman geldi, kararıp kaçıp gittin, korkudan bembeyaz olmuş deveye binip arkandan geliyordum. İt Beçene öfkelenip arkamdan yetişti. Devemin başını tuttu. İçi kaynadı, dışı kızardı üstüme çıkıp oynadı. İrademi aldı. Bu oğlanı içime saldı" dedi. Bu oğlan(ı) "İt Beçene kavminden oldu" diye adını İrek koydular. Türkler içinde itin adını İrek (ya da) Serek koymak adettir. İrek'in Arıklı adında bir oğlu vardı. İçki Salur, Arıklı'nın oğullarıdır derler. O zaman biz yoktuk. Doğrusunu ve yalanını Tanrı iyi bilir. Eğer yalansa günahı önceki söyleyenlerin boynuna.

Usar oğulları Salur Türkmenleri'dir. Dingli oğulları Cabı halkıdır. Bu zamanda Yaycı oğulları Amu suyunun yakasında Kara Kul yakınında oturuyorlar(dı). Bu gün onlara Yaycı derler. Ögürcık'ın beş kuşak çoçuklarını anlattık. Ama Kusar adlı oğlundan soy (sop) kalıp kalmadığı bilinmez. Şimdi Ögürcık'ın kardeşlerinin soyunu anlatalım. Suvarcık'ın Hurşid adlı bir oğlu vardı. Olam-Ürgenç halkı Hurşid'in oğullarıdır. Azlar soyu Dudık'ın neslidir. Sakar halkı Kabacık'ın neslidir. Ögürcık'ın küçük kardeşlerini ve oğullarının nesillerini söyledik. Şimdi başka boyları söyleyelim: Agar ve Aymaklı halkı, Oğuz Han'ın oğlu Kün Han'ın veziri olan Uygur Irkıl Hoca'nın çocuklarıdır. Yemir ülkesi halkının aslı şöyledir: Mankışlak'ta İçki Salur'dan bir kaç kişi bir İçki Salur'u öldürüp kaçıp Durun'da oturan Salur halkının içine gelmiş. Ve sonra onlardan bir kız alıp orayı vatan edinip oturmuşlar. Bütün Yemir ülkesi halkı o kişinin oğullarıdır.

Burkas: Salur ülkesinde Timür Tuglı Han denen (bir kişi) vardı ve yine Salur'dan Isık İsmail adında bir kişi vardı. Bir yerden geliyordu. Timur Tuglı Han'ın evinin göçtüğünü gördüğünde attan indi. Göç uzaklaşıp gittikten sonra "belki bir şeyler kalmıştır" diye yurda gittiğinde ocak içinde küçük bir erkek çocuğunun yattığını gördü. O adamın çocuğu yoktu. Onu kendisine evlat edinip büyüttü ve adını Burkas koydu. Bütün Burkas halkı onun neslindendir.

Teke ve Sarık: Salur içinde bir kişi vardı: Toy Tutmaz. Teke ve Sarık onun oğullarıdır. Son

Türk Dilleri Kütüphanesi

Türkmenleşip Türkmen'e Katılan Halklar Hakkında

Eski: Eski zamanlarda, Ürgenç, Ebulhan ve Mankışlak Özbek Han'ın oğlu adil Canıbik Han'a bağlıydı. Uygur Sanklı Sin adındaki kişiyi ayıbı ve günahı olanları sorsun diye Türkmen'in içine gönderdi. O da gelip bir yıl halkın arasında yaşadı. Her nerede günahkâr ve ayıbı olan varsa soruyordu. Maiyeti ve kulları çoktu. Ayaz adlı bir kulu vardı. Bütün kullardan beş kez daha öndeydi. Türkmenin günahkârları, "(ya) başımdan ya malımdan ayrılırım" diyenlerin hepsi bir yere toplanıp Ayaz'a çok rüşvet vererek "eğer sen beyini öldürürsen bir halktan alınan malları ve (bir) evden getirilen eşyaların hepsini sana verelim. Canıbik Han adam gönderip seni istediğinde biz halk seni vermemek için kırılalım ve yok olalım"dediler.

Ayaz malın çokluğuna ve bunların şirin sözüne kapılıp bir gece gafil yatarken Sanklı Sin'i öldürdü. Efendisinin malından Ayaz'a bir oğlak (bile) düşmedi. Her yerde bıraktığı mallara kim yakınsa, onlar istediklerini aldılar. Sanklı Sin'in maiyetindekiler geri dönüp Canıbik Han'ın yanına gittiler. Ayaz korkusundan gidemeyip Ebulhan dağında oturan Türkmenlerin içinde kaldı. O yıl Canıbik Han İdil ırmağının kıyısında Saray şehrinde Hak rahmetine kavuştu. Bütün Eski halkı bu Ayaz'ın çocuklarıdır.

Hızır Halkı: Ebulhan'da Salur boyundan Ersarı Bay denilen bir kişi vardı. Uzun ömürlü, devletli ve müslümanlık için çalışan (bir) kişiydi. Bu sözümüzün delili şudur: O zamanlar Ürgenç'te Şeref adında, aziz, saygıdeğer bir kişi vardı. Şeyhlik makamında oturuyordu, aynı zamanda hocaydı. Ersarı Bay gidip adı geçen şeyhe kırk deve sunup günahlara tövbe edip rica olarak şunu arzetti: "Biz Türk halkıyız. Arapça kitapları okuyup, anlamını anlayıp (buna göre) hareket etmemiz çok zor oluyor. Eğer Arapça (yazılmış) meseleleri Türkçeye çevirme lütfunda bulunursanız sevaba girersiniz" dediğinde, Şeyh Şeref Hoca da dinî meselelerin tümünü çevirip "Mu'inü'l-Murîd" adını verdiği bir kitapta toplayıp Ersarı Bay'a verdi. O zamandan ta bugüne kadar Türkmenlerin hepsi o kitaba göre hareket etmektedirler.

O zamanlar İran padişahı Horasan'ı Koma Bey denen kişiye vermişti. O, Horasan'a geldikten sonra "Ebulhan'da Ersarı Bay'ın Mama adında görülesi güzellikte bir kızı varmış" diye işitti. Adam gönderip "çok mal vereyim" diyerek istetti. Bay vermedi. Vermediğini öğrendikten sonra Koma Bey çok askerle ata binip Ebulhan'da Düker denilen kuyuda Ersarı Bay'ı şehit edip halkı vurup Mama Bike'yi alıp gidip nikâh kıyarak uzun yıllar evli kaldı.

Türk Dilleri Kütüphanesi

Mama Bike'din hiç çocuğu olmadı. Bu yüzden Ersarı Bay'ın oğullarına "kardeşlerini alsınlar" diye bir adamla (haber) gönderdi. Bunlar Kultak Karaca Mirgen denen kişiyi gönderdiler.

Koma Bey Mama Bike'ye çok mal vererek Karaca Mirgen'e emanet edip gönderdi. Evli bir kul dahi vermişti. O kulun dört oğlu ve iki kızı vardı. Büyük oğlunun adı Hızır, ikinci oğlunun adı Ali, üçüncü oğlunun adı İgbik, dördüncü oğlunun adı Kaşga. Mama Bike yaşlandıktan sonra mallarının hepsini Tanrı yoluna bağışladı. Koma Bey'in verdiği kölenin kendisi ve hanımı da ölmüştü. Dört oğlu ve iki kızını azad edip gönderdi. Dördü de evli çok mallı kedhudalar olup her biri bir yerde oturdu(lar). Hızır Çora Amu ırmağının kıyısında Kürdüş denilen yerde ekin ekip hayvancılık yaparak çok zengin oldu.

O zamanlar Özbek'e Moğol derlerdi. Dört Moğol gelip Hızır Çora'ya hizmetkâr olup mallarına baktı(lar). Ondan sonra altı Salur gelip hizmetkâr oldu. Onların hepsi zengin oldu. Etraf ve civardan aç, zayıf, yağmalanmış ve dağılmış (olanlar) gelip bunlara katıldı ve (burada) oturdu. Kalabalık (bir) halk oldular. Onların yurtlarının yukarısı Ton Kırı ve aşağısı Karı Kiçit'ti. Kim onlara "hangi halktansınız?" diye sorsa "Hızır Bay'ın kişileriyiz" derlerdi. Gitgide halk onlara "Hızır halkı" dedi(ler). Hızır halkı içinde bir boy vardı. Ona Kütler derler. Onlar Hızır Çora'nın neslindendirler.

Şimdi Hızır'ın küçük kardeşi Ali'yi söyleyelim. Ali Çora da babası gibi Amu suyunun yakasında yurt tutup oturdu ve devletli oldu.

Özbek ve Türkmen'in yoksulu ve düşkünü onun yanında oturdu. Onların hepsine Ali Halkı dediler. Ali halkının içinde Mogolcıklar denen bir boy var(dı). Onlar Ali Çora'nın neslindendirler. Onların yurdu, Amu ırmağının iki tarafı ve yukarısı Karı Kiçit, aşağısı da Aktam. (Hızır'ın) üçüncü kardeşi İgbik özgürlüğüne kavuştuktan sonra Ersarı Bay'ın oğullarının yanından ayrılıp başka yere gitmedi. Onun çocuklarına "Kullar" dediler. Onlar iki bölük oldular. Birisine "Kullar" diğerine "Çağatay Kullar" derler. Çağatay denilmesinin nedeni şudur: Horasan Timür'ün evladının elindeyken Ulug Töpe halkı Ebulhan'da Amu ırmağının kıyısında oturmuşlardı. Amu ırmağının güneyinden boz (kök) atlı (bir) kişi gelip "beni geçiriniz" diye bağırmış. Ulug Töpeler sal gönderip geçirip "sen nerelisin ve nereden geliyorsun?" diye sordular. O genç "Çağatay'ın Arlat denen boyundanım, bir gün Horasan'ın Durun adındaki vilayetinde bir çok gençle oturmuş şarap içiyorduk. İçimizde iyi bir insan vardı. O benimle

Türk Dilleri Kütüphanesi

dövüştü. Ben bıçakla onu yaraladım. Adam anında öldü. Geceydi. (Onun) kardeşlerinin öldüğünden haberi olmadan kaçıp sizin halkınıza yetiştim" dedi. Ve uzun yıllar Ulug Töpe içinde yaşadı. Hiç kimse ona kız vermedi. Sonunda İgbik Çora'nın çocuklarından birisi ona kız verdi. Ondan doğanlara Çağatay Kullar dediler.

Dördüncü Kaşga Çora, o da Amu ırmağının kenarında, Acı Deniz'in yakınında yurt tutup oturdu. Onun çocuklarına "Kara Evliler" dediler. Büyük abileri gibi devletliydi. Oturduğu yer kötü olduğu için hiç kimse bunun yanına gelerek (ona) katılmadı. Ekin ekecek yeri yoktu. Hayvanların otlayacağı otlak azdı.

Tiveci halkı: Sayın Han(ın) çocuklarından müslüman olan Özbek Han'dı, Tanrının rahmeti onun üzerine olsun. O, İdil ırmağının yakasında Saray şehrinde vefat etti. Oğlu Canıbik Han babasının tahtına oturdu. Ürgenç, Kargalı İlik'in başından Esterabad'ın sonuna kadar oturan Türkmenler Canıbik Han'a bağlıydı. Hana "deve yetiştirmek için Ebulhan dağı çok iyi bir yerdir" diye söylediler. Bu yüzden Han , otuz evli deveyi göç ettirip Ebulhan dağına gönderdi. Onların içinde her boydan (insan) vardı. Padişahın hizmetinde her tayfadan insan olduğunu herkes bilir. Onlar da öyleydiler. Canıbik Han'ın bir adamı Ebulhan Türkmenine gelerek her yıl kazandıkları malları alarak birçok deveyi adı geçen Otuzlu deveciye emanet edip giderdi. Canıbik Han ölünceye kadar Ebulhan'da oturdular. Onlara "Tiveciler" dediler. Canıbik Han da hak rahmetine gitti ve oğlu Berdibik han oldu.

Onun zamanında Tiveciler hana ait deveye bakarak yaşıyorlardı. Berdibik Han öldükten sonra Özbek(ler)in içinde karışıklık çıktı. Ebulhan Türkmeni bunu işitince hanın develerini istedi. Tiveciler'e saldırdılar. Ondan sonra Tiveciler, açlık yüzünden "balık avlarız" diyerek Kaşga Çora'nın çocukları (olan) Kara İvliler(in) yanına giderek (orada) oturdular. Birkaç yıl sonra Tiveciler kalabalık bir halk oldu. Onların yurtlarının yukarısı Aktam, ayağı Ogurça'ydı. Kara İvliler, nesiller boyunca Tiveciler içinde oturdular. Onların içinden Halil adında cesur, (bir) genç ortaya çıktı. O zamanlar Kara İvliler yoksullaşmışlardı. O yüzden hepsi Halil'in başkanlığında Ersarı halkının onbeyinin (onbaşı) ve iyilerinin önüne gelip "sizin hizmetkârlarınızdık, çok aç ve zayıfız. Sizden ricamız, büyük Ebulhan ve Küçük Ebulhan'ın kuşlarını ve ekin ekilen su kaynaklarını bize verirseniz, biz de her yıl ne isterseniz onu veririz" dediler.

Ersarı'nın iyileri bir araya gelip, oturup "büyük babamız Ersarı Bayın

Türk Dilleri Kütüphanesi

satın aldığı Büyük Ebulhan'da altı tane akar çeşme, on yuva şahin ve on sekiz yuva İtalgu; küçük Ebulhan'da dört yuva laçin ve altı yuva İtalgu vardır. Su kaynaklarından da ne kadar yemeklik ortaya çıkarsa onun yarısını bize verin ve ayrıca ağıl kurmak için iki bin kamış verin. Her yıl on büyük laçin ve dört tane beyaz laçin ve on sekiz (tane) büyük İtalgu ve altı Sarıca getirip verin" dedi(ler). Kara İvli Halil kabul etti ve ayrıca "bizim, kuşları tutmak için urganımız ve yiyeceğimiz yok" dediler. Onbeyi (onbaşı) ve iyiler halktan toplayıp ip ördürüp yüz kulaç urgan ve altı oğlaklı keçi ve iki tulum çökelek ve bir eşek verdiler. Onlar uzun yıllar bu adı geçen nesneleri verirlerdi. Bugün onlara "Tağ Sakarı" diyorlar(dı). Bu yüzden (onlar) Kaşga Çora'nın çocuklarıdır.. Kaşga ile Sakarı'nın anlamı aynıdır.

Oğuz Halkına Beylik Yapan Kızlar Hakkında

Türkmenin tarih bilen iyileri ve bahşıları yedi kız(ın) bütün Oğuz halkını kendisine bağımlı hale getirip uzun yıllar beylik yaptıklarını anlatırlar. Onlardan birisi Altun Közeki Sündün Bay'ın kızı ve Salur Kazan Alp'ın karısı, boyu uzun Bular idi. İkinci(si) Karmış Bay'ın kızı ve Mamış Bey'in karısı Barçın Salur'du. Onun kabri Sir ırmağının kenarındadır ve halk tarafından bilinir. Özbek(ler) ona Barçın'ın "Kök Kaşanesi" der. İşlemeli güzel (bir) künbeddir. Üçüncü(sü) Kayı Bay'ın kızı Çavuldur Bala Alp'ın karısı Şabatı'ydı. Dördüncü(sü) Kondı Bay'ın kızı ve Biyeken Alp'ın karısı Künin Körkli'ydü. Beşinci(si) Yumak Bay'ın kızı Karkın Konak Alp'ın karısı olup o da bir başka Künin Körkli'ydi. Altıncı(sı) Alp Arslan'ın kızı Kestan Kara Alp'ın karısı Kerçe Buladı'ydı. Yedinci(si) Kınık Bay'ın kızı Dudal Bay'ın oğlu, Kımaç'ın karısı Kugadlı'ydı.

Tarih 1071'de Harezm memleketinde yazıldı. Kitabın tamamı yazıldı.

Peygamber (a.s.) "kalem dünyanın izzeti ve ahiretin şerefidir" diyor.

Türk Dilleri Kütüphanesi

AÇIKLAMALAR

L2b-3 meŋgzeş: Bu sözcüğün geçtiği cümle T nüshasında yer almaz. Ancak anlamı tamamladığı için, L nüshasında geçen bu cümleyi metne aldık.

Meŋgze- eyleminden *-ş* ile türetilmiş olan bu sözcük, tarihî Türk dillerinde yoktur. Buna karşılık, aynı eylemden *-g* ile türemiş *menzeg* sözcüğü, Kutadgu Bilig'de 'benzer', Tefsir'de *mäŋzäk ~ mäŋizäk* 'örnek' anlamıyla yer alır (ED 771a; Lek. Tef. 222). Kur'an Tercümesi'nde ise, *mäŋgzäk* 'benzer'in yanısıra, *mäŋgzäksiz* 'benzersiz, eşsiz' sözcüğü vardır (Kor. Trans. 184). *Mukaddimetü'l-Edep*'te ise *meŋgzeş-* eyleminden türemiş *meŋgzeşiksiz* 'farklı' sözcüğü vardır (Yüce 156b). Batı Türkçesi'nde ise sözcüğün *beŋzeş* ve *beŋdeş* biçimleri vardır (YTS 30b, 31a).

Sözcük aşağıdaki Türk Dillerinde yaşar: Kzk. *megzes* 'benzer' (KTTS 171); Kklp. *megzes* 'benzeyen, andıran, benzer' (KklpRS 455a); Trkm. *meñzeş* 'benzer, andıran' (Trkm.Tü.S. 454b).

65b-14 ötün: Eski Türkçedeki *ötüg* 'rica' yerine metnimizde *ötün* sözcüğü geçmektedir. Daha önceki dönemlere ait metinlerde yer almayan, hatta Çağataycada da yaygın bir kullanımı olmayan bu sözcüğü 'koruma, himaye; şefaat, rica' anlamlarında sadece Radloff'un sözlüğünde buluyoruz (R I 1265).

Clauson, *ötüg* sözcüğü için bilgi verirken, Türkçede şimdi kaybolmuş *öti:-* ya da *ötü:-* gibi bir eylemin olması gerektiğini belirtir. Bu görüşü destekleyen *ötüg* ve *ötün-* sözcüklerine bir de metnimizde geçen *ötün*'ü ekleyebiliriz.

66a-2 Börme: Metindeki ifade Börme'nin (*Borme tigen suniŋ yaḳasında*) bir ırmak ya da nehir adı olabileceğini düşündürmektedir. Kaynaklarda ve haritalarda *Börme* adında bir ırmak ya da nehir adına rastlamadık. Prof.Dr. Gurbandurdı Geldiyev'in sözlü olarak belirttiğine göre bu ad Börme okunmalıdır. Yine Türkmen öğrencimiz Meretgeldi Muratdurdıyev'in

Türk Dilleri Kütüphanesi

belirttiğine göre ise Börme, Bamı ile Arçman arasında Bamı'ya daha yakın bir su kaynağıdır.

66a-3 Sebebli: Sebepli, Özbekçe'de son çekim edatı olarak yalın durumdaki sözcüklere ekleniyor ve 'için' anlamında kullanılıyor (Fundementa I, 504'e bk.). Bu nedenle cümleyi 'bizim için (ya da bizim yüzümüzden) iyi ve kötüden yirmi bin kadar kişi öldü' biçiminde çevirmek mümkündür.

67a-15 ol dünyāġa kitdi: Metinde 'ölmek' yerine sırasıyla *ol dünyāġa kitdi, cennet sarāyıġa kitdi, ol menzilge kitdi, Teñri yaḳınıġa kitdi, dem urmas şehrige kitdi, köçmes ḳonmas yurtıġa kitdi, atası kitken yolġa tüşüp kitdi* gibi ibareler kullanılmıştır. Metnin çevirisini yaparken bu ibareleri harfiyen çevirmeyi tercih ettik.

67b-14 ḳavaḳ: Senglâh (s. 279r.18) ve Dictionnaire (s. 410)'de 'içi boş ağaç' olarak anlamlandırılan sözcüğe Räsänen (EW 215b) Çağatayca için 'çalılık, fundalık" anlamını verir.

Kavak'ın Türkçeden Farsçaya (*ḳavāḫ*) da geçtiğini belirten Doerfer'e göre sözcüğün asıl anlamı 'söğüt' olabilirdi. Sonradan bir taraftan 'kavak ağacı', diğer taraftan da 'çalılık, fundalık' anlamlarını kazanmış olmasının düşünülebileceğini belirtir. Ayrıca başka bir olasılık üzerinde durarak ana dildeki, Türkçedeki ilk anlamın 'çalılık, fundalık' olduğunu, bunun daha sonra farklı anlamlar kazanmış olabileceğini söyler. Räsänen'in bu Türkçe sözcüğü Fince *koivu* 'kayın ağacı' ile karşılaştırmasını da yanlış bulur (TMEN III, nr. 1544).

Sözcük Özbekçede 'oyuk, boşluk, çukur" anlamındadır (UzbRS 196a). Çağataycadaki 'içi boş ağaç' anlamıyla, Özbekçedeki bu anlamdan yola çıkarak sözcüğü 'boşluk, oyuk' olarak tanımladık. Ayrıca, metinde, sözcüğün geçtiği bağlam da bu anlamı geçerli kılmaktadır: 'Dağların oyuklarında ve ormanda oturuyorlardı'.

68b-1 açıġlan-: Çağatay öncesi dönemde görülmeyen 'öfkelenmek, kızmak' (ŞS 5b; Jarring 12; Dic. 7; Seng. 31v.21) anlamındaki bu sözcük,

Türk Dilleri Kütüphanesi

aşağıdaki Türk dillerinde yaşamaktadır: Kırg. *açūlan-* 'öfkelenmek, kızmak' (KS 7a); Kzk. *aşuvlanuv* 'sinirlenmek, kızmak' (KTS 25b); Özb. *aççiklanmåk* 'öfkelenmek, kızmak' (Uzb. Lug. c. I 66a); YUyg. *aççiglan-* ve *aççiklan-* 'kızmak, öfkelenmek' (UyRS 21a).

69b-6 Amulca Ḫān: Metnimizde Tütek'in oğlu olarak gösterilen Amulca Han hakkında kaynaklarda farklı bilgiler vardır. Camiü't-tevârih'te *Olcay ~ Ulcay Han* olarak geçen bu ad, yine aynı eserde *Yafes* ile birleştirilir (Jahn 17; OD 17).

Camiü't-tevârih'teki cümle şöyledir: 'Yafes Türklerin deyişine göre Olcay Han diye lâkâp alır'. Togan 'Oğuz Destanı'adlı çalışmasında nüshalarda *Olcay* ve *Bolcay* biçimlerinde yazılan bu adı *Olcay* okuduğunu ve bu adın Ebu'l-gazi'de Amılca ve Alınca biçimlerinde geçtiğini belirtir (OD17). Ancak Togan, yine aynı çalışmasında vermiş olduğu soy ağacında *Amılca* ve *Alınca*'nın ayrı kişiler olduğunu Alınca Han'ın da Kök Han'ın oğlu olduğunu belirtir. Yine Şecere-i Terâkime'ye göre Amulca Han Yafes'in oğlu Ṭütek'in oğludur, yani Yafes'in torunudur.

Jahn ise, Oğuznâme ile ilgili olarak yapılan çalışmalardaki bu adla ilgili farklılıklara değinir ve Şerafeddin Yezdi'nin, 'Zafernâmesi'nde Abulca'yı Yafes'in oğlu olarak gösterdiğini belirtir (Jahn 17, not:1).

Bartold'a göre, Reşideddin de Şerafeddin Yezdî de Kara Han'ın oğlu Oğuz Han'ı Abulca Han'ın torunu olarak gösterirler. Aralarında sadece şu fark vardır: Şerafeddin Yezdî daha karışık ve daha kalabalık bir soy kütüğü verir. Reşideddin'e göreyse, Abulca Han'ın Dip Bakuy adlı oğlu vardı, Bakuy'un oğlu da Kara Handı. Şerafeddin Yezdî'ye göreyse Kara Han, Moğol Han'ın oğludur (Four S. III 115-116). Bununla bağlantılı olarak Şecere-i Terâkime'ye göre de Kara Han'ın Moğol Han'ın oğlu olduğunu belirtmek isterim (bk. metin: 70a-5).

70a-7 Kür Tag: Kononov, adları birlikte anılan *Kürtag* ve *Ortag*'ın *Ulug Tag* ve *Kiçik Tag*'la özdeşleştirilmesinin yanlış olduğunu, çünkü merkezî Kazakistan'da *Kürtag* ve *Ortag* (Kon. Urtag) dağ kitlelerinin *Ulug Tag* ve *Kiçik Tag* dağ sıralarından bağımsız olduğunu belirtir. Semenov'un düşüncesine göre Ortag ve Kürtag Talas Ala-tau'dan başlayarak Sir

Türk Dilleri Kütüphanesi

Derya'nın sağ kıyısı boyunca uzanan günümüz dağ sıraları Kara-tau'ya aittir. V. A. Romandin'in düşüncesine göre, Kaztag (Kürtag), Çuy ovası ve Alma-ata şehri arasındaki Kastek dağları (ve geçitleriyle) özdeşleştirilebilir (Rod. Turk. 82, not: 29).

70a-13 imçek: Clauson'un da belirttiği gibi 'meme' sözcüğünü karşılamak için Eski Türkçede *emig* vardı (ED 158b). Eski Türkçede *emçek* ya da benzeri bir biçim bulunmaz. Sorun buradaki *-çek* ekinden kaynaklanmaktadır. Clauson *-çek* diye bir eke yer verirse de (ED XLIV) *imçek* , bu ekle türemiş olmasa gerek. Diğer bir olasılık ise, *kısgaç* (ED, 667a) örneğindeki *-ġaç/-geç* eki ile türemiş *em-geç* ve bunun yer değiştirmesiyle *em-çeg* ve *em-çek* biçimidir. Bir başka olasılık ise, *em-i-g+eç* biçiminden ortaya çıkan *emçek ~ imçek*'tir. Her durumda *em-* eyleminden türemiş olan *emçek* eski-yeni Türk dillerinde vardır:

Emçek ilk defa Tefsir'de görülür (Lek. Tef. 77). İM *emçek* (İM 29a); CC *emçek* (KW 87); DK *emçek* (DKK II 105); ME *emcek* (Yüce 119); Sözcük Tarama Sözlüğü'nde ise, *emcek*, *emcik*, *emçek*, *emecek* biçimlerinde yer alır (YTS 82b). Anadolu ağızlarında ise, *emcek*, *emçek*, *emicek* (< **emigçek*) (DS, c. V 1730).

Sözcük, Türk dillerinde ise şu biçimlerde yaşar: Hak. *imçek* (HakRS. 59a); Alt. Tel. Tar. *ämçäk* (R I, 966, OyrRS 191b); Şor. Leb. Az. *emcek,* Küer. *emzek* (R I, 966), yine Şor *emçek* (Şor Sözlüğü, 28. s.); Kırg. *emçek* (KS 328b); Kzk. *emşek* (KTS 74b); Özb. *emçäk* (Uzb. Lug. II 446c); YUyg.*emçek* (UyRS, 80a); Trkm. *emcek* (Trkm.Tü.S. 200a).

Sözcüğün ET *emig* biçimi ise Tuvacada yaşar (TuvRS, 613a).

R I 966 *ämçäk*, öteki görüşler ve örnekler için ESTY I 272'ye bk.

71a-13 köç: Eski Türkçe 'göç' anlamındaki bu sözcük 'eş, kadın' anlamıyla ilk defa Doğu Türkçesi'nde görülür (Dic. 464; Menges II 746; Thackston III 206a; R II 1287; EW 285b; Vekâyî 621).

Sözcüğün Babürnâme'de üç ayrı anlamda (1. kadın, aile; 2. göç; 3. insanın yanında taşıdığı ev eşyaları) kullanıldığını belirten Doerfer, sözcüğün tarihî anlam sırasının 2 > 3 >1 biçiminde olduğunu belirtir (TMEN III, nr. 1660).

Türk Dilleri Kütüphanesi

Ayrıca krş. Özb. *köç* mal, mülk, servet; ev eşyaları (UzbRS 236a); YUyg.*köç* III (ağız) 'kadın' bk. *ḫotun* (UyRS 647a).

72a-15 yapışġur: *Yapışġur,yapış-* eyleminden *-ġur* ekiyle türemiş bir addır. Çağataycada bu ekle türemiş çok sayıda sözcük vardır: *çıḳġur* 'saldıran'; *oyġanmaġur* 'uyanmayan'; *ötgür* 'keskin'; *tayġur* 'kaypak, kaygan', vd. (Chag. Man. 62).

72a-15 uy-: Ebu'l-gazi Bahadır Han *uygur* sözcüğünün açıklamasını yaparken kendi görüşünü desteklemek amacıyla *süt uyu-* ibaresini *imamga uymak*'ta olduğu gibi *uy-* biçiminde yazar (*uyu-* değil!). Gerçekte bu eylem, 'katılaşmak, mayalanmak' anlamındaki *uyu-*'dır.

Eski Türkçe *udı-* sözcüğü, *-ş-/-t-* ekleriyle ve metnimizdeki anlamıyla ilk kez MK'da görülür: *uḏış-*'uyuşmak, katılaşmak, pıhtılaşmak' ve *uḏıt-* 'katılaştırmak, peynir yapmak' (DLT, Endeks 684). İM'da ise *uyu-* için şöyle denir: "1. yuğurmak (bugünde Kaz.'da 'uyumak, mayi bir nesnenin koyulaşması' manasında kullanır; meselâ 'katık uyumak' sütün koyulaşıp yoğurt olması' demektir" (İM 81a); sözcüğü ME'de de yine türemiş olarak buluyoruz: "*uyuştur-* 'koyulaştırmak; *uyuşturul-* 'koyulaştırılmak'" (Yüce 196b).

Metnimizde geçen *süt uydı* ibaresi 'sütün katılaşması, ekşimesi' anlamındadır. Sözcük bu anlamla aşağıdaki Türk dillerinde de yaşar: Kırg. *uyu-* 'pıhtılanmak, (kan, süt hakkında) birikmek, toplanmak' (KS 791a); Özb. *ivimåk* II 'koyulaşmak, mayalanmak, ekşimek' (Uzb. Lug. II 313b); Trkm. *uya-* '1. katılmak, kesilmek (süt hak.), 2. koyulaşmak' (Trkm.Tü.S. 651b); Sag. Koyb. Kaç *uza-* 'pıhtılaşmak, katılaşmak, koyulaşmak' (EW, 508a).

72b-9 çap-: Uygurcada 'vurmak, yağmalamak' (BT III 87b); Kaşgarlı'da 'yüzmek, arı çamurla sıvamak' (DLT Endeks 135) anlamlarındaki bu sözcük Çağataycada 'vurmak' ve 'yağmalamak' anlamlarının yanısıra 'koşturmak', 'baş kesmek', 'kılıçla vurmak, yaralamak' anlamlarını da kazanmıştır.

Türk Dilleri Kütüphanesi

72b-9 sile-: Sözcüğün art ünlülerle mi yoksa ön ünlülerle mi olduğunu metnimizde geçen ekli biçimlerden anlamak mümkün değildir. Ancak sözcük yer aldığı Çağatayca sözlüklerde ön sıradan okumaya olanak sağlayacak سيلاماك biçiminde yazılmıştır (Dic. 370; ŞS. 199; Seng. 255r.25; Vambery 301b). Bu nedenle biz de böyle okuduk. Bu sözlüklerde sözcüğe 'izzet ve hürmet etmek, mihribanlık göstermek, okşamak' gibi anlamlar verilmiştir.

Sözcük Radloff'ta hem ön ünlülü, hem de art ünlülü biçimiyle yer alır: "*sile-* (Çağ.) 'sevmek, hoşlanmak' (R IV 711); *sıla-* (Çağ. Tar.) 'sürmek, sıvazlamak; ovmak'" (R IV 709; ayrıca bk. R IV 652). Jarring'de de sözcük, art ve ön ünlülü biçimlerle yer alır: *sıla- ~ sile-* okşamak, sıvazlamak (Jarring 273).

CC *sıla-* 'okşamak, sevmek' (KW 228); İM *sıla-* 'elini sürmek' (İM 62b). Manzum Oğuznâme'de de yeralan sözcüğü, Eraslan, ilk dizedeki *tilep* ile uyak sağlaması açısından *silep* okuduğunu belirtir (MO 199).

Sözcüğün Türk dillerindeki biçimlerine bakıldığında kimi Türk dilinde iki ayrı eylemle karşılaşırız: Kırg. *sıyla-* 'hürmet ve takdir göstermek, ikram etmek, ağırlamak' (KS 652a); *sıla-* 'sıvamak, sıvazlamak, okşamak' (KS 649a); Özb. *siylamåk* 'saygı göstermek, saymak' (UzbRS. 366a); *silämåk* 'okşamak, sıvazlamak' (UzbRS 367a). Diğer Türk dillerinde ise tek bir eylem buluyoruz: Kzk. *sıylav* 'hürmet etmek, saygı göstermek' (KTS 251b); YUyg.*silimak* 'sıvamak, sıvazlamak, okşamak' (UyRS 538c); *silan-* (UyRS 537b); *silaş-* (UyRS537c); *silaştur-* (UyRS 537a); *silat-* (UyRS 537a); Hak. *siyla-* '1. saygı göstermek; 2. hediye etmek, bağışlamak; 3. ikram etmek' (HakRS 207a); Trkm. *sīla-* 'saygı göstermek, saymak' (Trkm.Tü.S. 575a).

Bu durumda başlangıçta aynı olsa bile sonradan iki ayrı biçimli eylemin ortaya çıktığını söyleyebiliriz. Art ünlülü olan eylem 'saygı göstermek, saymak'; ön ünlülü olan eylem ise 'okşamak, sevmek' anlamındadır.

72b-16 Cürcet: Kononov'un verdiği bilgiye göre, Budagov, bu sözcüğü Kırg. (= Kzk.) notuyla çevirir ve sözcüğe *Kitay* anlamını verir. Radloff, bu sözcüğü *Çyürçit* biçiminde çevirir, İdil ırmağı kıyısında bulunurlar diye not eder (Rod. Turk.85, not: 39).

Türk Dilleri Kütüphanesi

Metinde verilen tanımlamaya göre, *Cürcet* büyük bir ülkedir ve Çin'in *temür kạzuk* (kuzey) tarafında bulunur (metin: 72b-16). Desmaisons, Şecere-i Türk üzerine yaptığı çalışmada *Cürcet* için 'ülke, memleket' anlamını verir (Desmaisons, 336a).

Poppe'nin aktarımıyla *Cüçen* veya *Cürçen* (*Cürcin*) Ming hanedanı (1368-1644) kaynaklarına göre eski bir Mançu dilinin adıdır (Poppe, Introduction 27-28). Benzing de Cürcenlerin (Çin. 女真 *nu zhen*) Mançuların dedeleri sayıldığını ve hükümdarlarının Kin (金 *jin*) hanedanı döneminde (1115-1234) Kuzey Çin'i yönettiğini belirtir (Die tung. Sr., 13). Ayrıca Eberhard VI.1-4'e bk. (*Çin Tarihi*, Ankara, 1947: 249-251).

Cürcet ise *Cürcen*'in sonuna çoğul eki *+t*'nin gelişiyle uçucu *n*'nin düşmesi sonucu ortaya çıkmıştır, bunu ET *tarḳan* → *tarḳat*, *tėgin* → *tėgit* ile karşılaştırabiliriz.

73a-4 çiber: Codex Cumanicus'ta da *çeber* 'akıllı, zeki' anlamında olan sözcük Türk dillerinde farklı anlamlarla yaşar: Alt. *çeber* 'ihtiyatlı, tedbirli' (Oyr.R.S. 177a); Kırg. *çeber* 'eli uz kadın' (KS 257b), Özb. *çebär* 'usta kadın' (Uzb. Lug. c. II 362c); Trkm. *çeper* 'mahir, uz' (Trkm.Tü.S. 117b).

73a-14 çıray: İlk defa Çağataycada görülen bu sözcük, aşağıdaki biçimlerle Türk dillerinde yaşamaktadır: Hak. *sıray* (HakRS 208b); Alt. *çıray* (OyrRS 184a); Kırg. *çıray* 'yüzün güzelliği, yüzün çizgileri, suret' (KS 271b); Kzk. *şıray* 'insanın görünüşü, yüz hatları' (KTS 320b); Özb. *çırây* 'kişinin güzelliği, hüsn, mec. keyfiyet' (Uzb. Lug. II 372b); Trkm. *çıraylı* 'güzel' (Trkm.Tü..S. 121a).

Sözcüğün Moğolcası için Lessing 191a'ya bk.

73a-18 İt Barak Han: Kononov'un da belirttiği gibi, metnimizde İt Barak, bir kabile adı olarak değil de hükümdar adı olarak geçer. Camiü't-tevârih'te ise Oğuz Han'a düşman kabilelerinden biri olarak geçer (Rod.Türk. 86, not: 44; OD 25-26; Jahn 25)

73b-7 tolġaġ: Ebu'l-gazi'deki biçim, Çağataycadaki *-k* > *-g*/*-g*/*-k* değişimi göz önünde bulundurulursa, *k*'li *tolgak*'tan gelebilir. Ancak Uygurcadaki

Türk Dilleri Kütüphanesi

biçim Erdal'ın özellikle vurguladığı gibi, *-ġ* ile *tolġaġ* olmalı. Ancak günümüz Türk dillerindeki örneklerin çoğunluğu *-k*'li *tolġaḳ* biçimine gider: şor togak, Hak. *tolgaḫ*, Tuv. *dolgak*, Kırg. *tolgak* (ayrıca *tolgō* < *tolġaġ*), Kzk. *tolgak*, Nog. *tolgak*, Az. *dolag*, Osm., Trkm. *dolak* (ED 496a). Uygurca örnekler ve *-g*'li okuyuş için OTWF s. 209'a bk.).

73b-10 oġıl oḳun-: 'evlât edinmek' anlamındaki bu deyim Kırgızcada da vardır: Kırg. *bala okun-* 'evlatlığa almak' (KS 589a); *okun-* sözcüğü Türkmencede de 'saymak, farzetmek' anlamında kullanılır (Trkm.Tü.S. 485b)

Bu sözcük, Ebu'l-gazi'nin diğer ünlü eseri olan *Şecere-i Türk*'te de aynı anlamda kullanılmaktadır: "... Işfahânda bir oġullı bīva zaʿīfeni oḳundum" (Temiż 37; s. 116).

73b-11 ḳovuş: MK'da *ḳovuḳ* 'içi boş, oyuk' biçimiyle yer alan sözcüğü Clauson, Uygurcadaki va Kaşgarlıdaki *ḳovı* 'boş, oyuk' ile aynı kökten sayar. Osmanlıcada *ḳovuḳ* olarak bulunan sözcük, Azerice *ğovuş/koğuş* ile anlamdaştır (ED 583b; 581a = *ḳovı*). Görüldüğü gibi, *kovuk* ve *kovuş* aynı anlamdadırlar. Köken olarak da aynı köke bağlanabilirler. Bunların yanısıra MK'da bir de 'oluk, su oluğu, değirmen oluğu' anlamında *ḳoġuş* sözcüğü vardır. Erdal bu konuda şöyle der: "DLT'deki *ḳoġuş*, **ḳovuş*'un yanlış yazımıdır; *ḳov(u)ş-a-* eylemi de (ki bu ED'ye *ḳoğşa-* olarak yanlış girmiştir) *ḳovuş*'tan türer ve *ḳovuḳ* ile kökdeştir" (OTWF 269).

Ḳovuş sözcüğünü Codex Cumanicus'ta da buluyoruz (KW 201).

Ḳovuḳ, *ḳovı* ve *ḳovuş* sözcüklerinin izlerini aşağıdaki Türk dillerinde buluyoruz: Tuv. *hos* 'boş' (TuvRS 485b); Kırg. *koo* '1. derin sel kazıntısı, deri çukur, derin hendek; mec. çekingen; 2. oyuk, üzerinden su geçirmek için konulan oluk' (KS 485a).

74a-6 Deşt-i Kıpçak: Marquart, *Deşt-i Kıpçak* adının 13. yüzyıldan itibaren kullanıldığını belirtir (Osttürkische Dialektstudien 158)

Yukarı Sir Derya'dan hemen hemen Tuna ağzına kadar uzanan büyük ölçüde bozkır olan bölgeye verilen addır. Barthold, bu terimin ilk defa 13. yüzyılda değil, 11. yüzyılda kullanıldığını belirtir (Rod. Turk. 87, not: 48). *Deşt-i Kıpçak* için Yakubovskiy ise şu bilgileri verir: "Dneper'den

Türk Dilleri Kütüphanesi

başlayarak Volga'nın doğu tarafına kadar uzanan *güney Rus bozkırları* adlı geniş alan XI. yüzyıldan XV. yüzyıla kadar doğu (Arap ve Acem) kaynaklarında *Deşt-i Kıpçak* yani Kıpçak Bozkırı adını taşımıştır"(Altın O. 3). Yine Barthold'un açıkladığı gibi, Deşt-i Kıpçak tabirine ilk olarak XI. yüzyıl yazarlarından Nasır-ı Hüsrev'de rastlanır. (Altın O. 3, not:1; daha geniş bilgi için bu çalışmaya bk.). Bu bilgilere dayanarak *Deşt-i Kıpçak*'ın 13. yüzyıldan itibaren değil de 11. yüzyıldan itibaren kullanıldığını söyleyebiliriz.

74a-8 ḳapal-: İlk defa Çağataycada görülen bu sözcük için, Dictionnaire Turk Oriental ve Senglah'ta 'etrafını çevirmek, kuşatmak, sarmak' anlamları verilmiştir (Dic. 390; Seng. 264r.8). Şeyh Süleyman Efendi, sözcüğe iki ayrı anlam verir: 'tahassur ve tesettür etmek; muhasaraya girmek, mesdûd olmak' (ŞS. 212a).

Radloff, *kabal-* biçiminde yer verdiği sözcüğü, *kaba-*'tan getirerek 'kapanmak, gizlenmek, saklanmak; kuşatmak, muhasara etmek' anlamlarını verir ve sözcüğün *Şecere-i Türk*'te geçtiği yerlere değinir (R II 445).

Räsänen ise, *kaba-* 'kuşatmak' eylemine **kapġa* başlığı altında yer verir (EW 234a). Sözcüğü bugün, Türkmencede buluyoruz: *kabal-* 'kuşatılmak, kapanmak' (Trkm.Tü.S. 215a).

74a-11 Cebe Noyan: Cebe Noyan ve Sübedey Bahadır, Cengiz Han tarafından Harezmşah Muhammed'i izlemek üzere gönderilmiştir. İkisi de Cengiz Han'ın sadık ve efsanevî silah arkadaşlarıdır. Cengiz Han'ın ikinci komutanın adı Rus kaynaklarında Sübedey biçiminde yazılır. (Rod. Turk 87, not: 53 ve 55; Altın O. 24; Bretschneider, c. I, 279; Spuler 537).

Kaynaklardaki bu ortak bilgilerin yanısıra, Bretschneider özetle şu bilgileri verir: '*No-yen* sözcüğü, Yüan-shi'de çok sık kullanılan bir Moğol ünvanıdır. Kovalevski Moğolca sözlüğünde sözcüğü 'prime master, lord, commander' olarak tercüme eder. *Chebe* Çingiz'in ordusunda ünlü bir generaldi. *Chebe* Yüan-shi'de *Dje-bo* ya da *Dje-bie* biçiminde yazılır (a.g.e.233, not: 592).

Noyan Farsçaya ve Türkçeye Moğolcadan geçmiştir. Bu konuda daha geniş bilgi için TMEN I, nr. 389. bk.

Türk Dilleri Kütüphanesi

74b-5 İştek: Kononov *İştek* (Kononov: *İştyak*) için verdiği notta Kononov, kimi Türk halklarının bunları *Başkır* diye adlandırdıklarını belirtir (Rod. Türk. 87, not: 58).

Başkurtlara *İştek* denmesiyle ilgili olarak Başkurt'a bk. (TA , 5.c. "Başkurt", 384a); ayrıca Ural bölgesi halklarına (örn. Ostyak'lara) İştek/İstek denilmesi; Kazak ve Kırgızların Başkurtları bu adla adlandırmasıyla ilgili olarak P. Golden'e bk. (T 9,s. 398)

74b-6 Atıl: Metni kurarken esas aldığımız T nüshasında 7 yerde geçen *Atıl*, beş yerde medli elifle آتل biçiminde yazılmıştır. Bunları *Atıl*, diğer ikisini de *Etil* okuduk. Bu farklılıklar, Kononov, tarafından da belirtilir: *İtil ~ Adil ~ Edil ~ Etil ~ Atıl* (Rod. Turk. 81, not: 19).

Kononov, ayrıca şu bilgileri verir: Munkácski, Volga'nın eski adının Fince *Rha* olduğunu ve sözcüğün genel anlamının 'su' olduğunu belirtir (Körösi Csoma Archivum, 1.c., band: 4 302). Minorskiy de Hudud al-'Alam'da (322. s.) Macarların Don ırmağını *Etul* olarak adlandırdıklarını belirtir.

Bretschneider ise, bütün Asya ulusları arasında Volga ırmağına *Etil*, *Etel* ya da *Edzil* dendiğini belirtir. Ayrıca *İdil* ya da *Atel*'inTürkçede 'ırmak' anlamında kullanıldığını, Türkler ve ondan sonraki bütü İslam coğrafyacılarının Volga için bu adı kullandıklarını da söyler (Bretschneider, c. I, 165, not: 452 306; daha geniş bilgi için buraya ve Peter Golden, Khazar Studies 224'e bk.).

74b-15 İdügi Bey: Spuler ve İbragimov'da yer alan bilgiler, İdügi Bey'in Nogay ya da Mangıtların atası olduğunu göstermektedir (Spuler 876; İbragimov, 494).

75a-1 oḫşa-: OTWF'de olduğu gibi burada bir *g* olsaydı Anadolu'da bugün yaşayan şeklin ET *egsük* → *ēsik*, *yügsek* → *yüsek* örneklerinde olduğu gibi büzülmüş bir şekil, **ōşa-* diye bir şekil olması gerekirdi.

75a-8 Talaş: Metinde *-ş* ile Talaş. Türkistan'da Talas ırmağı ile aynı adı taşıyan Talas şehri MK'da da *Talas* ve *Taras* adlarıyla yer alır.

Türk Dilleri Kütüphanesi

Talas şehrinin adına ilk olarak 6. yüzyılda Bizans yıllıklarında rastlanır. İslâm yazarları, bu şehri *Taras* diye adlandırırlar. Bu ad daha çok eski Fars tarihlerinde geçer. İdrisî, İbn-i Batuta ve diğer Arap coğrafyacıları ve seyyahları tarafından Taras bir Türkistan şehri olarak anılır. Rubruk seyahatini (1253) anlatırken Talas'ın Moğolistan'a giden yolun üstünde bulunan bir şehir olduğunu belirtir. Bugünlerde *Talas* ya da *Taras* adını taşıyan bir yer yoktur. Babür 16. yüzyılın başında anılarını yazarken Fergana'yı anlattığı kısımda Taras-kend'in Moğollar ve Özbekler tarafından onun zamanından önce mahvedildiğini belirtir.

İran ve Çin yazarları bu şehrin Semerkand'dan Almalık'a giden yol üzerinde ya da Sayram'la Balasagun arasında bir yer olduğunu belirtirler. Meyendorff Talas'ı Sir Derya'nın yaklaşık 20-30 mil doğusunda bir Türkistan şehri sayar. Eski Taras ya da Talas'ın Türkistan'da aynı adı taşıyan Talas nehri kıyısında ve Taşkend'den Vernoye 'ye giden posta yolu üzerinde olduğuna dair şimdi herhangi bir şüphe yoktur. 1858'de burayı ziyaret eden Velihanof, bu bölgeyi Eski Taras ile özdeşleştirmekte tereddüt etmedi. Schuyler'e göre Evliya-Ata belki Eski Taras'ın yanında yer alır (Bretschneider, c. I 18, not: 23; 228, not: 585; ayrıca TA, 5.c.367'ye bk.).

75a-10 berkin-: *Berki-* eyleminden türemiş olan bu sözcük, yaygın bir kullanıma sahip değildir. Çağatayca sözlüklerde de bulamadığımız sözcük, metnimizde kullanıldığı bağlamda 'sığınmak, saklanmak' anlamındadır. Tarama Sözlüğü'nde sözcük, 'sağlamlaşmak, pekişmek; pekiştirilmek anlamıyla yer alır (YTS 31a).

Sözcük aşağıdaki Türk dillerinde de birbirine yakın anlamlarla yer alır: Kırg. *bekin-* 'gizlenmek, saklanmak' (KS 105a); Kzk. *bekin-* 'dikkatli olmak, hazırlıklı olmak' (KTS 44); YUyg. *bėkin-* 'kilitlenmek' (UyRS 227a).

75a-16 ḳınal-: Uygurca *ḳına-* (AT **ḳīn+a-*) eyleminden *-l-* edilgen çatı ekiyle türemiş olan sözcük, Çağataycadan önce CC'd görülür: *ḳınal-* işkenceye maruz kalmak (KW 207). Sözcük, Çağataycada da 'azap çekmek, zahmet çekmek, işkence görmek' anlamlarındadır (Seng. 299r.10; Vambery 324b; ŞS. 249b; Bed. Lug. 221; R II 859).

Günümüz Türk dillerindeki biçimleri ise şöyledir: Alt. *ḳınal-* 'ızdırap

Türk Dilleri Kütüphanesi

ve azap çekmek' (OyrRS 103a); Özb. *kiynal-* kiyna- 'işkence etmek'ten (UzbRS 574c); YUyg.*kinal-* 'ızdırap çekmek, işkence görmek' (UyRS632b); Trkm. *kınal-* 'güçleşmek, karmakarışık bir hal almak' (Trkm.Tü.S. 408b).

75b-11 bakın-: *bak-* eyleminden dönüşlülük çatı ekiyle kurulmuş olan *bakın-* DLT'de 'bir şeyin sonuna bakmak ve düşünmek; beklemek' (ED, 316b; DLT Dizin IV 63); Uygurca'da ise 'bakınmak, etrafına bakmak' anlamıyla yer alır (BudhhUig. II, 345b).

Çağatayca sözlüklerde 'aralarını bulmak, barıştırmak, barışmak' anlamında *bağın-* eylemi vardır (Dic. 152; ŞS 71a; Vambery, 242b; R IV 1454). Sözcük, metnimizdeki 'itaat etmek, söz dinlemek' anlamıyla sadece Vambery'de bulunur (s.243a).

Ayrıca Kırg. *bagın-* 'ram olmak, boyun eğmek' (KS, 78a); Kzk. *bağınuv* 'itaat etmek' (KTS, 32b); YUyg.*bėkin-* '1. bakınmak; 2. boyun eğmek, itaat etmek' (UyRS, 227a) ile krş.

76a-3 arı-: Kimi Türk dillerinde *arı-* biçiminde iki heceli görülen sözcük, Eski Türkçeden beri tarihî Türk dillerinde tek hecelidir (ED 193a). Sözcük iki heceli olarak yalnız Maytrisimit'te (*aru-*) vardır (UigWb. 3, 169b). Ayrıca Batı Türkçesinde *ar-*'ın yanısıra *arı-* da vardır (TTS I 205). Sözcük Türkmence, Halaççа ve Yakutçada uzun ünlülüdür (bk. TDBUÜ 172). Bu iki heceli biçim uzunluğun etkisiyle olmalıdır.

Sözcüiki heceli olduğu dillere, "Alt. *arı-* 'yorulmak' (OyrRS 22a); Kırg. *arı-* 'yorulmak, bitap düşmek, zayıflamak' (KS, 44a)" örnek verilebilir.

76a-3 azaş-: T nüshasında *azaş-* biçiminde yazılan sözcük, Kononov'un hazırladığı metinde *adaş-*'tır. Kononov bu sözcük için herhangi bir dip not da vermemiştir (Rod. Turk. metin: s.23, satır: 4).

CC'da *azaş-* 'yolunu kaybetmek' (Kom.W. 46) olarak görülen sözcük, Çağatayca sözlüklerde hep *adaş-* biçiminde yer alır (Dic. 9; ŞS 7; Vambery, 205b).

Sözcük birçok Türk dilinde yaşar: Kırg. *adaş-* 'yolunu şaşırmak, yanılmak' (KS 8a); Kzk. *adasuv* 'yolunu kaybetmek, istikametini şaşırmak'

Türk Dilleri Kütüphanesi

(KTS 3b); Özb. *adaş-* 'yolunu kaybetmek' (Uzb. Lug. I 27a); YUyg.*adaş-* 'şaşırmak, azmak' (UyRS 24b); Trkm. *azaş-* 'yolunu şaşırmak, yolunu kaybetmek' (Trkm.Tü. S. 41b); Radloff'ta ise şu örnekleri buluruz: R I (s.562): *azaş-* (Karaim, Troki); R I (s.484); *adaş-* 'yolunu şaşırmak, kaybetmek' (Tobol, Tümen-Tatar, Kazan Diyalektleri) .

76a-9 ḳırġavul: Doerfer, bu sözcüğün, Farsça (*ḳarḳāvul*) ve Moğolcaya (*ḫurḫa'ul*) Türkçeden geçmiş olabileceğini belirtir. Kökeni belli olmayan sözcük için ileri sürülen görüşleri de şöyle özetleyebiliriz: Bang, sözcüğü yansımalı bir şekil olarak açıklar ve Türkçe *ḳırḳ-* eyleminden türetir: *ḳırḳaġul* bileyici, bıçakçı. Doerfer ise -gul ekinin Moğolca olduğunu ve salt yansıma açıklamasının yetersiz olduğunu belirterek bu görüşü eleştirir (TMEN III, nr. 1464)

Ḳırġavul'a *ḳirġul* maddesi altında yer veren Ross, bunun sülünler için genel bir ad olduğunu belirtir. Buna göre *ḳirġul çoko*'ya benzer, kuyruğu uzun bir kuş; erkeğinin pırıl pırıl parlak tüyleri vardır, dişisi ise sarımsı renktedir. Mançu yazıçevrimine göre telaffuzu *qirghul*'dur, ancak daha çok görülen biçimler *qirghaul* ve *qirghaval*'dır (Ross 40). Ayrıca Ross, *kırgul*'un değişik cinslerine de yer verir: Ḳaramtil Ḳirġul, Ḫitay Ḳirġul, Purmuy Ḳirġul, Ala Ḳirġul, Aḳ Ḳirġul, Ranglik Ḳirġul, Ḳara Ḳirġul, Taġ Ḳirġul, Baldir Ḳirġul, Çoḳuşġaḳ Ḳirġul, Dürlam Ḳirġul (Ross 40-43).

76a-13 Aymaḳ: Bu boy ya da halk adına kaynaklarda rastlayamadık. Sadece Togan, *Umumî Türk Tarihine Giriş* adlı kitabında (s.2) 'Türk Kabileleri ve Sayıları' hakkında bilgi verirken Afganistan'da sayıları 1.200.000'ü bulan Hezare ve Aymaklar'ın bulunduğunu belirtir. Bu Aymaklar'ın metnimizde geçen Aymaklarla ilgisinin bulunup bulunmadığını bilemiyoruz.

78b-6 cirgamişi: Doerfer'e göre, Moğolca *cirġa-* sözüne gelen *mişi* (-mişi)? ile görülen sözcük Farsçada *kerden* yardımcı eylemiyle Farsçaya da geçen bu sözcük, Farsçada *kerden* yardımcı eylemiyle birlikte kullanılmaktadır. Sözcüğün Türkçeye de geçtiğini belirten Doerfer, Radloff'un verdiği ç'li biçimi *cirga-* olarak düzeltir (TMEN I, nr. 160).

 Türk Dilleri Kütüphanesi

Sözcük aşağıdaki Türk dillerinde yaşamaktadır: Tuv. *çırga-* 'mesut, mutlu olmak, bolluk içinde yaşamak' (TuvRS 558a); Hak. *çırga-* 'bir şeyin tadını çıkarmak, zevk almak' (HakRS, 327a); Kırg. *cırga-* 'lezzetllenmek, haz duymak; refah içinde yaşamak' (KS 212b); Kzk. *cırga-* 'doldurmak, bolluğa kavuşmak, memnun olmak' (KTS 113b); SUyg. *yırga-* 'ziyafet vermek, eğlence yapmak' (Malov 47a); Türk dillerindeki diğer örnekler için ESTY, 4. c. 42-43.

79a-8 Irkıl Ḫvāce: Kononov, sözcüğün ilk bölümünü *er* erkek sözcüğüyle ilgili gördüğünü ve bu nedenle de *Erkil* biçiminde okuduğunu belirtir (Rod. Turk 91, not: 87)

Reşideddin'in Oğuzname'sinde Irkıl Hoca şöyle tanımlanır: "...Bu şehri Irkıl Hoca adında gayet akıllı ve tedbirli bir adamın hakimiyetine vermişti [Irkıl'ın mânâsı bir şeyi kendine çekmek; Hoca'nınki de büyük ve ulu demektir]. Bu Irkıl Hoca görmüş geçirmiş yaşlı bir insandı" (OD 49; Jahn 44). Togan, ayrıca, Irkıl Hoca'nın çok yaşlı olduğundan bahsedildiğini ve Oğuz Destanı'nın Oğuz'un hayatından bahsedilen kısımlarında Oğuz'un bir şehir yaptırdığından bahsedilmediği halde, Irkıl Hoca'nın böyle demesine inanıldığını belirtir (OD 139).

"Oğuz Destanındaki Irkıl Ata" adlı yazısında İnan, bu destana göre, *Irkıl*'ın Türk töre ve ayinlerinin ilk koyucusu olduğunu ve Irkıl kültünün Yakut Türklerinde Orhon Türk Kültürü etkisinde yaşamış olan Buryatlarda bugüne değin yaşadığını belirtir. *Irkıl* sözcüğünün etimolojisine de değinen İnan, sözcükte *ırk* kökünün bulunmasını dikkate değer bulur (s. 196)

79b-9 ala: Sözcük, yaygın kullanıma sahip 'benekli, alaca, karışık renkli' anlamlarının yanısıra mecaz olarak 'karışıklık, fitne, fesat' anlamlarını da içerir: MK *ala* 'kötü düşünce, fitne, fesat' (DTS *ala* III, 33a); Gülistan T. *ala* 'alaca, karışık', *ala bol-* 'karışmak' (Karamanlıoğlu 200b); Kırg. *ala* '1. benekli, alaca, 2. ayrı, gayrılık, ihtilaf, ittifaksızlık' (KS 18a); Kzk. *ala* 'alaca', *ala avız* 'birliksiz' (KTS 11b); Özb. *åla* 'renkli; *mec.* nifak, niza' (Uzb. Lug. 528c).

80a-3 bulġar: Tietze ve Tekin'in Tarama Sözlüğüyle ilgili olarak

Türk Dilleri Kütüphanesi

hazırladıkları makalede (TDA, 4. c. 159), aslının Türkçe olup Moğolca aracılığıyla Farsçaya geçtiği belirtilir. Doerfer sözcüğü, Türkçe boy adı olan *Bulgar*'dan getirir ayrıca sözcüğün *bulġār* ve *bulġārī* biçimlerinde Farsçadan geri ödünçleme yoluyla tekrar Türkçeye geçtiğini belirtir. Sözcüğün diğer Türk dillerindeki biçimleri ise şöyledir: Tuv. *bulġār*., Tel. *pulgayrı*; Kırg. *bulgarı*; Özb. *bulgâri*; YUyg.*pulgar* (TMEN II, nr. 766); SUyg. *pulġar* vd. (EW 88b).

Metnimizde iki yerde *bulġar*, iki yerde de *bulġarıdın* biçiminde geçen sözcüğü, Özbekçede *bulgâri* sözü olmasına rağmen, *bulġar*; *-ı*'yı ise iyelik eki olarak aldık; Dic. *bulġar* (s.176); ŞS. *bulġar* (s. 85a); R IV *bulġar* (Çağ.) (s. 185).

Moğolcada Türkçeden ödünçleme olan *buligar* ve birkaç Türk dilindeki *bulġari* için Doerfer üç olasılık düşünür: 1. Mo. *buligar*, Tü. *ı* = Mo. *i* denkliğinden dolayıdır; 2. Sondaki *-i* belirtme durumu eki olabilir; 3. Her ikisinin karışımı olabilir (TMEN II, nr. 766). Büyük bir olasılıkla sözcüğün belirtme durumu ekli biçimi Moğolcaya geçmiş ve orada *bulgari ~ buligar* biçimini almıştır. *Bulġari* geri ödünçlenme ile Türk dillerine geçti.

80a-16 Yasır: Metnimizde ياسر biçiminde yazılan (ayrıca Rod.Turk31, satır: 517 ile krş.) bu ad Ögel'in 'Türk Mit.' adlı çalışmasında 'Yapar' olarak geçer. (Türk Mit., c. I 213). Metin kısmında dipnotta beirttiğimiz diğer nüshalardaki farklı yazımlar, adın kaynaklarda farklı biçimlerde yer almasına neden olmaktadır

80b-3 Suracık: F. Sümer, *Suracık* ile *Suvar*'ı bileştirir. Oğuznâme'de sözü edilen Kara Arslan Han'ın, *Suvar* adlı kölesini (ki bu köleyi Suvar elinden getirmişti) ordusuna kumandan yaptığını, *Şecere-i Terâkime*'de bu kavim için *Suracık-Eli* denildiğini belirtir ve şöyle bir yorum yapar: Bu, Ebu'l-gazi'nin yakıştırması mıdır bilinmez, fakat Oğuznâme'de yoktur. Suvarlar İtil boylarında yaşıyorlardı ve Kaşgarlı'ya göre Türk kavimlerinden biriydiler. Bu adlar, Oğuzlar ile Suvarlar arasındaki tarihî münasebetler ile ilgili hâtıralar olabilir (Oğuzlar 662).

Metnimizde *Suracık*, سوراجيق biçiminde, *Suvarcık* ise سوارخيق biçiminde yazılmıştır. *Suracık*'ın yazımında bir yazım yanlışının olması

Türk Dilleri Kütüphanesi

muhtemeldir.

80b-3 Ḳarḳın: Metnimizde açık olarak قارقين biçiminde yazılan bu sözcük, Ögel'de *Kırgın* olarak geçer (Türk Mit., c. I 213).

80b-7 Ava: Bu boyun adı farklı biçimlerde yazılmaktadır. Kaşgarlı'nın sözlüğünde bu ad için *Iwa*, *Awa*, *Yava*, *Yawa* ve *Yıwa* biçiminde beş ayrı biçimi vardır. (DLT Endeks 831). Biz de metnimizdeki اوا yazımına göre, sözcüğü *Ava* okuduk.

80b-11 Kene, Köne: Ögel, bu boyların mahiyetinin pek anlaşılmadığını, Aristov ve Radlof'a dayanarak *Kence*, *Kunı*, *Kün-delen* gibi boyların var olduğunu belirtir (Türk Mit., c. I 213, not: 10).

80b-11 Turbatlı: Orta Asya kabileleri arasında bu boya da rastlanmadığını belirten Ögel, yine Aristov'a dayanarak Orta Asya'da *Turubay* ve *Turpey* adlı kabilelerin görüldüğünü belirtir. Kalmuklardan olan Türbötlerle ilgilerinin olabileceğini düşünür (Türk Mit., c. I 213, not: 11).

80b-11 Gireyli: Ögel, bu kabile adının daha ziyade Çingiz Han zamanından sonra ortaya çıktığını belirtir (Türk Mit., c. I 213-214, not: 12).

80b-11 Sulṭānlı: Ögel'e göre, Orta Asya'da *Sultangildı*, *Sultanskiy* gibi adları oldukça bozulmuş boylar vardır (Türk Mit., I 214, not: 13).

80b-11 Oḳlı: *Şecere-i Terâkime*'de *Balhan* dağlarında eskiden beri oturan Türkmenler olarak *Oklu*, *Göklü* ve *Sultanlı* oymaklarının zikredildiğini belirten Sümer, *Oklı* hakkında şu bilgileri verir: "Oklu Türkmeni XVI. yüzyıla ait Safevî kaynaklarında *Eymür* (*Eymir*), *Salur* ve *Göklenler* ile birlikte geçer. Bunların hepsine *Yaka Türkmeni* veya *Sayın Hanlı Türkmenleri* deniliyordu" (Sümer 141).

80b-12 Torumçı: Ögel, Orta Asya'da *Torum/Turum* adında bir kabilenin olduğunu belirtir (Türk Mit., c. I 214, not: 18).

Türk Dilleri Kütüphanesi

80b-13 Kurçık: Kızıl boyları arasında Kurçık soyuna rastlandığını belirten Ögel, bunların Kırgızlarla karışmış, Türkmenlere çok uzak bir boy olduklarını söyler (Türk Mit., c. I 214, not: 20).

80b-13 Karaçık: Ögel, Karaca/Karaça adlı boyların çok olduğunu belirterek Radlof (II. cilt 162) ve Pelliot (Journal Asiatique, 1920, I 169-171)'ya dayanarak bu boy hakkında şu bilgileri verir: "*Karaçı* biraz da Ortaasya çingenelerine verilen bir addır. Kımız mütehassısı ve kımız yapan kabilelere bu ad verilirdi. Çünkü bu kabileler cins, siyah renkli atlar beslerler ve en iyi kımız da bu siyah kısraklardan elde edilirdi. Boyun adı *Karaçık* da olsa, pek âsil bir toplum olmadığı bu adından da anlaşılabilir. Bundan sonraki kabilenin adı *Kazgurt*'dur. Adını bir yer adından almıştır. *Karaçık*'ın da, Karaçuk dağının adından alınmış bir boy adı olması muhtemel görülebilir.(Türk Mit., c. I 214, not: 21).

80b-13 Kazgurt: Sözcüğün kökeni üzerinde duran Ögel, bunun genellikle yer adı olarak geçtiğini belirtir (Türk Mit., c. I, 214, not: 22).

80b-14 Teken: Bu boy adının diğer nüshalarda *Teke* biçiminde yazıldığını belirten Ögel, sözcüğün *Teke* biçiminde okunmasının daha doğru olacağını belirtir (Türk Mit., c. I 214)

81a-12 aşuḳlı: Asıl anlamı 'ayak kemiğinin oynak yeri' olan sözcük, *aşuk kemiği* ibaresiyle aşık kemiği, özellikle de koyunun aşık kemiğiyle oynanan çeşitli oyunları ifade etmek için kullanılır. Sözcük, kimi ses değişiklikleriyle bütün Türk dillerinde yaşar (ED, 259a).

81a-17 yanbaş: Doerfer'e göre *yan* 'taraf' ve *baş* sözcüklerinin birleşmesinden meydana gelmiştir (TMEN IV, nr. 1817).

İlk defa İbn-i Mühenna'da '*yanbaşı* uca koymak' biçiminde görülen sözcük, aşağıdaki Türk dillerinde yaşamaktadır: Kırg. *cambaş* 'kalça kemiği, but, havsala' (KS 172a); Kzk. *cambas* 'kalça kemiği' (KTS 90b); YUyg. *yanbaş* 'leğen, havsala', *yanbaş süyigi* 'leğen kemiği' (UyRS 780c);

Türk Dilleri Kütüphanesi

Trkm. *yānbaş* 'bedenin yanı, yan tarafı, böğür' (Trkm.Tü. S. 675a); Özb. *yånbåş* 'böğür, yan taraf' (Uzb.Lug.I, 258a).

81b-6 yaġrın: 'kürekkemiği' anlamındaki bu sözcük, *yarın* ile aynı anlamdadır. Clauson'un da belirttiği gibi *yaġrın*, az bir ihtimalle, *yarın* sözcüğünün orjinali olabilir. Clauson, ayrıca, *yarın*'ın *yaġır* ile köken ilişkisine dayanarak, *yaġır*'ın yanlış söylenmesiyle ortaya çıkmış olabileceğini de belirtir ve sözcüğün Türk dillerindeki biçimlerini verir: Alt., Kumd., Leb., Tel. *yarın*; Hak., Tuv. *carın*; Bar. *yawrun*; Kzk. *yawrın*; Özb. *yagrin*; Trkm. *yāgrın* (ED 970a).

Doerfer ise, Türkçeden Farsçaya geçen *yaġrīn* (< Türk. Har.) sözcüğünü incelerken buradaki *-n*'nin kavim, boy, vücut organları adı yapan *-n* ile aynı olduğunu (*bıkın* 'kalça'; *burun* 'burun'; *tapan* 'taban') bunun daha sonra *yaġır* 'atın bastığı yer', hatta *yaġır* 'kürekkemiği' biçimiyle *yaġrı* < **yaġır+ı* (ana dildeki iyelik eki) şekline bulaştığını belirti. Doerfer '*yaġrın* kürekkemiği' ile '*yaġır* atın sırtındaki yara' sözcüklerini birleştirmenin yanlış olduğunu belirtir: 1. Bu iki sözcük anlam açısıdan birçok Türk dilinde birbirinden ayrılmıştır; 2. 'kürekkemiği' anlamındaki *yaġır*'a *yaġrın*'dan daha sonra rastlanır; 3. Ayrıca eyerin açtığı yara sadece kürekkemiği üstünde bulunmaz (TMEN IV, nr. 1868).

82a-1 Yüzlük: Metinden anlaşıldığına göre, 'yüzlük' sözcüğü, birlik ve teşkilatı belirtmek amacıyla kullanılmıştır. Kononov'un verdiği bilgiye göre, Kazaklar ve Özbeklerde *yüzlük* sözcüğü 'sürü' anlamındadır.Kimi kaynaklara göre, yüz sözcüğü birleşmiş kabile adlarına verilen bir addır. Ebulgazi'nin de belirttiği gibi sözcük, 'yüz, çehre' anlamındaki *yüz*'le değil, 'sayı' anlamındaki *yüz*'le ilgilidir (Rod.Turk. 94, not: 107).

Ögel'e göre de 'yüzlük' deyimi askerî teşkilatla ilgili olmalıdır (Türk Mit., I. c. 217).

Sözcük Özbekçede 'yüze tutulan şey' anlamındadır (Uzb.Lug. II 465a).

Metnin daha aşağısında 82a-8 ve 9'da *yüzlük* sözcüğü bu kez, *yüzlik* biçiminde yazılmış ve tanımı yapılmıştır. Bunu da göz önünde bulundurarak 'yüz' sözcüğünün her iki anlamından (sayı ve yüz) yararlanıldığı sonucuna varabiliriz. Buradaki cümle şöyledir: "Bu on ikkisindin

Türk Dilleri Kütüphanesi

tuġġanlarġa Yüzlik tidiler. Anıng üçün kim her nemersening yüzi kiyinindin yaḫşı bolur. İlning ve ḫalḳning yüzleriġa tutḳan yüzlikleri turur timek bolur". Ögel, bu cümleyi şöyle çevirmiştir: "Bu oniki bölükden türeyenlere 'yüzlük' dediler. Onun için her soyun yüzü atasına göre iyi (yahşı) olur. Her ilin ve her halkın yülerine göre 'yüzlük'leri vardır. Bunun anlamı bu demektir" (Türk Mit., I. c. 217).

Bu cümleyi şöyle yorumlayabiliriz: Bu onikişer torundan doğanlara bir teşkilat ve birlik adı olarak *yüz*'ün sayı anlamından yararlanılarak 'yüzlük' denildi. Diğer taraftan da bunların yüzünün halka ve devlete dönük olduğu vurgulanmış ve 'bir şeyin yüzünün arkasından iyi olması' deyimiyle de yüzlerinin halka ve devlete dönük olmasının iyi bir şey olduğu belirtilmiştir.

82a-15 yartı: Metnimizde *yartı* biçiminde yazılmış olan sözcük, Çağatayca sözlüklerde *yarpı* olarak yer alır (Dic.520; ŞS 291a; Seng.329r.22).

Clauson, sözcüğün *yar-* eyleminden yaygın olmayan *-tu* ile türemiş olduğunu belirtir. Sözcük, kimi Türk dilinde (Kaç, Koybal, Teleüt.) MK'daki 'üzerine bir şey yazılan tahta' anlamıyla, kimi Türk dillerinde ise 'yarım' (Baraba, Karakalpak, Tatarca, Nogayca, Türkmence ve Kumukça) anlamıyla yaşar (ED 959a).

Sözcüğün Türkmencede hem *yārpı* 'yarım, yarı', hem de *yārtı* biçimi vardır (Trkm.Tü.S. 680b). Kmk. *yartı* (KmkRS, 396b).

Sözcüğün yapısıyla ilgili olarak ayrıca OTWF § 3.114 *-du* , 334'e bk.

82b-7 Şunḳar: Moğolcanın ve Türkçenin ses tarihini göz önünde bulunduran Doerfer, sözcüğün gelişimini şu biçimde kurar: Batı Orta Mo. *şonkar* < Mo. *şiŋkor* < **sıŋkor* (TMEN I, nr. 237).

Sözcük, Eski Uygurcada *sıŋkur* biçimindedir (Laut-Zieme 23: *kaz ünlüg sıŋkur kılıklıg*). Türkçeden Moğolcaya geçen sözcük, Moğolcadan geriödünçleme yoluyla Türkçeye *şuŋkar* ~ *şunkar* biçimleriyle geçmiştir. Kırg. *şumkar* (KS 692b); Kzk. *suŋkar* (KTS 248a); Özb. *şuŋkår* (Uzb. Lug. s. 433b); Trkm. *şunkar* (Trkm.Tü.S. 611a).

Sözcüğün etimolojisiyle ilgili görüşleri özetleyen Doerfer, asıl sorunun ilk hecedeki *i* sesinin gelişimiyle ilgili olduğunu belirtir ve sözcüğün ana biçimini ikiz ünlülü düşünür: AT **şioŋkor* > AM *sioŋkor*. Moğolcanın

Türk Dilleri Kütüphanesi

diyalektlerinde *io* üzerinden *o*'ya dönmüştür. Yazı dili: *şiŋkor*, diyalektler: şoŋkor. Doerfer bu gelişim sürecini desteklemek için de diğer sözcüklerden örnekler verir (TMEN I, nr. 237).

Ross'a göre, *Şunkar*'ın Latince adı *Falco Gyr-falcon*'dur. Mançuca adı *Şongkon* olan bu kuş Sözlük'e göre, *İtulhen*'e benzer. Çevik ve hızlı uçar. Kuğu ve buna benzer kuşları yakalar (Ross 21).

82b-8 Üki: Doerfer, Kaşgarlı'nın sözlüğündeki *ügi/ühi* okuyuşlarının *üki* olarak düzeltilmesi gerektiğini belirtir (TMEN II, nr. 612).

İM *ükü* 'baykuş, puhu' (İM 81b); AH *ügü* 'baykuş' (Kitabü'l-İdrâk 114); CC *ügü* 'baykuş' (KW 269). Sözcük Türk dillerinde de yaşar: Kırg. *ükü* 'puhu kuşu', *mıkıy ükü* 'baykuş', *kırgıy ükü* atmaca baykuş' (KS794); Özb. *ükki* 'yırtıcı gece kuşu' (Uzb. Lug. II 270c); Kzk. *üki* 'puhu kuşunun tüyü' (KTS 297); YUyg.*üke* 'baykuş' (UygRS 131c); sözcüğün diğer Türk dillerindeki biçimleri için (TMEN II, nr. 612 ve EW, 519b'ye bk.).

Ögel ise, bu kuşun normal bir baykuş olmayıp gece doğanı olduğunu belirtir. Ögel'e göre, *ügi kuşu* yırtıcı gece kuşlarından, baykuştan küçük 'Atmaca Baykuş'tur (Türk Mit., 1. c. 357-358).

82b-10 Köykenek: Sözlüklerde 'muymul cinsinden bir kuş' (Abuşka 368; Seng. 307v. 25); 'kartal cinsinden av kuşu' (ŞS 263a) ya da 'doğana benzer bir av kuşu' (Dic. 480) diye tanımlanır.

Ross'un çalışmasında *kökenek* adıyla yer alan *köykenek* için şu bilgiler yer alır: Latince adı, *Cerchneis tinnun culu*'dur. Bu kuş *karanidun*'a benzer. Gözleri ve ayakları sarıdır. Kurbağa yer. Zakharoff'a göre, *Vulturiade* türündendir. British Museum Farsça yazmalar kataloğunda Rieu tarafından kataloğun ikincisinde *kökenek* Farsça *bum* 'baykuş'un karşılığı olarak gösterilir. Scully'ye göre, İngilizce *kestrel* (=*kerkenez*)'in Doğu Türkçesi karşılığı *kurganak*'tır (Ross 20).

Sözcük, Altaycada *küygenek* 'aladoğan' (OyrRS 99a); Hakasçada ise, *köykenek* 'bozdoğan' (HakRS 88b) biçimlerinde yaşar. Kazakçadaki 'doğandan küçük, ona benzer' anlamındaki *küykentay* (KTS 144a) ile Özbekçedeki 'laçinler ailesine giren yırtıcı kuş' anlamındaki *kökäntåy* (Uzb.

Türk Dilleri Kütüphanesi

Lug. 413a) sözcükleri de büyük bir olasılıkla anlamca çok benzedikleri *köykenek* kuşunun bu dillerdeki adlandırılışıdır.

Ögel'e göre, Kırg. *küykö* 'şahin' (KS 544a), *köykenek*'in kökünü oluşturur. *Köykenek* Kırgızca *küykö*'nün küçültme eki ile yapılmış biçimidir. Ayrıca Kırgızcada *küyköntey* adlı bir kuşun olduğunu ve bunun anlamının da 'doğanımsı, küykö adlı doğana benzer' olduğunu belirtir. Kuşun özellikleri hakkında ise, şu bilgileri verir: 'Bu kuş doğanın çok vahşi bir cinsidir. Türkler böyle vahşi ve yırtıcı hayvanlara daima önem vermişlerdi. Arada sırada terbiye edilen bu tip doğanlar, diğerlerine nazaran üstün özellikler gösterirlerdi. Orta boyda bir doğandır. Falco tinnunculus da olabilir. Fakat bu cins doğanlar küçüktür. Başları ve kanatları morumsu bir doğan cinsidir' (Türk Mit., 1. c. 358-359).

82b-11 Göbek Sarı: Dictionnaire Turk-Oriental'de 'Kedi büyüklüğünde, kürkü kullanılan sarı bir hayvan' olarak tanımlanır (Dic. s. 462).

Ross'un çalışmasında bu adda bir kuş yok. Ancak *göbek sarı*'nın özelliğine benzeyen farklı adlarla iki kuş var. Bunlar dan biri *göbek sarı* olabilir: *Sariġ Ala Ḳarloġaç*: Sözlük'e göre gövdesi sarı olan kırlangıca *aycirgan* denir. (s. 76); Sariġ Ḳuçḳaç: Sözlük'e göre sırtı kahverengi, sırtı sarıdır. Yazları göçer (s. 84). Ögel de böyle bir kuşu tespit edemediğini belirtir (Türk Mit., 1. c. 359).

Halil Ersoylu ise, "Türk Düşünce, Dil ve Edebiyatındaki Bazı Kuşlar" adlı yazısında bu kuş için ayraç içinde 'çaylak' (8. s.) açıklamasını verir.

82b-13: Turumtay, Yagalbay, Bıku, Karçıgay, İtalgu, Tuygun gibi kuş adları Türkçede 'doğan' ya da 'doğana benzer' biçiminde tanımlandıkları için çeviride bu kuşları orjinal adlarıyla yazmayı uygun gördük.

82b-13 turumtay: Türkçeden Farsçaya (*turumtāy*) ve Moğolcaya (*turimtay*)geçen bu kuş adı, bugün de birçok Türk dilinde yaşamaktadır (TMEN II, nr. 896).

Kaşgarlı'nın sözlüğünde 'yırtıcı bir kuş' diye tanımlanan sözcük, Clauson'a göre 'küçük bir doğan türü (*Falco aescalon*) ya da ona benzer diğer kuşlar için kullanılır (ED 550b).

Türk Dilleri Kütüphanesi

Doerfer ise, *turumtay*'ı bir kuş olarak belirlemenin zor olduğunu ve bu kuş hakkında çok farklı tanımlamaların olduğunu belirtir. Tıpkı Türkçe *torıga* ve *torgay*'ın küçük, yırtıcı olmayan kuşların genel adı olması gibi *turumtay* da, küçük yırtıcıların genel adı olabilir. Doerfer sözcüğün kökeniyle ilgili bilgileri verdikten sonra, sözcüğün, **turum+toy* biçiminde açıklanabileceğini belirtir (TMEN II, nr. 896).

Ross bu kuş hakkında şu bilgileri verir: Latince adı: *Lithofalco aesalin*, Mançuca adı: *Karanidun*, İngilizce adı: *Merlin* (=bozdoğan)'dır. *Sözlük*'e göre büyük başı fakat küçük bir gövdesi vardır. Gözbebekleri siyahtır. Bıldırcın ve benzeri kuşları yakalar, çok hızlı ve kurnaz'dır (Ross 24).

Le Coq'a göre de, bu *Merlin* (bozdoğan) denen kuştur. Bu kuşlardan iki tane bulduğunu belirten Ross, bunları şöyle tanımlar: Yavru *turumtay*, kahverengi tüylü, koyu renk gözlü ve sarı pençelidir. Yetişkin olanının kanatları ise, koyu çelik mavisi renginde, kuyruk tüyleri koyu renkli ve beyazdır. Ross, ayrıca bu kuşun suyun az olduğu Tienşan'ın ulaşılması güç kesimlerinde bulunduğu tahminini yürütür (Le Coq, VI 115). Küçük yırtıcı bir kuştur. Bu ad Hindistan'da farklı türleri belirtir. Kuça'da daha çok tarla kuşlarını avlamak için kullanılır (Le Coq, IV10).

Kalmukların Türk halklarının etkisinde kalarak bu cins doğanlara aynı adı (Turumte) verdiklerini belirten Ögel, bu doğanın küçük bir kuş olduğunu; başının ve kanadının mor, ayak ve bacaklarının ise, kırmızı olduğunu belirtir (Türk Mit., 1. c. 359-360)

82b-14 Ḳırġu: Türkçeden hem Farsçaya, hemde Moğolcaya geçmiş olan bu sözcüğün kökeni hakkındaki görüşler için TMEN III, nr. 1461'e bk.

Ross, Kuş adları ile ilgili çalışmasında bu kuş hakkında şu bilgileri verir: Latince adı, *Accipiten nisus*; Mançuca adı *Silmen*'dir. *Silmen* bıldırcın ve benzerini yakalayan kuşlara verilen genel bir addır. Scully'ye göreyse, *karġay*, İngilizce 'sparrow-hawk (= atmaca)'ın Doğu Türkçesi karşılığıdır (Ross 24).

Ögel'e göre, 'bu kuşun adının ve türünün en orjinal biçimini ve zoolojik tespitini yine Anadoluda ve Osmanlıcada buluyoruz. Anadolu Türkçesinde kırgay ve kırgaw/kırgav atmaca türünden (Accipiter nisus) bir kuştur (Türk Mit., 1. c. 360-361).

Türk Dilleri Kütüphanesi

Le Coq ise kısaca şu bilgiler yer alır: 'Tam olarak yetişmiş bir kuş olarak ağla avlanır. İnsanlar, çeşitli güvercin ve keklikleri avlamakta kullanırlar. Kuça'da fiatı 5 tenge'dir' (Le Coq, IV8).

82b-16 Ḳızıl Ḳarçıġay: *Ḳarçıġay*'a bk.

Ḳarçıgay hakkında bilgi veren Ögel, bu kuşun renginin kızıl olduğunu yalnız Ebülgazi Bahadır Han'ın söylediği gibi, atmacanın kızıl renkte olanının bulunup bulunmadığını bilmediğini belirtir (Türk Mit., c. I 361).

Biz de ulaşabildiğimiz kaynaklarda böyle bir kuş adına rastlamadık.

82b-17 Köçken: Ögel'in de belirttiği gibi, kaynaklarda bu kuşun adına da rastlanmamaktadır. Osmanlı Türkçesiyle ilgili sözlüklerde *göçgen* adlı bir kuş vardır. Bu sözlükler *göçgen* kuşunu *sûred kuşu* ile karşılarlar. Ahmet Vefik Paşa, "göçgen, yani *boyun-buran* kuşu diyor, ama bu doğru olmasa gerek (Türk Mit., 1. c. 362)

83a-2 böke: MK'da 'büyük yılan' anlamında geçen bu sözcük, Çağataycada 'pehlivan, kahraman, kuvvetli, cesur' anlamlarını kazanmıştır (ED, 324b; Seng., 138r.1).

Türkçeden Moğolcaya (Mo. *bökö*) geçen sözcük, Moğolcadan geri ödünçleme yoluyla tekrar kimi Türk diline geçmiştir (TMEN II, nr. 803).

Örneğin, Alt. *bökö* 'pehlivan, kuvvetli, güçlü' (OyrRS 34a); Kırg. *bökö* 'pehlivan' (KS 137a); Sag., Koyb. *mökö* = *pökö* 'güçlü, kuvvetli' (R IV 2129).

83a-2 Sarıca: Kononov, bu kuşun, *Buteo* türünden bir av kartalı olabileceğini söyler. (Rod.Turk. 104, not: 187).

Kırgızcada da *caman-sarı* '(Archibuteo = Ala doğan)' adında bir kuş vardır (KS 639a). Ögel'den edindiğimiz bilgiye göre ise, Osmanlıcada *Buteo* türünün içinde yer alabilecek *sarı-doğan* adlı bir av kuşu (Hypotriorchis subbuteo) vardır (Türk Mit., 1. c. 363)

Bu bilgilere göre Sarıca Buteo türünden bir av kuşudur.

83a-4 Bahrī: Le Coq, *Bärī* (*bahrī*) adı altında bu kuşun değerli bir av kuşu olduğunu ve kaz, ördek, toy kuşu ile eğitildiğini belirtir.Burton'un bu kuşu

Türk Dilleri Kütüphanesi

Falco calidus olarak adlandırmasına karşılık, Phillot bunu *Falco peregrinus* ile birleştirir (Le Coq IV, 9).

Ögel ise, Osmanlı kaynaklarının bu kuşu daha ziyade Pandion haliaetus olarak kabul ettiklerini; kuşun gerçek deniz doğanı olduğunu ve nehirlerde bulunduğunu belrtir. Türklerin deniz ördeğine de bahrî dediklerini ve bunun deniz doğanı ile karıştırılmaması gerektiğini vurgular (Türk Mit.,1. c. 363).

83a-6 Laçın: Türkçeden hem Farsçaya hem de Moğolcaya geçmiş olan bu kuşun Latince adı, *Falco peregrinator*'dur. Moğolcada *naçin* biçimini alan sözcük, Moğolcadan geriödünçleme yoluyla Tuvacaya *naçin* olarak geçmiştir. Sözcüğün etimolojisinin tartışmalı olduğunu belirten Doerfer, bu konudaki tartışmalara geniş yer verir (TMEN IV, nr. 1728).

Ross'un sözlüğünde bu kuş için kısaca şu bilgiler yer alır: Scully'ye göre Laçin, *Falco barbarus*'tur. Fakat, Colonel Phillott bunun Hindistan'ın şahini olduğunu söylemektedir (Ross 23). Sözcüğün Mançucası da *naçin*'dir. Moğolcadan alıntıdır.

Le Coq, Laçın'ı Falco peregrinus adı altında verir. Hem küçük hem de büyük avlanır. Ördek, keklik, kaz, güvercin avlarken kullanılır (Le Coq, IV 6).

Ögel ise, Redhouse'un bu kuşa *Falco peregrinus* demesini eleştirir. Çünkü bu cins doğanların başı ve kanatları açık mor renktedir. Ayrıca Osmanlı kaynaklarının laçini ak-şahin olduğunu açıkça belirttiklerini söyler (Türk Mit., c.I 363).

83a-7 Toğanak: T1 ve T2 nüshalarında 'Togan' biçiminde yazılan bu kuşun 'Togan' ile ilgisi olduğu açıktır. Çağatayca sözlüklerde توغانك yazılan bu sözcük, 'bir tür av kuşu' diye tanımlanır (ŞS121a; Dic.s. 236). Senglah'ta ise, '...buna Ala Togan ve Ala Toganak' dendiği belirtilir (Seng. 179v.2).

Ayrıca Kırg. *togonok*: *ala togonok* 'küçük saksağan kuşu, Lanius' ile krş. (KS 742b).

Ögel de *toganak*'ın *togan*'ın küçültmesi olduğunu, buna göre bu kuşun *Falcon peregrinus*'tan küçük, doğanla şahin arasında (*Falco subbuteo*) bir kuş olması gerektiğini belirtir (Türk Mit., 1. c. 364).

Türk Dilleri Kütüphanesi

83a-10 Bürküt: Ross, bu kuş için kısaca şu bilgileri verir: "Bürküt kartallar için genel bir addır. Özellikle de kaya kartalı, altın kartal ya da *Bearcoote* için. Latince adı: *Aquile chrysaetus*'tur. Scully'e göre *birkut*, kaya kartalı, altın kartalın Doğu Türkçesi karşılığıdır. Bu kartal Kaşgar'da *karakuş* olarak bilinir.Vambery'ye göre Doğu Türkçesi isim, *börk* kelimesinden ortaya çıkmıştır (*börk* şahin başlığı, Arapça برقع'ın bozulmuş şeklidir). Marko Polo'nun da doğru olarak bildiği gibi bu kartal doğancılıkta çok kullanılır" (Ross 16)

Kırg. *bürküt* 'karakuş' (KS, 156a); R IV 1721: *börköt* (Kas.) 'kartal'.

Le Coq'un verdiği bilgiler ise kısaca şöyledir: Kaya kartalına Türkçede ekseriyetle *kuş* denir. Ayrıca kara kuş'un yanısıra Kırgızlar ve Batı Türkistan halklarında *bürgüt*, *birgüt* biçimine girmiştir (Le Coq IV, 3).

83a-12 Encarı: Metindeki dipnotta da belirttiğimiz gibi, bu kuşun adı tüm nüshalarda farklı biçimlerde yazılmıştır. Ögel'e göre kitabı kopya edenler, bu kuşun adını doğru bilselerdi aralarında bu kadar büyük farklılıklar olmayacaktı (Türk Mit., 1. c. 365).

83a-13 Yağalbay: Çağatayca sözlüklerde *yağalbay kuşı* biçiminde yer alır (ŞS. 295b; Dic. s. 529; Seng. 333v. 2). Senglah'ın tıpkıbasımını geniş bir giriş ve dizinle yayımlayan Clauson, dizin kısmında bu kuşun adının yazıçevrimini *yağlı bay kuşı* biçiminde yapar (Seng. s. 77c).

Radloff'un sözlüğünde *yağlabay* = *yağilbay kuşi* adı altında 'bir tür kuş' tanımıyla yer alan sözcüğü, Türk dillerindeki biçimlerini de göz önünde bulundurarak *yağalbay* okuduk.

Tel. *yaŋalbay*- ^{d}*yaŋalbay* kara başlı iskete (EW 186b); Kırg. *cagalmay* '1. Latince Falco subbuteo denilen doğan; 2. Latince Falco vespertinus denilen doğan' (KS 161b); Kzk. *cağaltay* 'ufak kuşları avlayan orta büyüklükteki yırtıcı kuş' (KTS 83b).

Ross ise Scully'nin kuşun adını *jağalbay* biçiminde verdiğini belirtir (Ross 28).

Kuşun adını s. 219'da *yağalbay*(?) 366'da ise, *yagılbay* biçiminde veren Ögel, Korecedeki *mai*, sözcüğü ile Türkçedeki *bay*'ın eski çağlarda av kuşları için kullanılan genel bir ad olabileceğini belirtir. Sözcüğün ilk

Türk Dilleri Kütüphanesi

bölümünün ise, *yagıl-mak* ile karşılaştırmak gerektiğini söyler (Türk Mit., 1. c. 366).

83a-14 Bıḳu: A. v. Le Coq, bu kuşu şöyle tanımlar: 'Atmaca türünden bir kuş. Kendi türü *kırgu*'dan daha küçüktür. Tüyleri kahverengimsidir. Göğsü beyazla karışıktır, ayakları kükürt sarısıdır. Gözünün irisi açık mavidir' (Le Coq., VI 114-115, ayrıca geniş bilgi için Le Coq IV, 9'a bk.)

Doerfer, Çağataycada *p* ve *b* ayırımı olmadığı için sözcüğün *p* ile okunabileceğini ve Eski Türkçe metinlerde bulunmayan bu sözcüğün kesinlikle yansıma (onomatopoetisch) olduğunu belirtir (TMEN II 427).

83a-16 ḳarçıġay: Doerfer'e göre Özbekçe üzerinden ve Orta Batı Moğolcadan Farsçaya geçen sözcüğün *ḳarçıġay* biçimi Türkçede de Moğolcadan ödünçlemedir. Ana Türkçe **ḳartıḳa* (Sag. Kırg. *ḳartıḳa*; Tuv. *ḫartıġa*; Koyb. *ḳartaġa*; Karag. *ḫartaġa* ile krş.) > Ana Mo. **ḳartıġa*. Mo. *ḳarçiġay*'ın sonundaki *-y*, *taulay* 'tavşan', *noḳay* 'köpek', *moġay* 'yılan' *ġaḳay* 'domuz' gibi hayvan adlarından benzetme yoluyla ortaya çıkmıştır. Özellikle Modern Türk diyalektlerinde geri ödünçleme yoluyla buluyoruz. Bunun yanısıra sıklıkla karışık (hybride) bir biçim olarak *ḳarçıġa*'yı da buluyoruz. Doerfer daha sonra sözcüğün Tarihî ve Modern dillerindeki biçimlerini verir (TMEN I, nr. 278).

Ross, Scully'ye göre, kuşun Latince adının *Astur palumbariusu* olduğunu, Kaşgar'da bu atmaca ile kuş avlandığını ve Vambery'ye göre de *karçiga* ve *karçuga*'nın 'kara başlı' anlamına geldiğini belirtir (Ross 21).

Ögel'e göreyse, *Karçıga* sözcüğü bütün atmaca, doğan ve şahinlere verilen genel bir addır. Bu kuşun *güvercin doğanı* olması da muhtemeldir (Türk Mit., c. I 366-367).

Le Coq, bu kuşu şöyle tanımlar: "Yetişkin olanının sırt tüyleri mavi-gri rengindedir, ihtişamlı bir görünüşü vardır. Sık sık av için kullanılır. Dişisi daha değerlidir. Tavşan, kaz, sülün, ördek, güvercin ve keklik ile avlanır (Le Coq IV, 6).

83a-17 İtalġu: Sözlüklerde 'bir tür av kuşu' ya da 'ak doğan' diye tanımlanan bu kuş adı Türkçeye Moğolcadan geçmiştir (Dic. 94; ŞS 46;

Türk Dilleri Kütüphanesi

Seng. 95v.11; Zenker 141; R I 1502; EW 175a ve 376b; TMEN I, nr. 62).

Sözcük kaynaklarda hep ön ünlülerle okumaya olanak veren 'ك' ile yazılmıştır. Sözcüğün yaşadığı Türk dillerinde de kuşun adı ön ünlülüdür. Ancak metnimizde, sözcük, geçtiği dört yerde de ايت الغو biçiminde yazılmıştır.

Bu kuş hakkında sırasıyla Le Coq ve Ross, şu bilgileri verirler: Büyük bir atmaca büyüklüğünde güzel bir kuştur. Tüyleri açık kahverengidir, gagasının ve göğsünün altındaki ince tüyler ise, maviye çalar, gözleri siyahtır (Le Coq, VI 144, ayrıca geniş bilgi için Le Coq, IV 9'a bk.).

Latince adı, *Falco Sacer*; Mançuca adı, *İtulhen*'dir. Scully'ye göre *italgu sunḳar*'ın dişisidir. Fakat Colonel Phillot'a göre Hindistan'da 'charkh [çarḫ]' adı verilen *Falco sacer*'dir. Bu atmacanın Doğu Türkçesi adı, bilhassa dişisininki *aytalgu* veya *italgu*'dur.

Menges ise bu kuşu, 'kırmızı gözlü av kartalı' diye tanımlar (Menges, Glossar 733).

Bügdüz boyunun ongunu olan bu kuşu *itelgü* biçiminde veren Ögel, Bu kuşa Anadoluda *ötlegü*, *ötlegi* adı verildiğini; Ahmet Vefik Paşa'nın bunu 'havada çok devir yapan bir nevi kerkes kuşu' diye tanımladığını ve bu cins kartalın gerçekten havada dönüp avını ararken birtakım sesler çıkararak sürekli öttüğünü belirtir (Türk Mit., c. I 367).

83a-18 Tuyġun: Le Coq'a göre (VI 115) Doğu Türkistan'da bazen ortaya çıkan ya da orada olduğu tahmin edilen beyaz doğanın adıdır. Doğu Türkistan'da terbiye edilen küçük bir av kuşudur, daha çok Kızıl'da serçeleri avlayan kırmızı kafalı örümcek kuşudur.

Sözcüğün yaşadığı Türk dillerindeki biçimlerini veren Doerfer, ayrıca şu bilgileri verir: Farsçaya (*tuykūn*) ve Moğolcaya (*tuyigun*) Türkçeden geçmiştir. Sözcüğün *tuigun* biçiminde okunması tamamiyle yanlıştır. Le Coq'un da *tuygun* ile *togan*'ı birleştirmesi *fonetik* kurallar açısından yanlıştır. Aynı zamanda Ramstedt'in de Moğolca *tuyigun* ile Osmanlıca *toygan* ve Çağatayca *togan*'ı birleştirmesi de yine ses kuralları açısından yanlıştır (TMEN II, nr. 1003).

83b-10 arḳa: Yaygın anlamı 'sırt, arka olan sözcük, metnimizde olduğu

Türk Dilleri Kütüphanesi

gibi farklı anlamlar da içerir. Birinci sırada verdiğimiz 'destek, yardım, yardımcı' anlamlarıyla Uygurcadan beri metinlerde görülür (UigWb. 3, 195-196; ED 25b; Altun Y. 84a; DLT Endeks 34; KB İnd. 23).

Kononov, sözcüğün 'arka taraf' kullanımı için geniş bilgi verir, Kononov'un verdiği bilgiler özetle şöyledir: Türkçe sözlüklerde kural gereği arka sözcüğü iki temel anlam taşımaktadır. Birincisi 'sırt, arka, geri taraf', ikincisi 'kuşak, diz, boy'dur. Türk dillerinin çoğunluğunda bilinen bu anlamlardan başka, kimi Türk dillerinde 'batı' ya da 'kuzey' anlamı vardır. Yakut ve Teleüt dillerindeki 'geri, batı' genel anlamı Eski Türkçeyle uygunluk gösterir. Diğer taraftan Çağdaş Karakalpakçada *arka/arha* sözcüğü 'sırt, kuzey' anlamlarına sahiptir (N.A. Baskakov, Karakalpakskiy Yazık, I, M., 1951 321-322). Ortaya konan verilerden Türkmenlerde 'arka' sözcüğünün 'kuzey' anlamıyla bilindiği anlaşılmaktadır. Bu da *arka tarafı* sözcük birleşiminin 'kuzey taraf' olarak çevrilmesine izin verir. *Arka* sözcüğünün kökü olan *ar* sözcüğü 'kuzey' anlamıyla Moğolcada vardır" (Rod. Turk88, not: 63). Kononov'un açıklaması için Mo. *aru* 'arka, geri; kuzey '(Lessing, 54b) ile krş.

83b-16 bir ḳınġa ikki ḳılıç sıġmas: Ögel'in verdiği bilgiye göre, iki hanlı olmayı eleştiren bu atasözüne benzer bir söz Moğolcada da vardır: "Nayman Han'ı Tayang-Han Moğolların kuvvetlenmesi üzerine şöyle diyor: 'Gökte güneş ve ay gibi iki parlak şey varsa da, yer yüzünde iki Han barınamaz!'. Bu daha ziyade Çin'den gelen bir devlet ve hükümdarlık anlayışıdır. Çinliler de, 'Gökte iki güneş, yer yüzünde de iki tane hükümdar olmaz' derler." (Türk Mit., 1. c. 220, not: 35).

84b-2 Alan: Dip Bakuy Han'ın Yazır boyundan olan iki beyinden (diğeri Arlan'dır) olan Alan, Yazır boyunun emiri olarak *Camiü't-tevârih*'te de geçer (Jahn 49, 74 ve Fol. 597v. satır 5; OD 53). Togan, ise*Alan* adının *Alan* kavim adından geldiğini ve bu kavmin daha Hunlar zamanında 'Alan' adında Hun eşraf kabilesi olarak Çin kaynaklarında geçtiğini belirtir (OD 101, not: 602a).

84b-2 Arlan: Ögel, Türk onomastiğinde hemen hemen hiç rastlanmayan

Türk Dilleri Kütüphanesi

Arlan adına Moğol onomastiğinde rastlandığını ve *Arlat*'ın da bu kabile adının çoğulu olabileceğini belirtir (Türk Mit., c. I 223).

84b-4/5: Burada ifadede bir yanlışlık vardır. Han attan düşerek öldükten sonra Kozı Yavı padişah oluyor. Sonra han, tekrar bu kez normal biçimde ölüyor ve halk, oğlu Kozı Yav'yı padişah yapıyor. Çeviriyi yaparken metnin aslına bağlı kaldığımız için anlatılanlar çelişkili de olsa değişiklik yapmadan çevirdik.

84b-7 Kerünçek: Ögel, 'Kozı Yavku'nun Beyleri' başlığı altında bu adın Farsça Oğuz destanında *Kezençük* yazıldığını, Türk onomastiğinde de *Küzençük* biçiminde bir kişi adının görüldüğünü belirtir (Türk Mit., c. I 226).Sözcüğün Ebulgazi'de كرنچوك biçiminde yazıldığını belirtir, ama elimizdeki T nüshasında sözçük şöyle yazılmıştır: كرنجك.Bu nedenle bu adı, *Kerünçek* okuduk (ayrıca OD 103, 140, 141 ile krş.).

85a-10 Almalık: Almalık'ın yeri hakkında hemen tüm kaynaklarda aynı bilgiler yer alır. Büyük bir ticaret şehri olarak kabul edilen Almalık, Sayram gölünün ve Talki geçidinin güneyinde, İli'nin kuzeyinde, muhtemelen bugünkü Kulca'nın kuzey-batısında bulunmaktadır. Almalık'ın bulunduğu yer aynı zamanda Orta Asya'dan Çin'e giden büyük bir ticaret yoludur (İA, c. 6 976; Soç 470-471; Rod. Turk 96, not: 121; Die Gesch. 48, not: 41; Bretscneider., c. 2 33-34; Weiers, 566).

Bretschneider'e göre, Almalık, Moğol döneminin tarihçileri ve seyyahları tarafından Batı Asya'dan Moğolistan'a, Moğolistan'dan Batı Asya'ya geçiş olarak anılır. Almalık, Orta Moğol imparatorluğunun başkenti olarak da görülür. Bretschneider, ayrıca Lerch ve kimi Oryantalistlerin Almatı ve Almalık'ı birleştirmelerinin yanlış olduğunu belirtir (c. 2 33-34; daha geniş bilgi için bk. s. 33, not: 802; c. I 69, not: 172).

85a-15 toğuşlı: Kononov tarafından 'asil, mert, cesur' (Rod. Turk.99), Ergin tarafından da 'devletli' biçiminde çevrilen bu sözcük, sözlüklerde farklı yazımlarla yer alır: R III, 1151a: *tokuşlu* (Çağ.) 'cesur, yiğit', tokuşlig توقوشليغ cesur, savaşçı; ŞS 121b توغوشليك: necib, asilzâde,

Türk Dilleri Kütüphanesi

soy, cins, hâneden evlâdı; Dic. 237: توغوشلى soylu, yiğit, cesur.

86a-16 inaḳ: Clauson sözcüğü **ına-* eyleminden getirir. Moğolcaya da *inag* (Kowalevski *inak*) biçiminde geçen bu sözcük Hakaniye lehçesinde yoktur, Uygur sonrası dönemde yer alanlar ise, (özellikle *-k* ile bitenler) Moğolcadan geri ödünçlemedir (ED 182b). Sözcük Uygurcada *üç ınaġ* ve *umuġ ınaġ* yapılarında görülür (Altun Y., 55).

Doerfer'den edindiğimiz bilgiye göreyse, sözcük Türkçeden hem Farsçaya hem de Moğolcaya geçmiştir (TMEN II, nr. 668).

Kırg. *ınak* 'temiz, halis; yakın dost' (KS 353b); Özb. *ınåḳ* 'yakın arkadaş' (Uzb.Eng.D. 44a); YUyg.*inaḳ* 'dost, barışsever' (UyRS 180b).

86b-3 boylarında: Sözcüğün geçtiği cümleden ve devam eden cümlelerden de anlaşılacağı gibi, beyler, hanın hanımlarının içinde hamile olanın olup olmadığını soruyorlar. Aşağıdaki Kırgızca kullanımlar da *boylarında bar* ibaresinin 'hamile' anlamında olduğunu destekler: *boyunda bar*: *boyunda var* 'gebe'; *boyuna bolgon* yahut *boyuna bütkön* 'gebe kaldı'; *boydon tüş-* 'vuku bulmak (çocuk düşürmek hakkında)'; *boydon tüşür-* 'çocuk düşürmek'; *boydon tüşkön bala* 'düşük çocuk'; *boydon tüşürüü* '(sunî surette) çocuk düşürme'; *boydon boşon-* 'boydan boşanmak (doğurmak)' (KS 134b). Ayrıca Yeni Uygurcada da *boyluḳ, ėgir boyluḳ* 'gebe' sözcüğü vardır (UyRS 216c).

88a-17 ḳızġan: Bir tür yabanî ağaç olan *ḳızġan*'ın Latine adının 'Lycium turcomanicum' olduğunu belirten Kononov bu bitkiyi şöyle tanımlar: "Amu Derya ve Murgab vadisinde ucu sivri fundalık. Yüksekliği 2 m., çapı 3 m."dir (Rod. Turk. 100, not: 142).

Bitki Adları Sözlüğü'nde *Teke Dikeni* başlığıyla, "Lycium (Solonaceae) türlerine verilen genel ad; çok dikenli tırmanıcı ve mor çiçekli bitkiler, tarla ve bahçe kenarlarında çit yapılır" biçiminde tanımlanır.

Bu bitkiyi sadece Türkmencede *gızgan* adıyla bulabildik, sözlükte şöyle tanımlanır: *gür ösyän, gabıgı çal, çıbıkları tutuş tikenli, gırımsı yabanı ağaç* (gür büyüyen, kabuğu gri, çubuk kısımları tamamen dikenli, kısa, yabanî ağaç) (Trkm.DilS 221b).

Türk Dilleri Kütüphanesi

Ḳızġan'ın dikenli bir bitki olduğunu, kaynakların yanısıra, metnimizde geçen ibare de doğrular. Yavlı'nın ağaçla vurduğu kişinin boynu kesilmektedir. Bu da ağacın dikenli bir ağaç olduğunu göstermektedir.

88a-17 tup: Sözcüğün Arap alfabesiyle yazımı (توب) *top, tüp, tup* gibi okunuşlara olanak sağlamaktadır. Sözcüğü sadece Özbekçede "туп 'bitki ya da ağaçların her biri'" anlamıyla bulduk (Uzb. Lug. II 224b). Bu anlam metinde, sözcüğün geçtiği bağlama uymaktadır. *Top ḳızġan* 'kızgan ağacının bir dalı, bir parçası' biçiminde anlamlandırılabilir.

90a-2 Alp Tuġaç: Sözcüğü Alp Tugaç biçiminde okuyan Kononov, *Tugaç* < *Tugaçi* etimolojisini yaparak 'bayraktar, sancaktar' anlamını verir (Rod. Turk 101, not: 143).

90a-2 taġay: Türkçeden Farsçaya (Far. *dāy* < Trk. *dayı* < Çağ. Özb. *taġa* ~ *taġay*) da geçmiş olan bu sözcüğün Tarihî Türk dilleri ve Modern Türk dillerindeki biçimleri hakkında Doerfer geniş bilgiler verir. TMEN III, nr. 1176'ya bk.).

Doerfer, ayrıca sözcüğün kökeniyle ilgili olarak ana dilde iki ayrı biçim düşünür: **taġay* (bazen küçültme eki *-y*'nin kaybolmasıyla *taġa*) ve **tayı* (son biçim sadece Güney-batı Türkçesi'nde vardır, *tay* biçimi ise Kuzey-doğu Türkçesine aittir). **tayı* bir olasılıkla **tay*+iyelik eki *ı*'ya gider. Hem *taġay*, hem de *tāy* sözcüklerine rastlamamız mümkü görünmüyor. *Tāy* biçimi *ġ*'nın düşerek uzun ünlüye dönüşmesi sonucunda ortaya çıkmıştır. Sözcüğün ana şekli **ta'ay* olmalıdır (TMEN III, nr. 1176).

90a-16 Buġra Ḫān: Reşideddin'in Oğuznâmesi'nde Buğra Han'ın padişahlığa gelişi şöyledir: 'Yavgu evlâdı kalmayıp onların nesli kesilince Kara Han'ın oğlu Buğra Han'ı padişahlığa getirdiler' (OD 63). Reşideddin'in Oğuznâmesi'nde Kozı Tegin ile Buğra Han'ın ikinci hanımı arasındaki meselede Kozı Tegin de gözleri kör edilerek ejderhaya gönderilmek suretiyle cezalandırılır (OD 63 ve sonrası 136; Jahn 56-60). Şecere-i Terâkime'de bu kısım yoktur. (Buğra sözcüğünün anlamı ve geniş bilgi için bk. TMEN II, nr. 747).

Türk Dilleri Kütüphanesi

Buğra Han'ın adını taşıyan yemeğin ortaya çıkışı Reşideddin'in Oğuznâmesi'nde de Şecere-i Terâkime'deki gibidir. Bu yemek hakkında Sümer şu bilgileri verir: Şirazlı Ebū İshak'ın (XV. yy.) Divan-ı et'ime (aşların divanı) adlı kitabında geçen *buğra*, Oğuznâme'lerde geçen Buğra Hanı adlı yemekten başkası değildir. Bu kitapta *Buğra aşı* en ünlü yemeklerden biri olarak görünür. Bir Horasan yemeği olan Buğra'ya Fars'ın *muza'fer* denilen pilavı rakipmiş (Sümer, Oğuzlar 393; Oğuzlara Ait Destânî Mahiyette Eserler 376).

90b-7 bavurçı: İlk defa Codex Cumanicus'ta *bagırçı* 'aşçı' biçimiyle görülür. Sözcüğün kökeninin belirlenmesinin zor olduğunu söyleyen Doerfer, Genel Türkçede Moğol döneminden beri görüldüğünü belirtir. Vladimirtsov ve Poppe'ye göre, *bavurçı*, Moğolca *baġur ~ ba'ur* 'karaciğer' sözcüğünden çıkmıştır (TMEN I, nr. 82).

Bab. *bavurçı* 'aşçı' (Thackston, III 848b), Özb. *båburçi* fol. 'aşçı' (Uzb. Lug. I77b). Ayrıca Doerfer, sözcüğün Kutb'un Husrev-i Şirin'inde (Zajaczkowski 29) de bulunduğunu belirtir.

Bavurçı ve *bavurçılık*'ın bir rütbe olduğunu da Arat'ın Babürnâme üzerine yaptığı çalışmada verdiği bilgiden anlıyoruz: "aşçı ve aşçılık hükümdar sarayında mutbahta çalışanlara mahsus ve bekâvulluktan aşağı derecede bir rütbedir" (Vekâyi II 586).

91a-6 yegrek bolsun: Metindeki "Ḳozı Tegin, anam teg bolmasa andın yegrek bolsun tidi" cümlesindeki 'yegrek' anlam olarak metnin akışnna uymamaktadır. Araştırıcılar tarafından bu cümle farklı biçimlerde yorumlanmıştır. Ögel cümleyi şöyle çevirir: "Anam kadar olmasa bile, yarısı kadar olsun..." (Türk Mit., c. I 244). Ergin ise şöyle çevirir: "annem gibi olmazsa, ondan daha aşağı olsun" (Türklerin Soy Kütüğü 68).

Elimizdeki T nüshasında bu cümlenin geçtiği yer bozuk çıktığı için tam okunamamaktadır, L nüshasında ise, sözcük, راك باری biçiminde yazılmıştır (L 37a-14) .Kononov yayımında sözcük راك يك biçiminde yazılmıştır (Rod. Turk, metin 52, satır: 902).Kononov çeviriyi de buna göre, "annem gibi olmasa da daha iyi olsun" biçiminde yapmıştır. Diğer nüshaları görme şansımız olmadığı için biz de 'yegrek' okuduğumuz

Türk Dilleri Kütüphanesi

sözcüğü buna göre çevirdik.

92b-4 baytal: Moğolcada *bayitasun* (< **bayital+sun*) biçiminde görülen sözcük için TMEN II, nr. 827'ye bk. Yak. *baytasun*, *bāytasın* Moğolca biçimle ilgili olmalıdır.

Sözcük, aşağıdaki Türk dillerinde de vardır: Alt. *baytal* (OyrRS 26a); Kırg. *baytal* (KS103a); Özb. *baytal* (Uzb. Lug. I74a); YUyg.*baytal* (UyRS 198b); Trkm. *baytal* (Trkm.Tü.S. 54b).

92b-4 imlik: İlk defa Çağataycada görülen bu sözcük, için Räsänen **emlik* biçimini düşünür ve sözcüğün yaşadığı Türk dillerindeki biçimlerini verir: Leb., Küer., Yak. *ämnik* 'vahşi, binilmemiş'; Oyr., Tel. *ämdik*, Bar. *imnig*, Hak. *imnik*, Blk. *tū-emlig* 'vahşi at'. Sözcük Moğolcada da *emneg* <**emlig*, **elmig* vahşi (at için) biçimiyle yer alır (EW 43a).

Sözcüğü ayrıca *Mukaddimetü'l-edep*'te de buluyoruz: *imlik aṭ* (ايملیك اط) 'henüz binilmemiş at' (Mong.S. 154b).

92b-14 Arslan Han I: Câmiü't-tevârih'te Oyunak'ın oğlu olarak gösterilen Arslan Han, Ebu'l-gazi'ye göre Kozı Tegin'in oğludur (OD 68; Jahn 60). Togan ayrıca Külenk'te hükümdarlık yapmış olan Arslan Han'ın Suvar kabilesine dayanmış olabileceği görüşündedir (OD 135).

Jahn ise, metnin gelişine göre, tam adın Kara Alp Arslan olması gerektiğini belirtir (Jahn 60, not: 5).

93a-15 tüne-kün: Çağataca *tüne* 'dün' (R III 1549) ile *kün* 'gün' sözcüklerinin birleşmesinden oluşan bu sözcük, sözlüklerin tümünde 'dün' anlamındadır (ŞS. 127b; Dic. 247; Jarring 318; Seng. 187r.1; Vambery 266b; R III 1288, 1550; EW 505a).

Sözcüğe ilk kez, Codex Cumanicus'ta rastlıyoruz (*tüne-kün*: KW 259); *Kuran Tercümesi*'nde *tünki kün* (Kor. Trans. 298) biçiminde yer alan sözcük, *Bābür Dīvānı*'nda 'gece gündüz' olarak anlamlandırılmıştır (Bab. D. 433a, 181). Sözcük, EAT'de bilinen ses değişiklikleriyle *düne gün*'dür (Tar. S. 1317). *Tüne-kün* ağızlarda ise şu biçimlerde yaşar: *dünegen*, *dünegün*, *düneğen*, *düneği*, *düneğin*, *dünen*, *düneyin* (DS IV 163b).

 Türk Dilleri Kütüphanesi

94a- 16 ʿAlī II: *Şecere-i Terâkime*'ye göre, Buran'ın ölümünden sonra Ali tahta geçmiştir (94a-16), ancak kimin oğlu olduğu belirtilmemiştir. Camiü't-tevârih'te Buran Han'ın oğlu olarak geçer (Jahn 62; Togan 130-131).

94b-3 Ḳılıç Arslan: Reşideddin'in Oğuznâmesi'nde de, *Şecere-i Terâkime*'deki gibi Kılıç Arslan'ın İli Han'ın oğlu ve lakabının da Şah Melik olduğu belirtilir. Ancak iki Oğuznâme'nin bu konuda ayrıldığı noktalar vardır. Bunlardan biri, Ali Han'ın Kılıç Arslan'ı emanet ettiği kişinin adıdır. Şecere-i Terâkime'de bu ad *Kozıcı*, Reşideddin'de ise, *Kardıçı* olarak geçer. Diğer önemli bir farklılık ise, Kılıç Arslan'ın ad alışı konusundadır. Şecere-i Terâkime'de olmayan bu kısım, Reşideddin'de şöyledir: "... oğlunun beline bir kılıç bağlayıp 'adın Kılıç Arslan olsun' dedi" (OD 71; Jahn 62).

Jahn'ın da belirttiği gibi, Reşideddin'e göre Kılıç Arslan, Şah Melik'in islâmiyetten önceki adıdır. *Tarih-i Bayhaḳī*'de zikredildiği gibi Şah Melik tam bir islâmî addır (Jahn 62, not: 10; ayrıca bk. OD 109, not: 879a).

94b-10 çet: Clauson'a göre, sözcüğün asıl ünlüsü *ı* idi, fakat daha sonra *i* haline geldi; Orhon Türkçesinde *çıt* şeklinde görülen sözcük, Modern Türk dillerinde *çit* ya da *çet* biçiminde yaşar (ED 401b).

çit ve Çağataycadaki *çet* sözcüğünü aynı madde de değerlendiren Clauson'a karşın, Doerfer, çit ve çet'in brbirinden tamamen farklı sözcükler olduğunu belirtir ve MK'daki *çit*'in Türkçe *çit* ile aynı olduğunu belirtir (TMEN III, nr. 1152).

Çağataycadaki *çet* 'kenar, kıyı' sözcüğü aşağıdaki Türk dillerinde yaşar: Kırg. *çet* 'kenar, uç' (KS 262b); Kzk. *şet* 'bir şeyin kenarı, hududu; birşeyin etrafı, civarı' (KTS 311b); Şor *çet* 'sınır, hudut' (ŞorS. 17a); Özb. *çet* 'kenar, kıyı' (Uzb.Eng.D. 138b); YUyg.*çet* 'kıyı, kenar' (UyRS 389b); Trkm. *çet* 'kenar, kıyı' (Trkm.Tü.S. 118a).

95a-14 iv başına Ḳara Ḫān bol-: Metnimizde iki yerde geçen bu deyim, kargaşa çıkmasını ve halkın dört tarafa dağılmasını ifade etmek için kullanılmaktadır. Türkmen öğrencilerden öğrendiğimize göre, Türkmencede aynı anlamda 'ev başına musallat olmak' deyimi kullanılmaktadır.

Türk Dilleri Kütüphanesi

95b-1 Ḳırḳut Big: Adı nüshalarda *Ḳırḳut*, *Ḳırḳurt*, *Ḳorḳut* biçimlerinde yazılan bu beyin Kınık boyundan mı yoksa Kayılardan mı olduğu belirsizdir. *Camiü't-tevârih*'te Kınık boyundan *Ḳazıḳurt* diye anılır (Jahn 63, dip not: 1; OD 72, 73, 110, not: 901b). Metnimizde ise Kayılardan olduğu belirtilir.

95b-4 ḳızıl ḳan ḳara su teg aḳa turur: Kanın su gibi akması deyimi, dah 8. yüzyılda Kül Tigin Yazıtı'nda geçmektedir; KT D 24: *k(a)n(ı)n̂g subça yüg(ü)rti* 'kanlarınız ırmaklar gibi aktı' (Orh.Yaz., 14)

95b-15 Arslan Han [II]: Reşideddin'in Oğuznâmesine göre, Keraküçi Hoca'nın oğlu Toksurmış İçi (Elçi?) adında çadır iskeleti işleyen bir ustaydı ve üç oğlu vardı: En büyüğü Dukak, ortancası Tuğrul ve küçükleri Arslan (OD 73; Jahn 64, 65 ve 74).

95b-16 onbigi (< **on+bek+i**): Kononov'un Barthold'a dayanarak verdiği bilgiye göre onluğu belirtir ve sadece Türkmenlerde 'reis, başkan' anlamında kullanılır (Rod. Turk. 101, not: 152).

İbragimov'daki nota göreyse, elinin altında on askeri olan ve on askeri barındırabilmek ve beslemek için kendisine bağlı on evden vergi alan bey (İbragimov, 568, not: 23)

97a-7 Asīlzāde: Asilzade'nin adı Reşideddin'de Saman Yavkuy olarak geçer: "... Ondan sonra (Saman Yavkuy)u, yani Asilzade'yi Maveraü'n-nehirde padişahlığa oturttular" (OD 75; Jahn 65).

99a-16 tartım: Metinde geçtiği yere göre, 'şiir' anlamını içeren bu sözcük sözlüklerde yoktur. Kononov da bu sözcük hakkında verdiği notta sözcüğün bilinen Türkçe sözlüklerde olmadığını, *tart-* eyleminden yapılmış bir ad olduğunu belirtir. Müzik terimi olabileceğini vurgulayarak, sözcüğü 'şiir, övme şarkısı (kaside)' diye anlamlandırır (Rod. Turk. 102, not. 165). Yapıca ET *ḳoşuġ* (< *ḳoş-*), *ḳoşma* (< *ḳoş-*), *takşut* (< *taḳ-*), *taḳmaḳ* (< *taḳ-*) ile karşılaştırılabilir (ETŞ, XI-XIV).

 Türk Dilleri Kütüphanesi

99a-16 üng̑ür: *üng̑ür*'le ilgili ayrıntılı açıklama için TDA 1991, 85. sayfaya, geçtiği yeni yerler içinse PancFrag. II, 40'taki açıklamaya bk.

99b-4 tinnin: Korkut'un Salur Kazan'ı övdüğü bu şiire Kononov'dan alıntılayarak Sümer ve Gökyay da yer verir. Sümer bu sözcüğü *tinli* okuyup doğrusunun bu olduğunu ve TDK'da fotokopisi bulunan Leningrad nüshasındaki bu sözcüğün تنن biçiminde yazıldığını belirtir ("Oğuzlar'a Ait Destanî Mahiyette Eserler", DTCF-Dergisi,XVII 3-4, 391. s.).

Aynı sözcük hakkında Gökyay ise, Leningrad nüshasındaki Arapça تنين 'büyük yılan, ejderha' yerine yazılmış olduğunu düşündüğü تنن 'ın (*tınlı* yerine) doğru olması gerektiğini belirtir (DKK LIV 1. dipnot)

İnsanları yutacak türden bir yılanın zaten canlı olması ve büyük olması gerektiği düşünülürse Gökyay'a hak vermemiz ve Türkçeleşmiş *tinin* (ī'siz) biçimini düşünmemiz gerekir.

100a-14 ḳırtıldaş-: Ayrıntılı açıklama için TDA 1991, 85. sayfaya bk.

100a-15 kaçirçi: Ayrıntılı açıklama için TDA 1991, 90. sayfaya bk.

100a-15 yerçi: Ayrıntılı açıklama için TDA 1991, 90. sayfaya bk.

100a-16 törçüm: Ayrıntılı açıklama için TDA 1991, 92. sayfaya bk.

100a-16 arḳıt arḳıt: Ayrıntılı açıklama için TDA 1991, 92. sayfaya bk.

100a-17 bezge: Ayrıntılı açıklama için TDA 1991, 92. sayfaya bk.

100b-1 ḳayḳı: Ayrıntılı açıklama için TDA 1991, 94. sayfaya bk.

100b-3 eg-:Ayrıntılı açıklama için TDA 1991, 95. sayfaya bk.

100b-4 ekse: Ayrıntılı açıklama için TDA 1991, 95. sayfaya bk.

101a-9 ḳarar-: *ḳara* adından türemiş olan *ḳarar-* eyleminin genel anlamları

Türk Dilleri Kütüphanesi

arasında 'kararmak, siyah olmak; bulanmak, karanlık olmak' vardır.Radloff'ta ise ikinci anlam olarak sözcüğe 'şanssız olmak, kötüleşmek, bozulmak' anlamları verilir (R II 158). Biz de bu anlamlardan yola çıkarak metindeki ifadeye göre mecazî olarak 'çaresiz kalmak' anlamını verdik.

101a-11 yayna-: Ergin ve Kononov tarafından 'kızarmak' biçiminde çevrilmiş olan *yayna-* eylemine Türkmence ve Kırgızcadaki anlamlarından yola çıkarak 'rahatlamak' anlamını verdik: Trkm. *yayna-* 'bolluk içinde yaşamak' (Trkm.Tü.S. 684b); Kırg. *cayna-* 'geniş ve çok dökülmek; güzel ve büyük olmak' (KS 192b).

101b-3 Ḳara Ḳul: Aynı adı taşıyan Kara Kul nehri (Sir Derya nehrinden çıkar) ile karıştırılmamalı. Buhara ve Çarçū arasında bir şehir. Şimdi Özbekistan'ın içinde ve kasaba merkezidir (İbragimov, 497, 500; Desmasions 376b).

Beveridge ise Bâbürnâme üzerine yaptığı çalışmada Kara Kul için parantez içinde Semerkand diye yazar. Özbekler tarafından önce kaybedildiğini sonra tekrar kazanıldığını belirtir (843a).

102a-9 Canıbik Ḫān: Bu adın yapısı hakkında farklı görüşler vardır. Paul Pelliot, *Notes sur l'histoire de la Horde d'or* başlıklı eserinde *Canıbek* (98-101) adının yanısıra *Özbek* (92-94), *Tınıbek* (96-98) adları üzerinde durarak bunların sonundaki بك'i *beg* sözcüğü kabul eder. Pelliot'ya göre جانى بك adındaki جانى biçimi Farsça *cānī* sıfatıyla birleştirilebilir (Eren, *Değerlendirmeler* 232).

Ancak Hasan Eren, "Türk onomastique'i Hakkında" başlıklı yazısında Pelliot'nun bu görüşüne katılmadığını belirtir. Türkçe *beg* (bey) sözü Altın Ordu sahasında *bey* (~*biy*) biçimini alır. Altın Ordu alanında kullanılan *bey* veya *biy* biçimleri *Özbek*, *Tınıbek*, *Canıbek* adlarının sonlarındaki *bek*'in Türkçe *beg* sözüyle birleştirilmesini engeller. Bunu Pelliot da kabul eder, ancak Codex Cumanicus'a dayanarak *beg* biçiminin Altın Ordu alanında kullanıldığını ileri sürer (Köprülü Armağanı 127-129).

Özbek, *Tınıbek* ve *Canıbek* adlarını sonundaki بك sözcüğünü Türkçe

Türk Dilleri Kütüphanesi

'pek, sağlam' anlamına gelen bek sözcüğüyle birleştiren Eren, *Canıbek*'i 'canı pek, sağlam' biçiminde açıklamaktadır (a.g.m. 128).

Biz de aynı görüş doğrultusunda sözcüğü *Canıbik* biçiminde okuduk; *bik* okuyuşumuzun nedeni ise, metinde sözcüğün çoğunlukla بيك biçimindeki yazımına dayanmaktadır.

102a-12 Ayaz: Kononov'un verdiği bilgiye göre, Ayaz, Mahmud Gaznevî'nin en sevdiği kölesinin adıdır. Ayaz çok önceden beri efsanevî bir kişiliğe sahiptir. Cesur ve akıllı köle tipi Ayaz, Orta Asya Türk Folklorunun en eski tiplerinden biridir (Rod. Turk. 103; not: 173).

Togan'ın *Umumî Türk Tarihine Giriş* adlı kitabında da Kononov'un verdiği bilgiyle örtüşen bir cümleye rastlarız '... Gazneli Mahmud'un nedimi olan Ayaz da Yemeklerden idi' (162. s.).

102a-16 ḳoş: Asıl anlamı 'çift, çifte, birşeyin eşi, çifti' olan sözcük, Çağataycada bu anlamlarının yanısıra 'ev, ev halkı, ev eşyası; yurttaki eşyalar; yatak, yorgan' gibi anlamlar da içerir (Dic. 430; Seng.288r.19; Vambery, 318a).

Bu anlam büyük bir olasılıkla, Türkçeden Moğolcaya geçen sözcüğün Moğolcada kazandığı anlamın (ev, yurt, çadır; yolculuk eşyası) görünümüdür (daha geniş bilgi için TMEN III, nr. 1361'e bk.).

Sözcük bu anlamlarıyla aşağıdaki Türk dillerinde yaşar: Kırg. *koş* 'iğreti keçe ev; işçilerin muvakkat olarak oturdukları yahut uzun göç veya sefer esnasında kullanılan küçük keçe ev' (KS 491a); Kzk. *kos* I 'vakitçe geçici olarak içinde oturmak için keçeden, branda bezinden yapılan çardak' (KTS 174b); Özb. *ḳoş* 'sefer ya da yolculuk sırasında dinlenilen yer, kamp' (Uzb RS 642b); Trkm. *goş* 'eşya, mal, pılı pırtı' (Trkm.Tü.S. 282a).

102b-b Saray: Altın Ordu devletinde, Volga havzasının öneminden dolayı Batu ve Berke Hanlar tarafından başşehirler bu bölgede kurulmuştur. Altın Ordu'nun kurucusu Batu Han tarafından aşağı Volga'da kurulan ve Özbek Han'a gelinceye kadar Coçi ulusuna başkent olan bu büyük şehir, sonradan Batu Han'ın kardeşi Berke Han tarafından kurulup *Saray Berke* adını taşıyan, Özbek Han zamanında başkent olan diğer Saray ile karıştı-

Türk Dilleri Kütüphanesi

rılmaması için *Saray Batu* adını aldı. Bu şehirler tarih kitaplarında Eski ve Yeni Saray diye anılırdı. Bugün her iki şehrin de sadece harabeleri kalmıştır. Birincisinin (Saray Batu) harabeleri Ejderhan civarında bugünkü Selitronnoe mevkiindedir, ikincisinin (Saray Berke) harabeleri ise, Stalingrad civarında, Volga'nın Aktuba adlı kolu üzerindedir, bugün orada Carev kasabası vardır (Altın O. 36).

Saray şehri hakkında Bretschneider ise, kısaca şu bilgileri verir: Saray adıyla Altnn Ordu'nun başkenti olarak bilinen bu şehir, batılı seyyahlar ve islâm coğrafyacıları tarafından ulduğu kadar, Rus yıllıklarında da zikredilir. Carpini 1246'da Batu'nun sarayını ziyaret ettiğinde Saray'dan bahsetmez. Sekiz yıl sonra aynı bölgede Batu'yu gören Rubruck, Saray şehrinden bahseden ilk yazardır. Birkaç yıl önce Orta ve Aşağı Volga bölgesindeki eski şehirlerin kalıntılarını ziyaret eden Prof. Grigorieff yazdığı makalelerde Saray'ın 1253'te kurulduğunu iddia eder. Volga'nın kolu olan Aktuba'ın sol kıyısında modern *Tsarev* şehrinin yanındaki harabeyi Eski Saray ile birleştirir. Burası Yeni Saray diye adlandırılmıştı, fakat, bu ad, 1310'dan beri sadece eski para basıcıları tarafından bilinir. Colonel Yula'ya göre iki tane Saray vardı. Bunlardan Eski Saray Selitronnei Gorodok'un yanındadır; Yeni Saray ise, Tsarev'in yanndadır. Saray 1395'te Timür'ün isteğiyle yakıldı, sonra yeniden kuruldu en nihayet 1480'de Ruslar tarafından yıkıldı (Bretschneider, c. II, 71, not: 831; ayrıca bk. TKD 124, 133; Weiers 608). Saray'ın Timuürlüler tarafından yakılıp yıkılması hakkında Kurat da, Saray Berke şehrinde yapılan arkeolojik kazılar sırasında şehirde yapılan katliamın izlerine rastlandığını ve yüzlerce insanın bir arada gömüldüğünün belirlendiğini söyler (TKD 140).

Görüldüğü gibi Eski ve Yeni Saray şehirlerinin yerleri hakkında kaynaklarda farklı bilgiler vardır. Colonel Yule ile Yakubovskiy'in verdikleri bilgi aynıdır. Metnimizde geçn Saray şehrinin *Saray Batu* mu *Saray Berke* mi olduğu konusunda metin bize aydınlatıcı bilgi vermemektedir.

104a-7 Arlat: Bir halk adı olan *Arlat*'ı Babürnâme üzerine yaptığı çalışmasında Arat, "Meynene bölgesinde bir Türk oymağı" diye açıklar (Vekayi 446b). Yakubovskiy ise Arlat için sadece 'kabile' demekle yetinir (Altın O. 265b).

Türk Dilleri Kütüphanesi

104a-16 Acı Teñgiz: Bu adla hangi deniz ya da gölün kastedildiği metinden anlaşılamamaktadır. Kononov, notunda sırasıyla Tumanskiy (Rodoslovnaya Turkmen 71) ve Berg'den (Aralskoye More 111) aldığı bigilere dayanarak bu denizin muhtemelen *Aral Denizi* olduğunu, Türkmen, Kırgız ve Karakalpakların Aral Denizine *deñgiz ~ teñgiz* dediklerini belirtir. (Rod. Turk. 104, not: 182)

Aral Gölü için kaynaklarda Acı Deniz ibaresine rastlamadık. İslâm Ansiklopedisi'nde Aral Gölü hakkında şu bilgiler yer alır: 'Orta Asya'da bir göl. Batı Türkistan'ın en büyük iki nehri olan Amu-Derya ve Sir Derya bu göle dökülür. Abu'l-gazi Aral'ı Sir denizi diye zikretmekte ve Sir Derya'nın herhangi bir tarihte Aral gölüne dökülüp dökülmediği konusunda herhangi bir bilgiye sahip görünmemektedir. Bu müellife göre Amu Derya ancak 980 (1572/ 1573)'ten itibaren yehiden Aral'a akmaya başlamıştır... Rus menbalarına müracaat olunursa, Aral ilk olarak XVII. asır başlarına ait 'büyük haritada koyu mavi renkli deniz' adı ile gösterilmekte ve Hazar denizi ile birleştirilmektedir." (İA, c. 1, 551)

Türk Ansiklopedisi'nde ise Hazar Denizi'nden sonra en büyük göl olduğu belirtilmektedir (c. 3 216). Her iki kaynakta da 'ada' anlamına gelen Aral adının ilk önce Ebu'l-gazi Bahadır Han tarafından Amu Derya nehrinin göle döküldüğü noktayı göstermek için kullanıldığı ve gölün daha sonra bu adla anılmaya başlandığı belirtilmekte.

Barthold ise Aral için şu bilgileri verir: ".... Sir'in döküldüğü yer, bu nedenle Abu'l-gazi Aral Gölünü Sir Denizi olarak adlandırır" (Soç. 87)

Faruk Sümer ise, *Oğuzlar* adlı kitabında Acı Deniz'i Hazar denizi ile birleştirir: ..."Kara İvliler, yine Şecere-i Terâkime'ye göre, Amu suyunun kıyısında ve Acı Deniz (Hazar Denizi)nin yakınında oturmakta olup ..." (s. 141, 240).

Şecere-i Terakime'de hiç geçmeyen Aral adı kaynakların da belirttiği gibi ilk defa Şecere-i Türk'te şu biçimde yer alır: 'Amū suyınıñ teñgizgä ḳuya turġan yerini Aral dirler erdi" (Temiz 271)

Metnimizde geçtiği yeri (Ol taḳı Amu suyınıñ yaḳasında Acı Tiñgizniñ yaḳınında yurt tutup olturdılar) ve yukarıda verilen bilgileri göz önünde bulundurarak, Kononov'un da belirttiği gibi Acı Deniz ile Aral'ın kastedildiğini düşünüyoruz.

Türk Dilleri Kütüphanesi

104b-16 Berdibik Ḫān: Berdibik Han'ın adı kaynaklarda *Berdibek* ya da *Berdi Beg* biçiminde yazılmaktadır. Spuler'de ise, Berdi Beg'in adı, *Mehmed Berdi Beg* olarak geçer (G. Hord. 108).

Yakubovskiy ise şunları söyler: "Canıbek hanın, oğlu Berdibek'i Azerbaycan'da vali yaparak kendi başşehrine döndüğünü yukarıda söylemiştik. Lâkin Canıbek yolda hastalanmış ve eve gelmeden ölmüştü. İslâm ve Rus kaynaklarının çoğu, onun, oğlu Berdibek'in teşebbüsüyle öldürüldüğünü ileri sürer. Birkaç kaynakta ise hastalık sonunda öldüğü anlatılır." (Altın O. 114). Yakubovskiy'e göre Berdibek yalnız üç yıl saltanat sürmüş, (1357-1359), sonuçta da kardeşi ve rakibi Kulna tarafından öldürüldü (114 ve izleyen sayfalar).

Kaynakların tümü Berdibik'in saltanatının kısa olduğunu ve babasının ölümünden hemen sonra saraya döndüğünü belirtirler (Grousset 554; Weiers 364).

105a-7 Oġurça: Kononov'un da belirttiğine göre 15-16. yy. kaynaklarında geçen Oġurça, Amu Derya nehrinin Hazar denizine aktığı yerin güney koludur (Rod.Turk, 104. s., 184. dipnot).

105b-3 aran: Clauson, ilk olarak Kaşgarlı'da görülen sözcüğün asıl anlamının 'ahır' olduğunu, Kazakça, Nogayca ve birkaç diyalektte yaşadığını belirtir (ED, 232b). Sözcük 'çit, parmaklık' anlamıyla, yeni verilere göre Eski Uygurcada da görülür (UigWb 176a). Eski Uygurcada yalnız bir kez (UigWb'a göre), o da son dönem metinlerinden BT VII'de görülen Moğolcada olabilir. ET (Uyg.) *aġıl* 'ağıl' (UigWb 63b) sözü bugün çoğu Türk dil ve lehçesinde (*āl, awıl, agıl*) 'köy' anlamına da gelmektedir, kiminde ilk anlamı da budur. Bu durumda ET-Mo. *aran* 'ağıl, ahır' sözünden de Moğolcada 'yığın → halk' anlamı çıkabilir.

MK'da 'ahır, at tavlası' anlamıyla yer alan sözcük, Çağataycada da aynı anlamdadır (ED, 232b; Dic. s.7; ŞS 7; Seng. 316v.15, EW, 23b). Ayrıca Mong.S. 91b; EW 23b; Lessing 49a'ya bakılabilir.

105b-8 argamçi: Çağataycaya Moğolcadan geçen bu sözcük, Doerfer'e göre, AT *arġa-* 'eğer kayışını sıkıştırmak' eyleminden ortaya çıkmıştır. Bu

Türk Dilleri Kütüphanesi

eylem aynı zamanda Türkçe ارغـج *argaç* 'argaç, atkı' sözcüğünün de köküdür (TMEN I, nr. 13).

Argaç için yazdığı maddede *argamçi* sözcüğüne tekrar değinen Doerfer, *arġa-* eyleminin Türkçeden Moğolcaya geçtiğini (çünkü *arġa-* Moğolcada yoktur) ve Moğolca *-mçi* ekini alarak bu haliyle tekrar Türkçeye geçtiğini belirtir (TMEN II, nr. 457).

Sözcük aşağıdaki Türk dillerinde de mevcuttur: Tuv. *argamçı* 'kement' (TuvRS 67a; Hak. *argamcı* 'kement, ip' (HakRS., 5. 56); Kırg. *argamcı* 'kıldan veya yünden yapılmış ip' (KS 43b); Özb. *argamçi* 'kement, halat' (Uzb. Lug. I 56c); YUyg.*agamça* 'halat, urgan' (UyRS 39a).

105b-16 Altun Közeki Sundun Bay: Gökyay, 'altın gözlü' biçiminde okumayı tercih ettiği bu ibareyi Sundun Bay'ın sıfatı olarak alır. Çünkü ona göre Burla Hatun'un gözleri karadır. Gökyay, ayrıca Jirmunskiy'in de bu sözcüğü 'Altun Gözeki' آلتون كوزكى biçiminde okumayı tercih ettiğini belirtir (Gökyay CLXXXIII).

Şecere-i Terâkime metninde de آلتون كوزكى biçiminde yazılan bu sözcüğü biz de *Altun Közeki* okuduk, tabii ki Sundun Bay'ı niteleyen bir sözcük olduğunu ya da bir ünvan olabileceğini kabul ediyoruz. ل *Lam* harfinin üzerine yanlışlıkla bir çizgi çekildiğini varsayarsak, Gökyay'ın belirttiği gibi, ibareyi 'altın gözlü' biçiminde çevirebiliriz.

106a-1 Bular: Elimizdeki T nüshasında بولار biçiminde yazılan bu ad, L nüshasında yoktur. Diğer nüshaları görme olanağımız olmadığı için Kononov'un çalışmasına başvurduk. Ancak orada da bu adın yazımıyla ilgili herhangi bir açıklama verilmemiş.

Adı geçen bu kadın, aslında Dede Korkut'ta da adı geçen *Burla Hatun*'dan başkası değildir. Burla Hatun, Dede Korkut'ta da, metnimizde olduğu gibi (tek fark metnimizde sözcüğün *Bular* biçiminde yazılmasıdır), Salur Kazan'ın hanımı olarak geçer. Gökyay'ın Dede Korkut üzerine yaptığı çalışmadan edindiğimiz bu bilginin yanısıra, Burla Hatun'un mezarının Urmiye kalesinde gösterildiğini ve söylendiğine göre de kırk ayak uzunluğunda olduğunu öğreniyoruz (DKK CLXXXIII).

Sümer, "Oğuzlara Ait Destanî Mahiyette Eserler" adlı makalesinde

Türk Dilleri Kütüphanesi

Şecere-i Terâkime'de Salur Kazan'ın karısının 'boyu uzun' *Burla* olarak verildiğini belirtir (s.394). Yukarıda da belirttiğimiz gibi, bu ad, metnimizde da بولا biçiminde yazılmıştır. Ancak kaynaklardaki bilgilerden de anlaşılacağı gibi bu adın 'Burla' olduğu kesindir. Elimizdeki nüshalarda bu adın, yanlış yazıldığı muhakkaktır.

106a-4 Kök Kâşâne: Metnimizde Mamış Bey'in hanımı Barçın Salur'un kabri olarak geçen Kök Kâşâne hakkındaki bilgileri vermeden önce kaynaklarda yer alan ve Barçın Salur'un adını taşıyan *Barçınkent* ya da *Barçınlıgkent* adında bir şehrin olduğunu belirtmek ve bu şehir hakkında kısa bilgi vermek istiyoruz.

Bretschneider, Moğollar tarafından zaptedilen yerleri ve şehirleri verirken Barçınkent'in *Segnah* (Signac)'tan sonra zaptedildiğini, bu şehrin adının Çin haritalarındaki *Ba-rh-ch'i-ei-han*, Yuanshi'deki *Ba-rh-djen*, Carpini'de *Barchin*, Haithon'un seyahatindeki *Parchin* ile aynı olduğunu belirtir (Bretschneider, c. II, 170; ayrıca bk. Barthold - Soçineniya I 236).

Bu konuda Sümer'in verdiği bilgiler ise, özetle şöyledir: Sir Derya kıyısında Oğuzların yerleşik olarak yaşadıkları ve MK'da belirtilmeyen daha pek çok şehir, kasaba ve köy vardı. Bunlardan biri, Barçınlıgkent'tir. Bu şehrin adına XII. yüzyıldan önceki eserlerde rastlanmaz. Barçınlıgkent Sir Derya boylarının Moğollar tarafından fethi sırasında Sıgnak ve Özkent'ten sonra zikredilen üçüncü şehirdir (Oğuzlar 40).

Barçın'ın Kök Kâşânesi hakkında asıl bilgiyi Sümer ve Jirmunskiy'in belirttiğine göre Kallaur vermiştir. Kallaur haklı olarak Barçınlıgkent'in *Barşin-Derya* üzerinde olduğu sonucuna varmıştır. Arkeolog Kallaur (1900-1901) burayı ilk ziyaretinde mavi renkli süslemeleri olan bir kümbet görmüştür. 1927 yılında (Jirmunskiy'e göre 1929), burayı ziyaret eden Yakubovskiy, çökmüş olmasına rağmen Kök Kesene'nin çini işleme bakımından şahaser bir anıt olduğunu belirtir. Bu tarihî anıt XX. yüzyılın başında yerli Kazak halkı tarafından *Kök Kesene* adıyla anılır (Oğuzlar 40-41; Jirmunskiy 473-475).

Türk Dilleri Kütüphanesi

Türk Dilleri Kütüphanesi

SÖZLÜK

A/Ā/ʿA/ʿĀ

ʿAbbas < Ar. عبّاس *ʿabbās*: Muhammed peygambaérin amcası: *ʿA. evlādınıñg oġlanları* 85a-1; *ʿA. oġlanlarınıñg arası* 85a-3.

ʿacāyib < Ar. عجائب *ʿacā'ib* acayip, tuhaf, anlaşılmaz: *a. yaḫşı yer* 104b-9; *ol ʿa. bahādır* 89a-17.

ʿAcem < Ar. عجم Arap olmayan, İranlı: *ʿA. pādişāhlarınıñg evveli* 69a-16; *ʿArab ʿA. raʿiyyetler* 99b-8, → *ʿIraḳ-ı Acem*

Acı Teñgiz Acı Deniz < ET *açıġ* < AT **āçıġ* + *teñgiz* (*Açk*'a bk.): *A.T.-niñg yaḳınında* 104a-16

aç aç, tok olmayan < ET *aç* < AT **āç*: *a. aruḳ* 103b-4; *ḳal a. tidi* 76a-12; *köp a.* 105a-12.

aç- acıkmak < ET *aç-* < AT **āç-*: *arıġan ve a.-ġan* 76a-3

aç- açmak < ET *aç-*: *köp yurtlarnı a.-ıp* 79a-15; *közin a.-ıp* 97a-9

açıġlan- öfkelenmek, kızmak <*açıġ+lan-*(*Açk*'a bk.): *īmān keltürmegenige a.-ıp* 68b-1

açıl- açılmak, ferahlamak < ET *açıl-*: *köñgliniz a.-ġay* 91a-1

açlıḳ açlık < ET *aç-lıḳ*: *a. sebebindin* 76a-7, 105a-4

adaḳ aşağı taraf, alt kısım < ET *adaḳ*: *Sir suyınıñg a.-ı* 70a-8

ʿadālet < Ar. عدالت adalet: *ʿadālet ḳıl-* adil ve adaletli davranmak:*ʿa. ḳ.-ıp* 67b-2, 84a-10, 92b-11

Ādem < Ar. آدم **1.** Âdem peygamber, semavî dinlere göre dünyada ilk yaratılan kişi: *Ā. dimeklik* 67a-8; *Ā. öler boldı irse* 67a-13; *Ā. tidiler* 67a-11; *Ā.-niñg ṣūretini yasadılar* 67a-11; *A.-niñg ṣūretini yasap* 67a-6; *Ā.-din tā bu vaḳtġaça* 66b-10; **2.** kişi, insan, adam: *ā. ferzendi* 65a-8, 67b-11; *ā. ferzendiġa* 65a-12; *ā. ferzendleri* 67b-16, 75a-1; *barça ā. ferzendleriniñg* 66a-8; *ā. ferzendlerindin* 68b-14; *her ā.-ni* 99b-4

ādem (Ar.) deri (Açıklamalar'a bk.): *ʿArab tirini ā. dir* 67a-9

ādemī < Ar. آدمی ademoğlu, insan: *ā. ḫātūnlardın* 79b-13, 80a-13

Ādem ʿaleyhi's-selām < Ar. آدم علیه السلام Âdem peygamber: *Ā.-nıñg ẕikri* 65b-13

ʿadet < Ar. عادت âdet, görenek, usul: *a.-leri turur* 73b-3

ʿādil (Ar.) adil, adaletli: *ʿā. Canıbik Ḫānġa taʿalluḳ irdi* 102a-8

ʿadl < Ar. عدل doğruluk, adalet: *dād u ʿa. birlen* 84a-6; *dād u ʿa. ḳıldı* 68a-9, 68a-12

āferīn < Far. آفرین aferin, bravo: *ā. ā. tip* 87a-6

āfitāb < Far. آفتاب güneş: *ā. bolur* 87a-2; *ā. çıḳarında* 76b-4;

soñgı ā.-nı 87a-4

aġa büyük erkek kardeş, ağabey (krş. *aḳa*) < Mo. *aḳa* < **āḳa* >> Trkm. *āğa*::*Duylı Ḳayınıñg ornında* 87a-10

aġaç ağaç < ET *ıġaç*: *a. birlen* 76a-9; *a. içinde* 73b-12; *bir çirik a.* 73b-8; *içi ḳovuş a.-nı* 73b-11, 73b-13; *ḳırḳ ḳulaç a.-nı* 79b-18, L 21a-3; *barça a.-larınıñg* 78a-16

Aġar Oğuz boyu ?: *Salur ve A.* 96a-18; *A. ili* 96b-1; *A. ve Aymaḳlı ili* 101b-10

aġ(ı)z ağız < ET *aġız*: *Oġuz ilinińg a.-ı* 97a-17; *a.-ıġa bisyār ḫoş meze keldi* 69b-3; *Ṭuġrulnıńg a.-ıġa* 96a-2; *öz a.-ıġa baḳturup* 73a-11; *a.-ına baḳındurup* 105b-15; *barçañgıznıńg a.-ıñgız* 79a-17; *a.-larıńgız bir bolmasa* 79b-1; *a.-larıñgız ala bolur* 79b-8

aġrı- ağrımak; kızmak, gücenmek < ET *aġrı-*: *a.-y turur* 93a-16; *bizdin a.-p* 95b-2

ʿahd < Ar. عحد yemin, söz verme, aht: *ʿa. ḳılġanlarınıńg ẕikri* 83b-2

ʿahd-nāme < Ar. عحد + Far. نامه antlaşma şartlarını ve tarafların imzasını taşıyan kağıt: *ʿa. bitip* 83b-17; *bu ʿa.-ni oḳup* 84a-2; *ʿa.-ni ... ḳoydılar* 84a-4

āḫir < Ar. آخر sonunda, en son, son olarak: *ā. ... añga ḳız berdi* 104a-14; *ā. barçaları ittifaḳ ḳılıp* 92a-15; *ā. barçasını aldı* 72b-14; *ā. ikkisi leşker tartıp* 89b-10; *dünyā ā. bolġunça* 78b-14, 79a-2, 79a-4, 84a-2; *evveldin tā ā.-ġaça* 66a-3, 92a-17; *evveli vü ā.-i* 65a-1; *evvelidin tā ā.-iġaça* 77b-4

aḫvāl < Ar. احوال durum, durumlar: *anlarnıńg a.-ın* 75b-3; *barçasınıńg a.-ıġa* 65a-5; *anlarnıńg hem ā.-larıġa* 79b-14

aḳ ak, beyaz < ET *aḳ* < AT **āḳ*: *altı a. örge* 79b-16, 79b-17

aḳ- akmak < ET *aḳ-*: *a.-a turur* 95b-5; *a.-ıp bara turġan* 73b-1; *altı a.-ar çeşme* 105a-17

aḳa büyük erkek kardeş, ağabey (krş. *aġa*) < Mo. *aḳa* < **āḳa* >> Trkm. *āğa*: *a.-m kelip* 97b-3; *hem a.-ñg* 87b-11; *a.-ñgnıńg berkindin* 87b-14; *iller a.-sı* 82b-12; *a.-sı Mur Yavı birlen* 89b-8; *a.-sı Kökem Baḳuyġa* 97b-2; *a.-sı teg* 103b-10; *uluġ a.-ları day* 104b-1; *a.-larına ... aytıp* 78a-5

ʿāḳıbet < Ar. عاقبت nihayet, sonunda: *ʿā. ... Keşmirni aldı* 75b-12; *ʿā. ... köçüp ḳaçtı* 100a-7

ʿāḳıl < Ar. عاقل akıllı kimse: *ʿā. kişi bolsa* 66b-8; *ʿā. kişi irdi* 69a-10; *bir ʿā. bigi* 77a-14; *ʿā. ve dānişli* 79a-10

ʿāḳıle < Ar. عاقله akıllı kadın: *bisyār ʿā. ...* 90b-16

ʿaḳıllı < Ar. عقل *aḳl* + Tü. *+lı* akıllı: *ʿa. ve devletli* 69a-15; *ʿa. ve toġuşlı* 92b-18

ʿaḳl < Ar. عقل akıl, us: *ʿa.-ı hīç yoḳ irdi* 77a-1

Ak Mangıtlı Ḳutlı Ḳayalı özel ad: *A. M. K. K.-nıńg oġlı* 74b-

Türk Dilleri Kütüphanesi

14

Aḳ Saḳallı ünvan: *A.-nıñ oġlı* 79a-8

Aḳtam Aktam çayı, Balkan koyunda Hazar denizine dökülür: *ayaġı A.* 103b-15; *yurtlarınıñ yoḳḳarısı A.* 105a-7

Al özel ad (İnel Yavı Han'ın oğlu): *atı A.* 86a-13

al- 1. almak: *oġrı a.-ıp turur* 77a-8; *ḳaydan aldıñ* 101a-8; *āḫir barçasını a.-dı* 72b-15; *Tanḳutnı a.-dı* 73a-12; *Cürcetni a.-dı* 73a-12; *Ḫıṭaynı a.-dı* 73a-12; *Ḳara Ḫıṭaynı a.-dı* 73a-13; *özi ḳapap a.-dı* 75a-10; *leşkerniñ sanın a.-dı* 75b-2; *Ġazninni a.-dı* 75b-9; *Keşmirni a.-dı* 75b-12; *ḳırġavulnı a.-dı* 76a-9; *Bihār yurtını a.-dı* 76b-4; *ol yurtnı a.-dı* 76b-7; *anı taḳı a.-dı* 76b-9; *Ḫorāsānnı a.-dı* 77b-12; *Şam ve Mışırġaça a.-dı* 77b-13; *sol eligi birlen a.-dı* 99b-2; *iḫtiyārımnı a.-dı* 101a-12; *şehrni a.-dılar* 74b-1; *bir oḳnı a.-dılar* 78a-11; *mālınıñ barçasını a.-dılar* 93b-3; *tilep a.-dılar* 102b-3; *ḳış azuḳı a.-sunlar* 93a-17; *ḳarıntaşlarını a.-sunlar tip* 103a-8; *her türlük torpaḳdın a.-ıp* 67a-5; *taşındın a.-ıp* 67a-10; *kitāb a.-ıp keldi* 67b-1; *behiştke a.-ıp bardı* 68a-7; *anı a.-ıp yedi irse* 69b-3; *ḳızını a.-ıp berdi* 71a-8; *ḳızını a.-ıp berdi* 71a-15; *Oġuzġa a.-ıp berdi* 71b-10; *köçlerin a.-ıp barmaḳ* 73b-4; *baʿzıları a.-ıp barurlar* 73b-5; *köçin a.-ıp barıp irdi* 73b-6; *Semerḳand ve Taşkendni a.-ıp* 74a-10; *yurtını a.-ıp* 75a-5; *Endicānnı a.-ıp* 75a-12; *Semerḳandnı a.-ıp* 75a-13; *Belḫni hem a.-ıp* 75a-14; *Buḫārānı hem a.-ıp* 75a-14; *...tiggenni a.-ıp kelsün* 76a-4; *ḫān aldıġa a.-ıp keldiler* 76a-5; *anı a.-ıp* 76a-10; *yoluḳup a.-ıp keldiler* 76a-11; *yarlıḳnı a.-ıp* 77a-12; *ikki er a.-ıp oltura bilmes* 83b-16; *olcalap a.-ıp kitip* 85b-11; *yurtını a.-ıp* 88a-7; *yavlap a.-ıp* 89b-1; *Mur Yavı a.-ıp keldi* 89b-14; *Buḫarā ve Semerḳandnı a.-ıp* 90b-2; *Ḫʷārezm memleketini a.-ıp* 90b-4; *seyrge a.-ıp çıḳdı* 91a-2; *bāhāne a.-ıp bere turur* 91a-11; *ni üçün a.-ıp berür irdi* 91a-13; *men a.-ıp berip irdim* 92a-12; *ḳarı kişige a.-ıp berdiñ tidi* 91b-2; *atamġa a.-ıp berdim* 91b-18; *öz örkürine a.-ıp kitdi* 92b-7; *yaġıdın a.-ıp kelip irdiñiz* 93a-9; *ḫalḳnı alıp* 93a-17; *bir taşnı a.-ıp* 93b-9; *hānnıñ mālların a.-ıp* 93b-17; *...içine a.-ıp bar* 94b-9; *ikki yanın a.-ıp turdılar* 96a-10; *ʿIraḳ ve Fārsnı a.-ıp* 96b-9; *at aldına a.-ıp* 97a-19; *leşkerin a.-ıp barıp* 97b-4; *olca ḳılıp a.-ıp kitdi* 97b-1; *inisi Serengni a.-ıp* 97b-5; *Merv-i Şāh-ı Cān şehrini a.-ıp* 97b-16; *yetti yüz ivlikin a.-ıp* 100a-8; *esīr itip a.-ıp kitdi* 101a-

Türk Dilleri Kütüphanesi

6; *bir ḳız a.-ıp* 101b-14; *Mama Bikeni a.-ıp* 103a-6; *mällarını a.-ıp* 104b-14; *ḳuşlarını a.-ġalı urġanımız yoḳ* 105b-6; *ilin çapıp a.-ġanda* 90a-10; *a.-ġan künindin beri* 71a-13; *soŋ(k)i a.-ġan* 71b-13; *a.-ġan ikki ḫātūnınıŋ* 71b-14; *a.-ġan vilāyetlerde* 78a-11; *Mıṣırġaça a.-ġan vilāyetleriniŋ* 78a-13; *ülüş a.-ġan kim* 81a-4; *a.-ġan mällarnı* 102a-15; *satḳun a.-ġan* 105a-16; *Ġurnı a.-dı irse* 75b-1; *seni a.-ur irdim* 71b-7; *içindin a.-madılar* 67a-10; *yurt a.-maḳnı* 82b-14; *a.-a körsün tip* 97b-3; *a.-a turġan ṃällarını* 104b-13; *Çaçaḳlını ḳayta a.-dı* 85b-12

ala < ET (Uyg.) *ala* **1.** benekli, alaca, karışık renkli: *a. atlı* 83a-12; **2.** ayrı, gayrılık, karışıklık; fitne, fesat (*Açk*'a bk.): *ala bol-* "karışmak, birlik içinde olmamak": *aġızlarıŋızıŋ a. b.-ur* 79b-9; *aġzı a. b.-up turġanın* 97a-17

Ala Keŋ yer adı: *A.K. ve Ḳara Ḳaş* 100a-4

Alan özel ad (Yazır boyunun beyi) (*Açk*'a bk.) *A. ve Arlan* 84b-2

Ala Toġanaḳ Ala Doğan (*Açk*'a bk.) *ḳuşı A. T.* 83a-7

Ala Yuntlı Tag Han'ın üçüncü oğlu; boy adı: *üçünçi A. Y.* 80b-5; *A. Y.-nıŋ maʿnäsı* 83a-12; *A. Y.-nı olturtdılar* 81b-13

aldıġa < *allıġa* < **ālıġa* "önüne" + 1. kişi iy. eki *ı* +*ġa* önüne: *ḫān a. alıp keldiler* 76a-5; *ḫān a. keltürdiler* 78a-7; *a. her nemerse uçrasa* 82b-13; *ḫān a. keltürüp* 92a-16; *yaḫşılarınıŋ a. kelip* 105a-11

aldımızda < *allımızda* < **ālımızda* "önümüzde": *biziŋ a.* 73b-10

aldın < *allın* < **ālın* "önünü": *a. artın yıġdı* 73b-3

aldına < *allına* < **ālına* "önüne": *at a. alıp* 97a-19

aldında < *allında* < **ālında* "önünde": *Kün Ḫānnıŋ a.* 81a-8; *anıŋ a.* 81a-10

aldur- < MK *al-dur-* aldırmak, esir almak (ED 133b) *çapturġan ve a.-ġan* 103b-4

ʿālem < Ar. عالم alem, dünya, herkes: *ʿā.-ni ... yaratġan bar* 71a-8

ʿaleyhi'r-raḥme < Ar. عليهرحمه rahmet onu üzerine: *ʿa. irdi* 104b-5

ʿaleyhi's-selām → *Ādem ʿaleyhi's-selām, ʿAzra'īl (ʿaleyhi's-selām), Cebra'īl ʿaleyhi's-selām, İdris (ʿaleyhi's-selām)*

Alınca yer adı: *A.-dın yurt yurtlatdum* 100a-18

Alınca Ḫān özel ad (Kök Han'ın oğlu): *oġlı A. Ḫ.-nı...olturtup* 69b-15; *A. Ḫ. ölgendin soŋ* 70a-3; *A. Ḫ. zamānıġaça* 70a-17; *A. Ḫ. pādişāh bolġandın soŋ* 70a-

Türk Dilleri Kütüphanesi

17

alış- değiş tokuş etmek, karşılıklı almak < ET (Uyg.) *alış-* (*Açk*'a bk.): *sındurup a.-dılar* 78a-10; *üleşip a.-sunlar* 83b-4

ʿAlī (Çora) özel ad (Mama Bike'nin yanına verilen kölenin ikinci oğlunun adı; birinci oğlu Hızırdır) < Ar. علی: *ikkinçi oġlınıŋ atı ʿA.* 103a-12; *A.Ç. ... devletli boldı* 103b-10; *ʿA. ili* 103b-12; *ʿA. iliniŋ içinde* 103b-13; *A.Ç.-nıŋ neslindin tururlar* 103b-14; *ʿA.-ni aytalıŋ* 103b-10;

ʿAlī (Ḫān) II özel ad < Ar. علی: *A. tigenni* 94b-2; *ʿA. Ḫ. özi* 94b-7; *ʿA. Ḫ. ḳatıġa* 94b-17; *ʿA. Ḫ. Şāh Melikni tutup* 94b-18; *ʿA. Ḫ. aytdı* 95a-6; *ʿA. Ḫ. ... ḳılur boldı* 95a-13; *ʿA. Ḫ. oġlını urdı* 95a-8; *ʿA. Ḫ. ḳatıġa* 95b-2; *ʿA. Ḫ. tiz öle turur* 95b-5; *ʿA. Ḫ. ... tiz öldi* 96a-13; *ʿA.-niŋ ḫān bolġanınıŋ ẕikri* 94a-16; *A.-niŋ bir yaş oġlı bar irdi* 94b-2; *A. Ḫ.-ġa yaġı bolup* 95a-14; *ʿA. Ḫ.-ġa ... yibergil tip* 95b-17

ʿAlicaḳ Big özel ad: *ʿA.B.-niŋ oġlanları* 96a-18

Alḳa İvli Kün Han'ın üçüncü oğlu; boy adı: *üçünçi A. İ.* 80a-15; *A. İ.-niŋ maʿnāsı* 82b-8; *A. İ.-ni olturtdılar* 81a-14

Allāh < Ar. الله Allah, Tanrı: *A. A. tip* 71a-1, 2; *anıŋ atı A. turur* 71a-9, → *lafẓ-ı Allāh*

Almalıḳ < *alma+lıḳ* Doğu Türkistan'da İli nehri üzerinde bugünkü Kulça şehrinin yakınında bir şehir (bk. *Açk*) *Issıġ Köl ve A.* 85a-10; *Issıġ Köl ve A.* 85b-18

alp yiğit, kahraman, bahadır < ET *alp*: *toġuşlı ve a. boldı* 88a-15; *...a. irdi* 89a-17; *a.-lar bigler* 99a-17, 99b-3, 99b-5, 99b-7, 99b-10, 99b-12, 99b-15; → *Çavuldur Bala Alp, Ḳarḳın Ḳonaḳ Alp, Ḳazan Alp, Ḳara Alp Arslan, Kestan Ḳara Alp, Salur (Ḳazan Alp)*

Alp Arslan özel ad (Selçuklu sultanı): *A.A. ve Sulṭān Melik Şāh* 97b-17; *A. A.-nıŋ ḳızı* 106a-9

Alp Tuġaç özel ad (Kara Alp Arslan'ın oğlu) (*Açk*'a bk.): *A. T. bolsun* 90a-2; *A. T. barıp* 90a-5; *A. T.-nı anġa tapşurup* 90a-3

altı altı < ET *altı*: *a. ayda* 75a-11; *ol a. oġlıġa* 78b-4; *bu a. oġlını* 78b-7; *yüz taḳı on a. yıl* 79a-5; *yüzde on a. yıl* 79a-13; *a. oġulnıŋ* 79b-6; *a. aḳ örge* 79b-16; *bu a. oġlınıŋ* 80b-8/9; *a. oġlınıŋ ... nebireleri* 82a-5; *beş a. az uruġlar* 85a-15; *a. yetti top* 85a-20; *beş a. arḳaġaça* 85b-7; *beş a. arḳa* 86a-2; *a. ay* 88a-7; *on a. miŋ kişi* 96a-6; *on altı arkada* 98b-4; *on a. arḳa* 98b-15; *a. yüz yıl* 98b-13; *on a. kişi* 98b-17; *a. arḳa* 99a-9; *a. arḳada* 99a-13; *a. oġlı* 100b-9; *a. ay* 101a-7; *a.*

Türk Dilleri Kütüphanesi

Salur kelip 103b-3; *a. aḳar çeşme* 105a-17; *a. iv İtalġu* 105b-1; *a. oġlaḳlı eçki* 105b-8; *a. Sarıca* 105b-5; *bu a.-sınıñ* 80a-12; *siz a.-ñgıznıñ* 79a-16; *siz a.-ñgızġa ḳoyup* 79a-15; *siz a.-ñgızdın başḳa* 79b-8

altınçı altıncı < ET *altınç* + *ı*: *a. örgede* 81b-5; *a. örgede* 81b-16; *a. Alp Arslannıñ ḳızı* 106a-9

altun altın < ET *altun*: *bir a. yay* 77b-15; *bir a. yay* 78a-6; *üç a. oḳ* 78a-7; *a. ḳapladı* 78a-16; *a. yaynı* 78b-11; *a. ivni tiktürdi* 79b-16; *a. taḳuḳ* 79b-17; *a. taḳuḳnı* 80a-1; *a. örgeniñ törinde* 81a-6; *a. közli* 100b-5; *bir iv tikti a.-dın* 78b-1

Altun Közeki Sundun Bay (*Açḳ*'a bk.) özel ad: *A. K. S. B.-nıñ ḳızı* 105b-16

a m ā n Ar. امان eminlik, korkusuzluk: *esen ve a.* 78a-15; *isen a. ivine keldi* 97b-5; *bermey a.* 99b-5

ʿamel < Ar. عمل amel, iş, niyet: *ʿamel ḳıl-* iş yapmak; niyet etmek: *ʿa. ḳ.-ġaylar* 84a-2; *ʿa. ḳ.-a tururlar* 103a-1; *ʿa. ḳ.-ıp* 67b-5, 77b-18, 80a-2; *a. ḳ.-ur irdi* 79a-12, 86a-15; *ʿa. ḳ.-maġaylar* 84a-3; *ʿa. ḳ.-maḳlıḳ* 102b-13

ammā < Ar. اما ama, fakat: *a. hīç yaḫşısı yoḳ* 65b-12; *a. ʿaḳlı hīç yoḳ irdi* 77a-1; *a. bir bülend tağı bolur* 76b-12; *a. ḳaysı oġlındın bolġanı* 80b-10; *a. ... cezm ayta bilmey miz* 84b-15; *a. Ḳozı Tekin iḫtiyārına ḳoymadı* 91a-7; *a. ẓālim boldı* 94b-12; *a. köpreki Eymür* 96a-17; *a. ḳaysı kişi* 99a-1; *a. ... maʿlūm irmes* 101b-4; *a. Yomutnıñ ikki oġlı bar irdi* Kon. 1242; *a. Özli Timürniñ üç oġlu bar irdi* Kon. 1244

ʿammī < Ar. عمی amca: *uluġ ʿa.-niñ oġlı* 94a-4

Amu Deryā Ceyhun olarak bilinen ve Aral gölüne dökülen bir ırmakBatı Türkistan'da bir ırmak: *A. d.-sınıñ* 94b-5

Amu Amu Derya: *A. suyınıñ yaḳasında* 101b-2, 103a-17, 103b-10, 104a-3, 104a-16; *A. suyınıñ* 103b-14, 104a-4; *A. suyıda olturup* 97a-3, *A. suyıdın ötüp* 77b-7

Amulca Ḫān özel ad (Tütek'in oğlu) (*Açḳ*'a bk.): *A. Ḫ.... pādişāḥlıḳ ḳılıp* 69b-7; *A. Ḫ.-nı öz yerinde olturtup* 69b-6

ana anne < ET *ana*: *ey a.* 70a-12; *a.-m teg bolmasa* 91a-6; *a.-m ornıġa bolup* 91a-17; *a.-m turur sen* 91b-3; *a.-ñgnıñ ornın* 91a-5; *atası ve a.-sı yoḳ* 65a-2; *a.-sı oġlına ḳıya bilmedi* 70a-14; *a.-sı körgen tüşini* 70a-15; *Salur Ḳazan Alpnıñ a.-sı* 85b-11; *üç oglınıñ a.-sı irdi* 90b-16; *a.-sınıñ tüşige kirip* 70a-12; *a.-sınıñ süti* 76a-7; *ata a.-sınıñ* 87b-17; *a.-sını immedi* 70a-11; *a.-sıġa mundaġ iş ḳılmaḳ* 92a-2; *Ḳazan Alp a.-sına* 101a-8; *a.-*

Türk Dilleri Kütüphanesi

larınıng inisi 85a-1

ança < **an+ça* o kadar, öyle: *a. bilgenimizni* 65b-13; *a. bile turġan* 77a-4

anda < **an+da* orada: *a. turdı* 69a-4; *a. olturup* 69a-11; *a. revān* 70b-10; *a. turup* 75b-13; *a. turdı* 76b-11; *a. barıp* 78a-4; *a. ... olturġanları* 84b-10; *a. olturdı* 88a-7; *a. ḥazır irdi* 88b-8; *a. turup* 89b-12; *a. pādişāhlıḳ ḳıldı* 90b-4; *a. ... olcalap keltürüp* 92b-1; *a. össün* 94b-9; *a. olturdılar* 96b-7; *a. vaṭan tutup* 96b-8; *a. köp yıllar olturup* 97b-11; *a. yüz yıl olturup* 97b-11; *a. ösüp* 98a-8; *a. olturġandın soṅg* 98b-2; *a. hem olturġalı* 100a-3; *a. boldum* 100b-5; *a. vaṭan ḳılıp* 101b-14

andaġ < ET *anteg* < **anı teg* o kadar, onca; öyle, bu tarzda: *a. muḥkem irdiler* 70b-2; *a. irdi* 70b-5

andaḳ (krş.*andaġ*) o kadar, onca; öyle, bu tarzda: *a. üleştürġuçı* 65a-3; *a. aytmaḳ kerek kim* 66b-9; *a. vaḳtnı* 77b-9, 77b-10; *a. hem bolsa* 80a-8, 80b-16; *a. aytıp turular kim* 82a-5; *a. hem bolsa* 84b-16; *a. ḫātūn* 91a-4

andın < **an+dın* ondan, oradan: *a. soṅg* 65b-7, 67a-16, 68a-6, 68a-11, 68a-13, 68b-10, 69b-12, 70a-15, 71b-9, 73a-11, 73a-13, 74b-11, 74b-14, 74b-15, 75b-5, 75b-9, 77b-2, 77b-3, 78a-4, 78b-8, 79a-1,79b-15, 84a-6, 84a-20, 88b-7, 90b-3, 93b-11, 94b-18, 97a-5, 97b-1, 97b-9, 103b-3, 105a-4; *a. çıḳġanları* 67a-12;*a. ilgeri* 67b-13, 73a-6; *a. özge* 68b-10; *a. ḳaldı* 69a-13, 69b-5; *a. ötüp* 75b-8, 77b-12; *a. ... tip sordı* 77a-8; *a. bolġanlarnı* 78b-14; *a. öldi* 84b-4; *a. köçüp* 96b-7, 100a-3;*a. yaş oġlanlar ḳalġanın* 97a-16; *a. yegrek bolsun* 91a-6; *a. bile turur miz kim* 84b-18; *a. hüner köterdiler* 99b-10; *a. ikki yaş oġlan ḳaldı* 97a-12; *a. kiçikiniṅg atı* 80a-10; 80a-11, 80a-12; *a. ḳorḳa turur men* 79b-8; *a. körgenler* 73a-5; *a. Moġolistanġa barıp* 75b-14; *a. ni ḫāṣıl* 66b-7; *a. pādişāh köterdiler* 85a-14, *a. tuġġanlarġa* 104a-15;

anġa < **an+ġa* ona: *a. ġālib kelgey* 66a-12; *a. cān berdi* 67a-8; *a. at ḳoymaslar irdi* 70b-5; *a. hem īmān ʿarz ḳıl* 71a-15; *a. arḳa berip* 75b-11; *a. nöker boldı* 76b-1; *a. yiberdi* 76b-4; *a. aytdı* 77a-9; *oḳ a. barur* 78b-18; *a. ... ḳol yapmasunlar* 83b-9; *a. ḳoşulurlar irdi* 85a-15, 85a-18; *a. ḳoşulur irdi* 85a-16; *a. ḳoşulup* 85a-19; *a. ni berürüṅgni* 87a-11; *a. Yavlı at ḳoyġanları* 88a-13; *a. ... Ḳanlı Yavlı tidiler* 88b-7; *pādişāhlıḳnı a. berip* 89a-13; *a. tapşurup* 90a-3; *a. yıġıldı* 90a-7; *a. hem aytdılar* 92a-8; *a. tāb keltüre bilmey* 94b-1; *a. Şāh Melik laḳab ḳoyup* 94b-3; *a. tābiʿ boldılar*

Türk Dilleri Kütüphanesi

98a-13, 98a-14; *a. Kütler dirler* 103b-8; *a. Barçınnıŋ Kök Käşäne dir* 106a-4

anı < **an+ı* onu: *a. peyġamber ḳıldı* 68a-5; *a. alıp yedi irse* 69b-3; *a. Uluġ taġ ve Kiçik taġ diy tururlar* 70a-8; *a. ırım itip* 70b-16; *a. her kim işidse* 71a-2; *a. bar bilgil* 71a-9; *a. ḳabūl ḳılmadı* 71a-10; *a. köp siver irdi* 71b-10; *a. köp sive turur tidi* 72a-1; *a. Çin Maçin dirler* 73a-1; *a. yasaġan kişini* 73a-8; *a. alıp* 76a-10; *a. taḳı aldı* 76b-9; *a. şundaġ ḳoyġıl* 77b-17; *a. buzuşup* 78b-11; *a. pādişāh ḳılsunlar* 79a-1; *a. vezīr ḳılıp* 79a-11; *a. ḳılayın* 79b-4; *a. Sorḫı diy tururlar* 80b-13; *Bayat a. toġradı* 81a-13; *a. Sorḫı diy tururlar* 81a-14; *Ḳara İvli a. toġradı* 81a-15; *Yasır a. toġradı* 81b-1; *Döger a. toġradı* 81b-2; *Ḳızıḳ a. toġradı* 81b-4; *Ḳarḳın a. toġradı* 81b-6; *Beçene a. toġradı* 81b-8; *Çepni a. toġradı* 81b-10; *Eymür a. toġradı* 81b-12; *Üregir a. toġradı* 81b-14; *Bügdüz a. toġradı* 81b-16; *a. yıḳar* 82b-13; *a. saḳlamaḳnı* 82b-15; *a. yarġu ḳılsa* 83b-8; *a. pādişāh köterdi* 84b-5; *a. aytalıŋ* 85a-9; *a. ḳılġıl* 87b-9; *a. urayın tip* 88a-17; *a. ... alıp keldi* 89b-13; *a. ḫān köterdiler* 90a-15; *a. ḫān ḳıldılar* 94a-4, 94a-7, 94a-9, 94a-13; *a. oġul ḳıldı* 90a-14;*a. pādişāh köterdiler* 94b-11; *a. işitip* 94b-16; *a. aytayın* 95a-9; *a. çaḳırtıp aytdı* 95b-2; *a. Ṭuġrul onbigi dirler irdi* 95b-16; *a. yaġı olca ḳılıp* 97b-1; *a. bitip turur* 99a-2; *İt Beçene körüp a.* 99a-17; *a. ḳayta aldı* 101a-6; *a. özige oġul ḳılıp* 102a-3; *men a. ... sançtım* 104a-10; *a. Ebu'l-ḫān Türkmeni işitip* 105a-2; *a. biz sizge bereliŋ* 105a-15

anıŋ < **an+ıŋ* onun: *a. .... āḫiri yoḳ* 65a-1; *a. ṣıfatını bitise* 65a-9; *a. yārān ve oġlanlarıġa* 65a-12; *a. içinde* 66a-4; *a. ṣevābı* 66a-8;*a. üçün* 67a-11, 67a-13, 69b-4, 71a-6, 72a-1, 73a-7, 73b-12, 74a-6, 78b-17, 83b-14, 85b-9, 86b-17, 86b-18, 87b-6, 91a-10, 93b-6, 99a-4, 104b-2, 105b-11; *a. üçün kim* 65b-15, 66b-4, 70a-16, 71a-4, 82a-8, 91b-19, 98b-11; *a. birlen* 71a-16, 100a-7;*a. hem ʿömri* 68a-13; *a. sözindin* 69a-9, 86a-11; *a. ikiz oġlı boldı* 70a-1; *a. atı* 71a-9; *a. buyurġanındın* 71a-9; *a. pādişāhınıŋ* 73a-18; *a. üstine* 73a-19; *a. neslindin tururlar* 74a-3; *a. pāy-ı taḫtı* 74a-8; *a. zamānında* 74b-13, 89b-1; *a. ... pādişāhı bar irdi* 76b-5; *a. ... atı* 76b-5; *a. ḳatıġa* 76b-11, 100a-6; *a. vaṣfında* 78b-6; *a. sözine* 79a-11; *a. aldında* 81a-10; *a. ülüşi* 81a-11; *a. keŋeş bigleri* 84b-7; *a. oġlı* 84b-8, 94a-3, 97a-7; *a. ḳaysı birini* 85b-16; *a. maʿnāsı*

Türk Dilleri Kütüphanesi

86a-6; *a. maṣlaḥatı birlen* 87b-2; *a. uçındın* 88b-1; *a. yüzige* 89b-15; *a. ḳılġan yamanlıḳlarınıŋ* 93a-10; *a. ornıġa* 95b-6; *a. bir oġlı* 97a-10; *a. ḥesābını* 98a-3; *a. oġlanları* 98a-9, 101b-11, 102a-6; *a. atası Benām Ġāzī* 98b-6; *a. atası Ḳaraç* 98b-6; *a. atası İnal Ġāzī* 98b-7; *a. atası Ḳılal Ġāzī* 98b-7; *a. atası SüleymanĠāzī* 98b-7; *a. atası Ḥaydār Ġāzī* 98b-8; *a. atası Ötküzli Oruṣ* 98b-8; *a. atası Ata* 98b-9; *a. atası Ender* 98b-9; *a. atası Enkeş* 98b-9; *a. atası Ḳazan Alp* 98b-9; *a. atası Salur* 98b-10; *a. atası Taġ Ḫān* 98b-10; *a. atası Timür* 98b-10; *a. atası Oġuz Ḫān* 98b-11; *a. ḳatında* 99a-7, 103b-12; *a. atlanġanın* 100a-11; *a. üç oġlı* 100b-15; *a. nesli tururlar* 102a-4; *a. oġlanlarıġa* 103b-17; *a. oġlanlarına* 104a-17; *a. içinde* 104b-11; *a. zamānıda* 105a-1; *a. yarını* 105b-2; *a. ḳabri* 106a-3

anlar < **an+lar* onlar: *a. birlen uruşdı* 73a-10; *a. ... zabṭ ḳılabilmesler* 67a-1; *a. kāfir* 71b-6; *a. kelip* 72b-1; *a. ... ḳoşula tururlar* 76a-14; *a. içip yiy tursunlar* 80a-6; *a. aytdılar* 91b-6; *a. pādişāhlıḳ ḳıla bilmey* 97a-17; *a. tilep aldılar* 102b-3; *a. Ḫızır Çoranıŋ neslindin tururlar* 103b-9; *a. ʿAlī Çoranıŋ neslindin tururlar* 103b-14; *a. hem ikki bölek boldılar* 103b-17; *a. hem* 104b-12; *a. ... berürler irdi* 105b-9; *a.-nıŋ ötünlerini* 65b-15; *a.-nıŋ içlerinde* 66b-7; *a.-nıŋ behiştġa barġanları* 67a-11; *a.-nıŋ barçaları* 72a-12; *a.-nıŋ evveli* 74b-14; *a.-nıŋ aḥvālın* 75b-3; *a.-nıŋ neslindin* 75b-8; *a.-nıŋ hem āḥvāllarıġa* 79b-14; *a.-nıŋ her ikkisini* 82a-6; *a.-nıŋ zamānında* 85a-3; *a.-nıŋ içinde* 96a-16; *a.-nıŋ neçük kelgenlerini* 96b-16; *a.-nıŋ ḫānlarınıŋ* 100a-5; *a.-nıŋ barçası* 103b-3; *a.-nıŋ yurtlarınıŋ* 103b-5; *a.-nıŋ barçasıġa* 103b-12; *a.-nıŋ yurtlarınıŋ yoḳḳarısı* 105a-6; *a.-nıŋ birisi* 105b-16; *a.-nı köp çapduḳ* 66a-1; *a.-nı sivmegenimniŋ sebebi* 71b-6; *a.-nı Ḳara Ḫāndın ayrılur tip* 72a-11; *a.-nı sordı* 75b-2; *a.-nı beyān ḳılalıŋ* 81a-5; *a.-nı kördiler* 86a-4; *a.-nı sözge yupatıp* 95a-11; *a.-nı Ḳara Taşlı diy tururlar* 96b-5; *a.-nı Yaycı diy tururlar* 101b-3; *a.-nı Taġ Saḳarı diy tururlar* 105b-10; *a.-ġa Uyġur at ḳoydılar* 72a-13; *a.-ġa Uyġur tidi* 72b-2; *a.-ġa koşulur irdi* 72b-12; *a.-ġa at ḳoyup* 80b-15; *a.-ġa Ḫızır ili tidiler* 103b-8; *a.-ġa Tiveciler tidiler* 104b-15; *a.-dın bir ḳız alıp* 101b-14; *a.-dın ... sorsa* 103b-6; *a.-dın ... peydā boldı* 105a-8

ant ant, yemin < ET *ant*: *a. içtiler kim* 83b-20; *a. içip* 88a-8; *a.*

Türk Dilleri Kütüphanesi

berip 71b-5

Anuş özel ad (Şit'in oğlu, Kenan'ın babası): *oġlı A.-nı* 67b-4; *A. ... ʿamel ḳılıp* 67b-5; *A. taḳı ölerinde* 67b-7; *A.-nıñ maʿnāsı* 67b-7

añga < **an+ga* ona: *a. ḳız bermedi* 104a-13; *a. ḳız berdi* 104a-15

añgla- anlamak < ET *añgla-* < *añg* "zihin, anlayış, akıl": *ey a.-ġuçı yigitler* 82a-2

ʿar < عر *ʿarr* Ar. utanma: *ḳıldı ʿā.* 78b-2

ara ara, arasında < ET *ara* < AT **hāra*::*a.-da yörüp* 89b-9; ... *Tibetniñ a.-sı* 76b-12; *ʿAbbās oġlanlarınıñ a.-sı* 85a-4; ... *İnelniñ a.-sı* 85a-6; *Ögürcıḳnıñ a.-sı* 98b-14; ... *Ṭāyifniñ a.-sında* 67a-6; *Ḫıṭaynıñ a.-sında* 73a-15; *ikki sunıñ a.-sında* 73b-2; *ikki sunıñ a.-sında* 73b-7; ... *Tin suyınıñ a.-sında* 74b-6; ... *İnel Ḫānnıñ a.-sında* 84b-16; *bu ikki ilniñ a.-sında* 85b-8; *Mervniñ a.-sındaḳı* 94b-6; *her ḳaysısınıñ a.-sında* 99a-3; *Ögürcıḳnıñ a.-sında* 99a-5

ʿArab Arap < Ar. عرب: *ʿA. tili turur* 67a-8; *ʿA.tirini Ādem dir* 67a-9; *ʿA. ʿAcem raʿiyyetler* 99b-8; *ʿA. tili turur* 71a-4; *ʿA. tilini işitken irmes* 71a-4; *ʿA. mülukū't-ṭavāyif dir* 77b-9, → *Ürgençī ʿArab Muḥammed Ḫān*

araba araba: *barça a. yasap* 73a-5; a.-nı yasadı 73a-5; *a.-ġa ḳanḳ at ḳoydılar* 73a-6

ʿArabī Arapça < Ar. عربی: *ʿA. luġatlarnı ḳoşup tururlar* 66b-1; *ʿA. kitāblarını oḳup* 102b-13; *ʿA. mes'elelerni* 102b-14

ʿaraḳ rakı < Ar. عرق *ʿirḳ*: *toḳḳuzıġa ʿa.* 78b-3; *ʿa. tolturtdı* 80a-4; *ʿa. birlen* 86b-9

aran < ET (Uyg.) *aran* ağıl, ahır (*Açk*'a bk.): *a. tikmek üçün* 105b-3

arġamçi ip, urgan, halat < Mo.*argamci* (*Açk*'a bk.): *yüz ḳulaç a.* 105b-8

arı- yorulmak, zayıf düşmek < ET *ar-* < AT **hār-*(*Açk*'a bk.):*a.-ġan ve açġan* 76a-3

Arıḳlı (özel ad) İrek'in oğlu: *A. atlı* 101a-15; *A.-nıñ oġlanları* 101a-15

ʿāriyet ödünç < Ar. عاریت: *ʿā. tapşurup irdiler* 87a-16

arḳa 1. destek, yardım < ET (Uyg.) *arka*: (*Açk*'a bk.):*arḳa bol-* destek olmak, yardımcı olmak: *a. b.-salar* 83b-10, *a. b.-ġan kişini* 83b-11; **2.** sırt, arka: *ḳoynıñ başın ve a.-sın* 81a-7; *a.-sına ḳılıç birlen çapıp* 83b-11; *arḳa ber-* güvenmek: *a. b.-ip* 75b-11; **3.** arka, kuzey: *a. ṭarafıġa* 90b-5; *a. ṭarafından* 74b-16; **4.** nesil, soy sop: *üç a.* 84b-9; *beş altı a.* 86a-2; *ḳırḳ a.* 99a-6; *ikki yüz a.* 99a-6; *on altı a.* 98b-15; *altı a.* 99a-9; *köp a.* 105a-8; *beş altı a.-ġaça* 85b-7; *ottuz beş a.-da* 98a-

Türk Dilleri Kütüphanesi

10; *onaltı a.-da* 98b-4; *yettilençi a.-da* 99a-9; *altı a.-da* 99a-13; *on a.-ları ötkünçe* 85b-21

arḳıt sıra sıra; arka arkaya (*Açk*'a bk.) *a. a. ḳırlarġa* 100a-16

Arlan özel ad (Dip Bakuy Han'ın Yazır halkından olan beylerinden birinin adı) (*Açk*'a bk.): *Alan ve A.* 84b-2

Arlat Çağataylar arasındaki dört ulustan biri (*Açk*'a bk.): *A. tigen urugındın* 104a-7

Arsarı Bay Kul Hacı'nın oğlu: *Ḳul Ḥācı oġlı A. B.* 100b-15

Arslan (Ḫān) I özel ad (Kozı Tegin'in oğlu): *A. ... olturup* 92b-14; *A. barıp* 92b-16; *A. Ḫ. aytdı* 93a-12; *A. Ḫ. yetmiş yıl pādişāhlıḳ ḳılıp* 94a-1; *A.-nıng̃ ḫān bolġanınıng̃ ẕikri* 92b-13; *A.Ḫ.-nıng̃ oġlı* 94a-3; *oġlı A.-nı* 92b-12

Arslan (Ḫān) II özel ad (Tugurmış'ın küçük oğlu): *kiçisiniñ̃ atı A.* 95b-15; *A.-nı ḫān ḳıldılar* 97a-6

Arslan (Ḫān) III özel ad (Asilzade'nin oğlu): *A. oġlı Serengniñ̃* 97b-6; *A. tip* 97a-11; *A.Ḫ.-nıng̃ ölgenin* 97a-16; *A.Ḫ.-nıng̃ ordasın* 97a-18; *A.-nı ḫān ḳıldılar* 97a-11

Arslan → *Alp Arslan, Ḳara Alp Arslan, Ḳılıç Arslan*

art art, arka < ET (Uyg.) *art* < AT **hārt*: *a. öñgüme* 100a-17; *aldın a.-ın yıġdı* 73b-3; *kürüldeşip a.-ımdın* 100b-1

art- artmak, çoğalmak < ET (Uyg.) *art-*: *a.-ḳan esīrlerni* 85b-1

artuḳ artık, fazla < ET *artuḳ* < *art-* 'artmak, çoğalmak': *seksendin a. kişi* 68a-16; *ay kündin a.* 70a-11; *a. boldı* 90b-1.

aruḳ yorgun, zayıf düşmüş < ET (Uyg.) *aruḳ*: *aç a.* 103b-4; *köp aç ve a.* 105a-12

ʿarż < Ar. عرض sunma: *ʿa. ol kim* 85b-12; *ʿarẓ ḳıl-* sunmak, arz etmek: *ʿa. ḳ.-dı-kim* 102b-12; *ʿa. ḳ.-dılar* 65b-11; *ʿa. ḳ.-dılar* 96b-12; *ʿa. ḳ.! tidi* 71a-15; *ʿa. ḳ.-alı* 93a-7

Aṣīlzāde Arslan'ın oğlu (*Açk*'a bk.): *A.-ni ḫān ḳıldılar* 97a-7

ʿāṣī < Ar. عاصى asi, isyankâr: *ʿāṣī bol-* asi olmak: *ʿā. b.-urlar* 67a-2

aṣl < Ar. اصل esas, asıl: *a. ḫātūnlarıdın* 82a-5; *a.-ı omaḳ turur* 82a-14; *a.-ı mundaḳ turur* 101b-12; *a.-ıge tarta turur* 93a-9

āsmān < Far. آسمان gök, gökyüzü: *ā.-dın yamġur yaġdı* 68b-4; *kök a.-dın* 99b-3

asra- beslemek, büyütmek, yetiştirmek < Mo. *asara-*: *yaḫşı a.-p turur* 87b-12

asru çok, fazla < KB *aşru*: *a.-nı öpüp bolup turur* 93a-6

aş yemek, aş < ET *aş* < AT **āş*: *a. yegendin soñ̃* 87b-4; *ol a. turur* 90b-11; *aş ber-* yemek vermek: *a. b.-di* 71b-12; *aş ḳıl-* yemek

Türk Dilleri Kütüphanesi

yapmak: *a. ḳ.-ġalı* 90b-7; *a.-nıñg esbābı* 90b-7; *bu a.-nıñg atı* 90b-9; *a.-nı ve sunı* 65a-3; *a.-nı tiley turur* 90b-6; *a.-ḳa tuz salmaḳnı* 69b-4; *a.-ıñg tamām bolmadı* 87a-8; *a.-ın aşap* 86a-18; *ölük a.-ını berip* 86b-6; *türlük a.-larnı ḳoşup* 78a-9; *a.-larını aşap* 69b-8

aş- aşmak < ET *aş-* < AT **āş-*: *balḳan a.-dum* 100b-4; *a.-ıp bardum* 100a-18

aşa- yemek < ET (Uyg.) *aşa-* < *aş+a-*: *aşlarını a.-p* 69b-8; *aşın a.-p* 86a-18

ʿāşıḳ < Ar. عاشق âşık: *men sanġa ʿā. men* 91b-1; *ʿāşıḳ bol-* âşık olmak: *ʿā. b.-up* 91b-18

āşkāre < Far. آشکاره açık, belli, aşikar: *āşkāre bol-* açığa çıkmak: *sırrım ā. b.-ur* 71b-4

aşlı aşı olan < *aş+lı*: *a. timek bolur* 83a-4

aşlıḳ yemeklik < *aş+lıḳ*: *hem ni çaḳlı a.* 105b-2

aşuḳlı aşık kemiği olan, aşık kemikli < *aşuḳ+lı* < MK *aşuḳ* (*Açk*'a bk.): *saġ a. iliki* 81a-12; *sol a. yilikni* 81b-11

aṭ at < ET *at*: *ḳırḳ bir a.-nıñg* 99b-1; *a.-dın tüşüp olturdı* 101b-18;

at at < ET *at*:*a. birlen* 80a-1; *a. aldına alıp* 97a-19; *a. tutup olturdı* 82a-13; *a.-dın yıḳılıp* 84b-4; *ḳır a.-ımda* 100a-17; *a.-ların tutup* 81a-5; *Sorḳı a.-ların tutdı* 81a-13; *Lala a.-ların tutdı* 81a-15; *Ḳumı a.-ların tutdı* 81b-1; *Mürdeşuy a.-ların tutdı* 81b-3; *Torumçı a.-ların tutdı* 81b-5; *Ḳaraçıḳ a.-ların tutdı* 81b-6; *Ḳazġurt a.-ların tutdı* 81b-9; *Ḳanḳlı a.-ların tutdı* 81b-10; *Ḳalaç a.-ların tutdı* 81b-12; *Teken a.-ların tutdı* 81b-14; *Ḳarlıḳ a.-ların tutdı* 81b-16; *Ḳıpçaḳ a.-ların tutdı* 81b-16

at ad, isim < ET *at* < AT **āt*: *mundın yaḫşı a. bolur mu*? 70b-14; *at ber-* "ad vermek, adlandırmak": *faḳīrġa a. ... berip* 76a-11; *at ḳoy-* "adlandırmak, ad vermek, ad koymak": *ni a. ḳ.-ar siz* 70b-8; *a. ḳ.-up turur men* 87a-1; *a. ḳ.-duḳ* 66a-15, 86b-17; *a. ḳ.-dılar* 72a-14, 73a-6, 86a-6, 94b-14; *a. ḳ.-ġıl* 86b-13, 86b-15; *mundın yaḫşıraḳ a. ḳ.-ġıl* ; 86b-15; *a. ḳ.-up* 80b-15, 102b-16; *a. ḳ.-ġan kişileri* 82a-10; *a. ḳ.-ġanı* 79a-7; *a. ḳ.-ġanları* 88a-13; *a. ḳ.-ġanlarınıñg ẕikri* 88a-14; *a. ḳ.-maslar irdi* 70b-5; *at ḳoyul-* "adlandırılmak": *a. ḳ.-ġanınıñg ẕikri* 84b-11; *at köter-* "ün yapmak": *a. k.-gen* 91a-8; *at sal-* "adı yayılmak, ün yapmak": *a. s.-dılar* 96a-11; *meniñg a.-ım* 70b-10; *a.-ım turur Oġuz* 70b-11; *siniñg a.-ıñg* 90a-2; *oġlınıñg a.-ı* 68a-4, 101a-4; *uluġınıñg a.-ı* 70a-5, 89b-6, 90b-11, 97a-13; *anıñg a.-ı* 71a-9; *a.-ı da yoḳ irdi* 73a-6; *pādişāhınıñg a.-ı* 74b-17, 75b-10; *a.-ı Muḥammed* 76a-15;

Türk Dilleri Kütüphanesi

uluġ şehriniñg a.-ı 76b-5; *andın kiçikiniñg a.-ı* 80a-10, 80a-11, 80a-12; *uluġ oġlınıñg a.-ı* 80a-10, 80a-14, 80a-16, 80b-2, 80b-3, 80b-6, 86a-13, 95b-14, 103a-11; *kiçikiniñg a.-ı* 86a-14, 89b-6, 97a-13; *bu aşnıñg a.-ı* 90b-10; *munıñg a.-ı* 86b-14; *ikkinçisiniñg a.-ı* 90b-12; *üçünçisiniñg a.-ı* 90b-12; *atasınıñg a.-ı* 95b-7; *ortançısınıñg a.-ı* 95b-14; *kiçisiniñg a.-ı* 95b-15; *a.-ı ḳanı?* 98b-17; *biriniñg a.-ı* 70a-2; 100b-13, 100b-17; *yigirmi kişiniñg a.-ı* 99a-4; *anlarnıñg ḫānlarınıñg a.-ı* 100a-5; *biriniñg a.-ı Özli Timür* Kon. 1243; *biriniñg a.-ı Ḳutlı Timür Kon. 1243; ḫātūnınıñg a.-ı 101a-4; ikkinçi oġlınıñg a.-ı* 103a-12; *üçünçi oġlınıñg a.-ı* 103a-12; *törtünçi oġlınıñg a.-ı* 103a-13; *Türkmen a.-ın köterip* 65b-12; *a.-ın Ḳıpçaḳ ḳoydılar* 73b-13; *a.-ın ḳoyup irdi* 84a-13; *uluġ atasınıñg a.-ın* 97a-11; *a.-ını Sus ḳoydı* 67b-13; *özi a.-ını ayta turur* 70b-13; *a.-ını Oġuz ḳoydılar* 70b-14; *öziniñg a.-ını sala turur* 71a-6; *anıñg pādişāhınıñg a.-ını* 73a-18; *a.-ını Ḳıpçaḳ ḳoydı* 73b-11; *a.-ını Yavlı ḳoydılar* 88a-15; *bu oġlannıñg a.-ını* 88b-5; *a.-ını Ḳara ḳoydılar* 90a-12; *a.-ını Suvar ḳoyup* 92b-17; *a.-ını İrek ḳoydılar* 101a-13; *İtniñg a.-ını* 101a-14; *a.-ını Burḳas ḳoydı* 102a-3; *öz a.-ıġa* 76b-9; *sevdāgerniñg a.-ıġa* 77a-11; *sizlerniñg a.-ıñgız* 78b-12; *siziñg a.-ıñgızġa* 77a-15; *oġlanlarınıñg a.-ları* 69a-5; *a.-ları bular turur kim* 81a-1; *a.-ları bu turur* 100b-11; *a.-ları bu turur* Kon. 1244, 1246; *nebireleriniñg a.-larınıñg ẕikri* 80a-6; *a.-larınıñg maʿnāsı* 82b-2; *a.-larınıñg maʿnālarını* 82b-5; *a.-ların tutup* 77a-4; *a.-ların bitip* 83b-20, 84a-3; *a.-larını aytalıñg* 80b-8/9; *a.-larını nāmede bitiy tururlar* 80b-16; *barçasınıñg a.-larını* 82a-11; *ḳuşlarınıñg a.-larını* 82b-6; *oġlanlarnıñg a.-larını* 80a-8; *a.-larımız ve tivelerimiz* 75b-6

at- atmak, fırlatmak < ET (Uyg.) *at-*: *çapıp a.-dılar* 80a-1; *a.-ḳan ve çapḳan* 78b-9; *kim a.-ġanın bilmediler* 72b-6; *tañg a.-ġandın soñg* 91b-13; *a.-ḳuçı yigit irdi* 77a-1

at-be-at ad ad, adlarını tet tek sayarak: *a. ... bilmey turur miz* 85a-7

Ata özel ad: *anıñg atası A.* 98b-10

Ata → *Ḳayı Ḳorḳut Ata, Ḳorḳut (Ata)*

ata baba, ata < ET (Uyg.) *ata*: *a. birlen* 78b-7; *a. anasınıñg* 87b-17; *a.-ġa ... ḳıldılar yarlıḳ* 78b-8; *a. a.-dın* 76b-6; *a.-m ... alıp berdi* 71b-5, *a.-m çerik tartıp* 72a-8; *a.-m ornıġa* 79b-3; *uluġ a.-m* 88b-10; *a.-m Tumannı* 88b-

Türk Dilleri Kütüphanesi

11; *a.-m ḫātūnnı ni ḳılur irdi* 92a-1; *a.-mnıñ vezīri* 87b-15; *a.-mnıñ bolsañ* 91b-19; *a.-mnı tigen* 72a-9; *a.-mġa barıñ* 72a-9; *a.-mġa keñ eş bere turġan irdiñiz* 79b-3; *a.-mġa alıp berdim* 91b-18; *a.-mġa men alıp berip irdim* 92a-12; *imdi a.-msız* 79b-3; *a.-ñ ... ḳoyup kitdi* 79a-13; *a.-ñ öldi* 87b-11; *hem a.-ñ turur* 87b-11; *a.-ñ ölüp* 89a-3; *a.-ñ nādānlıḳ ḳılıp* 89b-15; *a.-ñġa tapşurmaḳ kerek* 88b-15; *a.-ñdın sanġa mirāṯ ḳalġan turur* 87a-15; *a.-sı ve anası yoḳ* 65a-2; *a.-sı ... ʿamel ḳılıp* 67b-5; *a.-sı teg* 67b-6, 84a-9; *a.-sı yörgen yolda yörüp* 67b-9; *a.-sı ornında olturdı* 68a-9; *a.-sı barġan yerge bardı* 68a-10; *a.-sı yerinde* 68a-11, 84a-5, 97a-12; *a.-sı kitken yolġa* 68a-12; *a.-sı ornında olturdı* 68a-13; *a.-sı kiyinindin kitdi* 69b-8; *a.-sı yolındın* 69b-14; *a.-sı ḳarı bolġandın soñ* 70a-2; *a.-sı müsülmān bolġanın eşidse* 70b-3; *a.-sı öltürür irdi* 70b-4; *Moġolnıñ hīç a.-sı* 71a-4; *a.-sı Or Ḫānnıñ ḳızını ...* 71b-9; *a.-sı taḫtında* 72b-6, 79a-9, 87a-4, 92b-9, 92b-14, 94a-11, 104b-6; *munıñ a.-sı* 73b-10; *a.-sı ḫizmetiġa bardı* 74b-2; *a.-sı bergen illerniñ* 74b-9; *a.-sı ḫizmetiġa keldiler* 75a-12; *Sulṭān Maḥmūd Ġaznevīniñ a.-sı* 85b-4; *a.-sı kiyinindin* 94a-7; *a.-sı ḳatıġa ḳaçtı* 94b-16; *Sulṭān Sancar Māzīniñ a.-sı* 96b-9; *a.-sı kiyinindin kitti* 97b-8; *a.-sı Ḳara Ġāzī Big* 98b-5; *anıñ a.-sı Benām Ġāzī* 98b-6; *anıñ a.-sı Ḳaraç* 98b-6; *anıñ a.-sı İnel Ġāzī* 98b-7; *anıñ a.-sı Ḳılal Ġāzī* 98b-7; *anıñ a.-sı Süleyman Ġāzī* 98b-7; *anıñ a.-sı Ḫaydār Ġāzī* 98b-8; *anıñ a.-sı Ötküzli Oruş* 98b-8; *anıñ a.-sı Ender* 98b-9;*anıñ a.-sı Enkeş* 98b-9; *anıñ a.-sı Ḳazan Alp* 98b-9; *anıñ a.-sı Taġ Ḫān* 98b-10; *anıñ a.-sı Timür* 98b-10; *anıñ a.-sı Salur* 98b-10; *anıñ a.-sı Oġuz Ḫān* 98b-11; *uluġ a.-sınıñ şerīʿatıġa* 67b-5; *a.-sınıñ ḥükmi birlen* 69a-2; *a.-sınıñ inisi* 71b-2; *a.-sınıñ ḳılġanıġa* 80a-2; *a.-sınıñ taḫtını* 87b-7; *a.-sınıñ yurtını* 90a-3; *a.-sınıñ yurtında* 90a-6; *a.-sınıñ atı* 95b-7; *uluġ a.-sınıñ atın* 97a-10; *a.-sını ... seyrge alıp çıḳdı* 91a-1; *a.-sın köreyin tip* 91a-13; *a.-sıġa aytdı* 71b-9; *Ḳozı Tekin a.-sıġa ...* 90b-18; *meni a.-sıġa ... alıp bere turur* 91a-11; *a.-sındın soñ* 69a-10; *a.-sındın ḳalġan* 90a-2; *a.-mız taḫtında* 65b-3; *uluġ a.-mız* 105a-16; *uluġ a.-ları* 84a-12; *a.-ları yürgen yoldın* 94a-9; *Ögürcıḳnıñ a.-ları* 99a-1; *uluġ a.-larınıñ* 94a-11; *uluġ a.-larınıñ* 97a-9; *a.-larınıñ ve inilerinin* 98a-16; *ötken a.-*

Türk Dilleri Kütüphanesi

larınıng 98b-16; *a.-larını sanap* 98a-10; *a.-larındın vilayetleri il ulusları köp boldı* 69b-16; *barça ötken a.-larındın* 90b-1; *uluġ a.-larımız* 96b-13

Atıl Volga ırmağı (krş. Etil) (*Açk*'a bk.): *A. birlen* 74b-6; *A. ve Yayıḳ* 69a-3; *A. suyını keçip* 100a-4; *A. suyınıng yaḳasında* 102b-6; *A. suyınıng yaḳasında* 104b-5

atlan- ata binmek < *at+la-n-*: *ikkinçi yılı a.-dı* 76a-2; *işitip a.-dı* 97a-18; *işitip a.-dı* 100a-11; *a.-ıp ... alıp turdılar* 96a-9; *a.-ıp bardı* 73a-19; *a.-ıp barıp* 75a-3; *köp çerik birlen a.-ıp* 103a-5; *anıng a.-ġanın* 100a-11

atlı adlı, isimli, adında < ET *atlıġ* < AT **ātlıġ*, krş. *atlıḳ*: *Şeyṣ a. oġlıġa* 67a-14; *Ḫām a. oġlını* 68b-11; *Sām a. oġlını* 68b-12; *Yāfeṯ a. oġlını* 68b-13; *Ḳutbe'd-din a.* 76b-1; *Bihār a.* 76b-2; *Ulaş a. tidiler* 84a-16; *Ḳozı Yavı a. oġlı* 84b-5; *Ḳozı Yavı a. oġlını* 84b-6; *Toymaduḳ a.* 85b-10; *Bügdüz a.* 86a-17; *Dönge a.* 86a-17; *İrki a.* 86b-1; *Ayna a.* 88a-2; *Buġra a. oġlı* 90a-17; *Babür a. ḫātūnı* 90b-15; *Şıban a.* 94a-9; *Buran a.* 94a-13; *Ṭuġurmış a.* 95b-7; *Ḳaraşıt a.* 97a-15; *Ögürcıḳ a.* 98b-3; *Enkeş a.* 101a-4; *Toymaduḳ a.* 101a-6; *Arıḳlı a.* 101a-15; *Ḳusar a.* 101b-4; *Ḫurşīd a.* 101b-7; *Isıḳ İsmaʿīl a.* 101b-17; *Ayaz a.* 102a-12; *Şeref a.* 102b-10; *Mama a.* 103a-3; *Ḫalīl a.* 105a-8

aṭlı, *atlı* atlı, atı olan < ET *atlıġ* (krş. *atlıḳ*): *ala a.* 83a-12; *bir kök a.* 104a-4

atlıḳ adlı, isimli, adında < ET *atlıġ* < AT **ātlıġ*: *Lektūnī a.* 76b-8; *Irḳıl Ḫᵛāce a.* 79a-9; *Ḳılıç Arslan a.* 94b-3

atlıḳ atlı: *a. kişi* 76b-12; *bir a. yörür* 76b-13; *on mıng a.* 76b-14

av av < ET (Uyg.) *av*: *a. avlamaḳḳa* 78a-2; *a. avlap* 84b-3; *ol a.-nıng itlerine* 78a-8; *köp a.-nı ḫan aldıġa keltürdiler* 78a-7; *köp a.-nı keltürdiler* 78a-8; *Oġuz Ḫān a.-ġa çıḳıp* 71b-1; *a.-ġa çıḳıp* 69b-1; *a.-ġa kitdi* 71b-11; *a.-ġa çıḳar men* 72a-5; *a.-ġa çıḳıng* 90b-19; *a.-ġa ve seyrge* 91a-1; *a.-ġa barıp irdi* 91b-11; *a.-ġa kittiler* 93a-17; *a.-da yörgende* 72a-3; *a.-dın keldi* 92a-8; *a.-dın kelür küni* 93b-1; *filān çölning a.-ı* 78a-3

Ava Oğuzların Üçoklar koluna bağlı boyu: *üçünçi A.* 80b-7; *A. Şıban Ḫan başlıḳ* 86a-9; *A.-nıng maʿnāsı* 83a-17; *A.-nı olturtdılar* 81b-16

āvāz < Far. آواز ses, seda: *āvāz ḳıl-* bağırmak: *ā. ḳ.-ur* 73a-8; *ā.-ı çıḳa turur* 91b-14

avla- avlamak < ET (Uyg.) *avla-*: *balıḳ a.-rız tip* 105a-4; *av a.-p* 84b-3; *av a.-maḳḳa* 78a-2

Türk Dilleri Kütüphanesi

Avşar Yıldız Han'ın büyük oğlu, boy adı: *uluġ oġlınıñ atı A.* 80b-2; *A. ilinde* 91a-8; *A. iliniñ ḫānı* 88a-2; *A.-nıñ leşkerin* 88a-6; *A.-nıñ maʿnāsı* 82b-17; *A.-nıñ ḫātūnlarınıñ* 92a-17; *A.-nı olturtdılar* 81b-4

Ay (Ḫān) Oğuz Han'ın oğlu: *Kün ve A.* 78a-1; *atı A. Ḫ.* 80a-10; *A. Ḫ.-nıñ uluġ oġlınıñ atı* 80a-16; *A. Ḫ.-nıñ uluġ oġlı* 81a-16;

ay 1. ay, kamer; < ET (Uyg.)*ay*: *a. kündin artuḳ* 70a-10; **2.** yılın on iki bölümünden her biri: *sekkiz a.* 74a-17; *bir a.* 86b-10, 87a-7; *altı a.* 88a-7; *tört a.* 89a-11; *altı a.* 101a-7; *toḳḳuzlançı a.-da* 74a-18; *altı a.-da* 75a-11; *bir niçe a.-dın soñ* 68b-6, 90a-12

ay- söylemek, demek < ET *ay-*: *tip a.-dı* 70a-13; *at ḳoyup a.-duḳ* 80b-15

ayaġ 1. ayak (krş. *ayaḳ*) < ET *adaḳ*: *kişi a.-ı* 77b-16; *ḳaz a.-ı* 100b-6; *a.-ın ḳoydı* 92a-8; *ikki a.-ın* 92b-4; **2.** aşağı, aşağı taraf; alt kısım: *a.-ı Mışırġaça* 78a-12; *Sir suyınıñ a.-ı* 85a-12; *a.-ı Ḳarı Kiçit irdi* 103b-6; *a.-ı Aḳtam* 103b-15; *a.-ı Esterābādḳaça* 104b-7; *a.-ı Oġurça irdi* 105a-7

ayaḳ 1. ayak (krş.*ayaġ*) < ET *adaḳ*: *a. üstinde* 89a-2; *seniñ a. uçıñda* 93b-13; *hem başdın a.-ġaça* 85a-8; *a.-ınıñ uçında* 93b-8; *ḳolın a.-ın bağlap* 95a-8; **2.** aşağı, aşağı taraf; alt kısım: *Sirniñ a.-ı* 94b-5; *Sir suyınıñ a.-ına* 85b-20; *a.-ına yaḳın* 94a-17; *Murġab suyınıñ a.-ıġaça* 94b-6; *Sir suyınıñ a.-ında* 97a-3

ayaḳ kadeh < ET (Uyg.) *ayaḳ*: *bir a. su* 93b-10; *ḳımızlı a.-nı sundı* 87b-3

ʿayān < Ar. عيان belli, açık, aşikâr: *biliñgler ʿa.* 70b-11

Ayaz özel ad (Uygur Sanklı Sin'in kölesi) (*Açḳ*'a bk.): *A. atlı* 102a-12; *A. ... ġāfil yatġanda* 102a-18; *A. ... kite bilmey* 102b-4; *A.-nıñ oġlanları* 102b-7; *A.-ġa köp rüşvetler berip* 102a-14; *A.-ġa ... hem tigmedi* 102b-2

ʿayblı < Ar. عيب *ʿayb* + Tü. *+lı* kusurlu, ayıplı: *a. ve günāh-kārlarını* 102a-10; *günāh-kār ve ʿa.* 102a-11

ayd- söylemek, demek < ET *ayt-*: *meniñ a.-ġanım* 65a-10

ayıl- ayılmak < MK, KB *aḏıl-*: *esrüklikdin a.-dı irse* 97a-9

Aymaḳ boy ya da halk adı(*Açḳ*'a bk.): *A. iline* 76a-13

aymaḳ oymak < Mo. *aymaḳ* (TMEN I, nr.61): *a. tidiler* 82a-14; *yigirmi tört a.-nıñ* 82a-1

Aymaḳlı boy adı: *Aġar ve A. ili* 101b-10

Ayna (Ḫān) Avşar halkının hanı: *A. atlı* 88a-2; *A. Ḫ. ... çerik tartıp* 88a-4; *A. ḳaçıp* 88a-7; *A. inanıp kelip* 88a-11; *A.-nıñ oġlını* 88a-6, *A.-nı ḳavup* 88a-6; *A.-nı bastı* 88a-6; *A.-ġa kişi*

Türk Dilleri Kütüphanesi

yiberip 88a-8

ayran ayran < MK *ayran*: *ḥavẓlarġa salġan ... ayranıñ* 87a-8

ayrı ayrı < ET (Uyg.) *adrı* < *adır-ı* (OTWF 340): *üç a. ṭamġa* 100b-6

ayrıl- ayrılmak < ET *adrıl-*: *a.-ur men* 102a-14; *a.-ur sen tidi* 95a-5; *Ḳara Ḫāndın a.-ur tip* 72a-12; *oġlanlarınıñ ḳatındın a.-ıp* 103b-16; *biri birindin a.-ur irdi* 72a-16

ayt- söylemek < ET *ayt-*: *anıñ üçün a.-a turur men* 99a-4; *rāst a.-a turur sen* 88b-15; *özi atını a.-a turur* 70b-13; *ḳan ḳılıp a.-a turur* 91b-16; *yaḫşı a.-a turur siz* 89a-7; *bigler a.-a tururlar* 91a-3; *burunraḳ a.-ur tip* 88b-13; *İnel Ḫānnı a.-ur miz* 84b-13; *a.-urlar süt uydı* 72a-15; *taḳı a.-urlar kim* 72a-17; *yartı a.-urlar* 82a-15; *anıñ vaṣfında a.-ıp turur* 78b-6; *a.-ıp turur* 104a-5; *yād ḳılıp a.-ıp turur* 104a-7; *bir bir a.-ıp turur miz* 82a-12; *a.-ıp tururlar kim* 66a-5, 78a-18, 82a-5; 82b-6; 83b-15; 98a-3, 96b-17, 98a-3, 105b-14; *firiştelerge a.-dı-kim* 65b-14; *Hudā-yı Teʿālā a.-dı* 67a-3; *oġlıġa a.-dı-kim* 67a-14; *taḳı a.-dı kim* 68b-2; *üçige hem a.-dı* 68b-14; *özge oġlanlarıġa a.-dı* 69a-8; *biglerige a.-dı* 70b-8; *oġlan a.-dı* 70b-9; *ḳızġa a.-dı* 71a-8; *atasıġa a.-dı* 71b-9; *ḫātūnı a.-dı* 71b-15; *uluġ kelin a.-dı* 71b-16; *ḫān a.-dı* 73b-9; *ol a.-dı* 76a-6; *biglerine baḳıp a.-dı* 77a-2; *yükünip a.-dı kim* 77a-7; *anġa a.-dı* 77a-9; *ol a.-dı* 77a-14; *taḳı a.-dı* 77b-15, 90a-1, 90b-9, 93a-14, 93b-15, 105b-6; *çarlap a.-dı* 78a-2; *oġlanlarıġa a.-dı* 78b-10; *rāzı bolsunlar tip a.-dı* 79a-5; *yalġuz olturġanda a.-dı* 79a-13; *Kün Ḫān a.-dı* 79b-3; *Irḳıl Ḫʷāce a.-dı* 79b-5; *bilgenlerini a.-dı* 84a-20; *kelip a.-dı* 86b-4; *tip a.-dı* 86b-5; *Ḳorḳut Ata a.-dı* 86b-15; *Ḳorḳutġa a.-dı* 87b-1; *bir kişidin a.-dı* 87b-1; *Köl İrki a.-dı* 87b-4; *olturtup a.-dı* 87b-11; *Tuman a.-dı* 87b-15, 88b-5, 89a-6; *kişi yiberip a.-dı kim ...* 88a-8; *barçasın a.-dı* 88a-11; *baḳıp a.-dı* 88b-10; *başın köterip a.-dı* 88b-13; *Tuman Ḫānġa a.-dı* 89a-3; *yüzige baḳıp a.-dı* 89a-9; *anıñ yüzige baḳıp a.-dı* 89b-15; *ḫān a.-dı* 90b-5; *tigen vaḳtda a.-dı* 91a-3; *ḫān a.-dı* 91a-4; *Ḳozı Tekinge a.-dı* 91a-19; *Ḳozı Tekin a.-dı* 91b-3; *Ḳozı Tekin Ḫān a.-dı* 91b-18; *ḫānım a.-dı* 92a-4; *körgenin ve işitkenin a.-dı* 92a-11; *Ḳozı Tekinġa a.-dı* 92b-1; *beglerige baḳıp a.-dı* 93a-5; *Arslan Ḫān a.-dı* 93a-12; *Ḳozıcıġa a.-dı* 94b-8; *Ḳozıcıġa a.-dı* 94b-8 *ḫān a.-dı* 95a-3; *Ḳozıcı a.-dı* 95a-4; *ʿAli Ḫān a.-dı* 95a-6; *Ḳozıcı a.-dı* 95a-7;

Türk Dilleri Kütüphanesi

çaḳırtıp a.-dı 95b-2; *olturdı taḳı a.-dı* 95b-4; *Miran Kāhinġa a.-dı* 95b-11; *Ṭuġrul Ḳuzıcıġa a.-dı* 96a-3; *rāstını a.-dı* 96a-5; *Çaçaḳlı a.-dı* 101a-9; *neçük ki a.-tuḳ* 84b-12; *oġlanlarınıŋ nesillerini a.-tuḳ* 101b-9; *firişteler a.-dılar* 67a-1; *taḳı a.-dılar kim* 70b-13, 70b-15, 83b-6; *ırım itip a.-dılar kim* 70b-16; *Ḳara Ḫānġa a.-dılar kim* 71a-13; *sordı irse a.-dılar kim* 75b-4, 102a-15; *barça ḫalḳ a.-dılar kim* 83b-3; *tip a.-dılar* 84a-16; *Ḳorḳutġa a.-dılar* 86b-13, 87b-8; *ḫalḳ a.-dılar* 86b-14; *İrkiġa a.-dılar* 87a-7; *Tumanġa a.-dılar* 89a-12; *anlar a.-dılar* 91b-6; *anġa hem a.-dılar* 92a-9; *çaḳırıp a.-dılar* 92a-9; *bigler a.-dılar* 93a-6; *ḫalvet bolġanda a.-dılar* 93a-7; *Suvarġa a.-dılar* 93b-4; *ḫānġa a.-dılar kim* 104b-8; *kelip a.-dılar kim* 105a-11; *olturup a.-dılar kim* 105a-16; *teŋrim buyursa a.-ḳum turur* 96b-16; *bir bir a.-ġumız turur* 84b-14; *anıŋ ḳaysı birini a.-ayın* 85b-16; *ʿöẕr a.-ayın* 95a-8; *anı a.-ayın* 95a-9; *öziniŋ oḫşarını a.-ḳıl* 95a-7; *sözniŋ rāstını a.-ġıl* 96a-3; *bir bir a.-alıŋ* 65b-13; *atlarını a.-alıŋ* 80a-8; *atlarını a.-alıŋ* 80b-10; *az a.-alı* 84b-17; *anı a.-alıŋ* 85a-9; *ḳaysı birin a.-alı* 93a-10; *ni ḳılġanın a.-alı* 95a-16; *özge sözni a.-alıŋ* 95b-7; *Şāh Melikni a.-alıŋ* 95b-17; *hikāyetin a.-alıŋ* 99b-16; *bir bir a.-alıŋ* 100b-9; *özge illerni a.-alıŋ* 101b-9; *ʿAlīni a.-alıŋ* 103b-10; *şāyed köp a.-saḳ* 84b-17; *ḳaysı birine a.-ıp bildürür* 66b-9; *keŋeşleriniŋ barçasın a.-ıp* 72a-6; *a.-ḳan sözni a.-ıp* 78a-5; *köp naṣiḥatler a.-ıp* 78b-4; *ḫātūn vāḳıʿātnı ... a.-ıp* 91b-5; *pāre pāre ḳılıp a.-ıp* 93b-9; *bir kitāb a.-ıp* 102b-16; *biziŋ a.-ġan sözümizni* 66b-6; *a.-ġan çaḳġaça* 84b-14; *a.-ġan sözlerini* 92a-18; *maḫtap a.-ġan tartımı* 99a-15; *a.-ġan tartımı* 100a-13; *bu kitābnı a.-ḳandın* 65b-15; *meniŋ bu söz a.-ḳanımġa* 66a-10; *Türkī tārīḫ a.-ḳanlar* 66b-1; *burunḳı a.-ḳanlarnıŋ* 101a-17; *ni a.-urın* 71a-3; *ḫānġa neçük a.-urlarını* 93a-3; *söz a.-a turur irdi* 93a-4; *kirip a.-ur irdi* 70a-12; *hemīşe a.-ur irdi* 71a-2; *her kim işidse a.-urlar irdi* 71a-2; *evvel hem a.-ıp irdük* 80a-8; *işin a.-dılar irse* 88b-4; *bir bir a.-dılar irse* 92b-1; *a.-masdın burun* 91b-7; *kişige a.-madı* 70a-16; *anıŋ üçün a.-maduḳ* 67a-13; *keltürüp sordılar a.-madılar* 92a-16; *hīç kişiġa a.-maġıl* 95b-12; *Türkāne a.-maḳ kerek* 66b-5; *andaḳ a.-maḳ kerek kim* 66b-9; *bir yerde a.-maḳnı* 80a-9; *kitābnı a.-maḳḳa* 66a-14; *biziŋ a.-maġımız* 98a-1; *ayta bil-* "söyleyebilmek, diyebilmek": *bütün a.-a bilmes*

Türk Dilleri Kütüphanesi

82a-15; *cezm a.-a bilmey miz* 84b-16; *uyalġanımdın a.-a b.-medim* 92a-11; *tip a.-a b.-medi* 86a-7; *hīç nemerse a.-a b.-mediler* 77a-13; *söz a.-a bilmey* 77a-12; *ayta tur-* "söylemek": *a.-a t.-ġan sözümizni* 77b-5

ayt- sormak: *bir kişidin a.-dı* 87b-1

aytıl- söylenmek, denilmek < MK *aytıl-*: *bu a.-ġan üç yurtġa* 65b-6; *bu a.-ġan vilāyetlerniñ* 75a-12, 77b-13; *bu a.-ġan ottuz pādişāhzādelerniñ* 79b-12; *uşbu a.-ġan teg* 83b-4; *uşbu a.-ġan sözlerdin* 83b-20; *bu a.-ġan tört miñ yılda* 85a-6; *uşbu a.-ġan yerlerniñ* 85a-12; *köp tiveni a.-ġan ottuzlı tiveciġa* 104b-14; *bu a.-ġan nemerselerni* 105b-9

aytur- istetmek < ayt-ur- < MK *aytur-*: *oġlıġa a.-up irdi* 88a-3

az az, yetersiz; küçük < ET *az*: *a. aytalı* 84b-17; *beş altı a. uruġlar* 85a-15; *bir niçe a. uruġlar* 85a-16; *bir niçe a.* 85a-18; *a. uruġlar* 85a-19; *a.-ı ḳaldı* 85b-15; *otlar otı a. irdi* 104b-3

ʿazā < Ar. عزا cenaze alayı, başsağlığı ziyareti: *ʿa. igesi* 86b-1; *uluġ ʿa. tutdı* 90b-17; *ʿa. tutup* 90b-19; *ʿa.-nıñ barça teklīfini* 93b-5; *ʿa.-ġa yıġılıp* 86b-2

āzād < Far. آزاد kurtulmuş, serbest olan, azat; *āzād bol-* özgür olmak: *ā. b.-ġandın soñ* 103b-16; *āzād ḳıl-* serbest bırakmak: *ikki ḳızını ā. ḳ.-ıp* 103a-15

azaş- yolunu kaybetmek, şaşırmak (*Açk*'a bk.): *açġan ve a.-ḳan* 76a-3

Azerbaycān (Steingass 30b: Ar. آذربيجان< Far آذربايگان) Azerbeycan (tarihsel sınırlarına göre): *Māzenderān ve A.* 74a-11; *ʿIraḳ-ı ʿArab ve A.* 77b-12

azġına az, azıcık, daha az < ET *azḳıñġa* < *az+ḳıñġa*: *a. turġan tumannı* 87a-3; *a. ḳar* 91b-12

ʿazīz < Ar. عزيز sevgili, saygı değer: *ʿa. timek bolur* 83b-1; *bir ʿa. kişi* 102b-10

Azlar uruġı etnik ad; Azlar halkı: *a. u.* 101b-7

azlıḳ azlık, az olma: *kölük a. ḳıldı* 73a-4; *künlükimniñ a.-ındın* 76a-6

ʿAzra'il (**ʿaleyhi's-selām**) < Ar. عزرائيل ölüm meleği: *ʿA.* 67a-4; *ʿA. kelip* 68a-7

azraḳ daha az, azıcık < *az+rak*, krş. UigW. *azrakçakıya*: *a. bolġay* 65a-10; *a. Oġuz Ḫān ḳatıġa bardılar* 72a-10

azuḳ azık, yiyecek, yol yiyeceği, erzak < ET *azuḳ*: *a. ve māl* 76a-11; *ḳış a.-ı* 93a-17; *a.-ımız yoḳ tidiler* 105b-7

B

baba < Far. بابا *bābā* baba: *ey b.* 88b-10; *miniñ b.-m* 87b-16.

Türk Dilleri Kütüphanesi

Bābil Ar. Eski adı El-Hilla olan Irak'ın orta kesiminde bir il: *B. iḳlīmiġa barıp* 67b-12

Babür Buğra Han'ın hanımı: *B. atlı ḫātūnı* 90b-15

Baġdād Bağdat: *B. şehrinde* 85a-2

baġ(ı)r karaciğer < ET (Uyg.) *baġır*: *ḳuyruḳlı uçasın ve b.-ın* 81a-8

baġla- bağlamak < ET (Uyg.) *baġla-*: *baytalnıng̃ ḳuyruġına b.-p* 92b-5; *ḳolın ayaḳın b.-p* 95a-8

baġlat- bağlatmak < MK *baġla-*: *ṭuġ b.-dum* 100b-3; *ḳolın b.-ıp* 95a-1

bahādır < Far. بهادر *bahādur* < Tü. *baġatur* < Mo. *baġatur* (TMEN II, nr. 817; ED, 313b): kahraman, bahadır, yiğit: *b. timek bolur* 83a-8; *ol ʿacayib b.* 89a-17

bahāne < Far. بهانه vesile, sebep, bahane: *b. birlen* 91a-11

bahār < Far. بهار bahar mevsimi, ilkyaz: *b. bolġandın song̃* 75b-6

Bahrī kuş adı (*Açk*'a bk.): *ḳuşı B.* 83a-4

baḫşı ozan < ET bakşı "usta, öğretmen, hoca" < Çin. 博師 *boshi*: *yaḫşıları ve b.-ları* 105b-14

Baḫtiyār özel ad: *laḳabı B.* 76a-15, → *Muhammed Baḫtiyar*

baḳ- bakmak, ilgilenmek < ET (Uyg.) *baḳ-*: *..ḫātūnı bolsa b.-tı* 94b-13; *mālların b.-dı* 103b-2; *biglerine b.-ıp aytdı* 77a-2; *Köl İrkige b.-ıp aytdı* 88b-9; *yüzige b.-ıp aytdı* 89a-9; *anıng̃ yüzige b.-ıp* 89b-15; *bir niçe kün b.-ıp yiberdi* 90a-10; *beglerige b.-ıp aytdı* 93a-5; *ḫānlıḳ tiveni b.-ıp olturup* 105a-1

baḳın- itaat etmek, bağımlı duruma gelmek < MK *baḳın-* (*Açk*'a bk.): *Oġuz Ḫānġa b.-madı* 75b-11

baḳındur- itaat ettirmek, bağımlı duruma getirmek (Kırg., Kzk. *bagındır-* 'boyun eğdirmek, itaat ettirmek' ile krş.): *barçasın b.-up* 77b-14; *özine b.-up* 92b-16; *aġzına b.-up* 105b-15

baḳtur- baktırmak, kendine bağımlı kılmak: *özige b.-dı* 89b-1; *öz aġzıġa b.-up* 73a-11

Baḳuy (Dip Ḫan) özel ad (Amulca Han'ın oğlu): *B.-nıng̃ maʿnāsı* 69b-10; *oġlı B.-nı* 69b-9

Baḳuy → *Kökem Baḳuy*

Bala → *Çavuldur Bala Alp*

balçıḳ balçık, sıvı çamur < MK *balçıḳ*: *torpaḳnı b. ḳılıp* 67a-6

balıḳ balık < ET (Uyg.) *balıḳ*: *b. avlarız tip* 105a-4

bāliġ < Ar. بالغ büluğa eren: *b. bolsang̃* 87a-17

Balḳan Balkan yarımadası ile Bulgaristan'ın başlıca sıradağları:

Türk Dilleri Kütüphanesi

B. aşdum 100b-4

bar var < ET *bar*: *ümīdim b. ki* 66a-11; *baʿzı resmler b.* 69a-13; *bizni yaratġan b.* 71a-9; *anı b. bilgil* 71a-9; *ümīdimiz b.* 86b-5; *yaḫşı oġluñg b.* 89a-13; *manġa meyli b.* 91a-10; *ni yerde b.* 92a-2; *b. mu tip* 84a-15, 86b-4; *ḫaberiñg b. mu* 91a-19; *olturmaduḳ yurt b. mu* 97a-1; *kören b.-mu* 99b-3, 99b-5, 99b-8, 99b-10, 99b-12, 99b-15; *b. irmiş* 103a-3; *b. irdi* 66a-5, 69a-4, 69a-13, 70a-5, 72a-11, 72b-11, 73a-5, 73a-18, 73b-2, 76a-16, 76a-3, 76b-1, 76b-5, 76b-6, 76b-8, 77a-14, 79a-8, 80a-13, 80b-16, 84b-5, 85b-8, 86a-13, 86a-16, 86b-1, 87b-16, 88a-2, 89b-13, 89b-5, 90a-17, 90b-11, 90b-15, 91a-9, 94a-13, 94a-4, 94a-7, 94a-9, 94b-3, 94b-4, 95b-1, 95b-7, 95b-13, 96a-17, 97a-10, 97a-15, 100b-12, 100b-15, 100b-16, 100b-7, 100b-9, Kon. 1243, 1244, 1245; 101a-15, 101a-3, 101a-5, 101b-16, 101b-17, 101b-6, 102a-12, 102a-5, 102b-10, 102b-8, 103a-11, 104a-10, 104b-11; *b. turur* 84b-17, 105b-1, → *boylarında bar*

bar- gitmek < ET *bar-*: *oḳ anġa b.-ur* 78b-18; *alıp b.-urlar* 73b-5; *aşıp b.-dum* 100a-18; *behiştke alıp b.-dı* 68a-8; *atası b.-ġan yerge b.-dı* 68a-10; *Yayıḳ suyınıñg yaḳasıġa b.-dı* 69a-4; *Ḳara Ḫānġa b.-dı* 72a-10; *atlanıp b.-dı* 73a-19; *atası ḫizmetiġa b.-dı* 74b-2; *Deşt-i Ḳıpçaḳḳa b.-dı* 74b-3; *İştekġa b.-dı* 74b-5; *Belḫ b.-dı* 75a-14; *Buḫārāġa b.-dı* 75a-14; *Ḫorāsānġa b.-dı* 77b-7; *ḥaḳ raḥmetiġa b.-dı* 79a-6; *yurtına b.-dı* 88a-7; *özge ilge b.-dı* 88a-8; *Şāh Melik b.-dı* 94b-18; *Şāh Melikdin burun b.-dı* 94b-18; *Ebu'l-ḫān taġıġa b.-dı* 100a-12; *ḥaḳ raḥmetiġa b.-dı* 104b-16; *üç yurtġa b.-dılar* 65b-6; *Oġuz Ḫān ḳatıġa b.-dılar* 72a-10; *Çerkes ve Tuman yurtıġa b.-dılar* 74b-7; *örgeniñg eşikine b.-dılar* 91b-15; *Ḫorāsānġa b.-dılar* 96b-6; *Nur vilāyetige b.-dılar* 97b-11; *Ürgenç b.-dılar* 94b-2, 97b-12; *Ḫorāsān b.-dılar* 97b-13; *ʿIraḳ ve Fārs b.-dılar* 96b-8; *...nökerli bolup b.-ġay tidi* 77a-16; *özüm b.-ayın* 93a-15; *alıp b.!* 94b-9; *b.-ıñglar ... yasañglar tidi* 67a-3; *atamġa b.-ıñg* 72a-9; *yalġuz b.-sa* 77a-15; *b.-a b.-a ... azı ḳaldı* 85b-14; *b.-a b.-a ... zūr ḳıla başladı irse* 94b-14; *b.-a b.-a ... Ḫızır ili tidiler* 103b-7; *Mihlā'ilniñg emri birlen b.-ıp* 67b-16; *Bābil iḳlīmiġa b.-ıp* 67b-

Türk Dilleri Kütüphanesi

12;*b.-ıp sıġındılar* 72b-15; *Oġuz Ḫān b.-ıp* 73a-2; *b.-ıp Ḳara Ḫıṭaynı aldı* 73a-13; *atlanıp b.-ıp* 75a-3; *b.-ıp ... aldı*; *b.-ıp Ġurnı aldı irse* 75b-1; 76b-6; *Moġolistanġa b.-ıp* 75b-14; *Muḥammed b.-ıp* 76b-1; *b.-ıp anı taḳı aldı* 76b-8; *uşol yoldın b.-ıp* 76b-14; *anda b.-ıp* 78a-4; *esen ve amān b.-ıp* 78a-15; *bir kişisi b.-ıp* 83b-8; *ḳarşı b.-ıp uruşup* 88a-5; *ilçi b.-ıp* 88a-11; *Alp Tuġaç b.-ıp* 90a-6; *ol ḫātūn b.-ıp* 91b-8; *ḳaytıp b.-ıp* 91b-10; *iviġa b.-ıp* 92a-7; *Arslan b.-ıp* 92b-16; *baş bolup b.-ıp* 93a-16; *men ilgeri b.-ıp* 95a-7; *Şāh Melik b.-ıp* 95a-12; *irte turup b.-ıp* 95b-11; *yolına b.-ıp* 96a-7; *Ḫorāsānġa b.-ıp* 96b-2; *Sulṭān Melik Şāh b.-ıp* 96b-9; *alıp b.-ıp* 97b-4; *içine b.-ıp* 98a-8; *Mekkege b.-ıp* 99a-13; *utru b.-ıp* 99a-17; *Ḳazan b.-ıp* 99b-6; *Mañgḳışlaḳ b.-ıp* 100a-9; *Ersarı Bay b.-ıp* 102b-11; *Mama Bikeni alıp b.-ıp* 103a-6; *Ḳara ivliler ḳatıġa b.-ıp* 105a-5; *uzaḳ seferġa b.-ġanda* 73b-4; *b.-ġandın soñg* 68a-9, 90a-11; *b.-ġan cemāʿatnıñg* 96b-11; *Irakġa b.-ġan* 98b-1; *anlarnıñg behiştġa b.-ġanları* 67a-11; *b.-a irdim* 101a-10; *ḳaçıp b.-urlar irdi* 85b-14; *b.-ıp irdi* 73b-6; *avġa b.-ıp irdi* 91b-11; *yurtḳa b.-dı irse* 102a-1; *hīç b.-mas* 71b-14; *b.-maġıl tip* 76a-12; *bara tur- "gitmek": aḳıp b.-a t.-ġan* 70a-6, 73b-1, 76b-12; *b.-a t.-ġanda* 90b-5; *köçlerin alıp b.-maḳ* 73b-4

baraḳ → *İt Baraḳ Ḫān*

barça bütün, hep < ET *barça* < *bar+ça*: *b. peyġāmberlerniñg* 65a-11; *b. ādem ferzendiġa* 65a-12; *b. Türkmenler* 65b-16; *b. ādem ferzendlerniñg* 66a-8; *b. biliñg kim* 66a-15; *b. yeryüzindeki* 67a-5; *b. ādem ferzendleri* 67b-15; *b. il* 70b-2; *b. ehl-i hüner* 70b-12; *uluġ ve kiçik b.* 70b-12; *b. köçlerin ve kilinlerin* 71b-11; *b. araba yasap* 73a-5; *b. ḳanḳlı ili* 73a-9; *b. Ḳıpçaḳ ili* 74a-2; *b. Ḳarlıḳ ili* 75b-8; *b. Ḳalaç ili* 76a-12; *b. Ḳalaç ḫalḳı* 76b-15; *b. aġaçlarınıñg* 78a-16; *b. nökerlerini* 78b-3; *b. nökerleriniñg* 78b-9; *b. il yaḫşıları* 81a-6; *b. Oġuz Ḫānnıñg nebireleri* 84a-8; *uluġ kiçik b.* 84a-13; *b. illerdin* 85b-16; *b. Oġuz ili* 86a-9, 86b-2; *b. bigler* 86b-3; *b. ḫalḳ* 83b-3, 87a-5, 87a-7, 87a-15, 87b-4, 87b-7, 89a-12, 90a-15, 90a-18, 93b-17; *b. bigler* 86b-7, 88b-3, 92a-9, 93b-9; *b. Oġuz iliniñg* 87b-8; *b. yurt* 87b-

Türk Dilleri Kütüphanesi

13; *b. Oġuz iliniñg yaḫşısı* 87b-15; *b. işlerine irkli* 87b-17; *b. illerni* 89b-12; *b. Oġuz iline* 88b-17; *b. ötken atalarındın* 90b-1; *b. yıġılıp* 91b-14; *b. yerini* 91b-15; *b. eşik ḫalḳı* 93a-2; *b. işlerindin* 93a-11; *b. yerim* 93a-16; *b. teklīfini* 93b-5; *b. işni* 93b-6; *b. yerini* 93b-9; *b. leşkeriñgni* 95a-10; *b. ilge* 96a-5; *b. Oġuz iliniñg* 97b-4; *b. ulı* 99b-11; *b. Yemir ili* 101b-15; *b. Burḳas ili* 102a-4; *b. ḳullardın* 102a-12; *b. Eski ḫalḳı* 102b-6; *b. mes'ele-i dīnīni* 102b-16; *b. Türkmenler* 102b-17; *b. Oġuz ilini* 105b-14; *āḫir b.-sını aldı* 72b-14; *b.-nıñg bara turġan yurtıġa kitdi* 70a-6; *b.-ġa maʿlūm turur* 104b-11; *b.-sı ḳalem bolsa* 65a-7; *b.-sı Hārezmġa keldiler* 65b-8; *b.-sı ġalaṭ* 65b-12; *olarnıñg b.-sı* 66b-6; *canlınıñg b.-sı* 68b-5; *kişilerniñg b.-sı* 68b-8; *kişilerniñg b.-sı* 68b-10; *b.-sı öldi* 75b-6; *uruş kün[lerin]de b.-sı* 78b-8; *b.-sı yigirmi tört pādişāhzāde bolup* 79b-7; *ḫalḳnıñg b.-sı* 79b-10; *bularnıñg b.-sı* 82a-12; *ḳara ulusnıñg b.-sı* 82a-15; *b.-sı rāst turur* 84b-15; *b.-sı ... meşġūl bolup* 86b-11; *kitkenniñg b.-sı* 90a-6; *b.-sı ittifaḳ birlen* 91b-8; *b.-sı bir yerge yıġılıp* 102a-14; *anlarnıñg b.-sı* 103b-3; *Ḫalīl başlıḳ b.-sı* 105a-10; *b.-sınıñg aḥvālıġa* 65a-5; *b.-sınıñg atlarını* 82a-11; *b.-sın bāḳındurup L* 18a-2; *keñgeşleriniñg b.-sın aytıp* 72a-6; *ilniñg b.-sını* 72b-8; *b.-sını öz aġzıġa baḳturup* 73a-11; *b.-sın keltürdi* 74b-9; *māllarnıñg b.-sını* 79b-12, 103a-14; *yurtlarnıñg b.-sın* 85b-19, 89b-1; *b.-sın aytdı* 88a-11; *mālınıñg b.-sını* 93b-3; *b.-sın sanġa bereliñg* 102a-16; *vilāyetlerniñg b.-sıġa* 75a-12; *vilāyetleriniñg b.-sına* 78a-13; *anlarnıñg b.-sıġa* 103b-12; *b.-ñg ız bilürsizler* 87b-5; *b.-ñgıznıñg aġzıñgız* 79a-16; *b.-ları kelip* 65b-11; *b.-ları bilip* 66b-10; *anlarnıñg b.-ları* 72a-13; *b.-ları ḫaṭda atların bitip* 83b-19; *b.-ları Tāṭ irdi* 85b-3; *b.-ları ittifaḳ ḳılıp* 92a-15; *nebirelerin ve b.-ların* 80a-9

Barçın (Salur) Karmış Bay'ın kızı, Mamış Bey'in karısı: *B. irdi* 106a-2; *B.-nıñg Kök Kāşāne dir* 106a-4

barı hepsi < *bar* "var" +*ı* (i.e.): *biligli ḳarılarınıñg b.-ları* 82b-4

barlıḳ varlık < ET *bar+lık*: *uruş kün[lerin]de barçası b.* 78b-8

bars kaplan < ET (Uyg.) *bars* < İran. (ED 368ab): *b. keyikke* 89b-2

Türk Dilleri Kütüphanesi

Barsa Kelmes 'gidince gelinmez', öte dünya, öldükten sonra gidildiğine inanılan yer: *B. K. tigen şehrge kitdi* 69b-7

bas- basmak, baskın yapmak; galip gelmek < ET *bas-*: *Oġuz Ḫān b.-tı* 73a-3; *Coçi Ḫān b.-tı* 74b-4; *Aynanı b.-tı* 88a-6; *uruşup b.-ıp* 75a-4; *mührlerin b.-ıp* 84a-4

bastur- bastırmak, saldırmak < MK *bastur-*: *İt Baraḳ Ḫānġa b.-ġandın* 75a-3

baş baş; baş kısım, baş taraf < ET *baş*: *baş bol-* "baş olmak, başa geçmek": *b. b.-ġıl tip* 67a-15; *b. b.-up* 93a-16, 96a-15, 96a-18; *baş ḳıl- "başa getirmek, baş yapmak": b. ḳ.-ıp* 74a-12; *hem b.-dın ayaḳġaça* 85a-8; *b.-ımdın yā mālımdın* 102a-13; *ḫalḳnıñ b.-ı ve mālı* 70b-1; *b.-ı Sayram* 78a-12; *ılġar b.-ı ḳılıp* 76b-3; *b.-ı Ḳarġalı İlik* 104b-7; *ḳoynıñ b.-ın* 81a-7; *b.-ını ḳoyı salıp* 88b-12; *b.-ın köterip* 88b-13; *b.-ın kesti* 99b-5; *b.-ın yardı* 101a-9; *tivemniñ b.-ın* 101a-11; *Ḳara Ḫānnıñ b.-ına* 72b-5; *b.-ıġa sançdı* 77a-12; *iv b.-ıġa* 77b-10; *b.-ına altun taḳuḳ berkitken* 79b-17; *b.-ına kümüş taḳuḳ berkitken* L 21a-3; *iv b.-ına* 95a-14, 96a-14, 98a-11; *b.-ıġa ve köksige* 93b-9; *her oġlınıñ b.-ındın* 95b-13

Başı Big özel ad (Dip Bakuy Han'ın Döger halkından olan beyi): *Çekes ve B. B.* 84b-2

başḳa başka, ayrı: *ḳızdın b. yatdı* 71a-11; *kiçeler b. yatıp* 71a-11; *b. iller* 72b-10; *bir b.* 72b-11; *siz altıñızdın b.* 79b-8; *Ḳorḳutdın b.* 86a-16

Başḳırd Türk boyu, Başkurtlar: *Macar ve B.* 73b-17

başla- başlamak < ET *başla-*: *öltüre b.-dı* 77a-18; *uluġ bola b.-dı* 86a-3; *kele b.-dı* 86a-4; *şundaḳ ḳıla b.-dı* 91a-16; *ḫātūn ḳıçḳıra b.-dı* 91b-13; *çapa b.-dılar* 85b-18; *zūr ḳıla b.-dı irse* 94b-15

başlat- başlatmak < *başla-t-*: *yol b.-dum* 100a-15

başlı başlı, başı olan < *baş+lı*: *ḳayḳı b.* 100b-1

başlıḳ başlı, başta olmak üzere < *baş+lıḳ*: *ḫān b.* 83b-3; *Kün Ḫān b.* 83b-18; *Ava Şıban Ḫᵛāce b.* 86a-9; *Ḳorḳut Ata b.* 86b-3; *İrki b.* 86b-7; *Ḳorḳut b.* 87a-7; *Ḳorḳut b.* 88b-17; *Ḳorḳut b.* 89a-12; *ḫān b.* 92a-9; *Dingli Big b.* 96b-6; *Selçuḳ Bay b.* 97b-10; *Dingli Big b.* 98b-1; *Ḫalīl b.* 105a-10

batış batış < ET *bat-ış*: *kün b.-ı* 85a-11, → *kün batışı*

bavurçı aşçı < OMo. *ba'urçi*

Türk Dilleri Kütüphanesi

(*Açk*'a bk.): *b. ve aşnıñ esbābı* 90b-7

Bay özel ad: *B. bermedi* 103a-4

bay zengin < ET *bay*: *uluġ b. boldı* 103b-1; *b.-larnıñ b.-ı* 83a-11; *b.-lar ölümin unutdılar* 86b-12, → *Altun Közeki Sundun Bay, Arsarı Bay, Dudal Bay, Ērsārı Bay, Ḫızır Bay, Ḳarmış Bay, Ḳayı Bay, Selçuḳ Bay, Yumaḳ Bay*

Bayat Oğuzların Bozok koluna bağlı boyu: *ikkinçi B.* 80a-14; *B. anı toġradı* 81a-13; *B. uruġı* 85a-15; *B.-nıñ maʿnāsı* 82b-7

Bayġu Big özel ad (Dip Bakuy Han'ın Döger halkından olan beyi): *Başı Big ve B. B.* 84b-2

Bayındır Kök Han'ın büyük oğlunun ve Oğuzların Üçok koluna bağlı boyunun adı: *B. birlen* 99b-18; *uluġ oġlınıñ atı B.* 80b-3; *B. ilindin* 84b-2; *B. ilindin* 86a-16; *B. ili irdi* 99b-16; *B. big* 99b-17; *B. biginiñ* 99b-17; *B.-nıñ maʿnāsı* 83a-5; *uluġ oġlı B.-nı* 81b-7; *B.-dın ḳorḳup* 100a-3

bayrı eski < Mo. *bayi-ri*: (Kırg. *bayırı* 'önce, evvelce' ile krş.):*b. yurtıñ ız da kiter* 79b-2; *b. kişileri* 87a-14

baytal kısrak (*Açk*'a bk.): *b.-nıñ ḳuyruġına* 92b-5; *beş imlik b.-nı* 92b-4; *b.-larnıñ butlarına* 92b-6

bāzārgān < Far. بازارکان tacir: *Māverāü'n-nehir b.-larına* 85b-1

baʿżı < Ar. بعضی bazı, kimi, birazı, bir kısmı: *b. resmler* 69a-12; *b.-lar peyġāmber irdi dip tururlar* 69a-1; *b.-larġa orun berdi* 99b-11; *nöker ḫalḳınıñ hem b.-ları* 73b-5

Beçene Kök Han'ın ikinci oğlunun ve Oğuzların Üçok koluna bağlı boyunun adı: *ikkinçi B.* 80b-4; *B. anı toġradı* 81b-8; *B. uruġı* 85b-6; *B. ili* 85b-8; *B. ilinin* 85b-9, 101a-5; *B. ḫalḳını* 85b-9; *B.-niñ maʿnāsı* 83a-6; → *İt Beçene*

bed → *duʿā-yı bed*

bed-baḫt < Far. بدبخت bahtsız, bahtı kara: *ol b. ḳızınıñ* 91a-9; *b.-nıñ köñlige* 77a-17

Bedeḫşān < بدخشان Bedehşan, Afganistan'ın kuzey-doğusunda bir il: *B. üsti birlen* 75b-13

beg bey < ET *beg*: *b.-lerige baḳıp aytdı* 93a-5, → *İdügi Bey*

behişt < Far. بهشت cennet: *anlarnıñ b.-ġa barġanları* 67a-11; *b.-ke alıp bardı* 68a-7; *b.-ke barġandın soñ* 68a-8; *b.-de turur* 68a-8

Behrām Şāh Özel ad (Özli Timür'ün oğlu Kon. 1245

Bekavul özel ad (Zeynel Gazi'nin

Türk Dilleri Kütüphanesi

oğlu): *Ḳara ve B. turur* 101a-1

Belḫ Belh, Afganistan'ın kuzeyinde bir şehir: *B. bardı* 75a-14; *B.-ni hem alıp* 75a-14; *B.-ġa taʿalluḳ* 76a-15

belī < Far. بلی evet: *b. bu dünyā bir ribātġa oḫşar* 75a-1

Benām Ġāzī < Far. بنام, Ar. غازی Karaç'ın babası: *anıng atası B.Ġ.* 98b-6

bend < Far. بند bend, bağ; *bend ḳıl-* bağlamak: *b. ḳ.-dılar* 96a-5

bendelik < Far. بنده *bende*+Tü.+*lik* bağlılık; *bendelik ḳıl-* bağlanmak: *Tangrıġa b. ḳılġan* 66a-9; *Tengrining b.-in ḳılıp* 89a-16

bendlet- < Far. بند *bend* ve Tü.+*let-* bağlatmak: *munı b.-ip* 95a-2

be-nihānī < Far. به نهانی gizlilikle: *b. ʿıyş ḳılġay yoḳ irse* 91a-12

ber- vermek < ET *bėr-*: *alıp b.-e turur* 91a-11; *lāyıḳ b.-ür* 65a-6; *sanga b.-dim* 77a-3; *sizlerge b.-dim* 77a-6; *...darugalıḳın b.-dim* 77a-10; *atamġa alıp b.-dim* 91b-19; *men ḳıçḳıra b.-dim* 92a-2; *üç ayrı ṭamġa b.-düm* 100b-6; *alıp b.-ding tidi* 91b-2; *Tengri bizge b.-di* 66a-3; *anġa cān b.-di* 67a-8; *peygamberlik b.-di* 68a-15; *alıp b.-di* 71a-8, 71a-15, 71b-5, 71b-10; *aş b.-di* 71b-12; *ḳolıġa b.-di* 77a-12; *ḳayta b.-di* 78a-10; *enʿāmlar b.-di* 78b-5, 78b-10; *kiçikine kiçikçe b.-di* 79b-13; *köp enʿāmlar b.-di* 80a-2; *Mur Yavıġa b.-di* 89b-7; *Ḳara Alp Arslanġa b.-di* 89b-8; *pādişāhlıḳnı ... b.-di* 90b-15; *ḫalḳġa b.-di* 95b-14; *orun b.-di* 99b-11; *Ersarı Bayġa b.-di* 102b-17; *Ḫudāy yolıġa b.-di* 103a-14; *anga ḳız b.-di* 104a-15; *Iṣfahānnıng darugalıḳın b.-dingiz* 77a-15; *lāyıḳ nemerseler b.-diler* 79b-15; *ülüş b.-diler* 81a-13, 81a-15, 81a-17, 81b-10, 81b-12, 81b-13, 81b-15, 81b-16, 81b-2, 81b-4, 81b-6, 81b-8; *sivinçi b.-diler* 86b-7; *söz b.-diler* 87a-14; *güvāhlıḳ b.-diler* 92a-4; *bir eşek b.-diler* 105b-9; *sizlerge b.-eyim* 77a-5; *köp māl b.-eyin* 103a-4; *nimerse b.-ingiz* 77a-16; *bizge b.-ing* 105b-3; *ikki ming ḳamış b.-ing* 105b-3; *keltürüp b.-ing tidiler* 105b-5; *sanġa b.-eling* 102a-16; *biz sizge b.-eling* 105a-15; *Tengrim b.-se* 77a-5; *bizge b.-sengiz* 105a-14; *cān b.-ip* 65b-15; *ikki oġlıġa b.-ip* 70a-3; *yurtını b.-ip* 70a-6; *ant b.-ip* 71b-5; *köp il ve nöker b.-ip* 74a-1; *arḳa b.-ip* 75b-11; *azuḳ ve māl b.-ip* 76a-11; *köp enʿāmlar b.-ip* 84a-20; *ölük aşını b.-ip* 86b-6;

Türk Dilleri Kütüphanesi

pādişāhlıḳnı anġa b.-ip 89a-13; *oġlıġa b.-ip* 89a-15; *atasınıñ yurtını b.-ip* 90a-3; *oġluñġa b.-ip* 95a-11; *māl b.-ip* 101a-6; *köp rüşvetler b.-ip* 102a-15; *köñlini b.-ip* 102b-1; *niyāz b.-ip* 102b-12; *köp māl b.-ip* 103a-10; *öte b.-gende* 96a-11; *atası b.-gen illerniñ* 74b-9; *b.-gen ḳulnıñ* 103a-14; *orun b.-genniñ ẕikri* 81a-3; *ḳızını Tumanġa b.-genin* 88a-4; *anġa ni b.-ürüñni* 87a-12; *keñgeş b.-e turġan irdiñiz* 79b-3; *alıp b.-ür irdi* 91a-13; *b.-ürler irdi* 105b-10; *b.-ip turur irdim* 76a-10; *alıp b.-ip irdim* 92a-12; *b.-ip irdi* 103a-1; 103a-10; *b.-mey turur sen* 88b-12; *yaş turur tip b.-mediñ* 88b-11; *Bay b.-medi* 103a-4; *añġa ḳız b.-medi* 104a-14; *b.-megeli tidiler* 102a-18; *b.-mey amān* 99b-5; *b.-mesin bilgendin soñ* 103a-4; *cevāb b.-mesdin burun* 70b-9; *b.-e bilmedim* 93b-10; *b.-mekçi bolup irdi* 88a-3

Berd özel ad (Mihlail'in oğlu): *B. ... bu yurtda olturup* 68a-2; oğlı *B.-ni ... olturtup* 68a-2

Berdi Ögürcık'ın oğlu: *B. Buḳa bir ikiz* 100b-11; *B.-niñ ikki oğlı* 100b-12

Berdibik (Ḫān) Canıbik Han'ın oğlu (*Açk*'a bk.: *B. ḫān boldı* 104b-16; *B.†Ḫ. ölgendin soñ* 105a-2

beri beri, itibaren; öte, öte taraf < ET *berü*: *alġan künindin b.* 71a-14; *b. yüzinde* 73b-1; *niçe yıllardın b.* 76b-7; *tüne kündin b.* 93a-15

berk sıkı, sağlam < ET (Uyg.) *berk*: *b. taġlarnıñ içinde* 73a-17; *aḳañgnıñ b.-indin* 87b-14

berkin- sığınmak, saklanmak (*Açk*'a bk.): *muḥkem ḳal'alarġa b.-diler* 75a-10

berkit- sağlamlaştırmak < MK *berkit-* < *berki-t-* (*Açk*'a bk.): *altun taḳuḳ b.-ken* 79b-17; *kümüş aḳuḳ b.-ken* L 21a-3

Bersaçar özel ad (Türk'ün oğlu): *üçünçi B.* 69a-14

ber-ṭaraf < Far. بر, Ar. طرف bir tarafa atılan: *ber-ṭaraf ḳıl-* bir tarafa bırakmak: *b. ḳ.-may* 94a-15

bervech < Far. بروجه olduğu gibi: *b. bu kim* 99a-8

besī < Far. بسی çok, fazla *b. müşkil bola turur* 102b-13

beş beş < ET *bėş* < AT **bēş*:*b. miñ yıl* 85a-4; *b. altı arḳaġaça* 85b-7; *b. miñ yıl* 85a-13; *b. altı az uruġlar* 85a-15; *b. altı arḳa* 86a-2; *b. yıl turur* 89a-4; *b. imlik baytalnı* 92b-4; *b. pāre ḳılıp* 92b-7; *yetmiş b. yaşıġa* 92b-12; *on b.*

Türk Dilleri Kütüphanesi

yıl 94a-5; *ottuz b. arḳada* 98a-10;*b. miṅg yıl* 98b-12; *b. yüz yıl* 85a-2, 98b-13; *on b. ya yigirmi* 99a-3; *b. oġlınıṅg* 101b-4; *b. ḳadem* 102a-13

beşik beşik < ET (Uyg.) *bėşik*: *b.-de irdi* 97b-1

beşinçi beşinci: *b. örgede* 81b-3,81b-14

beşlençi beşinci < *beş+lençi*: *b. oġlı* 85a-4

beyān < Ar. بيان anlatma, bildirme; *beyān ḳıl-* anlatmak, bildirmek: *b. ḳ.-duḳ* 101b-4; *b. ḳ.-alıṅg* 81a-5, 101b-6; *b. ḳ.-maḳ üçün* 98a-2

beyt Ar. بيت beyit: 70b-10, 78b-1; *bu b.-ni* 78a-17; *bu b.-lerni* 78b-5

bezge korku ? (*Açḳ*'a bk.): *b. salıp* 100a-17

bıçaḳ bıçak < Tefsir *bıç-aḳ* (ED 293b-94a): *b. birlen sançtım* 104a-11

Bıḳu doğana benzer av kuşu (*Açḳ*'a bk.): *ḳuşı B.* 83a-14

bī-dādger Far. بيدادكر zalim, gaddar: *b. tip* 94b-14

big bey < ET *beg*: *uluġ b. boldı* 76b-2;*b.-ni tutup* 93b-18; *b.-iṅgni öltürseṅg* 102a-15; *bir b.-i* 73b-5; *bir ʿāḳıl b.-i* 77a-14; *ikki ınaḳ b.-i* 86a-16; *uluġ b.-i* 95a-17; *Bayındır b.-iniṅg* 99b-17; *ikki b.-ini* 74a-12; *Türkmenniṅg ... b.-leri* 65b-10; *oġulları ve b.-leri* 83b-18; *uluġ b.-leri* 84b-1; *anıṅg keṅgeş b.-leri* 84b-7; *ḫānnıṅg ... b.-leri* 83b-9; *b.-lerin çaḳırıp* 72a-2; *b.-lerige aytdı* 70b-8; *b.-lerine baḳıp* 77a-2; *b.-lerige örgetip* 78b-5; *b.-ler cevāb bermesdin burun* 70b-9; *barça b.-ler* 86b-3, 86b-7, 92a-9, 93b-2; *b.-ler ayta tururlar* 91a-3; *b.-ler aytdılar* 93a-6; *b.-ler ḫalḳnı alıp* 93a-17; *b.-ler avdın kelür küni* 93b-1; *alplar b.-ler* 99b-1, 99b-3, 99b-5, 99b-8, 99b-10, 99b-12, 99b-15; *b.-lerniṅg ḥaḳiḳatin* 93b-15; *b.-lerniṅg ivlerin* 97a-19; *ḳalġan b.-lerge* 93a-19, → *ʿAlicaḳ Big, Başı Big, Bayġu Big, Dingli Big, Ḳara Ġāzī Big, Ḳaraman Big, Ḳazan Big, Ḳılḳ Big, Ḳoma Big, Ḳozıcı (Big), Mamış Big, Ṭuġrul (Big)*

Big Tegin Buğra Han'ın oğlu: *üçüngçisiniṅg atı B. T.* 90b-13

Bigdili Oğuzların Bozok koluna bağlı boyu: *üçüngçi B.* 80b-2; *B.-niṅg maʿnāsı* 83a-2; *B.-ni olturtdılar* 81b-5

biglıḳ beylik: *biglıḳ ḳıl-*"beylik yapmak, bey görevinde bulunmak": *b. ḳ.-ġan* 105b-12; → *biglik*

biglik beylik: *biglik ḳıl-*"beylik

Türk Dilleri Kütüphanesi

yapmak, bey görevinde bulunmak": *b. ḳ.-dılar* 105b-15

bī-günāh Far. günahsız: *b. öltüre başladı* 77a-18; *b.-ları hem bar irdi* 66a-5

Bihār Hindistan'ın kuzey-doğu kesiminde yer alan ve Hindistan Cumhuriyetini oluşturan eyaletlerden biri: *B. atlı bir yurt bolur* 76b-2; *B. yurtını aldı* 76b-4; *Bihārnıñg āfitāb çıḳarında* 76b-4

bik sıkı, sağlam << ET (Uyg.) *berk*: *b. tutuñg* 82a-3

Bike → *Mama (Bike)*

bil bel < ET (Uyg.) *bėl*: *b. egsemde* 100b-3

bil- 1. bilmek < ET *bil-*: *b.-e turur miz* 84b-18, 85a-8; *yaḫşı b.-ür sen* 87a-12, 92b-3, 95a-6; *sen b.-ür sen* 93b-5; *yaḫşı b.-ür* 95a-9, 98a-4, 101a-17; *Ḫudāy b.-ür kim* 99a-3; *barçañgız b.-ür sizler* 87b-5; *yaḫşı b.-ür sizler* 93a-14; *yaḫşı-raḳ b.-ürler tidi* 71b-15; *pādişāh ornında b.-ip tururlar* 78b-16; *anı bar b.-gil* 71a-9; *bir b.-gil* 71a-9; *imdi b.-gil* 99b-13; *barça b.-iñg kim* 66a-15;*b.-iñgler yaḳın* 70b-11; *b.-iñgler ʿayān* 70b-11; *...oḳup b.-megenini bilse* 66a-13; *ol b.-se* 66b-8; *barçaları b.-ip* 66b-10; *pādişāh b.-ip* 69a-8; *b.-igli ḳarılarınıñg barıları* 82b-3; *köp b.-igli* 79a-10; *burungı ötken b.-igliler* 83b-15; *men b.-genni* 67a-3; *bermesin b.-gendin soñg* 103a-4; *ança b.-genimizni* 65b-13; *b.-genlerini aytdı* 84a-19; *yaḫşı b.-ürümni* 65b-10; *anı saḳlamaḳnı b.-igçi* 82b-15; *men b.-mey men* 71b-15; *ni ayturın b.-mey turur* 71a-3; *bolmaġanın b.-mey turur miz* 85a-8;*sizler b.-mes sizler* 67a-3; *kim atġanın b.-mediler* 72b-6; *hīç kim b.-mediler* 75b-2; *munça munça b.-mesek* 85a-8; *aytġan sözümizni b.-meseler* 66b-7; *b.-megen köpniñg ḳaysı birine* 66b-8; *b.-megenimizge ʿilaç ni* 65b-13; *b.-megenlerin bilip* 66a-10; *b.-mey turur irdi* 100a-10; *yamannı b.-mes irdi* 97a-14; *bile tur-* "bilmek": *ança b.-e turġan* 77a-4; *tārīḫ b.-e turġan* 82b-3; *yörümekni b.-e turġan* 93a-1; *tārīḫ b.-e turġan* 98b-3, 105b-13; *b.-mek üçün* 93b-16; **2.** iktidarlık çatısı kuran yardımcı eylem görevinde: *men ḳaça b.-mey men* 97b-3;*cezm ayta b.-mey miz* 84b-16;*yanaşıp yöriy b.-mes* 76b-13; *bütün ayta b.-mes* 82a-15; *alıp oltura b.-mes* 83b-17; *uyalġanımdın ayta b.-medim* 92a-11; *su bere b.-medim* 93b-10; *oġlına ḳıya b.-medi* 70a-14; *tip*

Türk Dilleri Kütüphanesi

ayta b.-medi 86a-7; *zūr ḳıla b.-medi* 89b-3; *ṣaf tartıp uruşa b.-mediler* 75a-9; *ḥīç nemerse ayta b.-mediler* 77a-13; *pādişāh köterip oltura b.-mediler* 98a-12; *Çingiz Ḫān birlen uruşa b.-mey* 74a-9; *söz ayta b.-mey* 77a-12; *...ayturlarını b.-e bilmey* 93a-3; *tāb keltüre b.-mey* 94b-1; *pādişāhlıḳ ḳıla b.-mey* 97a-17; *Ürgençde oltura b.-mey* 97b-12; *ḳorḳḳanından kite b.-mey* 102b-4; *köre b.-meslikindin* 93a-2

bildür- bildirmek < ET *biltür-*: *aytıp b.-ür* 66b-9

bīmār < Far. بیمار hasta; *bīmār bol-* "hasta olmak": *b. b.-dılar* 68b-9

bir bir, tek; aynı; bir (kimse, şey) < ET *bir* < AT **bīr*: *b. kün* 65a-6, 65b-11, 66a-12, 71b-11, 77a-2, 77a-7, 79a-12, 84b-3, 88a-16, 89b-14, 90b-5, 90b-18, 91a-13, 93a-4, 96a-9, 104a-8; *b. ḳatre* 65a-9; *b. miṣḳāl* 65a-9; *miñ taḳı elig b.-de* 65b-2; *b. niçesi* 65b-7, 96b-4, 96b-15, 99b-7; *b. ivli* 65b-8; *b. dürüst* 65b-13; *b. türlük* 65b-13; *b. b. aytalıñ* 65b-13; *b. kerret* 66a-1, 90b-4; *b. müsülmān kişiniñ* 66a-7; *b. kişi* 66a-7, 66a-13, 83b-6, 84a-16, 91b-17, 95b-6, 95b-7, 101a-3, 101b-12, 101b-17, 102a-5; *b. veya ikki* 66b-7; *kişiniñ ṣūretin* 67a-4; *b. niçe yıllar* 67a-7, 71b-1; *b. yerge yiberdi* 68b-11; *b. bilgil* 71a-9; *b. şehr saldı* 67b-12; *b. niçe* 68b-6, 71a-12, 75b-2, 76b-1, 76b-15, 78a-6, 80b-14, 82a-10, 85a-16, 85a-18, 86b-5, 89b-14, 90a-12, 91a-18, 91a-2, 93a-18, 94b-12, 96b-1, 96b-12, 100a-6, 104a-9, 105a-6; *b. yerni ḫoşlap* 69a-11; *künlerde b. kün* 69b-1, 84a-14; *b. toġram it* 69b-3; *b. oġlı boldı* 70a-10; *b. yaşıġa* 70b-5, 70b-6, 70b-8; *b. yaşar oġlan* 70b-10; *b. yaşar oġlanniñ* 70b-15; *b. inisi* 71a-15; *b. niçe ẓa'īfeler* 71b-2; *b. başḳa* 72b-11; *b. uluġ yurt* 72b-17; *b. yaḫşı* 73a-4; *b. bigi* 73b-5; *b. niçe kün* 73b-2, 87b-14, 90a-10; *bir çirik aġaç* 73b-8; *b. niçe kişi* 75b-2, 75b-4; *b. ribātġa oḫşar* 75a-1; *b. kiçe* 75b-5; *b. yıl* 75b-11, 75b-15, 77b-18, 89b-12, 102a-11; *b. niçe vaḳt* 75b-13; *b. ivlik* 76a-4; *b. ḳırġavulnı aldı* 76a-8; *b. şaġāl* 76a-8; *b. müsülmān pādişāh* 76b-1; *b. yurt* 76b-2, 76b-3, 76b-5; *b. pehlevān yigit* 76a-16; *b. uluġ şehr* 76b-8; *b. bülend taġı* 76b-12; *b. yatıp* 76b-12; *b. atlıḳ yörür* 76b-13; *her b.* 77b-9, 91a-1; *b. yolı bolur* 76b-13; *b. nökeriniñ* 77b-15; *b. b. ... tutup* 77a-4; *b. dād-ḫvāh*

Türk Dilleri Kütüphanesi

kelip 77a-7; *b. ʿāḳıl bigi* 77a-14; *b. yamanlıḳı* 77a-18; *b. töre* 77b-9; *b. ḫān* 77b-11; *b. niçesini* 77b-13; *b. altun yay* 77b-15; *b. uçını çıḳarıp* 77b-16; *b. çölde* 77b-16; *b. altun yay* 78a-6; *b. oḳnı aldılar* 78a-11; *b. ḫargāh* 78a-15; *b. iv* 78b-1; *b. yerde* 71a-14, 71a-16, 80a-9, 91b-4, 93b-11, 103a-17; *Bozoḳnıñ b. yaḫşısı* 79a-2; *b. örgede* 82a-7; *b. b. aytıp turur miz* 82a-11; *hem b. kişi* 82a-16; *b . tavar* 83b-3; *ḫānnıñ b. kişisi* 83b-8; *b. kişini* 83b-13, 85a-14, 85a-15; *b. ḳınġa* 83b-16; *b. ḫātūnnı* 83b-16, 91b-8; *b. yurtġa* 83b-17; *b. uluġ kaġazġa* 83b-17; *b. oġlına* 84a-12; *b. b. sordı* 84a-19; *b. b. aytur turur miz* 84b-14; *b. b. ... bilmey turur miz* 85a-7; *Yazırdın b. kişini* 85a-17; *b. pādişāhı kelip* 85b-10; *b. yaḳın ḳarıntaşı* 86b-1; *b. dāye ḫātūn* 86b-4; *ḫānnıñ b. ḥaremi* 86b-4; *b. ay* 86b-10, 87a-7; *b. kişidin* 82a-16, 87a-17; *b. yaḫşı at* 86b-13; *b. niçe kün* 87b-14, 90a-10; *b. ḳızı* 87b-16; *b. yigit birlen* 88a-16; *b. tup ḳızġan* 88a-17; *b. furṣatdın soñ* 88b-13; *b. niçe yıl* 89b-8; *b. kiçik oġlı* 89b-13; *b. zaʿīfeni* 90a-10; *b. yılġaça* 90b-17; *b. ṭarafge* 91a-1; *b. teg boldı* 92a-8; *b. b. aytdılar irse* 92b-1; *b. fitne* 92b-2; *b. baytalnıñ ḳuyruġına* 92b-5; *b. endāmnı* 92b-7; *b. yaş oġlannı* 92b-17; *b. taşnı alıp* 93b-9; *b. ayaḳ su* 93b-10; *ʿOṣmānnıñ b. inisi* 94a-6; *b. yaş oġlı* 94b-2; *ilniñ b. çetinde* 94b-10; *b. ḳoy* 95b-13; *b. b. aytdı* 94b-18; *b. cinli* 95b-1; *b. sāʿat* 95b-4; *b. kiçe* 95b-9; *yolnıñ b. yanında* 96a-7, 96a-8; *anıñ b. oġlı* 97a-10; *b. yaġısı* 97a-15; *Efrāsiyābnıñ b. oġlı* 98a-7; *b. toġuşlı yigit* 98b-3; *b. zamānda* 99a-14; *ḳırḳ b. atnıñ* 99b-1 *b. ḳazanġa* 99b-1; *b. b. aytalıñ* 100b-9; *b. oġlı* 101b-6; *b. ikiz* 100b-10, 100b-11, 100b-12; *b. nimerse* 102a-1; *b. yaş irkek oġlan* 102a-2; *b. oġlaḳ* 102b-2; *b. nāmede* 101a-3; *b. pādişāhı bar irdi* 101a-5; *b. irkek oġul* 101a-7; *İrekniñ b. oġlı* 101a-15; *b. İçki Salurnı* 101b-12; *b. ḳız* 101b-14; *b. yerdin* 101b-17; *b. ildin* 102a-15; *b. ḳulı* 102a-12; *b. yerge yıġılıp* 102a-14; *b. kiçe* 102b-1; *b. ʿazīz kişi* 102b-10; *b. kitāb aytıp* 102b-16; *b. ivli ḳul* 103a-10; *b. uruġı bolur* 103b-8, 103b-13; *b. kök aṭlı* 104a-4; *b. yaḫşı kişi* 104a-10; *b. kişisi* 104b-13; *b. toġuşlı yigit* 105a-8; *b. eşek* 105b-9; *b. turur* 105b-12; *b. Künin Körkli irdi* 106a-9;

Türk Dilleri Kütüphanesi

miŋg de yetmiş b.-de 66b-11, 74b-18;*b. miŋg takı yetmiş b.-de* 106a-12;*bir bol-* "aynı olmak, bir olmak; tek olmak" *b. b.-sa* 79a-17; *b. b.-masa* 79b-1; *ḫān b. bolsa* 83b-14

biri biri, birisi, herhangi biri < *bir+i* (i.e.): *b. ḳonar* 75a-2; *b. köçer* 75a-2; *b. İgdirdin* 86a-17; *b.-niŋg atı* 70a-1, 70a-2, 100b-12, 100b-13, 100b-16, 100b-17; Kon. 1243; *anıŋg ḳaysı b.-ni* 85b-16; *ḳaysı b.-n aytalı* 93a-10; *ḳaysı b.-ne* 66b-9; *b.-si ... Bügdüz* 86a-16; *oġlanlarındın b.-si* 104a-14; *anlarnıŋg b.-si* 105b-16; *b.-sini ʿaraḳ birlen* 86b-9; *b.-sini ḳatıḳ birlen* 86b-10; *b.-sini ḳımız birlen* 86b-10; *b.-si b.-siġa* 65b-12, 65b-13; *b.-sine Çaġatay Ḳullar dirler* 104a-1; *b.-sine Ḳullar dirler* 104a-1; *her b.-ŋgizdin* 79b-6

biribiri birbiri < biri biri: *b. birlen* 85a-21, 96a-13; *b.-niŋg kiyinindin* 100b-10; *b.-ni çaptı* 96a-14; *b.-ni öltürdi* 96a-15; *b. b.-ge yapışa turur* 72a-16; *b.-ndin ayrılur irdi* 72a-16

birik- birleşmek, bir araya gelmek, buluşmak < ET (Uyg.) *birik-* < *bir+ik-*:*sizniŋg köçiŋgüz birlen b.-ip* 93a-11

birlen ile, birlikte < ET *birle+n* (bir. d. e.): *köç b.* 65b-7; *yol b.* 65b-7; *biziŋg b.* 66a-2; *yoḳḳarıġı töşek b.* 67a-1; *Hudāynıŋg emri b.* 67a-5; *Mekke-i Muʿaẓẓama b.* 67a-6; *Mihlā'ilniŋg emri b.* 67b-16; *Teŋgriniŋg emri b.* 68a-6; *seksen kişi b.* 68b-6; *Ḫudā-yı Teʿālānıŋg emri b.* 68b-7; *üç oġlı ve üç kelini b.* 68b-9; *atasınıŋg ḥükmi b.* 69a-3; *Keyumerṣ b.* 69b-1; *anıŋg b.* 71a-16, 100a-17; *ikki ḳolları b.* 72b-2; *Ḳara Ḫān b. Oġuz Ḫān* 72b-3; *olturġan iller b.* 72b-14; *köp çerik b.* 73a-2, 103a-5; *anlar b. uruşdı* 73a-10; *Hindūstān b.* 73a-15; *Çingiz Ḫān b.* 74a-9; *ottuz miŋg kişi b.* 74a-12; *seksen miŋg kişi b.* 74a-16; *Çaġatay b. Ögedey* 74b-1; *nökeri b.* 74b-3; *Atıl b.* 74b-6; *İt Baraḳ Ḫān b.* 75a-4; *Türkistān b.* 75a-11; *Bedeḫşān üsti b.* 75b-13; *aġaç b.* 76a-9; *Lektūnī b.* 76b-11; *ottuz miŋg piyāde b.* 76b-14; *üç altun oḳ b.* 78a-8; *öz nökerleriŋgiz b.* 78a-4; *bir altun yay b.* 78a-6; *ḫalḳım b.* 78a-15; *fīrūze ve dürr b.* 78a-17; *ata b.* 78b-7; *ḫān yarlıḳı b.* 79b-18; *at b.* 80a-1; *nökerleri b.*L 21a-5; *nökerleri b.* 80a-1; *ḫargāh b. olturġuçı* 82b-10; *nökerleri b.* 83b-5; *özniŋg oġlanları b.* 83b-5;

Türk Dilleri Kütüphanesi

ḳılıç b. çapıp 83b-11; *dād u ʿadl b.* 84a-6; *ittifāḳ b.* 84a-13, 87a-15, 91b-8; *ni reviş b.* 84b-10; *Ḳozı Yavı Ḫān b.* 84b-15, 85a-5; *Keyumerş b.* 85a-3; *biribiri b.* 85a-21, 96a-13; *Salur ili b.* 85b-7; *köp māl b.* 85b-12; *ʿaraḳ b.* 86b-9; *ḳatıḳ b.* 86b-10; *ḳımız b.* 86b-10; *ḫalḳ b.* 87a-13; *bu şarṭ b.* 87a-16; *anıng maṣlaḥatı b.* 87b-2; *köp imgekler b.* 87b-12; *Köl İrki b.* 87b-17; *tozuḳ b.* 88a-2; *uluġ çerik b.* 88a-5; *sening b.* 88a-9; *bir yigit b.* 88a-16; *yigitler b.* 88a-16; *tiken b.* 88b-14; *uşol yol b.* 89a-6; *ni yol b.* 89a-5; *tınç köngül b.* 89a-15; *Mur Yavı b.* 89b-8; *Talaş b.* 89b-8; *il b.* 90a-15, 94a-14, 95b-3; *mining b.* 89b-16; *uluġ leşker b.* 90b-2; *öz ḳolı b.* 90b-8; *ḳadīm Türk tili b.* 90b-13; *kişi b.* 90b-18; *bahāne b.* 91a-11; *mening b.* 91a-11, 104a-10 *eri b.* 91a-16; *nīzening uçı b.* 92b-6; *munung b.* 93a-2; *sizning köçüngiz b.* 93a-11; *ḫātūnı b.* 93a-18; *ḫānım b.* 93b-5; *Ürgenç b.* 94b-5, 94b-6; *oġlum b.* 94b-10; *sening b.* 95a-5; *Şāh Melik b.* 95b-2; *sekkiz ming kişi b.* 96a-7, 96a-8; *Kökem Baḳuy b.* 98a-11; *Oġuz b.* 98b-14; *Oġuz b.* 99a-5; *Ḳayı Ḳorḳut Ata b.* 99a-14; *saġ eligi b.* 99b-2; *sol eligi b.* 99b-2; *leşker b.* 99b-6; *Bayındır b.* 99b-18; *Ögürcıḳ b.* 99b-18; *ming ivlik ili b.* 100a-1; *üç yüz ivlik b.* 100a-8; *ili b.* 100a-12; *yıġaç b.* 101a-8; *bir niçe yigitler b.* 104a-9; *bıçaḳ b. sançtım* 104a-11; *Ḳaşġa b.* 105b-12;

birlik birlik, teklik < ET *bir+lik*: *Tengrining b.-ine* 70a-14

bisyār < Far. بیسیار çok, fazla: *b. köp bolup irdi* 69a-5; *b. edeblik* 69a-10; *b. ḫoş meze* 69b-3; *b. körkli* 87b-17; *b. ʿāḳıle* 90b-16

bişik beşik < ET (Uyg.) *bėşik*: *b. tig* 83a-13; → *beşik*

bişinçi beşinci < ET *bėşinç*: *b. Yumaḳ Baynıng ḳızı* 106a-7

bişir- pişirmek < ET (Uyg.) *bışur-*: *b.-e tururlar* 90b-10; *b.-ip içdi* 90b-9

bī-şumār < Far. بی شمار sayısız: *b. ol peyġāmberġa* 65a-11

biti- yazmak < ET *biti-* < Çin. 筆 *bi* ve Tü. *+i-*: *b.-y tururlar* 81a-1; *anı b.-p turur* 99a-2; *ḥükm b.!* 77a-10; *anıng ṣıfatını b.-se* 65a-9; *sevdāgerning atıġa b.-ip* 77a-11; *ʿahd-nāme b.-ip* 83b-18; *atların b.-ip* 83b-20, 84a-3; *b.-gendin azraḳ bolġay* 65a-10; *b.-gçi bolsa* 65a-8; *b.-mey tururlar* 99a-2

Türk Dilleri Kütüphanesi

bitil- yazılmak < ET *biti-l-*: *temmet-i kitāb b.-di* 106a-13; *bu b.-gen kişilerniŋ* 99a-3; *b.-gen on altı kişi* 98b-17; *b.-mey ḳalıp turur* 99a-4

Biyeken Alp Kondı Bay'ın kızı: *B. A.-nıŋ heleyi* 106a-7

biz biz < ET *biz*: *b. anlarnı köp çapduḳ* 66a-1; *b. sebebli* 66a-3; *b. munlarnıŋ hīç ḳaysısını ḳılmaduḳ* 66b-3; *b. ikki-mizge* 71b-17; *b. ... atlarını aytalıŋ* 80a-7; *b. bu kitābnı aytġan çaḳġaça* 84b-14; *b. ... bilmey turur miz* 85a-6; *b. ... ʿarz ḳılalı* 93a-6; *b. ... ḳaysı birin aytalı* 93a-10; *b. Oġuz ili Salur ḫalḳındın turur miz* 96b-12; *b. anıŋ oġlanları (...) bolur miz* 98a-9; *b. yoḳ irdik* 101a-16; *b. ... ḳırılalı ve yoḳalalı* 102a-17; *b. Türk ḫalḳı turur biz* 102b-12; *b. sizge bereliŋ* 105a-15;

biziŋ bizim < *biz+niŋ*: *b. kelürimizni* 65b-6; *b.-niŋ içimizde* 65b-11; *b.-niŋ birlen* 66a-2; *b.-niŋ rūḥımızge* 66a-13; *b.-niŋ aytġan sözümizni* 66b-6; *b.-niŋ bu oġlımız* 70b-8; *b.-niŋ aldımızda* 73b-10; *b.-niŋ peyġāmberniŋ* 85a-1; *b.-niŋ yurtumızını* 86b-16; *b.-niŋ aytmaġımız* 98a-1; *b.-niŋ peyġamberdin* 99a-10, 99a-12; *b.-niŋ ḳuşlarını* 105b-6

bizni bizi < *biz+ni*: *b. yaratġan bar* 71a-8;

bizge bize < *biz+ge*: *b. yaġı bolup irdiler* 65b-16; *Teŋri b. berdi* 66a-3; *b. boldı* 99b-12; *b.berseŋiz* 105a-14; *b. beriŋ* 105b-3;

bizdin bizden < *biz+din*: *b. burun* 66a-15, 78b-16; *b. bolġan* 84a-1; *b. aġrıp* 95b-2; *b. burunḳı ötkenler* 98a-1

bol- olmak < ET *bol-*: *ḫoş b.-a turur* 66a-11, *pādişāh b.-a turur* 95b-6; *müşkil b.-a turur* 102b-14; *... uruġındın b.-ur men* 104a-8; *ne yerdin b.-ur sen* 104a-6; *dimek b.-ur* 67b-4, 69b-11, 77b-10; *ṣādıḳ timek b.-ur* 67b-7; *sırrım āşkāre b.-ur* 71b-4; *yapışġur timek b.-ur* 72b-3; *timür ḳazuḳ ṭarafında b.-ur* 73a-1; *ḳara b.-ur* 73a-14; *Muḥiṭ teŋiziniŋ yaḳasında b.-ur* 73a-15; *köp b.-ur* 75b-10, 76a-14; *yurt b.-ur* 76b-2, 76b-3; *Keşmir yaḳınında b.-ur* 76b-3; *... yer b.-ur* 76b-12; *bülend tağı b.-ur* 76b-12; *bir yolı b.-ur* 76b-13; *ala b.-ur* 79b-9; *mundın yaḫşı at b.-ur mu* 70b-14; *tüşluḳında b.-ur* 73a-17; *uluġ yurt b.-ur* 73a-14; *yaman b.-ur* 77a-16; *timek b.-ur* 77b-11, 82a-9, 82b-11, 82b-12, 82b-13, 82b-

Türk Dilleri Kütüphanesi

15, 82b-16, 83a-1, 83a-10, 83a-11, 83a-12, 83a-14, 83a-15, 83a-16, 83a-18, 83a-2, 83a-3, 83a-4, 83a-5, 83a-6, 83a-7, 83a-8, 83b-1, 86a-6, 90b-13; *yaḫşı b.-ur* 82a-9, 88b-15; *uruġ timek b.-ur* 82b-1; *muḥkem timek b.-ur* 82b-7; *muvāfıḳ timek b.-ur* 82b-9; *devletli timek b.-ur* 82b-8; *niçe yıl b.-ur* 85a-6; *miṣniñ kānı b.-ur* 85a-11; *āfitāb b.-ur* 87a-2; *nimerse b.-ur* 87a-2; *ḫūb b.-ur* 88b-15 ; *yaḫşı b.-ur* 88b-15; *bir fitne b.-ur* 92b-2; *yaġı b.-urlar* 95a-5;*bir uruġı b.-ur* 103b-8, 103b-13; *her ṭa'ifedin b.-ur* 104b-12; ... *neslindin b.-ur miz* 98a-9; *ʿāṣī b.-urlar* 67a-2; *ḥāmile b.-up turur men* 90a-11; *müsülmān b.-up turur* 71b-17, 72a-1; *ḫān b.-up turur* 77b-11; *öpüp b.-up turur* 93a-6; *altı yüz yıl b.-up turur* 98b-13; *aruḳ b.-up turur miz* 105a-12; *anda b.-dum* 100b-5; *öler b.-duñ* 99b-13; *raʿiyyet b.-dılar* 65b-9; *ġarḳ ḳılur b.-dı* 68b-3; *ġarḳ b.-dı* 68b-5; *yaḫşı b.-dılar* 68b-10; *vefāt b.-dı* 69a-4, 70a-3, 76b-15; *köp b.-dı* 70a-1; *ikiz oġlı b.-dı* 70a-1; *bir oġlı b.-dı* 70a-10; *müsülmān b.-dı* 71b-10, 104b-4; *yaz b.-dı* 75b-1; *anġa nöker b.-dı* 76b-1; *elig tört yıl b.-dı* 77b-5; *Teñridin b.-dı* 78b-15; *vezīr b.-dı* 86a-12; *ḫānnıñ oġlı b.-dı* 86b-6; *ḳarangu b.-dı* 86b-17; *yigit b.-dı* 87a-13; *uluġ yigit b.-dı* 87b-7; *uluġ big b.-dı* 76b-2; *oġlı b.-dı* 88a-15; *toġuşlı ve alp b.-dı* 88a-15; *yaġı b.-dı* 89b-8, 92b-15; *artuḳ b.-dı* 90b-1; *peydā b.-dı* 91a-3, 98b-3, 105a-9; *oḫşatıp ḳılur b.-dı* 95a-13; 99a-7; *uluġ bay b.-dı* 103b-1; *maʿḳūl b.-dı kim* 91a-10; *bir teg b.-dı* 92a-8; *uluġ ḫān b.-dı* 92b-15; *ḫanġa ınaḳ b.-dı* 93a-2; *ḫaste b.-dı* 93a-18; *yaman b.-dı* 93a-20, 99b-18; *ẓālim b.-dı* 94b-12; *tamām b.-dı* 95b-6; *uluġ uruş b.-dı* 96a-11; *ḳara ḫān tigen b.-dı* 96a-14; *bizge b.-dı* 99b-12; *İt Beçene ilindin b.-dı* 101a-13; *yetim b.-dı* 103b-3; *devletli b.-dı* 103b-11; *Berdibik ḫān b.-dı* 104b-16; *buzuḳ b.-dı* 105a-2; *köp b.-dı* 67b-11, 70b-1, 87a-9; *meşgul b.-duḳ* 65b-4; *bīmār b.-dılar* 68b-9; *kāfir b.-dılar* 70b-2; *nöker b.-dılar* 77b-4; *on ikki bölük b.-dılar* 82a-7; *vezīr b.-dılar* 84b-9; *ikki bölek b.-dılar* 92a-14, 103b-17; *yaman b.-dılar* 93a-3; *öltürür b.-dılar* 94b-16; *öçli ve ḳanlı b.-dılar* 96a-14; *tābiʿ b.-dılar* 98a-13, 98a-14; *şundaḳ b.-dılar* 98a-15; *devlet-mend b.-dılar* 103b-4; *köp il b.-dılar* 103b-5; *köp ḫalḳ b.-dılar* 105a-6;

Türk Dilleri Kütüphanesi

elbette Türk b.-ġusı turur 66b-5; *yayılġan b.-ġusı turur* 71a-1; *meşġul b.-ġay sen* 89a-14; *meniñg(k)i b.-ġay sen* 91b-19; *azraḳ b.-ġay* 65a-10; *teñgri raḥmeti b.-ġay* 65a-13; *maʿḳūl b.-ġay* 66b-10; *eşitkenge ḳulaḳ b.-ġay* 83b-12; *yalġan b.-ġay* 84b-17; *tiz b.-ġay* 86b-5; *ḳalġan b.-ġay tip* 102a-1; *kedḫüdā b.-ġaylar* 91a-4; *şol yolda b.-ayın tidi* 71b-8; *baş b.-ġıl tip* 67a-15; *müsülmān b.-ġıl* 70a-12; *müsülmān b.! tidi* 71b-17; *ige b.!* 88a-10; *sen b.-ġıl* 94b-10; *Bozoḳ b.-sun* 78b-12; *bu b.-sun tidiler* 81a-9, 81a-11; *Tuman Ḫān b.-sun tidi* 86b-14; *pādişāh b.-sun* 79a-2; *Alp Tuġaç b.-sun* 90a-2; *Buġra Ḫānı b.-sun tidi* 90b-10; *yegrek b.-sun* 91a-6; *rāzı b.-sun* 95a-3; *müsülmān b.-uñg tidim* 71b-7; *sol b.-sunlar* 79a-3; *rāzı b.-sunlar* 79a-5; *yörigen b.-sam* 89a-6; *ni yolda b.-sañg* 71b-8; *ḳaramas b.-sañg* 91b-2; *bālig b.-sañg* 87a-17; *atamnıñg b.-sañg* 91b-19; *bitigçi b.-sa* 65a-8; *siyāh b.-sa* 65a-8; *günāh bolġan b.-sa* 66a-12; *ʿāḳıl kişi b.-sa* 66b-8; *köp b.-sa* 68b-16, 85a-14, 98b-15; *münāsib yer b.-sa* 67b-16; *ḳābil b.-sa* 79a-1; *bir b.-sa* 79a-17; *andaḳ hem b.-sa* 80a-8, 80b-16, 84b-17; *ḫān b.-sa* 81a-9; *vezīr b.-sa* 81a-11; *günāh-kār b.-sa* 83b-6; *yavuḳ b.-sa* 83b-6; *pādişāhnıñg urugındın b.-sa* 83b-7; *yıraḳ b.-sa* 83b-7; *özge urugdın b.-sa* 83b-8; *ḫān bir b.-sa* 83b-14; *ikki b.-sa* 83b-15; *Tuman yigit b.-sa* 87a-11; *miniñg devletim b.-sa* 89a-7; ... *ḫātūnı b.-sa baḳtı* 94b-13; *pādişāh b.-sa* 98a-13; *pādişāh b.-sa* 98a-14; *meşhūr b.-sa* 99a-2; *yalġan b.-sa* 101a-17; *günāh-kār ve ʿayblı b.-sa* 102a-11; *kim yaḳın b.-sa* 102b-3; *ḥaṣıl b.-sa* 105b-2; *arḳa b.-salar* 83b-10; *ḥelāl-zāde b.-salar* 84a-1; *pādişāh b.-up* 67b-2; *ḳoşlı ve nökerli b.-up* 77a-16; *Ḳalaçlarġa b.-up* ... 77b-5; *pādişāhzāde b.-up* 79b-7; *tört oġul b.-up* 79b-7; *post-penāh b.-up* 83b-10; *ḥarām-zāde b.-up* 84a-2; *yaġı b.-up* 85a-21, 85b-7, 95a-14; *ʿazā igesi b.-up* 86b-1; *meşġūl b.-up* 86b-11; *yigit b.-up* 87a-4; *ḫoş-ḥāl b.-up* 87a-6; *yavuḳ b.-up turur* 87b-14; *yetim b.-up* 89b-16, 103b-2; *ġamgīn b.-up* 90b-19; *anam ornıġa b.-up* 91a-17; *ʿāşıḳ b.-up* 91b-18; *baş b.-up* 93a-16, 96a-15, 96a-18; *ḫān b.-up* 94a-7; *yamanġa yaman b.-up* 94a-10; *maġrūr b.-up* 95a-4; *Ḳara Ḫān b.-up* 95a-14; *uruş*

Türk Dilleri Kütüphanesi

b.-up 95b-5; *nöker b.-up* 96b-12; *ala b.-up turġanın* 97a-17; *Selçuḳīler Türkmen b.-up* 98a-4; *ḫācı b.-up keldi* 99a-13; *hem yaman b.-up* 100a-7; *ikiz b.-up* 100b-11; *Türkmen b.-up* 102a-6; *kedḫūdaylar b.-up* 103a-16; *devletli b.-up* 104b-1; *Türk öler b.-ġanıda* 69a-14; *ḳış b.-ġanda* 70a-8, 73a-16; *yetmiş üç yıl b.-ġanda* 73a-11; *yay b.-ġanda* 73a-16; *öler b.-ġanında* 89b-6; *ḫalvet b.-ġanda aytdılar* 93a-7; *dünyā āḫir b.-ġunça* 78b-14, 79a-2, 79a-4, 84a-2; *pādişāh b.-ġunça* 98a-5; *müsülmān b.-ġan illeri* 72b-12; *sizlerdin b.-ġan* 78b-12; *özge ḳumalardın b.-ġan* 79b-14; *ādemī ḫātūnlarıdın b.-ġan* 80a-13; *ḳumadın b.-ġan oġlanlarınıñ* 80b-8/9; *arḳa b.-ġan kişini* 83b-11; *bizdin b.-ġan* 84a-1; *yaġı b.-ġan sebebdin* 90b-3; *buġday unındın b.-ġan* 90b-6; *ölük ve tirik b.-ġan* 93b-3; *b.-ġan vāḳı'ātnı* 94b-18; *pādişāh b.-ġan* 97b-9;*oġlı ḳızdın b.-ġannıñ* 89a-9; *ḳarı b.-ġandın soñ* 70a-2, 90b-14, 103a-13; *pādişāh b.-ġandın soñ* 70b-1, 98a-6; *ḳatıḳ b.-ġandın soñ* 72a-16; *yigit b.-ġandın soñ* 73b-16, 90a-13; *bahār b.-ġandın soñ* 75b-6; *tamām b.-ġandın soñ* 89a-8; *āzād b.-ġandın soñ* 103b-16; *ḳaysı oġlındın b.-ġanı* 80b-10; *İrkiniñ pādişāh b.-ġanı* 86a-20 *Tumannıñ oġlı b.-ġanı* 88a-13; *ḫān b.-ġanınıñ ẕikri* 72b-7, 84a-11, 84a-7, 86a-8, 88b-16, 89a-16, 89b-5, 90a-17, 90a-8, 92b-14, 92b-9, 94a-13, 94a-16, 94a-3, 94a-6, 94a-8, 97a-2, 97b-7; *öler b.-ġanda* 69b-13, 86a-14; *müsülmān b.-ġanını* 70a-16, *müsülmān b.-ġanın eşidse* 70b-3, 70b-4; *kimniñ b.-ġanın* 85a-7; *uzaḳ 'ömrli b.-ġanına* 87a-5; *müsülmān b.-ġanlarıġa* 75a-5; *sizlerdin b.-ġanlar* 79a-16; *müsülmān b.-ġanlarnı siledi* 72b-9; *andın b.-ġanlarnı* 78b-14; *yaḫşı b.-ur irdi* 65b-14; *şerīk b.-ur irdiñiz* 102b-15; *neçük b.-ur irgen* 95b-3, *üç tört top b.-urlar irdi* 85a-20; *ḫātūnlardın b.-ġan irdi* 79b-13; *köp b.-up irdi* 69a-5; *bermekçi b.-up irdi* 88a-3; *bir ikiz b.-up irdi* 100b-10; *yaġı b.-up irdiler* 65b-16; *yarlı b.-up irdiler* 105a-9; *öler b.-dı irse* 67a-13; *ḫaste b.-dı irse* 69b-15; *ḫarāb b.-dı irse* 93a-19; *siyāset ḳılur b.-dılar irse* 92a-16; *müsülmān b.-sañ irdi* 71b-7; *tārīḫ b.-sa irdi* 65b-14; *kedḫüdā b.-man tidi* 91a-7; *yapışḳanı b.-mas mu* 72b-1; *yaḫşı at b.-mas tidi* 86b-16;

Türk Dilleri Kütüphanesi

dostluḳı b.-mas tip 89a-10; *güvāh b.-mas* 92a-5; *ölgeniñg de b.-madım* 93b-10; *ol kişidin b.-madı* 78b-15; *tamām b.-madı* 87a-8; *rāzı b.-madı* 89b-10; *hīç oġlan b.-madı* 103a-7; *rüsvā b.-masun* 92a-13; *eger b.-masañg* 70a-13; *bir b.-masa* 79b-1; *anam teg b.-masa* 91a-6; *yaruḳ b.-may b.-mas* 87a-2; *kimniñg b.-maġanın* 85a-7; *b.-maganlarnı çaptı* 72b-9; *ḫaber-dār b.-masdın burun* 104a-12; *tişek b.-mas irdi* 77a-6; *yaġı b.-masa irdi* 89b-16; *uluġ b.-a başladı* 86a-3

Borsuḳ Karakurum adıyla bilinen bölge içinde; Talas ve Karı Sayram yakınındadır (Rod. Turk., s. 82, not: 30; OD, s.17; Die Gesch., s.17) ... *B.-nı ḳışlar irdi* 70a-9

boy: **boylarında bar** gebe, hamile (*Açḳ*'a bk.): *b.-larında bar mu tip* 86b-3

boy boy < ET (Uyg.) *bod*: *b.-ı uzun* 106a-1

boy(u)n boyun < ET (Uyg.) *boyın*: *b.-ı üzüldi* 88b-2; *kişiniñg b.-ın* 88b-14; *b.-ın ... baġlap* 92b-5; *b.-ıġa urdı* 88b-2; *burunḳı aytḳanlarnıñg b.-ıġa* 101a-17; *boyun ḳoy-* "itaat etmek": *ḥükmge b. ḳ.-ġay* 95a-12

bozar- rengi kaçmak, sararmak, solmak < ET (Uyg.) *boz+ar-*: *b.-ıp tivege minip* 101a-10

Bozoḳ Oğuzların bir kolu: *B. bolsun* 78b-12; *B. tisünler* 78b-13; *B. neslindin* 79a-1; *B. oġlanları* 79b-18; *B. oġlanlarındın* 83b-13; *B.-nıñg bir yaḫşısı* 79a-2

böke kahraman, savaşçı < ET *böke* (Küli Çor Yazıtı, Doğu 5;*Açḳ*'a bk.):*b. timek bolur* 83a-2; *mirgen ve b. irdi* 95b-16

böl- bölmek < ET (Uyg.) *böl-*: *ikki b.-di* 89b-7; *yurtını ikki b.-üp* 70a-3

bölük böiüm, parça, kısım < ET (Uyg.) *bölük*: *b. b. yurt bolur* 76b-2; *on ikki b.* 82a-7; *ikki b.* 83b-12, 103b-17; *ikki b. boldılar* 92a-13

böri kurt < ET *böri*: *b. ḳoyġa* 89b-1

Börme ırmak adı adı (*Açḳ*'a bk.): *B. tigen sunıñg yaḳasında* 66a-2

bu 1. bu (işaret adılı): *b. kitābnı* 65b-15, 66a-13, 66b-4, 87b-14; *maʿnāsı b. turur* 66a-7; *b. turur* Kon. 1244, 1246 *b. söz* 66a-10, 77a-17, 82a-2, 95b-6, 98b-11; *b. kitābġa* 66a-14; *b. vaḳtġaça* 66b-11, 68a-8, 87b-5, 88b-5, 88b-11; *b. menzilde turup* 67b-6; *b. kün* 69a-11, 74b-18, 90b-10; *b. nemekīn resm* 69b-5; *bizniñg b.*

Türk Dilleri Kütüphanesi

oġlımız 70b-8; *oġlannıñ b. sözige* 70b-12;*b. oġlannıñ* 70b-13, 87a-3, 87a-4, 88b-5; ... *sebebi b. kim* 71b-6; *b. kim* 77a-18, 93a-11, 102b-2; *maʿnāsı b. kim* 77b-9; *b. altısınıñ* 80a-12; *b. bolsun tidiler* 81a-9, 81a-11; *b. turur* 82b-11, 82b-12, 82b-14, 82b-15, 82b-17, 82b-2, 82b-7, 82b-8, 82b-9, 83a-1, 83a-10, 83a-11, 83a-12, 83a-14, 83a-15, 83a-17, 83a-18, 83a-2, 83a-3, 83a-4, 83a-5, 83a-6, 83a-8, 83a-9, 83b-1, 87b-13, 100a-13, 100b-11; *b. maʿḳūl boldı kim* 91a-10; *b. anam ornıġa bolup* 91a-17; *b. ni iş turur kim* 92a-10; *b. ḫalḳġa ... örgensün* 94b-9; *yaḫşı tüş turur b. tidi* 95b-12; *b. anıñ ḳatında* 99a-7; *bervech b. kim* 99a-8; ... *tartımı b. turur* 99a-16; *resm b. turur* 101a-14; *b.-nı işitip* 87a-6; **2.** bu (işaret sıfatı): *b. aytılġan* 65b-6, 77b-13, 79b-12, 85a-6; *b. dünyāda turdı* 67a-8; *b. dünyādın* 67a-16; *b. dünyāda turup* 67b-3; *b. yurtda olturup* 68a-3; *b. çaḳda* 70a-7, 101b-3; *b. uzaḳ ʿömrli* 70b-17; *b. sözni* 71a-14, 72a-2, 72a-5, 72a-7, 87a-17, 87b-1, 87b-9, 88b-13, 91b-6, 92a-3; *b. vāḳıʿātdın* 71a-16, 95b-8; *b. vaḳtda* 73b-13, 74b-5, 76a-13, 80b-13, 81a-13, 82a-17, 84a-15, 96b-5, 101b-2, 105b-10; *b. üç sunıñ yaḳasında* 74a-4; *b. yurtlarnıñ* 74a-7, 85b-19; *b. üçüsini* 74a-16, 78a-5; *b. dünyā* 75a-1; *b. aytılġan vilāyetlerniñ* 75a-12; *b. çerikke* 76a-11; *b. ġāyetde* 77a-2; *b. kiçe* 77a-7; *b. kişi* 77a-15; *b. kişige* 77a-16; *b. vaḳʿadın* 77b-18; *b. beytni* 78a-17; *b. beytlerni* 78b-5; *b. altı oġlını* 78b-7; *b. kündin* 78b-14; *b. yurtlar* 79a-17; *b. yigirmi tört oġul* 79b-13; *b. altı oġlınıñ* 80b-8/9; *b. sözge* 82a-3, 92a-4; *b. onkisindin* 82a-7; *b. yigirmi törtdin* 82a-13; *b. ʿahdnāmeni oḳup* 84a-2; *b. ikki ilniñ* 85b-7; *b. sözlerdin* 85b-12; *b. oġlanġa* 86b-13; *b. oġul* 86b-17; *b. kündin soñ* 87a-9, 91b-3; *b. şarṭ birlen* 87a-16; *b. çaḳġaça* 87b-12; *b. ḳızını* 88a-3; *b. yamanlıḳını ḳılġan* 88a-9; *b. sözlerniñ* 88a-11; *b. ḳılġan işin* 88b-3; *b. olturġan taḫtıñ* 88b-10; *b. sözlerni* 88b-16; *b. taḫtda* 89a-3; *b. naṣiḥatlarıñ ıznı* 89a-7; *b. aşnıñ atı* 90b-9; *b. ḳılıġıñnı ḳoymasañ* 91b-4; *b. keçe* 91b-16; *b. ḫātūnnı* 92b-1; *b. dünyāda yörümek* 93b-12; *b. işni* 95a-13; *b. körgen tüşüñni* 95b-11; *b. tüşni* 95b-11; *b. ḫaberni* 96a-13;

Türk Dilleri Kütüphanesi

tā b. vaḳtḳaça 98b-12, 98b-13; *b. bitilgen on altı kişi* 98b-17; *b. bitilgen kişilerniñ* 99a-3; *b. felekniñ gerdişini* 99a-7; *b. sözniñ ġalaṭlıḳı* 99a-8; *b. sözini* 99a-9; *b. törtiniñ oġlanları* 100b-8; *b. ikkisiniñ* 100b-17; *b. oġlannı* 101a-8, 101a-12; *b. sözümizniñ delīli* 102b-9; *b. künġaça* 102b-17; *b. sebebdin* 104b-9; *b. aytılġan nemerselerni* 105b-9

buġday buğday < ET (Uyg.) *buġday*: *b. unındın* 90b-6

Buġdayıḳ huma kuşu, anka (Dic., s.172: *buġdanık* ile krş.): *ḳuşı B.* 83a-8

Buġra (Ḫan) 1. özel ad (Kara Han'ın oğlu) (*Açk*'a bk.): *B. atlı oġlı* 90a-17; *B. Ḫ. ... artuḳ boldı* 90b-1; *B. Ḫ. uluġ ʿazā tutdı* 90b-17; *B. Ḫ. ... aytdı* 92b-1; *B. Ḫ. ... pādişāhlıḳ ḳıldı* 92b-8; *B. Ḫnıñ ḫān bolġanınıñ ẕikri* 90a-16; *B. Ḫ.-nıñ ivige* 91b-9; *B.Ḫ.-nıñ oġlı* 92b-9; *B.Ḫ.-nıñ uluġ oġlı* 94a-2; *B.-nı pādişāh köterdiler* 90a-18; **2.** Buğra Hanın adının verildiği yemek: *B. tip* 90b-10; *B. Ḫ.-ı bolsun tidi* 90b-10

Buḫārā << Skr. विहार *vihāra* ('Budist ya da Gaina Manastırı, manastır benzeri yer' pw VI.141 b-c) → Buhara, bugün Özbekistan Cumhuriyeti'nde Buhara yönetim biriminin merkezi olan kent: *B. ve Semerḳand* 74a-10; *Semerkand ve B.* 75a-9; *B. ve Semerḳandnı alıp* 90b-2; *B.-nı hem alıp* 75a-14; *B.-ġa bardı* 75a-14; *Semerḳand ve B.-ġa* 77b-6

Buḳa özel ad (Ögürcık'ın oğlu): *Berdi B. bir ikiz* 100b-11; *B. oġlanları* 101a-2

Buladı → *Kerçe Buladı*

Bular özel ad (*Açk*'a bk.) 106a-1

bular bunlar < *bu+lar*: *b. körsetip irdi* 78b-7; *b. turur kim* 81a-1; *b. ... yiberdiler* 103a-9; *b.-nıñ barçası* 82a-12; *b.-nıñ şīrīn sözine* 102a-18; *b.-ġa ḳoşulup* 103b-5

bulġar deri (*Açk*'a bk.): *toḳḳuz b. ḥavzġa* 80a-3; *toḫsan b. ḥavzġa* 80a-4; *b.-ıdın ... ḥavz ḳıldurup* 78b-2; *b.-ıdın üç ḥavz tiktürdi* 86b-9

Buran özel ad (Şıban'ın oğlu): *B. atlı* 94a-13; *B. taḳı* 94a-14; *B.-nıñ ḫān bolġanınıñ ẕikri* 94a-12

Burıcı Ġāzī özel ad (Benam Gazi'nin babası): *anıñ atası B.Ġ.* 98b-6

Burḳas özel ad: *B. Salur ilinde* 101b-15; *atını B. ḳoydı* 102a-3;

Türk Dilleri Kütüphanesi

B. ili 102a-4

burun 1. önce < ET (Uyg.) *burun*: *bizdin b.* 66a-15,78b-15; *cevāb bermesdin b.* 70b-9; *aytmasdın b.* 91b-7; *mendin b.* 92a-13; *Şāh Melikdin b. bardı* 94b-17; *köp yıllar b.* 95b-9; *ḫaber-dār bolmasdın b.* 104a-12; **2.** burun, beş duyu organından biri: *b.-ları uluġ* 86a-3

burunraḳ daha önce < *burun+rak*: *sendin b.* 88b-13

burunġı önceki <*burunḳı*:: *b. alġan* 71b-14; *b. ötken* 83b-15; → *burunḳı*:

burunḳı önceki < ET (Uyg.) *burunḳı* < *burun+ḳı*: *b. ötken yaḫşıları* 82a-4; *b. Türklerġa* 86a-5; *b. ötkenlerniñ* 89a-10; *b. ötken ḫalḳ* 96b-16; *b. ötkenler* 98a-2; *b. aytḳanlarnıñ* 101a-17

but but, bacak < ET *but* < AT **būt*: *baytallarnıñ b.-larına* 92b-6

butaḳlan- budaklanmak, tomurcuklanmak < MK *butaḳlan-* (DTS 129b; ED, 302b, KB *butıḳlan-* (DTS 130a, ED 302b): *b.-dı ve yapraḳlandı* 95b-10

buyur- buyurmak, emretmek < MK *buyur-*: *iş b.-dum* 100b-2; *Ḳozı Tegin b.-dı* 92b-4; *anıñ b.-ġanından* 71a-9; *Teñrim b.-sa* 96b-16, 100b-9

buz- bozmak, mahvetmek, perişan etmek < ET *buz-*: *yurtnı b.-alı tiseler* 84a-3; *anı b.-up* 78b-11; *yaġılarnı b.-up* 89b-3

buzuḳ bozuk, bozulmuş, mahvolmuş < MK *buzuḳ*: *b. boldı* 105a-2

buzuḳlıġ yenilgi, mağlubiyet < *buzuḳ+lıḳ*: *Şāh Melik b.-ında* 98b-1; → *buzuḳlıḳ*

buzuḳlıḳ yenilgi, mağlubiyet < *buzuḳ+lıḳ*: (Temiz 105: *buzuḳluḳ* ile krş.) *Şāh Melik b.-ından* 97a-3

buzul- bozulmak < ET (Uyg.) *buzul-* < *buz-ul-*: *il b.-ur* 83b-15

buzuş- bozuşmak < MK *buzuş-* < *buz-u-ş-*: *anı b.-up* 78b-11

Bügdüz Oğuzların Üçok koluna bağlı boyu: *ikkinçi B.* 80b-7; *B. anı toġradı* 81b-15; *Bayındır ilindin B.* 86a-17; *B. ilindin* 94b-3; *B.-niñ maʿnāsı* 83a-16

bülend < Far. بلند yüksek, yüce: *bir b. tağı* 76b-12; *mertebesi b.* 83a-17; *b. çıḳdı* 95b-10

bürküt kartal (*Açḳ*'a bk.): *ḳuşı b.* 83a-10; *b. ḳoyanġa* 89b-2, → *Su bürküti*

bütün bütün, hep < ET (Uyg.) *büt-ün*: *b. ayta bilmes* 82a-15

C

Cabı özel ad (halk adı): *C. ḫalḳı*

Türk Dilleri Kütüphanesi

turur 101b-2

cān < Far. جان can, ruh: *c.-ıñg ız da kiter* 79b-; *anġa c. berdi* 67a-8; *c. berip* 65b-15, → *Merv-i Şāh-ı Cān*

Canıbik Ḫān Altın-Ordu hanı (*Açḳ*'a bk.): *C. Ḫ. ... yiberdi* 102a-9; *C. Ḫ. kişi yiberip* 102a-17; *C. Ḫ. ḳatıġa* 102b-3; *C. Ḫ. ... ḥaḳḳ raḥmetine kitti* 102b-5; *oġlı C. Ḫ.* 104b-6; *C. Ḫ. ölgünçe* 104b-15; *C. Ḫ. hem ḥaḳ raḥmetiġa bardı* 104b-16; *C. Ḫ.-nıñg bir kişisi* 104b-13;*ʿādil C. Ḫ.-ġa taʿalluḳ irdi* 102a-8;*C. Ḫ.-ġa taʿalluḳ irdi* 104b-8

cānlı canlı < Far. جان*cān*ve Tü. +*lı*: *c.-nıñg barçası* 68b-5

car haber, ilan < Mo. *car* (TMEN I, nr. 147; Tuv. *çar*; Kırg., Kzk., Özb. Yeni Uyg., Trkm. *car* ile krş.): *c. ḳıldurdı* 76a-1

Cebe Noyan özel ad (*Açḳ*'a bk.): *C. N. ve Sübedey Bahādır* 74a-11

Cebrāʾīl < Ar. جبرائيل Cebrail, peygamberlere emir ve vahiy getirdiğine inanılan melek: *C. keldi* 68b-1

Cebraʾīl ʿaleyhi's-selām bk. Cebraʾīl: *C. ... kitāb alıp keldi* 67b-1

cemʿ < Ar. جمع toplama, bur araya getirme: *cemʿ ḳıl-* 'toplamak, bir araya getirmek': *c. ḳ.-ıp* 75a-8

cemāʿat < Ar. جماعت insan topluluğu, topluluk, cemaat: *c.-nıñg uluġı* 79a-8; *barġan c.-nıñg* 96b-1; *ol c.-ke* 75b-7; *şol c.-dın* 97b-18

cemāl → *ṣāḥib-i cemāl*

cengel < Far. جنگل orman: *c.-de olturur irdiler* 67b-14

cennet < Ar. جنّت cennet: *c. sarāyıġa kitdi* 67b-3

cevāb < Ar. جواب cevap, yanıt: *c. bermesdin burun* 70b-9

cevānib < Ar. جوانب taraflar, yanlar, yönler: *eṭrāf ve c.-din* 103b-4

cezā < Ar. جزا ceza: *c.-sın tapdı* 88a-9

cezm < Ar. جزم kesin karar, niyet: *c. ayta bilmey miz* 84b-16

cim < Ar. جيم *cim* harfi: *ḳāfnı c. oḳuy turur* 73b-15

cinn < Ar. جن cin: *barça ... c.-nıñg* 66a-9

cinli cinli < Ar. جن*cin*+Tü.+*li*: *bir c.* 95b-1

cirġamişi ziyafet, eğlence < Mo. *cirga-* ve (Tü.?) *-mişi*: (*Açḳ*'a bk.): *Oġuz ḳıldı ... c.* 78b-6

Coçi (Ḫān) Cengiz Han'ın büyük oğlu ve Altınordu devletinin kurucusu: *uluġ oġlı C. Ḫ.* 74a-15; *C. ... Deşt-i Ḳıpçaḳḳa bardı* 74b-2; *C. Ḫ. bastı* 74b-4; *C. Ḫ. ... olca ḳılıp* 74b-7; *C. Ḫ. öldi* 74b-11; *C. Ḫ. oġlanlarındın* 74b-12;

Cūdī < Ar. جودى Güney-doğu Torosların güneyinde Silopi ve Şırnak ilçe merkezleri arasında

Türk Dilleri Kütüphanesi

bulunan bir dağ: *C. tigen taġdın çıḳdı* 68b-8; *C. taġıdın kitip* 69a-3

Cürcet özel ad, Cürcenler (*Açḳ*'a bk.): *C.-ni aldı* 73a-12; *C. tigen* 72b-16; *C.-ġa yaḳın oltururlar irdi* 72b-16

cürre < Far. جرّه uçan her türlü kuşun erkeği ; beyaz doğan (Steingass, 361a: *cürre-baz* 'beyaz doğan'; buna göre, *cürre laçin* ve *cürre ḳarçıġay* 'beyaz doğan'dır; ŞS, 51a, Dic. s.284 چره 'beyaz doğan; erkek kuş'): *ḳuşı c. Laçin* 83a-1; *ḳuşı c. Ḳarçıġay* 83b-2; *tört c. Laçin* 105b-4

Ç

Çaçaḳlı özel ad (Kazan Alp'ın annesi): *Ç. ... bir irkek oġul tapdı* 101a-6; *Ç. aytdı* 101a-9; *ḫātūnınıñ atı Ç.* 101a -4; *Ç.-nı olcalap* 85b-11; *Ç.-nı esīr itip* 101a-6

Çaġatay (Ḫān) Cengiz Han'ın oğlunun adı ve onun kurmuş olduğu bu devlete verilen ad: *ikkinçi oġlı Ç. Ḫ.* 74a-15; *Ç. birlen Ögedey* 74b-1; *Ç. iline* 76a-14; *Ç. dimekniñ ma'nāsı* 104a-1; *Ç.-nıñ Arlat tigen uruġından* 104a-7

Çaġatay Ḳullar Çağataylar: *Ç. Ḳ dirler* 104a-1; *Ç. Ḳ. tidiler* 104a-15

çaḳ çağ, zaman < MK *ça ḳ*: *aytġan ç.-ġaça* 84b-14; *bu ç.-ġaça* 87b-12; *ol ç.-da* 70b-4, 75b-9, 77b-7, 77b-11; *bu ç.-da* 70a-7, 101b-3; *uşbu ç.-da* 82a-16; *ḳarıġan ç.-ıñda* 96a-4; *ḳarıġan ç.-ında* 99a-12

çaḳır- çağırmak < MK *çaḳır-* < AT **çākır-* (*Açḳ*'a bk.): *köçlerin ve kilinlerin ç.-ıp* 71b-12; *biglerin ç.-ıp* 72a-2; *ḫalḳnı ç.-ıp* 78a-9; *ç.-ıp keltürtdi* 78b-4; *ç.-ıp aytdılar* 92a-9

çaḳırt- çağırtmak < *çakır-t-*: *ç.-ıp aytdı* 95b-2

çaklı kadar; miktar, ölçü (ED *çaḳlıḳ* 407a): *ol ç.* 73a-4, 77a-16; *hem ni ç. aşlıḳ* 105b-2

çaḳlıḳ kadar; miktar, ölçü: *yigirmi miñ ç.* 66a-4 → *çaḳlı*

Çamçı özel ad (Oğuz Han'ın torunu): *Ç.* 80b-12

çap- dört nala koşmak, koşturmak; yağmalamak, vurmak < ET (Uyg.) *çap-* (*Açḳ*'a bk.): *bolmaġanlarnı ç.-tı* 72b-9; *Tatarnı ç.-tı* 73a-2; *köp ç.-tı* 94b-1; *biribirini ç.-tı* 96a-14; *biglerniñ ivlerin ç.-tı* 97a-19; *anlarnı köp ç.-duḳ* 66a-1; *Tivecilerni ç.-dılar* 105a-4; *ç.-sa keser* 100b-2; *ç.-a başladılar* 85b-18; *Tibetni ç.-ıp* 76b-15; *ç.-ıp atdılar* 80a-1; *ḳılıç birlen ç.-ıp* 83b-12; *Salur ilini ç.-ıp* 85b-10; *barça illerni ç.-ıp* 89b-12; *ilin ç.-*

Türk Dilleri Kütüphanesi

ıp 90a-10; *Suracıḳ ilini ç.-ıp* 92b-16; *Ḳaraşıtnı ç.-ıp* 97b-4; *Enkeşniñg ivin ç.-ıp* 101a-6; *ilini ç.-ıp* 103a-6; *atḳan ve ç.-ḳan* 78b-9; *ç.-ḳanları yurtlarında olturup* 85b-12

çapıl- yağmalanmak < *çap-ıl-* (ED, 397a): *ç.-ġan ilniñg* 85b-13

çapış- vuruşmak, dövüşmek < *çap-ı-ş-*(Seng. 204r.15; Dic. 273; Şeyh Sü. 145b; R III, 1921): *ç.-urlar irdi* 85a-21, 85b-7

çaptur- koşturmak; yağmalatmak < *çap-tur-* (ED 395a; Seng. 204r.18; DK 7a: *çapdur-*): *kişi ç.-dılar* 96a-6; *ç.-ġan aldurġan* 103b-4

çarla- çağırmak, davet etmek < MK *çar+la-* (ED, 429b; DTS 141b; Seng. 205r.23): *köşege ç.-p* 71b-5; *Yulduznı ç.-p* 78a-1; *bu üçüsini ç.-p* 78a-5; *ilniñg yaḫşılarını ç.-p* 87b-2;

Çarşanḳı özel ad: *Layna ve Ç.* 100b-17

Çavuldur Oğuzların Üçoklar koluna bağlı boyu: *üçünçi Ç.* 80b-4; *İgdir ve Ç.* 96a-17; *Ç.-nıñg maʿnāsı* 83a-7; *Ç.-nı olturtdılar* 81b-9

Çavuldur Bala Alp özel ad: *Ç. B. A.-nıñg heleyi* 106a-5

çeçen akıllı, zeki < Mo. *çeçen* = *seçen* (TMEN I, nr. 207; *seçen mergen* için Lessing 680a'ya bk.): *mirgen ve ç.* 92b-18

çehār-pāydārlıḳ < Far. پایدار *çehār-pāydār* ve*Tü. lıḳ*: *çehār-pāydārlḳ. ḳıl-* hayvancılıkla uğraşmak: *ç. ḳ.-ıp* 103a-18

çek- çekmek < MK *çek-*: *Oġuz ili köçüp ç.-ip* 96b-17

Çekes Dip Bakuy Han'ın Döger halkından olan beyi: *Ç. ve Başı Big* 84b-2

çend < Far. چند bir kaç: *her ç.* 71b-6, 91a-7, 98b-15

çendān < Far. چندان o kadar: *ç. kitāb aytıp tururlar* 98a-3

çeñge çene < Far.چانه *çāne*: *ç.-leri ḳısıḳ* 86a-2

Çepni Oğuzların Üçoklar koluna bağlı boyu: *törtünçi Ç.* 80b-4; *Ç. anı toġradı* 81b-10; *Ç.-niñg maʿnāsı* 83a-8

çerik asker, ordu (Özb. *çerik* ile krş.) < ET *çerig*: *ç. tartıp* 72a-8, 88a-4; *köp ç.* 73a-2; *köp ç. birlen* 103a-5; *bu ç.-ke* 76a-11

Çerkes Çerkesler, Kuzey Kafkasya halkı: *Ç. ve Tuman* 74b-7

çeşme < Far. چشمه çeşme:*altı aḳar ç.* 105a-17; *ikin ike turġan ç.-lerin* 105a-14; *ç.-lerdin ... ḥaṣıl bolsa* 105b-2

çet kıyı, civar, kenar, dolay (*Açḳ*'a bk.): *İlniñg bir ç.-inde* 94b-10; *bir ç.-inde* 94b-10

çıḳ- çıkmak < MK *çıḳ-* << ET *taşıḳ-*: *āvāzı ç.-a turur* 91b-14; *avġa ç.-ar men* 72a-5; *yerdin su ç.-dı* 68b-4; *Cūdī tigen taġdın ç.-*

Türk Dilleri Kütüphanesi

dı 68b-8; *Ḳalaçlarnıñg ḳolındın ç.-dı* 77b-3; *alıp ç.-dı* 91a-2; *bülend ç.-dı* 95b-10; *avġa ç.-ıñg* 90b-19; *avġa ç.-ıp* 69b-2; *Oġuznıñg tili ç.-ıp* 71a-1; *Oġuz Ḫān avġa ç.-ıp* 71b-1; *ivindin ç.-ıp* 92a-6; *kimedin ç.-ġan kişilerniñg* 68b-8; *andın ç.-ġanları* 67a-12; *āfitāb ç.-arında* 76b-4; *ḳoluñgızdın ç.-mas* 79b-1; *taşḳarı ç.-madı* 69b-15; *ivdin ç.-madı* 90b-18; *ḳaçıp ç.-ıp kitdi* 92a-3; *sözindin ç.-ma* 94b-8; *anıñg sözindin ç.-mañg* 69a-9; *ç.-mas irdi* 86a-11

çıḳar- çıkarmak < MK *çık-ar-*: *ḫargāh ivni ol ç.-dı* 69a-12; *ol ç.-dı* 69b-5; *bir uçını ç.-ıp* 77b-16; *tüpindin ç.-ıp* 88b-1; *ḳaçan ç.-urını* 93b-4

çın gerçek, doğru < ET (Uyg.) *çın* < Çin. 真 *zhen*: *ç.-ın ve yalġanın* 101a-16

çıpçaḳ Kıpçak: *ç. diy tururlar* 73b-14, 73b-15

çıray çehre, yüz < Mo. *çiray* 'yüz, çehre' (*Açk*'a bk.): *kişisiniñg ç.-ı* 73a-14

çiber kurnaz, işgüzar < Mo. *çeber* (*Açk*'a bk.): *ç. kişi* 73a-4

Çigil XI. yüzyılda Ceyhundan Çin'e kadar uzanan yerlerdeki Türklere verilen ad: *ikkinçi Ç.* 69a-14

Çin Yafes'in oğlu: *Ç.* 69a-6

Çingiz (Ḫān) Moğol hükümdarı: *Ç. evlādındın* 65a-14; *Ç. Ḫ. zamānıġaça* 74a-4; *Ç. Ḫ. ... üzerine kelgende* 74a-7; *Ç. Ḫ. birlen* 74a-9; *Ç. Ḫ. ... alıp* 74a-10; *Ç. Ḫ.-nıñg oġlanları* 74a-18

Çin Maçin Yukarı Çin: *anı Ç. M. dirler* 73a-1

çipin sivrisinek < AT **çīpın*: *ç.-din tā simurġġaça* 65a-5

çirik çürük < *çiri-k* < **çüri-* (TDBUÜ 185. s.): (TMEN III, nr.1077, 1078; Clauson'a göre ise Moğolca'dır, ED 420 a/b): *bir ç. aġaç* 73b-8

Çora → *ʿAlī (Çora), Ḫızır (Çora), İgbik (Çora), Ḳaşġa (Çora)*

çökelik yoğurt; bir tür turşu: *ikki tulum ç.* 105b-9; (Tü. *çökelek*'teki ek için Tü. *yat-alak, as-alak* ile krş.)

çöl çöl (TMEN III, Nr. 1145): *filān ç.-niñg avı* 78a-3; *bir ç.-de* 77b-16

çün < Far. چون ne zamanki, vaktaki: *ç. Oġuz yigit yetişdi irse* 71a-7

D

da de, dahi: *yurtıñgız d.* 79b-2; *canıñgızd.* 79b-2; *atı d. yoḳ irdi* 73a-6

dād < Far. داد adalet, doğruluk; ihsan, vergi: *d. u ʿadl ḳıldı* 68a-9, 68a-12; *d. u ʿadl birlen* 84a-6

dād-ḫᵛāh < Far. دادخواه hak, adalet isteyen:*bir d. kelip* 77a-7

dānişli bilgili < Far. دانس *dāniş* veTü.+*li*: *ʿĀḳıl ve d.* 79a-10

daruġa şef, idareci, yönetici, vali < Mo. *daruga* (TMEN I, nr. 193): *d. ḳoyup* 75a-13, 75a-14; *d.-lar ḳoyup* 75a-13

daruġalıḳ şeflik, başkanlık, idarecilik < Mo. *daruga* ve Tü +*lıḳ*: *Işfahānnıng d.-ını* 77a-11; *Işfahānnıng d.-ın* 77a-10

day gibi < < ET *teg*: *ḲanlıYavlı d.* 89a-13; *uluġ aḳaların d.* 104b-1 → *dek*

dāye < Far. دایه dadı: *bir d. ḫātūn* 86b-4

daʿvet < Ar. دعوت davet; *daʿvet ḳıl-* davet etmek, çağırmak: *d. ḳ.-dı* 72b-8

de dahi: *özi d. yoḳ irdi* 73a-7

Dehli Hindistan'ın başkenti, Yeni Delhi: *D. tigen şehrinde* 76a-16

dek gibi < < ET *teg*: *iʿtibār ḳılġu d.* 65b-14

delīl < Ar. دلیل delil: *b u sözümizning d.-i* 102b-9

Dem Urmas ölümden sonra gidildiğine inanılan yer, öte dünya: *D. U. şehrige kitdi* 68a-2

deryā < Far. دریا deniz: *Amu d.-sının* 94b-5, → *Amu Deryā*

Deşt-i Ḳıpçaḳ Dinyester ile İrtiş arası geniş step (*Açk*'a bk.: *D. dirler* 74a-6; *D.-ḳa bardı* 74b-3

devlet < Ar. دولت devlet; zenginlik, baht, büyük rütbe ve mevki: *d.-ke isirdiler* 70b-1; *mining d.-im* 89a-7; *Ḳazanıng d.-ine* 99b-14; *d.-lering käseleri* 97b-15

devlet-mend devletli < Ar. دولت *devlet* ve Far. مند*mend*: *d. boldılar* 103b-3

devletli devletli; bahtlı, talihli < Ar. دولت *devlet* ve Tü.+*li*: *ʿaḳıllı ve d.* 69a-15; *uluġ d.* 70b-17; *d. timek bolur* 82b-8; *d. ve uzaḳ ʿömrli* 87a-5; *d. ... kişi irdi* 102b-8; *d. boldı* 103b-11; *d. bolup* 104b-1

dıraḫt < Far. درخت ağaç: *üç d.* 95b-10

di- demek, söylemek < ET *tė-*: *d.-y turur men* 95a-3; *d.-y turur sen* 95a-2; *Kiçik taġ d.-y tururlar* 70a-8; *çıpçaḳ d.-y tururlar* 73b-14, 73b-15; *d.-y tururlar* 75a-1, 76a-13, 96b-5, 101b-3, 105b-10; *Sorḫı d.-y tururlar* 80b-13; *Sorḫı d.-y tururlar* 81a-14; *omaḳ d.-y turur* 82a-17; *ʿArab tirini Ādem d.-r* 67a-9; *mülukū'ṭ-ṭavāyif d.-r* 77b-9; *Barçınnıng Kök Kāşāne d.-r* 106a-4; *tiri d.-ler* 67a-9; *Issıġ Köl d.-rler* 69a-12; *anı Çin Maçin d.-rler* 73a-1; *Tācikler Tibet d.-rler* 73a-13; *Deşt-i Ḳıpçaḳ d.-rler* 74a-6; *ḳara ḫān d.-rler* 77b-10; *İt Beçene d.-ler* 85b-9; *Yazır yurtı d.-rler* 96b-4; *anġa Kütler d.-rler* 103b-9; *Çaġatay Ḳullar d.-rler* 104a-1; *Ḳullar d.-rler* 104a-1; *peyġāmber irdi d.-p tururlar* 69a-1; *d.-p tururlar* 101a-16; *mundaḳ d.-mişler* 101a-3;

Türk Dilleri Kütüphanesi

Ḳarlıḳ d.-sünler 75b-7; *d.-y turur irdük* 88b-6; *d.-rler irdi* 71a-3, 73a-18, 74b-13, 86a-1, 95b-1, 95b-17, 103b-1, 103b-7; *d.-rler irgendürler* 73b-12; *tolup töküleyin d.-p* 97b-16; *d.-mek bolur* 67b-4, 69b-11, 77b-10; *Çaġatay d.-mekniñ maʿnāsı* 104a-1; *Ādem d.-meklik* 67a-8

dihḳānlıḳ çiftçilik < Far. دهقان *dihḳān* ve Tü. *+lıḳ*: *dihḳānlıḳ ḳıl-* çiftçilikle uğraşmak: *d. ḳ.-ıp olturup irdiler* 96b-4

dīn < Ar. دين din: *dünyā ve d.-i üçün* 74a-17, → *mes'ele-i dīnī*

Dingli Ögürcık'ın oğlu: *D. oġlanları* 101*b*-1; *Yaycı D. bir ikiz* 100b-12

Dingli Big Salurlardan bir bey: *D. B. başlıḳ* 96b-6, 98b-1; *D.B.-niñ özüniñ* 96b-10

diñgli uygun, denk < ET (Uygur.) *teñg+lig* (Trkm. *deŋli* 'dereceli, mükellef, ağır, şık; yetkili, yetki sahibi): *ornı d.* 99b-12

Dip (Baḳuy Ḫān) özel ad (Amulca Han'ın oğlu): *D.-niñ maʿnāsı* 69b-10

Dip Baḳuy (Ḫān) özel ad (Kayı Han'ın oğlu): *D. B. Ḫ. ḫalḳından sordı-kim* 84a-14; *D.B.-nıñ ḫān bolġanınıñ ẕikri* 84a-11; *D. B.-nıñ atın* 84a-12; *D.B.Ḫ.-nıñ uluġ bigleri* 84b-1; *D. B.-nı ḫān köterdiler* 84a-14

dirīġā < Far. دريغا yazık, eyvahlar olsun: *d. ne ḳılayın* 90a-1

divān < Ar. ديوان büyük meclis: *d. ... bitip* 77a-11; *d.-ġa ḥükm biti* 77a-10

Dodurġa Oğuzların Bozok koluna bağlı boyu: *D.-nıñ maʿnāsı* 82b-14; *D.-nı olturtdılar* 81b-1

dost < Far. دوست dost (Steingass'ta da *o* ile, *ō* değil, 544a): *ḫudāy d.-ı* 65a-12; *d.-larını s.-p* 78a-12; *d.-larını küldürüp* 92b-10; *d.-larnıñ külgenin* 69b-11; *d.-larġa neçük mürüvvet ḳılıp* 84a-18

dostluḳ dostluk < Far. دوست ve Tü. *+luḳ*: *ḳızdın bolġannıñ d.-ı* 89a-9

Döger Oğuzların Bozok koluna bağlı boyu: *D. anı toġradı* 81b-2; *D. ilindin* 84b-2; *Eymür ve D.* 96a-17; *D.-niñ maʿnāsı* 82b-16

Döger yer adı ?: *D. tigen ḳudıḳda* 103a-5

dön- dönmek < MK *tön-*: *d.-düm ḳaçıp* 100a-13; *er öñindin d.-düm* 100a-15

Dönge özel ad (Duylı Kayı'nın İgdir boyundan olan inak beyi): *D. atlı* 86a-17

duʿā < Ar. دعاء dua, niyaz, Allah'a yalvarma: *seniñ d.-ñgnı* 68b-2; *köp d.-lar* 87a-6; *duʿā ḳıl-* dua etmek: *d. ḳ.-ġıl* 99b-14

duʿā-yı bed kötü dua, beddua < Ar. دعاء *duʿā* + Far. بد *bed: duʿā-yı bed ḳıl-* "kötü dua etmek": *d. ḳ.-dı* 68b-1

Dudal Bay özel ad: *D. B.-nıñ*

Türk Dilleri Kütüphanesi

oġlı 106a-11

Dudıḳ Özel ad (Kara Gazi Bey'in oğlu): *üçünçi D.* 100b-8; *D.-nıñ nesli turur* 101b-8

Durun Türkmenistan'da Bahardan istasyonunun 5-6 km. doğusunda, Aşkabad ile Gızıl Arvat'ın yaklaşık yarı yolunda bir şehir: *D. eṭrāfında* 96b-2; *D. yaḳında* 96b-4; *D. tigen* 104a-8; *D.-ġa taʿalluḳ* 66a-2; *D.-ġa Yazır yurtı dirler* 96b-3; *D.-da olturġan* 101b-13

Duylı Ḳayı (Ḫān) özel ad (İnel Yavı'nın küçük oğlu): *kiçikiniñ atı D. Ḳ.* 86a-14; *D. Ḳ. hem* 86a-15; *D. Ḳ. ... pādişāhlıḳ ḳıldı* 86a-17; *D. Ḳ. Ḫ. öldi irse* 86b-16; *D. Ḳ.-nıñ inisi* 86a-19; *D. Ḳ.-nıñ ... ḳarıntaşı bar irdi* 86a-20; *D. Ḳ.-nıñ ornında* 87a-1; *D. Ḳ Ḫ.-nıñ bayrı kişileri* 87a-1; *D. Ḳ.-nıñ turur* 88b-10; *D. Ḳ.-nı ornında olturtup kitdi* 86a-14

dünyā < Ar. دنيا dünya: *d. ve dīni üçün* 74a-17; *bu d.* 75a-1; *d. āḫir bolġunça* 78b-14, 79a-2, 79a-4, 84a-1; *ol d.-ġa kitdi* 67a-16, 84b-6, 90a-8; *d.-ġa kilgeniniñ ẕikri* 70a-9; *d.-ġa kelgeniniñ* 86a-20; *d.-ġa kelgendin* 87b-12; *bu d.-da turdı* 67a-8;*bu d.-da turup* 67b-3; *bu d.-da yörümek* 93b-12; *bu d.-dın* 67a-16

dünyālıḳ dünyaya ait < Ar. دنيا *dünyā* ve Tü. *+lıḳ*: *d. şarābına esrep* 97a-8

dünyelik dünyaya ait: *d. üçün* 79b-8; → *dünyālıḳ*

dürr < Ar. دُرّ inci: *fīrūze ve d.* 78a-17

dürūd < Far. درود dua, selam: *d. u taḥiyye* 65a-10

dürüst < Far. درست sağ, salim, doğru, dürüst: *bir d.* 65b-13

düşmānlıḳ düşmanlık < Far. دشمان *düşmān* ve Tü. *+lıḳ*: *d. bar irdi* 85b-8

düşmen < Far. دشمان düşman: *d.-leriñ yıġlaġanın* 69b-12; *d.-lerġa ... ḳıla turġanın* 84a-19; *d.-lerini yoḳ ḳılıp* 78a-12; *d.-lerini yıġlatıp* 92b-10

E

Ebu'l-Ġāzī Ḫān Ebulgazi Bahadır han, Harezm Şıban Özbek hanlarından hükümdar ve tarihçidir: *E. Ḫ. ayta turur* 65a-14

Ebu'l-ḫān Türkmenistan'da Hazar denizinin doğu kıyısındaki bir bölge, Balhan: *Mañgḳışlaḳ ve E.* 65b-4; *E. ve Mañgḳışlaḳ* 102a-7; *E. Türkmeniġa kelip* 104b-13; *E. Türkmeni işitip* 105a-3; *kiçik E.* 105a-13; *uluġ E.* 105a-13; ... *E.-ġaça olturdılar* 97b-13; *Mañgḳışlaḳ ve E.-da* 98a-12; *E.-da Ersarı Bay tigen* 102b-8; *E.-da ... yaḫşı ḳızı bar irmiş* 103a-2; *E.-da ... şehīd ḳılıp* 103a-5; *E.-da ... olturġan irgen tururlar*

Türk Dilleri Kütüphanesi

104a-3; *E.-da olturdılar* 104b-15; *uluġ E.-da* 105a-16; *kiçik E.-da* 105b-1

Ebu'l-ḫān taġı Balhan Dağları, Hazar denizinin doğu kıyısındaki dağlar: *E. t.* 104b-8; *E. t.-na kitdiler* 96b-2; *E. t.-ġa bardı* 100a-12; *E. t.-ḳa yiberdi* 104b-10; *E. t.-nda* 102b-4

eçki keçi < ET (Uyg.) *eçkü*: *altı oġlaḳlı e.* 105b-8

edeblik terbiyeli < Ar. ادب *edeb* ve Tü. +*lik*: *bisyār e.* 69a-10

Efrāsiyāb Şehname'de ve diğer Farsça eserlerde adı geçen, İranlıların Turan kahramanı: *E.-nıñ bir oġlı* 98a-7; *E.-nıñ neslindin* 98a-9; *E.-ġa yetkürdiler* 98a-10

eg- eğmek < MK *eg-* (*Açk*'a bk.): *bil e.-semde* 100b-3 (?)

eger < Far. اگر eğer: *e. .... barçası ḳalem bolsa* 65a-6; *e. ... ḫoş-ḥāl ḳılsa* 66a-7; *e. ... bolsa* 66a-11; *e. anlarnıñ içlerinde bolsa* 66b-7; *e. bolmasañ* 70a-13; *e. ... eşidse* 70b-3; *e. ... bolsañ irdi* 71b-7; *e. ... barsa* 77a-15; *e. ... bir bolsa* 79a-16; *e. aġızlarıñız bir bolmasa* 79b-1; *e. her kim arḳa bolsalar* 83b-10; *e. ... ḥelāl-zāde bolsalar* 84a-1; *e. ḥarām-zāde bolup* 84a-2; *e. miniñ devletim bolsa* 89a-7; *e. atañ ... yaġı bolmasa irdi* 89b-15; *e....ḳılġınıñnı ḳoymasañ* 91b-3;*e. Şāh Melikni yiberseñ* 95a-4; *e. yalġan bolsa* 101a-17; *e. ... öltürseñ* 102a-15; *e. ... ʿināyet ḳılsañız* 102b-14

Egrençe özel ad: *E. tigenniñ* 91a-8

ehl-i hüner hünerli < Ar. اهل *ehl*+Far. هنر *hüner*: *barça e.* 70b-12

Eḫnoḫ (Tevrat: Hanok) Berd'in oğlu: *E. irdi* 68a-4; oğlı E.-nı 68a-3

ekse aksine, aykırı? (*Açk*'a bk.): *e. yatan* 100b-4

elbette < Ar. البتّه elbette: *e. Türk bolġusı turur* 66b-5

elig el < ET *elig*: *saġ e.-i birlen* 99b-2; *sol e.-i birlen* 99b-2

elig elli < ET *elig*: *miñ taḳı e. birde* 65b-2; *ikki yüz e. yaşıġa* 68a-14; *ikki yüz e. yıl* 69a-4; *e. miñ kişi* 74a-13; *e. tört yıl* 77b-4

Emlāḳ özel ad (Türk'ün oğlu): *törtünçi E.* 69a-14

emr < Ar. امر emir, buyruk: *Hudāynıñ e.-i birlen* 67a-5; *Mihlā'ilniñ e.-i* 67b-16; *Teñriniñ e.-i birlen* 68a-6; *Ḫudā-yı Teʿālānıñ e.-i birlen* 68b-7

enʿām < Ar. انعام at, deve, sığır ve koyun gibi hayvanlar: *iller ve e.-lar* 78b-5; *kindler ve e.-lar* 78b-10; *köp e.-lar berdi* 80a-2; *köp e.-lar berip* 84a-20

Encarı kuş adı: *ḳuşı E.* 83a-12

endām < Far. اندام endam, vücut, boy, beden: *bir e.-nı* 92b-7

Türk Dilleri Kütüphanesi

Ender (özel ad) Enkeş'in babası: *anıñg atası E.* 98b-9

Endicān Endican şehri, Özbekistan'da, Kaşgar'a giden ticarî bir yol üzerinde bulunan şehir: *Türkistān birlen E.-nı* 75a-11; *Türkistān ve E.-ġa* 75a-11

Enkeş özel ad (Salur Kazan Alp'ın babası): *kedḫudāsı E.* 85b-12; *anıñg atası E.* 98b-9; *E. atlı* 101a-4; *E. māl berip* 101a-6; *E.-niñg oġlı* 84b-8; *E.-niñg ivin* 101a-6

Enkeş Ḫᵛāce özel ad (Enkeş ile krş.): *Ḳorḳut Ata, Salur E. Ḫ.* 86a-8

er adam, erkek < ET *er*: *e. ve ḫātūn* 91b-14; *ikki e.* 83b-16; *e. öñgindin* 100a-14; *e.-i birlen* 91a-16

Ermen yer adı: *E. ve Şam* 77b-13

Ērsārı Salur boyundan bir Türkmen topluluğu: *Ē. ḫalḳınıñg onbegi* 105a-10; *Ē. yaḫşıları* 105a-15

Ērsārı Bay Salurlardan bir bey, Ersarı oymağına adını vermiştir (Oğuzlar, 658. s.ya bk.): *Ē. B. tigen* 102b-8; *Ē. B. barıp* 102b-11; *Ē. B. ... özge yerge kitmedi* 103b-16; *Ē. B.-nıñg ... yaḫşı ḳızı bar irmiş* 103a-2; *Ē. B.-nıñg oġlanlarıġa* 103a-7; *uluġ atamız Ē. B.* 105a-16; *Ē. B.-nı şehīd ḳılıp* 103a-5; *Ē. B.-ġa berdi* 102b-17

es akıl (krş. Özb. *es*): *e.-iñg kitip* 96a-4

esbāb I < Ar. اسباب gerekli olan şeyler: *aşnıñg e.-ı* 90b-7

esbāb II < Ar. اثواب eṣvāb elbiseler, giysiler (Ar. *eṣbāb* → Çağ. *asbab* için Anadolu'daki *asbab, asbap* ile krş. DS I 342a): *pādişāhlarġa lāyıḳ e.* 88a-1

esen sağ salim, esen < ET (Uyg.) *esen* < OFar. *āsān*; Tü. > Mo. (TMEN II, nr. 478) (krş. *isen*): *e. ve amān* 78a-15

esīr < Ar. اسير tutsak, esir: *e. (...) kele başladı* 86a-4; *artḳan e.-lerni* 85b-1; *esīr it-* "esir olarak almak": *e. i.-ip* 101a-6; *esīr ḳıl-* "esir etmek, esir olarak almak": *oġlanlarını e. ḳ.-dı* 72b-10; *e. ḳ.-ıp* 75a-6, 85b-5; *e. ḳ.-urlar irdi* 85a-21

Eski halk adı (Türkmen olup Türkmenlere katılan Türk halkı): E. 102a-7; barça E. ḫalḳı 102b-7

esre- sarhoş olmak < ET (Uyg.) *esür-*: *dünyālıḳ şarābına e.-p* 97a-8; → *isir-*

esrüklik sarhoşluk < *esrü-k+lik* < ET (Uyg.) *esür-*: *e.-din ayıldı irse* 97a-9

Esterābād İran'ın kuzeyinde bir şehir: *ayaġı E.-ḳaça* 104b-7

eşek eşek < ET *eşgek*: *bir e.* 105b-9

Etil Volga: *Tin ve E.* 74a-1, 74a-4; → *Atıl*

eṭrāf < Ar. اطراف etraf, çevre: *e. ve cevānibdin* 103b-4; *Durun e.-*

Türk Dilleri Kütüphanesi

ında 96b-3

evlā < Ar. اولاء daha iyi, daha uygun: *yaratġanıñg e. turur* 67a-2

evlād < Ar. اولاد çocuklar: *e.-ı bisyār köp bolup irdi* 69a-5; *Çingiz e.-ındın* 65a-14; *ʿAbbas e.-ınıñg* 85a-1; *Timurlınıñg e.-ınıñg* 104a-2; *Sayın Ḫān e.-ıdın* 104b-4

evvel < Ar. اوّل önce, evvel: *e. Tütek* 69a-13; *e. ...kiçikçe berdi* 79b-11; *e. hem aytıp irdük* 80a-8; *e. Türk dirler irdi* 86a-1; *e. barġan cemāʿatınıñg* 96b-11; *e. Ögürcık Alp* 100b-7; *e. zamānda kim* 102a-7; *e. irdi* 102a-13; *e.-din tā āḫirġaça* 66a-3, 92a-17; *e.-i vü āḫiri* 65a-1; *anlarnıñg e.-i* 74b-14; *ʿAcem pādişāhlarınıñg e.-i* 69b-1; *e.-idin tā āḫiriġaça* 77b-4

evvelki < Ar. اوّل *evvel* ve Tü. *+ki* önceki, evvelki: *e. örgede* 81a-11, 81b-7

ey seslenme edatı: *e. ana* 70a-12; *e. tıñglaġuçı ḳarılar* 82a-1; *e. añglaġuçı yigitler* 82a-2; *e. il ve ḫalḳ* 87b-4; *e. baba* 88b-10; *e. ḳızım* 89a-9;

Eymür Tag Han'ın ikinci oğlunun ve Oğuzların Üçok koluna bağlı boyu: *ikkinçi E.* 80b-5; *E. anı toġradı* 81b-12; *E. ilindin* 84b-7; *E. uruġı* 85a-16; *E. ve Döger* 96a-17; *E.-niñg maʿnāsı* 83a-10

eyt- söylemek, demek < ET *ay-ıt-*: *munçaḳlıḳ e.-dük* 77b-6

F

faḳīr < Ar. فقير yoksul, dilenci, zavallı: *f. miskīnġa* 92b-11; *f. ve miskīn* 93a-17; *f.-ġa at ... berip* 76a-11; *Türkmenniñg f.-i* 103b-11

Fārs İran: *ʿIraḳ ve F.* 96b-7; *ʿIraḳ ve F.-nı alıp* 96b-9

Farsī Farsça: *F.-ni hem ḳoşup tururlar* 66b-1

fāş < Far. فاش meydana çıkma, açığa vurma: *fāş ḳıl-* "açıklamak, açığa vurmak"*: f. ḳ.-dı* 93a-9

fātiḥa < Ar. فاتحا fatiha suresi: *f. oḳuġay tidük* 66a-13

fāydā < Ar. فائده fayda, yarar: *f.-sı tigmedi* 98a-5

fehm < Ar. فهم anlayış, idrak; zeka: *fehm ḳıl-* "anlamak": *barçası f. ḳ.-ġaylar* 66b-6

felek < Ar. فلك gökyüzü, sema: *f. ivindin* 78b-1; *f.-niñg gerdişini* 99a-7

feryād < Ar. فرياد feryad, bağırma: *feryād ḳıl-* "bağırmak": *...kişi kelip f. ḳılıp* 104a-4

ferzānelıḳ bilgelik < Far. فرزانه *ferzāne* ve Tü. *+lıḳ*: *köp türli f.* 78b-8

ferzend < Far. فرزند oğul, çocuk: *ādem f.-i* 65a-8, 67b-11; *n. yerniñg f.-i sen* 77a-8; *ādem f.-iġa* 65a-12; *ādem f.-leri* 67b-16, 75a-1; *barça ādem f.-leriniñg*

Türk Dilleri Kütüphanesi

66a-8; *ādem f.-lerindin* 68b-14

fikr < Ar. فكر fikir, düşünce: *fikr ḳıl-*"düşünmek": *f. ḳ.-ıñg* 99a-10; *ol f. ḳ.-ıp* 73a-5

firişte < Far. فرشته melek: *f.-ler aytdılar* 67a-1; *f.-ler torpaḳnı yerni ḳazıp* 67a-10; *f.-lerge aytdı-kim* 66b-14

fīrūze < Far. فيروزه firuze taşı: *zümrüd ve f.* 78a-17

fitne < Ar. فتنه fitne, fesat, ara bozma: *bir f.* 92b-2

furṣat < Ar. فرصت fırsat, elverişli durum: *bir f.-dın soñg* 88b-13; *uṣol köp f.-lar* 99b-10

fülān < Ar. فلان falan, filan: *f. vaḳtda* 68*b*-2, 93*a*-8; *f. çölniñg avı* 78*a*-3; *f. malıñgızge* 93*a*-8; *f. sırrıñgızını* 93*a*-8; *f. yerde* 93*a*-14; *Iṣfahānnı f.-nı sañga berdim* 77*a*-3

fülānca filanca < Ar. فلان *fülān* ve Tü. +ca: *f. miñg teñgemni* 77a-7

G/Ġ

ġāfil < Ar. غافل gafil: *ġ. yatġanda* 102b-1

gāh < Far. گاه arasıra, bazen: *g. altı yetti top* 85a-20; *g. üç tört top* 85a-20

ġalaṭ < Ar. غلط yanlış, yanılma: *barçası ġ.* 65b-12; *maḥz ġ. turur* 98b-11; *pes ġ. tigen* 99a-6; *hīç ġ.-ı yoḳ turur* 84b-15

ġalaṭlıḳ yanlışlık < Ar. غلط *ġalaṭ* ve Tü. +*lıḳ: bu sözniñg ġ.-ı* 99a-8

ġālib < Ar. غالب galip, üstün: *ġ. keldi* 73a-19, 89b-11; *Ṭuġrul ġ. keldi* 96a-12; *ġ. kelgey* 66a-12; *ġ. kelür irdi* 85b-8; *ġ. kilür irdi* 72b-14; *ġālib ḳıl-*"üstün duruma getirmek" *Oġuz Ḫānnı ġ. ḳ.-dı* 72b-4

ġam < Ar. غم gam, keder, tasa: *niçe yıllık ġ.-ların* 76a-1

ġam-ḫōr gam yiyen, kederli, üzüntülü < Ar. غم *ġam*+ Far.*ḫōr*: *ġ.-ı yoḳ tip* 73b-10

ġamgīn kederli, tasalı, üzüntülü < Ar. غم *ġam*+ Far. گين *gīn*: *ġ. bolup* 90b-19

ġarḳ < Ar. غرق suya batma, gark olma: *ġarḳ bol-* "boğulmak": *barçası ġ. b.-dı* 68b-5; *ġarḳ ḳıl-* "boğmak": *suġa ġ. ḳ.-ur boldı* 68b-3

ġāyet < Ar. غايت nihayet, uç, son: *bu ġ.-de* 77a-2

ġayr-ı meşhūr < Ar. غير ve مشهور meşhur olmayan: *ġ. kişilerni* 99a-2

Ġāzī → *Benām Ġāzī, Burıcı Ġāzī, Ḥaydār Ġāzī, İnel Ġāzī, Ḳara Ġāzī Big, Ḳılal Ġāzī, Muṣṭafa Ġāzī, Zeynel Ġāzī*

Ġaznevī → *Sulṭān Maḥmūd Ġaznevī*

Ġaznin Afganistan'ın orta kesiminde, Kabil'in güney-batısında yer alan tarihî şehir:

Türk Dilleri Kütüphanesi

Kābil ve Ġ.-ni 75b-8

gedāy < Far. گدا dilenci, yoksul: *g.-dın tā pādişāhġaça* 65a-4

gerdiş < Far. گردش dönüş, dönme: *felekniŋ g.-ini* 99a-7

ġıybet < Ar. غيبت kaybolma; arkasından söyleme, aleyhinde konuşma: *Suvarnıŋ ġ.-ini* 93a-3; *ġıybet ḳıl-* "arkasından konuşmak": *sendin ġ. ḳ.-a turġan* 93b-15

Gilān Gilan, İran'da, Hazar Denizinin güney-batı kıyısında Elbruz etekleri düzlüğünde bir bölge ve eski bir eyalet: *ʿIraḳ ve G.* 74a-10

Gireyli özel ad (Oğuz Han'ın torunu): *G.* 80b-11

Göbek Sarı kuş adı (*Açḳ*'a bk.): *ḳuşı G. S.* 82b-11

Ġur Batı Afganistan'da Helmand vadisi ile Herat arasında bir vilayet: *Ġ. vilāyetiniŋ* 75a-14; *Ġ. tigen şehrde* 76a-15; *Ġ.-nıŋ tağlarıġa* 75a-15; *Ġ.-nı aldı irse* 75b-1

gūşiş < Far. گوشش çalışma, çabalama: *gūşiş ḳıl-* "çalışmak": *g. ḳ.-a turġan* 102b-9

günāh < Far. گناه günah: *g.-ı ... boynıġa* 101a-17; *g. bolġan bolsa* 66a-12; *günāh ḳıl-* "günah işlemek": *g. ḳ.-ġan kişi* 83b-7

günāh-kār < Far. گناهكار günah işleyen: *g. ve ʿayblı* 102a-11; *g.-ları hem bar irdi* 66a-4; *Türkmenniŋ g.-ları* 102a-13; *ʿayblı ve g.-larını* 102a-10; *g. bolsa* 83b-6

günbed < Far. گنبد tavan, kubbe: *yaḫşı k. turur* 106a-5

Gürcistān Gürcistan: *Azerbaycan ve G.-ġa* 74a-11

gürūh < Far. گروه topluluk, cemaat, bölük: *ḳanḳı g.* 100b-5

güvāh < Far. گواه tanık, delil: *g. bolmas* 92a-5

güvāhlıḳ tanıklık < Far. گواه *güvāh*+ Tü.*-lıḳ*: *güvāhlıḳ ber-* "tanıklık yapmak": *bu sözge g. b.-diler* 92a-4

Ḥ/Ḫ/H

ḫaber < Ar. خبر haber: *bu ḫ.-ni* 96a-13; *ḫ.-iŋ bar mu* 91a-19

ḫaber-dār < Ar. خبر ve Far. دار haberli: *ḫ. bolmasdın burun* 104a-12

ḫᵛāce < Far. خواجه hoca, efendi, sahip: Ḫ.-siniŋ mālından 102b-2; → *Enkeş Ḫᵛāce, Irḳıl Ḫᵛāce, Ḳabıl Ḫᵛāce, Ḳayı Ḳara Ḫᵛāce, Keranca Ḫᵛāce, Şeyḫ Şeref Ḫᵛāce, Şıban Ḫᵛāce*

ḥācet < Ar. حاجت ihtiyaç, gereklilik; istek: *ḥ. irmes* 98a-1

ḥācı < Ar. حاجى hacı: *ḥ. bolup keldi* 99a-13

ḥaḳ(ḳ) < Ar. حقّ Allah, Tanrı: *ḥ. raḥmetiġa bardı* 79a-, 104b-16; *ḥ. raḥmetiġa kitdi* 84a-6, 84a-10; *ḥ. raḥmetine kitti* 102b-6;

Tumannıñg ḫ.-ı irgenin 87b-5

ḥaḳīḳat < Ar. حقيقت gerçek, doğru: *biglerniñg ḫ.-in* 93b-15

ḥākim < Ar. حاكم hükmeden, başkan, hükümdar: *ḫ.-ler ḳoyup* 78a-13

ḥāl < Ar. حال hal, durum: *meniñg ḫ.-imġa* 91b-1; *meniñg ḫ.-imdin* 91a-19; *ḫānnıñg ḫ.-i* 93a-20

Ḫalaç Halaçlar, Bugün İran'da yaşayan bir Türk halkı: *Ḫ. diy tururlar* 76a-13

ḫalīfe < Ar. خليفه halife: *ḫ. ḳılıp* 65b-15

Ḫalīl özel ad: *Ḫ. atlı* 105a-8; *Ḫ. başlıḳ* 105a-10, → *Ḳara İvli Ḫalīl*

ḫalḳ < Ar. خلق halk: *ḫ. içinde* 67a-13, 90b-10, 92a-12; *körünüşde olturġan ḫ.* 77a-13; *ḫ. anı pādişāh ḳılsunlar* 79a-1; *barça ḫ.* 83b-3, 87a-15, 87a-5, 87a-7, 87b-4, 87b-7, 89a-12, 90a-15, 90a-18, 93b-17; *Ḳara ḫ.* 86a-6; *ḫ. aytdılar* 86b-14; *ḫ. birlen* 87a-13; *ey il ve ḫ.* 87b-5; *ḫ. işitdiler kim* 91b-13; *ḫ. ikki bölek boldılar* 92a-13; *ḫ. munġa örgensün* 94b-9; *ḫ. anı pādişāh köterdiler* 94b-11; *ḫ. yaḫşı bilür* 95a-9; *ḫ. ... ḳaray turur irdiler* 96a-2; *ötken ḫ.* 96b-17; *ḫ. ... ḳırılalı ve yoḳalalı* 102a-17; *ḫ. anlarġa* 103b-8; *köp ḫ.* 105a-6; *ḫ.-nıñg başı ve mālı* 70b-1; *ḫ.-nıñg barçası* 79b-10; *ilniñg ve ḫ.-nıñg* 82a-9; *ḳara ḫ.-nıñg* 73b-14; *ḫ.-nı toġrı yolġa ündedi* 68a-6; *ḫ.-nı toġrı yolġa ündedi* 68a-15; *ḫ.-nı suġa ġarḳ ḳılur boldı* 68b-3; *ḫ.-nı çaḳırıp* 78a-9; *ḫ.-nı ḳatl-i ʿamm ḳılıp* 74b-1; *ḫ.-nı alıp* 93a-17; *siziñg ḫ.-nı yetip* 104a-12; *ḫ.-ġa maʿlūm ḳılmaḳ üçün* 66b-3; *ḫ.-ġa ḥükm ḳıldı* 67b-15; *ḫ.-ġa duʿā-yı beḍ ḳıldı* 68b-1; *ḫ.-ġa savun saldı* 86b-7; *ḫ.-ġa ḥükm ḳıldı* 90a-4; *ḫānġa ḫ.-ġa aytmasdın* 91b-7; *ḫ.-ġa fāş ḳıldı* 93a-9; *ḫ.-ġa baş bolup* 93a-16 *ḫ.-ġa yiberdi* 95a-9; *ḫ.-ġa berdi* 95b-14; *bu ḫ.-ġa (...) örgensün* 94b-9; *ilge ve ḫ.-ġa* 98a-5; *ḫ.-ġa meşhūr turur* 106a-3; *ilge ve ḫ.-ġa* 98a-5; *oġlanlarım ḫ.-ım birlen* 78a-15; *Türk ḫ.-ı* 70a-17; *Tatar ḫ.-ı* 72b-16; *Ḳıpçaḳ ḫ.-ı* 74b-3 ; *leşker ḫ.-ı* 75a-16; *barça Ḳalaç ḫ.-ı* 76b-15; *barça eşik ḫ.-ı* 93a-2; *ʿIraḳnıñg küçli ḫ.-ı* 99b-16; *Ḳanḳlı ḫ.-ı* 100a-5; *Cabı ḫ.-ı turur* 101b-2; *Yemir ili ḫ.-ı* 101b-15; *barça Eski ḫ.-ı* 102b-7; *Türk ḫ.-ı turur biz* 102b-12; *Uluġ Töpe ḫ.-ı* 104a-3; *nöker ḫ.-ınıñg* 73b-5; *Ḳalaç ḫ.-ınıñg* 77a-18; *Yemir ili ḫ.-ınıñg* 101b-11; *Ersarı ḫ.-ınıñg onbegi* 105a-10;*Beçene ḫ.-ını* 85b-9; *ḫ.-ındın sordı-kim* 84a-14; *Ḳayı ḫ.-ındın* 84b-19; *Ḳayı ḫ.-ındın irdi* 85b-5; *Ḳayı ḫ.-ındın* 86a-9; *Salur ḫ.-ındın* 96b-13; *ni ḫ.-sız* 103b-7

ḫalvet < Ar. خلوت yalnız kalma, tenhaya çekilme: *ḫ.-de Ḳorḳutġa aytdı* 87b-1; *ḫ.-de ʿarz ḳılalı* 93a-

Türk Dilleri Kütüphanesi

7; *ḫ. tapıp* 91a-18; *ḫ. bolġanda aytdılar* 93a-7

Ḫām Nuh'un oğlu: *Ḫ. atlı oġlını* 68b-11

ḫāmile < Ar. حامله gebe: *ḫātūnum ḫ. irdi* 76a-7; *ḫ. turur* 86b-4; *ḫ. bolup turur men* 90a-11

ḫamīr < Ar. خمير hamur: *ḫ. ḳıldurdı* 90b-8

ḫān < Far. خان << ET *ḳan* han, hükümdar: *ḫ. kelin-lerdin sordı irse* 71b-15; *ḫ. anlarġa Uyġur tidi* 72b-2; *ḫ. kiyinidin yetdi* 73b-7; *ḫ. aytdı* 73b-9, 90b-5, 91a-4, 95a-2; *ḫ. ḥükm ḳıldı* 75a-16, 75b-7; *ḫ. öz ḳolında saḳladı* 73b-16; *ḫ. ... sordı irse* 75b-3; *ḫ. ḫizmetiġa* 75b-3; *ḫ. ... sordı kim* 76a-5; *ḫ. aldıġa alıp keldiler* 76a-5; *ḫ. faḳīrġa at ...berip* 76a-11; *bir ḫ.* 77b-11; *ḫ. aldıġa keltürdiler* 78a-7; *ḫ. yalġuz olturġanda* 79a-12; *ḫ. yarlıḳı* 79b-18; *ḫ. bir bolsa* 81a-9, 83b-14; *ḫ. başlıḳ* 83b-3, 92a-9; *ḫ. kişi yiberdi* 84a-17; *ḫ. ... yörüy turġanda* 84b-3; *ḫ. örgede olturup irdi* 88b-8; *ḫ. un keltürtdi* 90b-7; *ḫ. ḳarı bolġandın soŋ* 90b-14; *ḫ. ... kedḫüdā bolman tidi* 91a-6; *ḫ. uḫlap yatıp* 91a-14; *ḫ. ivde yoḳ irdi* 91b-11; *ḫ. aldıġa keltürüp* 92a-16; *ḫ. ... ayta turur irdi* 93a-4; *ḫ. ... aytdı* 93a-5; *ḫ. ḫātūnı birlen* 93a-18; *ḫ. öldi* 93b-1; *ḫ. yerindin ḳopa keldi* 93b-14; *ḫ. ölüp turur* 93b-2; *ḫ. ayaḳınıŋ uçında* 93b-8; *ḫ. ... köçürüp* 104b-10; *ḫ.-nıŋ leşkeri* 76a-2; *ḫ.-nıŋ köçleriniŋ* 86b-3; *ḫ.-nıŋ bir kişisi* 83b-8; *ḫ.-nıŋ inisi* 83b-9; *ḫ.-nıŋ bir ḥaremi* 86b-4; *ḫ.-nıŋ ölük aşını* 86b-5; *ḫ.-nıŋ oġlı* 86b-6; *ḫ.-nıŋ ... iḫtiyārı* 87b-8; *ḫ.-nıŋ üç oġlı* 90b-11; *ḫ.-nıŋ köŋline* 91a-2; *ḫ.-nıŋ yüzige* 93a-4; *ḫ.-nıŋ ḫāli* 93a-20; *ḫ.-nıŋ ... mālınıŋ* 93b-2; *ḫ.-nıŋ ölükini* 93b-4; *ḫ.-nıŋ mālların* 93b-17; *ḫ.-nıŋ tirilgenin* 93b-16; *ḫ.-nıŋ işi* 95b-3; *ḫ.-nıŋ tivelerini tilediler* 105a-3; *ḫ.-ġa maʿlūm ḳıldılar irse* 73b-9; *ḫ.-ġa pey-revlıḳ ḳıldılar* 90b-9; *ḫ.-ġa münāsib ol turur kim* 91a-4; *ḫalḳġa aytmasdın burun* 91b-7; *ḫ.-ġa inaḳ boldı* 93a-1; *ḫ.-ġa neçük ayturlarını* 93a-3; *ḫ.-ġa munı bendletip* 95a-2; *ḫ.-ġa aytdılar kim* 104b-8; *Ḳorḳut Atanıŋ ḫ.-ı* 85a-6; *Tatar ḫ.-ı* 73a-2 *Avşar iliniŋ ḫ.-ı* 88a-2; *anlarnıŋ ḫ.-larınıŋ* 100a-5; *ḫān bol-* 'han olmak': *uluġ ḫ. boldı* 92b-15; *Berdibik ḫ. boldı* 104b-16; *ḫ. bolup* 94a-7, 92b-12; *ḫ. bolup turur* 77b-11; *ḫ. bolġanınıŋ ẕikri* 72b-7, 84a-7, 84a-11, 86a-7, 88b-16, 89a-16, 89b-5, 90a-8, 90a-17, 92b-9, 92b-14, 94a-12, 94a-3, 94a-6, 94a-8, 94a-16, 97a-2, 97b-7; *ḫān ḳıl-* 'han yapmak': *ḫ. ḳıldılar* 87a-13, 94a-5, 94a-9, 94a-13,

Türk Dilleri Kütüphanesi

97a-6, 97a-8, 97a-11; *ḫān köter-"han yapmak": ḫ. köterdiler* 84a-9, 84a-14, 90a-15, 94b-2, 97a-4; *ḫ. köterip* 89a-2; → *Alınca Ḫān, Amulca Ḫān, Arslan (Ḫān), Arslan (Ḫān), Ay (Ḫān), Ayna (Ḫān), Berdibik (Ḫān), Buġra (Ḫan) , Coçi (Ḫān), Çaġatay (Ḫān), Çingiz (Ḫān), Dip (Baḳuy Ḫān), Dip Baḳuy (Ḫān), Duylı Ḳayı (Ḫān), Ebu'l-Ġāzī Ḫān, İt Beçene, İnel Ḫān, İnel Yavı Ḫān, İt Baraḳ Ḫān, Köl İrki Ḫān, Ḳanḳlı Ḫān, Ḳara Ḫān, Ḳayı (Ḫān), Ḳır Ḫān, Ḳozı Tegin (Ḫān), Ḳozı Yavı (Ḫān), Kök (Ḫān),Köl İrki (Ḫān), Kün (Ḫān), Kür Ḫān, Moġol (Ḫān), Mur Yavı (Ḫān), Oġuz (Ḫān), Ögedey (Ḫān), Ögürcıḳ (Alp), Özbek (Ḫān), Sayın Ḫān, Timür Tuġlı Ḫān, Tiñiz (Ḫān), Tuman (Ḫān), Tüli Ḫān, Ürgençī ʿArab Muḥammed Ḫān, Yulduz (Ḫān)*

ḫānım < Far. خانم hanım: *ḫ. yüzin yırtıp* 91b-15; *ḫ. aytdı* 92a-4; *ḫ. yanında* 92a-15; *ḫ. birlen* 93b-5

ḫanlıḳ hanlık, hükümdarlık; hana ait < < Far. خان *ḫan* ve Tü. *+lıḳ*: *ḫ. tiveni baḳıp* 105a-1; *ḫānlıḳ ḳıl-* "hükümdarlık yapmak": *ḫ. ḳ.-dı* 84a-6, 84b-9; *ḫ. ḳ.!* 87a-11; *ḫ. ḳ.-ıp* 90a-16; *ḫ. ḳ.-ġandın soñ* 89a-11

ḫarāb < Ar. خراب yıkık, viran: *ḫarāb bol-* "yıkılmak, viran olmak": *ḫ. b.-dı irse* 93a-19

ḫarām < Ar. حرام haram: *manġa ḫ. turur* 93b-12

ḫarām-zāde piç < Ar. حرام *ḫarām* + Far. زاده *zāde: ḫ. bolup* 84a-2

ḫarem < Ar. حرم nikahlı kadın, zevce: *ḫānnıñ bir ḫ.-i* 86b-4

Ḫʷārezm Amuderyanın aşağı bölgesinin her iki tarafında bulunan ülke: *Ḫ. memleketinde* 65b-2; *Ḫ. memleketini* 90b-4; *Ḫ. memleketinde* 106a-12; *H.-ġa keldiler* 65b-8; *Ḫ.-de olturġanları* 65b-5, → *Sulṭān Muḥammed Ḫvārezmşāh*

ḫargāh < Far. خارگاه büyük çadır, otak: *ḫ. ivni ol çıḳardı* 69a-12; *bir ḫ.* 78a-15; *ḫ. birlen olturġuçı* 82b-10

ḫāṣıl < Ar. حاصل husule gelen, ortaya çıkan, olan: *andın ni ḫ.* 66b-7; *ḫāṣıl bol-* "meydana gelmek, ortaya çıkmak": *ḫ. b.-sa* 105b-2

ḫāṣṣa < Ar. خاصّه özellikle: *ḫ. ol kün kim* 88b-14

ḫaste < Far. خسته hasta: *ḫ. boldı* 93a-18; *ḫ. boldı irse* 69b-15

ḫaṭ < Ar. خط çizgi; yazı; ferman: *ḫ.-da atların bitip* 83b-19

ḫātūn < Far. خاتون kadın < ET *ḳatun* < (Clasuson'a göre) Soğd. *ẖwat'yn (ẖwatēn)* ED 602b: *bir dāye ḫ.* 86b-4; *andaḳ ḫ.* 91a-5; *ḫ. olturup irdi* 91a-14; *ol ḫ.* 91b-8; *ḫ. ḳıçḳıra başladı* 91b-12; *er ve ḫ.*

Türk Dilleri Kütüphanesi

91b-14; *ḫ. sözige* 92a-14; *ikki ḫ.-nıñ ḳatıġa* 71b-14; *yıġlaġan ḫ.-nıñ* 91b-14; *ḫ.-nı ni ḳılur irdi* 92a-1; *bir ḫ.-nı* 83b-16, 91b-8; *bu ḫ.-nı* 92b-1; *ḫ.-nı beş pāre ḳılıp* 92b-7; *İr ve ḫ.-dın* 68a-15; *ol ḫ.-dın* 92a-10; *ḫ.-um ḥāmile irdi* 76a-7; *ḫ.-umġa berip* 76a-10; *ḫ.-ı ve oġulı* 65a-2; *ḫ.-ı aytdı* 71b-15; *kiçik ḫ.-ı işitip* 72a-5; *ḫ.-ı ḳurtulup* 73b-6; *Babür atlı ḫ.-ı* 90b-15; *ḫ.-ı birlen* 93a-18; *özi ve ḫ.-ı* 103a-15; ... *ḫ.-ı bolsa baḳtı* 94b-13; *ḫ.-ınıñ atı* 101a-4; *ḫ.-ını siver* 71b-14; *uluġ ḫ.-ıdın* 70a-10; *ḫ.-ındın sordı kim* 71b-13; *Avşarnıñ ḫ.-larınıñ* 92a-18; *ḳarıntaş ḫ.-larıġa* 91b-5; *ḫ.-larıġa zür ḳıla başladı irse* 94b-15; *ādemī ḫ.-larıdın* 80a-13; *aṣl ḫ.-larıdın* 82a-5; *ḫ.-larındın oġlı yoḳ irdi* 90a-9; *ḫ.-lar neteg ḳılurlar* 91a-16; *yatḳan ḫ.-lar* 92a-4; *yatḳan ḫ.-larnı* 92a-15; *ādemī ḫ.-lardın* 79b-13

ḥavż < Ar. حوض havuz: *toḳsan toḳḳuz ḥ.* 78b-3; *üç ḥ.* 86b-9; *toḫsan bulġar ḥ.-ġa* 80a-4; *toḳḳuz bulġar ḥ.-ġa* 80a-4; *ḥ.-larġa salġan ḳımız* 87a-8

Ḫaydār Ġāzī özel ad (Süleyman Gazi'nin babası): *anıñ atası Ḫ Ġ.* 98b-8

ḫayr < Ar. خير hayır, iyi, faydalı, yararlı: *ḫayr ḳıl-* "iyilik yapmak": *ḫ. ve iḥsān ḳ.-ıp* 92b-11

ḥayrān < Ar. حيران şaşmış, şaşa kalmış: *ḥayrān ḳal-* "şaşırmak": *ḥ. ḳ.-dı* 88b-5

Ḫazar özel ad (Yafes'in oğlu): *Ḫ.* 69a-6

ḥāżır < Ar. حاضر hazır, hazırda, meydanda olan: *anda ḥ. irdi* 88b-8

ḫazīne < Ar. خزينه hazine: *nöker ve ḫ.-niñ* 74a-14; *yıġıştırġan ḫ.-si* 76b-7; *Kün Ḫānnıñ ḫ.-sinde* 84a-4

ḥelāl-zāde < Ar. حلال + Far. زاده nikahlı bir ana babadan dünyaya gelmiş çocuk: *ḥ. bolsalar* 84a-1

heley eş, zevce (< ? *hayal < ? Ar. ʿıyāl, Trkm. *heley* "(konuşma dilinde) hanım" Trkm.Trk.S. 343a; R II, 1788: *hälä*; EW 158b): *Salur Ḳazan Alpnıñ h.-i* 106a-1; *Mamış Bigniñ h.-i* 106a-2; *Çavuldur Bala Alpnıñ h.-i* 106a-6; *Biyeken Alpnıñ h.-i* 106a-7; *Ḳarḳın Ḳonaḳ Alpnıñ h.-i* 106a-8; *Kestan Ḳara Alpnıñ h.-i* 106a-10; *Ḳımaçnıñ h.-i* 106a-12

hem < Far. هم hem, aynı zamanda: *Ḫʷārezmde olturġanları h.* 65b-6; *bī-günāhları h. bar irdi* 66a-5; *günāh-kārları h. bar irdi* 66a-5; *Farsīni h. ḳoşup tururlar* 66b-1; *Türkīni h. seciʿ ḳılıp tururlar* 66b-2; *h. peyġamber ve h. pādişāh bolup* 67b-1; *anıñ h. ʿömri* 68a-13; *üçige h. aytdı* 68b-14; *anġa h. īmān ʿarz ḳıl* 71a-15; *h. bir yerde yatmadı* 71a-16; *ol ḳız h.* 71a-16;

Türk Dilleri Kütüphanesi

Or Ḫānnıñg kızı h. 71b-3; *ol h.* 73a-14; *nöker ḫalḳınıñg h. ba'żıları* 73b-5; *Belḫni h. alıp* 75a-14; *Buḫārānı h. alıp* 75a-14; *h. köp bolur* 76a-14; *... olturġan ḫalḳ h.* 77a-13; *ol h. ... öldi* 77b-2; *h. tā ḳıyāmetġaça* 78b-12; *anlarnıñg h. āḥvāllarıġa* 79b-14; *h. oġlanlar köp irdi* 79b-14; *andaḳ h. bolsa* 80a-8, 80b-16, 84b-17; *h. aytıp irdük* 80a-8; *h. kim ḫān bolsa* 81a-9; *h. kim vezīr bolsa* 81a-11; *munlar h.* 82a-11; *h. bir kişi* 82a-16; *h. omaḳ diy turur* 82a-17; *Ulaş h. bilgenlerini aytdı* 84a-19; *h. başdın ayaḳġaça* 85a-8; *h. özindin töre köterip* 85b-6; *Duylı Ḳayı h.* 86a-15; *h. aḳañg* 87b-11; *h. atañg turur* 87b-11; *h. uluġ çerik birlen* 88a-5; *sen h. ... yörigey sen* 89a-6; *Tuman h. ḳabūl ḳıldı* 89a-14; *Mur Yavı h. anı oġul ḳıldı* 90a-14; *h. ḫānġa pey-revlıḳ ḳıldılar* 90b-9; *anġa h. aytdılar* 92a-9; *Suvar h. keldi* 93b-4; *h. siz ikkiñgiz* 93b-6; *h. sizler* 93b-7; *Ḳozıcı Big h. kiyinindin kitdi* 94b-17; *h. oġluñgdın ve h. iliñgdin* 95a-5; *h. bu işni* 95a-13; *h. rāst* 99a-1;*anda h. olturġalı* 100a-3; *h. yaman bolup* 100a-7; *bu çaḳda h.* 101b-3; *bir oġlaḳ h. tigmedi* 102b-2; *h. mollā irdi* 102b-11; *törtüsi h. ivli* 103a-16; *h. çehār-pāydārlıḳ ḳılıp* 103a-18; *anlar h.* 103b-17; *h. az irdi* 104b-3; 104b-12; *Canıbik Ḫān h.* 104b-16; *anıñg zamānıda h.* 105a-1; *h. ni çaḳlı aşlıḳ* 105b-2;

hemīşe < Far. همیشه her zaman: *h. aytur irdi* 71a-2

henūz < Far. هنوز henüz, hâlâ: *h. pādişāh kötermey ...* 77b-8

her < Far. هر her, hep, bütün: *h. ḳaysısı* 65b-13, 70a-4, 83b-5, 92b-7; *h. türlük* 67a-5; *h. nemerseniñg taşını* 67a-9; *h. ḳayda* 67b-16, 82b-10; *üç oġlınıñg h. ḳaysısın* 68b-11; *h. ḳaçan* 68b-16, 87a-11, 87a-16, 102a-16; *h. kiçe* 70a-11; *h. çend* 71b-6, 91a-7, 98b-15; *h. kim* 71a-2, 79a-1, 83b-10, 86b-8, 98a-13, 98a-14; *h. uluġ ilniñg* 72b-11; *h. yılda* 72b-13, 104b-13, 105a-14, 105b-5; *Özbekniñg h. uruġındın* 74b-10; *h. bir* 77b-9, 91a-1; *h. ivde* 77b-10; *h. ivge* 77b-11; *h. ḳaysı* 78a-11, 103a-16; *h. biriñg izdin* 79b-6; *h. ḳaysısınıñg* 80a-13, 99a-3; *h. ikkisini* 82a-7; *h. nemerseniñg yüzi* 82a-8; *h. nemerse uçrasa* 82b-13; *h. neçaḳlıḳnı öltürseñgiz* 83b-3; *h. nemerse tise* 86a-10; *h. müçeñgni* 91b-4; *h. ḳaysısın* 92b-5; *h. maḳamġa* 93a-1; *h. yolġa* 93a-1; *h. oġlınıñg başındın* 95b-13; *h. ildin* 96a-16; *h. yurtda* 98a-15; *h. miñg yılda* 99a-6; *h. ādemni* 99b-4; *h. ikkisi* 100b-10; *h. yerde* 102a-11, 102b-2; *h. kişi* 103b-6; *h. uruġdın* 104b-11; *h.*

Türk Dilleri Kütüphanesi

ṭa'ifedin bolur 104b-12; *h. nemerse tiseñgiz* 105a-14;

ḥesāb < Ar. حساب hesap, sayma: *anıñg ḥ.-ını* 98a-3; *ḥesāb ḳıl-* "hesaplamak": *ḥ. ḳ.-ıñg* 85a-5

hevā < Ar. هوا heves, arzu, istek: *h. vü heves* 91a-2

heves < Ar. هوس arzu, istek: *hevā vü h.* 91a-3

heybet < Ar. هيبت heybet: *Ḫudāynıñg h.-i* 67b-3

Ḫıṭāy Kuzey Çin; (o dönem) bu bölgede yaşayan Moğol kavmi: *Ḫ. ve Ḳanḳlı* 85b-17; *Ḫ.-nıñg timür ḳazuḳ ṭarafında bolur* 72b-12; *Ḫ.-nıñg arasında* 73a-15; *H.-nıñg narı yüzinde* 73a-17; *Ḫ.-nı aldı* 73a-12, → *Ḳara Ḫıṭay*

ḫıyānet < Ar. خيانت hainlik; vefasız, hain: *ḫıyānet ḳıl-* "hainlik yapmak, ihanet etmek": *mundaġ ḫ. ḳ.-dı* 93a-8

Ḫızır Hızır Çora'nın soyundan gelen bir halk adı: *Ḫ. ili* 102b-7; *Ḫ. ili tidiler* 103b-8; *Ḫ. ilinde* 103b-8

Ḫızır (Çora) özel ad: *uluġ oġlınıñg atı Ḫ.* 103a-12; *Ḫ. Ç. Amu suyınıñg yaḳasında* 103a-17; *Ḫ. Ç.-nıñg neslindin* 103b-9; *Ḫ.-nıñg inisi* 103b-9; *Ḫ. Ç.-ġa yetim bolup* 103b-2;

Ḫızır Bay bk. *Ḫızır (Çora)*: *Ḫ. B.-nıñg kişileri biz* 103b-7

hīç < Far. هيچ hiç: *h. evveli* ....65*a*-1; *h. ḳayusınıñg* 65*a*-6; *munlarnıñg h. ḳaysısını* 66*b*-4; *h. zamānda* 70*b*-15; *h. kim* 70*b*-16, 75*b*-1, 75*b*-2; *Moġolnıñg h. atası* 71*a*-4; *h. barmas* 71*b*-14; *h. kimniñg* 72*a*-12; *h. kişi* 104*a*-13, 104*b*-2; *h. nemerse* 77*a*-13; *h. kimerse* 83*b*-9; *h. ġalaṭı yoḳ turur* 84*b*-15; *h. boylarında bar mu tip* 86*b*-3; *h. ... ḫaberiñg bar mu* 91*a*-19; *h. kişiġa* 95*b*-12; *h. oġlan bolmadı* 103*a*-7

ḥikāyet < Ar. حكايت hikâye, anlatma: *Ögürcıḳnıñg h.-in* 99b-16; *yörgenleriniñg ḥ.-leri* 67a-12; *ol pādişāhlarnıñg ḥ.-lerini* 98a-1

himmet < Ar. همّت çalışma, çabalama: *h.-iġa lāyıḳ* 86b-8

Hindī Hintli: *H. ve Tācik* 73a-1

Ḥindū Hintli: *H. teg* 73a-14

Hindūstān Hindistan: *H. yeriġa yiberdi* 68b-12; *H. birlen* 73a-14; *H. tigen* 76b-2; *H.-nıñg ... şehrinde* 76a-16; *Tūrān ve H.-ġa* 75a-7;

Ḥisār Türkistan'da bir vilayet: *Ḥ. taġına kitdiler* 96a-18

ḫizmet < Ar. خدمت hizmet: *ḫ.-ke yiberdim* 93a-13; *ḫ.-iġa bardı* 74b-2; *atası ḫ.-iġa keldiler* 75a-12; *ḫān ḫ.-iġa* 75b-3; *pādişāhlar ḫ.-inde* 104b-12; *ḫ.-iñg e yaramadım* 93b-10 ; *ḫ.-leriġa lāyıḳ ... berdi* 78b-9

ḫizmetkār hizmetçi < < Ar. *ḫizmet*+Far.*kār*: *ḫ. timek bolur* 83a-16; *ḫ.-larıñgız irdük* 105a-11

Ḫocend Türkistan'ın Fergana vadisinde, Sirderya kıyısında

Türk Dilleri Kütüphanesi

eski bir şehir adı: *Ḫ. şehrine* 97b-10

Ḫorāsān İran'ın doğusunda bir şehir: *Ḫ. ve ʿIraḳda* 76a-14; *Ḫ. ve ʿIraḳ* 77a-3 *ʿIraḳ ve Ḫ.* 85b-2; *Ḫ. bardılar* 97b-13; *Ḫ. ... ḳollarında irdi* 97b-14; *Ḫ. kelgendin soñg* 103a-2; *Ḫ. Timürliniñg evlādınıñg ḳolında irgende* 104a-2; *Ḫ.-nıñg Durun tigen vilāyetinde* 104a-8; *Ḫ.-nı aldı* 77b-12; *Ḫ.-nı ... berip irdi* 103a-1; *Ḫ.-ġa yiberdi* 74a-13; *Ḫ.-ġa bardı* 77b-7; *Ḫ.-ġa barıp* 96b-2; *Ḫ.-ġa bardılar* 96b-6; *bir kerret H.-da* 66a-1; *Ḫ.-da olturġanları* 98a-13; *Ḫ.-da olturġanları* 98a-14;

Ḫorāsānlı Horasanlı: *Ḫ.* 80b-12

ḫoş < Far. خوش hoş, iyi, güzel: *bisyār ḫ. meze* 69b-3; *ḫ. bola turur* 66a-11

ḫoş-ḥāl mutlu, hali vakti iyi < < Far. خوش *ḫoş*+Ar. حال *ḥāl*: *ḫoş-ḥāl bol-* "mutlu olmak": *ḫ. b.-up* 87a-6; *ḫoş-ḥāl. ḳıl-* "mutlu etmek": *köñglini ḫ.. ḳ.-sa* 66a-8

ḫoşla- hoşlanmak, beğenmek < < Far. خوش *ḫoş* ve Tü. *+la-*: *bir yerni ḫ.-p* 69a-11

ḫūb < Far. خوب güzel, hoş, iyi: *ḫūb bol-* "iyi olmak" *ḫ. b.-ur* 88b-15

Ḫudāy < Far. خدای Tanrı: *Ḫ. dostı* 65a-11; *Ḫ. yolına* 95b-13; *Ḫ. bilür kim* 99a-3; *Ḫ. yaḫşı bilür* 101a-17; *Ḫ. yoliġa* 103a-14; *Ḫ.-nıñg emri birlen* 67a-5; *Ḫ.-nıñg heybeti* 67b-3

Ḫudā-yı Teʿālā Yüce Tanrı < < Far. خدا *Ḫudā*+Ar. تعالی *Teʿālā*: *Ḫ. firişteler ge aytdı-kim* 65b-14; *Ḫ.-dın ümīdim bar* 66a-1; *Ḫ. aytdı* 67a-3; *Ḫ. anġa cān berdi* 67a-7; *Ḫ.-dın Şeyḫge kitāb alıp keldi* 67b-1; *Ḫ. anı peyġamber ḳıldı* 68a-5; *Ḫ. ... peyġamberlik berdi* 68a-14; *Ḫ. ... ḳabūl ḳıldı* 68b-2; *Ḫ. ... yaratıp irdi* 71a-5; *Ḫ. Oġuz Ḫānnı ġālib ḳıldı* 72b-4; *Ḫ. yaḫşı bilür* 98a-3; *Ḫ.-nıñg emri birlen* 68b-6;

Ḫūrşīd özel ad (Suvarcık'ın oğlu): *Ḫ. atlı* 101b-6; *Ḫ.-niñg oġlanları turur* 101b-7

ḫusrev-i nām-ver < Far. خسرو نامور ünlü padişah: *atım turur Oġuz ḫ.* 70b-11

Hūşenk İlkçağ İran'ında Pişdad soyundan geldiği ve Pişdadiyan sülalesini kurduğu söylenen hükümdar, İran mitolojisinde adı geçer: *H.-ni henūz pādişāh kötermey* ... 77b-8

ḫuṭbe < Ar. خطبه hutbe: *ḫ.-ni ... oḳutup* 76b-9

ḥükm < Ar. حکم hüküm, emir: *atasınıñg ḥ.-i birlen* 69*a*-3; *ḥ. biti* 77*a*-10; *ḥ.-ge boyun ḳoyġay* 95*a*-12; *ḥ.-ini tutmadı* 99*b*-17; *ḥükm ḳıl- "emir vermek": ḥ. ḳ.-dı* 67*b*-15, 75*a*-16, 75*b*-7, 90*a*-4

Hümāy < Far. همای devlet kuşu: *ḳuşı H.* 83a-9

Türk Dilleri Kütüphanesi

hüner < Far. هنر hüner, marifet: *özleriniñg h.-lerin* 66b-3; *hüner köter-* "hüner, marifet öğrenmek (edinmek): *andın h. k.-diler* 99b-10, → *ehl-i hüner*

hünerli hünerli < Far. هنر *hüner* ve Tü. *+li*: *mirgen ve çeçen h.* 92b-18

ḥürmetli hürmetli, saygılı < Ar. حرمت *ḥürmet* ve Tü. *+li: sözi ḥ.* 83a-3

I/Ī/ʿI/ʿĪ

ılġar müfreze, ihtiyat askeri < Mo. *ilġal* (TMEN, nr. 70; Vekayi, s. 611): *ı. başı ḳılıp* 76b-3

ınan- inanmak < ET *ınan-*: *ḫātūn sözige ı.-dılar* 92a-14; *Ḳozı Tegin sözige ı.-dılar* 92a-15; *ı-ıp kelip* 88a-11

ʿIraḳ Irak: *ʿI. ve Gilān* 74a-10; *Ḫorāsān ve ʿI.* 77a-3; *ʿI. ve Ḫorāsān* 85b-2; *ʿI. ve Fārs bardılar* 96b-7; *ʿI. ve Fārsnı alıp* 96b-9; *ʿI.-nıñg küçli ḫalḳı* 99b-16; *ʿI.-ġa barġan* 98b-1; *Ḫorāsān ve ʿI.-da* 76a-14; *ʿI.-dın ḳaytıp* 96b-15; *ʿI.-dın ḳaçıp* 100a-1;

ʿIraḳ-ı Acem Irak'ın Dicle nehrinden itibaren İran hududundaki dağlık mıntıkaya kadar uzanan bölgesine Osmanlılarca verilen ad: *ʿI. ve ʿIraḳ-ı ʿArab* 77b-12

ʿIraḳ-ı ʿArab Fırat ve Dicle nehirleri arasında kalan ve Bağdat'ın kuzeyine kadar uzanan araziye Osmanlılarca verilen ad: *ʿI. ve Azerbeycān* 77b-12

ırım fal; ümit, umma; uğur ve hayır alameti (TMEN II, nr. 463): *ırım it-* "yorumlamak": *anı ı. i.-ip* 70b-16; *ırım ḳıl-* "müjdelemek; ummak, ümit etmek": *ı. ḳ.-ıp* 78a-9; *yaḫşı ı. ve niyyet ḳ.-ıp* 86b-18

Irḳıl Ḫᵛāce Oğuz Han ve Kün Han'ın veziri (*Açḳ*'a bk.): *I. Ḫ. atlıḳ* 79a-8; *I. Ḫ. uzaḳ ʿömr tapdı* 79a-12; *I. Ḫ. aytdı* 79b-4; *I. Ḫ.-niñg sözini* 79b-9; *I. Ḫ. olturdı* 81a-10; *Uyġur I. Ḫ. kim* 101b-10;

Işfahān İran'ın batı kesiminde bir il: *I.-nıñg daruġalıḳın* 77a-10, 77a-11, 77a-14; *I.-nı ... sañga berdim* 77a-3; *I.-nı pāy-ı taḫt ḳılıp* 96b-9; *I.-ġa yalġuz barsa* 77a-15

Işfahānlıḳ Isfahanlı: *I.-men tidi* 77a-9

ısıġ ısı, sıcak, sıcaklık < ET (Uyg.) isig: *yazınıñg ı.-ında* 79a-13

Isıḳ İsmaʿīl özel ad: *I. İ. atlı* 101b-16

Isıġ Köl Kırgızistan'da bir dağ gölü: *I. K. dirler* 69a-12; *I. K. ve Almalıḳ* 85a-10; *I. K. ve Almalıḳ* 85b-18;

ʿıyş < Ar. عيش zevk ve sefa: *ʿı. u ʿişretġa* 86b-11, 89a-14; *ʿıyş ḳıl-*

Türk Dilleri Kütüphanesi

"eğlenmek": *ʿı. ʿişret ḳ.-dılar* 80a-5; *ʿı. ḳ.-ġay* 91a-12

İ/Ī/ʿİ/ʿĪ

i- imek, olmak, mevcut olmak < ET *er-*: *sen i.-mes irdiŋ* 88a-9; → *ir-*

iç iç < ET *iç*: *i.-imge saldı* 101a-12; *i.-i ḳovuş aġaçnı* 73b-11, 73b-13; *Ḳumnıŋ i.-i* 94b-6; *i.-i ḳaynadı* 101a-11; *Özbekniŋ i.-i* 105a-2; *maʿrek i.-ige keltürüp* 70b-7; *Oġuz iliniŋ i.-ine* 94b-9; *il i.-ige* 94b-11; *ilniŋ i.-ige* 96a-2; *i.-ine barıp* 98a-8; *Salur iliniŋ i.-ine* 101b-13; *Türkmen i.-ine* 102a-9; *anıŋ i.-inde* 66a-4; *ḫalḳ i.-inde* 67a-13; *munlarnıŋ i.-inde* 71b-3; *berk taġlarnıŋ i.-inde* 73a-17; *bir çirik aġaç i.-inde* 73b-8; *aġaç i.-inde* 73b-12; *taġ i.-inde* 75b-5; *yerleriŋ i.-inde* 85a-12; *taġaylarınıŋ i.-inde* 90a-13; *ḫalḳ i.-inde* 90b-10, 92a-12; *il i.-inde* 95b-1, 99a-1, 102a-11; *Oġuz iliniŋ i.-inde* 95b-5; *anlarnıŋ i.-inde* 96a-16; *olarnıŋ i.-inde* 98b-2; *ocaḳ i.-inde* 102a-2; *Türkmenleriŋ i.-inde* 102b-5; *ʿAlī iliniŋ i.-inde* 103b-13; *Uluġ Töpe i.-inde* 104a-13; *anıŋ i.-inde* 104b-11; *Tiveciler i.-inde* 105a-8; *yetti yüz yılnıŋ i.-ide* 68a-16; *Türkler i.-ide* 69a-12; *Türk i.-ide* 69a-16, 101a-14; *i.-indin almadılar* 67a-10; *biziŋ i.-imizde* 65b-12; *i.-imizde bir yaḫşı kişi bar irdi* 104a-10; *anlarnıŋ i.-lerinde* 66b-7

iç- içmek < ET (Uyg.) *iç-*: *bişirip i.-di* 90b-9; *ant i.-tiler kim* 83b-20; *i.-ip yiy tursunlar* 80a-6; *ant i.-ip* 88a-8; *Ḳorḳut ḳımız i.-ip* 87b-4; *şarāb i.-ip* 104a-9

içki iç taraftaki: *örgeniŋ i. işikinde* 81a-9

İçki Salur Oğuzların Üçok koluna bağlı boyu: *İ. S. turur* 101a-2; *İ. S. Arıḳlınıŋ oġlanları turur* 101a-15; *İ. S.-nı öltürüp* 101b-12; *İ. S.-dın bir kişi* 101b-12

İdris (ʿaleyhi's-selām) Ahnuh'un lakabı: *ve laḳabı İ.* 68a-5; *İ. behiştke barġandın soŋ* 68a-8; *İ. ʿa.-nı periŋ üstide ḳoyup* 68a-7

İdügi Bey özel ad (Ak Mangıtlı Kutlı Kayalı'nın oğlu; *Açḳ*'a bk.): *İ. B. tigen irdi* 74b-15

İgbik (Çora) özel ad: *üçünçi oġlınıŋ atı İ.* 103a-12; *İ. āzād bolġandın soŋ* 103b-16; *İ. Ç.-nıŋ oġlanlarındın birisi* 104a-14

İgdir Oğuzların Üçok koluna bağlı boyu: *uluġ oġlınıŋ atı İ.* 80b-6; *Döger ve İ.* 96a-17; *İ.-niŋ maʿnāsı* 83a-14; *İ.-ni olturtdılar* 81b-15; *biri İ.-din* 86a-17

ige sahip << ET *ėdi*: *ol i.-ge* 65a-1; *i. bol* 88a-10; *ʿazā i.-si* 86b-1

Türk Dilleri Kütüphanesi

igirmi yirmi < ET *yigirmi*: *i. tört omaḳ* 82b-1

iḥsān < Ar. احسان bağış, iyilik etme: *iḥsān ḳıl-* "bağışlamak": *ḫayr ve i. ḳ.-ıp* 92b-11

iḫtiyār < Ar. اختيار seçme; tercih: *i.-ımnı aldı* 101a-12; *i.-ımġa ḳoymadıñ* 92b-2; *ḫānnıñ ... i.-ı* 87b-8; *i.-ına ḳoymadı* 91a-7;

ik- ekmek, ekimle/ziraatle uğraşmak < MK *ek-*: *ikin i.-ip* 103a-18; *ikin i.-er yeri* 104b-3; *iḳin i.-e turġan* 105a-14

ikin ekin < ET (Uyg.): *ek-in*: *i. ikip* 103a-18; *i. iker yeri* 104b-3; *i. ike turġan* 105a-13

ikki iki < ET *ėki*: (Özb. *ikki* krş.): *bir veya i.* 66b-7; *seksen i. yıl* 68a-5;*i. yüz elig yaşıġa yetkende* 68a-14; *i. yüz elig yıl* 69a-4; *i. yüz ḳırḳ yıl* 69b-5; *i. oġlıġa berip* 70a-3; *yurtını i.* bölüp 70a-3; *i. ḳız* 71b-5; *i. ḫātūnı-nıñ ḳatıġa* 71b-14; *i. ḳolları birlen* 72b-2; *yetmiş i. yılġaça* 73a-9; *i. uluġ su* 73b-2; *ol i. sunıñ* 73b-2; *i. sunıñ arasında* 73b-6; *i. bigini* 74a-12; *i. ṭarafdın* 75b-11, 96a-11; *i. atlıḳ* 76b-13; bu on i.-sindin 82a-7 *i. bölük* 83b-12, 92a-13, 103b-17; *i. kişini* 83b-14; *i. bolsa* 83b-15; *i. ḳılıç* 83b-16; *i. er* 83b-16; *i. töre* 83b-17; *bu i. ilniñ* 85b-7; *Sirniñ i. ṭarafın* 85b-20; *i. yüz toḫsan beş yıl* 86a-12; *i. oġlı* 86a-13, 89b-5, 100b-12, 100b-16; *i. inaḳ bigi* 86a-16; *i. böldi* 89b-7; *i. ayaġın* 92b-4; *i. ḳolın* 92b-5; *i. ṭarafında* 94a-17, 94b-5, 103b-15; *yolnıñ i. yanın* 96a-10; *i. yaş oġlan* 97a-13; *i. yüz* 99a-6; *i. ḳola* 100a-15; *Yomutnıñ i. oġlı bar irdi* Kon. 1242*i. ḳızı* 103a-11; *i. ḳızını* 103a-15; *i. miñ* 105b-3; *i. tulum çökelik* 105b-8; *i.-si ṣaf tartıp* 72b-4; *i.-si leşker tartıp* 89b-10; *i.-si bir teg boldı* 92a-8; *her i.-si* 100b-10; *bu i.-siniñ* 100b-17; *her i.-sini* 82a-7; *biz i.-mizge* 71b-17; *hem siz i.-ñiz* 93b-6;

ikkinçi ikinci < ET *ėki+nç* ve i.e. *+i*: *i. Çigil* 69a-14; *i. Kür Ḫān* 70a-5; *i. oġlı* 74a-15; *i. yıl* 75b-15; *i. yılı atlandı* 76a-2; *i. Yasır* 80a-16; *i. Bayat* 80a-14; *i. Ḳızıḳ* 80b-2; *i. Beçene* 80b-4; *i. Eymür* 80b-5; *i. Bügdüz* 80b-7; *i. örgede* 81a-14, 81b-9; *i. köñlümdin* 86b-18; *i. ol kim* 92a-12; *i. Suvarcıḳ* 100b-7; *i. oġlınıñ atı* 103a-12; *i. Ḳarmış Baynıñ ḳızı* 106a-2; *i.-siniñ atı* 90b-12

ikiz ikiz: *i. oġlı boldı* 70a-1; *bir i.* 100b-10, 100b-11, 100b-12; *i. bolup* 100b-11

iḳlīm < Ar. اقليم iklim, ülke, diyar: *Bābil i.-iġa barıp* 67b-12

il memleket, ülke; halk < ET *ēl*: *i. uluġı* 69b-11; *barça i.* 70b-2; *köp i.* 73a-18, 73b-17, 96a-216, 97b-10, 103b-5; *Ḳıpçaḳdın özge i.* 74a-5; *i. yaḫşıları* 77b-1, 84a-9,

Türk Dilleri Kütüphanesi

89b-9; *barça i. yaḫşıları* 81a-6; *i. buzulur* 83b-15; *i. tüzelür* 83b-15; *ey i. ve ḫalḳ* 87b-4; *tāc u taḫt ve i.* 87b-13; *i. birlen* 90a-15, 94a-14, 95b-3; *i. içige* 94b-11; *i. içinde* 95b-1, 99a-1, 102a-11; *i. Şāh Melikke bī-dādger tip* 94b-14; *i. yaḫşılarınıng̃ ḳızları* 94b-15; *i.-ning̃ köpi* 72a-10; *i.-ning̃ barçasını* 72b-8; *her uluġ i.-ning̃* 72b-11; *i.-ning̃ ve ḫalḳınıng̃* 82a-9; *i.-ning̃ ḳarılarınıng̃* 83b-18; *bu ikki i.-ning̃* 85b-7; *çapılġan i.-ning̃* 85b-13; *i.-ning̃ yaḫşıların* 87b-2; *i.-ning̃ yaḫşı ve yamanı* 89a-4; *i.-ning̃ bir çetinde* 94b-10; *i.-ning̃ revişini* 95a-6; *i.-ge ... ʿöẕr aytayın* 95a-7; *i.-ning̃ ni ḳılġanın* 95a-16; *i.-ning̃ ulug bigi* 95a-17; *i.-ning̃ içige* 96a-2; *ḳamuġ i.-ing̃ ornı* 99b-12; *i.-ni sürey turġalı* 89a-3; *i.-ge ʿadālet ḳılıp* 67b-2, 84a-10, 92b-11; *i.-ge savun saldı* 70b-6; *i.-ge kişi yiberdi* 72a-4; *i.-ge kişiler yiberdi* 72a-8; *i.-ge car ḳıldurdı* 76a-1; *özge i.-ge* 88a-8; *barça i.-ge* 96a-5; *i.-ge ve ḫalḳġa* 98a-4; *i.-ge üleştürdi* 99b-2; *her bir tüp i.-de* 77b-9; *i.-din başka* 72b-10; *her i.-din* 96a-16; *bir i.-din* 102a-15; *i.-din yıġıp* 105b-7; *i.-ing̃ ning̃ omaḳı* 82a-16; *...i.-ing̃din ayrılur sen* 95a-5; *vilāyetleri i. ulusları* 70a-1; *barça Ḳanḳlı i.-i* 73a-9; *barça Ḳıpçaḳ i.-i* 74a-3; *barça Ḳarlıḳ i.-i* 75b-8; *barça Ḳalaç i.-i* 76a-12; *Salur i.-i* 85b-6, 85b-9, 98b-2; *Beçene i.-i* 85b-8; *barça Oġuz i.-i* 86a-9, 86b-2; *Oġuz i.-i* 86b-13, 94a-17, 94b-16, 96a-13, 96b-13, 96b-17, 98a-11; *Suracıḳ i.-i* 92b-15; Aġar i.-i 96b-1; Oḳlı i.-i 96b-1; *Kökli i.-i* 96b-1; *Sulṭānlı i.-i* 96b-2; *Yazır i.-i* 96b-2; *Bayındır i.-i* 99b-17; *ming̃ ivlik i.-i* 100a-1; *i.-i birlen ḳaçıp* 100a-12; *Ḳaltaḳ i.-i turur* 100b-14; *ulam Ürgençli i.-i* 101b-7; *Saḳar i.-i* 101b-8; *Aġar ve Aymaḳlı i.-i* 101b-10; *Yemir i.-i* 101b-11, 101b-15; *Burḳas i.-i* 102a-4; *Teke ve Sarıḳ i.-i* 102a-6; *Ḫızır i.-i* 102b-7, 103b-8; *ʿAlī i.-i* 103b-12; *Tiveci i.-i* 104b-4; *Moġol ve Tatar i.-ining̃* 75a-8; *Oġuz i.-ining̃* 83b-2, 84b-10, 85a-9, 87b-8, 87b-15, 94a-14, 94b-4, 94b-9, 95a-13, 95b-4, 97a-15, 97a-2, 97a-17, 97b-4; *Avşar i.-ining̃* 88a-2; *Beçene i.-ining̃* 85b-9, 101a-5; *Yazır i.-ining̃* 96b-4; *Salur i.-ining̃* 101b-13;*ʿAlī i.-ining̃* 103b-13; *Salur i.-ini çapıp* 85b-10; *i.-in çapıp* 90a-10; *Suracıḳ i.-ini çapıp* 92b-16; *i.-ini çapıp* 103a-6; *barça Oġuz i.-ini* 105b-15; *Aymaḳ i.-ine* 76a-13; *Çaġatay i.-ine* 76a-14; *Salur i.-ine* 85b-8; *Oġuz i.-ine* 89a-1, 95a-3, 105b-12; *Avşar i.-inde* 91a-8; *Salur i.-inde* 101a-3, 101b-16, 102a-5; *Ḫızır i.-inde* 103b-8; *Ḳalaç i.-indin* 76b-10; *Ḳalmaḳ i.-*

Türk Dilleri Kütüphanesi

indin 74b-16; *Salur i.-indin* 84a-16, 84b-7, 96b-6, 102b-7; *Yazır i.-indin* 84b-1; *Döger i.-indin* 84b-2; *Bayındır i.-indin* 84b-3, 86a-16; *Eymür i.-indin* 84b-7; *Ḳara Alp Arslannıŋ i.-indin* 90a-4; *Bügdüz i.-indin* 94b-4; *Ḳayı i.-indin* 95a-17, 95b-8; *Oġuz i.-indin* 97b-9; *İt Beçene i.-indin* 101a-13; .... *i.-leri yaġı irdiler* 73b-17; *müsülmān bolġan i.-leri* 72b-12; *barça i.-lerini çapıp* 89b-12; *İt Beçene i.-lerini* 99b-6; *başka i.-ler* 72b-11; *kiçik i.-ler* 72b-12; ... *olturġan i.-ler* 72b-13; *şehrler ve i.-ler* 78b-5; *köp ... i.-ler* 79b-5; *vilāyetler ve i.-ler* 79b-11; *bir niçe i.-ler* 80b-14, 96b-1; *i.-ler aḳası* 82b-12; *i.-ler köp irdi* 85b-16; *ol i.-ler* 85b-17; *Türkmenge ḳoşulġan i.-lerniŋ* 65b-12; *atası bergen i.-lerniŋ* 74b-9; *i.-leriŋ ẕikri* 102a-7; *i.-lerni tüzüp* 89b-3; *özge i.-lerni aytalıŋ* 101b-9; *barça i.-lerdin* 85b-16; *olturġan i.-lerdin* 86a-4;

il(i)g el < ET *elig*: *i.-idin ... yerge tüşdi* 69b-2

ʿilāc < Ar. علاج ilaç, çare: *bilmegenimizge ʿi. ni* 66b-13

ilçi elçi < ET (Uyg.) *èlçi* < *ēl+çi* (ED 129a, TMEN II 656): *i. yerinde* 78b-17; *i. barıp* 88a-11; *yibergen i.-si turur* 65a-12

ilgeri önce: *on yetti yıl i.* 65b-16; *andın i.* 67b-14, 73a-6; *men i. barıp* 95a-7; *men i. keldim* 95a-9; → *ilgerü*

ilgerü önce < ET *ilgerü*: (ED 144ab): *tört miŋ yıl i.* 99a-11

ilik ilik < ET (Uyg.) *yilik*: *saġ ḳarı i.-ni* 81a-15; *saġ aşuḳlı i.-i* 81a-13, → *Ḳarġalı İlik*

illi illi, ili olan, boy, boyu olan, halk, halkı olan < ET (Orhon), Tefsir *èllig*, Osm. *èllü* (ED 141b-42a): *Salur i.* 96b-10

ilt- iletmek, götürmek, ulaştırmak < ET *èlt-* (ED 132ab): *kün batışı ṭarafıġa i.-ip* 77b-17

İl Tegin özel ad (Buğra Han'ın oğlu): *uluġnıŋ atı İ. T.* 90b-12; *uluġ oġlı İ. T.* 94a-2; *İ. T. oġlı* 94a-6

iltimās < Ar. التماس iltimas, kayırma: *i. yüzindin* 102b-12

im- emmek < ET (Uyg.), MK *em-*: *imçekiŋni i.-mes men* 70a-13; *imçekin i.-di* 70a-15; *anasını i.-medi* 70a-11

imām < Ar. امام imam: *i. oltursa oltura turur* 72a-17; *i.-ġa uydum* 72a-17

īmān < Ar. ايمان iman, inanç: *ī. keltürdiler* 68a-16; *ī. keltürmegenige açıġlanıp* 68b-1; *ī. keltürgen* 68b-5; *ī. keltürdi* 70a-14; *ī. ʿarz ḳıl tidi* 71a-15; *ī. keltürmegenlerini* 75a-5

imçek meme (< **em-ig+çek* ?; *Açka bk.*): *siniŋ i.-iŋni* 70a-13; *i.-in imdi* 70a-15

imdi şimdi << ET *amtı* < **am+tı*: *i. mundın soŋ* 65a-13; *i. ... bu*

Türk Dilleri Kütüphanesi

vaḳtġaça 66b-10; *i. ... turuñg* 68b-15; *i. munġa ni at ḳoyar siz* 70b-8; *i. ... diy tururlar* 74b-10; *i. Ḳalaçlarġa bolup...* 77b-5; *i. men ölgendin soñg* 78b-18; *i. ...men anı ḳılayın* 79b-3; *i. ... yiy tursunlar* 80a-6; *i. ... at ḳoyup ayduḳ* 80b-14; *i. ... beyān ḳılalıñg* 81a-3; *i. İnel Ḫānnı aytur miz* 84b-13; *i. ... bilmey turur biz* 85a-6; *i. bu kündin soñg* 87a-9; *i. ... yigit boldı* 87b-6; *i. seniñg birlen* 88a-9; *i. Ḳanlı Yavlı timek kerek* 88b-6; *i. ni üçün bermey turur sen* 88b-11; *i. atañgġa tapşurmaḳ kerek* 88b-15; *i. ... heves peydā boldı* 91a-2; *i. ... sen yaḫşı bilür sen* 92b-3; *i. ... turup men* 93b-11; *i. ... kitkendin soñg* 95a-15; *i. özge sözni aytalıñg* 95b-6; *i. Şāh Melikni aytalıñg* 95b-17; *imdi ... fikr ḳılıñg* 99a-9; *i. bilgil* 99b-13; *i. Ögürcıḳnıñg hikāyetin ...* 99b-15; *i. ... beyān ḳılalıñg* 101b-5; *i. özge illerni aytalıñg* 101b-9; *i. Ḫızırnıñg inisi* 103b-9;

imgek zahmet, eziyet, emek < ET *emge-k*: *köp i.-ler* 65b-1; *köp i.-ler birlen* 87b-12

imlik vahşi, yabani (*Açḳ*'a bk.): *beş i. baytalnı* 92b-4

in- inmek < ET *in-*: *i.-ip keldi* 99b-4

inābet < انابت Ar. günahlara tövbe edip hak yoluna dönme; tarikata girme: *niyāz berip i. ḳılıp* 102b-12

in'ām < Ar. انعام nimet verme, iyilik etme: *i. ḳıldı* 77a-17

inaḳ müşavir, danışman, arkadaş (*Açḳ*'a bk.): *iki i. bigi* 86a-16; *ḫanġa i. boldı* 93a-1

'ināyet < Ar. عنايت inayet, ihsan: *i. ḳılsañgız irdi* 102b-14

İnel Ġāzī özel ad (Kılal Gazi'nin babası): *anıñg atası İ. Ġ.* 98b-7; *İ. Ġ. ve Zeynal Ġāzī* 100b-15; *İ. Ġ.-niñg ikki oġlı* 100b-16

İnel *İnel Yavı Ḫān*'a bk.: *İ.-niñg zamānındın* 84b-13; *... İ. Ḫ.-nıñg arasında* 84b-16; *... İ.-niñg arası* 85a-6; *İ.-ni aytur miz* 84b-13

İnel Yavı (Ḫān) özel ad (Kozı Yavı Han'dan sonra padişahlık yapmıştır) (İnel sözcüğünün kullanımı hakkında TMEN IV, nr. 1900'e bk.): *İ. Y. anıñg sözindin çıḳmas irdi* 86a-10; *İ. Y. ... pādişāhlıḳ ḳıldı* 86a-12; *İ. Y. Ḫ. öler bolġanda* 86a-14; *İ. Y. Ḫ.-nıñg vezīr vekili* 84b-19; *İ. Y.-nıñg ḫān bolġanınıñg ẕikri* 86a-7; *İ. Y.-nı pādişāh köterdiler* 86a-9

ini küçük erkek kardeş < ET *ini*: *i.-si Kür Ḫānnıñg ḳızını* 71a-7; *bir i.-si* 71a-15; *atasınıñg i.-si* 71b-2; *ḫānnıñg i.-si* 83b-9; *analarınıñg i.-si* 85a-1; *Duylı Ḳayınıñg i.-si* 86a-19; *'Oṯmānnıñg bir i.-si* 94a-6; *Ḫızırnıñg i.-si* 103b-10; *üçünci i.-si* 103b-15; *Kün Ḫānnıñg i.-*

Türk Dilleri Kütüphanesi

leri 81a-2; *i.-leri ve oġulları* 83b-18; *Ögürcıḳnıŋ̄ i.-leri* 101b-9; *Ḳara Ḫānnıŋ̄ i.-lerinin̄* 72a-11; *atalarınıŋ̄ ve i.-lerinin̄* 98a-16; *Ögürcıḳnıŋ̄ i.-lerinin̄* 101b-5

ip ip < ET yıp: *i. iştürüp* 105b-8

ir er, erkek, insan < ET *er*: *i. ve ḫātūndın* 68a-15

ir- imek, olmak, var olmak < ET *er-*: *köp i.-miş* 78a-3; 93a-15; *bar i.-miş* 103a-3; *neçük bolur i.-gen* 95b-3; *dirler i.-gendürler* 73b-12; *olturġan i.-gen tururlar* 104a-4; *seni alur i.-dim* 71b-8; *kele turur i.-düm* 76a-6; *kele turur i.-dim* 76a-8; *berip turup i.-dim* 76a-10; *ḳıla turur i.-dim* 87b-6; *ümīd ḳılur i.-dim* 88b-14; *işitip i.-dim* 89a-10; *uḫlap yatıp i.-dim* 91b-16; *alıp berip i.-dim* 92a-12; *unamay i.-dim* 92b-2; *tip i.-dim* 93a-15; *ḳılıp i.-dim* 93b-16; *bara i.-dim* 101a-10; *ḳalıp i.-diŋ̄* 76a-5; *sen imes i.-diŋ̄* 88a-9; *sarġarıp yörmes i.-diŋ̄* 90a-1; *bolsa i.-di* 65b-14; *bolur i.-di* 65b-14; *bar i.-di* 66a-5, 69a-5, 69a-13, 70a-5; 72a-11, 72b-11, 73a-5, 73a-18, 73b-2, 76a-3, 76a-16, 76b-1, 76b-8, 76b-5, 76b-6, 77a-14, 79a-8, 80a-13, 80b-16, 84b-5, 85b-8, 86a-13, 86a-16, 86b-1, 87b-16, 88a-2, 89b-5, 89b-13, 90a-17, 90b-11, 90b-15, 91a-9, 94a-4, 94a-7, 94a-9, 94a-13, 94b-3, 94b-4, 95b-1, 95b-7, 95b-13, 96a-17, 97a-10, 97a-15, 100b-7, 100b-9, 100b-12, 100b-15, 100b-16, Kon. 1243, 1244, 1245, 101a-3, 101a-5, 101a-15, 101b-6, 101b-16, 101b-17, 102a-5, 102a-12, 102b-8, 102b-10, 103a-11, 104a-10, 104b-11; yoḳ i.-di 67b-14, 73a-7, 74a-17, 74a-5, 77a-1, 77b-8, 85b-4, 86a-18, 90a-9, 91b-11, 100a-1, 102a-3, 104b-3; *Eḫnoḫ i.-di* 68a-5; *peyġāmber i.-di* 69a-1; *köp bolup i.-di* 69a-5;*ʿāḳıl kişi i.-di* 69a-10; *pādişāh i.-di* 69a-16; *...muʿāṣır i.-di* 69b-1; *yip olturup i.-di* 69b-2; *ol yer tuzlaḳ i.-di* 69b-4; *Kür taġını yaylar i.-di* 70a-7; *Borsuḳnı ḳışlar i.-di* 70a-9; *aytur i.-di* 70a-12, 71a-2; *öltürür i.-di* 70b-3; *atası öltürür i.-di* 70b-4; *andaġ i.-di* 70b-5 ; *at ḳoymaslar i.-di* 70b-6; *dirler i.-di* 71a-3, 73a-18, 74b-13, 95b-17, 103b-1, 103b-7; *hemīşe aytur i.-di* 71a-2; *yaratıp i.-di* 71a-6; *sala turur i.-di* 71a-7; *sözleşmes i.-di* 71a-12; *ḳaytıp kelür i.-di* 71b-1; *bolsaŋ̄ i.-di* 71b-7; *köp siver i.-di* 71b-10; *kelmes i.-di* 72a-12; *biri birindin ayrılur i.-di* 72a-16; *köp i.-di* 72b-11; *anlarġa ḳoşulur i.-di* 72b-12; *uruşur i.-di* 72b-14; *ġālib kilür i.-di* 72b-14; *oltururlar i.-di* 72b-16; *öz süŋ̄eki i.-di* 73a-10; *barıp i.-di* 73b-6; *yükli i.-di* 73b-7; *savuḳ i.-di* 73b-8; *tigen i.-di* 74a-8; *Ürgenç i.-di* 74a-9; *tigen i.-di* 74b-15, 100a-6; *ḳış i.-di*

Türk Dilleri Kütüphanesi

75a-15; *savuḳ i.-di* 75a-15; *köp tüşüp i.-di* 75a-16; *Yaġma i.-di* 75b-10; *ḥāmile i.-di* 76a-7; *Lekmir i.-di* 76b-5; *yurtnıñ pādişāhı i.-di* 76b-6; *atḳuçı yigit i.-di* 77a-1; *bolmas i.-di* 77a-6; *ölüp i.-di* 77b-8, 103a-15; *şundaḳ i.-di* 77b-12; *körsetip i.-di* 78b-7; ... *kişi i.-di* 79a-10; ol i.-di 79a-10; *ḳılur i.-di* 79a-12; *bolġan i.-di* 79b-13; *köp i.-di* 79b-14, 84a-12, 85b-16, 86a-12, 102a-12; *yetmiş yaşar i.-di* 84a-5; *ḳoyup i.-di* 84a-13, 97a-11; *Kerünçek i.-di* 84b-7; *Tabaḳ i.-di* 84b-8; ... *zamānında i.-di* 84b-18; *Ḳorḳut Ata i.-di* 84b-19; *anlarnıñ zamānında i.-di* 85a-3; *anġa ḳoşulurlar i.-di* 85a-15; *anġa ḳoşulur i.-di* 85a-16; *köterürler i.-di* 85a-15, 85a-17; *ḳoşulurlar i.-di* 85a-18; *bolurlar i.-di* 85a-20; *esīr ḳılurlar i.-di* 85a-21; *çapışurlar i.-di* 85a-21, 85b-7; *satarlar i.-di* 85b-2; *barçaları Tāt i.-di* 85b-3; *Ḳayı ḫalḳından i.-di* 85b-5; *ġālib kelür i.-di* 85b-8; *barurlar i.-di* 85b-14; *dirler i.-di* 86a-1; *Ḳorḳut Ata i.-di* 86a-10; *çıḳmas i.-di* 86a-11; *ʿamel ḳılur i.-di* 86a-15; *yaş i.-di* 87b-6; *ayturup i.-di* 88a-3; *bermekçi bolup i.-di* 88a-4; *oynay turur i.-di* 88a-16; *olturup i.-di* 88b-8, 89b-14, 100a-5; *bolmasa i.-di* 89b-16; *alp i.-di* 89a-17; *anası i.-di* 90b-16; *ṣāliḥa ve kāfiye i.-di* 90b-16; *alıp berür i.-di* 91a-13; *olturup i.-di* 91a-14; *silep sıypap i.-di* 91a-15; *avġa barıp i.-di* 91b-11; *yaġıp i.-di* 91b-12; *ni ḳılur i.-di* 92a-1; *ayta turur i.-di* 93a-4; *yıġlay turur i.-di* 93b-10; *yıġlap olturup i.-di* 93b-13; *kiçik i.-di* 94a-4; *Ḳorḳut tigen i.-di* 95a-17; *dirler i.-di* 95b-1; *yarlı kişi i.-di* 95b-8; *yatıp i.-di* 95b-9; *ḳarıntaş i.-di* 95b-15; ... *böke i.-di* 95b-16; *kişi i.-di* 96a-10; *ve Aġar i.-di* 96a-18; *köp kiçik i.-di* 97a-14; *bilmes i.-di* 97a-15; *beşikde i.-di* 97b-1; *nebirelerinińg ḳollarında i.-di* 97b-15; *vaḳt i.-di* 97b-16; *ötkey i.-di* 99a-6; *üç yüz yıl soñg i.-di* 99a-12; *bir zamānda i.-di* 99a-14; *yutar i.-di* 99b-4; *Bayındır ili i.-di* 99b-17; *Ḳarḳın i.-di* 100a-2; *bolup i.-di* 100b-10; *Özli Timür i.-di* Kon. 1243; ... *vezīri i.-di* 101b-11; *kele turur i.-di* 101b-17; *taʿalluḳ i.-di* 102a-8, 104b-8; *soray turur i.-di* 102a-12; *evvel i.-di* 102a-13; ... *kişi i.-di* 102b-9; *mollā i.-di* 102b-11; *ʿināyet ḳılsañgız i.-di* 102b-15; *berip i.-di* 103a-1, 103a-11; *ayaġı Ḳarı Kiçit i.-di* 103b-6; *kiçe i.-di* 104a-11; *yaman i.-di* 104b-2; *az i.-di* 104b-3; *ʿaleyhi'r-raḥme i.-di* 104b-5; *taʿalluḳ i.-di* 104b-8; *ayaġı Oġurça i.-di* 105a-7; *bolup i.-diler* 105a-9; *berürler i.-di* 105b-10; *Bular i.-di* 106a-1; *Barçın Salur i.-di* 106a-3; *Şabatı i.-di* 106a-6;

Türk Dilleri Kütüphanesi

Künin Körkli i.-di 106a-7, 106a-9; *Kerçe Buladı i.-di* 106a-10; *Ḳuġadlı i.-di* 106a-12; *kele turur i.-dük* 75b-4; *aytıp i.-dük* 80a-8; *diy turur i.-dük* 88b-6; *yoḳ i.-dük* 101a-16; *olturup i.-dük* 104a-9; *ḫizmetkārlarn͡gız i.-dük* 105a-12; *turġan i.-din͡giz* 79b-3; *kelip i.-din͡giz* 93a-9; *şerīk bolur i.-din͡giz* 102b-15; *olturup i.-diler* 65b-5, 86b-6, 88b-3, 94a-17, 96b-5; *yaġı bolup i.-diler* 65b-16; *olturur i.-diler* 67b-15; *müsülmān i.-diler* 70a-17; *muḥkem i.-diler* 70b-3; *yaġı i.-diler* 73b-17; *kötermey turur i.-diler* 77b-9; *yigirmi tört kişi i.-diler* 82a-6; *yigirmi tört kişiler i.-diler* 82a-11; *Ḳabıl Ḫᵛāce i.-diler* 84b-3; *Ḳanḳlı ve Nayman i.-diler* 85b-17; *tapşurup i.-diler* 87a-16; *yörüp i.-diler* 93a-3; *ḳaray turur i.-diler* 96a-3; *bilmey turur i.-diler* 100a-10; *şundaḳ i.-diler* 104b-12; *olturup i.-diler* 105a-2; *ötün ḳıldılar i.-se* 65b-14; *tidi i.-se* 65b-15, 71b-8, 79b-4, 7b-15, 88b-6, 92b-3, 102b-15; *boldı i.-se* 67a-14; *yedi i.-se* 69b-3; *boldı i.-se* 69b-15; *yetdi i.-se* 70b-6; *yigit yetişdi i.-se* 71a-7; *tidi i.-se* 71a-10; *tidiler i.-se* 71a-14, 89a-14; *yapışdılar i.-se* 72b-2; *maʿlūm ḳıldılar i.-se* 73b-9; *aldı i.-se* 75b-1; *sordı i.-se* 75b-4, 71b-16; *urdum i.-se* 76a-9; *öldi i.-se* 86b-16; *oġlun͡g i.-di i.-se* 88a-9; *urdı i.-se* 88b-2; *aytdılar i.-se* 88b-4; *vefāt tapdı i.-se* 90b-17; *yoḳ i.-se* 91a-12, 91b-7, 92a-1, 96a-3; *keldi i.-se* 91a-14; *ken͡geşti i.-se* 91b-6; *bardılar i.-se* 91b-15; *kördüm i.-se* 91b-17; *boldılar i.-se* 92a-17; 93a-19; *boldı i.-se* 93a-19; *kildiler i.-se* 93b-1; *zūr ḳıla başladı i.-se* 94b-15; *kitti i.-se* 97a-7; *ayıldı i.-se* 97a-9; *kördi i.-se* 101b-17; *bardı i.-se* 102a-1; *ḳolında i.-gende* 104a-3; *süt i.-geninde* 72a-15; *Oġuz oġlanları i.-geni* 98b-17; *Ögürcıḳnın͡g ataları i.-geni* 99a-1; *neçük i.-genini* 82b-5; *Tumannın͡g ḥaḳḳı i.-genin* 87b-5; *maʿlūm i.-mes* 65b-13, 68a-10, 68a-13, 80b-10; *işitken i.-mes* 71a-5; *ḥācet i.-mes* 98a-1; *Oġuz Ḫān neslindin i.-mesler* 80b-15

İrān İran: *İ. zemīnige yiberdi* 68b-13; *İ. ve Turan* 74a-7; *İ. ve Şām* 75b-14 ; *İ. sarı* 76a-1; *İ. yurtında* 77b-7; *İ. yurtı* 77b-11; *İ. pādişāhı* 103a-1

İrek (Serek) özel ad: *atını İ. ḳoydılar* 101a-13; *İ.S. ḳoymaḳ* 101a-14; *İ.-nin͡g bir oġlı* 101a-15

irin͡gli irinli < ET *yiriŋ* ~ *iriŋ* ve +*lig* < *AT *īriŋ*: *i. ḳayın͡g oḳġa* 100b-2

irkek erkek < ET *erkek*: *bir i. oġul* 101a-7; bir yaş i. oğlan 102a-2

İrki özel ad (Duylı Kayı'nın küçük kardeşi): *İ. atlı* 86b-1; *İ. başlıḳ* 86b-7; *İ. ḥalḳġa savun*

Türk Dilleri Kütüphanesi

saldı 86b-7; *İ.-ning pādişāh bolġanı* 86a-19; *İ.-ġa aytdılar* 87a-7; ayrıca → *Köl İrki Ḫān*

irkli güçlü, vakıf: < ET *erklig*: *barça işlerine i.* 87b-17

irte yarın ET (Uyg.) *ėrte*: *i. turup* 95b-10

is akıl (*es* ile krş.): *i.-i kitdi* 99a-17

ʿĪsā özel ad (Özli Timür'ün oğlu): *ʿĪ. ve Musā* Kon. 1245

isen sağ salim; güvenli < ET (Uyg.) *esen* < OFar. *āsān* (*esen* ile krş.): *esen*: *i. āmān ivine keldi* 97b-5

isir- sarhoş olmak < ET (Uyg.) *esür-*: *devletke i.-diler* 70b-1

İsli İl Tegin'in oğlu: *ʿOṯmānnıng bir inisi bar irdi, İ.* 94a-7; *İ. oġlı* 94a-8; *İ.-ning ḫān bolġanınıng ẕikri* 94a-6; *İ.-ning Şıban atlı oġlı* 94a-9;

İsmaʿīl → *Isık İsmaʿīl*

iş iş < ET *iş*: *yaḫşı i. kılġuçı* 83a-13; *ni i. ḳıla turġanın* 84a-18; *mundaġ i.* 92a-2; *bu ni i. turur* 92a-10; *i. buyurdum* 100b-1; *özge i.-ni ḳılmaġıl* 71a-10; *ni i.-ni oḫşatsanġız* 79b-4; *i.-ni yıldam işlegüçi* 82b-17; *i.-ni ḳıla turur irdim* 87b-6; *ni i.-ni münāsib körseng* 87b-9; *barça i.-ni* 93b-6; *bu i.-ni oḫşatıp* 95a-13; *i.-im köp* 78a-2; *ḫānnıng i.-i* 95b-3; *ḳılġan i.-in* 88b-4; *yurt i.-ige* 65b-3; *ḳıla turġan i.-lerini* 93a-7; *barça i.-lerine irkli* 87b-17; *barça i.-lerindin* 93a-11

işid- işitmek < ET *eşid-*: *ḫalḳ i.-diler kim* 91b-13; *bolġanın i.-se* 70b-3,4 →*işit-*

işik kapı, eşik < ET *ēşik*: *on ikkisi i.-de olturdı* 82a-13; *i.-din kirip* 88b-9; *pādişāh i.-ine* 83b-11; *örgening içki i.-inde* 81a-10; *barça i. ḫalḳı* 93a-2

işit- işitmek < ET *eşid-*: *i.-ip tururlar* 65b-11; *köp irmiş tip i.-dim* 78a-3; *ol ... i.-di kim* 103a-2; *bizning kelürimizni i.-ip* 65b-6; *kiçik ḫātūnı i.-ip* 72a-5; *bunı i.-ip* 87a-6; *ḫānnıng tirilgenin i.-ip* 93b-17; *anı i.-ip* 94b-16; *munı i.-ip* 95a-1, 97b-3; *i.-ip atlandı* 97a-18, 100a-11; *Ögürcıḳ i.-ip* 100a-11; *Ebu'l-ḫān Türkmeni i.-ip* 105a-3; *i.-ken ve körgen* 70b-16; *körgen ve i.-ken* 88b-4; *i.-ge ḳulaḳ* 83b-12; *i.-kendin song* 71a-14, 72a-2, 72a-7, 87b-1, 87b-9, 88a-4, 88b-17, 92a-3, 96a-13; *körgenin ve i.-kenin* 92a-11; *bolmas i.-ip irdim* 89a-10; *ʿArab tilini i.-ken irmes* 71a-5

işle- çalışmak, yapmak < ET (Uyg.) *iş+le-*: *işni yıldam i.-güçi* 82b-17

ʿişret < Ar. عشرت işret, içki içme, eğlence: *ʿıyş u ʿi.-ġa* 86b-11, 89a-14; *ʿişret ḳıl-*"eğlenmek": *ʿıyş ʿi. ḳ.-dılar 80a-5*

İştek kavim adı, Başkurtlar (*Açk*'a bk.): *İ.-ning köpreki* 74b-5; *İ.-ġa bardı* 74b-5

iştür- büktürmek < iş-tür- (R I 913 *eştür-*, Kırg. *eştir-*

Türk Dilleri Kütüphanesi

"ördürmek, büktürmek" KS 342b;): *ip i.-üp* 105b-8

it I it, köpek < ET *ıt*: *i.-niŋ atını* 101a-14

it II et < ET *et*: *bir toġram i.* 69b-3; *köp i.-ler* 78a-8; *ol avnıŋ i.-lerine* 78a-8; i.-in saldı 99b-1.

it- etmek, yapmak, kılmak; düzenlemek, düzene sokmak < ET *ėt-* < *ēt-*: *anı ırım i.-ip* 70b-16; *esīr i.-ip* 101a-6; *kördi i.-ip* 69a-11

italġu doğan, atmaca < Mo. itelgü (*Açk*'a bk.): *ḳuşı i.* 83a-17; *on sekkiz iv i.* 105a-17; *altı iv i.* 105b-1; *on sekkiz uluġ i.* 105b-4

İt Baraḳ Ḫān özel ad (*Açk*'a bk.): *atını İ. B. Ḫ ... dirler irdi* 73a-18, 73a-19; *İ. B. Ḫ. birlen* 75a-3; *İ. B. Ḫ.-nı öltürüp* 75a-4; *İ. B. Ḫ.-ġa basturġandın* 75a-2

İt Beçene Salur boyunun Beçene halkına taktığı ad: *İ. B. dirler* 85b-9; *İ.B. körüp* 99a-17; *İ.B. illerini* 99b-6; *İ.B. izimdin yetdi* 101a-10; *İ.B. ilindin* 101a-13

itek etek < ET (Uyg., BT IX, XIII vd.), MK *etek*: *Oġuz Ḫānnıŋ i.-ine* 72b-2; *Oġuz Ḫānnıŋ i.-indin* 80a-7

iʿtibār < Ar. اعتبار saygı gösterme, önem verme: *iʿtibār kıl-* "saygı göstermek": *i. ḳ.-ġu dek* 65b-13

ittifāḳ < Ar. اتّفاق birleşme, uyuşma: *i. birlen* 84a-13, 87a-15, 91b-8; *ittifāḳ ḳıl-* "birleşmek, uyuşmak": *i. ḳ.-ıp* 81a-7, 92a-15

iv ev, yuva < ET *eb*: *tam i. saldı* 67b-13; *i. yoḳ irdi* 67b-14; *kirmekke i. yoḳ* 73b-8; *i. başıġa* 77b-10; *bir i.* 78b-1; *ol i.* 78b-1; *i. başına* 95a-14, 96a-14; *i. yasay turġan* 95b-8; *on i. Laçin* 105a-17; *on sekkiz i.* İtalġu 105a-17; *altı i. İtalġu* 105b-1; *tört i. Laçin* 105b-1; *ol i.-niŋ* 78a-18; *i.-niŋ sol ṭarafında* 79a-4; *i.-niŋ taşḳarısında* 82a-12; *i.-niŋ törinde* 87b-3; *i.-niŋ ortasında* 87b-10; *ḫargāh i.-ni ol çıḳardı* 69a-12; *altun i.-ni tiktürdi* 79b-16; *her i.-ge* 77b-11; *i.-ge kelgendin* 101a-6; *her i.-de* 77b-10; *ḫān i.-de yoḳ irdi* 91b-11; *i.-de ḳalġan biglerge* 93a-19; *i.-din çıḳmadı* 90b-18; *i.-din keltürgen* 102a-16; *Timur Tuġlı Ḫānnıŋ i.-i* 101b-18; *Moġoldın i.-ini ....keltürdi* 74b-9; *i.-in tutup* 97a-1; *Enkeşniŋ i.-in* 101a-6; *ḳaytıp i.-ige tüşdi* 75a-6; *i.-iġa tüşdi* 75b-14; *i.-ige yiberdi* 84a-20; *i.-ige tüşdi* 89b-12; *i.-ige kelip* 91b-10; *i.-iġa barıp* 92a-7; *i.-ine keldi* 97b-5; *felek i.-indin* 78b-1; *Ḳozı Teginniŋ i.-indin* 91b-9; *i.-indin çıḳıp* 92a-6; *biglerniŋ i.-lerin* 97a-19

ʿİvāz özel ad: *ʿİ. tigenni* 77b-1

ivli evli, evi olan < ET (Uyg.), MK *evlig* < *eb* ve +*lig*: *bir i.* 65b-8; *on miŋ i.* 96b-6; *bir i. ḳul* 103a-10; *törtüsi hem i.* 103a-16;

Türk Dilleri Kütüphanesi

ottuz i. 104b-10, → *Ḳara İvli, Ḳara İvli Ḫalīl*

ivlik evlik < *eb+lik*:: *bir i.* 76a-4; *on miñg i.* 74b-17; *miñg i.* 100a-1; *üç yüz i. birlen* 100a-8; *yetti yüz i.-in* 100a-8

ivlük evlik: *tokḳuz yüz i.-i* 100a-2; yüz i.-i 100a-2; → *ivlik*

iz iz < ET (Uyg.) *iz*: *i.-niñg ḳatıġa* 92a-7; *i.-ni kördiler* 92a-5; *i.-imdin yetdi* 101a-11; *i.-ini körüñg tidi* 92a-5

izle- aramak < *iz+le-*, ET (Uyg.) *iste-* ile krş.: *nimerse i.-di* 88a-17

K/Ḳ

Ḳabacıḳ Kara Gazi Bey'in oğlu: *törtünçi Ḳ.* 100b-8; *Ḳ. nesli turur* 101b-8

Ḳabaḳlı yer adı: *Ḳ.-dın ... yurt yurtlatdum* 100a-18

ḳabar- öfkelenmek < ET (Uyg.), MK *ḳapar-* (< AT **kāpar-* "kabarmak, şişmek", Trkm. *gābar-*, Hal. *ḳāªpar-* TDBUÜ 173): *ḳ.-ıp ... izimdin yetdi* 101a-10

Ḳabıl Ḫʷāce özel ad: *Ḳ. Ḫ. irdiler* 84b-3

Kābil Afganistan'ın başkenti: *K. ve Ġazninni* 75b-8

ḳābil < Ar. قابل kabul eden, kabul edici: *ḳ. bolsa* 79a-1

ḳabr < Ar. قبر mezar: *anıñg ḳ.-i* 106a-3

ḳabūl < Ar. قبول kabul etme, alma; *ḳabūl ḳıl-* "kabul etmek": *ḳ. ḳ.-dım* 65b-15, 87b-16; *ḳ. ḳ.-dı* 68b-2, 89a-15, 105b-5; *ḳ. ḳ.-ġay men* 89a-7; *ḳ. ḳ.-ıp* 79b-9, 88a-3; *ḳ. ḳ.-madı* 71a-10, 71a-16, 94b-14; *ḳ. ḳ.-madılar* 71b-7; *ḳ. ḳ.-maduḳ* 71b-17

ḳaç- kaçmak < ET (Uyg.) *ḳaç-*: *Ḳara Ḫān ḳ.-tı* 72b-5; *Oġuz Ḫān ḳ.-tı* 73b-1; *ḳırġavulnı taşlap ḳ.-tı* 76a-9; *atası ḳatıġa ḳ.-tı* 94b-16; *köçüp ḳ.-tı* 100a-7; *at aldına alıp ḳ.-tılar* 97a-19; *işitip ḳ.-ıp* 65b-6; *ḳ.-ıp ḳurtulġanları* 72b-15; *uruşa bilmey ḳ.-ıp* 74a-9; *ḳ.-ıp kitdiler* 74b-7; *Māverāü'n-nehirġa ḳ.-ıp* 85b-14; *Ayna ḳ.-ıp* 88a-7; *yigit bolġandın soñg ḳ.-ıp* 90a-13; *ḳ.-ıp çıḳıp kitdi* 92a-3; *ḳ.-ıp kitkendin soñg* 95a-15; *ḳ.-ıp kitti* 95b-3; *Keyḫüsrevdin ḳ.-ıp* 98a-7; *ʿIrāḳdın ḳ.-ıp* 100a-1; *üç yüz ivlik birlen ḳ.-ıp* 100a-8; *ḳ.-ıp ḳurtulup* 100a-12; *döndüm ḳ.-ıp* 100a-13; *ḳararıp ḳ.-ıp kitdiñg* 101a-10; *öltürüp ḳ.-ıp* 101b-13; *ḳ.-ıp sizniñg ḫalḳnı yetip* 104a-12; *ḳ.-ġan leşkeriniñg* 73b-3; *men ḳ.-a bilmey men* 97b-3

ḳaçan nasıl, ne zaman < ET (Uyg.) *ḳaçan*: *her ḳ.* 68b-16, 87a-11, 87a-16, 102a-16; *ḳ. çıḳarurını* 93b-4; *ḳ.-ġaça ʿazā tutup ...* 90b-19

ḳaçirçi katırcı, rehber < Mo. *kaçir* < Tü. *katır* (*Açk'*a bk.): *ḳ.-ġa yerçige* 100a-15

Türk Dilleri Kütüphanesi

ḳadem < Ar. قدم ayak, adım: *beş ḳ.* 102a-13

ḳadīm < Ar. قديم eski: *ḳ. Türk tilinde* 73b-11; *ḳ. Türk tili* 90b-13

ḳāf < Ar. ق : قاف Arap alfabesinde bir harf adı: *ḳ.-nı cim oḳuy turur* 73b-14

kāfir < Ar. كافر kâfir, Tanrıya inanmayan: *anlar k.* 71b-6; *k.-lerni ḳırdı* 99b-9; *k. boldılar* 70b-2

kāfirlik kâfirlik:< Ar. كافر *kāfir*ve Tü. *+lik*: *k.-de andaġ muḥkem irdiler* 70b-2

kāfiye < Ar. كافيه her bakımdan yeterli kadın: *ṣāliḥa ve k. irdi* 90b-16

kaġaz < Far. كاغذ kağıt: *bir uluġ k.-ġa* 83b-17

kāhin → *Meran Kāhin, Miran Kāhin*

ḳā'ide < Ar. قاعده kaide, kural; esas, temel: *resmlerin ve ḳ.-lerin* 94a-15

ḳal- kalmak < ET *ḳal-*: *māllar ḳ.-ıp turur* 79b-6; *bir kişi ḳ.-ıp turur* 84a-16; *ösüp ḳ.-ıp turur* 98a-8; *bitilmey ḳ.-ıp turur* 99a-4; *mirāṣ ḳ.-ġan turur* 87a-15; *sen yaş ḳ.-dıñ* 87b-11; *köp kiç ḳ.-dıñ* 99b-14; *andın ḳ.-dı* 69a-13; *andın ḳ.-dı* 69b-5; *Sayın Ḫānġa ḳ.-dı* 74b-11; *azı ḳ.-dı* 85b-15; *tañlap ḫayrān ḳ.-dı* 88b-5; *ikki yaş oġlan ḳ.-dı* 97a-13; ... *ivlikin alıp ḳ.-dı* 100a-8; *Türkmenlerniñ içinde ḳ.-dı* 102b-5; *tañ ḳ.-dılar* 70b-13; *vaṭan tutup ḳ.-dılar* 96b-8; *ḳ. aç tidi* 76a-12;*bir ivli ḳ.-may* 65b-8; *leşker soñında ḳ.-ġan* 76a-4; *ḳ.-ġan vilāyetler* 79b-11; *atasındın ḳ.-ġan* 90a-2; *ḳ.-ġan biglerge* 93a-19; *ḳ.-ġan bolġay tip* 102a-1; *nesil ḳ.-ġanı* 101b-5; *Türkmenniñ ḳ.-ġanın* 85b-18; *ḳ.-ġanını özine baḳındurup* 92b-16; *yaş oġlanlar ḳ.-ġanın* 97a-16; *ḳ.-ġanları ... ḫān köterdiler* 94b-2; *ḳ.-ġanları ... Ṭuġrulnı ḫān köterdiler* 97a-4; *kiyin ḳ.-ıp irdiñ* 76a-5; *üçüñizdin özge kişi ḳ.-madı* 68b-15; *mendin k.-masun* 75b-1

Ḳalaç boy adı (TMEN III, nr. 1403): *barça Ḳ. ili* 76a-12; *Ḳ. ilindin* 76b-10; *barça Ḳ. ḫalḳı* 76b-15; *Ḳ. ḫalḳınıñ* 77a-18; *Ḳ.* 81a-2; *Ḳ. atların tutdı* 81b-12; *Ḳ.-lar nöker boldılar* 77b-4; *Ḳ.-larnıñ ḳolından* 77b-3; *Ḳ.-larnıñ pādişāhlıḳı* 77b-4; *Ḳ.-larġa bolup* ... 77b-5; *Ḳ.-lardın atı Muḥammed* 76a-15

ḳal'a < Ar. قلعه kale, hisar: *muḥkem ḳ.-larġa berkindiler* 75a-10

Ḳalmaḳ Moğol boylarının büyük bir kısmına Türkler tarafından verilen ad, Kalmuklar: *Ḳ. ilindin* 74b-16; *Ḳ. yurtı* 75a-1; *Ḳ. hem omaḳ diy turur* 82a-17

Ḳaltaḳ özel ad (Kulmı'nın oğlu): *Yomut ve Ḳ.* 100b-14

ḳamçı kamçı < ET (Uyg.) *kamçı*: *ḳ. teg* 82b-11

Türk Dilleri Kütüphanesi

ḳamçılat- kamçılatmak < *ḳamçı+la-t-: tutup ḳ.-tılar* 95a-1

ḳamış kamış < ET (Uyg.) *kamış* (TMEN III, nr.1530): *ikki miṅg ḳ.* 105b-3

ḳamuġ bütün, hep < MK, KB *ḳamuġ* ~ ET *ḳamaġ*: *ḳ. iliṅg ornı* 99b-12

ḳan kan < ET *ḳan* < AT **kān*: *ḳızıl ḳ.* 95b-5; *ḳ. yürgütdüm* 100b-2; *ḳan kıl-* "kanatmak": *ḳ. ḳ.-ıp* 91b-16

kān < Far. كان maden ocağı; bir şeyin kaynağı: *misniṅg k.-ı* 85a-11

ḳanı hani, nerede < ET *ḳanı* < **ḳanyu* ED 632b: *atı ḳ.* 98b-17

ḳanḳ arabanın çıkardığı ses: *ḳ. at ḳoydılar* 73a-6; *ḳ. tidiler* 73a-7; *ḳ. ḳılıp* 73a-8

ḳanḳı hangi: *k. gürūh* 100b-5

Ḳanḳlı Kıpçaklardan bir boyun adı: *Ḳ. tidiler* 73a-8; *barça Ḳ. ili* 73a-9; *Ḳ.* 81a-1; *Ḳ. atların tutdı* 81b-10; *Ḫıṭāy ve Ḳ.* 85b-17; *Ḳ. ḫalḳı* 100a-5

Ḳanḳlı Ḫān özel ad: *Ḳ. Ḫ.-dın ḳıble sürdüm* 100a-13

ḳanlı kanlı < ET *ḳan+lıγ*: *öçli ve ḳ.* 96a-14; *ḳ. ... oḳġa* 100b-2

Ḳanlı Yavlı özel ad (Tuman'ın oğlu Yavlı'nın lakabı): *Ḳ. Y. at ḳoyġanlarınıṅg zikri* 88a-14; *Ḳ. Y. timek kerek* 88b-6; *Ḳ. Y. tidiler* 88b-7; *Ḳ. Y. işikdin kirip* 88b-8; *Ḳ. Y. day* 89a-12; *K. Y.-nıṅg yüzige* 89a-8; *Ḳ. Y.-nıṅg ḫān bolġanınıṅg zikri* 89a-16; *Ḳ. Y.-nıṅg ikki oġlı* 89b-5; ayrıca *Yavlı* ile krş.

ḳapa- kuşatmak; örtmek: *özi ḳ.-p aldı* 75a-10

ḳapal- kapanmak, gizlenmek, saklanmak < *ḳapa-l-* (bk. *Açk*): *şehrge ḳ.-ıp uruşdılar* 74a-18

ḳapla- kaplamak < *ḳap+la-*; MK *kaplan-* "kap sahibi olmak", Har. T. *kapla-* ile krş.(ED, 584b): *altun ḳ.-dı* 78a-16

ḳar kar < ET *kar* < AT **kār*: *ḳ. köp tüşüp irdi* 75a-16; *uluġ ḳ. yaġdı* 75b-5; *azġına ḳ.* 91b-12; *yer ḳ. turur* 92a-5

Ḳara özel ad (Zeynel Gazi'nin oğlu): *Ḳ. ve Bekavul turur* 101a-1, → *Ḳayı Ḳara Ḫʸāce*; *Kestan Ḳara Alp*

ḳara 1. kara, siyah < ET *ḳara*: *Hindū teg ḳ. bolur* 73a-14; *ḳara ḳ. su teg* 95b-5; ḳ. taġġa 100b-4; **2.** avam, halk, halktan olan: *ḳ. ḫalḳnıṅg* 73b-14; *ḳ. kişi* 77b-10; *ḳ. ulusnıṅg barçası* 82a-15; *ḳ. ḫalḳ* 86a-6

ḳara- bakmak < Mo. *kara-*: *ḳ.-y turur irdiler* 96a-2; *ölükke ḳ.-may* 93b-17; *ḳ.-mas bolsaṅg* 91b-2

Ḳara Alp Arslan özel ad (Kanlı Yavlı'nın oğlu): *kiçikniṅg atı Ḳ. A. A.* 89b-6; *Ḳ. A. ... yaġı boldı* 89b-8; *Ḳ. A. A. rāzı bolmadı* 89b-10; *Ḳ. A. A. uruşda öldi* 89b-11; *Ḳ. A. A.-nıṅg bir kiçik oġlı* 89b-12; *Ḳ. A. A.-nıṅg oġlı*

Türk Dilleri Kütüphanesi

keldi 89b-15; *Ḳ. A. A.-nıñ ilindin* 90a-4; *Ḳ. A. A.-ġa berdi* 89b-8

Ḳaraca Mirgen özel ad: *Ḳ. M.-ge tapşurup* 103a-10

Ḳaraç özel ad (Kara Gazi'nin babası): *anıñ atası Ḳ.* 98b-6

Ḳaraçıḳ özel ad: *Ḳ.* 80b-13; *Ḳ. atların tutdı* 81b-6

Ḳaraçuḳ Tağı İsficab'ın kuzeyinden başlayarak Sir Derya'ya paralel olarak uzanan dağ sırası (DKK, s. 335): *Ḳazġurt Tağı ve Ḳ.T.* 85a-10

Ḳara Ġāzī Big özel ad (Ögürcık Alp'ın babası): *Ögürcıḳ Alp atası Ḳ. Ġ. B.* 98b-6; *Ḳ. Ġ. B.-niñ tört oġlı* 100b-6

Ḳara Ḫān [I] özel ad (Moğol Han'ın oğlu): *uluġınıñ atı Ḳ. Ḫ.* 70a-5; *Ḳ. Ḫ. ... yaylar irdi* 70a-7; *Ḳ. Ḫ. zamānıda* 70b-2; *Ḳ. Ḫ. ilge savun saldı* 70b-6; *Ḳ. Ḫ. biglerige aytdı* 70b-7; *Ḳ. Ḫ. ... alıp berdi* 71a-7; *Ḳ. Ḫ. bu sözni işitkendin soñ* 71a- 14, 72a-2; *Ḳ. Ḫ. ... aş berdi* 71b-11; *Ḳ. Ḫ. ilge kişi yiberdi* 72a-4; *Ḳ. Ḫ. birlen Oġuz Ḫān* 72b-3; *Ḳ. Ḫ. ḳaçtı* 72b-5; *Ḳ. Ḫ. ol yaradın öldi* 72b-6; *K. H.-nıñ ... bir oġlı boldı* 70a-10; *Ḳ. Ḫ.-nıñ ḳılġan keñeşleriniñ* 72a-6; *Ḳ. Ḫ.-nıñ inileriniñ* 72a-11; *Ḳ. Ḫ.-nıñ başına* 72b-; *Ḳ. Ḫ.-nıñ müsülmān bolġan illeri* 72b-12; *uluġ oġlı Ḳ. Ḫ.-ġa* 70a-6; *Ḳ. Ḫ.-ġa aytdılar kim* 71a-12; *Ḳ. Ḫ.-ġa aytdılar kim* 71a-12; *Ḳ. Ḫ.-ġa bardı* 72a-10; *Ḳ. Ḫ.-ġa taʿalluḳ* 72b-10; *Ḳ. Ḫ.-dın ayrılur tip* 72a-12;

Ḳara (Ḫān) [II] özel ad (Mur Yavı'nın oğlu): *atını Ḳ. ḳoydılar* 90a-12; *Ḳ. Ḫ. ölgendin soñ* 90a-18; *Ḳ.-nıñ ḫān b.-ġanınıñ zikri* 90a-8; *Ḳ. Ḫ.-nıñ Buġra atlı oġlı* 90a-17;

Ḳara Ḫān yer adı: *Ḳ. Ḫ. tigen yerde* 100a-9

ḳara ḫān "kara han", kötü bir durumu ifade etmek için kullanılan bir deyim: *iv başına ḳ. ḫ. dirler* 77b-10; *ḳ. ḫ. bolup* 95a-14; *ḳ. ḫ. tigen boldı* 96a-14

Ḳara Ḫıtay KaraHıtaylar; 1124-1211 yılları arasında Asya'nın batısında ilk Moğol imparatorluğunu kuran hanedan: *Ḳ. Ḫ.-nı aldı* 73a-13

Ḳara İvli Oğuzların Üçok koluna bağlı boyu: *törtünçi Ḳ. İ.* 80a-15; *Ḳ. İ. anı toġradı* 81a-15; *Ḳ. İ.-niñ maʿnāsı* 82b-10; *Ḳ. İ.-ler tidiler* 104a-17; *Ḳ. İ.-ler ... köp arḳa olturdılar* 105a-7; *Ḳ. İ.-ler ḳatıġa* 105a-5; *Ḳ. İ.-ler yarlı bolup irdiler* 105a-9;

Ḳara İvli Ḫalīl özel ad: *Ḳ. Ī .Ḫ. ḳabūl ḳıldı* 105b-5

Ḳara Ḳaş yer adı: *Ala Keñ ve Ḳ. Ḳ.* 100a-4

Ḳara Ḳul yer adı (*Açḳ*'a bk.): *Ḳ. Ḳ. yaḳında* 101b-3

Türk Dilleri Kütüphanesi

Ḳara Ḳum Karakum çölü, Türkmenistan'ın yaklaşık % 70'ini kaplayan geniş kumluk alan: *Ḳ. Ḳ. ... ḳışlar irdi* 70a-9; *Yaŋġı Kent ve Ḳ. Ḳ.* 85a-12

Ḳaraman Big özel ad: *Ḳazan Big ve Ḳ. B.* 96a-15

ḳaranġu karanlık < ET (Uyg.) *ḳaraŋġu* (ED 662b) *ḳ. boldı* 86b-17

ḳarār < Ar. قرار durma, devamlılık: *kündüzler ḳ.-ım yoḳ* 91b-1

ḳarar- < ET *ḳara+r-* kararmak, *mec.* çaresiz kalmak (*Açk*'a bk.): *ḳ.-ıp ḳaçıp kitdiŋ* 101a-9

Ḳaraşıt özel ad: *Ḳ. atlı* 97a-15; *Ḳ.-nı çapıp* 97b-4

Ḳara Taşlı Yazır halkına verilen bir diğer ad: *Ḳ. T. diy tururlar* 96b-5

ḳaravul keşif kolu; koruyucu < Mo. *ḳaraġul* (TMEN I, nr. 276; EW 235b, Lessing 933b): *uzaḳ ḳ.* 96a-9; *ḳ. kele turur* 96a-9

ḳarba- kavramak, yakalamak < ET (Uyg.) *ḳarva-* (*Açk*'a bk.): *ḳ.-p tutdı* 99a-17

ḳarban- davranmak ?: *mendin burun ḳ.-dı* 92a-13

Ḳarçıġay doğan < Mo. *ḳarçiġay* (*Açk*'a bk.): *ḳuşı Ḳ.* 83a-16; *Ḳ. keklikke* 89b-2, → *Cürre Ḳarçıġay*, → *Ḳızıl Ḳarçıġay*

Ḳarġalı İlik yer adı: *başı Ḳ. İ.* 104b-7

ḳarı I yaşlı < ET *ḳarı*: *ḳ. bolġandın soŋġ* 70a-2, 90b-14, 103a-13; *ḳ. kişige* 91a-12, 91b-2; *biligli ḳ.-larınıŋġ barıları* 82b-4; *ilniŋġ ḳ.-larınıŋġ* 83b-19; *ey tıŋġlaġuçı ḳ.-lar* 82a-2; *ḳ.-lar yaşın unutdı* 86b-11

ḳarı II pazı, kolun üst kısmı < ET (Uyg.), MK *karı* (TMEN III, nr. 1477; Raschmann 45-46): *saġ ḳ. ilikni* 81a-15; *sol ḳ. yilikni* 81b-15

ḳarı- yaşlanmak < ET (Uyg.) *ḳarı-*: *ḳ.-ġan çaḳıŋġda* 96a-4; *ḳ.-ġan çaḳında* 99a-12

Ḳarı Kiçit yer adı: *ayaġı Ḳ. K. irdi* 103b-6; *yoḳḳarısı Ḳ. K.* 103b-15

ḳarındaş kardeş < ET (Uyg.), MK *ḳarın+daş*: *öz ḳ.-ları* 90b-2

ḳarıntaş kardeş; akraba: *ḳ. turur miz* 88a-10; *ḳ. ḫātūnlarıġa* 91b-5; *ḳ. irdi* 95b-15; *bir yaḳın ḳ.-ı* 86b-1; *ḳ.-miz tip* 98a-4; *ḳ.-ları ḫaber-dār bolmasdın burun* 104a-12; *ḳ.-larını alsunlar tip* 103a-8, → *ḳarındaş*

ḳarıntaşlıḳ kardeşlik < *ḳarıntaş+lıḳ*: *ḳ.-larını maʿlūm ḳıldılar* 96b-14

Ḳarḳın Oğuzların Bozok koluna bağlı boyu: *törtünçi Ḳ.* 80b-3; *Ḳ. anı toġradı* 81b-6; *Çavuldur ve Ḳ.* 96a-17; *Ḳ. irdi* 100a-2; *Ḳ.-nıŋġ maʿnāsı* 83a-4

Ḳarḳın Ḳonaḳ Alp özel ad: *Ḳ Ḳ. A..-nıŋġ heleyi* 106a-8

ḳarlı karlı < *ḳar+lı* < ET *ḳarlıġ*:

Türk Dilleri Kütüphanesi

ḳaylı ḳ. ikki ḳola 100a-15

Ḳarlıḳ Tarihte bir Türk halkı, Karluklar: *Ḳ. disünler* 75b-7; *barça Ḳ. ili* 75b-8; *Ḳ.* 81a-2; *Ḳ. atların tutdı* 81b-16

Ḳarmış Bay özel ad: *Ḳ. B.-nıñ ḳızı* 106a-2

ḳarşı karşı < ET (Uyg.) *ḳarşı* < *ḳarış-ı* (ED 663b): *ḳ. barıp uruşup* 88a-5

kāse < Far. کاسه kase: *devletleriniñ k.-leri* 97b-15

ḳaş → *Ḳara Ḳaş*

kāşāne < Far. کاشانه saray, köşk (*Kök Kâşâne* için *Açk*'a bk.): *Barçınnıñ Kök kāşāne dir* 106a-4, → *Kök Kāşāne*

Ḳaşġa (Çora) özel ad: *törtünçi oġlınıñ atı Ḳ.* 103a-13; *törtünçi Ḳ. Ç.* 104a-16; *Ḳ. birlen* 105b-11; *Ḳ. Ç.-nıñ oġlanları* 105a-5; *Ḳ. Ç.-nıñ oġlanları turur* 105b-11

kāşin-kārlı çini işlemeli << Far. کاشنکار *kāşin-kār* (Devellioğlu: کاشنگر 594a) ve Tü. *+l* : *k. yaḫşı günbed turur* 106a-4

ḳat yan, huzur < ET (Uyg.) *ḳat*: *ikki ḫātūnınıñ ḳ.-ıġa* 71b-14; *Oġuz Ḫān ḳ.-ıġa* 72a-10, 72a-13; *anıñ ḳ.-ıġa* 76b-11, 100a-6; *ḳ.-ıġa keldi* 90a-14; ... *ḳ.-ıġa kelip* 91a-15; *iziniñ ḳ.-ıġa* 92a-7; *atası ḳ.-ıġa ḳaçtı* 94b-16; *Canıbik Ḫān ḳ.-ıġa* 102b-4; *munıñ ḳ.-ıġa* 104b-1; *Ḳara ivliler ḳ.-ıġa* 105a-5; *ʿAlī Ḫān ḳ.-ıġa* 94b-17, 95b-3; *uluġ atalarınıñ ḳ.-ında* 97a-9; *anıñ ḳ.-ında* 99a-8, 103b-12; *oġlanlarınıñ ḳ.-ından* 103b-16

ḳatı katı, sert < ET (Uyg.) *ḳatıġ* < *ḳat-ıġ*: *ḳ. yayġa* 100b-1

ḳatıḳ ekşi süt, yoğurt < ET (Uyg.), MK *ḳatıḳ* (TMEN III, nr. 1373; ED, s. 598a; OTWF 234): *ḳ. bolġandın soñ* 72a-16; *ḳ. birlen tolturtdı* 86b-10

ḳatl-i ʿām < Ar. قتل عام katliam, kırım: *ol ḳ.-da* 66a-11; *ḳatl-iʿām ḳıl-*"öldürmek": *ḳ. k.-dı* 75b-12; *ḫalḳnı ḳ. ḳ.-ıp* 74b-1

ḳaṭre < Ar. damla: *bir ḳ.* 65a-9

ḳav- kovmak < Çağ., Har. *ḳov-* (ED 580 b): *Aynanı ḳ.-up* 88a-7

ḳavaḳ oyuk, boşluk (*Açk*'a bk.): *taġlarnıñ ḳ.-ında* 67b-14

Ḳayalı → *Ak Mangıtlı Ḳutlı Ḳayalı*

ḳayda nerede, nereden < *ḳay+da*: *her ḳ.* 67b-16, 82b-10; *ḳ. kitkenin* 100a-10

ḳaydan nereden < *ḳay+dan*: *ḳ. kele turur sen* 104a-6; *ḳ. aldıñ* 101a-8

Ḳayı (Ḫān) Oğuzların Bozok koluna bağlı boyu ve Kün Han'ın büyük oğlunun adı: *uluġ oġlınıñ atı Ḳ.* 80a-14; *Ḳ. Ḫ.-nıñ oġlanları* 84a-12; *Ḳ. ḫalḳından* 84b-19, 85b-4, 86a-9; *Ḳ. urugı* 85a-15; *Ḳ. ilindin* 95a-17, 95b-8; *Ḳ.-nıñ maʿnāsı* 82b-6; *Ḳ.-nıñ ḫān boġanınıñ zikri* 84a-7; *Ḳ.-nı olturtdılar* 81a-12; *Ḳ.-nı ḫān*

Türk Dilleri Kütüphanesi

köterdiler 84a-9; *Ḳ.-dın bir kişini* 85a-14

Ḳayı Bay özel ad: *Ḳ. B.-nıñ ḳızı* 106a-5

Ḳayı Ḳara Ḫᵛāce özel ad: *Ḳ Ḳ. Ḫ.-niñ oġlı* 86a-8

Ḳayı Ḳorḳut Ata özel ad: *Ḳ. Ḳ. A. birlen* 99a-14

ḳayıñ kayın ağacı < ET (Uyg.) *ḳadıŋ*: *ḳ. oḳġa* 100b-2

ḳayḳı içeriye batık, bükük (*Açk*'a bk.): *ḳ. başlı* 100b-1

ḳaylı karla karışık yağmurlu < *ḳay+lı* < MK *kāḏ* (ED, 593a): *ḳ. ḳarlı ikki ḳola* 100a-15

ḳayna- kaynamak, harekete geçmek < ET (Uyg.) *ḳayın-a* (ED 678a): *içi ḳ.-dı* 101a-11

ḳaysı hangi, hangisi: *ḳ. birine* 66b-8; *her ḳ.* 78a-11, 103a-16; *ḳ. ṭarafġa* 78b-17; *ḳ. oġlından bolġanı* 80b-10; *ḳ. urugı* 85a-13; *anıñ ḳ. birini* 85b-16; *ḳ. birin aytalı* 93a-10; *ammā ḳ. kişi* 99a-1; *her ḳ.-sı* 65b-13, 70a-4, 83b-5, 92b-7; *her ḳ.-sınıñ* 80a-13, 99a-3; *munlarnıñ hīç ḳ.-sını* 66b-4; *her ḳ.-sın* 68b-11, 92b-5;

ḳayt- geri dönmek , çekilmek < MK *ḳaḏıt-*: *ḳ.-a turur men tidi* 88a-10; *yüklep ḳ.-dılar* 73a-6; *ḳ.-ıp kelür irdi* 71b-1; *Çaġatay birlen Ögedey ḳ.-ıp* 74b-2; *ḳ.-ıp ivige tüşdi* 75a-6, 89b-12; *anda turup ḳ.-ıp* 75b-13; *ḥākimler ḳoyup ḳ.-ıp* 78a-13; *yurtını tapşurup ḳ.-ıp* 88a-12; *ḳ.-ıp kitdi* 90b-3; *ḳ.-ıp barıp* 91b-10; *ḳ.-ıp ... barıp turur* 92a-6; *ʿIraḳdın ḳ.-ıp* 96b-15; *ḳ.-ıp kitdiler* 102b-4; *ḳ.-a berdi* 78a-10; *ḳ.-a aldı* 85b-12, 101a-6; ... *sözlerdin ḳ.-mas biz* 84a-1

ḳaytar- geri döndürmek, çevirmek < MK *ḳaytar-* (< **ḳadt-ar-* OTWF 734-5): *ḳ.-a yibersün* 90a-5

ḳayusı hangi, hangisi (krş. *ḳaysı*: *hīç ḳ.-nıñ* 65a-6

ḳaz kaz < ET (Uyg.) *ḳaz*: *ḳ. ayaġı* 100b-6

ḳaz- kazmak < ET (Uyg.) *ḳaz-*: *ḳuyı ḳ.-dum* 100b-3; *torpaḳnı yerni ḳ.-ıp* 67a-10

Ḳazan Salur Kazan: *kören bar mu Ḳ. kibi* 99b-1; *Ḳ. barıp* 99b-6; *Ḳ. ḳıldı ... terbiyetler* 99b-9; *Ḳ. kibi* 99b-10, 99b-13, 99b-15, 99b-3, 99b-6, 99b-8; *oġlınıñ atı Ḳ.* 101a-4; *Ḳ.-ıñ devletine* 99b-13

ḳazan kazan < MK *ḳazġan* < *ḳaz+ġan*: *ol ḳ.-nı* 99b-2; *ḳ.-ġa saldı* 90b-8; *bir ḳ.-ġa* 99b-1

Ḳazan Alp özel ad (Ötküzli Orıs'un babası): *anıñ atası Ḳ. A.* 98b-9; *Ḳ. A. ... üç yüz yıl soñ irdi* 99a-11; *Ḳ. A. anasına* 101a-8

Ḳazan Big özel ad: *Ḳılḳ Big ve Ḳ. B.* 96a-15

Ḳazġurt I özel ad (Oğuz Han'ın torunu): *Ḳ.* 80b-13; *Ḳ. atların tutdı* 81b-8

Ḳazġurt II Sirderya boylarındaki Karaçık dağlarının bir kısmı: *Ḳ. ve Ḳaraçuḳ Ṭāġı* 85a-10; *Ḳ ṭaġdın*

Türk Dilleri Kütüphanesi

99a-16

ḳazuḳ → *temür ḳazuḳ, timür ḳazuḳ*

Kazmin Kazvin, İran'da Elburz dağının güneyinde bir şehir: *K.-ni sa͡ngа berdim* 77a-3

kebāb < Ar. كباب kebap: *kebāb ḳıl* -"kebap yapmak": *k. ḳ.-ıp* 69b-2, 76a-10

keç- geçmek < ET *keç-*: *tört yüz yıl k.-ip turur* 99a-5; *Etil suyını k.-ip* 100a-4

keçe gece < ET *kėçe* < AT **kē̄çe*: *ol k.* 91b-11; *bu k.* 91b-16; *k. meni͡ng(k)i bolġay sen* 91b-19; *k. sen ḳılıp sen* 92a-10; *k.-ler uyḳum ... yoḳ* 91b-1

kedẖudā(y) < Far. كدخدا kethüda, kahya; akıldane, akıl hocalığı: *k.-sı Enkeş* 85b-11; *köp māllı k.-lar* 103a-16; *k. bolġaylar* 91a-4; *k. bolman tidi* 91a-7

keklik keklik < MK *keklik*: *ḳarçıġay k.-ke* 89b-2

kel- gelmek < ET *kel-*: *ḳaydın k.-e turur sen* 104a-6; *öltürgeli k.-e turur* 72a-9; *ḳaravul k.-e turur tip* 96a-9; *k.-e turur miz* 75b-6; *tī̄z k.-ür tigeyin* 95a-10; *yat yurtġa k.-ip men* 78a-2; *yetip k.-ip men tidi* 104a-13; *sen körüp k.-ip sen* 95a-6; *meni tip k.-ip turur* 83b-10; *içine k.-ip turur* 101b-14; *k.-gen tururlar* 96b-14; *barıp k.-dim* 78a-15; *men ilgeri k.-dim* 95a-9; *uġrap k.-düm* 100b-5; *kitāb alıp k.-di* 67b-1; *Cebrā'īl k.-di* 68b-2; *... ẖoş meze k.-di* 69b-4; *ġālib k.-di* 73a-19, 89b-11; *Talaş ve Sayramġa k.-di* 75a-8; *kem k.-di* 75b-2; *Semerḳand k.-di* 75b-13; *Talaş şehriġa k.-di* 76a-2; *Tibetni çapıp k.-di* 76b-15; *'amel ḳılıp k.-di* 77b-18; *işikdin kirip k.-di* 88b-9; *alıp k.-di* 89b-14; *... oġlı k.-di* 89b-15; *... ḳatıġa k.-di* 90a-14; *yerinde ḳoyup k.-di* 91b-10; *avdın k.-di* 92a-8; *özine baḳındurup k.-di* 92b-17; *Suvar hem k.-di* 93b-4; *yerindin ḳopa k.-di* 93b-14; *il içige k.-di* 94b-11; *Ḳozıcı k.-di* 95a-2; *ilni͡ng içige k.-di* 96a-2; *Ṭuġrul ġālib k.-di* 96a-12; *ivine k.-di* 97b-5; *ẖācı bolup k.-di* 99a-13; *inip k.-di* 99b-4; *İt Beçene illerini k.-di ḳırıp* 99b-7; *Şamaẖı k.-di* 100a-2; *Ḳırım k.-di* 100a-3; *Yayıḳ suyına k.-di* 100a-4; *yaġı k.-di* 101a-9; *Ḫ'ārezmġa k.-diler* 65b-8; *Oġuz Ḫān ḳatıġa k.-diler* 72a-13; *köçüp k.-diler* 74b-10; *atası ẖizmetiġa k.-diler* 75a-12; *ẖān ẖizmetiġa k.-diler* 75b-3; *alıp k.-diler* 76a-11, 76a-5; *'azāġa yıġılıp k.-diler* 86b-2; *barça ẖalḳ k.-diler* 93b-17; *Ma͡ng ḳışlaḳ k.-diler* 96b-15; *Ḫocend şehrine k.-diler* 97b-11; *ġālib k.-gey* 66a-12; *ma͡nga k.-i͡ng* 72a-9; *anda barıp ... k.-͡ngler tidi* 78a-4; *alıp k.-sün* 76a-4; *k.-e başladı* 86a-4; *k.-e turġan* 96a-6; *barçaları k.-ip* 65b-11; *'Azra'īl k.-ip* 68a-7; *k.-ip tilge tidi* 70b-10; *anlar k.-ip* 72b-1; *k.-ip uruşdı*

Türk Dilleri Kütüphanesi

73a-2; *yel k.-ip* 75b-1; *yaḫşı k.-ip* 77a-1; *bir dād-ḫvāh k.-ip* 77a-7; *yaḫşı k.-ip* 77a-17; *Semerḳand ve Buḫārāġa k.-ip* 77b-6; *yurtına k.-ip* 78a-14; *bir pādişāhı k.-ip* 85b-10; *Sir suyınıñ ayaḳına k.-ip* 85b-20; *yurtıġa k.-ip* 86a-4; *k.-ip aytdı* 86b-4; *inanıp k.-ip* 88a-11; *uluġ leşker birlen k.-ip* 90b-2; *andın soñ k.-ip* 90b-3; ... *ḳatıġa k.-ip* 91a-15; *k.-ip anañ nıñ ornın tutġay* 91a-5; *ivige k.-ip* 91b-10; *bir kişi k.-ip* 91b-17; *örgege k.-ip* 92a-6; *izniñ ḳatıġa k.-ip* 92a-8; *Moġol k.-ip* 94b-1; *bir niçe kişiler k.-ip* 96b-12; *atlandı taḳı k.-ip* 97a-18; *aḳam k.-ip* 97b-3; *anıñ ḳatıġa k.-ip* 100a-6; *ol k.-ip* 101a-6, 102a-10; *tört Moġol k.-ip* 103b-2; *altı Salur k.-ip* 103b-3; *çapturġan ve aldurġan k.-ip* 103b-5; *bir kök aṭlı kişi k.-ip* 104a-4; *hīç kişi k.-ip* 104b-2; *Ebu'l-ḫān Türkmeniġa k.-ip* 104b-13; *yaḫşılarınıñ aldıġa k.-ip* 105a-11; *üstine k.-gende* 74a-7; *toyġa k.-gen* 70b-12; *k.-gen er öñindin* 100a-14; *k.-gendin soñ* 79b-10, 93a-13; *dünyāġa k.-gendin tā bu çaḳġaça* 87b-12; *ivge k.-gendin altı ay soñ* 101a-7; *Ḫorāsān k.-gendin soñ* 103a-2; *dünyāġa k.-geniniñ* 86a-20; *neçük k.-genlerini* 96b-16; *k.-ür küni* 93b-1; *biziñ k.-ürimizni* 65b-6; *k.-e turur irdüm* 76a-6; *k.-e turur irdim* 76a-8; *k.-e turur irdi* 101b-17; *ḳaytıp k.-ür irdi* 71b-1; *ġālib k.-ur irdi* 85b-8; *k.-e turur irdük* 75b-4; *alıp k.-ip irdiñiz* 93a-9; *köreyin tip k.-di irse* 91a-14; *tili k.-meslikindin* 73b-14; *üstine k.-mediler* 93b-7; *köñline k.-mes irdi* 72a-12;

kelin gelin < ET *kelin*: *uluġ k.* 71b-16; *üç oġlı ve üç k.-i birlen* 68b-9; *kiçik k.-iñiz* 71b-17; *k.-ler yaḫşı-raḳ bilürler tidi* 71b-15; *k.-lerdin sordı irse* 71b-16

keltür- getirmek < MK *kel-tür-*: *īmān k.-di* 70a-14; *barçasın k.-di* 74b-10; *tapıp k.-diñizler* 78b-15; *īmān k.-diler* 68a-16; *ḫān aldıġa k.-diler* 78a-7; *köp avnı k.-diler* 78a-8; *soḳum k.-diler* 86b-8; *maʿrek içige k.-üp* 70b-7; *pādişāh işikine k.-üp* 83b-11; *yaḫşı kişilerni k.-üp* 90a-3; *ḫān aldıġa k.-üp* 92a-16; *beş imlik baytalnı k.-üp* 92b-4; *olcalap k.-üp* 92b-17; *her yılda k.-üp* 105b-5; *īmān k.-gen* 68b-5; *üç oḳ k.-gen* 78b-13; *k.-gen kişilerni* 90a-5; *ivdin k.-gen* 102a-16; *īmān k.-megenige açıġlanıp* 68b-1; *īmān k.-megenlerini* 75a-5; *tāb k.-e bilmey* 94b-1

Kelmes → *Barsa Kelmes*

keltürt- getirtmek < MK *keltür-t-*: *çaḳırıp k.-di* 78b-4; *un k.-di* 90b-7; *Ulaşnı k.-üp* 84a-17; *Tumannı k.-üp* 87b-10; *kişi yiberip k.-üp* 89a-1

kem < Far. az: *k. keldi* 75b-2; *kem*

Türk Dilleri Kütüphanesi

ḳıl- "azaltmak": *k. ḳ.-mas* 65a-6

kend şehir < ET (Uyg.) *kent* < Soğd. *kanth* (*knδh*) ATG 341a; *knδ* SogFrag 99: *şehr ve k.* 67b-14; *k.-ler ḳıldurdı* 67b-13; *k.-ler saldılar* 68a-1; *serḥaddler ve k.-ler* 78b-10; *şehrleri ve k.-leri köp* 72b-17, → *Yaŋı Kent (Kind)*

Kene özel ad (Oğuz Han'ın torunu): *K.* 80b-11

Keŋ → *Ala Keŋ*

keŋeş danışma, görüşme < ET (Uyg.) *keŋe-ş*: *k. bere turġan irdiŋiz* 79b-3; *anıŋ k. bigleri* 84b-7; *ḳılġan k.-lerini* 92a-17; *k.-leriniŋ barçasın aytıp* 72a-6; *keŋeş ḳıl-*"danışmak": *k. ḳ.-ıp* 77b-1

keŋeş- danışmak < ET (Uyg.) *keŋe-ş-*: *biglerin çaḳırıp k.-ti* 72a-3; *barça bigler k.-tiler* 93b-2; *ḫātūnı birlen k.-ip* 93a-18; *k.-e turġan kişisi* 65a-3; *k.-ti irse anlar aytdılar* 91b-6

kerāmet < Ar. كرامت keramet: *Ḳorḳut Atanıŋ k.-leri* 86a-11

Keranca Ḫᵛāce özel ad: *atasınıŋ atı K. Ḫ.* 95b-7

Kerçe Buladı özel ad: *K. B. irdi* 106a-10

kerek gerek < ET *kergek*: *Türkāne aytmaḳ k.* 66b-6; *andaḳ aytmaḳ k. kim* 66b-9; *ikki bölük ḳılmaḳ k.* 83b-12; *timek k.* 88b-6; *tapşurmaḳ k.* 88b-16; *aytmasdın burun aytmaḳ k.* 91b-7; *ḳırḳ arḳa ötse k.* 99a-6

kerret < Ar. كرّه defa, kez: *bir k.* 66a-1, 90b-4

Kerünçek özel ad: *Eymür ilindin K. irdi* 84b-7

kervān < Far. كاربان kervan: *k. kitdi* 99b-14; k.-ġa oḫşarlar 75a-2

kes- kesmek < ET (Uyg.) *kes-*: *çapsa k.-er* 100b-2; *başın k.-ti* 99b-5; *saḳalını k.-ip* 93b-8

Kestan Ḳara Alp özel ad: *K. Ḳ. A.-nıŋ heleyi* 106a-10

kestür- kestirmek < ET (Uyg.), MK *kes-tür-*: *ḳolların k.-di* 94a-1

Keşmir Hindistan yarımadasının kuzey-batı kesiminde bir bölge: *K. üstige yördi* 75b-9; *K. yaḳınında* 76b-3; *K.-niŋ pādişāhınıŋ* 75b-9; *K.-niŋ muḥkem taġları* 75b-10; *K.-ni aldı* 75b-12

Keyḫüsrev Keyhüsrev, İran'ın efsanevi hükümdarı: *K.-din ḳaçıp* 98a-7

keyik geyik < ET *kėyik*: *k. öltürüp* 69b-2; *k. köp irmiş* 93a-15; *bars k.-ke* 89b-2

Keyumerş Keyumers, İran'ın mitolojik padişahı: *K. birlen muʿāṣır irdi* 69b-1; *K. ölüp irdi* 77b-8; *K. zamānında irdi* 84b-18; *K. birlen* 85a-3

ḳıble < Ar. قبله kıble, güney tarafı: *ḳ. sürdüm* 100a-14; *ḳ. ṭarafındın* 104a-4; *ḳ.-si Sayram* 85a-10

ḳıçḳır- bağırmak, çağırmak, feryat etmek < **kıç+kır-*: *ḳ.-ma men*

Türk Dilleri Kütüphanesi

turur men 91b-18; *ḫātūn ḳ.-a başladı* 91b-13; *men ḳ.-a berdim* 92a-2

ḳıl- kılmak, yapmak, etmek < ET *ḳıl-*: *ḳ.-a turġan turur* 91a-18; *ʿamel ḳ.-a tururlar* 103a-1; *ġarḳ ḳ.-ur boldı* 68b-3; *āvāz ḳ.-ur* 73a-8 *siyāset ḳ.-ur boldılar irse* 92a-16; *oḫşatıp ḳ.-ur boldı* 95a-13; *ḫātūnlar neteg ḳ.-urlar* 91a-16; *sen ḳ.-ıp sen* 92a-10; *seciʿ ḳ.-ıp tururlar* 66b-2; *ḳabūl ḳ.-dım* 65b-15, 87b-16; *toy ḳ.-dıng* 87a-8; *köp naṣīḥatlar ḳ.-dı* 67a-16; 94b-14; *vaṣiyyet ḳ.-dı* 67b-9; *ḫalḳġa ḥükm ḳ.-dı* 67b-15; *anı peyġamber ḳ.-dı* 68a-5; *peyġamberlıḳ ḳ.-dı* 68a-6; *dād u ʿadl ḳ.-dı* 68a-10, 68a-12; *duʿā-yı bed ḳ.-dı* 68b-1; *ḳabūl ḳ.-dı* 68b-2; 89a-15, 105b-6; *ol peydā ḳ.-dı* 69a-16; *pādişāhlıḳ ḳ.-dı* 69b-14, 69b-16, 84a-10, 86a-18, 90b-4, 92b-8; *uluġ toy ḳ.-dı* 70b-7, 87b-2; *ġālib ḳ.-dı* 72b-5; *daʿvet ḳ.-dı* 72b-8; *oġlanlarını esīr ḳ.-dı* 72b-10; *azlıḳ ḳ.-dı* 73a-4; *müsülmān ḳ.-dı* 73a-11; *ḥükm ḳ.-dı* 75a-16; 75b-7, 90a-4; *ḳatl-i ʿāmm ḳ.-dı* 75b-13; *inʿām ḳ.-dı* 77a-17; *taʿalluḳ ḳ.-dı* 77b-14; *ḳ.-dı ʿār* 78b-1; *oġuz ḳ.-dı* 78b-6; *uluġ ḳuralṭay ḳ.-dı* 79b-10; *ḫānlıḳ ḳ.-dı* 84a-6, 84b-9; *anı oġul ḳ.-dı* 90a-14; *ḫıyānet ḳ.-dı* 93a-8; *fāş ḳ.-dı* 93a-9; *Ḳazan ḳ.-dı ... terbiyetler* 99b-9; *ʿarz ḳ.-dı-kim* 102b-12; *ḳabūl ḳ.-dı* 105b-6; *rücūʿ ḳ.-duḳ* 66a-14; *beyān ḳ.-duḳ* 101b-4; *ʿarz ḳ.-dılar* 65b-11, 96b-12; *pādişāhlıḳ ḳ.-dılar* 70a-4, 74b-12, 85a-2; *pādişāh ḳ.-dılar* 76b-16, 77a-1, 97a-14, 97b-17, 97b-8; *ḳ.-dılar yarlıḳ* 78b-8; *ʿıyş ʿişret ḳ.-dılar* 80a-5; *duʿālar ḳ.-dılar* 87a-7; *ḫān ḳ.-dılar* 87a-13, 94a-5, 94a-7, 94a-9, 94a-14, 97a-6, 97a-8, 97a-11; *bend ḳ.-dılar* 96a-5; *maʿlūm ḳ.-dılar* 96b-14; *peyrevlıḳ ḳ.-dılar* 90b-9; *biglik ḳ.-dılar* 105b-15; *ḳabūl ḳ.-ġay men* 89a-7; *ʿıyş ḳ.-ġay* 91a-12; *fehm ḳ.-ġaylar* 66b-6; *pādişāh ḳ.-ġaylar* 83b-14; *ʿamel ḳ.-ġaylar* 84a-2; *anı ḳ.-ayın* 79b-4; *ne ḳ.-ayın* 90a-1; *ne ḳ.-ay* 95a-2; *ʿarz ḳ.! tidi* 71a-15; *ḫanlıḳ ḳ.!* 87a-11; *anı ḳ.-ġıl* 87b-9; *ṣabr ḳ.-ġıl* 87b-14; *şükr ḳ.-ġıl* 89a-12; *sen ḳ.-ġıl* 93b-6; *duʿā ḳ.-ġıl* 99b-14; *beyān ḳ.-alıng* 81a-5, 101b-6 *ʿarz ḳ.-alı* 93a-7; *ḥesāb ḳ.-ıng* 85a-5; *ḳıyas ḳ.-ıng* 85a-19; *ḳ.-ıng tidiler* 93b-7; *fikr ḳ.-ıng* 99a-10; *pādişāh ḳ.-sunlar* 79a-2; *ḫoş-ḫāl ḳ.-sa* 66a-8; *yarġu ḳ.-sa* 83b-8; *ḫalīfe ḳ.-ıp* 65b-15; *torpaḳnı balçıḳ ḳ.-ıp* 67a-6; *ilge ʿadālet ḳ.-ıp* 67b-2; *ʿamel ḳ.-ıp* 67b-6; *yurt ḳ.-ıp* 69a-1; *pādişāh ḳ.-ıp* 69a-15; *kebāb ḳ.-ıp* 69b-2, 76a-10; *pādişāhlıḳ ḳ.-ıp* 69b-8, 69b-11, 74a-2, 79a-6, 84b-6, 89a-5, 89b-4, 90a-8, 94a-1, 94a-5, 97a-5, 97a-7, 97b-6,

Türk Dilleri Kütüphanesi

97b-8, 94a-16; *uluġ toy ḳ.-ıp* 71b-10, 89a-1; *ol fikr ḳ.-ıp* 73a-5; *baş ḳ.-ıp* 74a-12; *olca ḳ.-ıp* 74b-8, 90a-5, 90a-10, 97b-1; *esīr ḳ.-ıp* 75a-6, 85b-5; *ḫalḳnı ḳatl-i ʿamm ḳ.-ıp* 74b-1; *cemʿ ḳ.-ıp* 75a-8; *ılġar başı ḳ.-ıp* 76b-3; *pāy-ı taḫt ḳ.-ıp* 76b-10, 96b-10; *mühr ḳ.-ıp* 77a-11; *keñgeş ḳ.-ıp* 77b-1; *ʿamel ḳ.-ıp* 77b-18, 80a-3; *ırım ḳ.-ıp* 78a-10; *yoḳ ḳ.-ıp* 78a-12; *yaraġın ḳ.-ıp* 78a-15; *vezīr ḳ.-ıp* 79a-11; *ḳabūl ḳ.-ıp* 79b-9, 88a-3; *ittifāḳ ḳ.-ıp* 81a-7, 92a-15; *ʿadālet ḳ.-ıp* 84a-10, 92b-11; *mürüvvet ḳ.-ıp* 84a-18; *şundaḳ ḳ.-ıp* 85b-14; *niyyet ḳ.-ıp* 86b-18; *yaḫşı maʿāş ḳ.-ıp* 87a-13, 90a-15; *toy ḳ.-ıp* 88a-1; *Teñgriniñ bendelikin ḳ.-ıp* 89a-16; *köp naṣiḥatler ḳ.-ıp* 89b-9; *nādānlıḳ ḳ.-ıp* 89b-16; *ḫānlıḳ ḳ.-ıp* 90a-16; *pāre pāre ḳ.-ıp* 91b-4, 93b-9; *ḳan ḳ.-p* 91b-16; *beş pāre ḳ.-ıp* 92b-7; *ḫayr u iḥsān ḳ.-ıp* 92b-11; *kūr ḳ.-ıp* 93b-18; *yaḫşı sülūk ḳ.-ıp* 94a-14; *Ṭuġrulnı onbigi ḳ.-ıp* 95b-16; *dihḳanlıḳ ḳ.-ıp* 96b-5; *vaṭan ḳ.-ıp* 101b-14; *oġul ḳ.-ıp* 102a-3; *inābet ḳ.-ıp* 102b-12; *terceme ḳ.-ıp* 102b-14, 102b-16; *nikāḥ ḳ.-ıp* 103a-6; *şehīd ḳ.-ıp* 103a-6; *āzād ḳ.-ıp* 103a-15; *çehār-pāydārlıḳ ḳ.-ıp* 103a-18; *feryād ḳ.-ıp* 104a-5; *aş ḳ.-ġalı* 90b-7; *Teñg riġa bendelik ḳ.-ġan* 66a-9; *ḳ.-ġan keñgeşleriniñ barçasın* 72a-6; *çapḳan ve ḳ.-ġan* 78b-9; *günāh ḳ.-ġan kişi* 83b-7; *bu yamanlıḳnı ḳ.-ġan* 88a-9; *bu ḳ.-ġan işin* 88b-4; *ḳ.-ġan keñgeşlerini* 92a-17; *ḳ.-ġan yamanlıḳlarınıñg* 93a-10; *biglıḳ ḳ.-ġan* 105b-13; *ḫānlıḳ ḳ.-ġandın soñg* 89a-11; *toy ḳ.-ġanınıñg zikri* 78a-14; *ilniñg ni ḳ.-ġanın* 95a-16; *atasınıñg ḳ.-ġanıġa* 80a-2; *ʿahd ḳ.-ġanlarınıñg zikri* 83b-2; *ni ḳ.-uruñgnı* 92b-3; *ni ḳ.-urın* 95a-9; *iʿtibār ḳ.-ġu dek* 65b-3; *ḳ.-ġuçı timek bolur* 83a-6; *yaḫşı iş ḳ.-ġuçı* 83a-14; *işni ḳ.-a turur irdim* 87b-6; *ümīd ḳ.-ur irdim* 88b-14; *ʿamel ḳ.-ur irdi* 79a-12, 86a-15; *ni ḳ.-ur irdi* 92a-1; *esīr ḳ.-urlar irdi* 85a-21; *ḳ.-ıp irdim* 93b-16; *ötün ḳ.-dılar irse* 65b-14; *maʿlūm ḳ.-dılar irse* 73b-9; *ʿināyet ḳ.-sañgız irdi* 102b-14; *kem k.-mas* 65a-6; *yalġan ḳ.-madınıñg* 89a-10; *ḳabūl ḳ.-madı* 71a-10, 71a-16, 94b-14 *hīç ḳaysısını ḳ.-maduḳ* 66b-4; *ḳabūl ḳ.-maduḳ* 71b-17; *ḳabūl ḳ.-madılar* 71b-7; *ʿamel ḳ.-maġaylar* 84a-3; *özge işni ḳ.-maġıl* 71a-10; *zabṭ ḳ.-a bilmesler* 67a-2; *zūr ḳ.-a bilmedi* 89b-2; *pādişāhlıḳ ḳ.-a bilmey* 97a-17; *şundaḳ ḳ.-a başladı* 91a-16; *zūr ḳ.-a başladı irse* 94b-15; *ḳ.-a turġan işlerini* 93a-6; *ġıybet ḳ.-a turġan* 93b-15; *işni ḳ.-a turġan* 93b-7; *gūşiş ḳ.-a turġan* 102b-9; *ni iş ḳ.-a turġanın* 84a-18; *ṭavr-ı müdārā ḳ.-a*

Türk Dilleri Kütüphanesi

turġanın 84a-19; *ber-ṭaraf ḳ.-may* 94a-15; *maʿlūm ḳ.-maḳ üçün* 66b-3; *ikki bölük ḳ.-maḳ* 83b-12; *mundaġ iş ḳ.-maḳ* 92a-2; *beyān ḳ.-maḳ üçün* 98a-2; *ʿamel ḳ.-maḳlıḳ* 102b-13

Ḳılal Ġāzī özel ad (İnel Gazi'nin oğlu):*anıng atası Ḳ.Ġ.* 98b-7

ḳıldur- yaptırmak, ettirmek < ET (Uyg.) *ḳıltur-*: *kendler ḳ.-dı* 67b-13; *car ḳ.-dı* 76a-1; *taʿẓīm ḳ.-dı* 77a-6; *muraṣṣaʿ ḳ.-dı* 78a-17; *ḥamīr ḳ.-dı* 90b-8; *ḥavz ḳ.-up* 78b-3; *ḳ.-ġan altun ivni tiktürdi* 79b-15

ḳılıç kılıç < ET *kılıç*: *ḳ. urup* 79a-15; *ḳ. birlen çapıp* 83b-11; *ikki ḳ.* 83b-16; *ḳ.-ım sıyrıp* 100b-3

Ḳılıç Arslan özel ad (Ali Han'ın oğlu) (*Açḳ*'a bk.): *Ḳ. A. atlıḳ* 94b-3

ḳılıçlı kılıçlı < *ḳılıç+lı* < ET *kılıçlıġ*: *ḳ. timek bolur* 83a-9

ḳılıġ davranış, karakter < ET (Uyg.) *ḳılıḳ* (TMEN IV, nr.1517; ED 620b): *ḳ.-ıngnı ḳoymasang* 91b-4

Ḳılḳ Big özel ad: *Ḳ. B. ve Ḳazan Big* 96a-15

Ḳımaç özel ad: *Ḳ.-nıng heleyi* 106a-11

ḳımız kımız < MK *ḳımız* ED 629b; TMEN II 1529: *toḫsanıġa ḳ.* 78b-3; *ḳ. saldurtdı* 80a-4; *ḳ. birlen* 86b-10; *ḥavẓlarġa salġan ḳ.* 87a-8; *Ḳorḳut ḳ. içip* 87b-4

ḳımızlı kımızlı < *ḳımız+lı*: *ḳ. ayaḳnı sundı* 87b-3

ḳın kın, bıçak ve kılıç kabı < ET (Uyg.) *ḳın*: *bir ḳ.-ġa* 83b-16

ḳınal- eziyet çekmek < *ḳına-l-* (*Açḳ*'a bk.): *yörmekke ḳ.-dılar* 75a-16

Ḳınān özel ad (Anuş'un oğlu): *Ḳ.-nı ornında olturtup* 67b-8

Ḳınıḳ Tingiz Han'ın dördüncü oğlunun ve Oğuzların Üçok koluna bağlı boyunun adı: *törtünçi Ḳ.* 80b-7; *Ḳ. anı toġradı* 81b-16; *Ḳ. urugındın* 96b-8, 97b-9; *Ḳ. urugındın miz* 98a-5; *Ḳ. urugınıng* 98a-8; *Ḳ.-nıng maʿnāsı* 83b-1

Ḳımık Bay özel ad: *Ḳ. B.-nıng ḳızı* 106a-11

Ḳıpçaḳ 1. Türk halkı: *atını Ḳ. ḳoydı* 73b-11; *atın Ḳ. ḳoydılar* 73b-13; *Ḳ. ol yerlerde ... olturdı* 74a-2; *barça Ḳ. ili* 74a-2; *Ḳ. ḫalḳı* 74b-3; *Ḳ. yurtında* 74b-8; *Ḳ. yurtıġa köçüp* 74b-10; *Ḳ.* 81a-2; *Ḳ. atların tutdı* 81b-16; *Ḳ.-nıng ḳolġa tüşkenin* 74b-4; *şol Ḳ.-nıng* 74b-5; *Ḳ.-nıng oġlan uşaġın* 74b-8; *Ḳ.-ġa köp il ve nöker berip* 73b-17; *Ḳ.-dın özge il* 74a-4; ... *arasında olturġan Ḳ.-lar* 74b-6; **2.** içi boş ağaç (*çıpçaḳ*'a bk.): *ḳ. dirler irgendürler* 73b-11; *şol ḳ. turur* 73b-15, → *Deşt-i Ḳıpçaḳ*

ḳır I kır, bozkır, açık yer; dağların yüksek kesimi, yüksekler < MK *ḳır*: *arḳıt arḳıt ḳ.-larġa* 100a-14; *ḳ.-da yaylap* 100b-6

Türk Dilleri Kütüphanesi

ḳır II kır renk, boz renk, gri < MK *ḳır*: *ḳ. atımda* 100a-17

ḳır- kırmak, yok etmek, öldürmek < MK *ḳır-*: *leşkerini ḳ.-dı* 73a-3; *Avşarnıŋ leşkerin ḳ.-dı* 88a-6; *kāfirlerni ḳ.-dı* 99b-9; *keldi ḳ.-ıp* 99b-7

ḳırġavul sülün (*Açḳ*'a bk.): *bir ḳ.-nı aldı* 76a-9; *ḳ.-nı taşlap ḳaçtı* 76a-9

Ḳırġız özel ad (Oğuz Han'ın torunu): *Ḳ.* 80b-14

Ḳırġu atmaca (=MK *ḳırġuy*) (*Açḳ*'a bk.): *ḳuşı Ḳ.* 82b-14

Ḳır Ḫān Moğol Han'ın oğlu: *üçünçi Ḳ. Ḫ.* 70a-5; *Ḳ. Ḫ.-nıŋ ḳızını* 71a-15

ḳırıl- kırılmak, yok olmak < MK *ḳır-ıl-*: *ḳ.-alı ve yoḳalalı* 102a-17

Ḳırım Kırım, Karadeniz'in kuzeyinde bir yarımada: *Ḳ. keldi* 100a-3

ḳırḳ kırk < ET *ḳırḳ*: *sikkiz yüz ḳ. yıl* 67b-9 *ḳ. ḳulaç* 79b-18; *ḳ. kiçe* 80a-5; *ḳ. y ıl* 90a-6 ; *ḳ. yıl* 92b-12; *miŋ takı ḳ.-da* 74b-16; *ḳ. ḳulaç aġaçnı* L 21a-3; *ḳ. arḳa* 99a-6; *ḳ. bir atnıŋ* 99b-1; *ottuz ḳ. miŋ* 99b-6; *ḳ. tive* 102b-11

Ḳırḳut Big Kayı boyundan bir bey: *Ḳ. B. anı çaḳırtıp* 95b-1; *Ḳ. B. Ṭuġrulnı onbigi ḳılıp* 95b-16; *Ḳ. B. ... bir yanında turup* 96a-7; *Ḳ.B.-ge ḳarıntaş irdi* 95b-15

ḳırtıldaş- gürültü yapmak (*Açḳ*'a bk.): *ḳ.-ıp ... döndüm* 100a-14

ḳısıḳ kısık, gergin < MK *kısıġ*: *çeŋeleri ḳ.* 86a-2

ḳış kış < ET *ḳış*: *k. bolġanda* 70a-8, 73a-16; *ḳ. irdi* 75a-15; *ḳ. azuḳı* 93a-17; *ḳ.-nıŋ savuḳında* 79a-14

ḳışla- kışlamak, kışı geçirmek < MK *ḳış+la-*: *yaylap ve ḳ.-p* 85b-21; *ova ḳ.-p* 100b-4; ... *Borsuḳnı ḳ.-r irdi* 70a-9

ḳıy- kıymak, öldürmek < MK *kıy-*: *oġlına ḳ.-a bilmedi* 70a-14

ḳıyāmet < Ar. قيامت kıyamet: *hem tā ḳ.-ġaça* 78b-13

ḳıyās < Ar. قياس karşılaştırma: *ḳıyās ḳıl-*"karşılaştırmak": *mundın ḳ. ḳ.-ıŋ* 85a-19

ḳıyın ceza; işkence < ET (Uyg.) *ḳıyn* < AT **ḳīn*: *ḳ. üstinde* 96a-4

ḳız kız, kız çocuğu < ET *ḳız* < AT **kīz*: *ḳ. anı ḳabūl ḳılmadı* 71a-10; *ol ḳ.* 71a-16, 71b-10; *ikki ḳ.* 71b-5; *ḳ. ... tidi* 71b-8; *bir ḳ.* 101b-14; *aŋa ḳ. bermedi* 104a-14; *aŋa ḳ. berdi* 104a-15; *yetti ḳ.* 105b-14; *ol bed-baḫt ḳ.-nıŋ* 91a-9; *ḳ.-nı köşege çarlap* 71b-4; *ḳ.-nı Tumanġa tapşurdılar* 88a-2; *bu ḳ.-nı* 88a-3; *ḳ.-nı Tumanġa bergenin* 88a-4; *ṣāḥib-i cemāl ḳ.-nı* 91a-12; *ḳ.-ġa aytdı* 71a-8; *ḳ.-ġa kişi yiberip* 71b-3; *ḳ.-dın başka yatdı* 71a-11; *oġlı ḳ.-dın bolġannıŋ* 89a-9; *ey ḳ.-ım* 89a-9; *ḳ.-ı ve keŋeşe turġan kişisi* 65a-3; *körkli ḳ.-ı* 91a-9; *yaḫşı ḳ.-ı* 94b-13, 103a-3; *bir ḳ.-ı* 87b-16; *körkli ḳ.-ı* 91a-9; *ikki ḳ.-ı* 103a-11; *Sundun Baynıŋ ḳ.-ı* 105b-16;

Türk Dilleri Kütüphanesi

Ḳarmış Baynıṅg ḳ.-ı 106a-2; *Ḳayı Baynıṅg ḳ.-ı* 106a-5; *Ḳondı Baynıṅg ḳ.-ı* 106a-7; *Yumaḳ Baynıṅg ḳ.-ı* 106a-8; *altınçı Alp Arslannıṅg ḳ.-ı* 106a-10; *Ḳınık Baynıṅg ḳ.-ı* 106a-11; *Kür Ḫānnıṅg ḳ.-ını* 71a-8; *Ḳır Ḫānnıṅg ḳ.-ını* 71a-15; *Or Ḫānnıṅg ḳ.-ını* 71b-9; *ikki ḳ.-ını* 103a-15; *Köl İrkiniṅg ḳ.-ından* 88a-15; *il yaḫşılarınıṅg ḳ.-ları* 94b-15; *biglıḳ ḳılġan ḳ.-larnıṅg* 105b-13

ḳızġan yabanî bir ağaç (*Açḳ*'a bk.): *bir tup ḳ.-dın* 88a-17

Ḳızıḳ özel ad (Yulduz Han'ın ikinci oğlunun adı): *ikkinçi Ḳ.* 80b-2; *Ḳ. anı toġradı* 81b-4; *Ḳ.-nıṅg maʿnāsı* 83a-1

ḳızıl kızıl, kırmızı < ET *ḳızıl* < *ḳızıl* ED 683B; OTWF 99: *ḳ. ḳan* 95b-5

Ḳızıl Ḳarçıġay kızıl doğan (bk. *Ḳarçıġay*): *ḳuşı Ḳ Ḳ.* 82b-16

ki < Far. کہ ki (bağlaç): *ümīdim bar k. ...* 66a-11; *kördüm k.* 76a-8; *yay ve oḳnı k. ...* 78b-15; *neçük k. ayttuḳ* 84b-12; *Kiçik tag ki ...* 85a-11; *ol kün k. ...* 86b-16; *ni yerdin tapılur k. ...* 91a-5;

kibi gibi < Tefsir *kėbi* < MK *kip* + *i* , Oğuz *kepi* (ED 687ab) < AT **kēp* (TDBUÜ 182): *Ḳazan k* .99b-1, 99b-3, 99b-6, 99b-8, 99b-10, 99b-13, 99b-15

kiç geç < ET (Uyg.) *kiç* < AT **kēç*: *köp k. ḳaldıṅg* 99b-14

kiçe gece < ET (Uyg.) *kėçe* < AT **kēç+e*: *her k.* 70a-11; *üç k. kündüz* 70a-11; *bir k.* 75b-5, 95b-9, 102b-1; *bu k.* 77a-7; *ḳırḳ k.* 80a-5; *k. kündüz* 86b-10; *yetti k. kündüz* 88a-1; *k. irdi* 104a-11; *k.-ler başḳa yatıp* 71a-11

kiçi küçük (*kiçik*'e bk.): *k.-siniṅg atı* 95b-15

kiçik küçük < ET *kiçig*: *uluġ ve k.* 70b-12; *k. kelinigiz* 71b-17; *k. ḫātūnı işitip* 72a-5; *k. iller* 72b-12; *k. oġlı* 74a-13, 89b-13, 97a-6; *üç k. oġlanları* 78a-7; *üç k. oġlı* 78a-10, 78a-4; *üç k. oġlını* 78b-13; *uluġ k. barça* 84a-13; *yüzleri k.* 86a-3; *uluġ ve k.* 88b-4; *k. irdi* 94a-4; *köp k. irdi* 97a-14; *k. Ebu'l-ḫān* 105a-13; *k. Ebu'l-ḫānda* 105b-1; *k.-iniṅg atı* 80a-10, 80a-11, 80a-12; *k.-iniṅg atı* 86a-13, 89b-6, 97a-13; *k.-ine k.-çe* 79b-12

Kiçik Tag yer adı (Körtag ve Urtag hak. nota bk.) : ... *K. T. diy tururlar* 70a-8; *Uluġ Tag ve K.T.* 85a-11; *Uluġ Tağlar ve K. T.-lar* 85b-19

kiçit → *Ḳarı Kiçit*

kil- gelmek: *k.! taḳı yurtuṅga ige bol* 88a-10; *tīz k.-sünler* 72a-4; *on miṅg ivlik k.-ip* 74b-17; *dünyaġa k.-geniniṅg ẕikri* 70a-9; *ġālib k.-ür irdi* 72b-14; *k.-diler irse kördiler* 93b-1; *tili k.-meslikindin* 71a-3 → *kel-*

kilin gelin: *köçlerin ve k.-lerin*

Türk Dilleri Kütüphanesi

71b-12 → *kelin*

kim < ET *kem* **1.** kim (soru adılı) < ET *kim*: *k. atġanın bilmediler* 72b-5; *k. ḫān bolsa* 81a-9; *k. vezīr bolsa* 81a-11; *k. yaḳın bolsa* 102b-3; *k.-niñg bolġanın* 85a-7; **2.** kimse, biri: *hīç k.-niñg* 72a-12

kim ki (bağlaç): *yoḳ turur k.* 65a-4; *ol igege k.* 65a-10; *ol peyġāmberġa k.* 65a-11; *ayta turur k.* 65b-1, 91b-16; *ʿarz ḳıldılar k.* 65b-11, 96b-12; *firiştelerge aytdı-k.* 65b-14; *anıñg üçün k.* 65b-15, 66b-4, 70a-16, 71a-4, 78b-17, 82a-8, 91b-19, 98b-12; *maʿnāsı bu turur k.* 66a-7; *ol k.* 66a-12, 82a-10, 83b-13; *barça biliñg k.* 66a-15; .. *aytmaḳ kerek k.* 66b-9; *bu vaḳtġaça k.* 66b-11; *aytdı k.* 67a-14, 68b-2, 69a-8, 71b-5, 88a-8; *üçige hem aytdı k.* 68b-14; *türkler içide k.* 69a-12; *muḥkem irdiler k.* 70b-3; *andaġ irdi k.* 70b-5; *taḳı aytdılar k.* 70b-13, 70b-15, 83b-6; *hīç k.* 70b-16, 75b-1, 75b-2; *ırım itip aytdılar k.* 70b-17; *her k.* 71a-2, 79a-1, 83b-10, 86b-8, 98a-13, 98a-14; *aytdılar k.* 71a-13, 105a-11; *kördi k.* 71b-2; *sebebi bu k.* 71b-6; *ḫātūnındın sordı k.* 71b-13; *muñga ḳoydılar k.* 72a-3; *aytırlar k.* 72a-17; .. *tüşdi k.* 73a-4; *ḳanḳ tidiler k.* 73a-7; *ḥükm ḳ.-dı k.* 75a-16; *aytdılar k.* 75b-4, 83b-3, 102a-15; *sordı k.* 76a-5; *bu ġāyetde k.* 77a-2; *yükünip aytdı k.* 77a-7; ... *nimerse beriñgiz k.* 77a-16; *bu k.* 77a-18, 93a-11, 102b-9; *maʿnāsı bu k.* 77b-9; *ol şehr-yār k.* 78b-1; *bir niçe iller k.* 80b-14; *bular turur k.* 81a-1; *ülüş alġan k.* 81a-4; ... *toġraġan k.* 81a-5; *andaḳ aytıp tururlar k.* 82a-5; *resm turur k.* 82a-14; *mundaḳ aytıp tururlar k.* 82b-6; *aytıp tururlar k.* 83b-16; *ant içtiler k.* 83b-20; *bile turur miz k.* 84b-18; *ʿarz ol k.* 85b-12; *at ḳoyup turur men k.* 87a-1; *bu şarṭ bilen k.* 87a-16; *bu turur k.* 87b-13; *ol kün k.* 88b-14; *ümīdim ol-turur k.* 89a-4; *münāsib ol-turur k.* 89a-13, 91a-4; *münāsib ol-turur k.* 91a-4; *maʿḳūl boldı k.* 91a-10; *ḫalḳ işitdiler k.* 91b-13; *kördiler k.* 91b-15; *ni iş turur k.* 92a-10; *ikkinçi ol k.* 92a-12; *ol turur k.* 95a-7, 104a-2, 105a-13; *tüş körer k.* 95b-9; *sanap tururlar k.* 98b-5; *ammā ḳaysı kişi k.* 99a-1; *Ḫudāy bilür k.* 99a-3; *ayta turur men k.* 99a-5; ... *kerek k.* 99a-6; *unutturmaġan turur k.* 99a-7; *bervech bu k.* 99a-8; *mundaḳ dimişler k.* 101a-3; *Uyġur Irḳıl Ḫᵛāce k.* 101b-10; *mundaḳ turur k.* 101b-12; *evvel zamānda k.* 102a-7; ... *yiberdi k.* 102a-9; .. *günāh-kārları k.* 102a-13; *ʿarz ḳıldı-k.* 102b-12; *ol ... işitdi k.* 103a-2; *sorup tururlar k.* 104a-6; *ol kişi k.* 104b-4; *ḫānġa aytdılar*

Türk Dilleri Kütüphanesi

k. 104b-8; *barçaġa maʿlūm turur k.* 104b-11; *olturup aytdılar k.* 105a-16; *takı aytdı k.* 105b-6

Kimārī özel ad (Yafes'in oğlu): *K.* 69a-6

kime gemi (CC *keme*, Tuv. (vb.) *heme* "kayık" ile krş.) <= ET (Uyg.) *kemi*: *sen k. yasaġıl* 68b-3; *k. ... taġdın çıḳdı* 68b-7; *k. yiberip* 104a-5; *k.-ni neçük yasarın körsetdi* 68b-3; *k.-ge mindi* 68b-6; *k.-din çıḳġan kişilerniñ barçası* 68b-8

kimerse kimse < *kim er-ser*: *hiç k.* 83b-9

kir kir < ET (Uyg.) *kir*: *k. yuva tururlar* 71b-2

kir- girmek < ET *kir-* < AT **kīr-*: *ḳoynumġa k.-di* 91b-17; *yolġa k.-gil* 99b-15; *anasınıñ tüşige k.-ip* 70a-12; *işikdin k.-ip* 88b-9; *k.-mekke iv yoḳ* 73b-8

kişi kişi, insan < ET *kişi*: *torpaḳdın k. yasap* 65b-14; *bir k.* 66a-13, 66a-7, 83b-6, 84a-16, 91b-17, 95b-6, 95b-7, 101a-3, 101b-12, 101b-17, 102a-5; *ʿāḳıl k. bolsa* 66b-8; *seksen k.* 68a-16, 68b-6; *üçüñizdin özge k.* 68b-15; *seksendin artuḳ k.* 68b-1; *ʿāḳıl k. irdi* 69a-10; *k. yoḳda* 71a-8; *k. yiberip* 71b-4, 87b-10, 88a-8, 89a-1, 102a-17, 103a-3; *ilge k. yiberdi* 72a-4; *k. yiberdi* 72a-7, 97b-2, 103a-8; *çiber k.* 73a-4; *ottuz miñ k.* 74a-12; *elig miñ k.* 74a-13; *seksen miñ k.* 74a-16; *kişi yigirmi tört k.* 74b-12; *bir niçe k.* 75b-2, 75b-4; *on miñ k.* 76b-10; *atlıḳ k.* 76b-12; *bu k.* 77a-15; *ḳara k.* 77b-11; *k. ayaġı* 77b-16; *ol k.* 77b-18, 83b-6, 104a-11, 104b-4; *köp biligli k.* 79a-10; *yigirmi tört k. irdiler* 82a-6; *hem bir k.* 82a-16; *günāh ḳılġan k.* 83b-7; *ḫān k. yiberdi* 84a-17; *Tātdın özge k.* 85b-4; *k. birlen* 90b-18; *k. yiberdiler* 93a-20; *yarlı k. irdi* 95b-8; *yüz yaşar k.* 94b-4; *k. çapturdılar* 96a-5; *on altı miñ k.* 96a-6; *sekkiz miñ k.* 96a-7, 96a-8; *yigirmi miñ k.* 96a-10; *on altı k.* 98b-17; *ammā ḳaysı k.* 99a-1; *gūşiş ḳıla turġan k. irdi* 102b-9; *bir ʿazīz k.* 102b-10; *her k.* 103b-6; *bir kök aṭlı k.* 104a-4; *bir yaḫşı k.* 104a-10; *hīç k.* 104a-13; *hīç k. kelip* 104b-2; *bir müsülmān k.-niñ* 66a-7; *bir k.-niñ ṣūretin* 67a-4; *şol k.-niñ* 76a-12; *k.-niñ boynın* 88b-14; *k.-niñ körmekke yaḫşı ḳızı* 94b-12; *yigirmi k.-niñ atı* 99a-4; *ol k.-niñ* 73a-9, 102a-2, 101b-15; *anı yasaġan k.-ni* 73a-8; *bir ivlik k.-ni* 76a-4; *arḳa bolġan k.-ni* 83b-11; *bir k.-ni* 83b-13, 85a-14, 85a-15; *ikki k.-ni* 83b-14; *Yazırdın bir k.-ni* 85a-17; *... k.-ge aytmadı* 70a-16; *ol k.-din* 76a-5, 78b-15; *bu k.-ge* 77a-16; *özge k.-ge* 77b-3; *ḳarı k.-ge* 91a-12, 91b-2; *hīç k.-ġa* 95b-12; *bir k.-din sorsa* 82a-16; *Oġuz Ḫānnı*

Türk Dilleri Kütüphanesi

körgen k.-din 84a-15; *kişi bir k.-din* 87a-17; *keñgeşe turġan k.-si* 65a-3; *...ḫānnıñg bir k.-si* 83b-8, 104b-13; *k.-siniñg çırayı* 73a-14; *yigirmi miñg çaḳlıḳ k.-leri öldi* 66a-4; *koyġan k.-leri* 76a-3; *at ḳoyġan k.-leri* 82a-10; *bayrı k.-leri* 87a-14; *tārīḫ bile turġan k.-leri* 98b-4; *Ḫızır Baynıñg k.-leri biz* 103b-7; *yaḫşı k.-lerini* 77a-18; *niçe miñg k.-ler* 66a-10; *k.-ler yiberdi* 72a-8; *ol k.-ler* 75b-3, 76a-4; *köp k.-ler* 75b-11; *yigirmi tört k.-ler irdiler* 82a-11; *bir niçe k.-ler* 96b-12; *... tıñglaġan k.-ler* 99a-10; *k.-leriñg barçası* 68b-8, 68b-10; *bu bitilgen k.-leriñg* 99a-3; *yaḫşı k.-lerni* 90a-2; *keltürgen k.-lerni* 90a-5; *ġayr-ı meşhūr k.-lerni* 99a-2; *taḳuḳlarnı urġan k.-lerġa* 80a-2; *soñgda ḳoyġan k.-leriñgiz* 76a-10

kit- gitmek < ET *kit-*: *ölümġa k.-ersin* 91b-7; *olca yurtıñgız da k.-er* 79b-2; *canıñgız da k.-er* 79b-2; *bayrı yurtıñgız da k.-er* 79b-2; *ḳararıp ḳaçıp k.-diñg* 101a-10; *ol dünyāġa k.-di* 67a-16, 84b-6, 90a-8; *cennet sarāyıġa k.-di* 67b-3; *olturtup k.-di* 67b-5, 86a-15; *ol menzilge k.-di* 67b-7; *Teñgri yaḳınıġa k.-di* 67b-11; *Dem Urmas şehrige k.-di* 68a-2; *... yurtıġa k.-di* 68a-4; *tüşüp k.-di* 68a-12; *uzaḳ seferġa k.-di* 69a-15, 69b-16; *Barsa Kelmes tigen şehrge k.-di* 69b-7; *atası kiyinindin k.-di* 69b-9, 94a-8; *... yurtıġa k.-di* 70a-7; *avġa k.-di* 71b-11; *ḳoyup k.-di* 79a-15; *ḫaḳ raḥmetiġa k.-di* 84a-10, 84a-7, 84a-11; *ḳaytıp k.-di* 90b-3; *ḳaçıp çıḳıp k.-di* 92a-3; *alıp k.-di* 92b-7, 97b-1, 101a-6; *köçüp k.-di* 94a-12; *köpreki köçüp k.-di* 94b-1; *kiyinindin k.-di* 94b-17; *ḳaçıp k.-ti* 95b-3; *atası kiyinindin k.-ti* 97b-9; *isi k.-di* 99a-17; *kervān k.-di* 99b-14; *ḫaḳ raḥmetine k.-ti* 102b-6; *tapşurup k.-di* 104b-15; *ḳaçıp k.-diler* 74b-7; *avġa k.-tiler* 93a-18; *taşlap k.-diler* 93b-8; *Mañgışlaḳ k.-diler* 96a-16; *Ḥisār taġına k.-diler* 96b-1; *Ebu'lḫān taġına k.-diler* 96b-2; *ḳaytıp k.-diler* 102b-4; *Cūdī taġıdın k.-ip* 69a-3; *alıp k.-ip* 85b-11; *esiñg k.-ip* 96a-4; *Yañgı Kentdin k.-ip* 96a-1; *Şāh Melik buzuḳlıḳından k.-mey* 97a-3; *atası k.-ken yolġa* 68a-12; *taşlap k.-ken* 93b-18; *k.-kenniñg barçası* 90a-6; *k.-kendin soñg* 93a-5, 95a-15, 101b-8; *tört ṭarafge k.-keniniñg ẕikri* 95a-15; *ḳayda k.-kenin* 100a-10; *k.-kenlerniñg kiyinindin* 97a-7; *kiyinindin k.-ti irse* 97a-7; *özge yerge k.-medi* 103b-16; *k.-e bilmey* 102b-4; *tiz k.-e turġan* 87a-1;

kitāb < Ar. كتاب kitap: *k. alıp keldi* 67b-1; *k. aytıp tururlar* 98a-3; *bir k. aytıp* 102b-16; *ol k.-nıñg* 103a-1; *bu k.-nı* 65b-15; *bu k.-nı*

Türk Dilleri Kütüphanesi

66a-13, 66b-4, 84b-14, *k.-nı aytmaḳḳa* 66a-14; *bu k.-ġa* 66a-14; *ʿArabī k.-larını oḳup* 102b-13; *temmet-i k. bitildi* 106a-13

kitür- getirmek < MK *kel-tür-*: *tabuşḳannı k.-di* 100b-6; *tapıp k.-diñgiz* 78b-11

kiy- giymek < ET (Uyg.) *ked-*: *ötükin oġurlap k.-ip* 91b-9

kiyin arka, geri < ET (Uyg.) *kėdin* < **kė+din*, *kė+rü* ile krş. (ED 704b): *k. ḳalıp irdiñ* 76a-5; *meniñ k.-imdin* 95a-11, 96a-1; *ḫānnıñ leşkeri k.-inde* 76a-3; *atası k.-indin kitdi* 69b-9, 97b-8; *ḫān k.-idin yetdi* 73b-7; *k.-indin yaḫşı bolur* 82a-8; *atası k.-indin* 94a-8; *k.-indin kitdi* 94b-17; *kitkenleriñ k.-indin* 97a-7; *Kök Tonlı k.-indin* 100a-7; *biribiriniñ k.-indin* 100b-10; *k.-indin bara irdim* 101a-10

ḳol 1. el < ET (Uyg.) *ḳol*: *ḳ.-ġa tüşkenin* 74b-4; *ḳ.-um yetişmey turur* 78a-2; *seniñ ḳ.-uñgda turur* 87b-8; *öz ḳ.-ı birlen* 90b-8; *ikki ḳ.-ın ... baġlap* 92b-5; *ḳ.-ın baġlatıp* 95a-1; *ḳ.-ın ayaḳın baġlap* 95a-8; *leşkeriniñ ḳ.-ına* 73a-3; *ḳ.-ına tüşdi* 76b-7; *ḳ.-ıġa berdi* 77a-12; *nökerniñ ḳ.-ına* 77b-15; *öz ḳ.-ında saḳladı* 73b-16; *ḳ.-ında östürdi* 92b-18; *Timurlınıñ evlādınıñ ḳ.-ında* 104a-2; *Ḳalaçlarnıñ ḳ.-ından* 77b-3; *ḳ.-uñgızdın çıḳmas* 79b-1; *ikki ḳ.-ları birlen* 72b-2; *ḳ.-ların kestürdi* 93b-18; *nebirelerineñ ḳ.-larında* 97b-14; *ḳol yap-*"yardım etmek": *ḳ. y.-masunlar* 83b-9; **2.** taraf, saf, alay: *ikki ḳ.-a yol yumşatdum* 100a-15; *saġ ḳ.-da* 81a-11;

Ḳoma Big özel ad: *Ḳ. B. tigenge* 103a-1; *Ḳ. B. ... atlanıp* 103a-4; *Ḳ. B.... köp mal berip* 103a-9; *Ḳ. B. bergen ḳulnıñ* 103a-14

ḳon- konmak, yerleşmek < ET *ḳo-n-*: *biri ḳ.-ar* 75a-2

ḳonaḳ → *Ḳarḳın Ḳonaḳ Alp*

ḳonmas → *Köçmes ve Ḳonmas*

ḳop- kalkmak, doğrulmak < ET (Uyg.) *ḳop-*: *şol zamān ḳ.-dı* 71a-11; *ḳ.-a keldi* 93b-14

ḳorḳ- korkmak < ET *ḳorḳ-*: *andın ḳ.-a turur men* 79b-8; *sırrım āşkāre bolur tip ḳ.-tı* 71b-4; *Bayındırdın ḳ.-up* 100a-3; *ḳ.-ḳanındın söz ayta bilmey* 77a-12; *ḳ.-ḳanındın rāstını aytdı* 96a-5; *ḳ.-ḳanındın kite bilmey* 102b-4

ḳorḳunç korku < ET (Uyg.) *ḳorḳınç*: *ḳ.-dın ... ayta bilmediler* 77a-13

Ḳorḳut (Ata) Kayı boyundan Kara Hoca'nın oğlu: *Ḳ. A. irdi* 84b-19; *Ḳ. anlarnıñ zamānında irdi* 85a-3; *Ḳ. A. Salur, Enkeş Ḫᵛāce* 86a-8; *Ḳ. A. her nemerse tise* 86a-10; *vezīri Ḳ. A. irdi* 86a-10; *Ḳ. A. başlıḳ* 86b-2; *Ḳ. A. ... Tuman Ḫān bolsun tidi* 86b-14; *Ḳ. A. aytdı* 86b-15; *Ḳ. başlıḳ* 87a-7, 88b-17, 89a-11; *Ḳ. ḳımız içip* 87b-4; *Ḳ. ... işitkendin soñg*

Türk Dilleri Kütüphanesi

87b-9; *Ḳ. Köl İrki birlen* 87b-17; *Tuman ve Ḳ.* 88b-3; *Seyyāḥ Ḳ.* 99b-13; *Ḳ. tigen irdi* 95a-17; *Ḳ. A.-nıñ ḫānı* 85a-5; *Ḳ. A.-nıñ kerāmetleri* 86a-11; *Ḳ. A.-nıñ sözine* 86a-15; *Ḳ. A.-nıñ sözine* 86a-15; *Ḳ. A.-nıñ ... tartımı bu turur* 99a-15; *Ḳ.-nı ivniñ törinde olturtup* 87b-3; *Ḳ.-ġa aytdılar* 86b-13; *Ḳ.-ġa āferīn āferīn tip* 87a-6; *Ḳ.-ġa aytdı* 87b-1; *Ḳ.-ġa aytdılar* 87b-7; *Ḳ.-dın başḳa* 86a-16, → *Ḳayı Ḳorḳut Ata*

ḳoş aile, ev halkı; ev; pılı pırtı, eşya = Mo. < Tü. (*Açk*'a bk.): *keltürgen ḳ.-ını* 102a-16

ḳoş- < *ḳoş+lı* katmak, koşmak, birleştirmek < ET (Uyg.) *ḳoş-*: *ʿArabī luġatlarnı ḳ.-up tururlar* 66b-1; *Farsīni hem ḳ.-up tururlar* 66b-2; *türlük aşlarnı ḳ.-up* 78a-9

ḳoşlı ailesiyle birlikte, eşyalarıyla birlikte (*ḳoş*'a bk.): *ḳ. ve nökerli* 77a-16

ḳoşul- katılmak, eklenmek < ET (Uyg.) *ḳoşul-* < *ḳoş-ul-*: *... iline ḳ.-a tururlar* 76a-14; *Oġuz Ḫānġa ḳ.-dı* 72b-13; *anġa ḳ.-up* 85a-19; *bularġa ḳ.-up* 103b-5; *Türkmenge ḳ.-ġan illerniñ* 65b-12, 102a-6 ; *anlarġa ḳ.-ur irdi* 72b-12; *anġa ḳ.-ur irdi* 85a-16; *anġa ḳ.-urlar irdi* 85a-15, 85a-18; *hīç kişi kelip ḳ.-madı* 104b-2

ḳovuş oyuk, boş (*Açk*'a bk.): *içi ḳ. aġaçnı* 73b-11, 73b-13

ḳoy koyun < ET (Orhon) *ḳony*: *toḳḳuz miñ ḳ.* 78b-2, 80a-3; *tört miñ ḳ.* 86b-9; *bir ḳ.* 95b-13; *ḳ.-nıñ başın* 81a-7; *böri ḳ.-ġa* 89b-2

ḳoy- koymak < ET *ḳo-d-*: *ḳ.-a turur men tidi irse* 65b-15; *ḳ.-ar men tidi* 91b-5; *ni at ḳ.-ar siz* 70b-9; *at ḳ.-up turur men* 87a-1; *atını Sus ḳ.-dı* 67b-13; *atını Ḳıpçaḳ ḳ.-dı* 73b-11; *ayaġın ḳ.-dı* 92a-8; *ḳolın baġlatıp ḳ.-dı* 95a-1; *atını Burḳas ḳ.-dı* 102a-4; *at ḳ.-duḳ* 66a-15, 86b-18; *laḳab ḳ.-dılar* 69a-9; *muñga ḳ.-dılar kim* 72a-3; *at ḳ.-dılar* 72a-14, 73a-6, 86a-6, 94b-14; *atın Ḳıpçaḳ ḳ.-dılar* 73b-13; *Kün Ḫānnıñ aldında ḳ.-dılar* 81a-8; *anıñ aldında ḳ.-dılar* 81a-10; *Kün Ḫānnıñ ḫazīnesinde ḳ.-dılar* 84a-4; *atını Yavlı ḳ.-dılar* 88a-15; *atını Ḳara ḳ.-dılar* 90a-12; *atını İrek ḳ.-dılar* 101a-14; *boyun ḳ.-ġay* 95a-12; *çıḳarıp ḳ.-ġıl* 77b-17; *şundaġ ḳ.-ġıl* 77b-17; *at ḳ.-ġıl* 86b-13, 86b-15; *yaynı neçük ḳ.-sañ* 77b-17; *yurtında ḳ.-up* 68a-4; *perniñ üstide ḳ.-up* 68a-7; *tegmey ḳ.-up* 75a-5; *daruġa ḳ.-up* 75a-13, 75a-14; *daruġalar ḳ.-up* 75a-13; *ḥākimler ḳ.-up* 78a-13; *siz altıñızġa ḳ.-up* 79a-15; *at ḳ.-up* 80b-15, 102b-17; *uçanıñ üstinde ḳ.-up* 81a-8; *yerinde ḳ.-up keldi* 91b-10; *atını Suvar ḳ.-up* 92b-17; *laḳab ḳ.-up* 94b-3; *... sözümizni ḳ.-ġalı* 77b-5; *ḳ.-ġan kişileri* 76a-3; *soñda ḳ.-ġan kişileriñiz* 76a-10; *at ḳ.-ġan*

Türk Dilleri Kütüphanesi

kişileri 82a-10; *ḳ.-ġan māllarġa* 102b-2; *at ḳ.-ġanı* 79a-8; *at ḳ.-ġanları* 88a-13; *at ḳ.-ġanlarınıñ zikri* 88a-14; *ni yerde ḳ.-arını* 93b-5; *atın ḳ.-up irdi* 84a-13, 97a-11; *iḫtiyārımġa ḳ.-madıñ* 92b-3; *iḫtiyārına ḳ.-madı* 91a-7; *bu ḳılığıñnı ḳ.-masañ* 91b-4; *at ḳ.-maslar irdi* 70b-5; *ḳ.-maḳ üçün* 93b-11; *İrek Serek ḳ.-maḳ* 101a-14

ḳoyan tavşan < ET (Uyg.) *ḳoyan* < **ḳodan*; Clauson'un *-d-* önerisi için Çuv. *horan*, Hak. *hozan*, Tuv. *kodan* ile krş. (ED 678a): *bürküt ḳ.-ġa* 89b-2

ḳoyul- koyulmak, bırakılmak < *ḳoy-ul-* < ET *ḳod-* ve *-ul-*: *at ḳ.-ġanınıñ zikri* 84b-11

ḳoy(u)n koyun, koltuk altı, kucak < ET (Uyg.) *ḳoyun* < AT **kōny*: *ḳ.-umġa kirdi* 91b-17

Ḳozıcı (Big) özel ad: *Ḳ. B. tigen* 94b-4; *Ḳ. köp naṣiḥatlar ḳıldı* 94b-13; *Ḳ. keldi* 95a-2; *Ḳ. aytdı* 95a-4, 95a-7; *Ḳ. B. ... yibergil tip* 95b-17; *Ḳ. B. hem kiyinindin kitdi* 94b-17; *Şāh Melik birlen Ḳ. B.* 95b-2; *Ḳ.-nıñ sözindin* 94b-8; *Ḳ.-nı bend ḳıldılar* 96a-5; *Ḳ.-ġa tapşurup* 94b-7; *Ḳ.-ġa aytdı* 94b-8; *Ṭuġrul Ḳ.-ġa aytdı* 96a-3

Ḳozı Tegin (Ḫān): özel ad (Buğra Han'ın ikinci oğlu): *Ḳ. T. atasıġa ...* 90b-18; *ikkinçisiniñ atı Ḳ. T.* 90b-12; *Ḳ. T. ... tidi* 91a-6; *Ḳ. T. iḫtiyārına ḳoymadı* 91a-7; *Ḳ. T. atasın köreyin* 91a-13; *Ḳ. T. köñlindin ... tidi* 91a-17; *Ḳ. T. aytdı* 91b-3; *Ḳ. T. ... aytmasdın burun* 91b-6; *Ḳ. Ṭ. Ḫ. aytdı* 91b-17; *Ḳ. T.-niñ ivindin* 92a-6; *Ḳ. T. ... kelip* 92a-7; *Ḳ. T. ... aytdı* 92a-10; *Ḳ. Ṭ. sözige inandılar* 92a-14; *Ḳ. T. oġlı* 92b-13; *Ḳ. T. buyurdı* 92b-4; *Ḳ. T. ... ḳırḳ yıl ḫān bolup* 92b-9; *Ḳ. T.-niñ manġa meyli bar* 91a-10; *Ḳ. T.-niñ ḳatıġa kelip* 91a-14; *Ḳ.- T.-niñ ivindin* 91b-8; *Ḳ.T.-niñ iviġa barıp* 92a-7; *Ḳ.T.-niñ ḫān bolġanınıñ zikri* 92b-9; *Ḳ. T.-ni çaḳırıp* 92a-9; *pādişāhlıḳnı Ḳ. T-ġa berdi* 90b-14; *Ḳ. T.-ge aytdı* 91a-19; *Ḳ. T.-ġa aytdı* 92b-1

Ḳozı Yavı (Ḫān) özel ad(Dip Bakuy Han'ın oğlu): *Ḳ. Y.. atlı* 84b-4, 84b-6; Ḳ. Y. Ḫ. *Oġuz Ḫānnıñ beşlençi oġlı turur* 85a-4; *Ḳ. Y. Ḫ. birlen* 84b-15, 85a-5; *Oġuz Ḫāndın tā Ḳ Y. Ḫ.-ġaça* 84b-12;

köç I aile, eş, kadın (*Açk*'a bk.): *k.-iniñ yerine* 94a-11; *k.-ini sivmey turur* 71a-13; *k.-in alıp barıp irdi* 73b-5; *siziñ k.-üñiz birlen* 93a-11; *Ḫānnıñ k.-leriniñ* 86b-3; *barça k.-lerin ve kilinlerin* 71b-12; *k.-lerin alıp barmaḳ* 73b-4; *k.-lerini ... alıp keldi* 89b-13

köç II göç < MK *köç* < **kōç*: *k. birlen* 65b-7; *k. uzap* 101b-18

Türk Dilleri Kütüphanesi

köç- göçmek < MK köç- < **kōç-* = VB 199 *kōç- ~ köweç- : ivi k.-e turur* 101b-18; *biri k.-er* 75a-2; *k.-üp keldiler* 74b-10; *k.-üp kitdi* 94a-12; *k.-üp kitdi* 94b-1; *Oġuz ili k.-üp* 96b-17; *andın k.-üp* 96b-7, 100a-3; *köp il k.-üp* 97b-10; *yüz yıl olturup k.-üp* 97b-12; *k.-üp ḳaçtı* 100a-7;

Köçken kuş adı: *ḳuşı K.* 82b-17

Köçmes ve Ḳonmas yer adı, öte Dünya, ölümden sonra gidildiğine inanılan yer: *K. yurtıġa kitdi* 68a-4

köçür- göçtürmek, göçmesini sağlamak < MK *köç-ür-*: *k.-üp yiberdi* 90a-4; *ottuz ivli sārbānnı k.-üp* 104b-10

kök gök; mavi < **kōk* TDBUÜ 184: *k. asmāndın* 99b-3; *bir k. atlı* 104a-4; *Barçınnıng k. Kāşāne dir* 106a-4

Kökem Baḳuy özel ad (Arslan'ın oğlu; CT'de Togan'ın okuyuşuyla *Kökem Yavkuy* OD, s. 75, 76, 87, not- 939): *uluġınıng atı K.B* 97a-13; *K. B. ... Ḳaraşıtnı çapıp* 97b-3; *K.B. ...vefāt tapdı* 97b-5; *K. B. ölgendin song* 97b-7; *K. B. birlen* 98a-11; *K. B.-nı pādişāh ḳıldılar* 97a-13; *K.B.-nı ... alıp* 97a-19; *aḳası K.B.-ġa* 97b-2

kök(ü)s göğüs < ET (Uyg.) *köküz*: başıġa ve k.-ige 93b-9; *k.-indin üç dıraḫt kökerip* 95b-9

köker- yeşermek < MK *kök+er-*: *üç dıraḫt k.-ip* 95b-10; *k.-gen yıġaçlarnıng* 65a-7

Kök (Ḫān) özel ad (Oğuz Han'ın oğlu): *K. ve Taġ* 78a-4; *... atı K. Ḫ.* 80a-11; *K. Ḫ.-nıng uluġ oġlınıng atı* 80b-3; *K. Ḫ.-nıng uluġ oġlı* 81b-7; *oġlı K. Ḫ.-nı* 69b-13

Kök Kāşāne < Tü. *kök* ve Far. کاشانه mükemmel, çok güzel ev, Barçın'ın kabri (*Açk*'a bk.): *Barçınnıng K. dir* 106a-4

Kökli özel ad (Oğuz Han'ın torunu): *K.* 80b-11; *K. ili* 96b-1

Kök Tonlı özel ad: *K.T. tigen irdi* 100a-6; *K.T. kiyinindin* 100a-7; *K.T. ... bilmey turur irdiler* 100a-9

köl göl < ET *köl* < AT **kōl*: *k.-ning suyındın* 87a-8, → *Isıġ Köl*

Köl İrki (Ḫān) özel ad (Duylı Kayı'nın küçük kardeşi): *seni K. İ. Ḫ. tigeli* 87a-9; *K. İ. ... işitkendin song* 87b-1; *K. İ. .Ḫ. yükünüp* 87b-3; *K. İ. aytdı* 87b-4; *K. İ. hem atang turur ve hem aḳang* 87b-11; *Ḳorḳut K. İ. birlen* 87b-17; *K. İ. ḳabul ḳılıp* 88a-3; *K. İ. ... ḳarşı barıp* 88a-5; *K. İ. ant içip* 88a-8; *K. İ. ... tapşurup* 88a-12; *K. İ. Ḫ. ... ve Tuman* 88b-2; *K. İ. Ḫ. başını ḳuyı salıp* 88b-12; *K. İ. ... ilge kişi yiberip* 88b-16; *K. İ. ayaḳ üstinde turup* 89a-2; *K. İ. Ḫ. ... aytdı* 89a-8; *K. İ.-ning bir ḳızı* 87b-16; *K. İ.-ning üstige* 88a-4; *K. İ.-ning*

Türk Dilleri Kütüphanesi

ḳızındın 88a-14; *İ.-ni ḫān ḳıldılar* 87a-12; *K. İ.-ni kördi* 88a-11; *K. İ.-ge ʿārīyet tapşurup irdiler* 87a-16; *K. İ.-ge ... ayturdı* 87a-17; *K. İ.-ge bakıp aytdı* 88b-9;

kölük yük hayvanı < ET (Uyg.) *kölük*: *k. azlıḳ ḳıldı* 73a-4

köm- gömmek < ET (Uyg.) *köm-*: *torpaḳḳa k.-üp* 77b-16

köŋ(ü)l gönül < ET *köŋül*: *tınç k. birlen* 89a-15; *ikkinçi k.-ümdin* 86b-18; *olarnıŋ k.-i* 95a-3; *bir müsülmān kişiniŋ k.-ini* 66a-8; *k.-ini berip* 102b-1; *bed-baḫtnıŋ k.-ige* 77a-17; *k.-ine ve tiline* 71a-6; *k.-ine kelmes irdi* 72a-12; *ḫānnıŋ k.-ine* 91a-2; *k.-line bu maʿḳūl boldı kim* 91a-10; *Ḳozı Tegin k.-indin ... tidi* 91a-17; *k.-imiz ... aşnı tiley turur* 90b-6; *k.-iŋiz açılġay* 91a-1; *k.-iŋizni ..bik tutuŋ* 82a-2; *k.-leri ḫoş bola turur* 66a-10; *k.-lerige maʿḳūl bolġay* 66b-10

Köne özel ad (Oğuz Han'ın torunu): *K.* 80b-11

köp çok < ET (Uyg.) *köp*: *k. imgekler* 65b-1, 87b-12; *k. yıllar* 65b-9, 68a-12, 69b-11, 69b-14, 69b-16, 69b-7, 71b-11, 76b-11, 78a-11, 86a-17, 90b-4, 92b-8, 95b-9, 96b-3, 96b-7, 97b-11, 97b-2, 98b-2, 103a-6, 104a-13, 105b-15; *Oġuz-nāme k. turur* 65b-12; *k. çapduḳ* 66a-1; *k. irdi* 72b-11, 79b-14, 84a-12, 85b-16, 86a-11, 102a-12; *k. turur* 66a-9; *k. naṣīḥatlar* 67a-15, 78b-4, 89b-9; *k. naṣīḥat* 67b-8; *k. resmlerni* 69a-16; *k. siver irdi* 71b-10; *k. sive turur tidi* 72a-1; *k. oġlanları bar irdi* 72a-11; *şehrleri ve kindleri k.* 72b-17; *k. çerik birlen* 73a-2, 103a-5; *k. ḫalḳ* 73a-18, 73b-17, 96a-16, 97b-10, 103b-5, 105a-6; *k. tüşüp irdi* 75a-16; *k. kişiler* 75b-11; *Māverāü'n-nehrde k. turur* 76a-13; *işim k.* 78a-2; *k. irmiş* 78a-3; *k. avnı ... keltürdiler* 78a-7; *k. avnı keltürdiler* 78a-8; *k. itler* 78a-8; *k. türli* 78b-7; *k. biligli* 79a-10; *k. yurtlarnı* 79a-15; *k. künler* 79a-17; *k. yurtlar* 79b-5; *k. enʿāmlar* 80a-2, 84a-20; *şāyed k. aytsaḳ* 84b-17; *k. uruġdın* 85a-19; *k. māl* 85b-12, 103a-3, 103a-9; *k. duʿālar* 87a-6; *k. olturdı* 88b-13; *k. yıġladı* 90a-1; *k. yıllardın soŋ* 92b-15; *keyik k. irmiş* 93a-15; *k. çaptı* 94b-1; *k. naṣiḥatlar* 94b-13; *k. kiçik irdi* 97a-14; *k. yalbarıp* 99b-7; *uşol k. fırṣatlar* 99b-9; *k. kiç ḳaldıŋ* 99b-14; *k. rüşvetler* 102a-14; *k. mālġa* 102a-18; *k. māllı* 103a-16; *k. tiveni* 104b-14; *k. arḳa* 105a-8; *k. aç* 105a-12; *k. yıllarġaça* 105b-9; *k.-niŋ ḳaysı birine* 66b-8; *k.-din köp* 65a-13; *ilniŋ k.-i* 72a-10; *Türkmenniŋ k.-i* 85b-15; *köp bol-* "çoğalmak": *k. b.-ur* 75b-10, 76a-14; *k. b.-dı* 67b-11, 70a-1, 70b-1, 87a-9; *k. b.-sa* 68b-16, 85a-13, 98b-15; *k. b.-up*

Türk Dilleri Kütüphanesi

irdi 69a-5

köprek daha çok < *köp+rek*: *İştekniŋ k.-i* 74b-5; *k.-i ... yurtıġa bardılar* 74b-7; *k.-i köçüp kitdi* 94b-1; *ammā k.-i Eymür* 96a-17;

kör- görmek < ET *kör-*: *tüş k.-er kim* 95b-9; *yördi ve k.-di* 69a-11; *k.-düm ki ... ḳırġavulnı aldı* 76a-8; *k.-di kim* 71b-2, 102a-1; *Köl İrkini k.-di* 88a-11; *közin açıp k.-di* 97a-9; *münāsib k.-dük* 80a-9; *anlarnı k.-diler* 86a-5; *k.-diler kim hānım yüzin yırtıp* 91b-15; *izni k.-diler* 92a-6; *... k.-diler han ölüp turur* 93b-2; *atasın k.-eyin tip* 91a-13; *izini k.-üŋ tidi* 92a-5; *münāsib k.-seŋ* 87b-9; *k.-üp sivünüp* 69b-12; *sen k.-üp kelip sen* 95a-6; *İt Beçene k.-üp* 99a-17; *k.-geli yaḫşı yurtda* 91a-8; *k.-geli yaḫşı ḳızı bar irmiş* 103a-3; *anası k.-gen tüşini* 70a-15; *işitken ve k.-gen* 70b-16; *Oġuz Ḫānnı k.-gen* 84a-15; *k.-gen ve işitken* 88b-4; *bu k.-gen tüşüŋni* 95b-11; *k.-en bar mu* 99b-1, 99b-10, 99b-12, 99b-15, 99b-3, 99b-5, 99b-8; *k.-gen zamān* 99b-4; *k.-genin ve işitkenin* 92a-10; *k.-genge köz ... bolġay* 83b-12; *k.-gendin soŋ* 65b-1; *andın k.-genler* 73a-5; *k.-düm irse* 91b-17; *k.-di irse ... ivi köçe turur* 101b-17; *k.-e bilmeslikindin ... yaman boldılar* 93a-2; *yetişe k.-sünler tip* 93a-20; *ala k.-sün tip* 97b-3; *k.-mekke yaḫşı ḳızı ...* 94b-13

körk güzellik < ET (Uyg.) *körk*: *k.-i ay kündin artuḳ* 70a-10

körkli güzel < körk+*li* < ET (Uyg.) *körklüg*: *bisyār k.* 87b-17; *k. ḳızı* 91a-9, → *Künin Körkli*

körset- göstermek: *neçük yasarın k.-di* 68b-4; *bular k.-ip irdi* 78b-7

körünüş huzura kabul (TMEN IV, nr. 1723): *k.-de olturġanda* 77a-2; *k.-de olturġan ḫalḳ* 77a-13

köşe < Far. کوشه *kūşe* köşe: *k.-ge çarlap* 71b-5

köter- kaldırmak, yükseltmek <= ET *kötür-* OTWF 718: *pādişāh k.-di* 84b-5; *ḫān k.-diler* 84a-9, 84a-14, 90a-15, 94b-2, 97a-4; *pādişāh k.-diler* 84b-7, 85a-14, 86a-10, 90a-18, 94b-11; *hüner k.-diler* 99b-11; *Türkmen atın k.-ip* 65b-12; *pādişāh k.-ip* 85a-19, 98a-11; *töre k.-ip* 85b-6; *başın k.-ip* 88b-13; *ḫān k.-ip* 89a-2; *at k.-gen* 91a-8; *pādişāh k.-ürler irdi* 85a-14, 85a-15, 85a-17; *ikki kişini k.-megeyler* 83b-14; *k.-mey turur irdiler* 77b-8;

Köykenek Doğan cinsinden bir av kuşu (*Açḳ*'a bk.): *ḳuşı K.* 82b-10

köz göz < ET *köz*: *körgenge k. ... bolġay* 83b-12; *yüzin ve k.-in silep* 91a-15; *k.-in açıp* 97a-9; *k.-leri uluġ* 86a-2; *k.-lerin kūr ḳılıp* 93b-18

Közeki → *Altun Közeki Sundun Bay*

Türk Dilleri Kütüphanesi

közli gözlü < *köz+li* < ET (Uyg.) közlüg (BT VII, VIII, XIII, Tot.): *altun k.* 100b-5

Ḳucıḳ özel ad (Kutlı Timür'ün oğlu): *Şiran ve Ḳ.* Kon. 1246

ḳuçaḳla- kucaklamak < MK *ḳuçaḳla-* < AT **ḳūç-ak+la-*: *Suvarnı ḳ.-p* 93b-14

ḳudıḳ kuyu < ET (Uyg.) *ḳuduġ*: *Döger tigen ḳ.-da* 103a-5

Ḳuġadlı özel ad (Kımaç'ın karısı): *Ḳ. irdi* 106a-12

ḳul kul, köle < ET *ḳul*: *bir ivli ḳ.* 103a-10; *ol ḳ.-nıñ* 103a-11; *bergen ḳ.-nıñ* 103a-14; *bir ḳ.-ı* 102a-12; *nökeri ve ḳ.-ları* 102a-12; *barça ḳ.-lardın* 102a-12, → *Ḳara Ḳul*

ḳulaç kulaç < ET (Uyg.) *ḳulaç*: *ḳırḳ ḳ.* 79b-18, L 21a-3; *yüz ḳ. arġamçi* 105b-8

ḳulaḳ kulak < ET (Uyg.) *ḳulġaḳ* ~ (Orhon) *ḳulḳaḳ*: *eşitkenge ḳ. bolġay* 83b-12; *Suvarnıñ ḳ.-ına* 93a-4; *ḳ.-ıñgızını ḳoyı salıñ* 82a-3

Ḳul Ḥācı özel ad (Berdi'nin oğlu): *biriniñ atı Ḳ. Ḥ.* 100b-13; *Ḳ. Ḥ. oġlı* 100b-14

Ḳullar özel ad (Ersarı Bay'ın oğullarına verilen ad): *Ḳ. tidiler* 103b-17; *Ḳ. dirler* 104a-1, → *Çaġatay Ḳullar*

Ḳulmı özel ad (Berdi'nin oğlu): *biriniñ atı Ḳ.* 100b-13; *Ḳ.-nıñ oġlanları* 100b-14

Ḳul Sarı özel ad (Salurlardan Ötken'in oğlu): *anıñ oġlı Ḳ. S.* 84b-9

Ḳultaḳ Ḳaraca Mirgen özel ad: Ḳ. Ḳ. M. tigenni 103a-9

Ḳum Karakum, yer adı < ET (Uyg.) *ḳum*: *Ḳ.-nıñ içi* 94b-6, → *Ḳara Ḳum*

ḳuma kuma < Mo. *ḳuma* (TMEN I, nr. 287): *ḳ.-dın bolġan oġlanlarınıñ* 80b-8, 9; *ḳ.-dın tuġġan nebireleri* 82a-10; *özge ḳ.-lardın bolġan* 79b-14

Ḳumı özel ad (Oğuz Han'ın torunu): *Ḳ.* 80b-12; *Ḳ. atların tutdı* 81b-1

ḳumursḳa karınca < ET (Uyg.) *ḳumursġa*: *ḳ.-dın tā pīlġaça* 65a-4

kūr kör < Far. کور kūr: *közlerin k. ḳılıp* 93b-18

ḳuralṭay meclis < Mo. *ḳuriltay* (TMEN I, nr. 305): *uluġ ḳ.* 79b-10

ḳurç katı, sert < MK *ḳurç* (TMEN III, nr. 1453): *ḳ. pūlādġa* 100b-2

Ḳurçıḳ özel ad (Oğuz Han'ın torunu): *Ḳ.* 80b-13

ḳurtul- kurtulmak < ET (Uyg.) *ḳurtul-*: *ḫātūnı ḳ.-up* 73b-6; *ḳaçıp ḳ.-up* 100a-12; *ḳaçıp ḳ.-ġanları* 72b-15

Ḳusar özel ad (Ögürcık'ın oğlu): *Avsār Ḳ. bir ikiz* 100b-11; *Ḳ. atlı* 101b-4

ḳuş kuş < ET (Uyg.) *ḳuş*: *ḳ.-ı Şunḳar* 82b-7; *ḳ.-ı Üki* 82b-8; *ḳ.-ı Köykenek* 82b-9; *ḳ.-ı Göbek Sarı* 82b-11; *ḳ.-ı Turumtay* 82b-12; *ḳ.-ı Ḳırġu* 82b-14; *ḳ.-ı Ḳızıl Ḳarçıġay*

Türk Dilleri Kütüphanesi

82b-16; *ḳ.-ı Köçken* 82b-17; *ḳ.-ı Cürre Laçin* 83a-1; *ḳ.-ı Sarıca* 83a-2; *ḳ.-ı Bahrī* 83a-3; *ḳ.-ı Su bürküti* 83a-4; *ḳ.-ı Laçin* 83a-6; *ḳ.-ı Ala toġnaḳ* 83a-7; *ḳ.-ı Buġdayıḳ* 83a-8; *ḳ.-ı Humāy* 83a-9; *ḳ.-ı Bürküt* 83a-10; *ḳ.-ı Encarı* 83a-11; *ḳ.-ı Yaġalbay* 83a-13; *ḳ.-ı Tuyġun* 83a-18; *ḳ.-ı Bıḳu* 83a-14; *ḳ.-ı Ḳarçıġay* 83a-15; *ḳ.-ı İtalġu* 83a-17; *ḳ.-ı Cürre Ḳarçıġay* 83b-2; *ḳ.-ları turġan ḳuşlarınıñ atlarını* 82b-5; *tamġaları ve ḳ.-larınıñ ẕikri* 82b-3; *ḳ.-larınıñ atlarını* 82b-6; ... *Ebu'l-ḫān taġınıñ ḳ.-ların* 105a-13; *bizniñ ḳ.-larını* 105b-6

ḳutb-ı şimālī < Ar. قطب شمالى Kuzey Kutbu: *ḳ. ṭarafıġa yiberdi* 68b-13

Ḳ utbe'd-din özel ad, Hindistan'da islamiyetin yayılışına önemli katkıları olan hükümdar, Kutbeddin Aybeg (yönetimi: H. 602-607/ M. 1206-1210): *Ḳ. atlı* 76a-16; *Ḳ. Muḥammed Bahtiyārnı yiberdi* 76b-3

Ḳutlı Timür özel ad (Yomut'un oğlu): *biriniñ atı Ḳ. T.* Kon. 1243; *Ḳ. T.-niñ üç oġlı bar irdi* Kon. 1245

Ḳutlı → *Ak Manġıtlı Ḳutlı Ḳayalı*

ḳutul- kurtulmak: *bir niçesi ḳ.-dılar* 99b-7; *yavdın ḳ.-ġanları* 85b-13; → *ḳurtul-*

ḳuvvet < Ar. قوّت kuvvet, güç: *ḳ.-i yoḳ irdi* 100a-1

ḳuyı kuyu < ET (Uyg.) *ḳuduġ*: *ḳ. ḳazdum* 100b-3

ḳuyı aşağı < ET *ḳudı* >> Özb. *ḳuyi*: *ḳ. salıñ* 82a-3; *ḳ. salıp* 88b-12

ḳuyıġı aşağıki, aşağıdaki < *ḳud-ı+ḳı*, Ugur-Brāhmī *kuḍıkı* (< *ḳud-ı* "aşağı, aşağı doğru" < *ḳud-* "dökmek" OTWF 341): *ḳ. töşekni* 67a-1

ḳuyruġ kuyruk < ET (Uyg.) *ḳudruḳ*: *bir baytalnıñ ḳ.-ına baġlap* 92b-5

ḳuyruḳlı kuyruklu < *ḳuyruḳ+lı* < **ḳudruḳluġ* = Tuv. *kuduruktug*: *ḳ. uçasın* 81a-8

küç güç < ET *küç* < AT **küç*: *k.-üm tartdum* 100a-17

küçli güçlü < *küç+li* < ET *küçlüg*: *ʿIraḳnıñ k. ḫalḳı* 99b-16

kül- gülmek < ET (Uyg.), MK *kül-*: *dostlarnıñ k.-genin* 69b-12

küldür- güldürmek < MK *kül-tür-*: *dostlarını k.-üp* 92b-11

kümiş gümüş: *k.. taḳuḳnı* L 21a-5; → *kümüş*

kümüş gümüş < ET *kümüş*: *k. taḳuḳ berkitken* L 21a-3

Kün (Ḫān) özel ad (Oğuz Han'ın oğlu): *K. ve Ay* 78a-1; *K. Ḫ ... oltursun* 78b-19; *K. Ḫ. ... vezīr ḳılıp* 79a-11; *K. Ḫ. aytdı* 79b-2; *K. Ḫ ... uluġ ḳuralṭay ḳıldı* 79b-9; K. Ḫ. ... ʿ*amel ḳılıp* 80a-2; ... *atı K. Ḫ.* 80a-10; *K. Ḫ. olturdı* 81a-6; *K. Ḫ. ... olturtdı* 82a-6;

Türk Dilleri Kütüphanesi

K. Ḫ. başlıḳ 83b-18; *K. Ḫ. yetmiş yaşar irdi* 84a-5; *K. Ḫ. ölgendin soñg* 84a-8; *K. Ḫ.-nıñg pādişāhlıḳınıñg ẕikri* 79a-6; *K. Ḫ.-nıñg uluġ oġlınıñg atı* 80a-14; *K. Ḫ.-nıñg inileri* 81a-2; *K. Ḫ.-nıñg aldında* 81a-8; *K. Ḫ.-nıñg uluġ oġlı* 81a-12; *K. Ḫ.-nıñg ḫazīnesinde* 84a-4; *K. Ḫ.-nıñg uluġ oġlı* 84a-7; *K.Ḫ.-nıñg vezīri* 101b-11

kün 1. gün < ET *kün*: *bir k.* 65a-6, 65b-11, 66a-12, 71b-11, 77a-2, 77a-7, 79a-12, 84b-3, 88a-16, 89b-14, 90b-18, 90b-5, 91a-13, 93a-4, 96a-9,. 104a-8, 73b-2; *bu k.* 69a-11, 74b-18, 90b-10; *k. savuḳ irdi* 73b-8; *ol k. ki* ... 86b-16;*bir niçe k.* 87b-14, 90a-10; *ol k. kim* 88b-14; *her bir k.* 91a-1; *tumanlı k.* 87a-2; *bu k.-ġaça* 102b-17; *ol k.-din ta bu vaḳtġaça* 68a-8; *bir niçe k.-din soñg* 75b-3, 76b-15; *bir niçe k.-din soñg* 78a-6, 86b-5, 91a-2, 91a-18, 93a-18; *bu k.-din* ... 78b-14; *bu k.-din soñg* 87a-9 , 91b-3; *toy k.-i* 70b-7; *kelür k.-i* 93b-1; *alġan k.-indin beri* 71a-13; *uruş k.-[lerin]de* 78b-8; *k.-ler yaman savuḳ irdi* 75a-15; *köp k.-ler* 79a-17; *k.-lerde bir k.* 69b-1, 79a-12, 84a-14, 88b-7; **2.** *ay k.-din artuḳ* 70a-10

kün batışı batı: *k. b. ṭarafıġa* 77b-17, 78a-5; *k. b.* 85a-11

kündüz gündüz < ET *küntüz*: *üç kiçe k.* 70a-11; *k. sözleşmes irdi* 71a-12; *ḳırḳ kiçe ve k.* 80a-5; *kiçe k.* 86b-10; *yetti kiçe k.* 88a-1; *k. atamnıñg bolsañg* 91b-19; *k.-ler ḳararım yoḳ* 91b-1

Küneş özel ad (Mustafa Gazi'nin oğlu): *UluġTöpe ve K.* 101a-2

Künin Körkli özel ad (Biyeken Alp'ın karısı): *K. K. irdi* 106a-7; *bir K. K. irdi* 106a-9

künlük yiyecek, azık < ET (Uyg.) *kün+lük*: *k.-imniñg azlıḳındın* 76a-6

kün tuġuşı/tuġışı doğu: *k. t.* 73a-16, 85a-9; *k. t. ṭarafında* 78a-3; *k.t.-ında bir çölde* 77b-15;

Kürdüş yer adı: *K. tigen yerde* 103a-18

Kür Ḫān özel ad (Moğol Han'ın oğlu): *ikkinçi K. Ḫ.* 70a-5; *K. Ḫ.-nıñg ḳızını* 71a-7

Kür Tağ dağ adı (*Açk.*'a bk.): ... *K. T.-ını yaylar irdi* 70a-7

kürüldeş- gürültü yapmak < *kürül+de-ş-* (Kzk. *kürildes-* "karşılıklı gür ses çıkarmak, gürültü yapmak" KTS 148a ile krş.): *k.-ip artımdın yaġı yetdise* 100b-1

Kütler kavim adı: *anġa K. dirler* 103b-9

L

Laçın şahin < ET (Uyg.) *laçın* (*Açk*'a bk.): *ḳuşı L.* 83a-6; *on iv*

Türk Dilleri Kütüphanesi

L. 105a-17; *on uluġ L.* 105b-4; *tört cürre L.* 105b-4; *tört iv L.* 105b-1, → Cürre Laçın

lafẓ-ı Allāh < Ar. لفظ الله Allah'ın sözü: *l. ʿArāb tili turur* 71a-4

laḳab < Ar. لقب lakab, takma ad: *l. ḳoydılar* 69a-9; *l. ḳoyup* 94b-3; *l.-ı Baḫtiyar* 76a-15; *l.-ı İdrīs* 68a-5

laʿl < Ar. لعل kırmızı, kırmızı ve değerli süs taşı: *l. u yāḳut* 78a-16

Lala özel ad (Oğuz Han'ın torunu): *L.* 80b-14; *L. atların tutdı* 81a-15

lāyıḳ < Ar. لايق layık, yakışan, uygun: *l. nemerseler* 79b-15; *himmetiġa l.* 86b-8; *pādişāhlarġa l.* 88a-1; *lāyıḳ ber-*"uygun olanı vermek": *lāyıḳ l. b.-ür* 65a-6; *l. ... b.-di* 78b-9

Layna özel ad: *L. ve Çarşanḳı* 100b-17

Lekmīr şehir adı: ... *atı L. irdi* 76b-5; *L.-niñ ... ṭarafında* 76b-7

Lektūnī şehir adı: *L. atlıḳ* 76b-8; *L. şehrini* 76b-10; *L. birlen* 76b-11; *L. taḫtında* 77b-2

leşker < Far. لشكر asker: *l. ḫalḳı* 75a-16; *l. soñġında* 76a-4; *uluġ l.* 90b-1; *ottuz ḳırḳ miñ l.* 99b-6; *barça l.-iñ ni* 95a-10; *l.-niñ soñġından* 75b-4, 76a-6; *l.-niñ sanın* 75b-2; *Şāh Melikniñ l.-i* 96a-10; *ḫānnıñ l.-i* 76a-2; *l.-iniñ ḳolına* 73a-3; *ḳaçġan l.-iniñ* 73b-3; *l.-ini ḳırdı* 73a-3; .. *Tatar ilinig l.-ini* 75a-8; *l.-ini ḳatl-i ʿāmm ḳ.-dı* 75b-12; *Avşarnıñ l.-in* 88a-6; *Oġuz iliniñ l.-in* 97b-4; *leşker tart-*"ordu kurmak, asker saflarını oluşturmak": *l. t.-ıp* 89b-10, 90b-5

Leymek Matuşaleh'in oğlu: *Matuşaleḫniñ oġlı L.* 68a-11

lūġat < Ar. لغت sözlük: *ʿArabī l.-larnı ḳoşup tururlar* 66b-1

M

maʿāş < Ar. معاش geçinecek şey; yaşayış: *maʿāş ḳıl-*: "geçinmek" *yaḫşı m. ḳ.-ıp* 87a-13, 90a-15

Macar Macarlar: *M. ve Başḳırd* 73b-17

Maçīn → *Çīn Maçīn*

māder-zād < Far. مادرزاد anadan doğma: *m. velī yaratıp irdi* 71a-5

maġrūr < Ar. مغرور mağrur, gururlu: *m. bolup* 95a-4

Maḥmūd → *Sulṭān Maḥmūd Ġaznevī*

maḫta- övmek < Mo. *maġta-*: *m.-p aytġan* 99a-15

maḫz < Ar. محض su katılmamış halis: *m. ġalaṭ turur* 98b-11

maḳām < Ar. مقام makam, yer durak: *her m.-ġa* 93a-1

maʿḳūl < Ar. معقول akla uygun, akıllıca: *m. boldı kim* 91a-10; *m. bolġay* 66b-10

māl < Ar. مال mal, varlık, servet: *azuḳ ve m.* 76a-11; *köp m.* 85b-

Türk Dilleri Kütüphanesi

12, 103a-4, 103a-10; *m. ... az irdi* 104b-3; *köp m.-ġa* 102a-18; *başımdın yā m.-ımdın* 102a-13; *ḫalḳnıñ başı ve m.-ı* 70b-10; *m.-ınıñ barçasını* 93b-3; *Ḫᵛācesiniñ m.-ından* 102b-2; *m.-ıñız (...) da kiter* 79b-2; *filān m.-ıñızge* 93a-8; *m.-larınıñ barçasını* 103a-14; *ḫānnıñ m.-ların* 93b-17; *m.-ların baḳdı* 103b-2; *ala turġan m.-larını* 104b-14; *ölük m.-lar* 79b-6; *tirik m.-lar* 79b-6; *ölük m.-larnıñ* 79b-11; *tirik m.-larnıñ* 79b-11; *alġan m.-larnı* 102a-16; *ḳoyġan m.-larġa* 102b-2; *m. berip* 101a-6

mālı mallı, malı olan < Ar. مال *māl*ve Tü. *+lı*: *köp m.* 103a-16

mālsızlıḳ malsızlık, malı olmama << Ar. مال *māl* ve Tü. *+sızlıḳ*: *m.-ın unutdı* 86b-12

maʿlūm < Ar. معلوم bilinen, malum: *m. irmes* 68a-10, 68a-13, 80b-10, 101b-5; *barçaġa m. turur* 72a-14, 104b-11; *maʿlūm ḳıl-* "açıklamak, bildirmek": *m. ḳ.-dılar* 96b-14; *m. ḳıldılar irse* 73b-9; *m. ḳ.-maḳ üçün* 66b-3

Mama (Bike) özel ad (Arsarı Bay'ın kızı): *M. atlı* 103a-3; *M.B. ḳarı bolġandın soñ* 103a-13; *M.B.-ni alıp* 103a-6; *M.B.-ge köp māl berip* 103a-9; *M.B.-din hīç oġlan bolmadı* 103a-7

Mamış Big özel ad (Alpamış, Alp Mamış: DKK, s. CDLV): *M.B.-niñ heleyi* 106a-2

maʿnā < Ar. معنى anlam, mana: *m.-sı bu turur* 66a-7; *Şeyḫniñ m.-sı* 67b-3; *Anuşnıñ m.-sı* 67b-7; *Baḳuynıñ m.-sı* 69b-10; *Dipniñ m.-sı* 69b-10; *m.-sı barçaġa maʿlūm turur* 72a-14; *m.-sı bu kim* 77b-9; *m.-sı ... ḫān bolup turur* 77b-10; *...m.-sınıñ ẕikri* 82a-1; *omaḳnıñ m.-sı* 82a-17; *... atlarınıñ m.-sı* 82b-2; *... tigenleriniñ m.-sı* 82b-2; *Ḳayınıñ m.-sı* 82b-6; *Bayatnıñ m.-sı* 82b-8; *Alḳa İvliniñ m.-sı* 82b-9; *Ḳara İvliniñ m.-sı* 82b-10; *Yazırnıñ m.-sı* 82b-12; *Yasırnıñ m.-sı* 82b-13; *Dodurġanıñ m.-sı* 82b-14; *Döğerniñ m.-sı* 82b-16; *Avşarnıñ m.-sı* 82b-17; *Ḳızıḳnıñ m.-sı* 83a-2; *Bigdiliniñ m.-sı* 83a-3; *Ḳarḳınnıñ m.-sı* 83a-4; *Bayındırnıñ m.-sı* 83a-5; *Beçeneniñ m.-sı* 83a-6; *Çavuldurnıñ m.-sı* 83a-7; *Çepniniñ m.-sı* 83a-8; *Salurnıñ m.-sı* 83a-9; *Eymürniñ m.-sı* 83a-10; *Ala Yuntlınıñ m.-sı* 83a-12; *Üregirniñ m.-sı* 83a-13; *İgdirniñ m.-sı* 83a-15; *Bügdüzniñ m.-sı* 83a-16; *Avanıñ m.-sı* 83a-17; *Ḳınıḳnıñ m.-sı* 83b-1; *anıñ m.-sı* 86a-6; *Tegin m.-sı* 90b-13; *Çaġatay dimekniñ m.-sı* 104a-2; *Saḳarınıñ m.-sı* 105b-12; *yapışġur m.-sına turur* 72a-15; *atlarınıñ m.-larını* 82b-5; *m.-sıge*

Türk Dilleri Kütüphanesi

yetişip 102b-13

maŋga bana < ET *maŋga* ~ (Orhon): *m. keliŋg* 72a-9

manġa bana: *baŋga*: *m. ... alıp berdi* 71b-5; *m. meyli bar* 91a-10; *m. mihrbānlıḳ ḳıla turġan* 91a-17; *m. ḥarām turur* 93b-12, → *maŋga*

Manġıt Yeni Ürgenç'in kuzey-batısında, Taşavuz'dan 30 km. uzaklıkta şehir ve kale (Material, s. 561) *M. yurtı* 74b-15; *M. yurtında* 74b-17; *M.-ġa tüşdi* 74b-14

Manġıtlı → *Ak Manġıtlı Ḳutlı Ḳayalı*

Maŋgḳışlaḳ Hazar Denizi'nin kuzey-doğusunda bir yer adı: *M. ve Ebu'l-ḫān* 65b-4; *M. kitdiler* 96a-16; *M. keldiler* 96b-15; *M. ve Ebu'l-ḫānda* 98a-12; *M. barıp* 100a-9; *Ebu'l-ḫān ve M.* 102a-8; *M.-da ... öltürüp ḳaçıp* 101b-12

maʿrek: *m. içige keltürüp* 70b-7, → *maʿreke*

maʿreke < Ar. معركه savaş meydanı: *m.-de ötken yaḫşıları* 82a-4; *bir kün m.-de* 93a-4

maṣlaḥat < Ar. مصلحت iş, husus; dirlik, düzen: *m. ol turur kim* 95a-7; *anıŋg m.-ı birlen* 87b-2

Matuşaleḫ özel ad (İdris'in oğlu): *oġlı M.* 68a-9; *M.-niŋg oġlı* 68a-11

Māverāü'n-nehir Orta Asya'da Ceyhun nehrinin kuzeyinde bulunan ülkeye Araplar tarafından verilen coğrafî ad: *M.-niŋg pādişāhları* 85b-2; *M.-ġa ḳaçıp* 85b-13; *M.-ġa tüşken* 86a-1; *M.-ge kele başladı* 86a-4; *M.-de köp turur* 76a-13; *M.-de ... olturġanları* 98a-15

Māzenderān Hazar denizinin güneyinde bir eyalet: *...M. kitdi* 74a-9; *M. ve Āẕerbaycan* 74a-11; *M. bāzārgānlarına* 85b-1

Māżī → *Sencer Māżī, Sulṭān Sencer Māżī*

Mekke Mekke, Mekke şehri: *M.-ge barıp* 99a-12

Mekke-i Muʿaẓẓama Mekke: *M. birlen* 67a-6

Melik → *Şāh Melik*

memleket < Ar. مملكت ülke, memleket: *Ḫʷārezm m.-ini* 90b-4; *Ḫʷārezm m.-inde* 65b-3; *Ḫʷārezm m.-inde* 106a-13

men ben < ET (Orhon, Tunyukuk) *ben*: *m. bilgenni* 67a-3; *m. müsülmān anlar kāfir* 71b-6; *m. şol yolda bolayın* 71b-8; *m. bilmey men* 71b-15; *m. ölgendin soŋg* 78b-19; *m. anı ḳılayın* 79b-4; *m. andın ḳorḳa turur men* 79b-8; *m. işni ḳıla turur irdim* 87b-6; *m. ḳayta turur men* 88a-10; *m. ... aytur tip* 88b-13; *m. bu taḫtda olturup* 89a-3; *m. niçük ... yörigen bolsam* 89a-4; *m. sanġa ʿāşıḳ men* 91a-19; *m. turur men* 91b-18; *m. ḳıçḳıra berdim* 92a-1; *m. ... ayta bilmedim* 92a-11; *m. alıp berip irdim* 92a-12; *bir*

Türk Dilleri Kütüphanesi

çetinde m. olturup 94b-10; *m. ilgeri barıp* 95a-7; *m. ilgeri keldim* 95a-9; *m. anlarnı sözge yupatıp* 95a-11; *m. ḳaça bilmey men* 97b-3; *m. anı ... sançtım* 104a-10

mendin benden < *men+din*: *m. ḳalmasun* 75b-1; *m. bu sözni işitkendin soŋ* 92a-2; *m. burun* 92a-13; *m. rāzı bolsun* 95a-3

meni beni: *m. öltürgeli kele turur* 72a-8; *m. tigen* 72a-9; *m. tip* 83b-10; *m. atasıġa ... alıp bere turur* 91a-11; *m. ... alıp berdiŋ* 91b-2; *m. iḫtiyārımġa ḳoymadıŋ* 92b-2; *m. ala körsün tip* 97b-3; *m. ötkeriŋizler tip* 104a-5;

meniŋ benim < *men+iŋ*: *m. aydġanım* 65a-10; *m. tārīḫni yaḫşı bilürümni* 65b-10; *m. bu söz aytḳanımġa* 66a-10; *m. ornumġa olturup* 67a-14; *m. atım* 70b-9; *m. vilāyetlerim* 77a-6; *m. birlen* 91a-11; *m. teg* 91a-12; *m. ḥālimdin* 91a-19; *m. ḥālimġa* 91b-1; *m. anam turur sen* 91b-3; *m. kiyinimdin* 95a-11, 96a-1; *m. birlen uruştı* 104a-10

meniŋ(k)i benimki < *meniŋ+ki*: *m. bolġay sen* 91b-19

meŋzeş benzer (*Açk*'a bk.): *m.-i ve teŋdeşi* L 2b-3

menzil < Ar. منزل menzil, konak yeri: *ol m.-ge kitdi* 67b-7; *bu m.-de turup* 67b-6

Meran Kāhin özel ad: *M. K. dirler irdi* 95b-1

Merdān özel ad: *M. tigenni* 76b-16; *M. yıldam ... irdi* 77a-1; *M.-nı öltürüp* 77b-1

merdānelıḳ yiğitlik, erkeklik << Far. مردانه *merdāne* ve Tü. +*lıḳ*: *körsetip irdi m.* 78b-7

mertebe < Ar. مرتبه derece: *m.-si bülend* 83a-17

Merv Merv, Karakum çölünün güney sınırında, Murgab nehrinin yakınında bir şehir: *...M.-niŋ arasındaḳı* 94b-6; *M.-din Ebu'l-ḫānġaça olturdılar* 97b-13

Merv-i Şāh-ı Cān Merv şehrinin Arap coğrafyacıları tarafından verilen diğer adı: *M. şehrini* 97b-16

mes'ele < Ar. مسأله mesele, problem: *ʿArabī m.-lerni* 102b-14; *ol kitābnıŋ m.-leriġa* 103a-1

mes'ele-i dīnī < Ar. مسأه دينى din meseleleri: *barça m.-ni* 102b-16

mesned < Ar. مسند dayanılan şey; rütbe, derece: *şeyḫlıḳ m.-inde olturġan* 102b-10

meşġūl < Ar. مشغول bir işle uğraşan, devamlı olarak bir işi yapan: *m. bolduḳ* 65b-3; *m. bolġay sen* 89a-14; *m. bolup* 86b-11

meşhūr < Ar. مشهور meşhur, ünlü: *m. turur* 67a-13; *ḫalḳġa m. turur* 106a-4; *m. bolsa* 99a-2, → *ġayr-ı meşhūr*

meyl < Ar. ميل meyil, eğilim: *manġa m.-i bar* 91a-10

Türk Dilleri Kütüphanesi

meze < Far. مزه tat, lezzet: *bisyār ḫoş m.* 69b-4

Mışır Mısır: *Şām ve M.* 75b-15; *Şam ve M.-ġaça* 77b-13; *M.-ġaça alġan* 78a-13

Mihlā'īl özel ad (Kınan'ın oğlu): M. zamānında 67b-11; *M. Bābil iḳlīmiġa barıp* 67b-12; *M.* 68a-1; *M.-niŋ emri* 67b-16; *oġlı M.-ni* 67b-10

mihrbānlıḳ güleryüzlülük, sevgi, dostluk < Far. مهربان *mihrbān* ve Tü. *+lıḳ*: *m. ḳıla turġan* 91a-17

Miŋ özel ad (Yafes'in oğlu): *M.* 69a-6

miŋ bin < ET (Orhon) *biŋ* ~ *bıŋ*: *yüz m.* 65a-8; *m. takı elig birde* 65b-2; *yigirmi m.* 66a-4, 96a-10; *niçe m. kişiler* 66a-10; *m. yıl* 67a-8; *tört m. yılġaça* 74a-5; *seksen m. kişi* 74a-16; *ottuz m. kişi* 74b-12; *m. takı ḳırḳda* 74b-16; *on m. ivlik* 74b-17; *ottuz m. piyāde* 76b-14; *on m. atlıḳ* 76b-14; *on m. kişi* 76b-10; *m. teŋemni* 77a-8; *yüz m. teŋe* 77a-17; *toḳḳuz m. ḳoy* 78b-2, 80a-3; *tört m. yıl* 84b-17, 85a-13; *tört m. yılda* 85a-7, 98b-16;*beş m. yıl* 85a-4, 85a-13, 98b-12; *tört m. yılda* 85a-7, 98b-16; *tört m.* (...) *yıl* 85a-13; *üç t. top* 85a-20; *tört m. ḳoy* 86b-8; *tört m. ḳoy* 86b-9;*tört m. tört yüz yıl* 98b-14, 99a-5; *her m. yılda* 99a-6; *on altı m. kişi* 96a-6; *sekkiz m.* 96a-7, 96a-8; *on m. ivli* 96b-6; *tört m.* 98b-14; *t. miŋ yılda* 98b-16; *tört m. yıl ilgerü* 99a-11; *ottuz ḳırḳ m.* 99b-6; *m. ivlik* 100a-1; *ikki m.* 105b-3; *m. takı yetmiş birde* 106a-12; *m.-de yetmiş birde turur* 66b-11, 74b-18

min- binmek < MK *mün-* < ET *bin-*: *kimege m.-di* 68b-6; *bozarıp tivege m.-ip* 101a-10; *üstümge m.-ip oynadı* 101a-12;

mindin benden < *min+din*: *m. soŋ* 67a-14

miniŋ benim < *min+din*: *m. taḫtımda* 78b-19; *m. babam* 87b-16; *m. devletim* 89a-7; *m. birlen* 89b-16; *m. soŋumdın* 95a-10

Miran Kāhin özel ad (krş. CT *Amiran Kahin*: OD, s. 73, Die Gesch., s. 64):: M. K. ... olturdı 95b-4; M. K.-ġa aytdı 95b-11

mirāṣ < Ar. مراث miras: *m. ḳalġan turur* 87a-15

mirgen atıcı, nişancı, yiğit < Mo. *mergen* (TMEN I, nr. 363)): *mirgen ...irdi* 89a-17; *m. ve çeçen* 92b-18; *m. ve böke irdi* 95b-16, → *Karaca Mirgen*

mis < Far. مس bakır: *m.-niŋ kānı* 85a-11

miṣḳāl < Ar. مثقال yirmi dört kıratlık bir ağırlık ölçüsü: *bir m.* 65a-9

miskīn < Ar. مسكين miskin, zavallı: *faḳīr ve m.* 93a-17; *faḳīr m.-ġa* 92b-11; *faḳīri ve m.-i* 103b-12

Moġol (Ḫān) özel ad (Alınca

Türk Dilleri Kütüphanesi

Han'ın oğlu); Moğollar: *birinin̄g atı M.* 70a-2; *Tatar ve M.* 70a-4; *M. ve Tatar* 73a-10; *M. Ḫ ... kitdi* 70a-6; *M. yurtında* 72b-13; *M. ve Tatar ilinin̄g* 75a-7; *M. tili turur* 82a-17; *M. kelip* 94b-1; *M. dirler irdi* 103b-1; *tört M. kelip* 103b-2; *M. Ḫ.-nın̄g tört oġlı bar irdi* 70a-4; *M.-nın̄g resmi* 70b-4; *M.-nın̄g hīç atası* 71a-4; *M.-dın ivini* 74b-9

Moġolcıḳlar özel ad (Ali Çora'nın neslinden gelen bir soy): *M. tigen* 103b-13

Moġolistan Moğolistan: *M.-ġa barıp* 75b-14

mollā < Ar. ملا molla, büyük âlim: *hem m. irdi* 102b-11; *Türkmenin̄g m.-ları* 65b-10

muʿaẓẓam → *Mekke-i Muʿaẓẓama*

Muḥammed (Baḫtiyār) özel ad (Kalaçlardan bir kişi): *atı M.* 76a-15; *M. barıp* 76b-1; *M. B.-nı... yiberdi* 76b-3; *M. B. ... aldı* 76b-4; *M. B. ... barıp* 76b-13, → *Sulṭān Muḥammed Ḫvārezmşāh, Ürgenǰ ʿArab Muḥammed Ḫān*

Muḥiṭ teñgizi Büyük Okyanus: *M. t.-inin̄g yaḳasında* 73a-15

muḥkem < Ar. محكم sağlam: *m. irdiler* 70b-3; *m. yapışdılar irse* 72b-2; *m. ḳalʿalarġa* 75a-9; *m. taġları* 75b-10; *m. timek bolur* 82b-7

munça bu kadar < **bu(n)+ça*: *m. m. bilmesek* 85a-8

munçaḳlıḳ bu kadar, bu kadarlık (Kırg. *munçalık* = *mınçalık*; Özb. *munçalik* ile krş.): *m. eytdük* 77b-6

mundaġ böyle, böylece < ET (Uyg.) *muntaġ* < **bunı teg*: *m. iş* 92a-2; *m. ḫıyānet ḳıldı* 93a-8

mundaḳ böyle, böylece: *m. sözni sözlegenini* 70b-15; *m. tise* 77a-5; *m. aytıp tururlar kim* 82b-6; *m. Ḳayıdın* 85a-14; *m. yetim bolup* 89b-16; *m. sanap tururlar kim* 98b-5; *m. dimişler* 101a-3; *aṣlı m. turur* 101b-12, → *mundaġ*

mundın bundan, buradan < *mu(n)+dın*: *m. soñg* 65a-13; *m. köp yıllar ötti* 65b-9; *m. yaḫşı at bolur mu* 70b-14; *m. köp yıllar ötdi* 71b-11; *m. Iṣfahānġa* 77a-15; *m. ḳıyas ḳılın̄g* 85a-18; *m. yaḫşı* 86b-15; *m. yaḫşıraḳ* 86b-15; *m. bir niçe yıllar ötdi* 89b-14; *m. yaḫşıraḳ* 92a-5

muñga buna < **bu(n)+ḳa*: *m. ḳoydılar kim* 72a-3

munġa buna: *m. ni at ḳoyar siz* 70b-8; *m. ... berdin̄giz* 77a-14; *ḫalḳ m. örgensün* 94b-9, → *muñga*

Muʿīni'l-Murīd Ebu'l-gazi'ye göre Şeyh Şeref Hoca tarafından çevrilmiş bir eser: *M. at ḳoyup* 102b-16

munı bunu: *m. ḫānġa maʿlūm ḳıldılar irse* 73b-9; *m. ni ḳılurun̄gnı* 92b-3; *m. işitip* 95a-1; *m. bendletip* 95a-2; *m.-nı işitip* 97b-3

Türk Dilleri Kütüphanesi

munıñg bunun: *m. sebebi* 71b-13; *m. atası* 73b-9; *m. atı* 86b-14; *m. ... işlerini* 93a-6; *m. ḳatıġa* 104b-1

munlar bunlar: ... *m. turur* 69a-6; *m. hem* 82a-11; *m. şol cemāʿatdın tururlar* 97b-18; *m.-nıñg hīç ḳaysısını* 66b-3; *m.-nıñg içinde* 71b-3; *m.-dın özge* 79b-13

munuñg bunun: *m. ṣevābı* 66a-11; *m. birlen* 93a-2

muraṣṣaʿ < Ar. مرصّع kıymetli taşlarla bezenmiş: *m. ḳıldurdı* 78a-17

Murġab Afganistan'ın kuzey-doğu kesiminde bir ırmak: *M. suyınıñg* 94b-6; *M. ve Tecende* 95a-16; *Ürgenç ve M.* 95a-16

Mur Yavı (Ḫān) özel ad (Kanlı Yavlı'nın büyük oğlu): *uluġınıñg atı M. Y.* 89b-6; *M. Y. birlen* 89b-8; *M. Y. ġālib keldi* 89b-11; *M. Y. alıp keldi* 89b-13; *M. Y. olturup irdi* 89b-14; *M.Y.Ḫ. ... ol-dünyaġa kitdi* 90a-7; *M. Y. oġlı* 90a-8; *M. Y. Ḫ. ḳatıġa keldi* 90a-13; *M. Y. hem anı oġul ḳıldı* 90a-14; *M. Y. ölgendin soñg* 90a-14; *M. Y.-nıñg ḫān bolġanınıñg ẕikri* 89b-5; *M.Y.-nıñg ... oġlı yoḳ irdi* 90a-9; *M. Y.-ġa berdi* 89b-7; *M. Y. Ḫ.-dın ḥāmile bolup* 90a-11

Mūsā özel ad (Özli Timür'ün oğlu): *ʿĪsā ve M.* Kon. 1245

Muṣṭafa Ġāzī özel ad (Kul Hacı oğlu Arsarı Bay'ın oğlu): ... *Zeynal-Ġāzī ve M.Ġ.* 100b-16; *M.Ġ.-nıñg oġlanları* 101a-1

Musul Musul, Kuzey Irak'ta bir şehir: *M. tigen şehrniñg* 68b-7

muvāfıḳ < Ar. موافق uygun, yerinde: *m. irmes* 65b-13; *m. timek bolur* 82b-9

muʿāṣır < Ar. معاصر çağdaş: *Keyumerş birlen m. irdi* 69b-1

müçe organ, üye, uzuv < Mo. *möçi ~ möçe* < **müçi* (EW 346b; Özb., Yeni Uyg. *müçe*; Kırg. *müçö* ile krş.): *her m.-ñgni* 91b-4

müdārā < Far. مدارا yüze gülme, dost görünme: *ni ṭavr-ı m.* 84a-19

mühr < Far. مهر mühür: *m.-lerin basıp* 84a-4; *mühr ḳıl-* "mühürlemek": *m. ḳ.-ıp* 77a-11

mülukū'ṭ-ṭavāyif < Ar. ملوك الطوائف (yaygın şekil: طوائف ملوك) Abbasi imparatorluğunun yıkılmasından sonra İslam aleminde ortaya çıkan devletler: *m. dir* 77b-9

münāsib < Ar. مناسب uygun, yerinde: *m. yer bolsa* 67b-16; *m. kördük* 80a-9; *m. körseñg* 87b-9; *m. ol-turur kim* 89a-13, 91a-4

Mürdeşuy özel ad (Oğuz Han'ın torunu): *M.* 80b-14; *M. atların tutdı* 81b-3

mürüvvet < Ar. مروّت insanlık, yiğitlik, iyilikseverlik: *mürüvvet kıl-* "iyi davranmak": *m. ḳ.-ıp* 84a-18

müsülmān < Ar. مسلمان müslüman: *bir m. kişiniñg* 66a-7; *men m.* 71b-6; *bir m. pādişāh*

Türk Dilleri Kütüphanesi

76b-1; *m. bolġanın eşidse* 70b-3; *m. bolġıl* 70a-12; *m. bolġanını* 70a-16; *m. irdiler* 70a-17; *m. bolġanın eşidse* 70b-4; *m. bolu͡ng tidim* 71b-6; *m. bolsa͡ng irdi* 71b-7; *m. boldı* 71b-10; *m. bolup turur* 71b-16; *m. bol tidi* 71b-17; *m. bolup turur* 72a-1; *m. bolġanlarnı siledi* 72b-8; *m. bolġan illeri* 72b-12; *m. bolġanlarıġa* 75a-5; *m. boldı* 104b-4; *m. ḳıldı* 73a-11; *m.-ġa terbiyetler* 99b-9

müsülmānlıḳ müslümanlık < Ar. مسلمان ve Tü. *+lıḳ*: *m.-ġa da'vet ḳıldı* 72b-8; *m.-ḳa gūşiş ḳıla turġan* 102b-9

müşkil < Ar. مشكل güç, zor: *m. bola turur* 102b-14;

N

nādānlıḳ bilmezlik; kabalık < Far. نادان *nādān* ve Tü. *+lıḳ* : *nādānlıḳ ḳıl-* "cahillik etmek": *n. ḳ.-ıp* 89b-16

nāme < Far. نامه mektup: *n.-de bitiy tururlar* 80b-16; *bir n.-de* 101a-3

nāmūslı namuslu < Ar. ناموس ve Tü. *+lı*: *n. timek bolur* 83a-7

nām-ver → *ḫusrev-i nām-ver*

narı öte, geçe, sonra < *naru* (Uyg. Tot.) < ET (Uyg.) *ınaru* (BT I, II, III vd.): *Ḫıṭaynı͡ng n. yüzinde* 73a-17; *n. ṭarafında* 85b-15

narılıḳ uzaklık < *narı+lıḳ*: *aḳa͡ngnı͡ng berkindin n.-ı* 87b-14

naṣīḥat < Ar. نصيحت öğüt: *köp n.* 67b-8; *bu n.-larını͡ngızını* 89a-7; *köp n.-lar* 67a-16, 78b-4, 89b-9, 94b-13

Nayman Naymanlar, bir Moğol kavmi: *Ḳanḳlı ve N. irdiler* 85b-17

ne ne ET < *ne*: *n. yerdin* 104a-6; *n. ḳılay* 95a-2; *n. ḳılayın* 90a-1

nebīre < Far. نبيره torun *yigirmi tört n.-sini͡ng'* 82b-5; *n.-sindin işitkendin so͡ng* 88b-17; *tuġġan n.-leri* 82a-6; *ḳumadın tuġġan n.-leri* 82a-11; *Oġuz Ḫānnı͡ng n.-leri* 84a-8; *n.-leri͡ning atlarını͡ng ẕikri* 80a-6; *n.-leri͡ning atlarını͡ng* 82b-2; *n.-leri͡ning ḳollarında* 97b-14; *oġlanların ve n.-lerin* 80a-9

neçaḳlıḳ ne kadar: *her n.-nı öltürse͡ngiz* 83b-3

neçük nasıl, ne kadar < ET (Uyg.) *neçük*: *n. yasarın körsetdi* 68b-3; *yaynı n. ḳoysa͡ng* 77b-17; *n. irgenini* 82b-5; *n. at ḳoyulġanını͡ng ẕikri* 84b-11; *n. ki ayttuḳ* 84b-12; *n. mürüvvet ḳılıp* 84a-18; *ḫānġa n. ayturlarını* 93a-3; *n. öltürürü͡ngizni* 93a-13; *n. bolur* 95b-3, 99a-7; *n. kelgenlerini* 96b-16; *n. bolur* 99a-7; *n. yeter* 99a-14

nemekīn < Far. نمكين tuzlu, tadı yerinde: *bu n. resm* 69b-5

nemerse nesne, eşya, şey < *neme erse* < **ne yeme erser*: *her n.*

Türk Dilleri Kütüphanesi

uçrasa 82b-13; *her n. tise* 86a-10; *her n.* 105a-14; *her n.-niŋ taşını* 67a-9; *her n.-niŋ yüzi* 82a-8; *n.-ni berürler irdi* 105b-10; *lāyıḳ n.-ler* 79b-15

neseb < Ar. نسب nesil, soy: *ol pādişāhlarnıŋ n.-lerin* 98a-2

nes(i)l < Ar. نسل nesil, soy: *n. ḳalġanı* 101b-5; *Dudıḳnıŋ n.-i turur* 101b-8, *Ḳabacıḳ n.-i turur* 101b-8; *anıŋ n.-i tururlar* 102a-4; *n.-ini beyān ḳılduḳ* 101b-4; *inilerініŋ n.-in* 101b-6; *anıŋ n.-indin tururlar* 74a-3; *Ḳıpçaḳnıŋ n.-indin turur* 74b-5; *anlarnıŋ n.-indin* 75b-8; *şol kişiniŋ n.-indin* 76a-12; *Bozoḳ n.-indin* 79a-1; *Oġuz Ḫān n.-indin* 80b-15; *Oġuz n.-indin* 83b-13; *Efrāsiyābnıŋ n.-indin* 98a-9; *Ḫızır Çoranıŋ n.-indin* 103b-9; *n.-indin tururlar* 103b-14; *oġlanlarınıŋ n.-lerini* 101b-9; *cemāʿatnıŋ n.-lerindin* 96b-11

neteg nasıl < ET (Uyg.) *neteg* < *ne teg*: *ḫātūnlar n. ḳılurlar* 91a-16

ni ne < ET *ne*: *n. bolġay* 65a-10; *bilmegenimizge ʿilaç n.* 65b-13; *andın n. ḥāṣıl* 66b-7; *n. at ḳoyar siz* 70b-8; *n. ayturın* 71a-3; *n. yolda bolsaŋ* 71b-8; *sebebi n. turur* 71b-13; *n. üçün* 76a-5, 88b-11, 91a-13, 91b-2; *n. yerniŋ* 77a-8; *n. işni oḫşatsaŋız* 79b-4; *n. turur tip sorar* 82a-16; *n. iş* 84a-18; *n. ṭavr-ı müdārā* 84a-19; *n. reviş birlen* 84b-10; *anġa n. berürüŋ ni* 87a-11; *n. işni münāsib körseŋ* 87b-9; *n. yol birlen* 89a-5; *n. yerdin tapılur* 91a-5; *n. ḳılur irdi* 92a-1; *n. yerde* 92a-2, 93b-5; *n. iş turur kim* 92a-10; *n. ḳılurıŋnı* 92b-3; *n. ḳılurın* 95a-9; *ilniŋ n. ḳılġanın* 95a-16; *n. ḥalḳsız* 103b-6; *hem n. çaḳlı aşlıḳ* 105b-2, → *ne*

niçe ne kadar, nasıl < ET (Uyg.) *neçe* < *ne+çe*: *n. miŋ kişiler* 66a-10; *bir n. yıllar* 67a-7, 71b-1; *bir n. aydın soŋ* 68b-6, 90a-12; *bir n. vaḳtdın soŋ* 71a-12; *bir n. zaʿīfeler* 71b-2; *bir n. kün* 73b-2, 87b-14, 90a-10; *bir n. kişi* 75b-2, 75b-4; *bir n. vaḳt* 75b-13; *n. yıllıḳ ġamların* 76a-1; *bir n. yıldın soŋ* 76b-1, 105a-6; *n. yıllardın beri* 76b-7; *bir n. kündin soŋ* 76b-15, 78a-6, 86b-5, 91a-2, 91a-18; 93a-18; *bir n. iller kim* 80b-14; *bir n. at ḳoyġan* 82a-10; *n. yıl* 84b-10, 84b-16, 85a-6; *bir n. az uruġlar* 85a-18, 85a-16; *bir n. yıl* 89b-8; *bir n. yıllar ötti* 89b-14; *bir n. yıllar ötkendin soŋ* 94b-12; *bir n. iller* 96b-1; *bir n. kişiler* 96b-12; *bir n. yıllar* 100a-6; *bir n. yigitler* 104a-9; *bir n.-si* 65b-7, 96b-15, 96b-4, 99b-7; *bir n.-sini* 77b-13

niçük nasıl, ne kadar < ET (Uyg.) *neçük*: *men n. ... yörigen bolsam* 89a-4

nikāh < Ar. نكاح nikah; *nikāh ḳıl-* "nikahlamak": *n. ḳ.-ıp* 103a-6

Türk Dilleri Kütüphanesi

nimerse nesne, şey, eşya (krş. *nemerse*): hīç n. 77a-13; *ol çaḳlı n.* 77a-16; *n. bolur* 87a-2; *n. izledi* 88a-17; *özge n.* 88b-1; *n.-lerini unutturmaġan turur* 99a-7; *bir n.* 102a-1, → *nemerse*

ni'metli bağışlayıcı, lütuf eden < Ar. نعمت *ni'met* Tü. *+li*: *n. timek bolur* 83a-5

niyāz < Far. نیاز yalvarma, yakarma, dua; ihtiyaç: *niyāz ber-* "sunmak": *n. b.-ip* 102b-11

niyyet < Ar. نیّت niyet, meram; *niyyet kıl-* "niyetlenmek": *n. ḳ.-ıp* 86b-18

nīze < Far. نیزه kargı, mızrak: *n.-niñ uçı* 92b-6

Noyan → *Cebe Noyan*

nöker maiyet, kul, köle < OMo. *nöker* (TMEN I, Nr. 388) = Kl.Mo. *nökör* (Lessing 593b): *yaḫşıları n. ... boldılar* 65b-8; *n. ḫalḳınıñ* 73b-5; *köp il ve n.* 73b-17; *n. ve ḫazīneniñ* 74a-14; *bir n.-niñ* 77b-15; *n.-i birlen* 74b-2; *n.-i ve ḳulları* 102a-12; *öz n.-leriñiz birlen* 78a-3; *Bozoḳ oġlanları n.-leri* 80a-1; *Üçoḳ oġlanları n.-leri* L 21a-5; *n.-leri birlen* 83b-5; *olturġan n.-leri* 90b-8; *Sanḳlı Sinniñ n.-leri* 102b-3; *barça n.-leriniñ* 78b-9; *barça n.-lerini* 78b-4; *n.-lerine üleştürdi* 77a-5; *anġa n. boldı* 76b-1; *n. boldılar* 77b-4; *n. bolup* 96b-12;

nökerlik kölelik, kulluk < *nöker+lik*: *n.-ige rāzı bolsunlar* 79a-4

nökerli kullu, köleli < *nöker+li*: *ḳoşlı ve n.* 77a-16

Nuḫ Nuh peygamber: *oġlı N. peyġāmber* 68a-13; *N. peyġamber üç oġlı ve....*68b-5, *N. peyġāmber* 68b-9, 68b-11

Nur Nur Ata, Buhara'nın kuzeydoğusunda bir köy: *N. vilāyetige* 97b-11

O

ocaḳ ocak < ET *oçuḳ* (ED 22b): *o. içinde* 102a-2

oġıl oğul, evlat (krş, *oġul*): *oġıl oḳun-* "evlat edinmek": *o. o.-dı* 73b-10

oġlaḳ oğlak < ET (Uyg.) *oġlaḳ*: *bir o.* 102b-2

oġlaḳlı oğlaklı < *oġlaḳ+lı* < *oġul+aḳ*: *altı o. eçki* 105b-8

oġlan oğlan, oğul, çocuk < ET *oġul+an* "çocuklar, oğullar": *o. uşaḳıñız köp bolsa* 68b-16; *ol o.* 70a-12, 70a-15, 73b-12; *o. bir yaşıġa yetmegünçe* 70b-5; *o. bir yaşıġa yetdi irse* 70b-6; *o. aytdı* 70b-9; *bir yaşar o.* 70b-10; *o. turur* 71a-3; *o. tuġurdı* 73b-8; *Ḳıpçaḳnıñ o. uşaġın* 74b-8; *ikki yaş o.* 97a-13; *bir yaş irkek o.* 102a-2; *hīç o. bolmadı* 103a-7; *o.-nıñ bu sözige* 70b-12; *bu o.-nıñ özi* 70b-13; *bir yaşar o.-nıñ* 70b-15; *bu o.-nıñ yaşlıḳına* 87a-3; *bu*

Türk Dilleri Kütüphanesi

o.-nıñ yigit bolup 87a-4; *bu o.-nıñ atını* 88b-5; *o.-nı maʿrek içige keltürüp* 70b-7; *ol o.-nı* 73b-15, 101a-13; *bir yaş o.-nı* 92b-17; *bu o.-nı* 101a-8, 101a-12; *bu o.-ġa yetişmedi* 76a-8; *ol o.-ġa* 86b-13, 97a-10; *o.-ım ḫalḳım birlen* 78a-14; *Türkke Yāfeṯ o.-ı tip...* 69a-9; *ol kişiniñ o.-ı* 102a-3; *köp o.-ları bar irdi* 72a-11; *ol kişiniñ o.-ları turur* 73a-9; *Çingiz Ḫānnıñ o.-ları* 74b-1; *üç uluġ o.-ları* 78a-6; *üç kiçik o.-ları* 78a-7; *Bozoḳ o.-ları* 79b-18; *Üçoḳ o.-ları* L 21a-5; *Oġuz Ḫānnıñ o.-ları* 80a-6; *özüniñ o.-ları* 83b-5; *Ḳayı Ḫānnıñ o.-ları* 84a-12; *ʿAbbas evlādınıñ o.-ları* 85a-2; *ʿAlicaḳ Bigniñ o.-ları* 96a-18; *anıñ o.-ları* 98a-9; *Oġuz o.-ları* 98b-17; *Ḳulmınıñ o.-ları* 100b-1; *bu törtiniñ o.-ları* 100b-8; *Zeynel Ġāzīniñ o.-ları* 100b-18; *bu ikkisiniñ o.-ları* 100b-18; *Muṣṭafa Ġāzīniñ o.-ları* 101a-1; *Buḳa o.-ları* 101a-2; *Arıḳlınıñ o.-ları* 101a-16; *Avsar o.-ları* 101b-1; *Dingli o.-ları* 101b-1; *Yaycı o.-ları* 101b-2; *anıñ o.-ları turur* 101b-11; *ol kişiniñ o.-ları* 101b-15; *Ḫūrşīdniñ o.-ları turur* 101b-7; *anıñ o.-ları* 102a-6; *Ayazınıñ o.-ları* 102b-7; *Ḳaşġa Çoranıñ o.-ları* 105a-5, 105b-11; *o.-larınıñ atları* 69a-5; *ḳumadın bolġan o.-larınıñ* 80b-8/9; *ʿAbbās o.-larınıñ arası* 85a-3; *inilerinin̄ o.-larınıñ ẕikri* 98a-16; *o.-larınıñ nesillerini* 101b-9; *o.-larınıñ ḳatındın* 103b-16; *o.-ların ve nebirelerin* 80a-8; *o.-larını esīr ḳıldı* 72b-10; *o.-larını esīr ḳılıp* 75a-6; *o.-larını yiberdi* 75a-11; *yārān ve o.-larıġa* 65a-13; *özge o.-larıġa aytdı* 69a-8; *o.-larıġa aytdı* 78b-10; *o.-larıġa orun bergenniñ ẕikri* 81a-3; *Ersarı Baynıñ o.-larıġa* 103a-8; *anıñ o.-larıġa* 103b-17; *anıñ o.-larına* 104a-17; *o.-larındın yigirmi tört kişi* 74b-12; *Bozoḳ o.-larındın* 83b-13; *o.-larındın birisi* 104a-14; *o.-lar köp irdi* 79b-14; *bizdin bolġan o.-lar* 84a-1; *o.-larnıñ atlarını* 80a-7; *bolġan o.-larnı* 78b-12; *o.-larımġa baş bolġıl* 67a-15

oġ(u)l çocuk, oğul < ET *oġıl*: *tört o.* 79b-7; *yigirmi tört o.* 79b-13; *bu o.* 86b-17; *o. tuġurdı* 90a-12; *anı o. ḳıldı* 90a-14; *bir irkek o.* 101a-7; *o. ḳılıp* 102a-3; *altı o.-nıñ* 79b-6; *ikki o.-ġa berip* 70a-3; *o.-um birlen* 94b-10; *özüñgniñ o.-ıñ turur* 87a-10; *o.-uñ irdi irse* 88a-9; *yaḫşı o.-uñ bar* 89a-13; *o.-uñġa berip* 95a-10; *hem o.-uñ dın ...* 95a-5; *ḫātūnı ve o.-ı* 65a-2; *...Arab Muḥammed Ḫānnıñ o.-ı* 65a-14; *o.-ı Anuşnı* 67b-4; *o.-ı Ḳınānnı ornında olturtup* 67b-8; *o.-ı Mihlāʾīlni* 67b-10; *o.-ı Berdni ... olturtup* 68a-2; *o.-ı Eḫnoḫnı* 68a-

Türk Dilleri Kütüphanesi

3; *o.-ı Matuşaleḫ* 68a-9; *Matuşaleḫniŋ o.-ı* 68a-11; *o.-ı Nuḫ peyġāmber* 68a-13; *üç o.-ı* 68b-5, 68b-9, 78a-1, 90b-11, 95b-13; *sekkiz o.-ı bar irdi* 69a-4; *tört o.-ı* 69a-13, 70a-15, 80a-13, 100b-7, 103a-11, 103a-15; *uluġ o.-ı* 69a-7; 70a-6, 74a-15, 79a-6, 81b-15, 84a-7, 94a-2; *o.-ı Baḳuy Dip Ḫanı* 69b-9; *o.-ı Kök Ḫānı* 69b-13; *o.-ı Alınca Ḫānı* 69b-15; *ikiz o.-ı boldı* 70a-1; *bir o.-ı boldı* 70a-10; *o.-ı öltürür irdi* 70b-3; *kiçik o.-ı* 74a-13, 89b-13, 97a-6; *ikkinçi o.-ı* 74a-15; *üçünçi o.-ı* 74a-16; *yurt o.-ı Sayın Ḫānġa ḳaldı* 74b-11; ... *Ḳutlı Ḳayalınıŋ o.-ı* 74b-15; *üç kiçik o.-ı* 78a-4, 78a-10, 78a-11; *Aḳ Saḳallınıŋ o.-ı* 79a-8; *Kün Ḫānnıŋ uluġ o.-ı* 81a-12; *Ay Ḫānnıŋ uluġ o.-ı* 81a-16 *Yulduz Ḫānnıŋ uluġ o.-ı* 81b-3; ... *uluġ o.-ı* 81b-7, 81b-11; *ḫānnıŋ inisi ve o.-ı* 83b-9; *o.-ı bar irdi* 84b-5, 94a-9; *Enkeşniŋ o.-ı* 84b-8; *anıŋ o.-ı* 84b-8, 94a-3, 97a-7; *Ḳayı Ḳara Ḫᵛāceniŋ o.-ı* 86a-8; *ikki o.-ı* 86a-13, 89b-5, 100b-12, 100b-16; *o.-ı Tumannıŋ ... ẕikri* 86a-20; *ḫānnıŋ o.-ı* 86b-6; *Tumannıŋ o.-ı bolġanı* 88a-13; *beşlençi o.-ı* 85a-5; *o.-ı yoḳ irdi* 86a-18; *o.-ı boldı* 88a-15; *o.-ı ḳızdın bolġannıŋ* 89a-9; ... *o.-ı keldi* 89b-15; *MurYavı o.-ı* 90a-8; *o.-ı yoḳ irdi* 90a-9; *Buġra atlı o.-ı* 90a-17; *Buġra Ḫānnıŋ o.-ı* 92b-9; *o.-ı Arslannı* 92b-12; *Ḳozı Tegin o.-ı* 92b-13; *Arslan Ḫānnıŋ o.-ı* 94a-4; *uluġ ʿammīniŋ o .-ı* 94a-4; *İl Tegin o.-ı* 94a-6; *İsli o.-ı* 94a-8; *Şıban o.-ı* 94a-12; *Şıbannıŋ o.-ı* 94a-13; *bir yaş o.-ı* 94b-2; *o.-um birlen* 94b-10; *Ṭuġurmış o.-ı Ṭuġrulnıŋ* 97a-2; *Ṭuġurmış o.-ı Tuġrulnı* 97a-4; *anıŋ bir o.-ı* 97a-10; *Arslan o.-ı Serengniŋ* 97b-6; *Efrāsiyābnıŋ bir o.-ı* 98a-7; *ikki o.-ı bar irdi* Kon. 1242; *üç o.-ı bar irdi* Kon. 1244, 1245; *anıŋ üç o.-ı* 100b-15; *altı o.-ı* 100b-9; *Ḳul Ḥācı o.-ı* 100b-14; *İrekniŋ bir o.-ı* 101a-15; *Suvarcıḳnıŋ bir o.-ı* 101b-6; *Oġuz Ḫānnıŋ o.-ı* 101b-10; *Özbek Ḫānnıŋ o.-ı* 102a-8; *o.-ı Canıbik Ḫān* 104b-6; *o.-ı Berdibik ḫān boldı* 104b-16; *Dudal Baynıŋ o.-ı* 106a-11; *o.-ınıŋ atı* 68a-4, 101a-4; *üç o.-ınıŋ her ḳaysısın* 68b-11; *o.-ınıŋ müsülmān bolġanın* ... 70b-3; *uluġ o.-ınıŋ atı* 80a-10, 80a-14, 80a-16, 80b-2, 80b-3, 80b-5, 80b-6, 86a-13, 95b-14, 103a-11; *bu altı o.-ınıŋ* 80b-8/9; *o.-ınıŋ ... nebireleri* 82a-5; *üç o.-ınıŋ anası irdi* 90b-16; *her o.-ınıŋ başındın* 95b-13; *beş o.-ınıŋ* 101b-4; *ikkinçi o.-ınıŋ atı* 103a-12; *üçünçi o.-ınıŋ atı* 103a-12; *törtünçi o.-ınıŋ atı* 103a-13; *Ḫām atlı o.-ını* 68b-12; *Sām atlı*

Türk Dilleri Kütüphanesi

o.-ını 68b-13; *Yāfeṯ atlı o.-ını* 68b-13; *bu altı o.-ını* 78b-7; *üç kiçik o.-ını* 78b-13; *ḳuzıYavı atlı o.-ını* 84b-6; *Aynanıng o.-ını* 88a-6; *o.-ını urdı* 95a-8; *Şeyṯ atlı o.-ıġa* 67a-14; *o.-ına ḳıya bilmedi* 70a-14; *ol altı o.-ıġa* 78b-4; *bir o.-ına* 84a-12; *o.-ıġa ayturup irdi* 88a-3; *o.-ıġa berip* 89a-15; *o.-ıġa ... tidi* 94b-8; *bizning bu o.-ımız* 70b-8; *ḳaysı o.-ından bolġanı* 80b-10; *Ḳusar atlı o.-ından* 101b-5; *o.-unġız köçini sivmey turur* 71a-13; *o.-unġız müsülmān bolup turur* 71b-16; *o.-unġız anı köp sive turur tidi* 72a-1; *inileri ve o.-ları* 83b-18, → *oġıl*

oġrı hırsız < ET (Uyg.) *oġrı*: *o. alıp turur* 77a-8

Oġurça yer adı: *ayaġı O. irdi* 105a-7

oġurla- çalmak < ET (Uyg.) *oġurla-* < *oġrı+la-* (OTWF 441-42): *ötükin o.-p* 91b-9; *ötükini o.-ġanını* 92a-18

Oġuz (Ḫān) özel ad (Kara Han'ın oğlu): *mening atım O. turur* 70b-10; *atım turur O.* 70b-11; *atını O. ḳoydılar* 70b-14; *O. yigit yetişdi irse* 71a-7; *O. ... ḳızġa aytdı* 71a-8; *O. Ḫ. avġa çıḳıp* 71b-1; *O. Ḫ. atasıġa aytdı* 71b-9; *O. Ḫ. anı köp siver irdi* 71b-10; *O.... avġa kitdi* 71b-11; *O. ... ḫātūnını siver* 71b-13; *O. Ḫ. ... işitkendin song* 72a-7; *O. Ḫ. ḳatıġa bardılar* 72a-10; *O. Ḫ. anlarġa Uyġur at ḳoydılar* 72a-13; *O. Ḫ. ḳatıġa keldiler* 72a-13; *Ḳara Ḫān birlen O. Ḫ.* 72b-3; *O. Ḫ. atası taḫtında olturdı* 72b-6; *O. Ḫ. ... daʿvet ḳıldı* 72b-8; *O. Ḫ. ... uruşur irdi* 72b-13; *O. Ḫ. barıp* 73a-1; *O. Ḫ. ... anlar birlen uruşdı* 73a-9; *O. Ḫ. bastı* 73a-3; *O. Ḫ. ḳaçtı* 73b-1; *O. Ḫ. ... atlanıp barıp* 75a-2; *O. Ḫ. ... cemʿ ḳılıp* 75a-7; *O. Ḫ. ... ḳapap aldı* 75a-10; *O. Ḫ. ... darugalar ḳoyup* 75a-12; *O. Ḫ. Keşmirni aldı* 75b-12; *O.Ḫ. Talaşdın ötüp* 77b-6; *O. Ḫ. Şam vilāyetinde turġanda* 77b-14; *O. ḳıldı* 78b-6; *O. Ḫ. ... olturup* 79a-9; *O. Ḫ. ... ivni tiktürdi* 79b-15; *O. Ḫ. ... at ḳoyup* 80b-15; *O. Ḫ. neslindin* 80b-15; *O. ilining* 83b-2, 87b-8, 95a-13, 97a-15, 97a-17, 97a-2, 97b-4, 98a-12; *O. neslindin* 83b-13; *O. Ḫ. ölgende* 84a-5; *O. ilining yurtları* 84b-10; *O. Ḫ. Keyumerṯ zamānında irdi* 84b-18; *O. ilining yurtlarının* 85a-9; *barça O. ili* 86a-9, 86b-2; *O. ili* 86b-13, 94a-17, 94b-16, 96a-13, 96b-13, 96b-17, 98a-11; *O. ilining yaḫşısı* 87b-15; *barça O. iline* 89a-1; *O. ilining reşmlerin* 94a-14; *O. ilining yurtı* 94b-4; *O. ilining içine* 94b-9; *O. iline yibereyin* 95a-3; *O. ilining içinde* 95b-4; *O. ilindin* 97b-9; *anıng atası O.Ḫ.* 98b-11; *O. birlen* 98b-14, 99a-5; *O. zamānından* 98b-12; *O. oġlanları* 98b-17; *O.Ḫ. ...*

Türk Dilleri Kütüphanesi

ötken turur 99a-10; *O. iline* 105b-12; *barça O. ilini* 105b-14; *O. Ḫ.-nıñ dünyaġa kilgeniniñ ẕikri* 70a-9; *O.-nıñ tili çıḳıp* 71a-1; *O. Ḫ.-nıñ kiçik ḫātūnı* 72a-5; *O. Ḫ.-nıñ itekine* 72b-1; *O. Ḫ.-nıñ ḫān bolġanınıñ ẕikri* 72b-7; *O. Ḫ.-nıñ leşkeriniñ ḳolına* 73a-3; *O. Ḫ.-nıñ bir bigi* 73b-5; *O. H.-nıñ zamānından* 74a-3; *O. Ḫ.-nıñ ... yörgeniniñ ẕikri* 75a-6; *O. Ḫ.-nıñ ... ẕikri* 75b-14; *O. Ḫ.-nıñ yurtına kelip* 78a-14; *O.-nıñ ... at ḳoyġanı* 79a-7; *O. Ḫ.-nıñ uluġ oġlı* 79a-6; *O.-nıñ oġlanları* 80a-5; *O.-nıñ itekindin* 80a-7; *O.-nıñ uluġ oġlınıñ atı* 80a-9; *O. Ḫ.-nıñ bu altı oġlınıñ* 80b-7; *O. Ḫ.-nıñ ... ḫātūnlarıdın* 82a-5; *O. Ḫ.-nıñ ... kişileri* 82a-10; *O. Ḫ.-nıñ nebirelerinıñ* 82b-2; *O. Ḫ.-nıñ ... nebiresinıñ* 82b-4; *O. Ḫ.-nıñ nebireleri* 84a-8; *O. Ḫ.-nıñ ... mürüvvet ḳılıp* 84a-17; *O.-nıñ beşlençi oġlı turur* 85a-4; *O.Ḫ.-nıñ oġlı* 101b-10; *O.-nı ... yaratıp irdi* 71a-5; *O.-nı ... öltürgeyler* 72a-3; *O. Ḫ.-nı ġālib ḳıldı* 72b-4; *O. Ḫ.-nı körgen* 84a-15; *O.-ġa alıp berdi* 71b-10; *O. Ḫ.-ġa kişi yiberdi* 72a-6; *O. Ḫ.-ġa ḳoşuldı* 72b-13; *O. Ḫ.-ġa baḳınmadı* 75b-11; *O.Ḫ.-ġa yetkürüp* 98b-4; *O.Ḫ.-ġa yetkürüp tururlar* 99a-9; *O.Ḫ.-ġa neçük yeter* 99a-13; *O.-dın ... ḳalıp turur* 79b-5; *O. Ḫ.-dın ḳalġan* 79b-11; *O. Ḫ.-dın tā Ḳozı Yavı Ḫānġāça* 84b-12

Oġuz-nāme Oğuzname, Oğuz soyunu anlatan kitap: *O. köp turur* 65b-12

oḫşa- benzemek < ET (Uyg.) *oḫşa- ~ oḳşa-* (OTWF'de *-g-* ile !): *bir ribātġa o.-r* 75a-1; *kervānġa o.-r* 75a-2; *Türkke o.-r* 86a-6; *öziniñ o.-rını* 95a-6;

oḫşat- benzetmek < *oḫşa+t-*: *yaşlıḳına o.-ıp men* 87a-3; ... *bolġanına o.-ıp men* 87a-5; *o.-ıp ḳılur boldı* 95a-13; *ni işni o.-sañız* 79b-4

oḳ ok < ET *oḳ*: *o. tegdi* 72b-5; *üç altun o.* 78a-7; *üç o.* 78b-13; *o. anġa barur* 78b-18; *yayınıñ ve o.-nıñ* 78a-9; *üç o.-nı berdi* 77b-15; *bir o.-nı aldılar* 78a-11; *yay ve o.-nı* 78b-15; *o.-nı ilçi yerinde (bilip tururlar)* 78b-16; *yay o.-nı* 78b-17; *ḳayıñ o.-ġa* 100b-2; *o.-larnı ... iltip* 77b-17

Oḳlı özel ad (Oğuz Han'ın torunu): *O.* 80b-11; *O. ili* 96b-1

oḳu- okumak < ET (Uyg.) *oḳı-*: *ḳāfnı cim o.-y turur* 73b-15; *fātiḥa o.-ġay tidük* 66a-14; *bu kitābnı o.-p* 66a-13; *bu ʿahdnāmeni o.-p* 84a-2; *ʿArabī kitāblarını o.-p* 102b-1; *o.-ġan ʿāḳıl kişi bolsa* 66b-8; *o.-ġan ve tıñlaġan* 99a-10; *o.-ġuçı ve tıñlaġuçı* 66b-4;

oḳun- okunmak < *oku-n-*: *oġıl oḳun-* "evlat edinmek"(*Açk*'a

Türk Dilleri Kütüphanesi

bk.): *o. o.-dı* 73b-10

oḳut- okutmak < *oḳu-t-*: *öz atıġa o.-up* 76b-9

ol 1. o (işaret sıfatı): *o. igege* 65a-1; o. peyġāmberġa 65a-11; *o. vaḳtda* 65b-4 , 72b-10, 72b-16, 85b-15, 85b-2, 88a-2, 93b-3, 94a-16, 94b-4, 95a-16, 96a-2, 97b-13, 100a-12, 100a-4, 103a-1, 103b-1, 105a-9; *o. sebebdin* 65b-16, 67a-2, 67b-12, 80b-16, 96b-3, 103a-7, 105a-10; *o. ḳatl-i'āmmda* 66a-11; *o. dünyāġa kitdi* 67a-16, 84b-6, 90a-8; *o. menzilge kitdi* 67b-7; *o. kündin* 68a-8; *o. yerlerni* 68b-16; *o. yerni* 69a-11; *o. yer* 69b-4; *o. oġlan* 70a-11, 70a-15, 73b-12; o. çaḳda 70b-4, 75b-9, 77b-11, 77b-7; o. ḳız 71a-16, 71b-10; *o. yaradın öldi* 72b-6; *o. kişiniñ* 73a-9, 102a-2, 101b-15; *o. çaḳlı* 73a-4, 77a-1; *o. ikki sunıñ* 73b-2; *o. oġlannı* 73b-15, 101a-13; *o. yaḳḳa* 74a-1; *o. yerlerde* 74a-2, 74a-5; *o. yerlerini* 74a-6; *o. yurtda* 74b-12; *o. yurtnı* 74b-13, 75a-1, 76b-7; *o. yurt* 74b-14, 77b-3; *o. kişiler* 75b-3, 76a-4; *o. cemā'atge* 75b-7; *o. kişidin* 76a-5, 78b-15; *o. yurtnıñ* 76b-6; *o. bed-baḫtnıñ köñglige* 77a-17; *o. kişi* 77b-18, 83b-6, 104a-11, 104b-4; *o. avnıñ itlerine* 78a-8; *o. ivniñ* 78a-18; *o. iv* 78b-1; *o. şehr-yār* 78b-1; *o. toyda* 78b-6; *o. ülüşni* 81a-4; *o. günāh ḳılġan kişi* 83b-7; *o. arḳa bolġan kişini* 83b-11; *o. iller* 85b-17; *o. kün ki* ... 86b-16; *o. yigitniñ* 88b-2; *o. kün kim* 88b-14; *o. za'īfe* 90a-11; *o. aş turur* 90b-11; *o. bed-baḫt ḳızınıñ* 91a-9; *o. ḫātūn* 91b-8; *o. keçe* 91b-11; *o. ḫātūndın* 92a-10; *o. ... ḫān bolup* 94a-7; *o. Salurdın* 96b-15; *o. zamānda* 97a-15, 99b-16, 101a-16, 101a-5, 102b-9; *o. vaḳt* 97a-19; *o. oġlanġa* 97a-10; *o. pādişāhlarnıñ* 97b-18, 98a-2; *o. ḳazannı* 99b-2; *o. Ḳazanıñ devletine* 99b-13; *o. vaḳtdın* 102b-17; *o. kitābnıñ* 103a-1; *o. ḳulnıñ* 103a-11; *o. yigit* 104a-7;

2. kişi adılı: *o. kim* 66a-12, 82a-10, 83b-13; *o. bilse* 66b-8; o. ... *bu menzilde oturup* 67b-6; *o.* taḳı ... yörüp 67b-9; *o. taḳı ... bardı* 68a-10; *ḫargāh ivni o. çıḳardı* 69a-12; *o. peydā ḳıldı* 69a-16; *o. çıḳardı* 69b-5; *o. taḳı ... padişahlıḳ ḳılıp* 69b-11, 69b-14, 69b-16; *o. fikr ḳılıp* 73a-5; *o. hem* 73a-14; *o. aytdı* 76a-6, 77a-14; *o. ölgendin soñ* 76b-16; *o. hém ... öldi* 77b-2; *o. altı oġlıġa* 78b-4; *o. irdi* 79a-10; *o. taḳı ... 'adālet ḳılıp* 84a-9; *o. ... analarınıñ inisi* 85a-1; *'arz o. kim* 85b-12; *o. 'azā igesi bolup* 86b-1; *ümīdim o.-turur kim* 89a-4; *o. 'acayib bahādır* 89a-17; *o. vefāt tapdı irse* 90b-16; *münāsib o.-turur kim* 91a-4; *ikkinçi o. kim*

Türk Dilleri Kütüphanesi

92a-12; *o. mendin burun ḳarbandı* 92a-13; *o. ʿaḳıllı ve toġuşlı* 92b-18; *o. taḳı ... köçüp kitdi* 94a-9; *o. turur kim* 95a-7, 104a-2; *o. ... vefāt tapdı* 97a-4, 104b-5; o. taḳı ... kitti irse 97a-6; *o. taḳı ... vefāt tapdı* 97a-12; *o. hem ... kördi* 97a-8; *o. ... işitip atlandı* 97a-16; *o. ... atası kiyinindin kitti* 97b-8; *o. turur* 101a-5; *o. kelip* 101a-6, 102a-10; *o. Ḫorāsān kelgendin soñg* 103a-1; *o. meniñg birlen uruştı* 104a-10; *o. taḳı ... yurt tutup* 104a-16; *ötünimiz o. turur* 105a-12

Olam Ürgençli özel ad: *O. Ü. ili* 101b-7

olar onlar: *o.-nıñg barçası* 66b-6; *o.-nıñg köñgli* 95a-3; *o.-nıñg devletleriniñg kāseleri* 97b-15; *o.-nıñg içinde* 98b-2; *o.-nıñg ... günāh-kārlarını* 102-10; *o.-nıñg yurtı* 103b-14

olca ganimet < Mo. *olca*: *o. yurtıñgız da kiter* 79b-1; *o.-larını yüklep ḳaytdılar* 73a-6; *olca ḳıl-* "yağmalamak": *o. ḳ.-ıp*: 74b-8, 90a-5, 90a-10, 97b-1

olcala- yağmalamak, esir olarak almak < Mo. *olca* ve Tü. *+la-*: *Çaçaklını o.-p* 85b-11; *... oġlannı o.-p keltürüp* 92b-17

oltur- oturmak < ET *olur-*: *imām oltursa o.-a turur* 72a-17; *ġamgīn bolup o.-a siz* 90b-19; *... içinde o.-up turur* 71b-3; *vatan ḳılıp o.-up turur* 101b-14;... *yaḳında o.-up tururlar* 101b-3; *atası ornında o.-dı* 68a-9; *atası ornında o.-dı* 68a-14; *atası taḫtında o.-dı* 72b-7, 104b-6; *pādişāhlıḳ ḳılıp o.-dı* 74a-2; *Ḳıpçaḳ yurtında o.-dı* 74b-9; *Manġıt yurtında o.-dı* 74b-18; *pāy-ı taḫt ḳılıp o.-dı* 76b-10; *Kün Ḫān o.-dı* 81a-6; *Irḳıl Ḫᵛāce o.-dı* 81a-10; *on ikkisi işikde o.-dı* 82a-13; *aza igesi bolup o.-dı* 86b-2; *anda o.-dı* 88a-7; *orta yerde o.-dı* 88b-9; *...bendelikin ḳılıp o.-turdı* 89a-16; *at tutup o.-dı* 82a-13; *köp o.-dı* 88b-12; *atasınıñg yurtında o.-dı* 90a-6; *tınç o.-dı* 90b-15; *bir sāʿat sözlemey o.-dı* 95b-4; *bir niçe yıllar o.-dı* 100a-6; *üç yıl o.-dı* 100a-9; *aṭdın tüşüp o.-dı* 101b-18; *yurt tutup o.-dı* 103b-11; *ol yerlerde o.-dılar* 74a-6; *ivniñg taşḳarısında o.-dılar* 82a-12; *beş miñg yıl o.-dılar* 85a-13; *on arḳaları ötkünçe o.-dılar* 85b-21; *yaḫşı maʿāş ḳılıp o.-dılar* 87a-13; *köp yıllar o.-dılar* 96b-3; *anda o.-dılar* 96b-7; ... *Ebu'l-ḫānġaça o.-dılar* 97b-13; *bir yerde o.-dılar* 103a-17; *bularġa ḳoşulup o.-dılar* 103b-5; *anıñg ḳatında o.-dılar* 103b-12; *yurt tutup o.-dılar* 104a-17; *Ebu'l-ḫānda o.-dılar* 104b-15; *barıp o.-turdılar* 105a-5; *köp arḳa o.-dılar* 105a-8; *miniñg taḫtımda o.-sun* 78b-19; *oñgda o.-sunlar* 79a-3; *sol ṭarafında o.-sunlar* 79a-4; *yurt ḳılıp o.-uñg* 69a-1; *imām o.-sa oltura turur* 72a-17; *her*

Türk Dilleri Kütüphanesi

ḳayda o.-sa 82b-10; *atamız taḫtında o.-up* 65b-3; *meniñg ornumġa o.-turup* 67a-15; *bu yurtda o.-up* 68a-3; *atası taḫtında o.-up* 68a-11, 79a-9, 87a-4, 92b-10, 92b-14, 94a-11, 94b-11; *anda o.-up* 69a-11; *on ikki örgede o.-up* 81a-4; *atası yerinde o.-up* 84a-6, 97a-12; *yurtlarında o.-up* 85b-13; *Duylı Ḳayınıñg ornında o.-up* 87a-11; *bu taḫtda o.-up* 89a-3; *Yañgı Kintde o.-up* 94b-7; *Amu suyıda o.-up* 97a-4; *köp yıllar o.-up* 97b-11; *yüz yıl o.-up* 97b-12; *yıġılıp o.-up* 105a-15; *öyde o.-may* 79a-14; *sāyede o.-may* 79a-14; *anda hem o.-ġalı* 100a-3; *körünüşde o.-ġanda* 77a-2; *yalġuz o.-ġanda* 79a-13; *o.-ġan yerge* 67b-11; *sözleşip o.-ġan yerde* 71b-12; ... *o.-ġan iller* 72b-13; ... *arasında o.-ġan Ḳıpçaḳlar* 74b-6; ... *o.-ġan Ḳalaçlardın* 76a-15 ; *körünüşde o.-ġan ḫalḳ* 77a-13; *taşḳarıda ... o.-ġan kim* 81a-5; *on ikki örgede o.-ġan* 82b-4; *pādişāh o.-ġan yerge* 83b-6; *narı ṭarafında o.-ġan iller* 85b-16; *Türkmenġa yaḳınraḳ o.-ġan* 85b-17; *kelip o.-ġan illerdin* 86a-4; *bu o.-ġan taḫtıñg* 88b-10; *o.-ġan nökerleri* 90b-8; ... *Tecende o.-ġan ilniñg* 95a-17; *Ürgençde o.-ġan ilniñg* 96a-1; ... *ḳılıp o.-ġan vaḳtda* 96b-10; *Durunda o.-ġan Salur*... 101b-13; *o.-ġan yeri* 104b-2; ...*Esterābādḳaça o.-ġan Türkmen* 104b-7; ... *o.-ġan Türkmenleriñg* 102b-5; *Şeyḫlıḳ mesnedinde o.-ġan* 102b-10; *Ḫʷārezmde o.-ġanları* 65b-5; *ni reviş birlen o.-ġanları* 84b-11; *Ḫorāsānda o.-ġanları* 98a-14; ... *Ebu'l-ḫānda o.-ġanları* 98a-12; *her yurtda o.-ġanları* 98a-15; *anda o.-ġandın soñg* 98b-2; *ḫargāh birlen o.-ġuçı* 82b-10; *cengelde o.-ur irdiler* 67b-15; *yip o.-up irdi* 69b-2; *yaḳın o.-urlar irdi* 72b-16; *örgede o.-up irdi* 88b-8; *Mur Yavı o.-up irdi* 89b-14; *ḫātūn o.-up irdi* 91a-14; *yıġlap o.-up irdi* 93b-13; *Ḳanġlı ḫalḳı o.-up irdi* 100a-5; *şarap içüp o.-up irdük* 104a-9; ... *yaḳasıda o.-up irdiler* 65b-5; ... *berip o.-up irdiler* 86b-6; *bigler o.-up irdiler* 88b-3; ... *yaḳın o.-up irdiler* 94a-17; ... *ḳılıp o.-up irdiler* 96b-5; *baḳıp o.-up irdiler* 105a-1; *o.-ġan irgen tururlar* 104a-3; *alıp o.-a bilmes* 83b-17; *pādişāh köterip o.-a bilmediler* 98a-12; *Ürgençde o.-a bilmey* 97b-12; *o.-maduḳ yurt* 97a-1

olturt- oturtmak < *oltur-t-*: *ornıda o.-tı* 69b-10; *bir örgede o.-dı* 82a-7; *Lektūnī taḫtında o.-dılar* 77b-2; *Alḳa İvlini o.-dılar* 81a-14; *Dodurġanı o.-dılar* 81b-2; *Avşarnı o.-dılar* 81b-4; *Bigdilini o.-dılar* 81b-5; *Yazırnı o.-dılar* 81a-16; *Bayındırnı o.-dılar* 81b-8; *Çavuldurnı o.-dılar* 81b-9;

Türk Dilleri Kütüphanesi

Salurnı o.-dılar 81b-11; *Ala Yuntlını o.-dılar* 81b-13; *İgdirni o.-dılar* 81b-15; *Avanı o.-dılar* 81b-16; *o.-up kitdi* 67b-4; *Ḳınānnı ornında o.-up* 67b-8; *öz yerinde o.-up* 67b-10, 68a-2, 69b-15, 69b-6; *ornında o.-up* 69a-7, 92b-13; *taḫtında o.-up* 69b-13; *Yaṅġı Kentde o.-up* 85b-20; *o.-up kitdi* 86a-14; *ivniṅġ törinde o.-up* 87b-3; *ivniṅġ ortasında o.-up* 87b-10; *taḫtda o.-up* 89a-2

omaça kuyruk kemiği (TMEN II, nr. 571): *saġ o.-nı* 81b-2; *sol o.-nı* 81b-13; *o.-sını ... üleşip alışsunlar* 83b-4;

omaḳ oymak, kabile (TMEN I, nr. 61) *aṣlı o. turur* 82a-14; *o. diy turur* 82a-17; *o. Moġol tili turur* 82a-17; *igirmi tört o.* 82b-1; *o.-nıṅġ maʿnāsı* 82a-17; *iliṅġniṅġ o.-ı* 82a-16

on on < ET *on* < AT **ōn*: *o. yetti yıl ilgeri* 65b-16; *o. miṅġ ivlik* 74b-17; *o. yetti yıldın* 75a-3; *o. miṅġ kişi* 76b-10; *o. miṅġ atlıḳ* 76b-14; *o. ikki yıldın soṅġ* 77b-2; *yüz taḳı o. altı yıl* 79a-5; *yüzde o. altı yıl* 79a-13; *o. ikki örgede* 81a-3; *o. yüzlük* 82a-1; *bu o.-ikkisindin* 82a-7; *o. ikki bölük* 82a-7; *o. ikkisi at tutup* 82a-12; *o. ikkisi işikde olturdı* 82a-13; *o. ikki yüzlik* 82b-1; *o. ikki örgede* 82b-4; *ya o. ya yüz* 83b-3; *o. arḳaları ötkünçe* 85b-21; *o. beş yıl* 94a-5; *o. sekkiz yıl* 94a-15; *o. altı miṅġ kişi* 96a-6; *o. miṅġ ivli* 96b-6; *o. yıl* 97a-12, 97a-6, 97b-8; *o. altı arḳada* 98b-4; *o. altı arḳa* 98b-15; *o. altı kişi* 98b-17; *o. beş ya yigirmi* 99a-3; *o. iv Laçin* 105a-17; *o. sekkiz iv İtalġu* 105a-17; *o. uluġ Laçin* 105b-3; *o. sekkiz uluġ İtalġu* 105b-4

onbegi başkan (*Açḳ*'a bk.): *Ersarı ḫalḳınıṅġ o.* 105a-10

onbigi başkan (*Açḳ*'a bk.): *Ṭuġrulnı o. ḳılıp* 95b-16; *Ṭuġrul o. dirler irdi* 95b-17; *o. ve yaḫşılar* 105b-7

oṅġ sağ, sağ taraf < ET *oṅġ*: *o. yaḳda* 79b-16, 79b-17; *o.-da oltursunlar* 79a-3

orda hanın karargâhı < Mo. *ordo* < ET *ordu* saray: *Arslan Ḫānnıṅġ o.-sın* 97a-18

Or Ḫān Moğol Han'ın oğlu: *törtünçi O. Ḫ.* 70a-5; *Or Ḫ.-nıṅġ ḳızı* 71b-3; *O. Ḫ.-nıṅġ ḳızını* 71b-9

Orıs → *Ötküzli Orıs*

Orıs Rus: *O. ve Ulaḳ* 73b-16

orta orta < ET *ortu* (BT V, IX) ~ *orta* (BT XIII): *o. yerde* 88b-9; *ivniṅġ o.-sında* 87b-10

Or taġ dağ adı: *Ḳara Ḫān O. t.-ı ... yaylar irdi* 70a-7

ortançı ortanca < **orta+nç+ı* i.e. (*ortunḳı* ve Kzk. *ortanşı*, Trkm. *ortancı*, Tü. *ortanca* ile krş.): *o.-sınıṅġ atı* 95b-14

or(u)n yer < ET (Uyg.) *orun*: *o.*

Türk Dilleri Kütüphanesi

bergenning zikri 81a-3; *o. berdi* 99b-11; *öz o.-umġa ḫalīfe ḳılıp ...* 65b-15; *mening o.-umġa olturup* 67a-15; *ḳamuġ iling o.-ı* 99b-12; *anangnıng o.-ın* 91a-5; *öz o.-ıġa pādişāh ḳılıp* 69a-15; *atam o.-ıġa* 79b-3; *anam o.-ıġa bolup* 91a-17; *anıng o.-ıġa* 95b-6; *Ḳınānnı o.-ında olturtup* 67b-8; *atası o.-ında olturdı* 68a-9, 68a-14; *o.-ında olturtup kitdi* 69a-7; *o.-ında olturtup* 69a-7, 86a-14, 92b-13; *o.-ıda olturttı* 69b-9; *pādişāh o.-ında* 78b-16; *o.-ıda ... olturdılar* 85a-13; *Duylı Ḳayınıng o.-ında* 87a-10;

ʿOs̱mān özel ad (İl Tegin'in oğlu): *ʿO. atlı* 94a-4; *ʿO.-nıng ḫān bolġanınıng ẕikri* 94a-3; *ʿO.-nıng bir inisi* 94a-6;

ot ot, bitki < ET (Uyg.) *ot*: *o.-lar o.-ı* 104b-3

otav otağ, çadır; oda < MK *otaġ*: *o. soḳup* 78a-4; *o. soḳunıng* 93a-16

ottuz otuz < ET *otuz*: *o. toḳḳuzġa yetkende* 65b-1; *o. ming kişi* 74a-12; *o. ming piyāde* 76b-14; *o. pādişāh-zādelerning* 79b-12; *o. yıl* 84b-5; *o. beş arḳada* 98a-10; *o. ḳırḳ ming* 99b-6; *o. ivli* 104b-10

ottuzlı otuzlu < *ottuz+lı* < **otuzlıġ*: *o. tiveciġa* 104b-14

ova ova: *o. ḳışlap* 100b-3

oyna- oynamak < ET (Uyg.) MK *oyna-* < *oyun+a-*: *üstümge minip o.-dı* 101a-12; *eri birlen o.-ġanda* 91a-16; *o.-y turur irdi* 88a-16

Ö/ʿÖ

öçli öçlü, öcü ve hıncı olan < ET (Uyg.) *öç+lüg*: *ö. ve ḳanlı* 96a-14

Ögedey (Ḫān) özel ad (Cengiz Han'ın oğlu): *üçünçi oġlı Ö. Ḫ.* 74a-16; *Çaġatay birlen Ö.* 74b-1

Ögürcıḳ (Alp) özel ad (Kara Gazi Bey'in oğlu): *Salur Ö. A.-nıng ... oġlanlarınıng ẕikri* 98a-15; *Ö. atlı* 98b-3; *Ö. A. atası Ḳara Ġāzī Big* 98b-5; *Ö. zamānındın* 98b-13; *Ö. zamānındın* 98b-18; *Ö. A. ... ḥükmini tutmadı* 99b-17; *Ö. işitip* 100a-11; *evvel Ö. A.* 100b-7; *Ö.-nıng arası* 98b-14; *Ö.-nıng ... atalarınıng* 98b-16; *Ö.-nıng arasında* 99a-5; *Ö.-nıng ḥikāyetin* 99b-15; *Ö.-nıng ... ḳuvveti* 99b-18; *Ö.-nıng ataları* 99a-1; *Ö.-nıng ḳayda kitkenin* 100a-10; *Ö.-nıng aytġan tartımı* 100a-13; *Ö.-nıng beş oġlınıng* 101b-4; *Ö.-nıng inilerining* 101b-5; *Ö.-nıng inileri* 101b-8; *Ö.-nıng altı oġlı* 100b-9; *Ö. A.-nı ... Oġuz Ḫānġa yetkürüp* 98b-4

öl- ölmek < ET *öl-*: *tīz ö.-e turur* 95b-5; *ö.-sem öler men* 70a-13; *ḳıyın üstinde ö.-er sen* 96a-4; *ḫān ö.-üp turur* 93b-2; *yigirmi ming çaḳlıḳ kişileri ö.-di* 66a-4; *taḫtında olturtup ö.-di* 69b-13; *ol*

Türk Dilleri Kütüphanesi

yaradın ö.-di 72b-6; *özi uruşda ö.-di* 73b-6; *bizniŋ aldımızda ö.-di* 73b-10; *Coçi Ḫān ö.-di* 74b-11; *barçası ö.-di* 75b-6; *köp kişiler ö.-di* 75b-12; *on ikki yıldın soŋ ö.-di* 77b-2; *andın ö.-di* 84b-4; *ve taḳı ö.-di* 84b-10; *ataŋ ö.-di* 87b-11; *boynı üzüldi taḳı ö.-di* 88b-2; *uruşda ö.-di* 89b-11; *toḫsan yaşap ö.-di* 92b-8; *ḫān ö.-di* 93b-1; *işitkendiŋ son tīz ö.-di* 96a-13; *şol zamān ö.-di* 104a-11; *... barçası ö.-diler* 68b-10; *ataŋ ö.-üp* 89a-3; *tā ö.-günçe* 79a-9; *tā özi ö.-günçe* 79a-11; *Canıbik Ḫān ö.-günçe* 104b-15; *Arslan Ḫānnıŋ ö.-genin ... işitip atlandı* 97a-16; *ö.-genin ḳarıntaşları ḫaber-dār bolmasdın burun* 104a-11; *Oġuz Ḫān ö.-gende* 84a-5; *ö.-gende ... ḳılıŋ tidiler* 93b-7; *ö.-gendin soŋ* 70a-3, 76b-16, 78b-19, 84a-8, 97b-7, 105a-2; *Mur Yavı ö.-gendin soŋ* 90a-14; *Ḳara Ḫān ö.-gendin soŋ* 90a-18; *ö.-geniŋde bolmadım* 93b-10; *Ādem ö.-er boldı irse* 67a-13; *ö.-er vaḳtında* 67b-4, 69b-9; *Türk ö.-er bolġanıda* 69a-14; *ö.-er bolġanda* 69b-13, 86a-14; *ö.-er bolġanında* 89b-6; *Seyyāh Ḳorḳut ö.-er boldıŋ* 99b-13; *Anuş taḳı ö.-erinde* 67b-8; *Yāfeş ö.-erinde ...* 69a-7; *Keyumerş ö.-üp irdi* 77b-8; *özi ve ḫātūnı ö.-üp irdi* 103a-15; *Duylı Ḳayı Ḫān ö.-di irse* 86b-16

öltür- öldürmek < MK *öl-dür-*: *özüm ö.-ür men* 93b-12; *yiberseŋ ö.-ürler* 95a-4; *özlerini ö.-di* 72b-9; *Yaġmanı ö.-di* 75b-12; *yılḳı ö.-di* 78b-2; *Aynanıŋ oġlını ö.-di* 88a-6; *biribirini ö.-di* 96a-15; *Sanḳlı Sinni ö.-di* 102b-1; *ḳolġa tüşkenin ö.-diler* 74b-4; *... ḳoy ö.-diler* 86b-9; *Şāh Melikni tutup ö.-diler* 96a-12; *tutup ö.-geyler* 72a-4; *yaḫşılarını tutup ö.-sün* 95a-12; *biginiŋni ö.-seŋ* 102a-15; *her neçaḳlıḳnı ö.-seŋiz* 83b-4; *keyik ö.-üp* 69b-2; *İt Baraḳ Ḫānnı ö.-üp* 75a-4; *īmān keltürmegenlerini ö.-üp* 75a-5; *Merdānnı ö.-üp* 77b-1; *Şāh Melikni ö.-üp* 95a-14; *bir ḳoy ö.-üp* 95b-13; *İçki Salurnı ö.-üp* 101b-13; *ö.-geli kele turur* 72a-8; *neçük ö.-ürüŋ izni* 93a-14; *... yıġılıp ö.-ür boldılar* 94b-16; *oġlı ö.-ür irdi* 70b-3; *atası ö.-ür irdi* 70b-4;*bī-günāh ö.-e başladı* 77a-18

öltürt- öldürtmek < *öltür-t-*: *toḳḳuz miŋ ḳoy ö.-di* 80a-3

ölük ölü < ET *ölü-g* (Özb. *ölik* ile krş.): *ol çaḳlı ö. māl* 73a-4; *ö. māllar* 79b-5; *ö. māllarnıŋ* 79b-11; *ö. aşını berip* 86b-5; *ö. ve tirik* 93b-3; *ö. üstine* 93b-7; *ö. ḳılıp irdim* 93b-16; *ö.-ke ḳaramay* 93b-17; *ḫānnıŋ ö.-ini* 93b-4;

ölüm ölüm < ET (Uyg.) *öl-üm*: *ö.-ġa kitersin* 91b-7; *ö.-in unutdılar* 86b-12

Türk Dilleri Kütüphanesi

ʿömr < Ar. عمر ömür, hayat: *uzaḳ ʿö.* 79a-12, 102b-8; *toḫsan beş yıl ʿö. tapdı* 86a-12;*anıng hem ʿö.-i* 68a-13; *ö.-ining sanı* 68a-10; *ö.-ini maʿrekede ötken* 82a-4; *ö.-indin ötkendin song* 69b-6

ʿömrli ömürlü < Ar. عمر *ʿömr* ve Tü. *+li*: *uzaḳ ʿö.* 70b-17, 87a-5

öng ön < ET (Uyg.) *öng*: *art ö.-üme* 100a-17; *er ö.-indin* 100a-14

öp- öpmek < MK *öp-*: *yüzindin ö.-di* 93b-14; *ö.-üp bolup turur* 93a-6

örge çadır << OMo. *örgü'e* < *örgüge(n)* (TMEN I, nr. 46): *altı aḳ ö.* 79b-16, 79b-17; *on ikki ö.-de olturup* 81a-4; *altun ö.-ning törinde* 81a-6; *ö.-ning içki işikinde* 81a-9; *evvelki ö.-de* 81a-12, 81b-7; *ikkinçi ö.-de* 81a-14, 81b-9; *üçünçi ö.-de* 81a-16, 81b-11; *törtünçi ö.-de* 81b-1; *beşinçi ö.-de* 81b-3; *altınçı ö.-de* 81b-5, 81b-16; törtünçi ö.-de 81b-13; *beşinçi ö.-de* 81b-14; *bir ö.-de* 82a-7; *on ikki ö.-de* 82b-4; *ö.-de olturup irdi* 88b-8; *ö.-ning eşikine* 91b-15; *ö.-ge kelip* 92a-6; *ö.-din ... āvāzı çıḳa turur* 91b-13

örgen- öğrenmek, alışmak < ET (Uyg.) *ögren-*: *ḫalḳ munġa ö.-sün* 94b-9

örget- öğretmek < ET (Uyg.) *ögret-*: *biglerige ö.-ip* 78b-5

örgür yükseklik, yayla <= Mo. *örgül* (Lessing, 641b: *örgül* yükseltme, yükseklik; Kırg. *örgüül* "mola, konak" ile krş.): *öz ö.-ine* 92b-7

Örlük özel ad (Kalmuk boyunun padişahı): *s.* 74b-17

ös- büyümek < (ET ~ Mo.?) *ös-* (ED 241a): *taġaylarının içinde ö.-di* 90a-13; *anda ö.-sün* 94b-9; *anda ö.-üp* 98a-8; *tive ö.-keli* 104b-9

östür- büyütmek < *ös-tür-*: *ḳolında ö.-di* 92b-18

öt- geçmek < ET (Uyg.) *öt-*: *tört yüz elig yılda ö.-er* 98b-16; *beş ming yıl ö.-üp turur* 98b-12; *tört ming yıl ilgerü ö.-ken turur* 99a-11; *köp yıllar ö.-ti* 65b-9; *köp yıllar ö.-di* 71b-11, 97b-2; *yıllar ö.-di* 89b-14; *ḳırḳ arḳa ö.-se* 99a-6; *andın ö.-üp* 75b-8, 7b-12; *Talaşdın ö.-üp* 77b-6; *Amu suyıdın ö.-üp* 77b-7; *altı arḳa ö.-üp* 99a-9; *on arḳaları ö.-künçe* 85b-21; *ö.-ken ḫalḳlar* 78b-16; *burunḳı ö.-ken yaḫşıları* 82a-4; *maʿrekede ö.-ken yaḫşıları* 82a-4; *burunġı ö.-ken biligliler* 83b-15; *barça ö.-ken atalarındın* 90b-1; *ö.-ken ḫalḳ* 96b-17; *burunḳı ö.-kenler* 98a-2; *ö.-ken atalarının* 98b-16; *ö.-kendin song* 67a-7, 69b-6, 71b-1, 78a-1, 86a-2, 89b-8, 94b-12; *niçe yıl ö.-kenini* 84b-16; *burunḳı ö.-kenlerning* 89a-10; *ikki yüz arḳa ö.-key irdi* 99a-6; *yarını ö.-e bergende* 96a-11;

Ötken özel ad (Enkeş'in oğlu): *Enkeşning oġlı Ö.* 84b-8

Türk Dilleri Kütüphanesi

ötker- geçirmek <= ET (Uyg.) *öt-kür-*: *meni ö.-ingizler tip* 104a-5; *ö.-ip sorup tururlar* 104a-6

Ötküzli Orıs özel ad (Haydar Gazi'nin babası): *anıng atası Ö.U.* 98b-8

ötük çizme < ET (Uyg.) *etük*: *ö.-ni yerinde ḳoyup* 91b-10; *ö.-in oġurlap* 91b-9; *ö.-ini oġurlaġanını* 92a-18

ötün rica, dilek < **ötü-n* (kök için *ötüg* ile krş. ?): *sendin ö.-ümiz* 87b-13; *sizlerdin ö.-ümiz* 105a-12; *anlarnıng ö.-lerini* 65b-15; *ötün kıl-* "rica etmek": *ö. ḳ.-dılar irse* 65b-14

öy ev << ET *eb*: *ö.-de olturmay* 79a-14

öz öz, kendi < ET *öz*: *ö. ornumġa ḫalīfe ḳılıp* ... 65b-15; *ö. yerinde olturtup* 67b-10, 68a-2, 69b-6; *ö. ornıġa pādişāh ḳılıp* 69a-15; *ö. yerinde* 69b-15; *ö. yerlerinde* 70a-4; *ö. süngeki irdi* 73a-10; *ö. aġzıġa baḳturup* 73a-11; *ö. ḳolında saḳladı* 73b-16; *ö. atıġa* 76b-9; *ö. nökerleringiz birlen* 78a-3; *ö. yurtıġa tüşdi* 88a-12, 78a-13; *ö. zamānındaḳı* 89b-3; *ö. ḳarındaşları* 90b-2; *ö. örgürine* 92b-7; *ö. başına* 98a-11; *ö.-üm barayın* 93a-15; *özümni ö.-üm öltürür men* 93b-12; *ö.-ümni özüm öltürür men* 93b-12; *ö.-ümni ölük ḳılıp irdim* 93b-16; *ö.-üng ... meşġul bolġay sen* 89a-14; *ö.-üng yaḫşı bilür sen* 87a-12; *ö.-üngning oġlıng turur* 87a-10; *ö.-i de yoḳ irdi* 73a-7; *ö.-i ḳapap aldı* 75a-10; *bu oġlanning ö.-i* 70b-13; *ö.-i uruşda öldi* 73b-6; *tā ö.-i ölgünçe* 79a-11; *ö.-i ḳolı birlen* 90b-8; *ö.-i tınç olturdı* 90b-15; *ö.-i mening birlen* 91a-11; *ʿAlī Ḫān ö.-i* 94b-7; *ö.-i ve ḫātūnı* 103a-15; *ö.-ining atını* 71a-6; *ö.-ining oġlanları* 83b-5; *ö.-ining ḳarıntaş ḫātūnlarıġa* 91b-5; *ö.-ining oḫşarını* 95a-6; *Dingli Bigning ö.-ining* 96b-11; *ö.-ini Türkmenler esīr ḳılıp* 85b-5; *ö.-ine taʿalluḳ* 74b-2; *ö.-ige taʿalluḳ ḳıldı* 77b-14; *sunı ö.-ige tartdı* 68b-7; *ö.-ige baḳturdı* 89b-1; *ö.-ine baḳındurup* 92b-16; *ö.-ige oġul ḳılıp* 102a-3; *hem ö.-indin töre köterip* 85b-6; *ö.-ingiz ḥesāb ḳılıng* 85a-5; *ö.-üng iz ḫizmetkārlarıngız irdük* 105a-11; *Türkni ö.-üngizge pādişāh bilip* 69a-8; *ö.-leri ... yaylap* 85b-20; *ö.-lerining hünerlerin* 66b-2; *ö.-lerini öltürdi* 72b-9; *ö.-lerige ḳayta berdi* 78a-10; *ö.-lerindin artḳan esīrlerni* 85b-1

Özbek Türkistan'da bir Türk boyu: *Ö. ve Türkmenning faḳīri* 103b-11; *Ö.-ning her uruġındın* 74b-10; *Ö.-ning içi* 105a-2; *Ö.-ni Moġol dirler irdi* 103b-1; *Ö.* (...) *Kök Kāşāne dir* 106a-4

Özbek (Ḫān) Altınordu hükümdarı: *Ö.Ḫ. ʿaleyhi'r-raḥme irdi* 104b-5; *Ö. Ḫ.-ning oġlı* 102a-

Türk Dilleri Kütüphanesi

8

özge özge, başka < ET (Uyg.) *öz+ge*: *andın ö.* 68b-10; *siz üçüŋ izdin ö.* 68b-15; *ö. oġlanlarıġa aytdı* 69a-8; *ö. işni ḳılmaġıl* 71a-10; *Ḳıpçaḳdın ö. il* 74a-5; *ö. kişige* 77b-3; *munlardın ö.* 79b-14; *ö. uruġdın* 83b-8; *Tātdın ö. kişi* 85b-3; *ö. ilge* 88a-8; *ö. nimerse* 88b-1; *ügre ve ö.* 90b-6; *ö. sözni* 95b-7; *ö. illerni* 101b-9; *ö. yerge* 103b-16; *ö.-leri oŋda oltursunlar* 79a-3

Özli Timür özel ad (Yomut'un oğlu): *biriniŋ atı Ö. T. irdi* Kon. 1243; *Ö. T.-niŋ üç oġlı bar irdi* Kon. 1244

ʿözr < Ar. عذر özür; *ʿözr ayt-* "özür dilemek": *ö. aytayın* 95a-8

P

pādişāh < Far. پادشاه padişah: *p. bilip* 69a-8; *yaḫşı p. irdi* 69a-16; *p. yoḳ irdi* 74a-17; *bir müsülmān p.* 76b-1; *yaḫşı p. yoḳ irdi* 77b-7; *p. ornında* 78b-16; *p. olturġan yerge* 83b-6; *p. işikine* 83b-11; *p.-nıŋ urugındın* 83b-7; *üç p.-ġa vezīr boldı* 86a-12; *gedāydın tā p.-ġaça* 65a-4; *p.-ım munġa ... berdiŋiz* 77a-14; *bir başḳa p.-ı* 72b-11; *bu yurtlarnıŋ p.-ı* 74a-7; *p.-ı bar irdi* 76b-6, 101a-5; *yurtnıŋ p.-ı irdi* 76b-6; *bir p.-ı kelip* 85b-10; *Īrān p.-ı* 103a-1; *anıŋ p.-ınıŋ* 73a-18; *p.-ınıŋ atı* 74b-16; *Keşmiriniŋ p.-ınıŋ* 75b-9; *.....ve Buḫārā p.-ları* 75a-9; *Māverāü'n-nehiriniŋ p.-ları* 85b-2; *ʿAcem p.-larınıŋ evveli* 69a-16; *p.-larını ... olturtup* 85b-20; *p.-lar ḫizmetinde* 104b-12; *uluġ p.-larnıŋ* 73b-3; *ol p.-larnıŋ* 97b-18, 98a-2; *p.-larġa lāyıḳ* 88a-1; *p.-lardın üzüp* 89b-3; *pādişāh bol-* "padişah olmak": *p. b.-a turur* 95b-6; *p. b.-sun* 79a-2; *p. b.-sa* 98a-13, 98a-14; *... hem p. b.-up* 67b-2; *p. b.-ġunça* 98a-5; *Oġuz ilindin p. b.-ġan* 97b-9; *p. b.-ġandın soŋ* 70a-17, 98a-6; *İrkiniŋ p. b.-ġanı* 86a-20; *pādişāh ḳıl-* "padişah yapmak": *p. ḳ.-dılar* 76b-16, 77a-1, 97a-14, 97b-17, 97b-8; *p. ḳ.-ġaylar* 83b-14; *p. ḳ.-sunlar* 79a-1; *p. ḳ.-ıp* 69a-15; *pādişāh köter-* "padişah yapmak": *p. k.-di* 84b-5; *p. k.-diler* 84b-6, 85a-14, 86a-10, 90a-18, 94b-11; *p. k.-ip* 85a-19, 98a-11; *p. k.-ürler irdi* 85a-14, 85a-15, 85a-17; *p. k.-mey turur irdiler* 77b-8

pādişāhlıḳ padişahlık < Far. پادشاه *pādişāh* Tü.+*lıḳ*: *p. ... mirāṣ ḳalġan turur* 87a-14; *p. Tumanniŋ ḥaḳḳı irgenin* 87b-5; *Ḳalaçlarnıŋ p.-ı* 77b-4; *p.-nı anġa berip* 89a-13; *p.-nı oġlıġa berip* 89a-15; *p.-nı ... berdi* 90b-14; *p.-lıḳınıŋ ẕikri* 79a-7; *pādişāhlık ḳıl-* "padişahlık yapmak": *p. ḳ.-dı* 69b-14, 69b-

Türk Dilleri Kütüphanesi

16, 84a-10, 86a-13, 86a-17, 90b-4, 92b-8; *p. ḳ.-dılar* 70a-4, 74b-12, 85a-2; *p. ḳ.-ıp* 69b-8, 69b-11, 79a-5, 84b-5, 89a-5, 89b-4, 90a-7, 94a-1, 94a-15, 94a-5, 97a-5, 97a-6, 97b-6, 97b-8, 74a-2; *p. ḳ.-a bilmey* 97a-17

pādişāhzāde < Far. پادشاه زاده padişahın oğlu: *p. bolup* 79b-7

pāre < Far. پاره parça: *pāre ḳıl-* "parçalamak": *beş p. ḳ.-ıp* 92b-7; *p. p. ḳ.-ıp* 91b-4, 93b-9

pāy-ı taḫt < Far. پای تخت başkent: *anıñg p.-ı* 74a-8; *Sulṭān Muḥammed Ḫārezmşāhnıñg p.-ı* 74a-14; *pāy-ı taḫt ḳıl-* "başkent yapmak": *p. ḳ.-ıp* 76b-10, 96b-10

pehlevān < Far. پهلوان pehlivan, güreşçi, yiğit: *bir p. yigit* 76a-16

per < Far. پر kanat: *p.-niñg üstide ḳoyup* 68a-7

pes < Far. پس öyleyse, şimdi, artık: *p. .... ni bolġay* 65a-10; *p. niçe miñg kişiler* 66a-10; *p. Türklerge Türkāne aytmaḳ kerek* 66b-5; *p. andaḳ aytmaḳ kerek kim* 66b-9; *p. yapışḳanı bolmas mu* 72b-1; *... p. ḳıldılar yarlıḳ* 78b-8; *p. özingiz ḥesāb ḳılıñg* 85a-5; *p. ... atı ḳanı?* 98b-16; *p. ġalat tigen* 99a-6; *p. Salur Ḳazan ... neçük yeter* 99a-13

peydā < Far. پیدا açıkta, meydanda: *peydā bol-* "açıklığa kavuşmak, ortaya çıkmak": *peydā b.-dı* 91a-3, 98b-3, 105a-9; *peydā ḳıl-*"açığa çıkarmak, ortaya çıkarmak": *ol p. ḳ.-dı* 69a-16

peyġamber < Far. پیغمبر peygamber: *p. aytıp tururlar kim* 66a-5; *Nuḥ p. üç oġlı ve....*68b-5; *Nuḥ p.* 68a-13, 68b-9, 68b-11; *p. irdi dip tururlar* 69a-1; *bizniñg p.-niñg* 85a-1; *ol p.-ġa* 65a-11; *bizniñg p.-din* 99a-11, 99a-12; *barça p.-lerniñg* 65a-11; *peyġamber ḳıl-*"peygamber yapmak": *anı p. ḳ.-dı* 68a-5; *peyġamber bol-* "peygamber olmak": *Şeyş hem p. ... b.-up* 67b-1

peyġamberlıḳ peygamberlik: *peyġamberlıḳ ḳıl-*"peygamberlik yapmak": *p. ḳ.-dı* 68a-5; → *peyġamberlik*

peyġamberlik peygamberlik < Far. پیغمبر ve Tü. *+lıḳ*: *p. berdi* 68a-14

pey-revlıḳ arkasından gitme, uyma < Far. پیرو *pey-rev*ve Tü. *+lıḳ*: *pey-revlıḳ ḳıl-*"arkasından gitmek, uymak": *p. ḳ.-dılar* 90b-9

pīl < Far. پیل pil: *ḳumursḳadın tā p.-ġaça* 65a-5

pinhānī < Far. پنهانی gizlice: *p. (...) üç oḳnı berdi* 77b-14

pişir- pişirmek < ET (Uyg.) *bış-ur-*: *bir ḳoy öltürüp p.-ip* 95b-14

piyāde < Far. پیاده yaya: *p. kele turur miz* 75b-6; *ottuz miñg p.* 76b-14

post-penāh < Far. پست پناه posta sığınmak; *post-penāh bol-*

Türk Dilleri Kütüphanesi

"sığınmak": *p. b.-up* 83b-10

pūlād < Far. پولاد polat, çelik: *ḳurç p.-ġa* 100b-3

R

raḥmet < Ar. رحمت rahmet, acıma, esirgeme: *teñri r.-i bolġay* 65a-13; *ḥaḳ r.-iġa bardı* 79a-6, 104b-16; *ḥaḳ r.-iġa kitdi* 84a-10, 84a-7, 84a-11; *ḥaḳ r.-ine kitti* 102b-6

raʿiyyet < Ar. رعيّت bir hükümdar idaresi altında bulunan ve vergi veren halk: *Māverāü'n-nehirniñ r.-leri* 85b-3; *ʿArab ʿAcem r.-ler* 99b-8; *raʿiyyet bol-* "buyruk altında bulunmak": *r. b.-dılar* 65b-9

rāst < Far. راست doğru: *barçası r. turur* 84b-15; *Oġuz oġlanları irgeni r.* 98b-17; *hem r.* 99a-1; *r. ayta turur sen* 88b-15; *sözniñ r.-ını aygıl* 96a-3; *r.-ını aytdı* 96a-5

rāżı < Ar. راضى razı, kabul eden: *rāzı bol-* "kabul etmek": *r. b.-sun* 95a-3; *r. b.-sunlar* 79a-5; *r. b.-madı* 89b-10

resm < Ar. رسم adet, usul: *bu nemekīn r.* 69b-5; *r. turur kim* 82a-14; *r. bu turur* 101a-14; *Moġolnıñ r.-i* 70b-5; *baʿzı r.-ler* 69a-13; *Oġuz ilinig r.-lerin* 94a-14; *köp r.-lerni* 69a-16

revān < Far. روان yürüyen, giden: *anda r.* 70b-10

reviş < Far. روش gidiş, tarz, üslûp: *ni r. birlen* 84b-10; *ilniñ r.-ini* 95a-6

ribāṭ < Ar. رباط bağ, ip: *bir r.-ġa oḫşar* 75a-1

rūḥ < Ar. روح ruh, cah, can: *biziñ r.-ımızge* 66a-13

Rum Anadolu: *ʿIraḳ ve R.-nıñ* 77a-4

Rus özel ad (Yafes'in oğlu): *R.* 69a-6

rücūʿ < Ar. رجوع dönme, geri dönme: *rücūʿ ḳıl-* "dönmek": *kitabnı aytmaḳḳa r. ḳ.-duḳ* 66a-14

rüsvā < Far. رسوا rezil, rüsva: *rüsvā bol-* "rezil olmak": *r. b.-masun* 92a-12

rüşvet < Ar. رشوت rüşvet: *köp r.-ler* 102a-14

S/Ṣ/S̲

sāʿat < Ar. ساعت saat: *bir s.* 95b-4

ṣabr < Ar. صبر sabır; *ṣabr ḳıl-* "sabr etmek": *ṣ. ḳ.-ġıl* 87b-14

ṣādıḳ < Ar. صادق sadık, sadakatli: *ṣ. timek bolur* 67b-7

ṣaf (f) < Ar. صف dizi, sıra, asker dizisi: *ṣaf tart-* "ordu kurmak, asker hazırlamak": *ṣ. t.-ıp uruşdılar* 66a-2; *ikkisi ṣ. t.-p* 72b-4; *ṣ. t.-ıp uruşabilmediler* 75a-9

saġ sağ < ET (Uyg.) *saġ*: *s. ḳolda* 81a-11; *s. yanbaşnı* 81a-17; *s. omaçanı* 81b-2; *s. uyluḳnı* 81b-4; *s. yaġrınnı* 81b-5; *s. aşuḳlı iliki*

Türk Dilleri Kütüphanesi

81a-12; *s. ḳarı ilikni* 81a-1; *s. eligi birlen* 99b-25

saġlı sağlı, sağ tarafta < *saġ+lı*: *orun berdi s. sollı* 99b-11

ṣāḥib-i cemāl < Ar. صاحب جمال güzelliği olan: *ṣ. ḳızını* 91a-12

saḳal sakal < ET (Uyg.) *saḳal*: *s.-ı ... tigdi* 93a-4; *s.-ını kesip* 93b-8

Saḳallı → *Aḳ Saḳallı*

Saḳar Sakar (Kabacık'ın soyundan gelen Türkmen oymağı): *S. ili* 101b-8;

Saḳarı özel ad: *S.-nıñ maʿnāsı* 105b-12, → *Taġ Saḳarı*

saḳla- saklamak < MK *saḳ+la-*:*öz ḳolında s.-dı* 73b-16; *oġul ḳılıp s.-dı* 102a-3; *köp yıllar s.-dı* 103a-6; *anı s.-maḳnı bilgçi* 82b-15

Saḳlap özel ad (Yafes'in oğlu): *S.* 69a-6

sal- salmak, bırakmak, göndermek; koymak < ET (Uyg.) *sal-*: *törçüm s.-dum* 100a-16; *bir şehr s.-dı* 67b-13; *tam iv s.-dı* 67b-13; *ilge savun s.-dı* 70b-6; *savun s.-dı* 86b-8; *ḳazanġa s.-dı* 90b-8; *uzaḳ ḳaravul saldı* 96a-9; *ḳırḳ bir atnıñ etin s.-dı* 99b-2; *içimge s.-dı* 101a-12; *kendler s.-dılar* 68a-1; *at s.-dılar* 96a-11; *ḳuyı s.-ıñ* 82a-3; ḳuyı s.-ıp 88b-12; *bezge s.-ıp* 100a-17; *ḥavzlarġa s.-ġan ḳımız* 87a-8; *s.-a turur irdi* 71a-6; *aşḳa tuz s.-maḳnı* 69b-4

saldurt- saldırtmak, koydurmak, bıraktırmak < ET (Uyg.) *sal-durt-*: *ḳımız s.-dı* 80a-4

ṣāliḥa < Ar. صالحه yarar, elverişli, uygun; yetkisi olan: *ṣ. ve kāfiye irdi* 90b-16

Salur Oğuzların Üçok koluna bağlı boyu: *uluġ oġlınıñ atı S.* 80b-5; *S. ilindin* 84a-16, 84b-7, 96b-6, 102b-7; *S. urugı* 85a-16; *S. ili birlen* 85b-6; *S. iline* 85b-8; *S. ili* 85b-9, 98b-2; *S. ilini çapıp* 85b-10; *Ḳarḳın ve S.* 96a-17; *S. illi* 96b-10; *S. ḫalḳından* 96b-13; *S. ilinde* 101a-3, 101b-16, 102a-5; *S. ilinıñ içine* 101b-13; *toḳḳuz yüz ivlüki S.* 100a-2; *altı S. kelip* 103b-3; *S.-nıñ maʿnāsı* 83a-9; *S.-nı olturtdılar* 81b-11; *S.-dın Enkeşniñ oġlı* 84b-8; *S.-dın bir kişini* 85a-15; *ol S.-dın* 96b-15; *S.-dın Isıḳ İsmaʿīl* 101b-16, → *İçki Salur, Uyġur Sanḳlı Sin*

Salur özel ad (Timür'ün babası): *anıñ atası S.* 98b-10;

Salur (Ḳazan Alp) özel ad (Tag Han'ın büyük oğlu): *S. Ḳ. ... neçük yeter* 99a-13; *S. Ḳ. Ḳayı Ḳorḳut Ata birlen* 99a-14; *S. Ḳ. utru barıp* 99a-16; *S. Ḳ. başın kesti* 99b-4; *S. Ḳ. A. tigen* 101a-4; *S. Ḳ. A.-nıñ anası* 85b-10; *S. Ḳ. A.-nıñ heleyi* 106a-8; *S. Ḳ.-nı altı arḳa ötüp* 99a-1; *S. Ḳ. A.-nı maḫtap aytġan* 99a-15

Sām özel ad (Hz. Nuh'un oğlu): *S. atlı oġlını* 68b-12

san sayı, adet, hesap < ET *sa-n* <

Türk Dilleri Kütüphanesi

AT *sān: ʿömrining s.-ı 68a-10; leşkerning s.-ın 75b-2

sana- saymak < ET (Uyg.) *san+a-*: *atalarını s.-p* 98a-10; *s.-p tururlar kim* 98b-5

sanç- saplamak, sokmak; vurmak < ET *sanç-*: *bıçaḳ birlen s.-tım* 104a-11; *başıġa s.-dı* 77a-13; *nīzening uçı birlen s.-dılar* 92b-6

sanga sana: *s. ʿāṣī bolurlar* 67a-2; *... s. berdim* 77a-3; *s. ... berdim* 77a-9

sanġa sana < *sen* + verme durumu eki: *s. mirāṣ ḳalġan turur* 87a-15; *s. tapşurġay tip* 87a-17; *men s. ʿāşıḳ men* 91a-19; *s. ʿāşıḳ bolup* 91b-18; *s. bereling* 102a-16; → *sanga*

Sanḳlı Sin özel ad: *S. S.-ning nökerleri* 102b-3; *S. S.-ni öltürdi* 102b-1

Saray Aşağı Volga havzasında bir şehir (*Açḳ*'a bk.): *S. şehrinde* 102b-6; 104b-5

sarāy < Far. سرای saray: *cennet s.-ıġa kitdi* 67b-3

sārbān < Far. ساربان deveci, deve sürücüsü: *ottuz ivli s.-nı* 104b-10

sarġar- sararmak < ET (Uyg.) *sarġar-* < *sarıġ+ar-*: *s.-ıp yörmes irding* 89b-16

sarı -e doğru, tarafına (ED 844b'ye göre: Uyg.-Çin.Söz. "yön, taraf" Ligeti 192): *Semerḳand s. yördi* 75a-13; *... yörgenining ẕikri* 75b-15; *İrān s.* 76a-1

Sarıca sırtı sarı, yırtıcı bir av kuşu: *ḳuşı S.* 83a-2; *altı S.* 105b-5

Sarıḳ Salur Toy Tutmaz'ın soyundan gelen oymak: *Teke ve S.* 102a-4; *Teke ve S. ili* 102a-5

sat- satmak < ET (Uyg.) *sat-*: *s.-arlar irdi* 85b-1; *sevdāgerge s.-dılar* 85b-5; *satḳun al-* "satnn almak": *s.-ḳun alġan* 105a-16

savuḳ soğuk << ET (Uyg.) *soġıḳ*: *kün s. irdi* 73b-8; *yaman s. irdi* 75a-15; *ḳışning s.-ında* 79a-14

savun davet, çağrı, haber (Kzk. *savın* "haber, ilan" krş.): *ilge s. saldı* 70b-6; *ḫalḳġa s. saldı* 86b-7

sāye < Far. سایه gölge: *s.-de olturmay* 79a-14

Sayın Ḫān özel ad < OMo. *sayin* ve *Ḫān*(Coçi Han'ın oğlu Batu Han'ın takma adı. Halk tarafından 'iyi yürekli han' anlamında 'Sayın Han' lakabı takılmıştır): *S. Ḫ. yurtı*74b-13; *S. Ḫ. evlādıdın* 104b-4; *S. Ḫ.-ġa ḳaldı* 74b-11

Sayır özel ad (Oğuz Han'ın torunu): *S.* 80b-14

Sayram Taşkent'in kuzey-doğusunda Çimkent'in 6.5 km. doğusunda bir kasaba: *S. ve Taşkendni .... aldı* 75a-10; *başı S.* 78a-12; *ḳıblesi S.* 85a-10; *Almalıḳ ve S.* 85b-18; *S. üstinde uruşdılar* 89b-10; *Talaş birlen S.-nı* 89b-8; *Talaş ve S.-ġa keldi* 75a-8

Türk Dilleri Kütüphanesi

sebeb < Ar. سبب sebep: *ol s.-din* 66a-1, 67a-2, 67b-12, 80b-16, 96b-3, 103a-7, 105a-10; *yaġı bolġan s.-din* 90b-3; *bu s.-din* 104b-9; *sivmegenimniŋ s.-i* 71b-6; *munıŋ s.-i* 71b-13; *açlıḳ s.-indin* 76a-7, 105a-4

sebebli için < Ar. سبب *sebeb* ve Tü.+*li* (*Açk*'a bk.): *biz s.*-66a-3

Sebük Tegin Gazneli hükümdarı (Sultan Mahmud Gaznevi' nin babası): *S. T. Ḳayı ḫalḳındın irdi* 85b-4

seciʿ < Ar. سجع nesirde yapılan kafiye: *seciʿ ḳıl*-"kafiye yapmak": *s. ḳ.-ıp tururlar* 66b-2

sefer < Ar. سفر sefer, yolculuk: *uzaḳ s.-ġa kitdi* 69a-15, 69b-16; *uzaḳ s.-ġa barġanda* 73b-4

seher < Ar. سهر seher, tan yeri ağarmadan önceki vakit: *s. vaḳtında* 91b-12, 91b-16

sehl < Ar. سهل kolay: *anıŋ ḳatında s. turur* 99a-8

sekkiz sekiz < ET *sekiz*: *s. oġlı bar irdi* 69a-4; *s. ay* 74a-17; *on s. yıl* 94a-15; *s. miŋ* 96a-7, 96a-8; *on s. iv italġu* 105a-17; *on s. ulug italġu* 105b-4

seksen seksen < *sekiz on*: *s. ikki yıl* 68a-5; *s. kişi* 68a-15, 68b-6; *s. miŋ kişi* 74a-16; *s.-din artuḳ kişi* 68a-16

Selçuḳ Bay Selçuklu Hanedanının kurucusu: *S. başlıḳ* 97b-10

Selçuḳī Selçuklular: *S. Türkmen bolup* 98a-4; *S.-ler Merv-i Şāh-ı Cān şehrini alıp* 97b-16

Semerḳand Semerkant, Taşkent'in güney-batısında bir şehir: *Buḫārā ve S.* 74a-10; *Taşkend ve S.* 75a-8; *S. sarı yördi* 75a-13; *S. keldi* 75b-13; *S. ve Buḫārāġa* 77b-6; *S.-nı alıp* 75a-13; *Buḫarā ve S.-nı alıp* 90b-2

sen sen < ET *sen*: *s. meniŋ ornumġa olturup* 67a-14; *s. kime yasaġıl* 68b-3; *s. müsülmān bolsaŋ irdi* 71b-7; *s. ni yolda bolsaŋ* 71b-8; *s. bālig bolsaŋ* 87a-16; *s. yaş ḳaldıŋ* 87b-11; *s. imes irdiŋ* 88a-9; *s. ... yörigey sen* 89a-6; *s. meniŋ anam turur sen* 91b-3; *s. ḳılıp sen* 92a-10; *s. meni iḫtiyārımġa ḳoymadıŋ* 92b-2; *s. yaḫşı bilür sen* 92b-3; *s. bilür sen* 93b-5; *s. ḳılġıl* 93b-6; *s. bolġıl* 94b-10; *s. körüp* 95a-6; *s. ḫalḳġa yiberdi* 95a-9; *s. barça leşkeriŋni* 95a-10; *s. ḳaydan aldıŋ* 101a-8; s. *biginŋ ni öltürseŋ* 102a-15;

Sencer Māzi özel ad (Selçuklu Sultanı; krş. Sultān Sencer Māzi): *S. M. ... tururlar* 97b-18, → *Sulṭān Sencer Māzī*

sendin senden < *sen*+*din*: *s. ötünümiz* 87b-13; *s. burunraḳ* 88b-13; *s. ümīdim* 89a-4; *s. ġıybet ḳıla turġan* 93b-15

seni seni < *sen* + belirtme durumu eki: *s. bizni yaratġan bar* 71a-8; *s. alur irdim* 71b-7; *s. Köl İrki Ḫān*

Türk Dilleri Kütüphanesi

tigeli 87a-9; *s.... yaḫşı asrap turur* 87b-12; *s. pāre pāre ḳılıp* 91b-4; *s.... ḳoymaḳ üçün* 93b-11; *s. tilese* 102a-17; *s. tutup* 102a-18

seniñg senin < *sen* + ilgi durumu eki: *s. duʿāñg nı* 68b-2; *s. ḳoluñgda turur* 87b-8; *s. birlen* 88a-9, 95a-4; *s. ayaḳ uçıñgda* 93b-13; *s. ... ḥaḳiḳatin* 93b-15; *s. tiliñgdin* 95a-7; *s. üçün* 102a-17

sensiz sensiz: *s. bu dünyāda yörümek* 93b-12

seniñg(k)i seninki: *s. turur* 87b-13

serek → *İrek Serek, İrek (Serek)*

Sereng özel ad (Arslan Han'ın oğlu): *kiçikiniñg atı S.* 97a-13; *S. beşikde irdi* 97b-1; *S. yigit yetişkendin soñg* 97b-2; *Arslan oġlı S.-niñg* 97b-6; *inisi S.-ni alıp* 97b-5; *inisi S.-ni* 97b-7; *S.-din soñg* 98a-11

serḥad(d) < Ar. سرحد sınır: *şehrler ve s.-ler* 78b-10

ṣevāb < Ar. ثواب sevap: *ṣ.-ġa şerīk bolur irdiñgiz* 102b-15; *anıñg ṣ.-ı* 66a-8; *munuñg ṣ.-ı* 66a-11; *Tañgrıġa bendelik ḳılġan ṣ.-ındın* 66a-9

sevdāger < Far. سوداگر tacir: *s. Iṣfahānlıḳ men tidi* 77a-9; *s. ... söz aytą bilmey* 77a-12; *s. ... ḳele başladı* 86a-4; *s.-niñg atıġa* 77a-11; *s.-ge satdılar* 85b-5; *aytdı kim s.-men* 77a-7

sevmeslik sevmezlik, sevmeme < *sev-mez+lik: s.-indin ... bir yerde yatmay turur* 71a-13

seyr < Ar. سير yürüme, yürüyüş; seyir, bakma: *s.-ge alıp çıḳdı* 91a-1

seyyāḥ < Ar. سيّاح seyyah, gezen, gezici: *s. Ḳorḳut* 99b-13

sıçġan sıçan < ET (Uyg.) *sıçġan*: *s. yılı turur* 74b-18

ṣıfat < Ar. صفت hal, suret, şekil: *anıñg ṣ.-ını bitise* 65a-9

sıġ- sığmak < ET (Uyg.) *sıġ-*: *ikki ḳılıç s.-mas* 83b-16; *ikki töre s.-mas* 83b-17

sıġın- sığınmak < ET (Uyg.) *sıġ-ın-* < *sıġ-ın-*: *barıp s.-dılar* 72b-15

sıġış- sığmak, yerleşmek < *sıġ-ış-* (Özb., Yeni Uyg. *sigiş-*; Trkm. *sıgış-* ile krş.): *olturġan yerge s.-madılar* 67b-12

sın- kırılmak < ET (Uyg.) *sı-n-*: *yanbaş süñgeki s.-dı* 84b-4

sındur- kırmak < *sın-dur-*: *yaynı s.-up* 78a-10

sırr < Ar. سرّ sır: *s.-ım āşkāre bolur* 71b-4; *filān s.-ıñgızını* 93a-8

sıy(ı)r- sıyırmak < MK *sıḍır-* (Kırg. *sıyır-*; Sarı Uyg. *sızır-*; Hal. *sıdur-*; Özb. *sidir-*; TS *sıyır-* ile krş.): *ḳılıcım s.-ıp* 100b-3

sıypa- okşamak, sıvazlamak (CC *sipa-*; KW., s. 229; ayrıca bk. EW, s.415b ile krş.): *... közin silep s.-p irdi* 91a-15

sikkiz sekiz: *s. yüz ḳırḳ yıl* 67b-9, → *sekkiz*

sikke < Ar. سكّه para üzerine

Türk Dilleri Kütüphanesi

vurulan damga, para: *s.-ni ... soḳturup* 76b-9

sile- sevmek, okşamak, sıvazlamak (*Açk*'a bk.): *müsülmān bolġanlarnı s.-di* 72b-9; *dostlarını s.-p* 78a-12; *yüzin ve közin s.-p* 91a-15

sīmurġ < Far. سیمورغ Simurg, Anka kuşu: *çipindin tā s.-ġaça* 65a-5

Sin → *Sanḳlı Sin, Uyġur Sanḳlı Sin*

sining sen < ET *sen* + ilgi durumu eki: *s. imçekiŋgni* 70a-13; *s. atıŋg* 90a-1

sipāhī < Far. سپاهی tımar sahibi, süvari askeri: *Māverāü'n-nehirniŋg ... s.-leri* 85b-3

sipās < Far. سپاس şükr etme, dua etme: *s. u sitāyiş* 65a-1

Sir Sir Derya: *S. suyınıŋg aẓaḳı* 70a-8; *S. suyınıŋg ayaġı* 85a-12; *S. suyınıŋg ayaḳına* 85b-19; *S. suyınıŋg ikki ṭarafında* 94a-17; *S. suyınıŋg ayaḳında* 97a-3; *S. yaḳasında* 97b-10; *S. suyınıŋg yaḳasında* 106a-3; *S.-niŋg ikki ṭarafın* 85b-20; *S.-niŋg arası* 94b-5; *S.-niŋg ayaḳı* 94b-5

sitāyiş < Far. ستایش övme, övgü: *sipās u s.* 65a-1

siv- sevmek < ET (Uyg.) *sev-*: *köp s.-e turur tidi* 72a-1; *ḫātūnını s.-er* 71b-14; *köp s.-er irdi* 71b-10; *köçini s.-mey turur* 71a-13; *s.-megenimniŋg sebebi* 71b-6

sivinçi müjde, iyi haber < ET (Uyg.) *sev-inç, u* için Uyg. *ögrünç ~ ögrünçü, alkınç ~ alkınçu, irinç ~ irinçü* ile krş. (Kırg. *süyünçü*; Özb. *sevinçi, suyunçi*; Trkm. *söyünçi* ile krş.): *s. tilediler* 86b-6; *s. berdiler* 86b-7

sivün- sevinmek < *sevin-* < ET *seb-in-*: *körüp s.-üp* 69b-12

siyāh < Far. سیاه siyah, kara: *s. bolsa* 65a-7

siyāset < Ar. سیاست devlet, memleket idaresi; politika: *siyāset ḳıl-* "politika yapmak, politik davranmak": *s. ḳ.-ur boldılar irse* 92a-16

siz siz < ET *siz*: *s. üçüŋgizdin özge* 68b-14; *s. üç uluġıŋgız* 78b-10; *s. altıŋg ızġa ḳoyup* 79a-15; *s. altıŋg ızınıŋg* 79a-16; *s. ni işni oḫşatsaŋgız* 79b-4; *s. altı oġulnıŋg* 79b-6; *s. altıŋgızdın başḳa* 79b-7; *hem s. ikkiŋ iz* 93b-6; *s. her nemerse tiseŋgiz* 105a-14; *s. -ler bilmessizler* 67a-3; *s.-ler yaḫşı bilür sizler* 93a-14; *s.-ler ḫalḳġa baş bolup* 93a-16; *hem s.-ler* 93b-7; *s.-leriŋg atıŋgız* 78b-11; *s.-lerge bereyim* 77a-5; *s.-lerge berdim* 77a-6; *s.-lerge tapışturayın* 93a-13; *s.-lerdin bolġan* 78b-12; *s.-lerdin bolġanlar* 79a-16; *s.-lerdin ötünimiz* 105a-12

sizge size < *siz+ke*: *biz s.-ge bereliŋg* 105a-15

sizniŋg sizin < *siz+niŋg*: *s.*

Türk Dilleri Kütüphanesi

atıng ızġa 77a-15; *s. bu naṣiḥatlarıng ızını* 89a-7; *s. köçüngiz birlen* 93a-11; *s. ḫalḳını yetip* 104a-12

soḳ- kurmak, dikmek: *otav s.-up* 78a-4

Soḳman özel ad (İnel Gazi'nin oğlu): *birining atı S.* 100b-17

soḳtur- demiri sıcakta işleyip dövmek; bastırmak < *soḳ-tur-* < ET (Uyg.) *soḳ-* (ED, s. 807b): *öz atıġa s.-up* 76b-9

soḳum kurban, kurbanlık hayvan < *soḳ-um*; (TMEN III, 1298; Özb. *sokim*; Dic. *soḳum*; ŞS *soḳum*): *s. keltürdiler* 86b-8

soḳun- kurmak, kurulmak:*otav s.-ıng* 93a-16

sol sol < ET (Uyg.) *sol* < AT **sōl*: *s. ṭarafında* 79a-4; *ve s. yaḳda* L 21a-3; *s. uyluḳnı* 81b-8; *s. yanbaşnı* 81b-9; *s. aşuḳlı yilikni* 81b-11; *s. omaçanı* 81b-13; *s. ḳarı yilikni* 81b-15; *s. yaġrınnı* 81b-16; *s. eligi birlen* 99b-2; *sol bol-* "sol tarafta olmak": *s. b.-sunlar* 79a-3;

sollı sol tarafta < *sol+lı*: *saġlı s.* 99b-11

song 1. son, sonra, sonunda < ET (Uyg.) *song*: *mundın s.* 65a-13; *körgendin s.* 65b-1; *andın s.* 65b-7, 67a-16, 68a-6, 68a-11, 68a-13, 68b-10, 69b-13, 71b-9, 73a-12, 73a-13, 74b-11, 74b-14, 74b-15, 75b-5, 75b-9, 77b-2, 77b-3, 78a-4, 78b-8, 79a-1, 79b-15, 84a-6, 84a-20, 88b-7, 90b-3, 93b-11, 94b-18, 97a-5, 97b-2, 97b-9, 103b-3, 105a-4; *ölgendin s.* 67a-7, 70a-3, 76b-16, 78b-19, 84a-8, 97b-7, 105a-2; *s. Türkmen atın köterip* 65b-12; *mindin s.* 67a-14; *barġandın s.* 68a-9; *bir niçe aydın s.* 68b-6; *atasındın s.* 69a-10; *ʿömrindin ö.-kendin s.* 69b-9; *ḳarı bolġandın s.* 70a-2; *ve andın s.* 70a-15; *pādişāh bolġandın s.* 70b-1, 98a-6; *bir niçe vaḳtdın s.* 71a-12; *ötkendin s.* 71b-1, 78a-1, 86a-2, 89b-8, 94b-12; *işitkendin s.* 71a-14, 72a-2, 72a-7, 87b-1, 87b-10, 88a-4, 88b-17, 92a-3, 96a-13; *ḳatıḳ bolġandın s.* 72a-16; *yigit bolġandın s.* 73b-16, 90a-13; *on yetti yıldın s.* 75a-3; *bahār bolġandın s.* 75b-6; *bir niçe kündin s.* 75b-3, 76b-15; *bir niçe yıldın s.* 76b-2; *on ikki yıldın s.* 77b-2; *bir niçe kündin s.* 78a-6, 86b-5, 91a-2, 91a-18, 93a-18; *kelgendin s.* 79b-10, 93a-13, 102a-1; *üç yıldın s.* 85b-11, 100a-11, 101a-6; *bu kündin s.* 87a-9, 91b-3; *aş yegendin s.* 87b-4; *yigit yetişkendin s.* 88a-14 , 97b-2; *bir furṣatdın s.* 88b-13; *tamām bolġandın s.* 89a-8; *ḫānlıḳ ḳılġandın s.* 89a-11;ötkendin s. 89b-8;*barġandın s.* 90a-11; *bir niçe aydın s.* 90a-12; *Mur Yavı ölgendin s.* 90a-14; *Ḳara Ḫān ölgendin s.* 90a-18; *ḳarı*

Türk Dilleri Kütüphanesi

bolġandın s. 90b-14, 103a-13; *tün yarımındın s.* 91b-12; *tañ atġandın s.* 91b-13; *köp yıllardın s.* 92b-15; *Suvar kitkendin s.* 93a-5; *ḳaçıp kitkendin s.* 95a-16; *Serengdin s.* 98a-11; *olturġandın s.* 98b-2; *üç yüz yıl s. irdi* 99a-12; *altı ay s.* 101a-7; *s. Türkmen bolup* 102a-6; *Ḫorāsān kelgendin s.* 103a-2; *bilgendin s.* 103a-4; *āzād bolġandın s.* 103b-16; *bir niçe yıldın s.* 105a-6; **2.** *s.-da ḳoyġan kişileriñ iz* 76a-10; *miniñ s.-umdın* 95a-10; *tumannıñ s.-ı* 87a-2; *leşker s.-ında* 76a-4; *leşkerniñ s.-ından* 75b-4, 76a-6

soñ(g)ı son, sonuncu < *soñ+ḳı* (Özb. *songgi* ile krş.): *s. alġan* 71b-13; *s. āfitābnı* 87a-3

sor- sormak < ET (Uyg.) *sor-* < AT **sōr(a)-*: *.. ni turur tip s.-ar* 82a-16; *ḫātūnındın s.-dı kim* 71b-13; *anlarnı s.-dı* 75b-2; *ol kişidin s.-dı kim* 76a-5; *tip s.-dı* 77a-9; *ḫalḳındın s.-dı-kim* 84a-15; *bir bir s.-dı* 84a-19; *barça bigler s.-dılar* 86b-3; *ḫān aldıġa keltürüp s.-dılar* 92a-16; *... günāh-kārlarını s.-sun tip* 102a-10; *bir kişidin s.-sa* 82a-16; *tip s.-sa* 103b-7; *... yaḫşı ve yamanı s.-up* 89a-5; *s.-ay turur irdi* 102a-11; *yiberip ötkerip s.-up tururlar* 104a-6; *kelinlerdin s.-dı irse* 71b-16; *aḫvālın s.-dı irse* 75b-4

Sorḫı özel ad (Oğuz Han'ın torunu): *S. diy tururlar* 80b-13; *anı S. diy tururlar* 81a-14

Sorḳı özel ad (*Sorḫı* ile krş.) *S.* 80b-12; *S. atların tutdı* 81a-13

söz söz < ET (Uyg.) *söz*: *bu s.* 66a-10, 77a-17, 82a-2, 95b-6, 98b-11; *bu s.-niñ ġalaṭlıḳı* 99a-8; *mundaḳ s.-ni sözlegenini* 70b-15; *bu s.-ni* 71a-14, 72a-2, 72a-5, 72a-7, 87a-17, 87b-1, 87b-9, 88b-13, 88b-16, 91b-6, 92a-3; *s.-niñ rāstını aytġıl* 96a-3; *s.-ni muñga ḳoydılar kim* 72a-3; *aytḳan s.-ni aytıp* 78a-5; *s.-ni bütün ayta bilmes* 82a-15; *özge s.-ni* 95b-7; *bu s.-ge tüşünüñ* 82a-3; *bu s.-ge güvāhlıḳ berdiler* 92a-4; *s.-ge yupatıp* 95a-11; *s.-i ḥürmetli* 83a-3; *Irḳıl Ḫᵛāceniñ s.-ini* 79b-9; *bu s.-ini* 99a-9; *oġlanniñ bu s.-ige* 70b-12; *anıñ s.-ine* 79a-11; *Ḳorḳut Atanıñ s.-ine* 86a-15; *ḫātūn s.-ige* 92a-14; *Ḳozı Tegin s.-ige* 92a-15; *şīrīn s.-ine* 102b-1; *anıñ s.-indin çıḳmañ* 69a-9; *anıñ s.-indin çıḳmas irdi* 86a-11; *Ḳozıcınıñ s.-indin* 94b-8; *bu s.-ümiziñ delīli* 102b-9; *biziñ aytġan s.-ümizni* 66b-6; *ayta turġan s.-ümizni* 77b-5; *s.-iñizni ḳabūl ḳıldım* 87b-16; *yurt s.-leri* 89a-8; *burunḳı ötkenleriñ s.-lerini* 89a-10; *aytġan s.-lerini* 92a-18; *bu s.-leriñ* 88a-11; *uşbu aytılġan s.-lerdin* 83b-20; *bu s.-lerdin* 85b-12; *söz ayt-* "konuşmak": *s. a.-a turur irdi*

Türk Dilleri Kütüphanesi

93a-4; *s. a.-a bilmey* 77a-12; *söz ber-* "söz vermek": *s. b.-diler* 87a-14

sözle- söylemek < ET (Uyg.) *söz+le-*: *mundaḳ sözni s.-genini* 70b-15; *bir sāʿat s.-mey* 95b-4; *s.-y turġan şehrde turup* 68a-1

sözleş- sözleşmek, konuşmak < ET (Uyg.) < *sözle-ş-*: *s.-ip olturġan yerde* 71b-12; *Tumanġa s.-ip* 88a-1; *kişi birlen s.-medi* 90b-18; *kündüz s.-mes irdi* 71a-12; *s.-mekke sırrım āşkāre bolur* 71b-4

su su, ırmak < *suv* < ET *sub*: *yerdin s. çıḳdı* 68b-4; *ikki uluġ s.* 73b-2; *bir ayaḳ s.* 93b-10; *ḳara s. teg* 95b-5; *Börme tigen s.-nıñ yaḳasında* 66a-2;*s.-nıñ yaḳasında* 71b-2, 76a-8, 88a-16; *ol ikki s.-nıñ* 73b-2; *üç s.-nıñ yaḳasında* 74a-4; *aşnı ve s.-nı* 65a-3; *s.-nı özige tartdı* 68b-7; *s.-ġa ġarḳ ḳılur boldı* 68b-3; *yerge s.-ġa tartdı* 86a-2; *Tecen s.-yınıñ yaḳasında* 65b-5; *Yayıḳ s.-yınıñ yaḳasıġa* 69a-3; *Sir suyınıñ azaḳı* 70a-8; *Tin ve Etil s.-yınıñ yaḳasıġa* 74a-1; ... *Tin s.-yınıñ arasında* 74b-6; *Sir s.-yınıñ ayaġı* 85a-12; *Sir s.-yınıñ ayaḳına* 85b-19; *Sir s.-yınıñ ikki ṭarafında* 94a-17; *Murġab s.-yınıñ* 94b-6; *Sir s.-yınıñ ayaḳında* 97a-3; *Amu s.-yınıñ yaḳasında* 101b-2; 103a-17; 103b-10; 104a-16; 104a-3; *Atıl s.-yınıñ yaḳasında* 102b-6, 104b-5; *Amu s.-yınıñ* 103b-14, 104a-4; *Sir s.-yınıñ yaḳasında* 106a-3; *Atıl s.-yını keçip* 100a-4; *Yayıḳ s.-yına keldi* 100a-4; *Amu s.-ıda olturup* 97a-3; *Amu s.-yıdın ötüp* 77b-7; *kölniñ s.-yındın* 87a-9; *uluġ s.-ları* 75b-10

Su bürküti deniz kartalı (Kır. *suu bürküt* ile krş.): *ḳuşı S.* 83a-5

Suçlı özel ad (Oğuz Han'ın torunu): *S.* 80b-12

sulṭān < Ar. سلطان sultan, padişah, hükümdar: *s.-ġa nöker bolup* 96b-12; *s.-lar ... uruşdılar* 74a-17

Sulṭānlı özel ad (Oğuz Han'ın torununun ve Balhan dağlarında oturan Türkmen oymağının adı) : *S.* 80b-11; *S. ili* 96b-1

Sulṭān Maḥmūd Ġaznevī Sebük Tegin'in oğlu. 998-1030 arasındaki Gazneli hükümdarı: *S .M. Ġ.-niñ atası* 85b-4; *S. S. Ġ.-niñ nebirelerinin̄ ḳollarında* 97b-14

Sulṭān Melik Şāh özel ad (Selçuklu sultanı. Alp Arslan'ın oğludur): *S. M. Ş. barıp* 96b-9; *Alp Arslan ve S.M. Ş.* 97b-17

Sulṭān Muḥammed Ḫvārezm-şāh özel ad (Harezmşah hükümdarı): *S. M.Ḫ. tigen irdi* 74a-7; *S. M. Ḫ.-niñ pāy-ı taḫtı* 74a-14

Sulṭān Sencer *Māżī* (Sencer Mazi'ye bk.): *S. S. M..-niñ atası* 96b-8

sun- sunmak, uzatmak < ET

Türk Dilleri Kütüphanesi

(Uyg.) *sun-*: ḳımızlı ayaḳnı s.-dı 87b-3

Sundun → *Altun Közeki Sundun Bay*

Suraçıḳ özel ad (Oğuz Han'ın torunu) S. 80b-13

Suracıḳ kavim adı (*Açḳ*'a bk.: *S. ili* 92b-15; *S. ilini çapıp* 92b-16

ṣūret < Ar. صورت biçim, görünüş, şekil: *tamġasınıñ ṣ.-i* 82b-7, 82b-8, 82b-9, 82b-11, 82b-12, 82b-14, 82b-15, 82b-16, 83a-1, 83a-2, 83a-3, 83a-4, 83a-5, 83a-6, 83a-7, 83a-9, 83a-10, 83a-11, 83a-12, 83a-14, 83a-15 , 83a-16, 83a-18, 83b-1; *bir kişiniñ ṣ.-in* 67a-4; *Ādemniñ ṣ.-ini yasap* 67a-7; *Ādemniñ ṣ.-ini yasadılar* 67a-11; *ṣ.-ini bile turur miz* 85a-8

ṣūretli suretinde, biçiminde < Ar. صورت *ṣūret*+Tü.*-li*: *yaḫşı ṣ.* 90b-13

Sus (Eski coğ.) Elam'da bir şehir. M. Ö. V. bin yılında Kerha'nın kenarında kuruldu. Arap devrinde terk edildi: *atını S. ḳoydı* 67b-13

Suvar özel ad: *atını S. ḳoyup* 92b-17; S. *kitkendin soñ* 93a-5; *S. asrunı öpüp bolup turur tidi* 93a-5; *S. hem keldi* 93b-4; *S. ... saḳalını kesip* 93b-8; S.*-nıñ ġıybetini* 93a-3; *S.-nıñ ḳulaḳına* 93a-4;*S.-nı ... yiberdim* 93a-12; *S.-nı ḳuçaḳlap* 93b-14; *S.-ġa kişi yiberdiler* 93a-2; *S.-ġa aytdılar* 93b-4

Suvarcıḳ özel ad (Kara Gazi Bey'in oğlu): *ikkinçi S.* 100b-7; *S.-nıñ bir oġlı* 101b-6

suyurġamışi bağışlama *suyurġamış+i, suyurġa-* < Çin. 嘴 *zui* (> Uyg. *tsuy*) ve Tü. *+rḳa-*: *altı oġlını s.* 78b-7

Sübedey Bahādır özel ad (Cebe Noyan Hakkındaki nota bk.): *Cebe Noyan ve S. B.* 74a-11

Süleyman Ġāzī özel ad (İnel Gazi'nin babası): *anıñ atası S.Ġ.* 98b-8

sülūk < Ar. bir yola girme, bir yol tutma: *yaḫşı s. ḳılıp* 94a-14

süñek kemik < ET *süñük*: *öz s.-i irdi* 73a-10; *yanbaş s.-i* 84b-4

sür- sürmek, yönetimi sürdürmek, idare etmek, yönetmek < ET *sür-*: *ḳıble s.-düm* 100a-14; *ilni s.-ey turġalı* 89a-3

süt süt < ET (Uyg.) *süt* < AT **sūt*: *süt irgeninde* 72a-15; *s. uydı* 72a-15; *anasınıñ s.-i* 76a-7

Ş

Şabatı özel ad (Çavuldur Bala Alp'ın karısı): *Ş. irdi* 106a-6

şaġāl < Far. شغل çakal: *bir ş.* 76a-8; *ş.-nı urdum irse* 76a-9

Şāh Melik özel ad (Ali'nin oğlu Kılıç Arslan'ın lakabı): *Ş. M. laḳab ḳoyup* 94b-3; *Ş. M. il içige keldi* 94b-11; *Ş. M. yigit yetişdi* 94b-12; *Ş. M.bardı* 94b-18; *Ş. M. barıp* 95a-11; *Ş. M. ḳaçıp*

Türk Dilleri Kütüphanesi

kitkendin soŋ 95a-15; *Ş. M. birlen* 95b-2; *Ş. M. buzuḳlıḳındın* 97a-3; *Ş. M. buzuḳlıġında* 98b-1; *Ş. M.-niŋ .. yolına barıp* 96a-6; *Ş.M.-niŋ leşkeri* 96a-10; *Ş. M.-ni Ḳozıcıġa tapşurup* 94b-7; *Ş. M.-ni ... alıp bar* 94b-8; *Ş. M.-ni tutup* 95a-1; *Ş. M.-ni yiberseŋ* 95a-4; *Ş. M.-ni öltürüp* 95a-14; *Ş. M.-ni aytalıŋ* 95b-17; *Ş. M.-ni ... yibergil* 95b-17; *Ş.M.-ni tutup* 96a-12; *Ş.M.-ke bī-dādger tip* 94b-14; *Ş.M.-din burun bardı* 94b-17

Şāh → *Behrām Şāh*

Şām Suriye'nin başşehri: *Īrān ve Ş.* 75b-15; *Ermen ve Ş.* 77b-13; *Ş. vilāyetinde* 77b-14

Şamaḫı (Şamahı) Altın Ordu şehirlerinden biri: *Ş. keldi* 100a-2

şarāb < Ar. شراب şarap: *dünyālıḳ ş.-ına esrep* 97a-8; *ş. içip* 104a-9

şarṭ < Ar. شرط şart: *bu ş. birlen* 87a-16

şāyed < Far. شاید şayet, eğer ki...: *ş. köp aytsaḳ* 84b-17; *ş. köŋliŋiz açılġay* 90b-19; *ş. ... ḳalġan bolġay tip* 102a-1

Şecere-i Terākime Türkmenlerin soy kütüğü: *Ş. tip at ḳoyduḳ* 66a-15

şehīd < Ar. شهید şehit: *ş. ḳılıp* 103a-5

şehr < Far. شهر şehir: *bir ş. saldı* 67b-12; *ş. ve kend* 67b-14; *bir uluġ ş.* 76b-8; *Muṣul tigen ş.-niŋ* 68b-7; *ş.-ni aldılar* 74b-1; *Barsa Kelmes tigen ş.-ge kitdi* 69b-7; *sözley turġan ş.-de turup* 68a-1; *ş.-ge ḳabalıp uruşdılar* 74a-18; Ġur tigen ş.-de 76a-15; *uluġ ş.-iniŋ atı* 76b-5; *Lektūnī ş.-ini* 76b-10; *Merv-i Şāh-ı Cān ş.-ini* 97b-16; *Dem Urmas ş.-ige kitdi* 68a-2; *Talaş ş.-iġa keldi* 76a-2; *Ḫocend ş.-ine keldiler* 97b-10; ... *Dehli tigen ş.-inde* 76a-16; *Baġdād ş.-inde* 85a-2; *Saray ş.-inde* 102b-6, 104b-6; *ş.-leri ve kindleri köp* 72b-17; *ş.-leriniŋ ... atların* 77a-4; *ş.-ler ve serḥaddler* 78b-10; *yurtlar ş.-ler* 78b-5; *köp ... ş.-ler* 79b-5; *uluġ ş.-lerge* 75a-9

şehr-yār < Far. شهریار padişah, hükümdar: *ol ş.* 78b-1

Şeref özel ad (*Şeyḫ Şeref Ḫᵛāce* ile krş.): *Ş. atlı* 102b-10, → *Şeyḫ Şeref Ḫᵛāce*

şerīk < Ar. شریك ortak: *ş. bolur irdiŋiz* 102b-15

şerī'at < Ar. شریعت şeriat: *uluġ atasınıŋ ş.-ıġa* 67b-5

şeyḫ < Ar. شیخ şeyh: *Türkmenniŋ ... ş.-leri* 65b-10; *ş.-i meẕkūrge ... inābet ḳılıp* 102b-11

şeyḫlıḳ şeyhlik < Ar. شیخ *şeyḫ*+Tü.*lıḳ*: *ş. mesnedinde olturġan* 102b-10

Şeyḫ Şeref Ḫᵛāce özel ad (Şecere-i Terâkime'ye göre Ersarı Bay'ın Muinü'l-Mürid'i yazdırdığı kişi): *Ş. Ş. Ḫ ... terceme*

Türk Dilleri Kütüphanesi

ḳılıp 102b-15

Şeyş özel ad (Adem'in oğlu): *Ş. atlı oġlıġa* 67a-14; *Ş. ... pādişāh bolup* 67b-1; *Ş. ... olturtup kitdi* 67b-4; *Ş.-ning ma'nāsı* 67b-3; *Ş.-ge kitāb alıp keldi* 67b-1

Şıban özel ad (İsli'nin oğlu): *Ş. atlı* 94a-9, 94a-12; *Ş.-nıng ḫān bolġanınıng zikri* 94a-8; *Ş.-nıng oġlı* 94a-13

Şıban Ḫᵛāce özel ad (Ava boyundan bir hoca): *Ş. Ḫ. başlıḳ* 86a-9

şi'r < Ar. شعر şiir: *ş.* 78b-6

Şirān özel ad: *Ş. tigenni* 76b-16

Şirān özel ad (Kutlı Timür'ün oğlu): *Cunı ve Ş.* Kon. 1246

şirīn < Far. شرين şirin, tatlı: *ş. sözine* 102a-18

şol şu (işaret adılı) < *uş* + *ol*: *ş. zamān ḳopdı* 71a-11; *ş. yolda* 71b-8; *ş. ḳıpçaḳ turur* 73b-15; *ş. Ḳıpçaḳnıng* 74b-5; *ş. kişining* 76a-12; *ş. toyda* 80b-16; *ş. cemā'atdın* 97b-18; *ş. Ayaznıng oġlanları* 102b-7; *ş. zamān öldi* 104a-11

şundaġ böyle, şöyle, bu kadar < *şu*, yapıca *muntaġ* (< **munı teg*) ile karşılaştırılabilir: *ş. ḳoyġıl* 77b-17

şundaḳ/ġ böyle, şöyle, bu kadar: *ş. tip* 77a-3; *ş. irdi* 77b-12; *ş. turur* 84b-12; *ş. ḳılıp* 85b-14; *ş. ḳıla başladı* 91a-16; *ş. bir fitne bolur* 92b-2; *ş. boldılar* 98a-15; *ş. irdiler* 104b-12

şunḳar sungur, akdoğan (*Açk*'a bk.): *ḳuşı ş.* 82b-7

şükr < Ar. شكر şükür: *şükr ḳıl-* "şükretmek": *ş. ḳ.-ġıl* 89a-12

T/Ṭ

tā < Far. تا tâ, kadar, -ıncaya kadar; çünkü, sebebiyle: *gedāydın t. pādişāhġaça* 65a-4; *çipindin t.- simurġġaça* 65a-5; *ḳumursḳadın t. pīlġaça* 65a-5; *evveldin t. āḫirġaça* 66a-3; *t. olarnıng barçası fehm ḳılġaylar* 66b-6; *t. bu vaḳtġaça kim* 66b-10; *t. bu vaḳtġaça* 68a-8; *t. Alınca Ḫān zamānıġaça* 70a-17; *t. oġlan bir yaşıġa yetmegünçe* 70b-5; *t. Çingiz Ḫān zamānıġaça* 74a-3; *t. Murġab suyınıng ayaḳıġaça* 94b-6; *evvelidin t. āḫiriġaça* 77b-4; *hem t. ḳıyāmetġaça* 78b-12; *t. dünyā āḫir bolġunça* 78b-14; *t. ölgünçe* 79a-9; *t. özi ölgünçe* 79a-11; *t. körgenge köz ... bolġay* 83b-12; *t. tirikimiz ... ḳaytmas biz* 83b-20; *t. dünyā āḫir bolġunça* 84a-1; *t. Ḳozı Yavı Ḫānġaça* 84b-12; *t. ... aytġan çaḳġaça* 84b-14; *t. bu çaḳġaça* 87b-12; *t. özi mening birlen* 91a-11; *evveldin t. āḫirġaça* 92a-17; *t. ... mendin rāzı bolsun* 95a-3; *t. ... boyun ḳoyġay tidi* 95a-12; *t. bu vaḳtḳaça* 98b-12, 98b-13; *t. ... sorsun tip* 102a-10; *t. bu künġaça* 102b-17; *t. Canıbik Ḫān ölgünçe*

Türk Dilleri Kütüphanesi

104b-15

taʿalluḳ < Ar. تعلّق ilişiği, ilgisi olma, ait olma: *Durunġa t.* 66a-2; *Ḳara Ḫānġa t.* 72b-10; *özine t.* 74b-2; *Belḫġa t.* 76a-15; t. irdi 102a-8, 104b-8; *taʿalluḳ ḳıl-* "bağlamak: *t. ḳ.-dı* 77b-14

tāb < Far. تاب güç, kuvvet: *t. keltüre bilmey* 94b-1

Tabaḳ özel ad (Salurlardan bir vezirin adı): *T. irdi* 84b-8

tābiʿ < Ar. تابع birinin arkasından giden, ona uyan: *tābiʿ bol-*"boyun eğmek": *t. b.-dılar* 98a-13, 98a-14

tabuşḳan tavşan < ET *tabışġan*: *t.-nı kitürdi* 100b-6

tāc < Far. تاج taç: *t. u taḫt* 87b-13

Tācik Tacik, Tacikler: *Hindī ve T.* 73a-1; *T.-ler Tibet dirler* 73a-13; *T.-ler evvel Türk dirler irdi* 86a-1; *T.-ler Türk tidiler* 86a-5;

taġ dağ < ET *taġ*: *t. içinde* 75b-5, 96b-4; *t. yolındın* 100a-17; *ḳara t.-ġa* 100b-4; *t.-dın bir miṣḳāl* 65a-9; *Cūdī tigen t.-dın çıḳdı* 68b-8; *Ḳazġurt t.-dın* 99a-16; *bülend t.-ı bolur* 76b-12; *Ebu'l-ḫān t.-ı* 104b-9; *Ebu'l-ḫān t.-ınıñ ḳuşların* 105a-13; *Ḥisār t.-ına kitdiler* 96a-18; *Ebu'lḫān t.-ına kitdiler* 96b-2; *Ebu'l-ḫān t.-ıġa bardı* 100a-12; *Ebu'l-ḫān t.-ıḳa yiberdi* 104b-10; *Ebu'l-ḫān t.-ında* 102b-5; *Cūdī t.-ıdın kitip* 69a-3; *muḥkem t.-ları* 75b-10; *Ġurnıñ t.-larıġa* 75a-15; *t.-larnıñ ḳavaḳında* 67b-14; *berk t.-larnıñ içinde* 73a-17, → *Ebu'l-ḫān taġı, Ḳaraçuḳ Taġı, Kiçik Taġ, Kür Taġ, Uluġ Taġ*

taġay dayı < ET (Uyg.) *taġay* (*Açḳ*'a bk.): *t.-larınıñ içinde* 90a-12

Taġ (Ḫān) özel ad (Oğuz Han'ın oğlu): *Kök ve T.* 78a-5; *atı T. Ḫ.* 80a-1; *anıñ atası T.Ḫ.* 98b-102; *T. Ḫ.-nıñ uluġ oġlınıñ atı* 80b-4; *T. Ḫ.-nıñ uluġ oġlı* 81b-11;

Taġ Ṣaḳarı özel ad: *T. S. diy tururlar* 105b-10

taḥiyye < Ar. تحيّه selam verme, hayır dua etme: *dürūd u t.* 65a-10

taḥrīr < Ar. تحرير yazma, yazılma: *taḥrīr tap-*"yazmak": *t. t.-dı* 106a-13

taḫt < Far. تخت taht: *tāc u t.* 87b-13; *t.-nıñ yeri* 69b-10; *t.-da oltürtup* 89a-2; *bu t.-da* 89a-3; *miniñ t.-ımda* 78b-19; *olturġan t.-ıñ* 88b-10; *atasınıñ t.-ını* 87b-7; *atamız t.-ında* 65b-3; *t.-ında olturtup* 69b-13; *Lektūnī t.-ında* 77b-2; *atası t.-ında* 79a-9, 87a-4, 92b-10, 92b-14, 94a-11; *atası t.-ında olturdı* 72b-7, 104b-6, → *pāy-ı taḫt*

ṭāʾife < Ar. طائفه kabile, kavim: *her ṭ.-din bolur* 104b-12

taḳı da/de, dahi, ise; ve < ET *taḳ-ı*: 65a-8, 65b-2, t. 65b-8, 65b-11, 66a-12, 66a-14, 67b-5, 67b-6, 67b-7, 67b-9, 68a-3, 68a-10, 68a-12, 68b-2, 68b-7, 68b-14,

Türk Dilleri Kütüphanesi

69a-4, 69a-11, 69b-7, 69b-11; 69b-14, 69b-16,70a-14, 70a-16, 70b-1, 70b-7, 70b-13, 70b-14, 71a-15, 71a-11, 71b-4, 71b-12, 72a-3, 72a-7, 72a-17, 72b-14, 73a-3, 73a-12, 74b-1, 74b-4, 74b-16, 75a-3, 75a-13, 75b-12, 76a-2, 76b-5, 76b-9, 76b-15, 77a-10, 77a-18, 77b-15, 78a-7, 78b-10, 78b-11, 79a-5, 79a-11, 79b-17, 79b-18, 81a-10, 82a-3, 82a-10, 83b-5, 83b-13, 84a-3, 84a-5, 84a-6, 84a-9, 84b-1, 84b-4, 84b-8, 84b-9, 85a-13, 85a-15, 85a-16, 85a-17, 85a-18, 85a-20, 85b-6, 86a-2, 86a-5, 86a-7, 86a-15, 86a-17, 87a-7, 87a-12, 87b-2, 88a-10, 88a-12, 88b-2, 88b-8, 88b-9, 88b-13, 89a-15, 90a-1, 90b-9, 90b-15, 91b-10, 92a-4, 92a-6, 92a-11, 93a-14, 93b-2, 93b-7, 93b-13, 93b-14, 93b-15, 94a-7, 94a-9, 94a-14, 94b-17, 94b-18, 95a-1, 95a-2, 95a-4, 95b-4, 95b-10, 95b-16, 96a-8, 96a-15, 96b-5, 96b-7, 96b-8, 97a-6, 97a-12, 97a-18, 97b-8, 97b-13, 98a-6, 99a-14, 101b-14, 101b-16 , 102b-15, 103a-10, 103b-10, 104a-13, 104a-16, 105b-3, 105b-6, 106a-8, 106a-12

taḳuḳ tavuk < ET (Uyg.) *taḳıġu*: *altun* t. 79b-17*; altun t.-nı* 80a-1*; t.-larnı urġan kişilerġa* 80a-1; *kümüş t. berkitken* L 21a-3; *kümiş t.-nı* 21a-5

Talaş Talas ırmağı kıyısında kurulmuş bir şehir (*Açḳ*'a bk.): *T. ve Sayramġa keldi* 75a-8; *T. şehriġa keldi* 76a-2; *T.-dın ötüp* 77b-6; *T. birlen Sayramnı* 89b-8

tam dam, çatı < ET *tam* < AT **tām*: *t. iv saldı* 67b-13

tamām < Ar. تمام tam, eksiksiz: *t. Moġol ve Tatar ilinin͡g* 75a-7; *tamām bol-* "tamamlanmak": *t. boldı* 95b-6; *t. bolmadı* 87a-8; *t. bolġandın son͡g* 89a-8

tamġa damga < ET *tamġa* < *tamġa*: *üç ayrı ṭ.* 100b-6; *t.-sının͡g ṣūreti* 82b-7, 82b-8, 82b-9, 82b-11, 82b-12, 82b-13, 82b-15, 82b-16, 83a-1, 83a-2, 83a-3, 83a-4, 83a-5, 83a-6, 83a-7, 83a-8, 83a-10, 83a-11, 83a-12, 83a-14, 83a-15, 83a-16, 83a-18, 83b-1; ... *t.-ları ve ḳuşlarının͡g ẕikri* 82b-3; *t.-larının͡g neçük irgenini* 82b-5

tan͡g I tan, şafak < ET *tan͡g* : *t. atġandın son͡g* 91b-13

tan͡g II hayret, şaşkınlık < ET (Uyg.) *tan͡g: tan͡g kal-* "hayret etmek": ... *bu sözige t. ḳ.-dılar* 70b-13

Tanḳut Tangutlar, Kuzey-batı Çin'de yaşayan Tibet kökenli bir topluluğa verilen ad. Bu topluluğun kurduğu devlet: *T.-nın͡g .., kün tuġuşı* 73a-16; *T.-nı aldı* 73a-12; *T.-nı Tācikler Tibet dirler* 73a-13

tan͡gla- hayret etmek, şaşmak < ET (Uyg.) *tan͡g+la-*: *t.-p ḫayrān*

Türk Dilleri Kütüphanesi

ḳaldı 88b-5

tap- bulmak < ET (Uyg.) *tap-*: *ʿömr t.-dı* 86a-12; *vefāt t.-dı* 86a-19, 89b-4, 90a-16, 92b-13, 94a-2, 94a-5, 94a-16, 97a-5, 97a-12, 97b-6, 104b-6; *cezāsın t.-dı* 88a-9; *irkek oġul t.-dı* 101a-7; *taḥrīr t.-dı* 106a-13; *uzaḳ ʿömr t.-dı* 79a-12; *uzaḳ ʿömr t.-ıp* 86a-19; *t.-ıp kitürdiñ iz* 78b-11; *t.-ıp keltürdiñizler* 78b-15; *ḫalvet t.-ıp* 91a-18; *uzaḳ ʿömr t.-ḳan* 102b-8; *vefāt t.-dı irse* 90b-17; *özge nimerse t.-madı* 88b-1

tapıl- bulunmak < MK *tap-ıl-*: *ni yerdin t.-ur* 91a-5; *... oḳnıñ t.-ġanını* 78a-9; *aşnıñ esbābı t.-madı* 90b-7

tapşur- emanet etmek, vermek, teslim etmek < ET (Uyg.) *tap-ış-ur-*: *taḫtını t.-a turur men* 87b-7; *Tumanġa t.-dılar* 88a-2; *sanġa t.-ġay tip* 87a-17; *sizlerge t.-ayın* 93a-13; *yurtını t.-up* 88a-12; *anġa t.-up* 90a-3; *Ḳozıcıġa t.-up* 94b-7; *Ḳaraca Mirgenge t.-up* 103a-10; *ottuzlı tiveciġa t.-up* 104b-14; *atañġa t.-maḳ kerek* 88b-16; *ʿāriyyet t.-up irdiler* 87a-16

ṭaraf < Ar. طرف taraf, yan, yön: *tört t.-ġa* 74b-7; *ḳaysı ṭ.-ġa* 78b-18; *bir ṭ.-ge* 91a-1; *tört t.-ge* 95a-15; *ikki ṭ.-da* 94b-5; *ikki ṭ.-dın* 75b-11, 96a-11; *Sirniñ ikki ṭ.-ın* 85b-21; *ḳutb-ı şimālī ṭ.-ıġa* 68b-14; *kün batışı ṭ.-ıġa* 77b-17, 78a-6; *bu söz ṭ.-ıġa* 82a-2; *arḳa ṭ.-ıġa* 90b-5; *timür ḳazuḳ ṭ.-ında* 73a-1; *temür ḳazuḳ ṭ.-ında* 76b-8; *kün tuġuşı ṭ.-ında* 78a-3; *sol ṭ.-ında* 79a-4; *narı ṭ.-ında* 85b-15; *tört ṭ.-ında* 89a-17; *ikki ṭ.-ında* 94a-17, 103b-15; *arḳa ṭ.-ından* 74b-16; *ḳible ṭ.-ından* 104a-4

Tāriḫ özel ad (Yafes'in oğlu): *T.* 69a-7

tārīḫ < Ar. تاريخ tarih: *t. miñ taḳı elig birde* 65b-2; *... t. bolsa irdi* 65b-14; *Türkī t. aytḳanlar* 66b-1; *t. miñde yetmiş birde turur* 66b-11; *t. miñ taḳı ḳırḳda* 74b-16; *t. miñde yetmiş birde* 74b-18; *t. bile turġan* 82b-3; *t. bile turġan* 98b-3; *t. bile turġan* 105b-13; *t. miñ taḳı yetmiş birde* 106a-12; *t.-ni yaḫşı bilürümni* 65b-10

tart- çekmek < ET (Uyg.) *tart-*: *aşlıge t.-a turur* 93a-10; *köçüm t.-dum* 100a-17; *s sunı özige t.-dı* 68b-7; *yerge suġa t.-dı* 86a-2; *ṣaf t.-ıp uruşdılar* 66a-2; *ṣaf t.-ıp* 72b-4, 75a-9; *t.-ıp yiberse* 78b-18; *çerik t.-ıp* 72a-8, 88a-4; *leşker t.-ıp* 89b-10, 90b-5

tartım şiir, koşuk (*Açk*'a bk.): *maḫtap aytġan t.-ı* 99a-16; *aytġan t.-ı* 100a-13

taş I taş < ET *taş*: *bir miṣḳāl t.-nı* 65a-9;*bir t.-nı alıp* 93b-9; *üñgür t.-nı yuġarlatdı* 99a-16

taş II dış < ET *taş*: *t.-ı yaynadı* 101a-11; *her nemerseniñ t.-ını* 67a-9; *aġaçlarınıñ t.-ına* 78a-16;

Türk Dilleri Kütüphanesi

t.-ındın alıp 67a-10

taşḳarı dışarı < ET (Uyg.) *taş+ġaru*: *t. çıḳmadı* 69b-14; *t.-da ... olurġan kim* 81a-5; *ivniñg t.-sında* 82a-12

Taşkend Taşkent: *T. ve Semerkand* 75a-8; *Semerḳand ve T.-ni* 74a-10; *Sayram ve T.-ni ..... aldı* 75a-10

taşla- atmak, çıkarmak; dışarıya gitmek < MK *taş+la-*: *ḳırġavulnı t.-p ḳaçtı* 76a-9; *yurtlarnıñg barçasın t.-p* 85b-19; *t.-p kitdiler* 93b-8; *t.-p kitken* 93b-18

Taşlı → *Ḳara Taşlı*

Tāt Fars ?: *barçaları T. irdi* 85b-3; *T.-dın özge kişi* 85b-3

Tatar (bugün) bir Türk halkı; (tarihte) Türklere ve Moğollara, kimi zaman bütün Altay halklarına verilen ortak bir ad: *biriniñg atı T.* 70a-2; *T. ve Moġol* 70a-4; *T. Ḫānına barıp sıġındılar* 72b-15; *T. ḫalḳı* 72b-16; *T. ḫānı* 73a-2; *Moġol ve T.* 73a-10; *Moġol ve T. iliniñg* 75a-8; *T.-nı çaptı* 73a-2

tavar mal < ET (Uyg.) *tavar*: *bir t.* 83b-3

ṭavr < Ar. طور tavır, hal, gidiş: *ni ṭ.-ı müdārā.* 84a-19

Ṭāyif yer adı, Hicaz'da Mekke'nin 100 km. güney-doğusunda bir tepe üzerinde kurulmuş bir kasaba: *Mekke-i Muʿazzama birlen Ṭ.-niñg arasında* 67a-6

taʿẓīm < Ar. تعظيم ululama, saygı gösterme: taʿẓīm ḳıldur- "saygı göstermek": *sizlerge berdim tip t. ḳ.-dı* 77a-6

Teʿālā → *Hudā-yı Teʿālā*

Tecen (Herirud, eski adı: Arius) Afganistan'da bir nehir, kuzey-batı Afganistan ve Türkmenistan'ın güneyinden geçer. Tecen ırmağın Tükçe adıdır: *T. suyınıñg* 65b-4; *Murġab ve T.-de* 95a-16

teg gibi < ET *teg*: *atası t.* 67b-6; *aḳası t.* 103b-10; *Hindū t.* 73a-14; *ḳamçı t.* 82b-11; *uşbu aytılġan t.* 83b-4; *atası t.* 84a-10; *anam t. bolmasa* 91a-6; *meniñg t.* 91a-12; *bir t. boldı* 92a-8; *ḳara su t.* 95b-5; *uruşġu t.* 100a-1

teg- değmek; saldırmak < ET *teg-*: *başına oḳ t.-di* 72b-5; *müsülmān bolġanlarıġa t.-mey ḳoyup* 75a-5

tegin güzel yüzlü (Oğuznâme'de de aynı anlam verilir: ED, s. 483a): *t. maʿnāsı* 90b-13, → *Big Tegin, İl Tegin, Sebük Tegin*

Teke Salur Toy Tutmaz'ın soyundan gelen oymak: *T. ve Sarıḳ* 102a-4; *T. ve Sarıḳ ili* 102a-5

Teken özel ad (Oğuz Han'ın torunu): *T.* 80b-14; *T. atların tutdı* 81b-14

teklīf < Ar. تكليف teklif: *barça t.-ini* 93b-5

temmet < Ar. تمت bitti, tamam oldu: *t.-i kitāb bitildi* 106a-13

temür ḳazuḳ kutup yıldızı yönü, kuzey: *t. ḳ. ṭarafında* 76b-8; *t.-ı*

Türk Dilleri Kütüphanesi

Uluġ Taġ 85a-11

teñg deş eşit, aynı, denk < **teñg+deş ~ teñg+de-ş* (Kırg. *teŋduş*, Özb. *teŋdåş*; Yeni Uyg. *teŋdaş* ile krş.): *meñgzeşi ve t.-i* L 2b-3

teñge para (TMEN II, nr. 946): *t. üçün* 77a-9; *yüz miñg t.* 77a-17; *miñg t.-mni* 77a-8

teñgiz deniz < MK *teñgiz*: *Muḥiṭ t.-iniñg yaḳasında* 73a-15; *t. yaḳasında* 73a-17, → *Acı Teñgiz, Muḥiṭ teñgizi*

Teñgri Tanrı, Allah < ET *Teñgri*: *T. raḥmeti bolġay* 65a-13; *T. bizge berdi* 66a-3; *T.-ġa bendelik ḳılġan* 66a-9; *T. yaḳınıġa kitdi* 67b-10; *T.-niñg emri birlen* 68a-6; *T.-niñg birlikine* 70a-14; *T.-niñg bendelikin ḳılıp* 89a-15; *T.-ni unutdılar* 70b-1; *T.-ġa īmān keltürmegenlerini* 75a-5; *T.-ġa şükr ḳılġıl* 89a-12; *T.-din boldı* 78b-15; *T.-m berse* 77a-5; *T.-m buyursa* 96b-16, 100b-9

Tėrākime Salur Salur Türkmenleri, Ögürcık'ın oğlu Usar'dan inen bir boy adı: *T.S. turur* 101b-1

terbiyet < Ar. تربية terbiye, alıştırma: *müsülmānġa t.-ler* 99b-9

terceme < Ar. ترجمه tercüme, çeviri: *terceme ḳıl-* "çevirmek": *Türkī t. ḳ.-ıp* 102b-14; *mes'ele-i dīnini t. ḳılıp* 102b-16

Termiz Bugünkü Özbekistan Cumhuriyetinin güney-doğusunda Afganistan sınırına yakın, Amuderya nehrinin sağ kıyısında bir şehir: *T.-de atası ḫizmetiġa bardı 74b-2*

tınç rahat, huzurlu, dinlenmiş < ET (Uyg.) *tınç*: *t. köñgül birlen* 89a-15; *t. olturdı* 90b-15

tıñla- dinlemek < ET (Uyg.) *tıñ+la-* (ED 522a): *oḳuġan ve t.-ġan* 99a-10; *oḳuġuçı ve t.-ġuçı* 66b-5; *ey t.-ġuçı ḳarılar* 82a-1

ti- demek < ET *t'ė-*: *rüsvā bolmasun t.-dim* 92a-13; .. *daruġalıḳın berdim t.-di*; *ṣüretin yasañlar t.-di* 67a-4; *yurt ḳılıp olturuñ t.-di* 69a-1; *sözindin çıḳmañ t.-di* 69a-9 *kelip tilge t.-di* 70b-11; *'arz ḳıl t.-di* 71a-15; *müsülmān boluñ t.-dim* 71b-7; *şol yolda bolayın t.-di* 71b-8; *yaḫşı-raḳ bilürler t.-di* 71b-15; *müsülmān bol t.-di* 71b-17; *sive turur t.-di* 72a-2; *anlarġa Uyġur t.-di* 72b-3; *ḳal aç t.-di* 76a-12; *oġrı alıp turur t.-di* 77a-8; *Iṣfahānlıḳ men t.-di* 77a-9; *ḥükm biti t.-di* 77a-10; ... *barġay t.-di* 77a-16; *şundaġ ḳoyġıl t.-di* 77b-18; *keliñgler t.-di* 78a-4; *canıñgız da kiter t.-di* 79b-2; *Tuman Ḫān bolsun t.-di* 86b-14; *yaḫşı at bolmas t.-di* 86b-16; *oḫşatıp men t.-di* 87a-5; *tapşura turur men t.-di* 87b-7; *ḳabūl ḳıldım t.-di* 87b-16; *ḳayta turur men t.-di* 88a-10; *bermey turur sen t.-di* 88b-12;

Türk Dilleri Kütüphanesi

yörigey sen t.-di 89a-6; *ḳabūl ḳılġay men t.-di* 89a-8; *yalġan ḳılmadıñ t.-di* 89a-11; *Alp Tuġaç bolsun t.-di* 90a-2; *ḥāmile bolup turur men t.-di* 90a-12; *Buġra Ḫānı bolsun t.-di* 90b-10;... *ornın tutġay t.-di* 91a-5; *ḳıla turġan turur t.-di* 91a-18; *kedḫüdā bolman t.-di* 91a-7; *alıp berdiñ t.-di* 91b-2; *ḳoyar men t.-di* 91b-5; *ni ḳılur irdi t.-di* 92a-1; *izini körüñ t.-di* 92a-5; *taḳı t.-di* 92a-11; *mendin burun ḳarbandı t.-di* 92a-13; *yaḫşı bilür sizler t.-di* 93a-14; *ölük ḳılıp irdim t.-di* 93b-16; *sözindin çıḳma t.-di* 94b-8; *diy turur sen t.-di* 95a-2; *ayrılur sen t.-di* 95a-5; *öziniñ oḫşarını aytḳıl t.-di* 95a-7; *boyun ḳoyġay t.-di* 95a-12; *neçük bolur irken t.-di* 95b-3; *pādişāh bola turur t.-di* 95b-6; *yaḫşı tüş turur bu t.-di* 95b-12; *ölersen t.-di* 96a-4; *içimge saldı t.-di* 101a-13; *kelip men t.-di* 104a-13; *fātiḥa oḳuġay t.-dük* 66a-14; *yaratġanıñ evlā turur t.-diler* 67a-3; *Ādem t.-diler* 67a-11; *bolġusı turur t.-diler* 71a-1; *ḳanḳ t.-diler* 73a-7; *Ḳanḳlı t.-diler* 73a-8; *Manġıt yurtı t.-diler* 74b-16; *kele turur miz t.-diler* 75b-7; *bu bolsun t.-diler* 81a-9, 81a-11; *yüzlik t.-diler* 82a-8; *aymaḳ t.-diler* 82a-14; *ʿamel ḳılmaġaylar t.-diler* 84a-3; *Ulaş atlı t.-diler* 84a-16; *Tācikler Türk t.-diler* 86a-5; *Türkmen t.-diler* 86a-7; *ḳoyġıl t.-diler* 86b-13; *yaḫşı bilür sen t.-diler* 87a-12; *anı ḳılġıl t.-diler* 87b-9; *Ḳanlı Yavlı t.-diler* 88b-7; *yaraşturalı t.-diler* 89b-9; *yegrek bolsun t.-di* 91a-6; *yöriy turur t.-diler* 93a-12; *hem sizler ḳılıñ t.-diler* 93b-7; *Ḳınıḳ urugındın miz t.-diler* 98a-6; *bermegeli t.-diler* 102a-18; *Ḫızır ili t.-diler* 103b-8; *ʿAlī ili t.-diler* 103b-13; *Ḳullar t.-diler* 103b-17; *Çaġatay Ḳullar t.-diler* 104a-15; *Ḳara İvliler t.-diler* 104a-17; *anlarġa Tiveciler t.-diler* 104b-16; *biz sizge bereliñ t.-diler* 105a-15; *beriñ t.-diler* 105b-5; *azuḳımız yoḳ t.-diler* 105b-7; *Köl İrki Ḫān t.-geli* 87a-9; *Bozoḳ t.-sünler* 78b-13; *Üçoḳ t.-sünler* 78b-14; *her nemerse t.-se* 86a-10; *mundaḳ t.-se* 77a-5; *her nemerse t.-señiz* 105a-14; *yurtnı buzalı t.-seler* 84a-3; *yaḫşı bolur irdi t.-p* 65b-14; *ġālib kelgey t.-p* 66a-12; *Şecere-i Terākime t.-p* 66a-15; *baş bolġıl t.-p* 67a-15; *yeryüzige yayılıñ t.-p* 67b-15; *sen kime yasaġıl t.-p* 68b-3; *Türkke Yāfeş oġlanı t.-p* 69a-9; *immes men t.-p aydı* 70a-13; *ni ḳoyar siz t.-p* 70b-9; *mundın yaḫşı at bolur mu t.-p* 70b-14; *yoḳ turur t.-p* 70b-16; *Allāh Allāh t.-p* 71a-2; *sırrım āşkāre bolur t.-p* 71b-4; *avġa çıḳar men t.-p* 72a-5; *atamġa barıñ t.-p* 72a-9; *Ḳara Ḫāndın*

Türk Dilleri Kütüphanesi

ayrılur t.-p 72a-12; *ġam-ḫōrı yoḳ t.-p* 73b-10; *aġaç içinde tuġdı t.-p* 73b-13; *turġan yeri turur t.-p* 74a-15; *mendin ḳalmasun t.-p* 75b-1; *Ḳarlıḳ disünler t.-p* 75b-7; *ġamların yesünler t.-p* 76a-2; *alıp kelsün t.-p* 76a-4; *ḳalıp irdiñ̂ t.-p* 76a-6; *barmaġıl t.-p* 76a-12; *şundaḳ t.-p* 77a-3; *sizlerge berdim t.-p* 77a-6; *t.-p sordı* 77a-9; *köp irmiş t.-p* 78a-3; *barıp keldim t.-p* 78a-15; *rāzı bolsunlar t.-p* 79a-5; *Uyġur t.-p at ḳoyġanı* 79a-7; *ala bolur t.-p* 79b-9; *... ni turur t.-p sorar* 82a-16; *meni t.-p* 83b-10; *bar mu t.-p* 84a-15, 86b-4; *Türkmen t.-p* 84b-11; *Türklerġa Türk-mānend t.-p* 86a-5; *Türk-mānend t.-p* 86a-7; *tīz bolġay t.-p aytdı* 86b-5; *ḫānnıñ̂ oġlı boldı t.-p* 86b-6; *āferīn āferīn t.-p* 87a-6; *sanġa tapşurġay t.-p* 87a-17; *anı urayın t.-p* 88a-17; *yaş turur t.-p* 88b-11; *burunraḳ aytur t.-p* 88b-14; *... dostluḳı bolmas t.-p* 89a-10; *ne ḳılayın t.-p* 90a-1; *ḳaytara yibersün t.-p* 90a-5; *Buġra t.-p* 90b-10; *köñ̂liniz açılġay t.-p* 91a-1; *alıp berür irdi t.-p* 91a-13; *atasın köreyin t.-p* 91a-14; *ölümġa kitersin t.-p* 91b-8; *meniñ̂(k)i bolġay sen t.-p* 92a-1; *ni yerde bar t.-p* 92a-2; *fitne bolur t.-p* 92b-2; *ʿarz ḳılalı t.-p* 93a-7; *barayın t.-p irdim* 93a-15; *yetişe körsünler t.-p* 93b-1; *yatur men t.-p* 93b-13; *sen bolġıl t.-p uzatdı* 94b-11; *bī-dādger t.-p* 94b-14; *yaḫşı bilür t.-p* 95a-9; *anı aytayın t.-p* 95a-10; *meniñ̂ kiyinimdin yibergil t.-p* 96a-1; *ḳaravul kele turur t.-p* 96a-9; *kelgen tururlar t.-p* 96b-14; *ala körsün t.-p* 97b-3; *Arslan t.-p* 97a-11; *ḳarıntaş miz t.-p* 98a-4; *... neslindin bolur miz t.-p* 98a-9; *tabuşḳannı kitürdi t.-p* 100b-6; *ḳaydan aldıñ̂ t.-p* 101a-8; *... boldı t.-p* 101a-13; *ḳalġan bolġay t.-p* 102a-1; *sorsun t.-p* 102a-10; *bar irmiş t.-p* 103a-3; *bereyin t.-p* 103a-4; *ḳarıntaşlarını alsunlar t.-p* 103a-8; *ni ḫalḳsız t.-p sorsa* 103b-7; *meni ötkeriñ̂gizler t.-p* 104a-5; *ḳaydın kele turur sen t.-p* 104a-7; *yaḫşı yer turur t.-p* 104b-9; *balıḳ avlarız t.-p* 105a-5; *Börme t.-gen sunıñ̂ yaḳasında* 66a-2; *Muṣul t.-gen şehriñ̂* 68b-7; *Cūdī t.-gen taġdın çıḳdı* 68b-8; *Barsa Kelmes t.-gen şehrge kitdi* 69b-7; *atamnı t.-gen* 72a-9; *meni t.-gen mañ̂ga keliñ̂* 72a-9; *Cürcet t.-gen* 72b-17; *Sulṭān Muḥammed Ḫʷārezmşāh t.-gen irdi* 74a-8; *Sübedey Bahādır t.-gen* 74a-12; *İdügi big t.-gen irdi* 74b-15; *Ġur t.-gen şehrde* 76a-15; *Dehli t.-gen şehrinde* 76a-16; *Hindūstān t.-gen* 76b-2; *peydā boldı bolġay t.-gen* 91a-3; *Ḳozıcı Big t.-gen* 94b-4; *Ḳorḳut t.-gen irdi* 95a-17; *ḳara ḫān t.-gen boldı* 96a-14; *pes ġalat t.-gen* 99a-7; *Ḳara Ḳaş t.-gen*

Türk Dilleri Kütüphanesi

yerde 100a-5; *Kök Tonlı t.-gen irdi* 100a-6; *Ḳara Ḫān t.-gen yerde* 100a-9; *Salur Ḳazan Alp t.-gen* 101a-5; *Ersarı Bay t.-gen bar irdi* 102b-8; *Döger t.-gen ḳudıḳda* 103a-5; *Kürdüş t.-gen yerde* 103a-18; *Moġolcıḳlar t.-gen* 103b-13; *Arlat t.-gen uruġından* 104a-7; *Durun t.-gen vilāyetinde* 104a-8; *Urca Ḫān t.-genniñ* 90a-9; *Egrençe t.-genniñ* 91a-8; *Merdān t.-genni* 76b-16; *Şirān t.-genni* 76b-16; *ʿİvāz t.-genni* 77b-1; *ʿAlī t.-genni* 94b-2; *Timur Tuġlı Ḫān t.-gen* 101b-16; *Uyġur Sanḳlı Sin t.-genni* 102a-9; *Ḳultaḳ Ḳaraca Mirgen t.-genni* 103a-9; *Ḳoma Big t.-genge* 103a-1; *ayrılur men t.-genleri* 102a-14; *t.-genleriniñ maʿnāsı* 82b-1; ... *ḳılmaġıl t.-di irse* 71a-10 ; *seni alur irdim t.-di irse* 71b-8; *anı ḳılayın t.-di irse* 79b-4; ... *bolur t.-di irse* 87b-15; *timek kerek t.-di irse* 88b-6; ... *bilür sen t.-di irse* 92b-3; *bolur irdiñiz t.-di irse* 102b-15; *yatmay turur t.-diler irse* 71a-14; *meşġūl bolġay sen t.-diler irse* 89a-14; *sizlerge bereyim t.-medi* 77a-5; *ṣādıḳ t.-mek bolur* 67b-7; *yapışġur t.-mek bolur* 72b-3; *her ivge bir ḫān t.-mek bolur* 77b-11; *yüzlikleri turur t.-mek bolur* 82a-9; *uruġ t.-mek bolur* 82b-1; *muḥkem t.-mek bolur* 82b-7; *devletli t.-mek bolur* 82b-8; *muvāfıḳ t.-mek bolur* 82b-9; *olturġıçı t.-mek bolur* 82b-10; *iller akası t.-mek bolur* 82b-12; ...*anı yıḳar t.-mek bolur* 82b-13; ..*biligçi t.-mek bolur* 82b-15; *tögerek t.-mek bolur* 82b-16; *yıldam işlegüçi t.-mek bolur* 83a-1; *böke t.-mek bolur* 83a-2; *sözi hürmetli t.-mek bolur* 83a-3; *aşlı t.-mek bolur* 83a-4; *nimetli t.-mek bolur* 83a-5; *ḳılġuçı t.-mek bolur* 83a-6; *nāmūslı t.-mek bolur* 83a-7; *bahādır timek bolur* 83a-8; *ḳılıçlı t.-mek bolur* 83a-9; *baylarnıñ bayı t.-mek bolur* 83a-11; *ala atlı t.-mek bolur* 83a-12; *ḳılġuçı t.-mek bolur* 83a-14; *uluġ t.-mek bolur* 83a-15; *ḫizmetkār t.-mek bolur* 83a-16; *bülend t.-met bolur* 83a-18; *ʿazīz t.-mek bolur* 83b-1; *oḫşar t.-mek bolur* 86a-6; *Ḳanlı Yavlı t.-mek kerek* 88b-6; *yaḫşı sūretli t.-mek bolur* 90b-13;

Tibet Tibet, Çin'in güneyinde bir ülke: *Tācikler T. dirler* 73a-13; ... *T.-niñ arası* 76b-11; *T.-ni çapıp* 76b-14

tig gibi < ET *teg: bişik t.* 83a-13

tig- değmek; yetişmek, ulaşmak < ET *teg-* (krş. *teg-*): *ḫānnıñ yüzige t.-di* 93a-5; *tīz kelür t.-eyin* 95a-10; *azaşḳan ve t.-genni* 76a-3; *faydası t.-medi* 98a-5; *bir oġlaḳ hem t.-medi* 102b-2, → *teg-*

tik- dikmek, kurmak < ET *tik-*: *aran t.-mek üçün* 105b-3; *bir iv*

Türk Dilleri Kütüphanesi

t.-ti 78b-1

tiken diken < ET (Uyg.) *tiken*: *t. birlen* 88b-14

tiktür- diktirmek, kurdurmak < MK *tik-tür-*: *altun ivni t.-di* 79b-16; *altı aḳ örge t.-di* 79b-17; *aġaçnı t.-di* 79b-18, L 21a-3; *üç ḥavz t.-di* 86b-9

til dil < ET *tıl*: *kelip t.-ge tidi* 70b-11; *seninḡ t.-inḡdin* 95a-8; *ʿArab t.-i turur* 67a-9; *Oġuznıṅḡ t.-i çıḳıp* 71a-1; *t.-i kilmeslikindin* 71a-3; *ʿArāb t.-i turur* 71a-4; *Uyġur Türk t.-i turur* 72a-14; *t.-i kelmeslikindin* 73b-14; *Moġol t.-i turur* 82a-17; *ḳadīm Türk t.-i* 90b-13; *ʿArab t.-ini işitken irmes* 71a-5; *köṅgline ve t.-ine* 71a-6; *ḳadīm Türk t.-inde* 73b-11

tile- dilemek, istemek < ET (Uyg.) *tile-*: *aşnı t.-y turur* 90b-6; *sivinçi t.-diler* 86b-7; *ḫānnıṅḡ tivelerini t.-diler* 105a-3; *seni t.-se* 102a-17; *anlar t.-p aldılar* 102b-3

tilet- istetmek < ET (Uyg.) *tile-t-*: *bereyin tip t.-di* 103a-4

Timür özel ad (Ata'nın babası): *anıṅḡ atası T.* 98b-10, → *Özli Timür*

timür ḳazuḳ kuzey kutbu, kuzey : *t. ḳ. ṭarafında bolur* 73a-1, → *temür ḳazuḳ*

Timürli Timur soyundan olan: *T.-nıṅḡ evlādınıṅḡ* 104a-2

Timür Tuġlı Ḫān özel ad: *T.Ḫ. tigen bar irdi* 101b-16; *T.T.Ḫ.-nıṅḡ ivi* 101b-17

Tin Don ırmağı: *T. ve Etil* 74a-1; *T. ve Ėtil* 74a-4; ... *T. suyınıṅḡ arasında* 74b-6

tinnin < Ar. تنين *tinīn* büyük yılan, ejderha: *t. yılan* 99b-4

Tiṅḡiz (Ḫān) özel ad (Oğuz Han'ın oğlu): *Taġ ve T.* 78a-5; *atı T. Ḫ.* 80a-12; *T. Ḫ.-nıṅḡ uluġ oġlınıṅḡ atı* 80b-6; *T. Ḫ.-nıṅḡ uluġ oġlı* 81b-14;

tiṅḡiz deniz < MK *teṅḡiz*: *t.-din bir ḳatre* 65a-9; *t.-ler siyāh bolsa* 65a-7, → *teṅḡiz*

tiri deri < ET (Uyg.) *teri*: *t. dirler* 67a-9; *ʿArab t.-ni Ādem dir* 67a-9

tirik diri, canlı < ET *tir-ig* (ED 543b; Özb. *tirik* ile krş.): *t. māllar* 79b-6; *t. māllarnıṅḡ* 79b-11; *ölük ve t.* 93b-3; *tā t.-imiz ... ḳaytmas biz* 83b-20

tiriklik dirilik, canlılık < *tirig+lik*: *t.-inde ... barça işni ḳıla turġan* 93b-6

tiril- dirilmek, canlanmak, hayata dönmek < ET **tir-il-*: *ḫānnıṅḡ t.-genin* 93b-16

tişek kusur, yanlış ?: *t. bolmas irdi* 77a-5

tive deve < ET (Uyg.) *teve* < ET (Orhon) *tebi*: *ḳırḳ t.* 102b-11; *t. öskeli* 104b-9; *köp t.-ni* .... *tapşurup* 104b-14; *ḫānlıḳ t.-ni bakıp* 105a-1; *bozarıp t.-ge minip* 101a-10; *t.-mniṅḡ başın tutdı* 101a-11; *atlarımız ve t.-lerimiz* 75b-6; *ḫānnıṅḡ t.-lerini tilediler* 105a-3

Türk Dilleri Kütüphanesi

Tiveci halk adı: *T. ili* 104b-4

tiveci deveci, deve bakıcısı < *tive+çi*: *ottuzlı t.-ġa* 104b-14

Tiveciler Ebu'l-han'da oturan bir halk adı: *anlarġa T. tidiler* 104b-15; *T. ḫānlıḳ tiveni bakıp* 105a-1; *T. açlıḳ sebebindin* 105a-4; *T. köp ḫalḳ boldılar* 105a-6; *T. içinde* 105a-8; *T.-ni çapdılar* 105a-3

tīz < Far. تیز tez, çabuk: *t. kilsünler* 72a-4; *t. bolġay* 86b-5; *t. kite turġan* 87a-1; *t. kelür tigeyin* 95a-10; *t. ... uruş bolup* 95b-4; *t. öle turur* 95b-5; *t. öldi* 96a-13

Toġanaḳ → *Ala Toġanaḳ*

toġra- doğramak < MK *toġra-*: *Bayat anı t.-dı* 81a-13; *Döger anı t.-dı* 81b-2; *Ḳara İvli anı t.-dı* 81a-15; *Yasır anı t.-dı* 81b-1; *Ḳızıḳ anı t.-dı* 81b-4; *Ḳarḳın anı t.-dı* 81b-6; *Beçene anı t.-dı* 81b-8; *Çepni anı t.-dı* 81b-10; *Eymür anı t.-dı* 81b-12; *Üregir anı t.-dı* 81b-14; *Bügdüz anı t.-dı* 81b-16; *Ḳınıḳ anı t.-dı* 81b-16; *...t.-ġan kim* 81a-4

toġram parça (DS X, s. 3943b): *toġram* parça, tutam (Bornova-İzmir); R III, s. 1451 (Kır. Kom. Kas.) *tūram*] : *bir t. it* 69b-3

toġrı doğru < ET (Uyg.) *toġuru* "düz, doğru" < *toġ-ur-* "düz/doğru olmak"; Tunyukuk: *kögmen yışıġ toġa* "Kögmen dağları boyunca..." (ED 473a, 472b, 465a): *t. yolġa ündedi* 68a-6; ḫalḳnı *t. yolġa ündedi* 68a-15

toġuşlı cesur, yiğit (*Açk*'a bk.): *t. ve alp boldı* 88a-15; *ʿaḳıllı ve t.* 92b-18; *bir t. yigit* 98b-3, 105a-8

toḫsan doksan < MK *toḳson* < *toḳuz on*: *t. bulġar ḫavzġa* 80a-4; *t. yıl* 89b-4; *t. yaşap* 92b-8; *t.-ıġa ḳımız* 78b-3, → *toḳsan*

Toḳat özel ad (Tugurmış'ın oğlu): *uluġ oġlınıñ atı T.* 95b-14

toḳsan doksan < MK *toḳson* < *toḳuz on: t. yaşar* 76b-5; *t. toḳḳuz ḫavz* 78b-2

toḳḳuz dokuz < ET *toḳuz* (Özb. *toḳḳiz* ile krş.): *ottuz t.-ġa yetkende* 65b-1; *t. yüz on ikki yıl* 67b-2, 67b-6; *t. yüz yigirmi yıl* 68a-1; *t. yüz altmış yıl* 68a-3; *toḳsan t. ḫavz* 78b-2; *t. yüz yılḳı* 78b-2, 80a-3; *t. miñ ḳoy* 78b-2, 80a-3; t.-*ıġa ʿaraḳ .... tolturdı* 78b-3; *t. bulġar ḫavzġa* 80a-3; *t. yüz ivlüki* 100a-2

toḳḳuzlançı dokuzuncu < *toḳḳuz+lançı* : *t. ayda* 74a-18

tol- dolmak < ET (Uyg.) *tol-*: *t.-up töküleyin* 97b-15

tola- döndürmek, çevirmek, dolamak < MK *tolġa-* (Tuv. *dolga-* "döndürmek, çevirmek"; Kzk. *tolga-* "döndürerek sallamak; Kırg. *tolgo-* "çevirmek, döndürmek"; Trkm. *dola-* "döndürmek, çevirmek" ile krş.): *t.-y t.-y ḫātūnnı beş pāre ḳılıp* 92b-6

Türk Dilleri Kütüphanesi

tolġaġ sancı, ağrı < ET (Uyg.) *tolġa-ġ*: *t.-ı tutdı* 73b-7

tolturt- doldurtmak < MK *tol-tur-t-*: *... ḳımız t.-dı* 78b-3; *ḳatıḳ birlen t.-dı* 86b-10

Ton Ḳırı yer adı: *yurtlarınıñ yoḳḳarısı T. Ḳ.* 103b-6

Tonlı → *Kök Tonlı*

top yığın, küme: *altı yetti t.* 85a-20; *üç tört t.* 85a-20

torpaḳ toprak < ET (Uyg.) *topraḳ*: *t.-nı balçıḳ ḳılıp* 67a-6; *t.-nı yerni ḳazıp* 67a-10; *t.-ḳa kömüp* 77b-16; *t.-dın kişi yasap* 65b-14; *t.-dın ... yasañlar tidi* 67a-4; *her türlük t.-dın alıp* 67a-5

Torumçı özel ad (Oğuz Han'ın torunu): *T.* 80b-12; *T. atların tutdı* 81b-5

toy ziyafet, düğün < ET (Uyg.) *toy*: *t. küni* 70b-7; *uluġ t.* 70b-7, 71b-9, 78a-15, 87b-2, 89a-1; *t.-ġa kelgen* 70b-12; *ol t.-da* 78b-6; *şol t.-da* 80b-16; *t.-da ... meşġūl bolup* 86b-11; *toy ḳıl-*"ziyafet vermek": *t. ḳ.-dıñ* 87a-7; *t. ḳ.-ıp* 88a-1; *t. ḳ.-ġanınıñ ẕikri* 78a-14; *ṭoy tut-*"ziyafet vermek": *ṭ. t.-madı* 100b-5

Toymaduḳ özel ad (Beçene halkının padişahı): *T. atlı* 85b-9, 101a-6

Ṭoy Tutmaz özel ad (Salurlardan bir kişi): *bir kişi bar irdi, T.T.* 102a-5

tozuḳ çeyiz armağan: *t. birlen* 88a-2

tögerek yuvarlak < MK *tegrek* (ED, s. 485b; Trkm *töverek*, Özb. *tögerek*, Kır. *tögörök*, Tuv. *tögerik*): *t. timek bolur* 82b-16

tökül- dökülmek < ET (Uyg.) *tök-ül-*: *tolup t.-eyin* 97b-15

Töpe → *Uluġ Töpe*

tör baş köşe < ET (Uyg., BuddhUig II, Apok.), MK *tör* < AT **tōr*: *altun örgeniñ t.-inde* 81a-6; *ivniñ t.-inde* 87b-3

törçüm *mec.* huzursuzluk, kargaşa (*Açk*'a bk.): *t. saldum* 100a-16

töre töre, kanun, yasa <= ET *törü*: *bir t.* 77b-9; *ikki t.* 83b-17; *t. köterip* 85b-6

tört dört < ET *tört* < AT **tōrt*: t. *oġlı bar irdi* 69a-13, 70a-5, 80a-13, 100b-7; *t. miñ yılġaça* 74a-5; *yigirmi t. kişi* 74b-12, 82a-6; *t. tarafġa* 74b-6; *t. oġul* 79b-7; *yigirmi t. pādişāhzāde* 79b-7; *yigirmi t. oġul* 79b-13; *yigirmi t. aymaknıñ* 82a-1; *yigirmi t. kişiler irdiler* 82a-11; *bu yigirmi t.-din* 82a-13; *igirmi tört* 82b-1; *yigirmi t. nebīresiniñ* 82b-4; *t. miñ yıl* 84b-17; *t. miñ (...) yıl* 85a-13; *t. miñ yılda* 85a-7; *üç t. top* 85a-20; *t. miñ ḳoy* 86b-8; *t. yüz yılḳı* 86b-8; *t. ay* 89a-11; *t. ṭarafında* 89a-17; *t. yaḳġa* 90a-6; *t. ṭarafge* 95a-15; *t. yüz yıl* 98b-14, 99a-5; *t. miñ* 98b-14; *t. yüz yılda* 98b-15; *t. yüz elig yılda öter* 98b-15; *t. miñ yılda* 98b-16; *t.*

Türk Dilleri Kütüphanesi

miñg yıl 99a-11; *t. oġlı ... bar irdi* 103a-11; *t. oġlı(nı) ... āzād ḳılıp* 103a-15; *t. Moġol kelip* 103b-2; *t. iv Laçin* 105b-1; *t. cürre Laçin* 105b-4; *t.-üsi hem ivli* 103a-16; *bu t.-iniñg oġlanları* 100b-8

törtünçi dördüncü < *tört+ünç+i* < ET *törtünç*: *t. Emlāḳ* 69a-14; *t. Or Ḫān* 70a-5; *t. Ḳara İvli* 80a-15; *t. Döger* 80b-1; *t. Ḳarḳın* 80b-2; *t. Çepni* 80b-4; *t. Üregir* 80b-6; *t. Ḳınıḳ* 80b-7; *t. örgede* 81b-1, 81b-12; *t. Ḳabacıḳ* 100b-8; *t. oġlınıñg atı* 103a-13; *t. Kaşġa Çora* 104a-15; *t. Ḳondı Baynıñg ḳızı* 106a-6

töş döş, göğüs < ET (Uyg.) *töş* < AT **tōş*: *t.-ni ... ḳoydılar* 81a-10

töşek döşek, yatak < ET (Uyg.) *töşe-k*: *ḳoyıġı t.-ni* 67a-1; *yoḳḳarıġı t. birlen* 67a-1

ṭuġ tuğ, sancak, bayrak < ET (Uyg.) *tuġ ~ tuuġ* (~ *-o-*): *t. baġlatdum* 100b-3

tuġ- doğmak < ET (Uyg.) *tuġ-*: *aġaç içinde t.-dı* 73b-12; *tumanda t.-dı* 86b-17; *t.-ġan nebireleri* 82a-6; *ḳumadın t.-ġan nebīreleri* 82a-10; *on ikkisindin t.-ġanlarġa* 82a-8; *yigirmi törtdin t.-ġanlarġa* 82a-14; *andın t.-ġanlarġa* 104a-15

Tuġaç → *Alp Tuġaç*

Tuġlı → *Timür Tuġlı Ḫān*

Ṭuġrul (Big) özel ad (Tugurmış'ın oğlu): *ortançısınıñg atı T.* 95b-15; *Ṭ. onbigi dirler irdi* 95b-16; *Ṭ. Ḳozıcıġa aytdı* 96a-3; *Ṭ. B. ... bir yanında turdı* 96a-8; *Ṭ. ġālib keldi* 96a-11; *Ṭ.-nıñg aġzıġa* 96a-2; *Ṭuġurmış oġlı Ṭ.-nıñg* 97a-2; *Ṭ.-nı onbigi ḳılıp* 95b-16; *Ṭ.-nı ḫān köterdiler* 97a-4; *T. B.-ni pādişāh ḳıldılar* 97b-17

tuġur- doğurmak < ET (Uyg.) *tuġ-ur-*: *oġlan t.-dı* 73b-9; *ḫātūnum ... t.-dı* 76a-7; *oġul t.-dı* 90a-12

Ṭuġurmış özel ad: *Ṭ. atlı* 95b-7; *Ṭ. ... yatıp irdi* 95b-9; *Ṭ. oġlı Ṭuġrulnıñg* 97a-2; *Ṭ. oġlı* 97a-4; *Ṭ.-nıñg üç oġlı* 95b-12; *Ṭ.-nıñg kiçik oġlı* 97a-5

tuġuş doğuş, doğma < *tuġ-uş*: *kün t.-ı* 73a-16, 85a-9

tuġuşı/tuġışı → *kün tuġuşı/tuġışı*

tulum tulum < ET (Uyg., BT III, XIII), MK, OTWF 293 (*tolum*): *ikki t. çökelik* 105b-8

Tuman (Ḫān) özel ad (İrki'nin oğlu):*T. Ḫ. bolsun tidi* 86b-14; *T. at ḳoyduḳ* 86b-17; *T. at ḳoyup turur men* 86b-18; *T. özüñgniñg oġlıñg turur* 87a-10; *T. yigit bolsa* 87a-11; *T. yigit boldı* 87a-13; *T. bu sözni ... ayturdı* 87a-17; *T. uluġ yigit boldı* 87b-6; *T. yaş irdi* 87b-6; *T. aytdı* 87b-15, 88b-5, 89a-6; *T. ve Ḳorḳut* 88b-3; *T. taḳı anda ḥazır irdi* 88b-8; *T. Ḫ. ... ḫānlıḳ ḳılġandın soñg* 89a-11; *T. hem ḳabūl ḳıldı* 89a-14; *T.-nıñg dünyāġa kelgeniniñg* 86a-20; *T.-nıñg ḥaḳḳı irgenin* 87b-5; *T.-nıñg oġlı bolġanı* 88a-13; *T.-nıñg ...*

Türk Dilleri Kütüphanesi

oġlı boldı 88a-14; *T.-nıñ ḫān bolġanınıñ ẕikri* 88b-16; *T.-nı keltürtüp* 87b-10; *atam T.-nı* 88b-11; *T.-nı ḫān köterip* 89a-1; *T.-ġa köp duʿālar ḳıldılar* 87a-6; *T.-ġa söz berdiler* 87a-14; *T.-ġa sözleşip* 87b-17; *T.-ġa tapşurdılar* 88a-2; *ḳızını T.-ġa bergenin* 88a-4; *T. Ḫ.-ġa aytdı* 89a-3; *T.-ġa aytdılar* 89a-12

Tuman özel ad: *Çerkes ve T.* 74b-7;

tuman duman < ET (Uyg.) *tuman*: *t. tutup* 86b-17; *t. uzaḳ turmas* 87a-1; *azġına turġan t.-nı* 87a-3; *t.-nıñ soñġı* 87a-2; *t.-da tuġdı* 86b-17

tumanlı dumanlı < *tuman+lı* < ET (Uyg.) *tumanlıġ* (ED 580a): *t. kün* 87a-2

tup bitki ve ağaçlardan her biri: *bir t. ḳızġan* 88a-17 (*Açḳ*'a bk.)

tur- 1. durmak; olmak; yaşamak imek < ET (Uyg.) *tur-*: *bu dünyāda t.-dı* 67a-8; *yolnıñ bir yanında t.-dı* 96a-8; *anda t.-dı* 69a-4, 76b-11; *bir yıl t.-dı* 102a-11; *t.-sa t.-a turur* 72b-1; *üç yurtda t.-uñ* 68b-15; *t.-a bilmey* 90b-3; *anda t.-up* 75b-13, 89b-12; *bu dünyāda t.-up* 67b-3; *sözley turġan şehrde t.-up* 68a-1; *bu menzilde t.-up* 67b-6; *bir niçe kün t.-up* 73b-2; *yurtında t.-up* 75b-15; *köp yıllar t.-up* 78a-12; *ayaḳ üstinde t.-up* 89a-2; *irte t.-up* 95b-11; *yolnıñ bir yanında t.-up* 96a-7; *t.-ġan yeri turur* 74a-15; *ḳuşları t.-ġan ḳuşlarınıñ atlarını* 82b-6; *azġına t.-ġan tumannı* 87a-3; *Şam vilāyetinde t.-ġanda* 77b-14; *uzaḳ t.-mas* 87a-1; **2.** yardımcı eylem görevinde: *içip yiy t.-sunlar* 80a-7; *ilni sürey t.-ġalı* 89a-4; *sözley t.-gan şehrde* 68a-1; *keñgeşe t.-ġan kişisi* 65a-3; *aḳıp bara t.-ġan* 73b-1; *bara t.-ġan yer* 76b-12; *ança bile t.-ġan* 77a-4; *ayta t.-ġan sözümüzni* 77b-5; *tārīḫ bile t.-ġan* 82b-3, 98b-4, 105b-13; *tīz kite t.-ġan* 87a-1; *yörümekni bile t.-ġan* 93a-1; *ḳıla t.-ġan işlerini* 93a-6; *işni ḳıla t.-ġan* 93b-7; *ġıybet ḳıla t.-ġan* 93b-15; *iv yasay t.-ġan* 95b-8; *kele t.-ġan yolına* 96a-6; *tolup tökületin dip t.-ġan* 97b-16; *gūşiş ḳıla t.-ġan* 102b-9; *ala t.-ġan māllarını* 104b-13; *ikin ike t.-ġan* 105a-14; *ala bolup t.-ġanın* 97a-18; *yurtda t.-ġanda* 84a-18; *yörüy t.-ġanda* 84b-3; *bara t.-ġanda* 90b-5; *sözge yupatıp t.-ġanda* 95a-11

Tura özel ad (İnel Gazi'nin oğlu): *biriniñ atı T.* 100b-17

Turan Eski İranlılar tarafından Türkistan ve Tataristan taraflarına verilen ad: *İrān ve T.* 74a-7; *T. ve Hindūstānġa* 75a-7

Turbatlı özel ad (Oğuz Han'ın torunu): *T.* 80b-11

Turumtay doğan < MK *turumtay* (*Açḳ*'a bk.): *ḳuşı T.* 82b-13

Türk Dilleri Kütüphanesi

turur -dır, -dir < *tur-ur*: *yoḳ t.* 65a-3, 65a-4, L 2b-3, 70b-16; *behişṭde t.* 68a-8; *yibergen ilçisi t.* 65a-12; *miṅgde yetmiş birde t.* 65b-11; *Oġuz-nāme köp t.* 65b-12; *maʿnāsı bu t.* 66a-7; *köp t.* 66a-9; *yaratġanıṅg evlā t.* 67a-3; *ʿArab tili t.* 67a-9, 71a-4; *meşhūr t.* 67a-13; *munlar t.-ur* 69a-6; *meniṅg atım Oġuz t.* 70b-10; *atım t. Oġuz* 70b-11; *oġlan t.* 71a-3; *anıṅg atı Allāh t.* 71a-9; *ni t.* 71b-13, 82a-16; *Uyġur Türk tili t.* 72a-14; *barçaġa maʿlūm t.* 72a-14, 104b-11; *yapışġur maʿnāsına t.* 72a-15; *bir uluġ yurt t.* 72b-17; *ol kişiniṅg oġlanları t.* 73a-9; *ʿadetleri t.* 73b-4; *şol ḳıpçaḳ t.* 73b-15; *ḫazīneniṅg turġan yeri t.* 74a-15; *Ḳıpçaḳnıṅg neslidin t.* 74b-6; *sıçġan yılı t.* 74b-18; *anlarnıṅg neslindin t.* 75b-8; *Māverāü'n-nehrde köp t.* 76a-13; *meniṅg vilāyetlerim t.* 77a-6; *tutḳan yüzlikleri t.* 81a-9; *resm t. kim* 82a-14; *aṣlı omaḳ t.* 82a-14; *Moġol tili t.* 82a-17; *bu t.* 82b-11, 82b-12, 82b-14, 82b-15, 82b-17, 82b-7, 82b-8, 82b-9, 83a-1, 83a-2, 83a-3, 83a-5, 83a-6, 83a-8, 83a-9, 83a-10, 83a-11, 83a-13, 83a-14, 83a-17, 83a-18, 83b-1, 84b-18, 105b-2, 100a-13, 100b-11, 87b-13, Kon. 1244, 1246; *şundaḳ t.* 84b-12; *barçası rāst t.* 84b-15; *hīç ġalaṭı yoḳ t.* 84b-15; *beş miṅg yıl t.* 85a-4; *beşlençi oġlı t.* 85a-5; *ḫāmile t.* 86b-4; *özüṅg niṅg oġlıṅg t.* 87a-10; *seniṅg ḳoluṅgda t.* 87b-8; *hem ataṅg t.* 87b-11; *seniṅg(k)i t.* 87b-13; *miniṅg babam t. sen* 87b-16; *ḳarıntaş t. miz* 88a-10; *Duylı Ḳayınıṅg t.* 88b-10; *yaş t. tip* 88b-11; *beş yıl t.* 89a-4; *ümīdim ol-t. kim* 89a-4; *münāsib ol-t. kim* 89a-13; *ol aş t.* 90b-11; *münāsib ol-t. kim* 91a-4; *anam t. sen* 91b-3; *men t. men* 91b-18; *yer ḳar t.* 92a-5; *ni iş t. kim* 92a-10; *manġa ḫarām t.* 93b-12; *ol t. kim* 95a-7, 104a-2; *yaḫşı tüş t.* 95b-12; *Salur ḫalḳındın t. miz* 96b-13; *maḫz ġalaṭ t.* 98b-11; *sehl t.* 99a-8; *tartımı bu t.* 99a-16; *bu ikkisiniṅg oġlanları t.* 100b-18; *Ḳaltaḳ ili t.* 100b-14; *Ḳara ve Bekavul t.* 101a-1; *İçki Salur t.* 101a-2; *Uluġ Töpe ve Küneş t.* 101a-2; *ol t.* 101a-5; *resm bu t.* 101a-14; *Arıḳlınıṅg oġlanları t.* 101a-16; *Terākime Salur t.* 101b-1; *Cabı ḫalḳı t.* 101b-2; *Ḫūrşīdniṅg oġlanları t.* 101b-7; *Dudıḳnıṅg nesli t.* 101b-8; *Ḳabacıḳ nesli t.* 101b-8; *anıṅg oġlanları t.* 101b-11; *aṣlı mundaḳ t.* 101b-12; *Ayaznıṅg oġlanları t.* 102b-7; *Türk ḫalḳı t. biz* 102b-12; *yaḫşı yer t.* 104b-9; *ötünimiz ol t.* 105a-13; *Ḳaşġa Çoranıṅg oġlanları t.* 105b-11; *bir t.* 105b-12; *Sir suyınıṅg yaḳasında t.* 106a-3; *ḫalḳġa meşhūr t.* 106a-4; *yaḫşı*

Türk Dilleri Kütüphanesi

künbed t. 106a-5; *anıñg neslindin t.-lar* 74a-3; *kişiniñg neslindin t.-lar* 76a-13; *şol cemāʿatdın t.-lar* 97b-18; *oġlanları t.-lar* 101b-15; *Ḫızır Çoranıñg neslindin t.-lar* 103b-9; *neslindin t.-lar* 103b-14

tut- tutmak; kabul etmek < ET *tut-*: *tolġaġı t.-dı* 73b-7; *Sorḳı atların t.-dı* 81a-13; *Lala atların t.-dı* 81a-16; *Ḳumı atların t.-dı* 81b-1; *Mürdeşuy atların t.-dı* 81b-3; *Torumçı atların t.-dı* 81b-5; *Ḳaraçıḳ atların t.-dı* 81b-6; *Ḳazġurt atların t.-dı* 81b-9; *Ḳanḳlı atların t.-dı* 81b-10; *Ḳalaç atların t.-dı* 81b-12; *Teken atların t.-dı* 81b-14; *Ḳarlıḳ atların t.-dı* 81b-16; *Ḳıpçaḳ atların t.-dı* 81b-16; *uluġ ʿazā t.-dı* 90b-17; *... ornın t.-ġay tidi* 91a-5; *ḳarbap t.-dı* 99a-17; *tivemniñg başın t.-dı* 101a-11; *bik t.-uñg* 82a-3; *t.-up öltürgeyler* 72a-4; *atların t.-up* 77a-4, 81a-5; *at t.-up olturdı* 82a-13; *tuman t.-up* 86b-17; *anıñg uçındın t.-up* 88b-1; *ʿazā t.-up ...* 90b-19; *biglerni t.-up* 93b-18; *Şāh Melikni t.-up* 95a-1, 96a-12; *yaḫşılarını t.-up* 95a-12; *vaṭan t.-up* 96b-8; *ivin t.-up* 97a-1; *seni t.-up* 102a-18; *yurt t.-up* 103b-11; *yurt t.-up olturdılar* 104a-17; *t.-ḳan yüzlikleri* 82a-9; *ḥükmini t.-madı* 99b-17; *ṭoy t.-madı* 100b-5

Tutmaz → *Ṭoy Tutmaz*

tuyġun beyaz doğan (*Açḳ*'a bk.): *ḳuşı t.* 83a-18

tuz tùz < ET (Uyg.) *tuz* < AT **tūz*: *aşḳa t. salmaḳnı* 69b-4

tuzlaḳ tuzla, tuz madeni, tuz çıkartılan yer: *ol yer t. irdi* 69b-4

Tüli Ḫān Cengiz Han'ın oğlu: *kiçik oġlı T. Ḫ.-nı* 74a-13

tün gece < ET *tün*: < AT **tün*: *t. yarımındın soñg* 91b-12

tünekün dün (*Açḳ*'a bk.): *t.-din beri* 93a-15

tüp dip, asıl < ET (Uyg.) *tüp* < AT **tüp*: *her bir t. ilde* 77b-9; t.-indin çıḳarıp 88b-1

Türk özel ad (Yafes'in oğlu) *T.* 69a-6; *T. öler bolġanıda* 69a-14; *T.-niñg tört oġlı bar irdi* 69a-13; *T.-ni özüñg izge pādişāh bilip* 69a-8; *uluġ oġlı T.-ni* 69a-7; *T.-ke Yāfeş oġlanı tip ...* 69a-9;

Türk Türk: elbette *T. bolġusı turur* 66b-5; *T. içide* 69a-16; *T. ḫalḳı* 70a-16; *Uyġur T. tili turur* 72a-14; *ḳadīm T. tilinde* 73b-11; *T. dirler irdi* 86a-1; *Tācikler T. tidiler* 86a-5; *ḳadīm T. tili* 90b-13; *T. ve Türkmen* 99b-8; *T. ḫalḳı turur biz* 102b-12; *T. içinde* 101a-14; *T.-ke oḫşar* 86a-6; *T.-ler içide* 69a-12; *T.-ler ... ḳara ḫān dirler* 77b-10; *T.-lerge Türkāne aytmaḳ kerek* 66b-5

Türk-mānend Türk gibi, Türke benzer: *Türklerġa T. tip* 86a-5; *T. tip* 86a-6

Türkāne Türkçe, Türk tarzında: *Türklerge T. aytmaḳ kerek* 66b-5

Türk Dilleri Kütüphanesi

Türkī Türkçe: *T. tārīḫ aytḳanlar* 66a-15; *T. terceme ḳılıp* 102b-14; *T.-ni hem seciʿ ḳılıp tururlar* 66b-2

Türkistān Türkistan: *T. birlen Endicānnı* 75a-11; *T. ve Endicānġa* 75a-11; *T. ve Yaṅġı Kindni* ... 89b-7; *T.-dın kelgen tururlar* 96b-13

Türkmen Türkmen: *T. tip* 84b-11; *T. yurtıġa kelip* 86a-3; *T. tidiler* 86a-7; *Selçuḳīler T. bolup* 98a-4; *Türk ve T.* 99b-8; *T. bolup* 102a-6; *T. içine* 102a-9; *T. Canıbik Ḫānġa taʿalluḳ irdi* 104b-8; *T.-niṅġ mollāları* 65b-9; *T.-niṅġ ... ḳarılarınıṅġ barıları* 82b-3; *T.-niṅġ köpi* 85b-14; *T.-niṅġ ḳalġanın* 85b-18; *T.-niṅġ Ḳınıḳ urugındın* 98a-5; *T.-niṅġ ... içine barıp* 98a-7; *T.-niṅġ günāh-kārları* 102a-13; *... T.-niṅġ faḳīri* 103b-11; *T.-niṅġ tārīḫ bile turġan* 105b-13; *T.-ġa yaḳınraḳ* 85b-17; *T.-ge ḳoşulġan* 102a-6; *T.-din narı ṭarafında* 85b-15 *Ebu'l-ḫān T.-i işitip* 105a-3; *Ebu'l-ḫān T.-iġa kelip* 104b-13; *T.-ler .... olturup irdiler* 65b-4; *barça T.-ler* 65b-16, 102b-17; *T.-ler esīr ḳılıp* 85b-5; *T.-lerniṅġ ve soṅġ T. atın köterip T.-ge ḳoşulġan* ... 65b-11, 65b-12; *T.-lerniṅġ ... yaḫşıları* 82a-3; *T.-lerniṅġ ... maʿnāsı* 82b-1; *T.-lerniṅġ tārīḫ bile turġan* 98b-3; *T.-lerniṅġ içinde* 102b-5; ... *tüşken T.-lerni* 86a-1

türli türlü, çeşit < ET (Uyg.) *türlüg*: *köp t.* 78b-7, → *türlük*

türlük türlü, çeşit < ET (Uyg.) *türlüg*: *bir t.* 65b-13; *her t.* 67a-5; *t. aşlarnı ḳoşup* 78a-8

tüş düş, rüya < ET (Uyg.) *tüş* < AT **tüş*: *t. körer kim* 95b-9; *yaḫşı t. turur* 95b-12; *bu t.-ni* 95b-11; *bu körgen t.-üṅġni* 95b-12; *anası körgen t.-ini* 70a-15; *anasınıṅġ t.-ige kirip* 70a-12

tüş- düşmek, inmek; ulaşmak < ET *tüş-*: *yerge t.-di* 69b-3; *ol çaḳlı ölük māl t.-di kim* 73a-4; *Manġıtġa t.-di* 74b-14; *ivige t.-di* 75a-6, 89b-12; *iviġa t.-di* 75b-14; *özge kişige t.-di* 77b-3; *ḳolına t.-di* 76b-7; *öz yurtıġa t.-di* 78a-14; *vilāyetġa t.-di* 85b-15; *öz yurtıġa t.-ti* 88a-12; *t.-üp kitdi* 68a-12; *köçiniṅġ yerine t.-üp* 94a-12; *aṭdın t.-üp olturdı* 101b-18; *Māverāü'n-nehirġa t.-ken* 86a-1; *ḳolġa t.-kenin* 74b-4; *köp t.-üp irdi* 75a-16

tüşluḳ güney < *tüş+luḳ* < ET *tüş* "ve *+lük*, anlamca *tüş ödi* "gün ortası, öğle" ile karşılaştırılabilir (ED 559a; Kırg. *tüştük* 'öğle zamanına ait'; Özb. *tüşlik* 'öğle vakti yenilen yemek'): *t.-ında bolur* 73a-16

tüşün- düşünmek < MK *tüşün-*: *su sözge t.-üṅġ* 82a-3

Tütek özel ad (Türk'ün oğlu): *evvel T.* 69a-13; *T.-ni öz ornıġa pādişāh ḳılıp* 69a-14

Türk Dilleri Kütüphanesi

tüz- düzmek, düzenlemek, tertip etmek < ET (Uyg.) *tüz-*: *illerni t.-üp* 89b-3

tüzel- düzelmek, tertip ve tanzim edilmek < *tüz+el-*, ET (Uyg.) *tüzül-* ile krş. (ED 575b): *il t.-ür* 83b-15

U/ʿU/

u < Far. و ve: 65a-10; 86b-11; 87b-13

uç uç < ET *uç* < **üç*: *seniñg ayaḳ u.-ıñgda* 93b-13; *u.-ı uzaġan* 70b-17; *nïzeniñg u.-ı* 92b-6; *bir u.-ını çıḳarıp* 77b-16; *ayaḳınıñg u.-ında* 93b-8; *anıñg u.-ından* 88b-1;

uça uca, kuyruk sokumu kemiği; arka < ET (Uyg.) *uça* < AT **üça*: *u.-nıñg üstinde* 81a-8; *ḳuyruḳlı u.-sın* 81a-8

uçra- rastlamak, karşılaşmak (Kırg. *uçura-*; Özb. *uçra-*; Yeni Uyg. *uçraş-* "karşılaşmak", *uçraştur-* "karşılaştırmak"; Trkm. *uçra-* ile krş.): *her nemerse u.-sa* 82b-13

uġra- uğramak, ulaşmak < ET (Uyg.) *uġra-* < *uġur+a-* (ED 91a; OTWF 426): *ḳara taġġa u.-p keldüm* 100b-4

uẖla- uyumak . (bk. ED 49b)*ẖān u.-p yatıp* 91a-14; *u.-p yatıp irdim* 91b-16

Ulaḳ Osmanlıların Moldavya, Erdel ve balkan yarımadasında yaşayan Romenlere verdikleri ad: *Oris ve U.* 73b-16

Ulaş özel ad: *U. atlı tidiler* 84a-16; *U. hem bilgenlerini aytdı* 84a-19;*Ulaş u.-nı keltürtüp* 84a-17; *U.-ġa köp enʿāmlar berip* 84a-20

ulı ulu, büyük < ET *uluġ*: barça u. 99b-11, → *uluġ*

uluġ ulu, büyük < ET *uluġ*: *u. atasınıñg şerïʿatıġa* 67b-5; *u. ẖātūnıdın* 70a-10; *u. toy* 70b-7, 71b-9, 78a-15, 87b-2, 89a-1; *u. ve kiçik* 70b-12, 88b-4; *u. devletli* 70b-17; *u. kelin* 71b-16; *her u. ilniñg* 72b-11; *bir u. yurt turur* 72b-17; *ikki u. su* 73b-2; *u. oġlı* 69a-7, 70a-6, 74a-15; 79a-6, 81b-14, 84a-7, 94a-2; *u. yurt bolur* 73a-14; *u. pādişāhlarnıñg* 73b-3; *u. şehrlerge* 75a-9; *u. ḳar yaġdı* 75b-5; *u. suları* 75b-10; *u. big boldı* 76b-2; *u. şehriniñg atı* 76b-5; *bir u. şehr* 76b-8; *üç u. oġlı* 78a-1, 78a-10; *üç u. oġlanları* 78a-6; *u. ḳuralṭay* 79b-9; *u. oġlınıñg atı* 80a-10, 80a-14, 80a-16, 80b-1, 80b-3, 80b-5, 80b-6, 86a-13, 95b-14, 103a-11; *Kün Ḫānnıñg u. oġlı* 81a-12; *Ay Ḫānnıñg u. oġlı* 81a-16; *Yulduz Ḫānnıñg u. oġlı* 81b-3; *u. oġlı* 81b-7; ... *u. oġlı* 81b-11; *u. timek bolur* 83a-15; *bir u. kaġazġa* 83b-17; *u. ataları* 84a-12; *u. kiçik barça* 84a-13; *u. bigleri* 84b-1; *közleri u.* 86a-3; *u. bola başladı* 86a-3; *u. yigit* 87b-7; *u. çerik birlen* 88a-5; *u. atam*

Türk Dilleri Kütüphanesi

88b-10; *u. leşker* 90b-1; *u. ʿazā tutdı* 90b-17; *u. ḫān boldı* 92b-14; *u. ʿammīnıñg oġlı* 94a-4; *u. atalarınıñg* 94a-11; *u. bigi* 95a-17; *u. uruş boldı* 96a-11; *u. atalarımız* 96b-13; *u. atalarınıñg* 97a-9; *u. atasınıñg atın* 97a-10; *u. bay boldı* 103b-1; *u. aḳaların day* 104b-1; *u. Ebu'l-ḫān* 105a-13; *u. atamız* 105a-16; *u. Ebu'l-ḫānda* 105a-16; *on u. Laçin* 105b-4; *on sekkiz u. İtalġu* 105b-4; *il u.-ı* 69b-11; *cemāʿatınıñg u.-ı* 79a-8; *u.-ınıñg atı* 70a-5, 89b-5, 90b-11, 97a-13; *u.-ına u.-ça* 79b-12; *siz üç u.-ıñgız* 78b-11

Uluġ Taġ Sibirya ile Çin ve Türkistan arasında uzanan bir dağ silsilesi: *U. T. ... diy tururlar* 70a-8; *U. T. ve Kiçik Taġ* 85a-11; *Sayram ve U. T.-lar* 85b-18

Uluġ Töpe halk adı: *U.T. ve Küneş* 101a-1; *U.T. ḫalḳı* 104a-3; *U.T. içinde* 104a-13; *U.T.-ler kime yiberip* 104a-5

ulus ulus, millet, halk; şehir < Mo. *ulus* < Tü. *uluş*: *ḳara u.-nıñg barçası* 82a-15; *vilāyetleri il u.-ları* 70a-1

un un < ET (Uyg., Ern 1), MK *un*: *u. keltürtdi* 90b-7; *buġday u.-ındın* 90b-6

una- doğru bulmak, onaylamak, razı olmak < ET (Uyg. BT IX *'wn'-)una-*: *bu ḫātūnnı u.-may irdim* 92b-2

unut- unutmak < ET (Uyg.) *unıt-*: *ḳarılar yaşın u.-dı* 86b-12; *malsızlıḳın u.-dı* 86b-12; *Teñgrini u.-dılar* 70b-1; *ölümin u.-dılar* 86b-12

unuttur- unutturmak < ET (Uyg.) *unıt-tur-*: *...nimerselerini u.-maġan turur kim* 99a-7

ur- vurmak < ET *ur-*: *oġlını u.-dı* 95a-8; *anı u.-ayın tip* 88a-17; *ḳılıç u.-up* 79a-15; *köksige u.-up* 93b-9; *yıġaç birlen u.-up* 101a-9; *taḳuḳlarnı u.-ġan kişilerġa* 80a-2; *şaġālnı u.-dum irse* 76a-9

Urca Ḫān özel ad: *U. Ḫ. tigenniñg* 90a-9

urġan urgan, ip, halat: *alġalı u.-ġanımız yoḳ* 105b-6;

Urmas → *Dem Urmas*

uruġ soy, nesil < ET *uruġ*: *u. timek bolur* 82b-1; *özge u.-dın* 83b-8; *köp u.-dın* 85a-19; *her u.-dın* 104b-11; *ḳaysı u.-ı* 85a-13; *Ḳayı u.-ı* 85a-15; *Bayat u.-ı* 85a-15; *Salur u.-ı* 85a-16; *Eymür u.-ı* 85a-16; *Yazır u.-ı* 85a-18; *Beçene u.-ı* 85b-6; *Azlar u.-ı* 101b-7; *bir u.-ı bolur* 103b-8, 103b-13; *Ḳınıḳ u.-ınıñg* 98a-8; *Özbekniñg her u.-ındın* 74b-10; *pādişāhnıñg u.-ındın* 83b-7; *Ḳınıḳ u.-ındın* 96b-8, 97b-9; *Ḳınıḳ u.-ındın miz* 98a-6; *Arlat tigen u.-ındın* 104a-8; *beş altı az u.-lar* 85a-15; *bir niçe az u.-lar* 85a-16, 85a-18; *az u.-lar anġa ḳoşulup* 85a-19, → *Azlar uruġı*

uruş savaş, vuruşma < MK *ur-uş*:

Türk Dilleri Kütüphanesi

u. kün[lerin]de 78b-8; *u. bolup* 95b-5; *uluġ u. boldı* 96a-11; *u.-da ... oḳ tegdi* 72b-5; *özi u.-da öldi* 73b-6; *u.-da öldi* 89b-11

uruş- savaşmak, vuruşmak < ET (Uyg.) *uruş-*: *anlar birlen u.-dı* 73a-10; *bir yigit birlen u.-dı* 88a-17; *meniñg birlen u.-tı* 104a-10; *ṣaf tartıp u.-dılar* 66a-3; *atlanıp bardı u.-dılar* 73a-19; *ikkisi ṣaf tartıp u.-tılar* 72b-4; *şehrge ḳapalıp u.-dılar* 74a-18; *yıġılıp u.-dılar* 74b-3; *bir yıl u.-tılar* 75b-11; *Sayram üstinde u.-dılar* 89b-11; *bir niçesini u.-ıp* L 18a-2; *İt Baraḳ Ḫān birlen u.-up* 75a-4; *ḳarşı barıp u.-up* 88a-5; *u.-ḳan yeriniñg beri yüzinde* 73b-1, *u.-ġu teg ḳuvveti* 99b-18; ... *iller birlen u.-ur irdi* 72b-14; *u.-a bilmey ḳaçıp* 74a-9; *ṣaf tartıp u.-a bilmediler* 75a-9

Usar özel ad (Ögürcık'ın oğlu; Kononv: *Avsar*, Ergin: *Avşar*, Sümer: *Usar*): *U. Ḳusar bir ikiz* 100b-11; *U. oġlanları* 101b-1

uşaġ ufak, küçük; küçük çocuk < ET (Uyg.) *uvşaḳ*: *Ḳıpçaḳnıñg oġlan u.-ın* 74b-8

uşaḳ ufak, küçük; küçük çocuk < **uvşa-ḳ*: *oġlan u.-ıñgız köp bolsa* 68b-16

uşal bu, şu, işte: *u. bir yaşar oġlan* 70b-10, → *uşol*

uşbu bu, işbu < *uş bu*: *u. çaḳda* 82a-15; *u. aytılġan teg* 83b-4; *u. aytılġan sözlerdin* 83b-20; *u. aytılġan* 85a-12

uşol bu, şu, işte < *uş ol*: *u. yerde* 75b-5; *u. yoldın* 76b-14; *u. yol birlen* 89a-6; *u. köp fırṣatlar* 99b-9; *u. yıl* 102b-5

utru karşı < ET (Uyg.) *utru*: *u. barıp* 99a-17

uy- I uymak, izlemek < ET (Uyg.) *ud-*: *imāmġa u.-dum* 72a-17

uy- II mayalanmak, ekşimek, katılaşmak (*Açk*'a bk.): *süt u.-dı* 72a-15

uyal- utanmak < MK *uyal-*: *u.-ġanımdın ayta bilmedim* 92a-11

Uyġur Uygur, Uygurlar: *anlarġa U. at ḳoydılar* 72a-13; *U. Türk tili turur* 72a-14; *anlarġa U. tidi* 72b-3; *U. tip at ḳoyġanı* 79a-7; *U. Irḳıl Ḫᵛāce kim* 101b-10

Uyġur Sanḳlı Sin özel ad: *U. S. S.tigenni* 102a-9

uyḳu uyku < ET (Uyg.) *udıġu*: *keçeler u.-m ... yoḳ* 91b-1

uyluḳ uyluk, kalça < ET (Uyg.) *uḍluḳ* (krş. Trkm. *uyluk*): *saġ u.-nı* 81b-4; *sol o.-nı* 81b-8

uza- uzamak < ET (Uyg.) *uza-*: *köç u.-p* 101b-18; *uçı u.-ġan* 70b-17

uzaḳ uzun < ET (Uyg.) *uzaḳ*: *u. seferġa kitdi* 69a-15; *u. seferġa kitdi* 69b-16; *u. ʿömrli* 70b-17, 87a-5; *u. seferġa barġanda* 73b-4; *u. ʿömr* 79a-12; *u. yıllar* 79a-17; *u. ʿömr tapıp* 86a-19; *u. turmas* 87a-1; *u. ḳaravul* 96a-8; *u. ʿömr* 102b-8

Türk Dilleri Kütüphanesi

uzat- göndermek, yollamak; uzatmak < ET (Uyg.) *uzat-* (Trkm. *uzat-* "göndermek"): *tsen bolġıl ip u.-dı* 94b-11

uzun uzun < ET *uzun* < *uza-* (OTWF 300, 302): *boyı u. Bular irdi* 106a-1

Ü

üç üç < ET *üç*: ü. yurtġa bardılar 65b-6; *ü. yurtda* 65b-7; *ü. oġlı* 68b-5, 68b-9, 90b-11, 95b-13; *ü. oġlınıñ her ḳaysısın* 68b-11; *ü. kiçe kündüz* 70a-11; *yetmiş ü. yıl* 73a-10; *ü. yüz yıl* 74a-1; *ü. sunıñ yaḳasında* 74a-4; *ü. oḳnı berdi* 77b-15; *ü. uluġ oġlı* 78a-1, 78a-10; *ü. kiçik oġlı* 78a-4; *ü. uluġ oġlanları* 78a-6; *ü. altun oḳ* 78a-7; *ü. kiçik oġlanları* 78a-7; *ü. kiçik oġlı* 78a-10; *siz ü. uluġıñız* 78b-10; *ü. kiçik oġlını* 78b-13; *ü. oḳ* 78b-13; *yigirmi ü. yıl* 84a-10; *ü. arḳa* 84b-9; *ü. tört top* 85a-20; *ü. yıldın soñ* 85b-11, 100a-10, 101a-6; *ü. pādişāhġa* 86a-12; *ü. ḥavz* 86b-9; *ü. oġlınıñ anası irdi* 90b-16; *ü. yıl* 94a-7, 100a-9; *ü. dıraḫt* 95b-10; *ü. yüz* 99a-12; *ü. yüz ivlik* 100a-8; *ü. ayrı ṭamġa* 100b-6; *ü. yolı* 100b-10; *anıñ ü. oġlı* 100b-15; *ü. oġlı bar irdi* Kon. 1244, 1245;*ü.-üsi ... böke irdi* 95b-15; *bu ü.-üsini ... yiberdi* 74a-16; *bu ü.-üsini çarlap* 78a-5; *ü.-ige hem aytdı* 68b-14; *ü.-üñiz ü. yurtda turuñ* 68b-15; *siz ü.-üñizdin özge* 68b-15

Üçoḳ Oğuzların kolu: *Ü. tisünler* 78b-14; *Ü. oġlanları* 80a-1; *Ü.-lar sol bolsunlar* 79a-3; *Üçoḳ oġlanları* L 21a-5

üçün için < ET *üçün*: *maʿlūm ḳılmaḳ ü.* 66b-3; *anıñ ü.* 67a-11, 67a-13, 69b-4, 71a-6, 72a-1, 73a-7, 73b-12, 74a-6, 78b-17, 83b-14, 85b-9, 86b-17, 86b-18, 87b-6, 91a-10, 93b-6, 99a-4, 104b-2, 105b-11; *anıñ ü. kim* 65b-15, 66b-4, 70a-16, 71a-4, 82a-8, 91b-19, 98b-11; *ni ü.* 76a-5, 88b-11, 91a-13, 91b-2; *teñge ü.* 77a-9; *dünyelik ü.* 79b-8; *ḳoymaḳ ü.* 93b-11; *bilmek ü.* 93b-16; *beyān ḳılmaḳ ü.* 98a-3; *seniñ ü.* 102a-17; *aran tikmek ü.* 105b-3;

üçünçi üçüncü < *üçünç+i* < ET *üçünç*: *ü. Bersaçar* 69a-14; *ü. Ḳır Ḫān* 70a-5; *ü. oġlı* 74a-16; *ü. Alḳa İvli* 80a-15; *ü. Dodurġa* 80b-1; *ü. Bigdili* 80b-2; *ü. Çavuldur* 80b-4; *ü. Ala Yuntlı* 80b-5; *ü. Ava* 80b-7; *ü. örgede* 81a-16, 81b-10; *ü. Dudıḳ* 100b-8; *ü. oġlınıñ atı* 103a-12; *ü. inisi* 103b-15; *ü. Ḳayı Baynıñ ḳızı* 106a-5; *üçünçi ü.-siniñ atı* 90b-12;

ügre erişte < ET (Uyg., BT XIII) MK *ügre* (ED, s. 112b; TMEN II, nr. 611): *ü. ve özge* 90b-6

Üki baykuş < MK *üki* ~ *ühi*

Türk Dilleri Kütüphanesi

ḳuşı Ü. 82b-8

üleş- üleşmek, paylaşmak < ET (Uyg.) *üleş-* < *üle-ş-*: buzuşup ü.-tiŋ̂iz 78b-11; ü.-ip alışsunlar 83b-4

üleştür- paylaştırmak < *üleş-tür-*: *nökerlerine ü.-di* 77a-5; *ilge ü.-di* 99b-3; *andaḳ ü.-ġuçı* 65a-4

ülüş pay, hisse < ET (Uyg.) *ülüş* < *üle-* (OTWF 262): *ü. alġan kim* 81a-4; *ü. berdiler* 81a-13, 81a-15, 81a-17, 81b-2, 81b-4, 81b-6, 81b-8; 81b-10, 81b-12, 81b-13,81b-15, 81b-16; *ol ü.-ni* 81a-4; *anıŋ̂ ü.-i* 81a-11; *hīç ḳayusınıŋ̂ ü.-ini* 65a-6; *ü.-leri bu bolsun* 81a-9

ümīd < Far. امید ümit, umma: *ü.-im bar ki* 66a-11; *ü.-im ol-turur kim* 89a-4; *ü.-imiz bar* 86b-5; *ümīd ḳıl-* "ummak, ümit etmek": *ü. ḳ.-ur irdim* 88b-14

ünde- çağırmak, davet etmek < ET (Uyg.) *ünde-*: *toġrı yolġa ü.-di* 68a-6, 68a-15

üŋ̂ür boş, içi oyuk < ET (Uyg.) *üŋ̂ür* (*Açk*'a bk.): *ü. taşnı yuġarlatdı* 99a-16

Üregir Tağ Han'ın oğlu ve Oğuzların Üçok koluna bağlı boyu: *törtünçi Ü.* 80b-6; *Ü. anı toġradı* 81b-13; *Ü.-niŋ̂ maʿnāsı* 83a-13

Ürgenç Batı Türkistan'da, Amu Derya yakınında bir şehir: *pāy-ı taḫtı Ü. irdi* 74a-8; *Ü. bardılar* 94b-2, 97b-12; *Ü. ve Murġab* 95a-16; *Ü. birlen* 94b-5, 94b-6; *Ü. ve başı Ḳarġalı İlik* 104b-7; *Ü.-ke yiberdi* 74a-16; *Ü.-de pādişāh yoḳ irdi* 74a-17; *Ü.-de olturġan ilniŋ̂* 96a-1; *Ü.-de oltura bilmey* 97b-12; *Ü.-de her kim pādişāh bolsa* 98a-13; *Ü.-de ... taʿalluḳ irdi* 102a-7; *Ü.-de bir ʿazīz kişi bar irdi* 102b-10; *Ü.-din Deşt-i Ḳıpçaḳḳa bardı* 74b-3

Ürgenčī ʿArab Muḥammed Ḫān Ebu'l-gazi Bahadır Han'ın babası: *Ü. ʿA. M. Ḫ.-nıŋ̂ oġlı* 65a-14

Ürgençli Ürgençli: *Olam Ü. ili* 101b-7

üst üst = Tefsir *üst* (ED 242a): *ü.-ümge minip oynadı* 101a-12; *anıŋ̂ ü.-ine* 73a-19; *ü.-ine kelgende* 74a-7; *Ġur vilāyetiniŋ̂ ü.-ige* 75a-15; *Keşmir ü.-ige yördi* 75b-9; *Bedeḫşān ü.-i birlen* 75b-13; *Köl İrkiniŋ̂ ü.-ige* 88a-5; *ölük ü.-ine* 93b-7; *perniŋ̂ ü.-ide ḳoyup* 68a-7; *uçanıŋ̂ ü.-inde* 81a-8; *ayaḳ ü.-inde* 89a-2; *Sayram ü.-inde urşdılar* 89b-10; *ḳıyın ü.-inde* 96a-4;

üstādlıḳ üstadlık, ustalık < Far. استاد *üstād* ve Tü. +*lıḳ* *özleriniŋ̂ ... ü.-larını* 66b-3

üz- kesmek, koparmak < ET *üz-*: *kişiniŋ̂ boynın ü.-düŋ̂* 88b-15; *pādişāhlardın ü.-üp* 89b-4

üzül- kesilmek, kopmak < ET (Uyg.) *üz-ül-*: *boynı ü.-di* 88b-2

Türk Dilleri Kütüphanesi

V

vaḳʿa < Ar. وقع olay, vaka: *bu v.-dın* 77b-18

vāḳıʿāt < Ar. واقعات baştan geçen olaylar: *ḫātūn v.-nı ... aytıp* 91b-5; *bolġan v.-nı* 94b-18; *bu v.-dın ... soŋ* 71a-16; *bu v.-dın* 95b-8

vaḳt < Ar. وقت vakit, zaman: *bir niçe v.* 75b-13; *ol v.* 97a-19; *dip turġan v. irdi* 97b-16; andaḳ v.-nı 77b-9, 77b-10; *bu v.-ġaça* 66b-11, 68a-8, 87b-5, 88b-5; *bu v.-ḳaça* 88b-11, 98b-12 , 98b-13; *ol v.-da* 65b-4 , 72b-10, 72b-16, 85b-2, 85b-15, 88a-2, 93b-3, 94a-16, 94b-4, 95a-16, 96a-2, 97b-14, 100a-12, 100a-4, 103a-1, 103b-1, 105a-9; *filān v.-da* 68b-2, 93a-8; *bu v.-da* 73b-13, 74b-5, 76a-13, 80b-13, 81a-14, 82a-17, 84a-15, 96b-5, 101b-2, 105b-10, ... *tigen v.-da* 91a-3; *olturġan v.-da* 96b-10; *bir niçe v.-dın soŋ* 71a-12; *ol v.-dın* 102b-17; *öler v.-ında* 67b-4, 69b-9; *seḥer v.-ında* 91b-12, 91b-16

vaṣf < Ar. وصف vasıf, nitelik: *ol ivniŋ v.-ında* 78a-18; *anıŋ v.-ında* 78b-6

vaṣiyyet < Ar. وصيّت vasiyet: *vaṣiyyet kıl-* "vasiyet etmek": *v. ḳ.-dı* 67b-9

vaṭan < Ar. وطن vatan: vaṭan kıl- "vatan haline getirmek": *v. ḳ.-ıp* 101b-14; *vaṭan tut-* "vatan edinmek": *v. t.-up* 96b-8

ve < Ar. و ve: *v.* L 2b-3, L 18a-2, 65a-2 , 65a-3, 65a-4 , 65a-5 , 65a-7, 65a-8, 65a-9 , 65b-10, 65a-11, 65a-12, 65a-13, 65b-4 , 65b-7, 65b-9, 65b-12, 65b-13; 66a-1, 66a-4, 66a-5, 66a-9, 66a-12, 66b-1, 66b-2, 66b-3, 66b-5, 66b-9, 67a-8, 67a-11, 67b-2, 67b-5, 67b-8, 67b-13, 67b-13, 67b-14, 68a-5, 68a-15, 68b-5, 68b-9, 69a-3, 69a-10, 69a-11, 69a-15, 69b-8, 70a-2, 70a-7, 70a-8, 70a-9, 70a-15 , 70a-16, 70b-1, 70b-2, 70b-3, 70b-12, 70b-16, 70b-17, 71a-9, 71b-12, 71b-14, 72b-9, 72a-16, 72b-15, 72b-17; 73a-1, 73a-10, 73a-12, 73a-16, 73b-16, 73b-17, 74a-1, 74a-4, 74a-7, 74a-10, 74a-11, 74a-14, 74a-15,74a-17, 74b-7, 74b-9, 74b-11, 74b-18; 75a-7, 75a-8, 75a-9, 75a-10, 75b-6, 75b-8, 75b-14, 75b-15, 76a-3, 76a-11, 76a-14, 76b-9, 76b-14, 77a-1, 77a-3, 77a-4, 77a-7 , 77a-16, 77a-18, 77b-12, 77b-13 , 77b-15, 77b-17, 78a-5, 78a-8, 78a-9, 78a-1, 78a-15, 78a-17, 78b-2, 78b-3, 78b-5, 78b-9, 78b-14, 78b-15, 79a-4, 79a-5, 79a-8, 79a-10, 79a-11, 79a-14, 79a-16, 79a-17, 79b-2, 79b-5, 79b-6, 79b-8, 79b-10, 79b-11, 79b-12, 79b-16, 79b-17, 79b-18, 80a-3, 80a-5, 80a-6, 80a-9, 80a-10, 80a-11, 80a-14, 80a-15, 80a-16, 80b-1, 80b-2, 80b-3, 80b-4,

Türk Dilleri Kütüphanesi

80b-5, 80b-6, 80b-7, 81a-2, 81a-4, 81a-7, 81a-8, 82a-1, 82a-2, 82a-3, 82a-4, 82a-9, 82a-10, 82a-13, 82b-1, 82b-3, 82b-5, 82b-15, 83b-5, 83b-9, 83b-10, 83b-12, 83b-13, 83b-15, 83b-16, 83b-17, 83b-18, 83b-19, 84a-5, 84a-6, 84a-9, 84a-18, 84b-1, 84b-2, 84b-8, 84b-9, 84b-10, 84b-11, 85a-7, 85a-10, 85a-13, 85a-15, 85a-16, 85a-17, 85a-18, 85a-20, 85b-2, 85b-3, 85b-6, 85b-14, 85b-21, 86a-3, 86a-4, 86a-15, 86a-17, 86a-18, 86a-20, 86b-8, 86b-9, 86b-10, 86b-12, 86b-18, 87a-5, 87a-7, 87a-8, 87a-11, 87b-8, 87b-11, 87b-13, 87b-16, 88a-1, 88a-6, 88a-13, 88a-15, 88b-4, 88b-9, 88b-14, 89a-5, 89a-17, 89b-2, 89b-3, 89b-6, 89b-7, 89b-13, 89b-14, 90b-2, 90b-6, 90b-7, 90b-8, 90b-12, 90b-16, 90b-18, 91a-1, 91a-14, 91b-1, 91b-14, 92a-4, 92a-11, 92a-18, 92b-5, 92b-8, 92b-10, 92b-11, 92b-18, 93a-1, 93a-8, 93a-9, 93a-17, 93a-20, 93b-3, 93b-5, 93b-9, 93b-10, 93b-15, 93b-18, 94a-2, 94a-15, 94b-2, 94b-9, 94b-10, 94b-13, 94b-15, 95a-5, 95a-8, 95a-16, 95b-10, 95b-15, 95b-16, 96a-14, 96a-15, 96a-17, 96a-18, 96b-1, 96b-5, 96b-11, 97a-3, 97a-5,97a-14, 97a-16, 97a-17, 97a-18, 97b-17, 98a-13, 98a-15, 98a-16, 98a-4, 98a-9, 99a-1, 99a-2, 99a-10, 99a-14, 100a-2, 100a-4, 100b-13, 100b-15, 100b-16, 100b-17, 101a-3, 101b-9, 101b-16, 102a-3, 102a-4, 102a-8, 102a-10, 102a-11, 102a-12, 102a-16, 102a-18, 102b-6, 102b-8, 102b-10, 102b-11, 103a-12, 103a-15, 103a-16, 103a-18, 103b-6, 103b-11, 104a-1, 104a-6, 104b-7, 104b-16, 105a-11, 105a-12, 105a-13, 105a-17, 105b-3, 105b-4, 105b-5, 105b-6, 105b-7, 105b-8, 105b-9, 105b-14, 106a-1, 106a-2, 106a-3, 106a-5

vefāt < Ar. وفات ölüm, ölme: *vefāt bol-* "ölmek": *v. b.-dı* 69a-4, 70a-3, 76b-15; *vefāt tap-* "ölmek": *v. t.-dı* 86a-19, 89b-4, 90a-16, 92b-13, 94a-2, 94a-5, 94a-16, 97a-5, 97a-12, 97b-6, 104b-6; *v. t.-dı irse* 90b-17

vekīl < Ar. وكيل vekil: *vèzīr v.-i* 79a-10, 84b-19

velī < Ar. ولى ermiş, veli: *māderzād v. yaratıp irdi* 71a-5

veyā veya < Ar. و + Far. يا: *bir v. ikki* 66b-7; *tağlarnıng̃ ḳavaḳında v. cengelde* 67b-14; *yüz v. her neçaḳlıḳ* 83b-3; *v. yıraḳ bolsa* 83b-7; *v. özge urug̃dın bolsa* 83b-8

vezīr < Ar. وزير vezir: *v. vekīli* 79a-10, 84b-19; *v.-i Ḳorḳut Ata irdi* 86a-10; *atamnıng̃ v.-i* 87b-15; *Kün Ḫānnıng̃ v.-i* 101b-11; *vezīr bol-* "vezir yapmak": *v. b.-dı* 86a-

Türk Dilleri Kütüphanesi

12; *v. b.-dılar* 84b-9; *v. b.-sa* 81a-11; *vezīr kıl-*"vezir yapmak": *v. ḳ.-ıp* 79a-11

vilāyet < Ar. ولايت vilayet, il: *v.-ġa tüşdi* 85b-15; *Ġur v.-iniŋ* 75a-14; *Nur v.-ige* 97b-11; *Şam v.-inde* 77b-14; *Durun tigen v.-inde* 104a-9; *v.-leri il ulusları* 70a-1; *v.-leriniŋ barçasına* 78a-13; *v.-ler ve iller* 79b-11; *bu aytılġan v.-leriŋ* 75a-12, 77b-13; *alġan v.-lerde* 78a-11; *meniŋ v.-lerim* 77a-6

vü < Far. و ve: *v.* 65a-1, 91a-2

Y

yā < Far. یا ya, ya da, yahut: *y. on y. yüz* 83b-3; *on beş y. yigirmi* 99a-4; *başımdın y. mālımdın* 102a-13

Yāfeş < Ar. özel ad. Nuh'un oğlu: *Y. atlı oġlını* 68b-13; *Y. ... Cūdī tağıdın kitip* 69a-2; *Y. ölerinde ...* 69a-7; *Y.-ni baʿzılar peyġāmber irdi dip tururlar* 69a-1; *Y.-din tā Alınca Ḫān zamānıġaça* 70a-17

yağ- yağmak < ET (Uyg.) *yaġ-*: *āsmāndın yamġur y.-dı* 68b-4; *uluġ ḳar y.-dı* 75b-5; *azġına ḳar y.-ıp irdi* 91b-12

yağalbay şahin, doğan (*Açk'*a bk.): *ḳuşı y.* 83a-13

yağı düşman < ET *yaġı*: *y. irdiler* 73b-17; *y. olca ḳılıp* 97b-1; *y. yetdise* 100b-1; *y. keldi* 101a-9; *y.-dın alıp kelip irdiŋiz* 93a-9; *bir y.-sı* 97a-15; *y.-larnı buzup* 89b-3; *yaġı bol-*"düşman olmak": *y. b.-urlar* 95a-5; *y. b.-dı* 89b-8, 92b-15; *y. b.-up* 85a-21, 85b-7, 95a-14; *y. b.-ġan sebebdin* 90b-3; *y. b.-up irdiler* 65b-16; *y. b.-masa irdi* 89b-16

Yağma özel ad Keşmir padişahının adı): *atı Y. irdi* 75b-10; *Y. anġa arḳa berip* 75b-11; *Y.-nı öltürdi* 75b-12

yağrın kürek kemiği (*Açk*'a bk.): *sağ y.-nı* 81b-6; ol y.-nı 81b-16

yaḫşı güzel, iyi < ET (Uyg.) *yakşı* < *yakış-ı*: *yaḫşı*: *y. bilürümni* 65b-10; *y. ve yamandın* 66a-3; *y. ve yaman* 66b-9, 79b-10, 86b-11, 88b-4; *y. pādişāh* 69a-16, 77b-7; *mundın y. at bolur mu* 70b-14; *bir y. çiber kişi* 73a-4; *y. kelip* 77a-17; *y. kişilerini* 77a-18; *y. iş ḳılġuçı* 83a-13; *bir y. at* 86b-13; *mundın y. at bolmas* 86b-15; *y. ırım* 86b-18; *y. bilür sen* 87a-12, 92b-3, 95a-6; *y. maʿāş ḳılıp* 87a-13, 90a-15; *y. asrap turur* 87b-12; *ilniŋ y. ve yamanı* 89a-5; *y. ayta turur siz* 89a-6; *y. oġluŋ bar* 89a-13; *y. kişilerni* 90a-2; *y. ṣüretli* 90b-13; *körgeli y. yurtda* 91a-8; *y. bilür sizler* 93a-14; *yaḫşıġa y.* 94a-10; *y. sülük ḳılıp* 94a-14; *y. ḳızı* 94b-13, 103a-3; *y. bilür* 95a-9, 98a-4, 101a-17; *y. tüş turur* 95b-12; *y. ve yamannı* 97a-14; *y. fikr ḳılıŋ* 99a-10; *bir y. kişi* 104a-10; *y. yer*

Türk Dilleri Kütüphanesi

104b-9; *y. künbed turur* 106a-5; *y.-ġa yaḫşı* 94a-10; *barça peyġāmberlerniñ y.-sı* 65a-11; *ammā hīç y.-sı yoḳ* 65b-12; *Bozoḳnıñ bir y.-sı* 79a-2; *Oġuz iliniñ y.-sı* 87b-15; *y.-ları nöker ... boldılar* 65b-8; *il y.-ları* 77b-1, 84a-9, 81a-7, 89b-9; *burunḳı ötken y.-ları* 82a-4; *maʿrekede ötken y.-ları* 82a-4; *yigitleriniñ y.-ları* 83b-19; *ilniñ ḳarılarınıñ y.-ları* 83b-19; *Ersarı y.-ları* 105a-15; *y.-ları ve baḫşıları* 105b-14; *il y.-larınıñ ḳızları* 94b-15; *y.-larınıñ aldıġa* 105a-11; *ilniñ y.-larını* 87b-2; *y.-larını tutup* 95a-12; *Onbigi ve y.-lar* 105b-7; *yaḫşı bol-*"iyi olmak": *y. b.-ur* 82a-9, 88b-15; *y. b.-dılar* 68b-9; *y. b.-ur irdi* 65b-14

yaḫşıraḳ daha iyi, çok daha iyi < *yaḫşı+raḳ*: *y. bilürler tidi* 71b-15; *mundın y.-raḳ* 86b-15, 92a-5

yaḳ taraf, yön (krş. Kırg., Kzk. *caḳ*): *ol y.-ḳa* 74a-1; *tört y.-ġa* 90a-6; *oñ y.-da* 79b-16, 79b-17; *sol y.-da* L 21a-3

yaḳa yaka, kenar, kıyı < ET (Uyg.) *yaḳa* < *yaḳ-* "yaklaşmak" *-a*: *...Yayıḳ suyınıñ y.-sıġa* 69a-3; *...Etil suyınıñ y.-sıġa yiberdi* 74a-1; *Tecen suyınıñ y.-sıda* 65b-5; *Börme tigen sunıñ y.-sında* 66a-2; *sunıñ y.-sında* 71b-2, 76a-8, 88a-16; *Muḥiṭ teñizininiñ y.-sında* 73a-15; *teñiz y.-sında* 73a-17; *üç sunıñ y.-sında* 74a-4; *Sir y.-sında* 97b-10; *Amu suyınıñ y.-sında* 101b-2, 103a-17, 103b-10, 104a-3, 104a-16; *Atıl suyınıñ y.-sında* 102b-6, 104b-5; *Sir suyınıñ y.-sında* 106a-3

yaḳın yakın < ET (Uyg.) *yaḳın* < *yaḳ-*: *biliñ ler y.* 70b-11; *Cürcetġa y. oltururlar irdi* 72b-16; *bir y. ḳarıntaşı* 86b-1; *ayaḳına y.* 94a-17; *kim y. bolsa* 102b-3; *Teñri y.-ıġa kitdi* 67b-10; *y.-da bir tup ḳızġan* 88a-17; *Muṣul tigen şehriniñ taḳı y.-ında* 68b-7; *Keşmir y.-ında* 76b-3; *Durun y.-ıda* 96b-4; *Ḳara Ḳul y.-ıda* 101b-3; *Acı Tiñiziniñ y.-ında* 104a-17

yaḳınraḳ daha yakın, çok yakın < *yaḳın+raḳ*: *Türkmenġa y.-raḳ olturġan* 85b-17

yāḳūt < Ar. ياقوت yakut: *laʿl u y.* 78a-16

yalbar- yalvarmak; krş. Uyg. MK *yalvar-*: *köp y.-ıp* 99b-7

yalġan yalan < ET (Uyg.) *yalġan*: *... y.-ın Ḫudāy yaḫşı bilür* 101a-16; *yalġan bol-* "yalan olmak": *köp aytsaḳ y. b.-ġay* 84b-17; *eger y. b.-sa* 101a-17; *yalġan kıl-* "yalanlamak, yalan çıkarmak": *sözlerini y. ḳ.-madıñ* 89a-10

yalġuz yalnız < ET (Uyg.) *yalañguz*: *y. barsa* 77a-15; *y. olturġanda* 79a-12

yaman kötü < ET (Uyg.) *yaman* (son dönem metinlerinde: ED 937a): *yaḫşı ve y.* 66b-9 , 79b-

Türk Dilleri Kütüphanesi

10, 86b-11, 88b-4; *y. savuḳ irdi* 75a-15; *yamanġa y.* 94a-10; *y. irdi* 104b-2; *yaḫşı ve y.-nı* 97a-14; *y.-ġa yaman* 94a-10; *yaḫşı ve y.-dın* 66a-4; *ilniñg yaḫşı ve y.-ı* 89a-5; *y.-ları raʿiyyet boldılar* 65b-9; *y.-ları ḥükmge boyun ḳoyġay* 95a-12; *yaman bol-* "kötü olmak": *atıñgızġa y. b.-ur* 77a-16; *ḫānnıñg ḥāli y. b.-dı* 93a-20; *Ögürcıḳ birlen y. b.-dı* 99b-18; *munuñg birlen y. b.-dılar* 93a-2; *hem y. b.-up* 100a-7

yamanraḳ daha kötü, çok kötü < *yaman+raḳ*: *barça işlerindin y.* 93a-11

yamanlıḳ kötülük < *yaman+lıḳ*: *bu y.-nı ḳılġan* 88a-9; *bir y.-ı* 77a-18; *ḳılġan y.-larınıñg* 93a-10

yamġur yağmur < ET (Uyg.) *yaġmur* < *yaġ-mur* (OTWF 389): *āsmāndın y. yaġdı* 68b-4

yan yan, taraf < ET *yan*: *sol y.-daġı* 81b-7; *y.-ı yayılġan* 70b-17; *yolnıñg ikki y.-ın* 96a-10; *y.-ında yatḳan ḫātūnlar* 92a-3; *ḫānım y.-ında* 92a-15; *yolnıñg bir y.-ında* 96a-7, 96a-8

yana yine, tekrar < ET *yana*: *y. bir niçe kündin soñg* 91a-18; *y. bervech bu kim* 99a-8; *ve y. dimişler101a-3*

yanaş- yanaşmak: *y.-ıp yöriy bilmes* 76b-13

yanbaş böğür, yan, döş; kalça kemiği (*Açḳ*'a bk.): *y. süñg eki* 84b-4; *saġ y.-nı* 81a-17; *sol y.-nı* 81b-10

Yañgı Kent (Kind) Sirderya ile Aral gölü arasında bir şehir: *Y. K. ve Ḳara Ḳum* 85a-12; *Türkistān ve Y.K.-ni* ... 89b-7; *Y. K.-de olturtup* 85b-20; *Y. K.-ge ... yiberdim* 93a-12; *Y. K.-de olturup* 94b-7; *Y. K.-din kitip* 96a-1

yap- yapmak < ET (Uyg.) *yap-* (ED 870b): *ḳol y.-masunlar* 83b-9

yapış- yapışmak < ET (Uyg.) *yap-ış-*: *biri birige y.-a turur* 72a-16; *muḥkem y.-dılar irse* 72b-2; *y.-ḳanı bolmas mu* 72b-1

yapışġur yapışan, yapışır < *yapış-ġur* (*Açḳ*'a bk.): *y. maʿnāsına turur* 72a-15; *y. timek bolur* 72b-3

yapraḳlan- yapraklanmak < ET (Uyg.) *yapırġaḳ+lan-* < *yapurġaḳlan-*: *butaḳlandı ve y.-dı* 95b-10

yar- yarmak < ET (Uyg.) *yar-*: *başın y.-dı* 101a-9

yara yara (bk. TMEN II, nr. 1778): *ol y.-dın öldi* 72b-6

yara- yaramak, iş görmek < ET *yara-*: *ḫizmetiñge y.-madım* 93b-10

yaraġ hazırlık; araç-gereç < ET (Uyg.) *yara-ġ* (TMEN IV, nr. 1837): *uluġ toy y.-ın ḳılıp* 78a-15

yārān < Far. یاران dostlar: *y. ve oġlanlarıġa* 65a-13

yaraştur- düzene sokmak,

Türk Dilleri Kütüphanesi

düzeltmek < ET (Uyg.) *yaraştur-* < *yara-ş-tur-*: *y.-alı tidiler* 89b-9

yarat- yaratmak < ET *yara-t-*: ... *bizni y.-ġan bar* 71a-9; *y.-ġanıñ evlā turur* 67a-2; *māder-zād velī y.-ıp irdi* 71a-5

yarġu yargı, muhakeme < ET (Uyg.) *yar-ġu* (TMEN IV, nr. 1784): *anı y. ḳılsa* 83b-8

yarı yarım, yarısı < MK *yaru* < *yar-u* : *anıñ y.-nı* 105b-2

yarım yarım < ET (Uyg.) *yar-ım* (ED 968b): *y.-ı ḫātūn sözige inandılar* 92a-14; *y.-ı Ḳozı Tegin sözige inandılar* 92a-14; *tün y.-ından soñ* 91b-12; *y.-ı öte bergende* 96a-11

yarlı yoksul < ET (Uyg.) *yarlıġ* (ED 967ab): *y. kişi irdi* 95b-8; *y. bolup irdiler* 105a-9; *y.-lar malsızlıḳın unutdı* 86b-12

yarlıḳ buyruk, ferman < ET (Uyg.) *yarlıġ* (ED 966b-77a): *ḫān y.-ı* 79b-18; *y.-nı alıp* 77a-12; *y.-ḳa ʿamel ḳılıp* 77b-18

yārlıḳ dostluk < Far. È«— *yār* ve Tü.+*lıḳ*: *ḳıldılar y.* 78b-8

yartı yarım (*Açk*'a bk.): *y. ayturlar* 82a-15

yaruḳ aydınlık, ışık < ET (Uyg.) *yaru-ḳ*: *y. bolmay bolmas* 87a-2

yasa- yapmak < Mo. *casa-* (TMEN IV, nr. 1794; ED 947a; EW 101b): *arabanı y.-dı* 73a-5; *Ādemniñ ṣūretini y.-dılar* 67a-11; *sen kime y.-ġıl* 68b-3; *bir kişiniñ ṣūretin y.-ñlar* 67a-4; *torpaḳdın kişi y.-p* 65b-15; *Ādemniñ ṣūretini y.-p yatġuzdılar* 67a-7; *barça araba y.-p* 73a-5; *iv y.-y turġan* 95b-8; *anı y.-ġan kişini* 73a-8; *neçük y.-rın körsetdi* 68b-3

yasattur- yaptırmak < *yasa-tur-*: *bir ḫargāh y.-dı* 78a-16

Yasır Ay Han'ın oğlu ve onun soyundan gelen boyun adı: *Y. anı toġradı* 81a-17; *Y.-nıñ maʿnāsı* 82b-13

yaş < ET *yaş* < AT **yāş*: **1**.yaş, ömür yaşı : *y.-ın yaşap* 86a-18; *ḳarılar y.-ın unutdı* 86b-11; *ikki yüz elig y.-ıġa yetkende* 68a-14; *bir y.-ıġa* 70b-5, 70b-6, 70b-8; *yetmiş beş y.-ıġa* 92b-12; *y.-ımız ottuz toḳuzġa yetkende* 65b-1; *y.-larını yaşap* 69b-8; **2**. yaş, taze; genç: *y. turur tip* 88b-11; *Tuman y. irdi* 87b-6; *sen y. ḳaldıñ* 87b-11; *bir y. oġlannı* 92b-17; *bir y. oġlı* 94b-2; *ikki y. oġlan* 97a-13; *y. oġlanlar* 97a-16; *bir y. irkek oġlan* 102a-2

yaşa- yaşamak < ET *yaş+a-*: *yaşlarını y.-p* 69b-8; *yaşın y.-p* 86a-18; *toḫsan y.-p* 92b-8; *bir y.-r oġlan* 70b-10; *bir y.-r oġlanıñ* 70b-15; *toḳsan y.-r pādişāhı* 76b-5; *yetmiş y.-r irdi* 84a-5; *yüz y.-r kişi* 94b-4

yaşlıḳ gençlik < *yaş+lıḳ*: *b. oġlanıñ y.-ına* 87a-3

yaşur- gizlemek, saklamak < ET (Uyg.) *yaş-ur-*: ... *kişige aytmadı*

Türk Dilleri Kütüphanesi

takı y.-dı 70a-16

yat yabancı < ET (Uyg.) *yat* < AT **yāt*: *y. yurtġa* 78a-2

yat- yatmak < ET *yat-*: *... ḳatında y.-ıp turur* 97a-10; *... oġlan y.-ıp turur* 102a-2; *ayaḳ uçında y.-ur men* 93b-13; *ḳızdın başḳa y.-dı* 71a-11; *uşol yerde y.-tuḳ* 75b-5; *kiçeler başḳa y.-ıp* 71a-11; *bir y.-ıp* 76b-12; *ḫān uḫlap y.-ıp* 91a-14; *y.-ḳan ḫātūnlar* 92a-4; *y.-ḳan ḫātūnlarnı* 92a-15; *ekse y.-an* 100b-4; *ġāfil y.-ġanda* 102b-1; *uḫlap y.-ıp irdim* 91b-16; *bir kiçe y.-ıp irdi* 95b-9; *bir yerde y.-may turur* 71a-14; *bir yerde y.-madı* 71a-16

yav düşman < ET *yaġı* (krş. Özb. *yåv*): *y.-dın ḳutulġanları* 85b-13

yavla- savaşmak < *yav+la-* < ET (Uyg.) *yaġıla-* (OTWF 450): *y.-p alıp* 89b-1

Yavlı özel ad (Tuman'ın oğlu): *Y. at ḳoyġanları* 88a-13; *atını Y. ḳoydılar* 88a-15; *Y. diy turur irdük* 88b-6; *Y.-nıŋ ... işin aytdılar* 88b-3, → *Ḳanlı Yavlı*

yavuḳ yakın < ET *yaġu-ḳ*: *yavuḳ bol-* "yakın olmak, yakınlaşmak": *... narılıḳı y. bolup turur* 87b-14; *... yerge y. b.-sa* 83b-6

yay yay < ET (Uyg.) *ya* < AT **yā*: *bir altun y.* 77b-15, 78a-6; *y. ve oḳnı* 78b-15; *y. oḳnı* 78b-17; *y.-nıŋ ve oḳnıŋ* 78a-9; *y.-nı ... kömüp* 77b-15; *y.-nı neçük ḳoysaŋ* 77b-17; *y.-nı sındurup* 78a-10; *altun y.-nı* 78b-11; *y.-nı pādişāh ornında bilip tururlar* 78b-16; *ḳatı y.-ġa* 100b-1

yay yaz < ET *yay* < AT **yāy*: : *y. bolġanda* 73a-16

Yaycı özel ad (Ögürcık'ın oğlu): *Y. Dingli bir ikiz* 100b-11; *Y. oġlanları* 101b-2; *Y. diy tururlar* 101b-3

Yayıḳ Ural nehri (nehrin genişliğinden, yayılmış olmasından dolayı Türkler "Yayık" demişlerdir): *Atıl ve Y.* 69a-3; *Etil ve Y.* 74a-4; *Y. suyına keldi* 100a-4

yayıl- yayılmak < ET (Uyg.) *yadıl-*: *yeryüzige y.-ıŋ* 67b-15; *yanı y.-ġan* 70b-17; *itekindin y.-ġan* 80a-7

yayla- yaylaya gitmek, yazı geçirmek < ET (Uyg.) *yay+la-*: *Sirniŋ ikki ṭarafın y.-p* 85b-21; *ḳırda y.-p* 100b-4; *... Kör taġını y.-r irdi* 70a-7

yayna- rahatlamak (Kırg. *cayna-* 'geniş ve çok dökülmek; güzel ve büyük olmak'; Trkm. *yayna-* 'bolluk içinde yaşamak'): *taşı y.-dı* 101a-11

yaz 1. ilkbahar < ET *yāz* < AT **yāz*: *yel kelip y. boldı* 75b-1; **2.** *y.-nıŋ ısıġında* 79a-13

yaz- açmak < ET (Uyg.) *yaz-*: *öz ḳolı birlen y.-ıp* 90b-8

Yazır Ay Han'ın oğlunun ve onun soyundan gelen halkın adı: *uluġ oġlınıŋ atı Y.* 80a-16; *Y. ilindin*

Türk Dilleri Kütüphanesi

84b-1; *Y. uruġı* 85a-18; *Y. ili* 96b-2; *Y. yurtı dirler* 96b-3; *Y. ilinin̄g̃* 96b-4; *Y.-nın̄g̃ ma'nāsı* 82b-11; *Y.-nı olturtdılar* 81a-16; *Y.-dın bir kişini* 85a-17

ye- yemek < ET *yė-*: *ġamların y.-sünler* 76a-2; *nökerleri birlen y.-sünler* 83b-5; *aş y.-gendin son̄g̃* 87b-4; *anı alıp y.-di irse* 69b-3

yegrek daha iyi < ET *yeg*: *y. bolsun* 91a-6

yel yel, rüzgâr < ET (Uyg.) *yēl*: *y. kelip* 75b-1

Yemir bk. Eymür: *Y. ili* 101b-11; *Y. ili* 101b-15

yer yer, toprak < ET *yėr*: *münāsib y. bolsa* 67b-16; *y. ... sunı özige tartdı* 68b-6; *ol y.* 69b-4; *... y. bolur* 76b-12; *y. ḳar turur* 92a-5; *yaḫşı y.* 104b-9; *ni y.-nin̄g̃* 77a-8; *torpaḳnı y.-ni ḳazıp* 67a-10; *bir y.-ni ḫoşlap* 69a-11; *atası barġan y.-ge bardı* 68a-10; *bir y.-ge* 68b-11,102a-14; *y.-ge tüşdi* 69b-3; *yıraḳ y.-ge* 71b-11; *olturġan y.-ge* 83b-6; *y.-ge suġa tartdı* 86a-2; *özge y.-ge* 103b-16; *olturġan y.-de* 67b-12, 71b-12; *uşol y.-de* 75b-5; *filān y.-de* 93a-15; *bir y.-de* 71a-14, 71a-16, 80a-9, 91b-4, 93b-11, 103a-17; *... yetmes y.-de* 77b-16; *orta y.-de* 88b-9; *ni y.-de* 92a-2, 93b-5; *Ḳara Ḳaş tigen y.-de* 100a-5; *Ḳara Ḫān tigen y.-de* 100a-9; *her y.-de* 102a-11, 102b-2; *Kürdüş t.-gen y.-de* 103a-18; *y.-din su çıḳdı* 68b-4; *ni y.-din tapılur* 91a-5; bir y.-din 101b-17; *ne y.-din* 104a-6; *barça y.-im* 93a-16; *taḫtnın̄g̃ y.-i* 69b-10; *turġan y.-i turur* 74a-15; *olturġan y.-i* 104b-2; *ikin iker y.-i* 104b-3; *uruşḳan y.-inin̄g̃* 73b-1; *barça y.-ını* 91b-16, 93b-9; *Hindūstān y.-iġa yiberdi* 68b-12; *köçinin̄g̃ y.-ine* 94a-12; *öz y.-inde* 67b-10, 68a-2, 69b-6, 69b-15; *atası y.-inde olturup* 68a-11; *y.-indin ḳopa keldi* 93b-14; *öz y.-lerinde* 70a-4; *ilçi y.-inde* 78b-17; *atası y.-inde* 84a-6, 97a-12; *y.-inde ḳoyup keldi* 91b-10; *y.-lerini yördi ve kördi* 69a-10; *ol y.-lerini* 74a-6; *y.-lerin̄g̃ içinde* 85a-12; *ol y.-lerni* 68b-16; *ol y.-lerde* 74a-2, 74a-5

yerçi (*Açk*'a bk.): *ḳaçirçiġa y.-ge* 100a-15

yeryüzi yeryüzü < *yer yüz+i* (i.e.): *y.-ge yayılın̄g̃* 67b-15; *barça y.-ndeki* 67a-5; *y.-nde kökergen yıġaçlarnın̄g̃* 65a-6; *y.-inde öz ornumġa ḫalīfe ḳılıp ...* 65b-15; *y.-nde yörgenlerinin̄g̃ ḥikāyetleri* 67a-12; *y.-ndeki canlının̄g̃ barçası* 68b-4

yet- yetmek, yetişmek, ulaşmak < ET (Uyg.) *yėt-*: *munçaḳlıḳ eytdük y.-er* 77b-6; *neçük y.-er* 99a-14; *bir yaşıġa y.-di* 70b-8; *ḫān kiyinidin y.-di* 73b-7; *izimdin y.-di* 101a-11; *kiyinindin y.-ip* 100a-7; *sizin̄g̃ ḫalḳnı y.-ip* 104a-12; *ottuz toḳḳuzġa y.-kende* 65b-2;

Türk Dilleri Kütüphanesi

ikki yüz elig yaşıġa y.-kende 68a-14; *yetmiş beş yaşıġa y.-kende* 92b-12; *bir yaşıġa y.-di irse* 70b-6; *yaġı y.-dise* 100b-1; ... *y.-mes yerde* 77b-16; *bir yaşıġa y.-megünçe* 70b-5;

yetti yedi < ET *yeti*: *on y. yıl ilgeri* 65b-16; *y. yüz yıl* 68a-15; *y. yüz yılnıñ içide* 68a-16; *on y. yıldın* 75a-3; *altı y. top* 85a-20; *y. yıl* 86a-13; *y. kiçe kündüz* 88a-1; *y. yüz ivlikin* 100a-8; *y. ḳız* 105b-14

yetil- yetişmek, ulaşmak < ET *yėt-il-*: *yigit y.-di* 88a-16

yetilençi yedinci < *yėti+lençi* < *yėti*: *y. arḳada* 99a-9

yetīm < Ar. يتيم yetim: *yetim bol-* "yetim olmak": *y. b.-dı* 103b-3; *y. b.-up* 89b-16, 103b-2

yetinçi yedinci < *yeti+nçi*: *y. Ḳınık Baynıñ ḳızı* 106a-11

yetiş- yetişmek, ulaşmak < MK *yet¸iş-*: *yigit y.-di* 94b-12; *maʿnāsige.y.-ip* 102b-13; *yigit y.-kendin soñ* 88a-13, 97b-2; *ḳolum y.-mey turur* 78a-2; *yigit y.-di irse* 71a-7; *oġlanġa y.-medi* 76a-8; *y.-e körsünler* 93a-20

yetkür- yetiştirmek, ulaştırmak < *yet-gür-* = ET (Uyg.) *yėtür-*: *Oġuz Ḫānġa y.-üp tururlar* 99a-9; *Efrāsiyābġa y.-diler* 98a-10; *Oġuz Ḫānġa y.-üp* 98b-5

yetmiş yetmiş < ET *yėtmiş*: *miñde y. birde turur* 66b-11; *y. ikki yılġaça* 73a-9; *y. üç yıl* 73a-10; *miñde y. birde* 74b-18; *y. yıl* 84a-5, 94a-1; *y. yaşar irdi* 84a-5; *y. beş yıl* 90a-7; *y. beş yaşıġa* 92b-12; *miñ takı y. birde* 106a-12

yıġ- yığmak, toplamak < ET *yıġ-*: *aldın artın y.-dı* 73b-3; *ildin y.-ıp* 105b-7

yıġaç ağaç < ET *ı+ġaç*: *y. birlen* 101a-8; *kökergen y.-larnıñ* 65a-7

yıġıl- yığılmak, toplanmak < ET (Uyg.) *yıġ-ıl-*: *anġa y.-dı* 90a-7; *on altı miñ kişi y.-dı* 96a-6; *anıñ ḳatıġa y.-dılar* 76b-11; *y.-ıp uruşdılar* 74b-3; *Ḳalaç ḫalḳı y.-ıp* 76b-16; *il yaḫşıları y.-ıp* 77b-1; *barça yaḫşıları y.-ıp* 84a-9; *barça Oġuz ili y.-ıp* 86a-9; *ʿazāġa y.-ıp* 86b-2; *barça ḫalḳ y.-ıp* 90a-15; *barça y.-ıp* 91b-14; *Oġuz ili y.-ıp* 94b-16; *bir yerge y.-ıp* 102a-14; *Ersarı yaḫşıları y.-ıp* 105a-15

yıġıştur- toplamak, biriktirmek < MK *yıġış-*"yığışmak, yığmakta yardım ve yarış etmek"*-tur-*: *y.-ġan ḫazīnesi* 76b-7

yıġla- ağlamak < ET (Uyg.) *yıġla-*: *köp y.-dı* 90a-1; *y.-p olturup irdi* 93b-13; *y.-ġan ḫātūnnıñ* 91b-14; *düşmenlerniñ y.-ġanın* 69b-12; *aytıp y.-y turur irdi* 93b-10

yıġlat- ağlatmak < MK *yıġla-t-*: *düşmenlerini y.-ıp* 92b-10

yıḳ- yıkmak < ET (Uyg.) *yıḳ-*: *anı y.-ar* 82b-13

yıḳıl- yıkılmak < MK *yıḳ-ıl-*: *atdın*

Türk Dilleri Kütüphanesi

y.-ıp 84b-4

yıl yıl, sene < ET *yıl*: *yüz miŋ̄ y.* 65a-8; *on yetti y. ilgeri* 65b-16; *miŋ̄ y.* 67a-8; *toḳḳuz yüz on ikki y.* 67b-2; *toḳḳuz yüz on ikki y.* 67b-6; *sikkiz yüz ḳırḳ y.* 67b-9; *toḳḳuz yüz yigirmi y.* 68a-1 ; *toḳḳuz yüz altmış y.* 68a-3; *seksen ikki y.* 68a-5; *yetti yüz y.* 68a-15; *ikki yüz elig y.* 69a-4; *ikki yüz ḳırḳ y.* 69b-5; *yetmiş üç y.* 73a-11; *üç yüz y.* 74a-2, 99a-12; *bir y.* 75b-11, 75b-15, 77b-18, 89b-12, 102a-11; *ikkinçi y.* 75b-15; *elig tört y.* 77b-5; *yüz taḳı on altı y.* 79a-5; *yüzde on altı y.* 79a-13; *yetmiş y.* 84a-5, 94a-1; *yigirmi üç y.* 84a-10; *ottuz y.* 84b-5; *yüz yigirmi y.* 84b-9; *tört miŋ̄ y.* 84b-17; *niçe y.* 84b-10, 84b-16, 85a-6; *beş miŋ̄ y.* 85a-4, 85a-13, 98b-12; *beş yüz y.* 85a-2, 98b-13; *ikki yüz toḫsan beş y.* 86a-12; *yetti y.* 86a-13; *beş y. turur* 89a-4; *toḫsan y.* 89b-4; *bir niçe y.* 89b-8; *yetmiş beş y.* 90a-7; *ḳırḳ y.* 90a-16, 92b-12; *on beş y.* 94a-5; *üç y.* 94a-7, 100a-9; *yigirmi y.* 94a-11, 97a-5, 97a-8, 97b-6; *on sekkiz y.* 94a-15; *on y.* 97a-12, 97a-6, 97b-8; *yüz y.* 97b-12; *altı yüz y.* 98b-13; *tört yüz y.-da* 98b-15; *tört yüz y.* 98b-14; *tört miŋ̄ tört yüz y.* 99a-5; *tört miŋ̄ y.* 99a-11; *uşol y.* 102b-5; *yetti yüz y.-nıŋ̄ içide* 68a-16; *yetmiş ikki y.-ġaça* 73a-10; *tört miŋ̄ y.-ġaça* 74a-5; *bir y.-ġaça* 90b-17; *her y.-da* 72b-13, 104b-13, 105a-14, 105b-5; *tört miŋ̄ y.-da* 85a-7; *tört miŋ̄ y.-da* 98b-16; *tört yüz elig y.-da öter* 98b-16; *her miŋ̄ y.-da* 99a-6; *on yetti y.-dın soŋ̄* 75a-3; *bir niçe y.-dın soŋ̄* 76b-1, 105a-6; *on ikki y.-dın soŋ̄* 77b-2; *üç y.-dın soŋ̄* 85b-11, 100a-10, 101a-6; *sıçġan y.-ı turur* 74b-18; *ikkinçi y.-ı atlandı* 76a-2; *yılan y.-ında* 65b-2; *köp y.-lar* 65b-9, 68a-12, 69b-7, 69b-11, 69b-14, 69b-16, 71b-11, 76b-11, 78a-11, 86a-17, 90b-4, 92b-8, 95b-9, 96b-3, 96b-7, 97b-11, 97b-2, 98b-2, 103a-6, 104a-13, 105b-15; *bir niçe y.-lar* 67a-7, 71b-1, 94b-12, 100a-6; *uzaḳ y.-lar* 79a-17; *bir niçe y.-lar* 89b-14; *köp y.-larġaça* 105b-9; *niçe y.-lardın beri* 76b-7; *köp y.-lardın soŋ̄* 92b-15

yılan yılan < ET *yılan*: *y. yılında* 65b-2; *tinnin y.* 99b-4

yıldam çevik, hızlı (krş. Kırg. *ıldam*; Özb. *ildam*; Trkm. *yıldam*): *Merdān y. ... irdi* 77a-1; *işni y. işlegüçi* 82b-17

yılḳı at < ET *yılḳı* at sürüsü: *toḳḳuz yüz y.* 78b-2, 80a-3; *tört yüz y.* 86b-8

yıllıḳ yıllık < *yıl+lık*: *niçe y. ġamların* 76a-1

yıraḳ uzak < ET *ıraḳ*: *y. yerge* 71b-11; *yıraḳ bol-* "uzak olmak": *y. b.-sa* 83b-7

yırt- yırtmak < MK *yırt-*: *ḫānım yüzin y.-ıp* 91b-15

yi- yemek < ET *yė-*: *y.-p olturup irdi* 69b-2; *içip y.-y tursunlar* 80a-7;

yiber- göndermek << *ıd-u bĕr-*: *ḫizmetke y.-dim* 93a-13; *bir yerge y.-di* 68b-11; *Hindūstān yeriġa y.-di* 68b-12; *İrān zemīnige y.-di* 68b-13; *ḳutb-ı şimālī ṭarafıġa y.-di* 68b-14; *ilge kişi y.-di* 72a-4; *kişi y.-di* 72a-7, 97b-2, 103a-8; *kişiler y.-di* 72a-8; ... *Etil suyınıng̃ yaḳasıġa y.-di* 74a-1; *ottuz ming̃ kişi birlen y.-di* 74a-12; *Ḫorāsānġa y.-di* 74a-13; *Ürgençke y.-di* 74a-16; *oġlanlarını y.-di* 75a-11; *anġa y.-di* 76b-4; *kün batışı ṭarafıġa y.-di* 78a-6; *ivige y.-di* 84b-1; *ḫān kişi y.-di* 84a-17; *köp māl birlen y.-ip* 85b-12; *köçürüp y.-di* 90a-4; *baḳıp y.-di* 90a-10; *ḫalḳġa y.-di* 95a-9; *Türkmen içine y.-di* 102a-9; *Ḳaraca Mirgenge tapşurup y.-di* 103a-10; *āzād ḳılıp y.-di* 103a-16; *Ebu'l-ḫān taġıḳa y.-di* 104b-10; *bir ḫātūnnı y.-diler* 91b-8; *kişi y.-diler* 93a-20; *Ḳultaḳ Ḳaraca Mirgen tigenni y.-diler* 103a-9; *Oġuz iline y.-eyin* 95a-3; *mening̃ kinimdin y.-gil* 95a-11, 96a-1; *ḳaytara y.-sün* 90a-5; *Şāh Melikni y.-seng̃* 95a-4; *tartıp y.-se* 78b-18; *kişi y.-ip* 71b-4, 87b-10, 88a-8, 89a-1, 102a-17, 103a-3; *kime y.-ip* 104a-6; *y.-gen ilçisi turur* 65a-12

yigirmi yirmi < ET *yėgirmi*: *y. ming̃* 66a-4, 96a-10; *y. tört kişi* 74b-12, 82a-6; *y. tört pādişāhzāde* 79b-7; *y. tört oġul* 79b-13; *y. tört aymaḳnıng̃* 82a-1; *y. tört kişiler irdiler* 82a-11; *bu y. törtdin* 82a-13; *y. tört nebiresining̃* 82b-4; *y. üç yıl* 84a-10; *y. yıl* 84b-9; 94a-10, 97a-5, 97a-8, 97b-5; *y. kişining̃ atı* 99a-4

yigit yiğit, genç, delikanlı < ET (Uyg.) *yigit*: *y. yetişdi irse* 71a-7; *bir pehlevān y.* 76a-16; *atḳuçı y. irdi* 77a-1; *uluġ y.* 87b-7; *y. yetişkendin song̃* 88a-13, 97b-2; *y. yetildi* 88a-15; *bir y. birlen* 88a-16; *y. yetişdi* 94b-12; *bir toġuşlı y.* 98b-3, 105a-9; *ol y.* 104a-7; *ol y.-ning̃* 88b-2; *y.-lering̃ yaḫşıları* 83b-19; *ey ang̃ laġuçı y.-ler* 82a-2; *y.-ler birlen* 88a-16; *bir niçe y.-ler* 104a-9; *yigit bol-* "gençlik çağına erişmek, yiğit olmak": *Tuman y. b.-dı* 87a-13; *Tuman y. b.-sa* 87a-11; *bu oglanning̃ y. b.-up* 87a-4; *y. b.-ġandın song̃* 73b-16, 90a-13

yilik ilik < ET (Uyg.) *yilik*: *sol aşuḳlı y.-ni* 81b-12; *sol ḳarı y.-ni* 81b-15

yoḳ yok < ET *yoḳ* < AT **yōḳ*: *evveli vü āḫiri y.* 65a-1; *yurtınıng̃ zevāli y.* 65a-2; *atası ve a.-sı y.* 65a-2 ; *ammā hīç yaḫşısı y.* 65b-

Türk Dilleri Kütüphanesi

12; *y. irdi* 67b-14, 73a-7, 74a-14, 74a-5, 77a-1, 77b-8, 85b-4, 86a-18, 90a-9, 91b-11, 100a-1, 102a-3, 104b-3; *ġam-ḫōrı y. tip* 73b-10; *kirmekke iv y.* 73b-8; *y. irse* 91a-12, 91b-7, 92a-1, 96a-3; *kündüzler ḳararım y.* 91b-1; *biz y. irdik* 101a-16; *azuḳımız y. tidiler* 105b-7; *urġanımız y.* 105b-7; *y. turur* 65a-3, 65a-4, L 2b-3 , 70b-16; 84b-15; *kişi y.-da* 71a-8; *yoḳ ḳıl-* "yok etmek": *düşmenlerini y. ḳ.-ıp* 78a-12;

yoḳal- mahvolmak, yok olmak < KB *yoḳ+al-*: *ḳırılalı ve y.-alı* 102a-18

yoḳḳarı' yukarı, üst taraf < ET *yoḳaru*: *y.-da bir bir aytıp turur miz* 82a-11; *y.-sı Ḳarı Kiçit* 103b-15; *yurtlarınıng y.-sı* 103b-6, 105a-7

yoḳḳarıġı yukarıki < **yoḳḳarı+ḳı*: *y.-ġı töşek birlen* 67a-1

yol yol; tarz, yöntem < ET *yol* < AT **yōl*: *ni y. birlen* 89a-5; *y. birlen* 65b-7, 89a-6; *yörümedük y.* 97a-1; *y. başlatdum* 100a-15; *y. yumşatdum* 100a-16; *y.-nıng bir yanında* 96a-7, 96a-8; *y.-nıng ikki yanın* 96a-9; *atası kitken y.-ġa* 68a-12; *toġrı y.-ġa ündedi* 68a-6, 68a-15; *her y.-ġa* 93a-1; *y.-ġa kirgil* 99b-14; *atası yörgen y.-da yörüp* 67b-9; *ni y.-da bolsang* 71b-8; *şol y.-da* 71b-8; *uşol y.-dın* 76b-14; *ataları yörgen y.-dın* 94a-10; *bir y.-ı bolur* 76b-13; *Ḫudāy y.-ına* 95b-13; *kele turġan y.-ına* 96a-6; *Ḫudāy y.-ıġa* 103a-14; *atası y.-ından* 69b-14; *taġ y.-ından* 100a-17

yolı kez, kere, defa < ET *yol+ı*: *üç y.... ikiz bolup* 100b-10

yoluḳ- karşılaşmak, rastlamak < ET (Uyg.) *yol+uḳ-* (OTWF 487; Özb. *yoliḳ-* ile krş.): *y.-up alıp keldiler* 76a-11

Yomut özel ad (Ögürcık'ın oğlu): *Y. ve Ḳaltaḳ* 100b-14; *Y.-nıng ikki oġlı bar irdi* Kon. 1242

yör- yürümek, sefere çıkmak < ET *yorı-* < AT **yōrı-*: *y.-di ve kördi* 69a-10; *Semerḳand sarı y.-di* 75a-13; *üstige y.-di* 75a-15; *Keşmir üstige y.-di* 75b-9; *Köl İrkining üstige y.-di* 88a-5; *atası y.-gen yolda y.-üp* 67b-9; *ataları y.-gen yoldın y.-üp* 94a-10; *avda y.-gende* 72a-3; *... y.-geninig zikri* 75a-7, 75b-15; *Oġuznıng tili çıḳıp y.-genide* 71a-1; *y.-genlerining ḥikāyetleri* 67a-12; *sarġarıp y.-mes irding* 90a-1; *y.-mekke ḳınaldılar* 75a-16, → *yöri-*

yöri- yürümek < ET *yorı-* < AT **yōrı-*: (krş.*yör-*): *y.-y turur tidiler* 93a-12; *y.-gey sen tidi* 89a-6; *y.-gen bolsam* 89a-5; *y.-y bilmey ... yattuḳ* 75b-5; *yanaşıp y.-y bilmes* 76b-13

yörü- yürümek < ET *yorı-* < AT **yōrı-*: *bir atlıḳ y.-r* 76b-13; *İran sarı y.-p turur men* 76a-1; *Uluġ Töpe içinde y.-di* 104a-13; *andın*

Türk Dilleri Kütüphanesi

soŋg y.-p 73a-12; *arada y.-p* 89b-9; *esrep y.-p* 97a-8; *y.-gende ḳanḳ ḳılıp* 73a-7; *bu dünyāda y.-mek* 93b-12; *y.-mekni bile turġan* 93a-1; *bile bilmey y.-p irdiler* 93a-3; *y.-medük yol* 96b-17; *av avlap y.-y turġanda* 84b-3, → *yöri-*

yuġarlat- yuvarlatmak < **yuġar+la-t-*: *üŋgür taşnı y.-dı* 99a-16

Yulduz (Ḫān) özel ad (Oğuz Han'ın oğlu): ... *atı Y. Ḫ.* 80a-11; ... *Y.-nı çarlap* 78a-1; *Y. Ḫ.-nıŋg uluġ oġlınıŋg atı* 80b-1; *Y. Ḫ.-nıŋg uluġ oġlı* 81b-3

Yumaḳ Bay özel ad: *Y. B.-nıŋg ḳızı* 106a-8

yumşat- yumuşatmak < ET (Uyg.) *yumşat-*: *yol y.-dum* 100a-16

Yuntlı → *Ala Yuntlı*

yupat- oyalamak < ET (Uyg.), MK, KB *yupat-* (OTWF 796; Kırg. *cubat-* 'avutmak'; Kzk. *cubat-* 'eğlenmek, oyalanmak, birine teselli vermek; Özb. *cuvat-*; Nog. *yubat-*; Kum. *yubat-*): *sözge y.-ıp* 95a-11

yurt yurt, vatan, ülke < ET *yurt* < AT **yūrt*: *y. işige meşġūl bolduḳ* 65b-3; *bir uluġ y. turur* 72b-17; *uluġ y. bolur* 73a-14; *y. oġlı Sayın Ḫānġa ḳaldı* 74b-11; *ol y.* 74b-14, 77b-3; *köp y. bolur* 76b-2; *bir y. bolur* 76b-3; *bir y. bar irdi* 76b-5; *y. almaḳnı* 82b-14; *barça y. seniŋg turur* 87b-13; *y. sözleri* 89a-8; *olturmaduḳ y.* 97a-1; *y. yurtlatdum* 100a-18; *ol y.-nıŋg* 76b-6; *ol y.-nı* 74b-13, 5a-1, 76b-7; *y.-nı buzalı tiseler* 84a-3; *üç y.-ġa bardılar* 65b-6; *yat y.-ġa* 78a-2; *bir y.-ġa ikki töre* 83b-17; *y.-ḳa bardı irse* 102a-1; *üç y.-da* 65b-7, 68b-15; *bu y.-da olturup* 68a-3; *ol y.-da* 74b-12; *y.-da turġanda* 84a-17; *körgeli yaḫşı y.-da* 91a-8; *her y.-da* 98a-15; *y.-uŋga ige bol* 88a-10; *Sayın Ḫān y.-ı* 74b-13; *Manġıt y.-ı* 74b-15; *Ḳalmaḳ y.-ı* 75a-1; *İrān y.-ı* 77b-11; *Oġuz iliniŋg y.-ı* 94b-5; *Yazır y.-ı dirler* 96b-3; *olarnıŋg y.-ı* 103b-14; *y.-ınıŋg zevāli yoḳ* 65a-2; *y.-ını ikki bölüp* 70a-2; *y.-ını berip* 70a-6; *y.-ını alıp* 75a-4, 88a-7; *Bihār y.-ını aldı* 76b-4; *y.-ını tapşurup* 88a-12; *y.-ını ikki böldi* 89b-6; *atasınıŋg y.-ını berip* 90a-3; *Köçmes ve Ḳonmas y.-ıġa kitdi* 68a-4; ... *y.-ıġa kitdi* 70a-7; ... *Tuman y.-ıġa bardılar* 74b-7; *Ḳıpçaḳ y.-ıġa köçüp* 74b-10; *öz y.-ıġa tüşdi* 78a-13, 88a-12; *y.-ına kelip* 78a-14; *y.-ıġa kelip* 86a-3; *y.-ına bardı* 88a-7; *y.-ıġa barġandın soŋg* 90a-11; *y.-ında ḳoyup* 68a-4; *Moġol y.-ında* 72b-13; *Ḳıpçaḳ y.-ında* 74b-8; *İrān y.-ında* 77b-7; *Manġıt y.-ında* 74b-17; *y.-ında turup* 75b-15; *atasınıŋg y.-ında* 90a-6; *öz ḳarındaşları y.-ında* 90b-2;

Türk Dilleri Kütüphanesi

bizniŋ̄ y.-umızı 86b-16; *olca y.-ıŋ̄ız da kiter* 79b-1; *bayrı y.-ıŋ̄ız da kiter* 79b-2; *Oġuz iliniŋ̄ y.-ları* 84b-10; *Oġuz iliniŋ̄ y.-larınıŋ̄* 85a-9; *anlarnıŋ̄ y.-larınıŋ̄* 103b-5; *y.-larınıŋ̄ yoḳḳarısı* 105a-7; *y.-larında olturup* 85b-13; *bu y.-lar* 79a-17; *y.-lar ve şehrler* 78b-5; *köp y.-lar* 79b-5; *bu y.-larnıŋ̄* 74a-7; *köp y.-larnı* 79a-15; *y.-larnıŋ̄ barçasın* 85b-19, 89a-17; *yurt tut-* "yurt edinmek": *y. t.-up* 103b-11, 104a-7; *yurt ḳıl-* "yurt haline getirmek": *y. ḳ.-ıp* 68b-16

Yurtçı özel ad (Oğuz Han'ın torunu): *Y.* 80b-12

yurtlat- yurt sahibi yapmak: *yurt y.-dum* 100a-18

yut- yutmak < MK *yut-* < AT **yūt-*: *y.-ar irdi körgen zamān* 99b-4

yuv- yıkamak < ET (Uyg.) *yu-* < AT **yū-*: *kir y.-a tururlar* 71b-2

yükle- yüklemek < ET (Uyg.) *yük+le-*: *y.-p ḳaytdılar* 73a-6; *y.-mekke kölük azlıḳ ḳıldı* 73a-4

yükli yüklü, hâmile < *yük+li* < *yük+lüg* (krş. Özb. *yükli* yüklü, dolu; konuşma dili: hamile): *y. irdi tolġaġı tutdı* 73b-7

yükün- boyun eğmek, secde etmek < ET *yükün-*: *y.-ip aytdı kim* 77a-7; *Köl İrki Ḫān y.-üp* 87b-3

yürgüt- koşturmak, *mec.* yürütmek, akıtmak < *yügrüt-* < *yügürt-*): *ḳan y.-düm* 100b-2

yüz I yüz, "100" < ET *yüz* < AT **yūz*: *y. miŋ̄* 65a-8; *toḳḳuz y. on ikki yıl* 67b-2, 67b-6; *toḳḳuz y. yigirmi yıl* 68a-1; *toḳḳuz y. altmış yıl* 68a-3; *ikki y. elig yaşıġa* 68a-14; *ikki y. elig yıl* 69a-4; *ikki y. ḳırḳ yıl* 69b-5;*üç y. yıl* 74a-1; *y. miŋ̄ teŋ̄e* 77a-17; *toḳḳuz y. yılḳı* 78b-2, 80a-3; *y. taḳı on altı yıl* 79a-5; *ya on ya y.* 83b-3; *y. yigirmi yıl* 84b-9; *ikki y. toḫsan beş yıl* 86a-12; *y. yaşar kişi* 94b-4; *y. yıl* 97b-12; *altı y. yıl* 98b-13; *beş y. yıl* 98b-13; *tört y. yıl* 98b-14, 99a-5; *tört y. yılda* 98b-15; *tört y. elig yılda* 98b-15; *ikki y. arḳa* 99a-6; *üç y.* 99a-12; *toḳḳuz y. ivlüki* 100a-2; *üç y. ivlik* 100a-8; *yetti y. ivlikin* 100a-8; *y. ḳulaç arġamçi* 105b-8; *y.-de on altı yıl* 79a-13

yüz II < ET *yüz* < AT **yūz* **1.**yüz, çehre *her nemerseniŋ̄ y.-i* 82a-8; *y.-in ve közin silep* 91a-15; *ḫānım y.-in yırtıp* 91b-15; *y.-ige baḳıp* 89a-9; *anıŋ̄ y.-ige* 89b-15; *ḫānnıŋ̄ y.-ige* 93a-5; *y.-indin öpdi* 93b-14; *y.-leri kiçik* 86a-3; ... *ḫalḳnıŋ̄ y.-leriġa* 82a-9; **2.** taraf: *Ḫıṭaynıŋ̄ narı y.-inde* 73a-17; *beri y.-inde* 73b-1; **3.** -den dolayı, sebep: *iltimās y.-indin* 102b-12

yüzlik yüzlük, yüz kişiden, sayıdan oluşan (?): *y. tidiler* 82a-8; *on ikki y.* 82b-1; *tutḳan y.-leri*

Türk Dilleri Kütüphanesi

82a-9

yüzlük: *on ikki y.* 82a-1, → *yüzlik*

Z/Ẓ/Ẕ/Ż

żabṭ < Ar. ضبط zabt etme, ele geçirme: *żabṭ ḳıl-* "zabt etmek, ele geçirmek": *ż. ḳ.-abilmesler* 67a-2

zāhide < Ar. زاهده aşırı sofu olan kadın: *bisyār ʿāḳıle ve z.* 90b-16

żaʿīfe < Ar. ضعيفه zayıf, güçsüz kadın: *ol ż.* 90a-11; *bir ż.-ni olca ḳılıp* 90a-10; *ż.-ni ... alıp berip irdim* 92a-12; *bir niçe ż.-ler* 71b-2

ẓālim < Ar. ظالم zalim, zulm eden: *ẓālim bol-* "zalim olmak" *ẓ. b.-dı* 94b-12

zamān < Ar. زمان zaman: *şol z. ḳopdı* 71a-11; *körgen z.* 99b-4; *şol z. öldi* 104a-11; *hīç z.-da* 70b-16; *ol z.-da* 97a-15, 99b-16, 101a-16, 101a-5, 102b-9; *bir z.-da* 99a-14; *evvel z.-da kim* 102a-7; ... *Alınca Ḫān z.-ıġaça* 70a-17; *Çingiz Ḫān z.-ıġaça* 74a-4; *Mihlā'īl z.-ında* 67b-11; *Ḳara Ḫān z.-ıda* 70b-2; *anıñ z.-ında* 74b-13, 89b-1; *Keyumers z.-ında irdi* 84b-18; *anlarnıñ z.-ında* 85a-3; *öz z.-ındaḳı* 89b-3; *anıñ z.-ıda* 105a-1; *Oġuz Ḫānnıñ z.-ından* 74a-3; *İnel Ḫānnıñ z.-ından* 84b-13; *Oġuz z.-ından* 98b-12; *Ögürcıḳ z.-ından* 98b-13

zemīn < Far. زمين yer: *İrān z.-ige yiberdi* 68b-13

zevāl < Ar. زوال yok olma, sona erme: *yurtınıñ z.-i yoḳ* 65a-2

Zeynel Ġāzī özel ad: *İnel Ġāzī ve Z. Ġ.* 100b-15; *Z.Ġ.-niñ oġlanları* 100b-18

ẕikr < Ar. ذكر anma, adını söyleme: *Ādem ʿaleyhi's-selāmnıñ ẕ.-i* 65b-14; *dünyaġa kilgeniniñ ẕ.-i* 70a-10; *ḫān bolġanınıñ ẕ.-i* 72b-7, 84a-8, 84a-11, 86a-8, 88b-16, 89a-16, 89b-5, 90a-9, 90a-17, 92b-14, 92b-9, 94a-3, 94a-6, 94a-8, 94a-13, 94a-16, 97a-2, 97b-7; *yörgeniniñ ẕ.-i* 75a-7; ... *yörgenininiñ ẕ.-i* 75b-15; *toy ḳılġanınıñ ẕ.-i* 78a-14; *pādişāhlıḳınıñ ẕ.-i* 79a-7; *nebirelerініñ atlarınıñ ẕ.-i* 80a-6; *orun bergenniñ ẕ.-i* 81a-3; *maʿnāsınıñ ẕ.-i* 82a-1; ... *ḳuşlarınıñ ẕ.-i* 82b-3; *ʿahd ḳılġanlarınıñ ẕ.-i* 83b-2; *at ḳoyulġanınıñ ẕ.-i* 84b-11; ... *dünyāġa kelgeniniñ ẕ.-i* 86a-20; *at ḳoyġanlarınıñ ẕ.-i* 88a-14; *tört ṭarafge kitkeniniñ ẕ.-i* 95a-15; ... *oġlanlarınıñ ẕ.-i* 98a-16; *ẕikr illerniñ ẕ.-i* 102a-7; *biglıḳ ḳılġan ḳızlarnıñ ẕ.-i* 105b-13;

zūr < Far. زور kuvvet, zor, güç, cebir: *zūr ḳıl-* "eziyet etmek": *z. ḳıla başladı irse* 94b-15; *z. ḳıla bilmedi* 89b-2

zümürrüd < Far. زمرّد zümrüt: *z. ve fīrūze* 78a-1

Türk Dilleri Kütüphanesi

TIPKIBASIMLAR:
1. TAŞKENT YAZMASI

Türk Dilleri Kütüphanesi

Türk Dilleri Kütüphanesi

650

VI

بسم الله الرحمن الرحيم

بندبند

الدعاء يتوك غايب كل حال و ضوكم تكل بيتي بولپا بودعانى ايكى اوق انكل
كوين برجقتو دريب ايكى اوق تكل كوين برجقش دريب توبوت اوقنى
ايكى كشى توتوب ايلتو رسون اول يتوك يانه بولپا توبوت اوق تكل
اراپنغ نولون توت پون يتوك الغان كشى بولپا اوق تيوانب توشوب
كلب تعلدن توتقا الماغن بولپا تيوانب توشوب كلب قيت غه الكى غايب
بولپا اپسانت حيوانت تريكى بولپا كلب اوق توتوغه كلماز بولپا اوق
قوشماغه بيت غه الكى ايكى يقى بولپا بولى بدين الوريپا اوق
غه الس مز بولپا تكل توتوغه اكر ملك اپسياب بولپا اوق قلدرا ماى تكل تورپن
الكر عقا جقوجى بولپا اوق قوش ماغه جقه ازبولپا قوش غه الكر پوكل
بولپا يختى بولوريولپا اوق قوش غه يختى بولمان بولپا اوق قوشماغه
اكر ينا بو بدين بويورتقه كوجوب بوريولپا امان اپسان بولورجولپا اوق
قوش پون يمان زيان بولورجپا اوق قوشما پونه بيت پون و آخر دعوانا
وقل اعوذ برب الناس من الشيطان الرجيم بسم الله الرحمن الرحيم واذ قتلتم نفسا فادا
ثم فيها والله مخرج ما كنتم تكتمون دعا پسى بوتور
الله عليه وسلم ايدى الجماعت و الفرقت عذاب تيو يعنى رحمة
و عذاب فرقت دا ياخود بو كلمانى قدا تدور ديمكى جماعت
نمازى قلغان تيكى پوابى ياخود بيوز ركعت نماز قلغاندين
ايكى پوابى ادا تحقق

ايمدى موندين پو

جنكيز اولادندين اولكى عرب محمدخان تيكل اى على ايكا

VI

بسم الله الرحمن الرحيم

ثنا و ستايش اول ايكا كاكم اينكل هيچ اولى و اخرى يوق
ديورتى تيكل زوالى يوق و آتاسى و آناسى يوق و خاتونى و اغولى
و تيزى و كنكاشا تورغان كشى پسى يوق تقدور آشنى و پسونى انداق
اولا شتور عوجى بوتو تقدور كم كدايدين تا پادشاه غاجا و قوم پيغمبرين
تا اصل غاهاجا و حسين دين تا پيغمبر غاجا بارجه پسى تيكل احوالينه
لايق بردر بر كون هيچ قايوسى تيكل اوشينى كم قيلماس اكر بر يوزيندا
كوركان كوركان يغاج لارتيكل بارجا پسى قلم بولپه و تيكل لار سياهى
بولپسو بارجا آدم فرزند بتيكلى بولپه تى يوزتيكل و يوزتيكل يل
آيتيكل صفتى بتيا تيكل دين بر قطره و تاغ دين بر مثقال تاش
بتيكاندين آزراق بولغان بس تيكل ايدغانى بولغا تقدور و تحيد
بى شمار اول سفا بنرغ كم بارجا پسفامبرلار تيكل يختى پسى و خداى
دوستى و بارجا آدم فرزندينه پيغمبرلار ايلچى پسى تقدور انيكل ياران و اغلان
لاريغ كو بدين كوب تنكرى تيكل رحمتى بولغا

Türk Dilleri Kütüphanesi

65b

66a

Türk Dilleri Kütüphanesi

نتیدی

Türk Dilleri Kütüphanesi

Türk Dileri Kütüphanesi

قیلیب

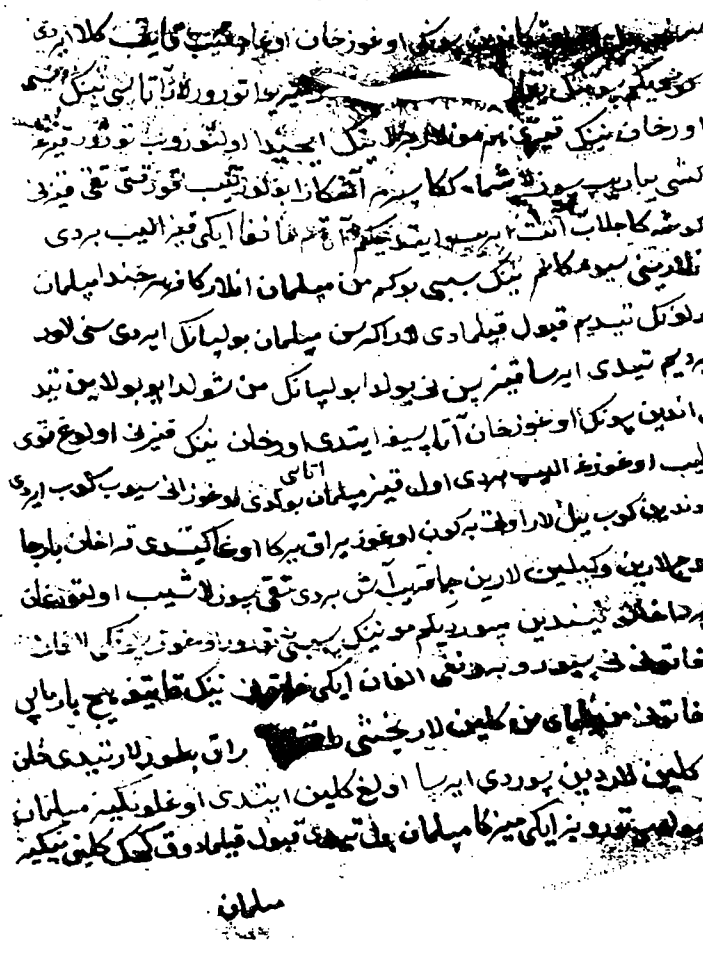
Türk Dilleri Kütüphanesi

70b

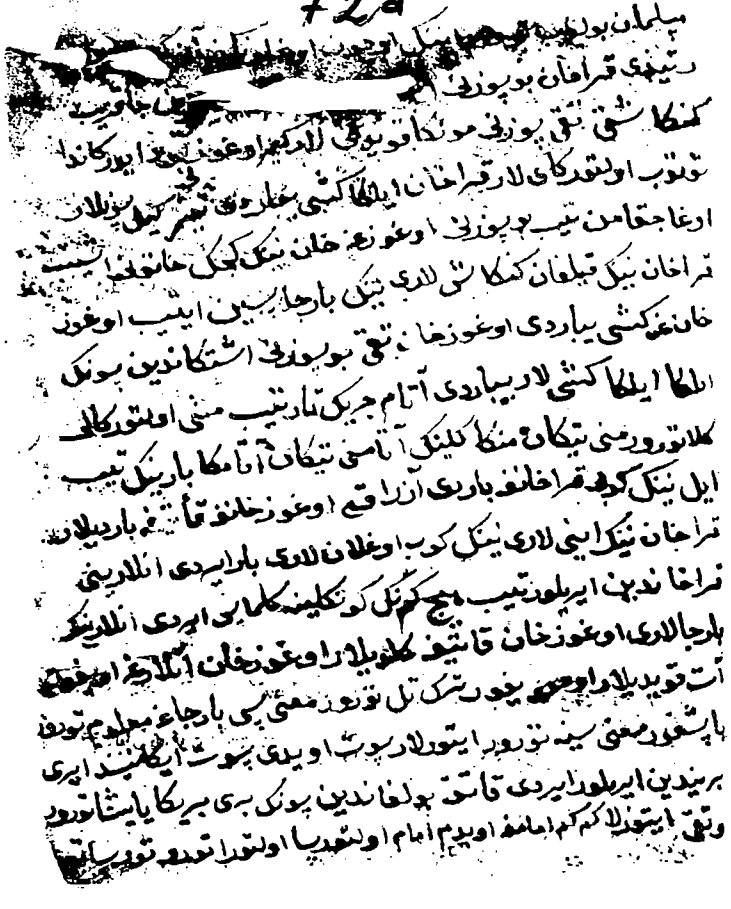
71a

Türk Dilleri Kütüphanesi

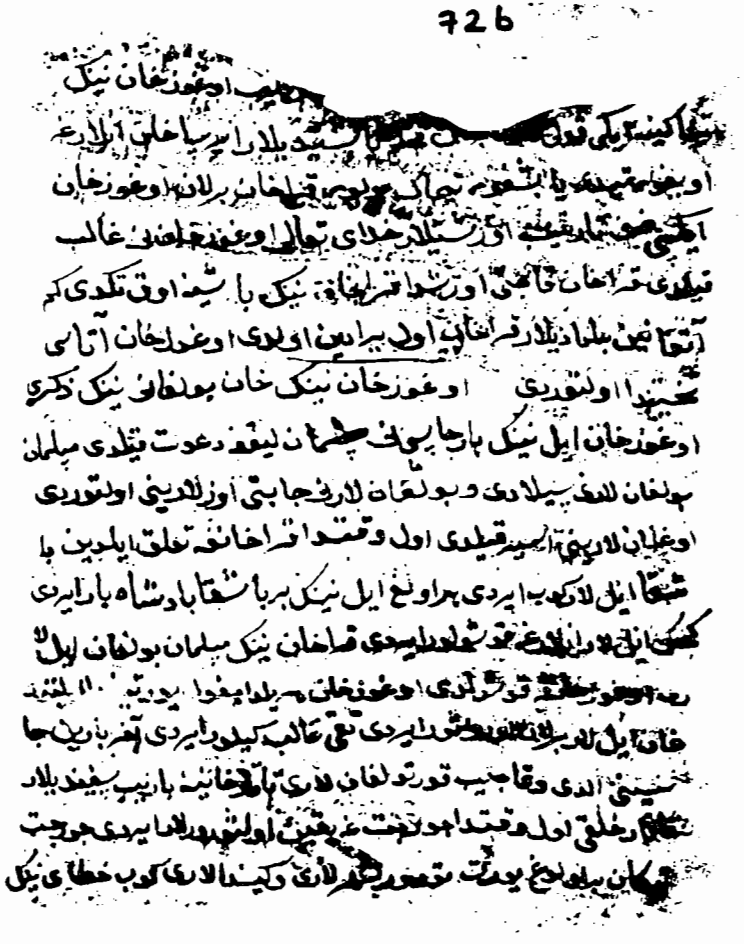
716

720

Türk Dilleri Kütüphanesi

Türk Dileri Kütüphanesi

74 b

اوغلان اولوی شهرت الدیلار تیقی خلقی مثل عام قیلیب جغتای بهلان اوکدی
اولوس قیلیب ترمذدا آتا پسی خذمتیغه باردی جوجی اوزینه تعلق توکدی
بهلان اورکنج دین دشت قبجاق قا باردی قبجاق خلقی یغیلیب اوشول
جوجی خان با پسی تقی قبجاق بینکل قولغا تورکی اینن اولتوردیلار اولوغ
ایشتکل غه باردی ایشتکل بینکل کوبیاغی بوقتدا اشول قبجاق بینکل سلماز
ین توروب آتل بهلان بتمن یوی بینکل اراسیندا اولتوردیلار قبجاق لار تورت
طرف کاکا قاچیب کیتدیلار ماکوبه الی جرکس منتومان یورتیغه باردیلار جوجی
خان قبجاق بینکل اوغلان اوشاغین اولجه قیلیب قبجاق یورتیندا
اولتوروی مغول دین ایکی آتا پسی بکان ایل لاریکی باریجا پسین
کلتوردی اوزبک بینکل بیاورو غیندین قبجاق یورتیغه کوچوب کلدیلار
اندین پسونکل جوجی خان اولدی ویعدت اوغلی پایین خانغه قالدی جوجی
خان اوغلان لاریندین یکرمی تورت کشی اول یورت دا پادشاه بیق قیلدی
لار انبینکل زیا بیندا اول یورت نی پایین خان یورتی دیب لار ایردی
اندین سونکل اول یورت منغستغا توشدی انلاری بینکل اولی آق منغی
قتلی قیالی بینکل اوغلی ایکی اب تیکان ایردی اندین سونکل منغست یورتی
تیمیر ملک تاریخ بینکل تقی قرق دا ارقه طرفیندین قلماق ایلیمیندین پاد
شاهی بینکل آتی اودلوک اون بینکل ایولیک کیلیب منغست یورتیندا
اولتوردی بوکون تاریخ منکل دا یتمیش بر دا وسیجخان یالی تقدیر ایدی

اوبیدی

75 a

اول یورتنی قیلماق یورتی دیتور لار ایدی بوندین یارلی طرف اوغشار اوزم
فرزند لاری کاره طرف اوغشار لاری کوچار بری قوتار اوغوزخان ایت
اق خانغه باشقورغان بن اوزبیتی دین پسونکل تقی آتلانیب بارب ایت
اق خان بهلان اوغشور بارب ایت هراق خان فی اوتوروب یورتنی
الب سلمان بولغان لار یغه کای قوبوب تکریغه ایمان کلتوروب کاتلار ینی او
تورروب اوغلانلار ینی اسیر قیلیب قاتیب ایوی کا توشدی اوغوزخان
بینکل توران وهند وشامغه یورکانی بینکل دکری اوغوزخان تمام مغول
وتاتار ایلی بینکل لشکر ینی جمع قیلیب تلاش وسیاحه کلدی تاشکند وسمرقند
وبخارا پادشاه لاری صف تارتیب اوتوشالما دیلار اولوغ شهر لارکا حکم
قلوب لار غالب کیلمه دیلار اوغوزخان سیرام وتاشکنتغی اوزی قبار ایلدی ترک
کپتان واندجانغه اوغلینی بیاردی آنلار آلتی آی واتر کپتان بهلان اندجان
نی الیب آتا سی خذمتیغه کلدیلار اوغوزخان بوایلغان ولایت لاریمنکل باجا
سیغه دا اوغلار قوبوب سمرقند پاری یوردی تقی سمرقندنی الیب اوزبکستانغه قوبوب
بخارا غه باردی بخارانی هم الیب بلخ باردی بلخنی هم الیب غوریه لاینی
اوستیکا یوردی قیمش ایردی کوتلاریمان سوسا وق ایردی غوریه بینکل تلاش لاریغه
قارتوب توشوب ایردی لشکر خلقی یورتکا قیتیا لدیلار خان حکم قیلوبکم

Türk Dilleri Kütüphanesi

Türk Dileri Kütüphanesi

766

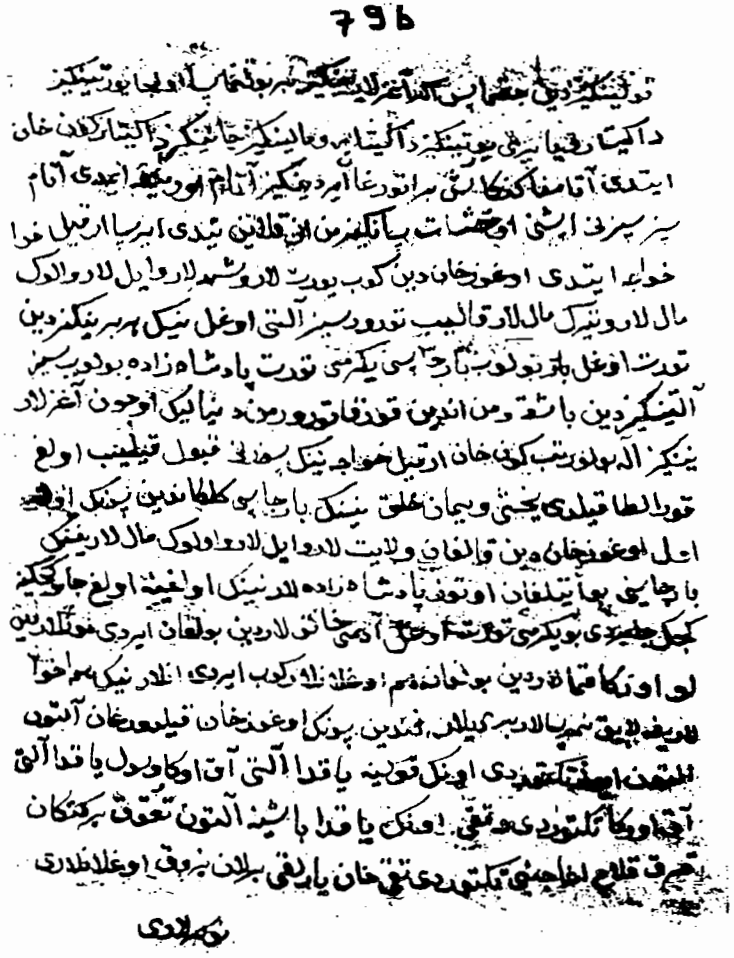
پادشاه

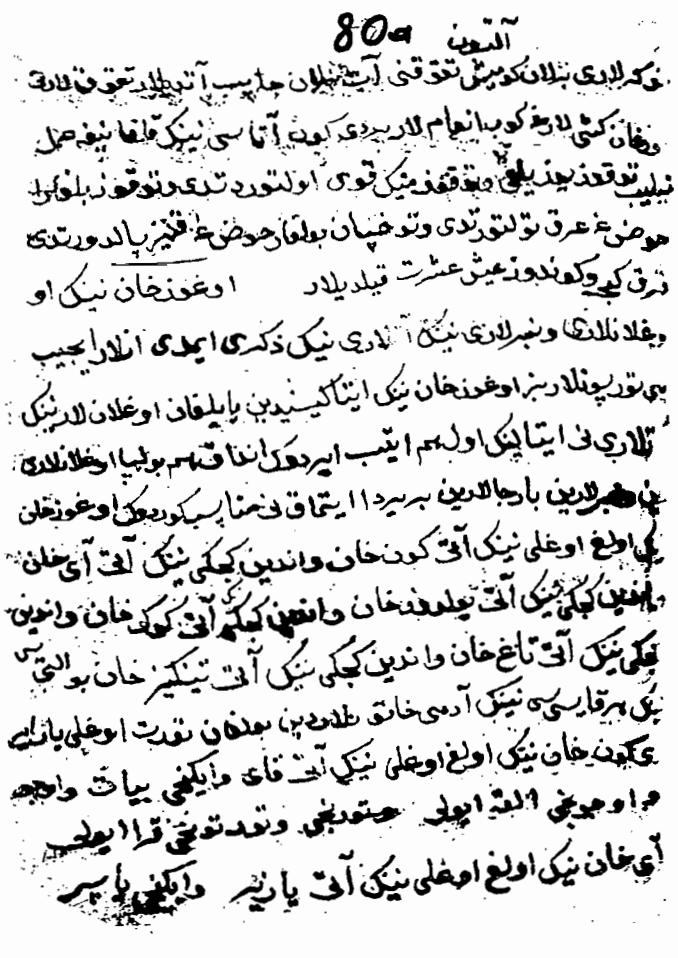
Türk Dilleri Kütüphanesi

اوتکاندین

Türk Dilleri Kütüphanesi

Türk Dilleri Kütüphanesi

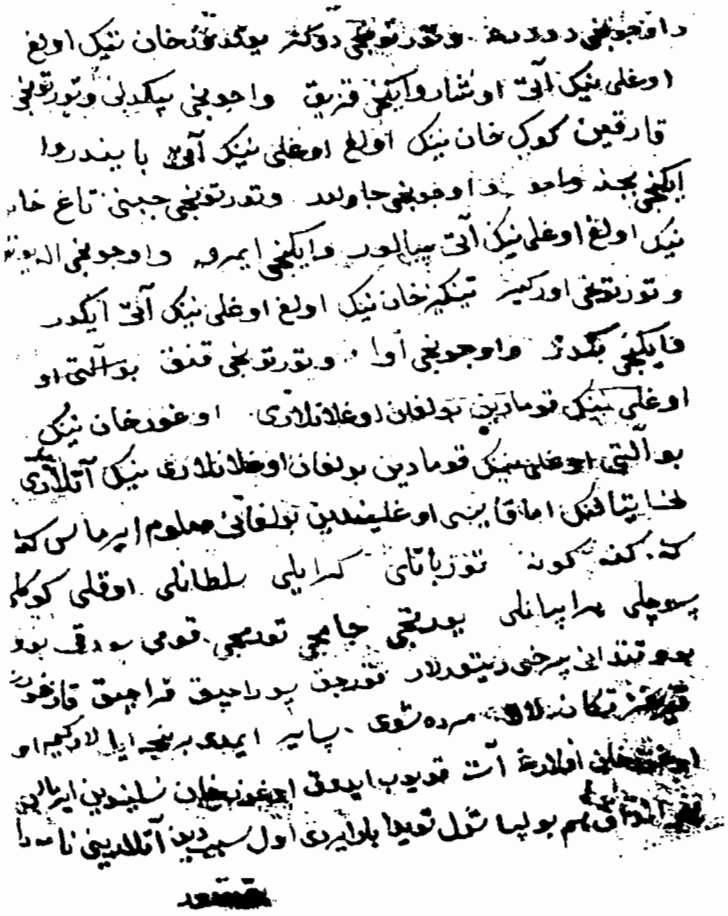

Türk Dilleri Kütüphanesi

81a

906

Türk Dilleri Kütüphanesi

816

82a

Türk Dilleri Kütüphanesi

82b

83a

Türk Dilleri Kütüphanesi

836

قایتماس

84a

Türk Dilleri Kütüphanesi

اول بزنگل

Türk Dilleri Kütüphanesi

وماوراءالنهر

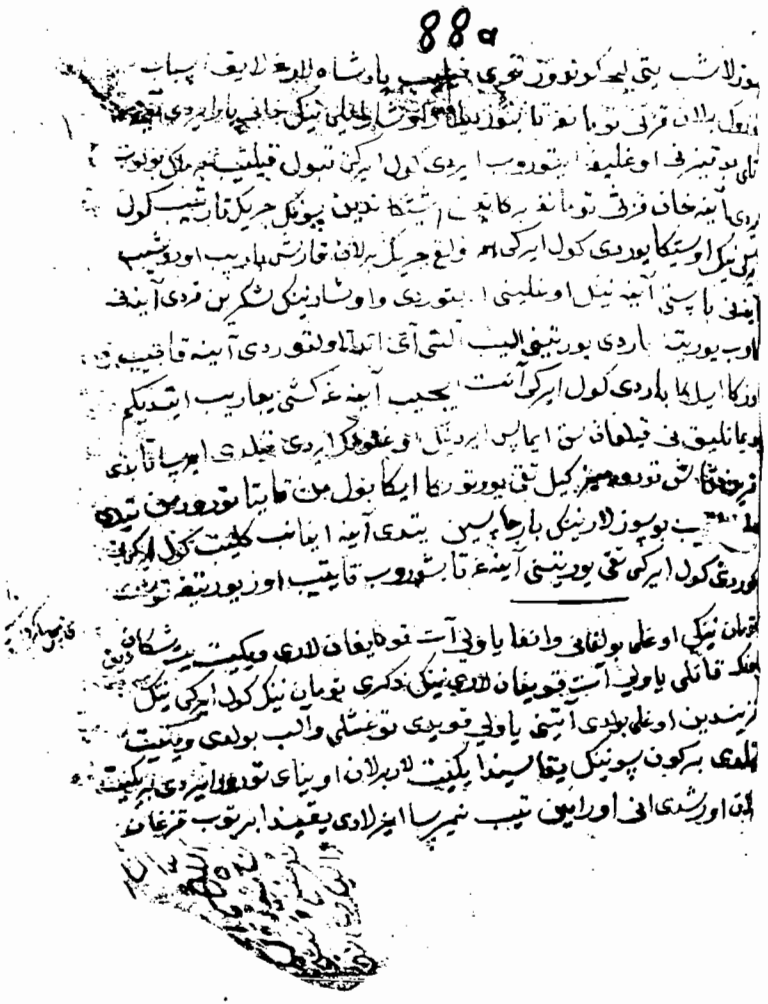
Türk Dilleri Kütüphanesi

[illegible] اولتوردی [illegible] یعلیکب کلدیلار قورقوت آتا
باشلیق بارجا پیکلار سوردیلار خان ینکک کوچ لارینکک هیچ بویلاریندا
باقمو تیب پردایه خاتون کلیب بیتدی خان ینکک پرحرمی حاملہ تورو
امیدمیز بار تیز بولغای تیب بیتدی هرنجه کوندین سونکک خان ینکک اولکول
آشینی پرتیب اولتوروب ایردیلار خان ینکک اوغلی بولدی تیب سیونجی
تیلادیلار ایرکن باشلیق بارجا پیکلار سیونجی پردیلار ایرکی خلقو پاون
پسالدی پترکنو همتی غه لایق پاون کلتوردیلار تورت یوزیلقی وتورت
مینکک قوی او تقوردیلار بولغاریدین اوچ حوض تیکتوردی پرسینی عرق پرلا
وبرسینی قیمز برلان وبرسینی قاتق برلان تولتوردی بیرآی کیچه کوندوز تو
تویدیلار بارجا یاسی بخشی وسیمان عیش وعشرت غه مشغول بولوب قاریلار یاشی
اونوندی وبارلی تلارنال سیز لقین اونوندی وبایلار اولدی اونوندیلار
اوغوزایلی قورقوت غه ایتدیلار بواوغلانو پرینجی آت قویغیل تیدیلار
قورقوت مونینکک آتی تومان خان بولسون تیدی خلق ایتدیلار
مونداین بخشی راق آت قویغیل قورقوت ایتدی مونداین بخشی آت
بولماس تیدی اول کونکه دویلی قای خان اولدی ایرسابز ینکک بورتمیرلی
تومان توتوب قرا تغو بولدی بواوغل تومانلو توغدی اینکک اوجون تومان
قویدی وایکنجی کونکلوم دین بخشی ایرمز ونیت قیلیب اینکک اوجون تومان

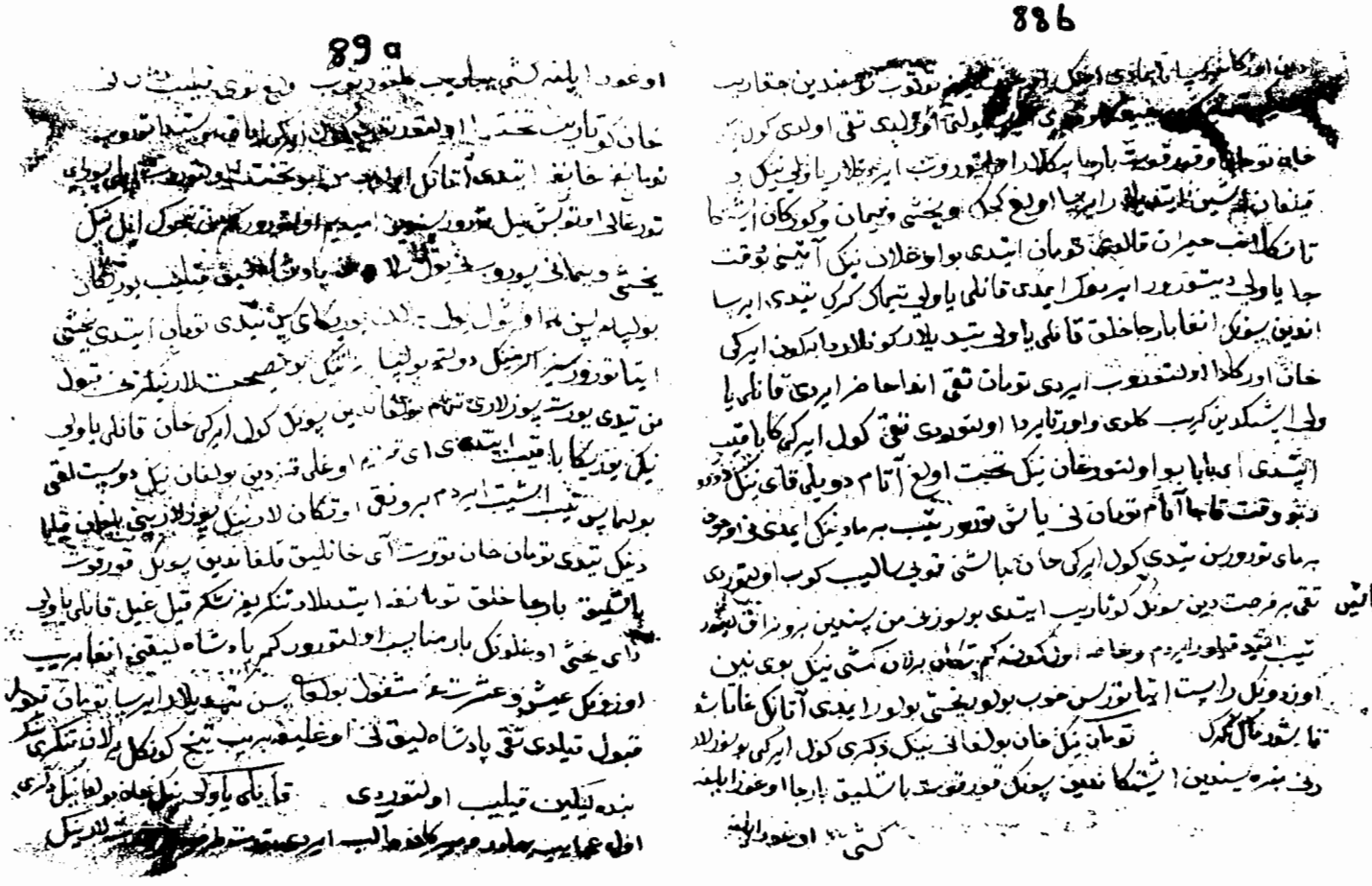
آت

آت قویوب تورودین کیم تومان اوزاق قورماس تیز کیتیا
تیز سابولغای تومانلی کون آفتاب بولغای تومانینکک پرکیمرلی بولمای بوکا
آنغینه تومان تومانلی بواو غلان ینکک یاشلغینه اوخشاتیب من یونکک
آفتاب لیخ بواوغلان ینکک یکیت بولوب آتاسی تخینداا اولتوروب
ولیلی داوزاق عمرلی بولغاینه اوخشاتیب من تیدی باریاخلق اوفی
اشی تیب قورقوتغه آفرین آفرین تیب خوشحال بولوب تومانوکوب معلار
تیلادیلار وتقی قورقوت باشلیق اریاخلق ایرکی غه اپتدیلار برای توی
تمامدینکک آشینکک تمام بولماوی وحوض لارغه پسالغان قیمز وایران ینکک کول
ینکک سوینیدین کوب بولدی ایمدی بوکونلیق پسونکک پسی کول ایرلی خان تیدلار
تومان ینکک اوزونکک ینکک اوغلینکک قورورآغانکک دویلی قای ینکک اوریندا
اولتوروب خانلیق تیل وبیرقجان تومان یکیت بولماس بولسا انغانی
برورونکک فی اوغلینکک بخشی پلورسن تیدیلار تقی نول ایرکی قوخان با
تیلادیلار خلق برلان بخشی معاش تیلیب اولتوردیلار تومان یکیت بولدی
دویلی قای خان ینکک بایری کشی لاری تومانغه پوزبرلا دیاوشاملیق
آتانکک بین سنغا میراث تاانغان تورورو باریاخلق انغاق برلان
کول ایرکی کاعاریت تاپشوروب ایردیلار بوشرط برلان کیم بیرقجان سی
بلغ بولسانکک سنغاتاپشورغه تومان بوسوزنی کول ایرکی کابرکشی بین

Türk Dilleri Kütüphanesi

Türk Dilleri Kütüphanesi

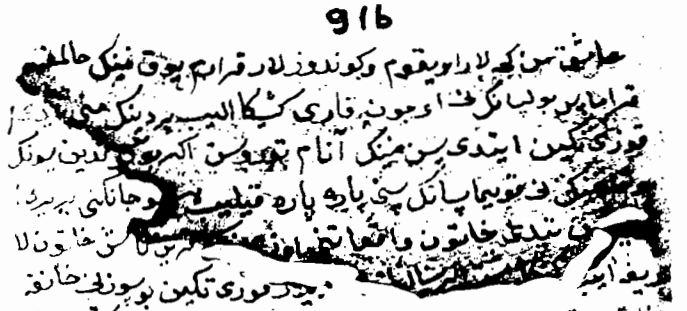
Türk Dileri Kütüphanesi

Türk Dileri Kütüphanesi

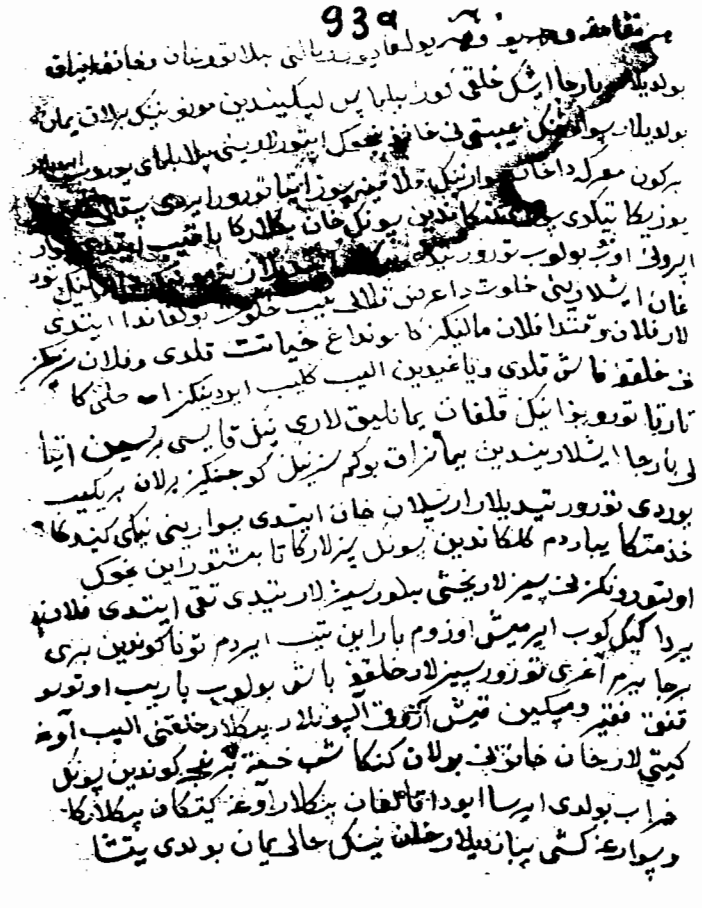

Türk Dilleri Kütüphanesi

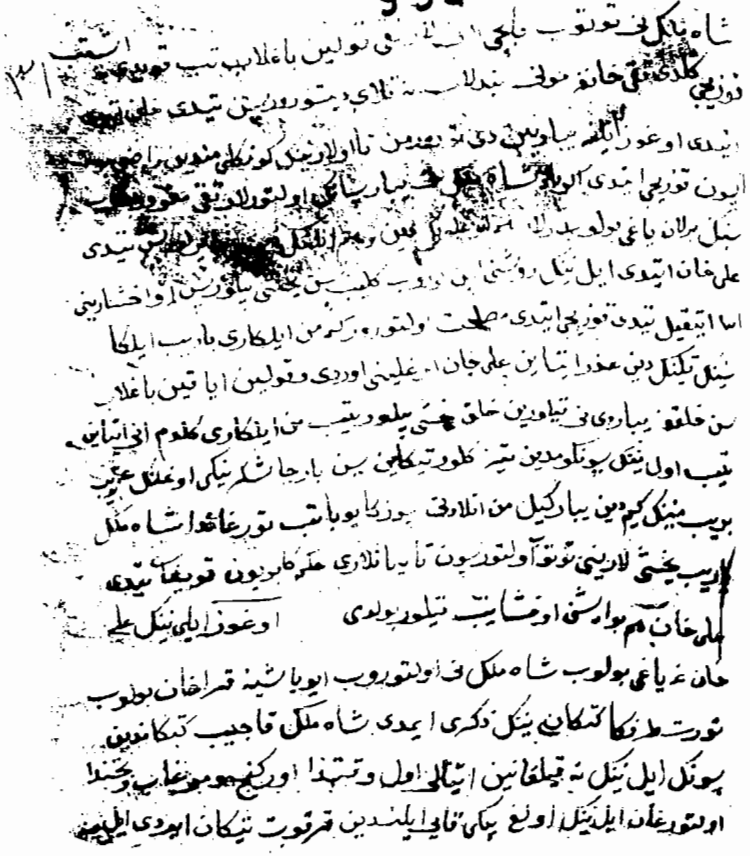
Türk Dilleri Kütüphanesi

Türk Dilleri Kütüphanesi

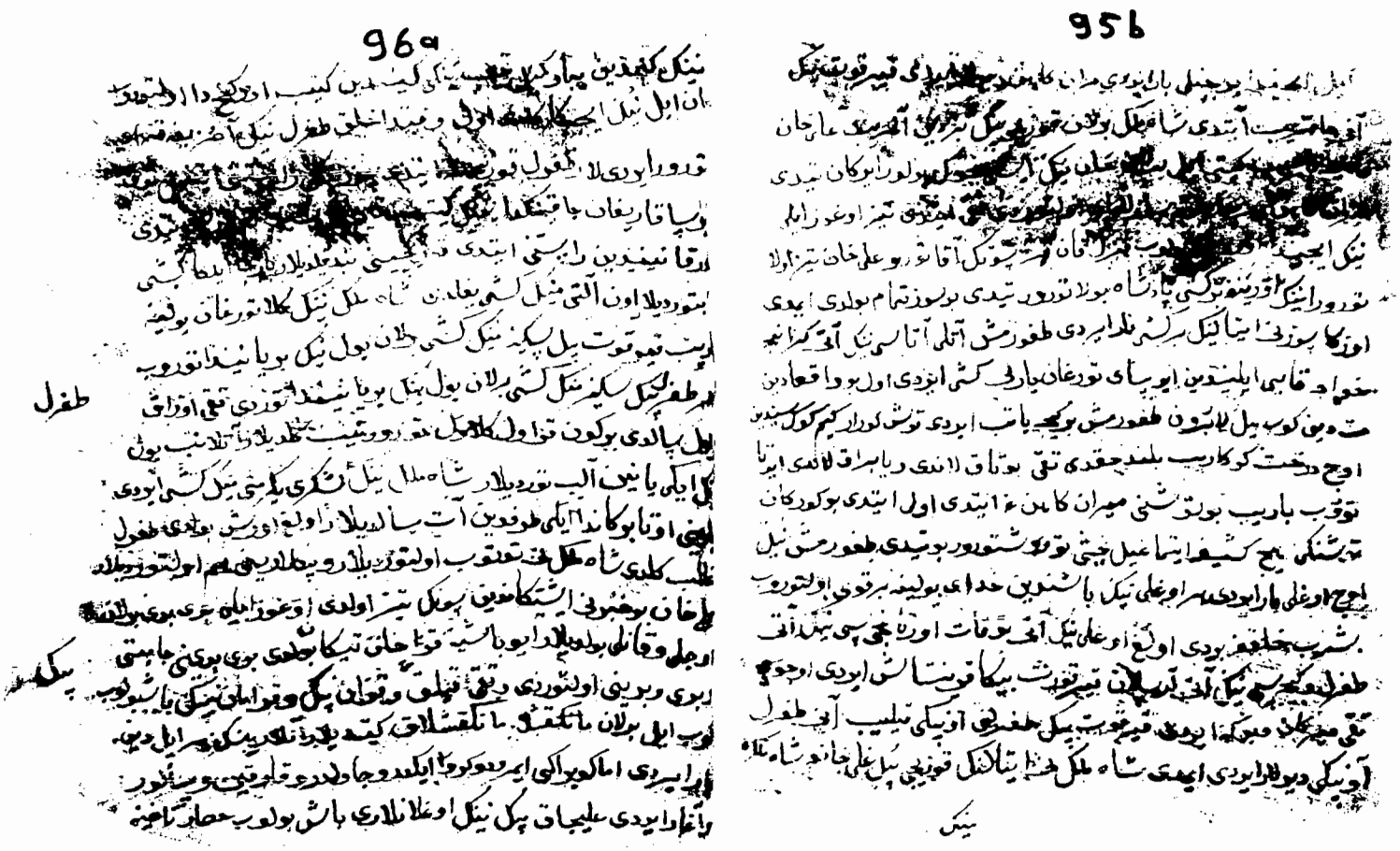

Türk Dilleri Kütüphanesi

Türk Dilleri Kütüphanesi

95b

96a

طغرل

Türk Dilleri Kütüphanesi

Türk Dilleri Kütüphanesi

976

988

Türk Dilleri Kütüphanesi

شاه اولمق بو وقت تونیندا دینکای پک ما تلیق عراقه باز خان
پسا اوغلی ایلی کوب بیل لار آنداغ اوکتوز خاندین اون اوغل ایجون
اوکوز جیق آتالی بر تو عشیره یکیت پیدا بولدی ترکمان لارینک تاریخ بلا
تورخان کشی لاری اوکوز جیق آلب نامی اون آلتی اوغلی دا اوغوز
خاندین تکوز یب موندق سیاسب تورولار کم اوکوز جیق آلب آتالی
قرا غاری یل اینک آتاپی قواج اینک آتاپی بنام غاری اینک آتاپی یونلی
غاری اینک آتاپی قلان غاری اینک آتاپی ایکا بنا لغاری اینک آتاپو
سلیمان غاری اینک آتاپی جیدر غاری اینک آتاپی اوتکوز لی اوروس
اینک آتاپی قزان آلب اینک آتاپی انکش اینک آتاپی اندا اینک آتاپی
آتا اینک آتاپی تیمور اینک آتاپی پالوتا اینک آتاپی تاغ خان اینک
اسیل آتاپی اوغوزخان بو سوز محض غلط تورورا اینک اوچون
کم اوغوز زمانیندین تا بو وقت قاچانش مینک یل اوتوب بتوبور
وکوز جیق زمانیندین تا بو وقت قاچانش یوز یل آلتی یوز یل بولوب
خدا دا اوغوز بولان اوکوز جیق اینک اراسی تورت مینک تورت یوز یل
اون آلتی آرقه تورت مینک دا بر جند کوب بولسا تورت یوز ایکی
یلدا اوتدرس اوکوز جیق اینک تورت مینک آلتی یلدا اوتکان آتالاری یل
قی قانی بو تبلکان اون آلتی کشی اوغوز اوغلانلاری ایرکانی راست

واوکوز جیق

واوکوز جیق اینک آتالاری ایرکانی راست اما قایسی کشی
مشهور بولسا الب تیگین تورو بر چند مشهور کشی
خدای یاور لم بو تبلکان کشی لاینک
ش یاکلی کشی اینک آتی تبلکان قالب تورو اینک اوچون آتا تورو
رمن لم اوغوز بولان اوکوز جیق اینک اراسیدا تورت مینک تورت یوز یل کیب
تورو ربو مینک دا قوف ارقه اوتوکان کم ایکی یوز ارقه اتیکان ایدی بس غلط
تیکان بجول بولور بو فلان اینک کوشی نیر سلاد بنی اوتوز مغان تورور کم
بو تیندا سهل تورور بو سوز مینک غلط لغی اینک بنا بو وجه بو کم پالور قزانی
آلتی آرقه اوغوز بنی اللغی ارقه دا اوغوز بغه تیلو بو تورولا رایمدی بو بو
زینی اوغان وتینکلاغان کشی لاری نکر قلینک اوغوزخان بزینک
سفا مبر دین تورت مینک یل ایلکا اوتکان تورور قزان آلب
بزینک سفا مبر دین اوچ یوز یل بوکل ایردی قاریغان جا قیندا مکا
باریب چاچی بولوب کلدی بس پالور قزان آلتی آرقه دا اوغوز خانه
بوکی بتار وتقی پالور قزان قایسی قورت آتا بولان بوز مانده ایردی

قورت قورت آتا اینک پالور قزان آلب نی ما چاپ ایتغان
تیمی بو تو دقه قاز غوروین اونکر تاشی یوغالاتی پالور قزان
اوتوز باریب توقی جوندر بالله انی اوکوز بوب ایسی کیتی آلب لار
طرق اونکر تاشی ایکی بولاک بولدی قوف ترک قینکرین قوت کز اوتی پاراری

Türk Dilleri Kütüphanesi

Türk Dilleri Kütüphanesi

Türk Dilleri Kütüphanesi

1016

یونل

1029

Türk Dilleri Kütüphanesi

Türk Dilleri Kütüphanesi

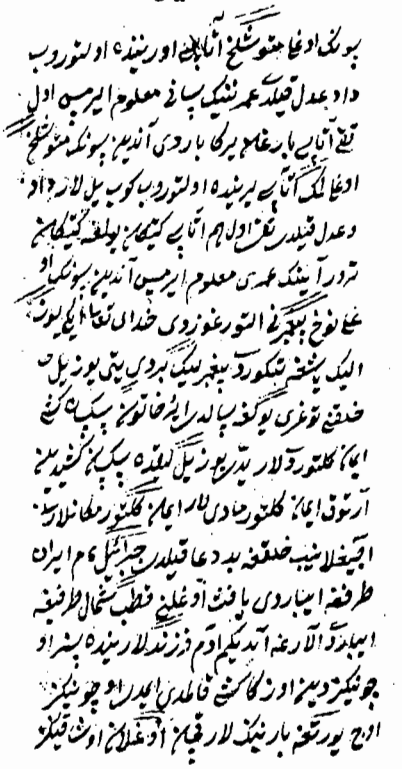

Türk Dilleri Kütüphanesi

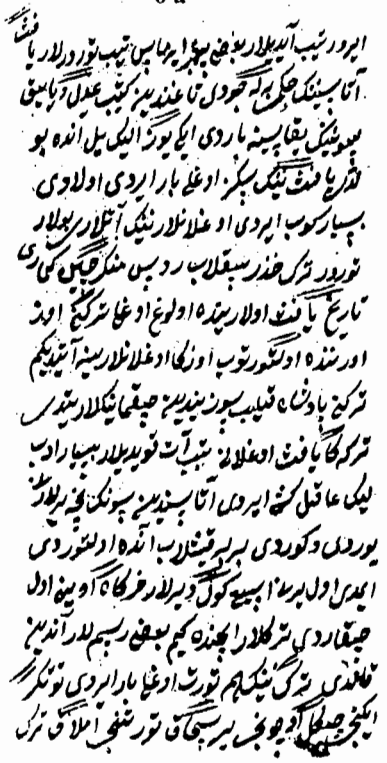
2. LENİNGRAD YAZMASI

Türk Dilleri Kütüphanesi

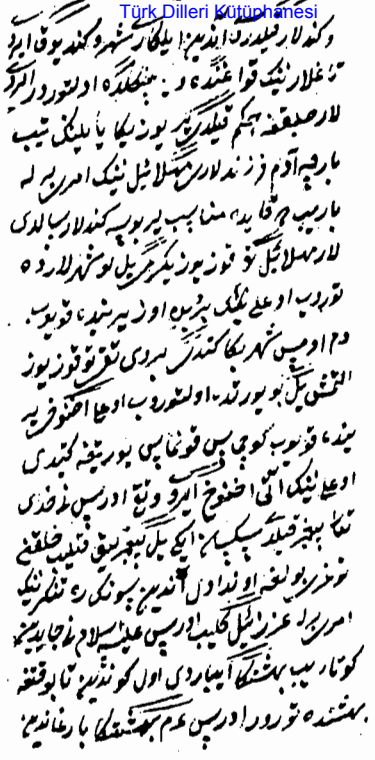
5 a

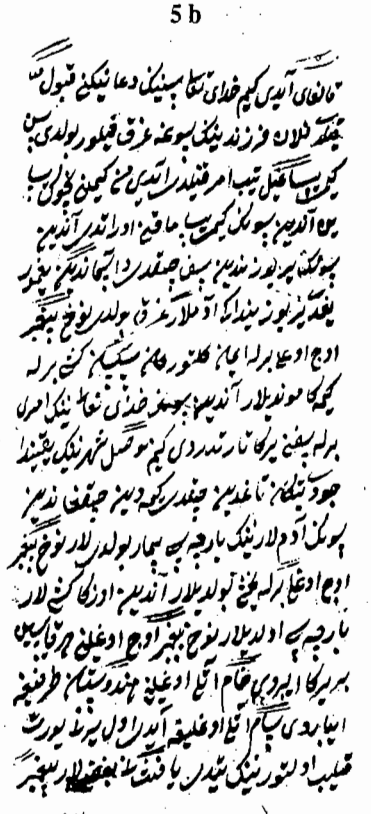
6 a

4 b

5 b

Türk Dilleri Kütüphanesi

6 b

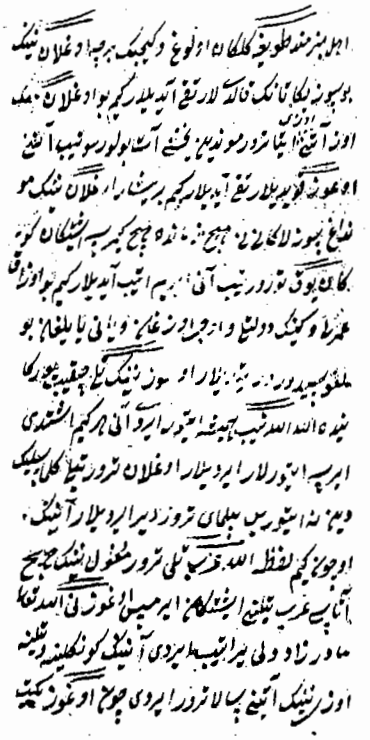
7 a

7 b

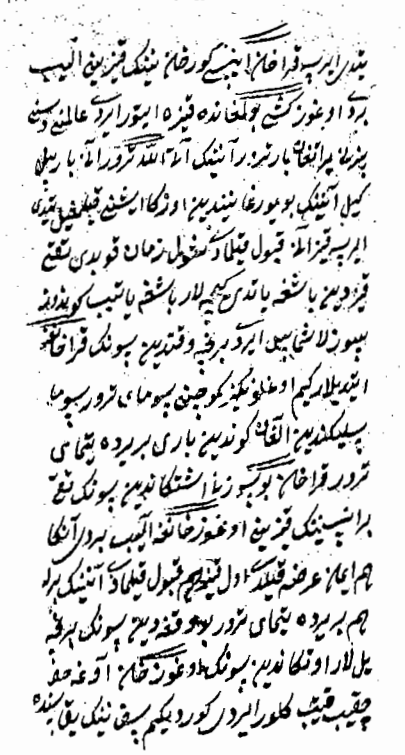
8 a

Türk Dilleri Kütüphanesi

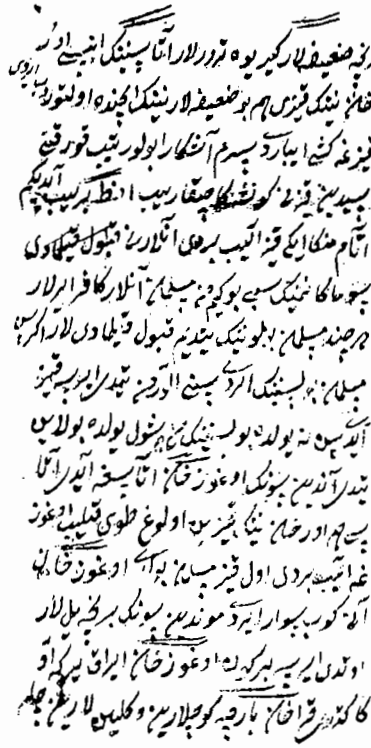
8 b

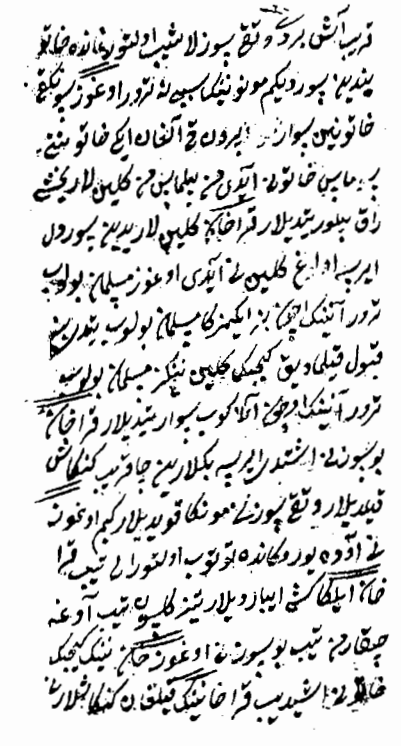
9 a

9 b

10 a

Türk Dilleri Kütüphanesi

10 b

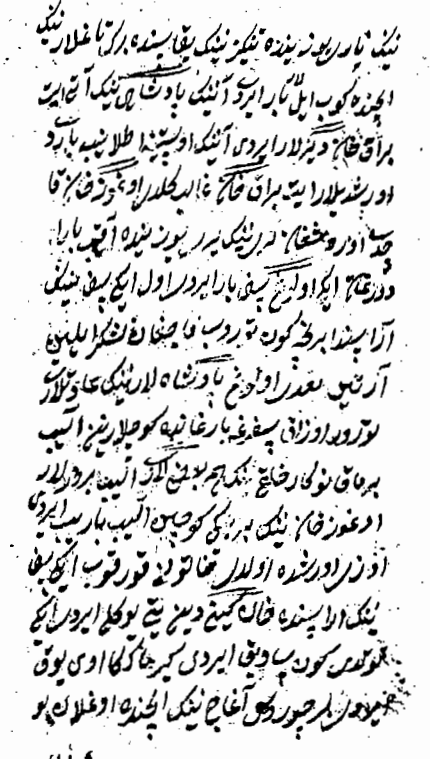
11 a

12 a

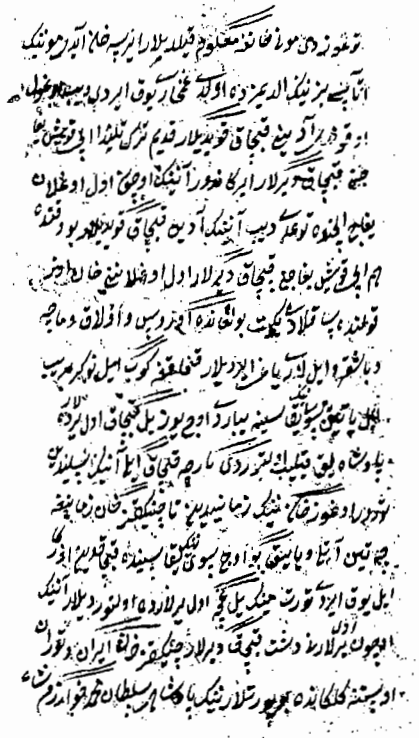
11 b

Türk Dilleri Kütüphanesi

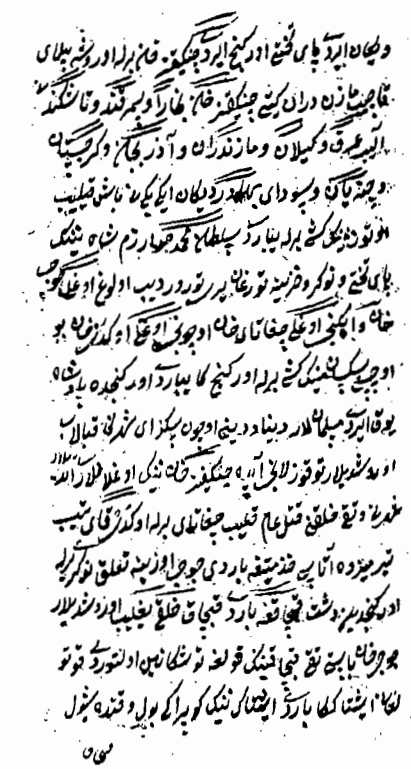
12 b

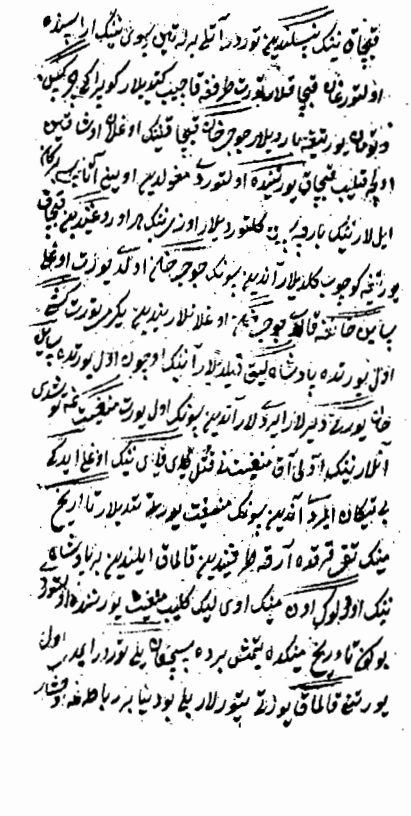
13 a

13 b

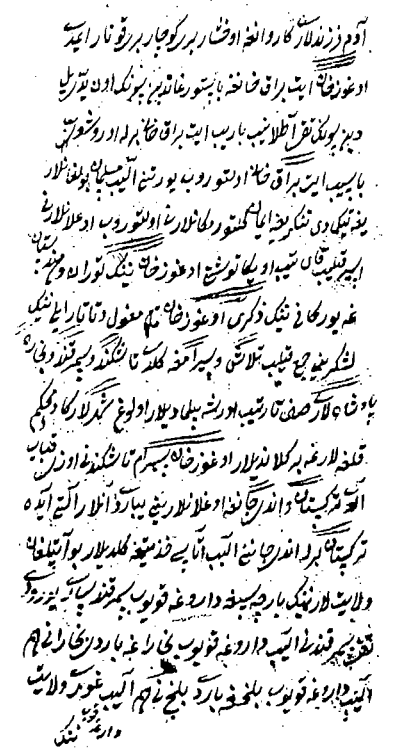

14 a

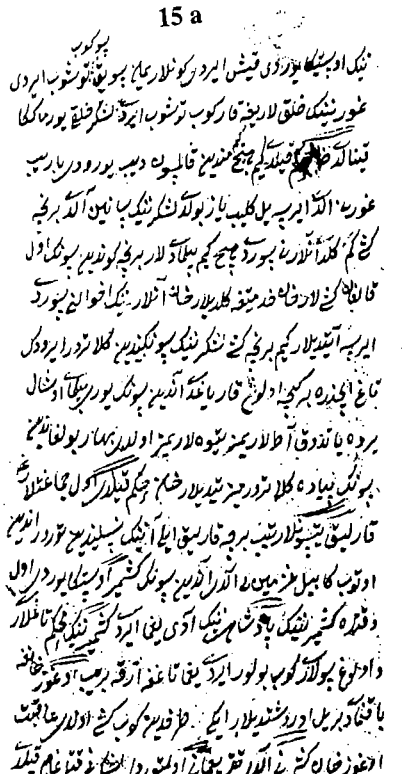

Türk Dilleri Kütüphanesi

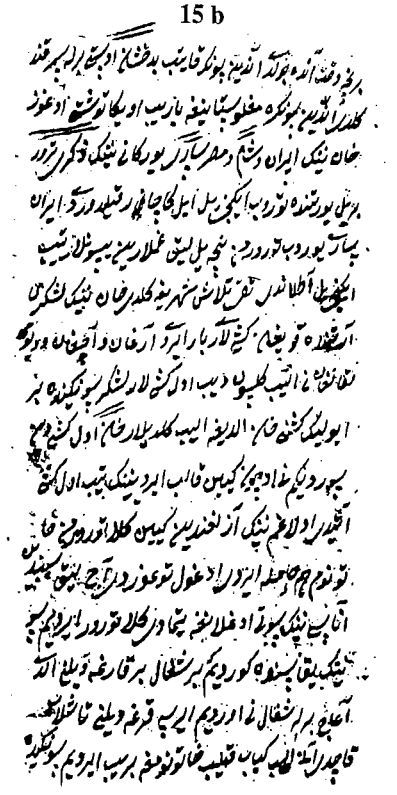
14 b

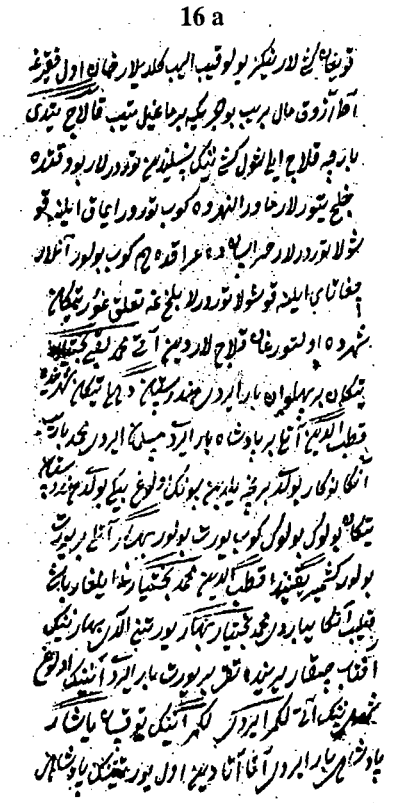
15 a

15 b

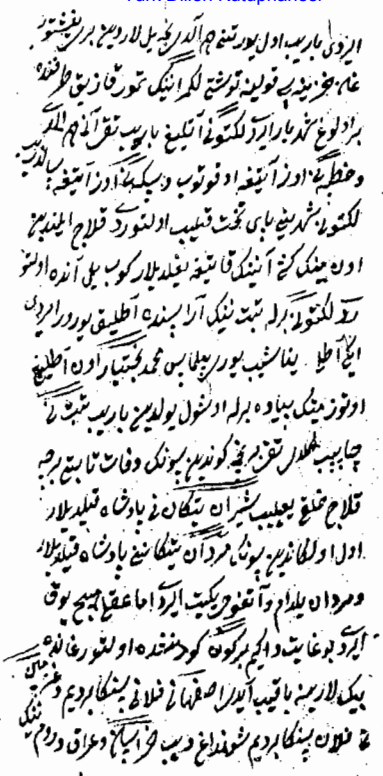

16 a

Türk Dilleri Kütüphanesi

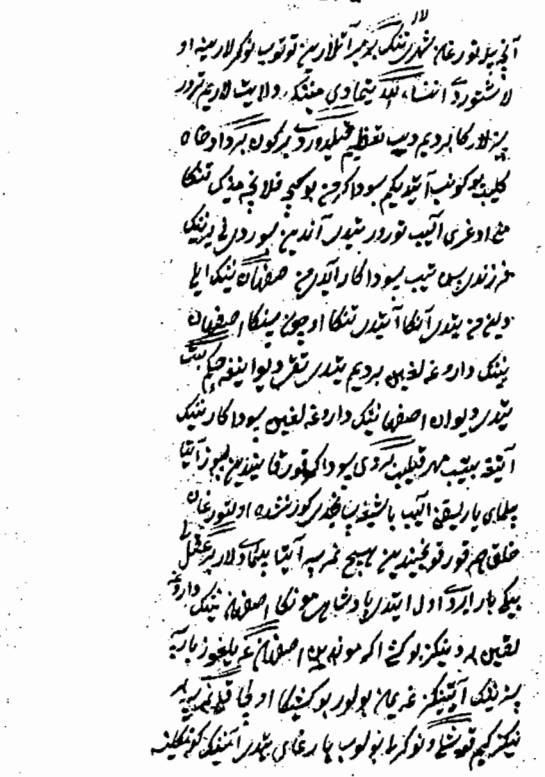
16 b

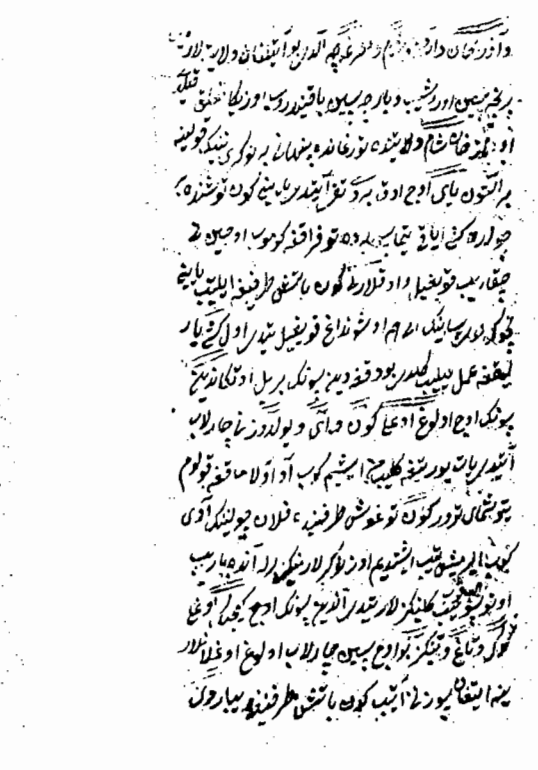
17 b

17 a

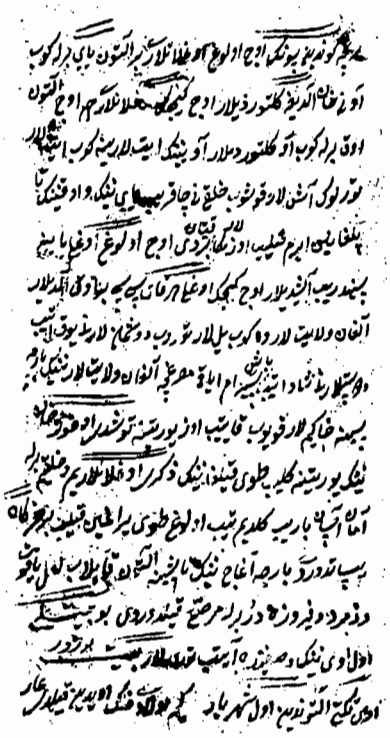

18 a

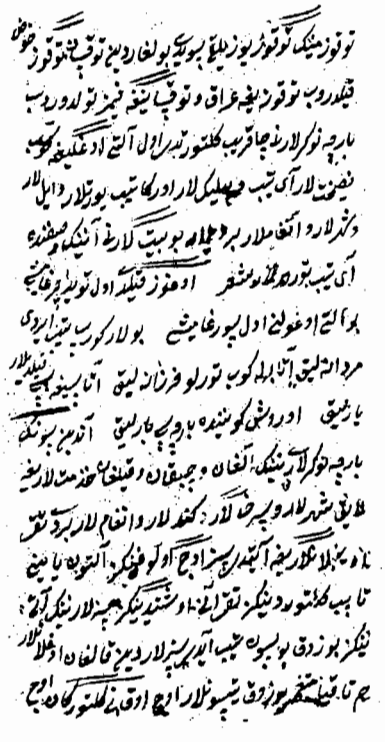

Türk Dilleri Kütüphanesi

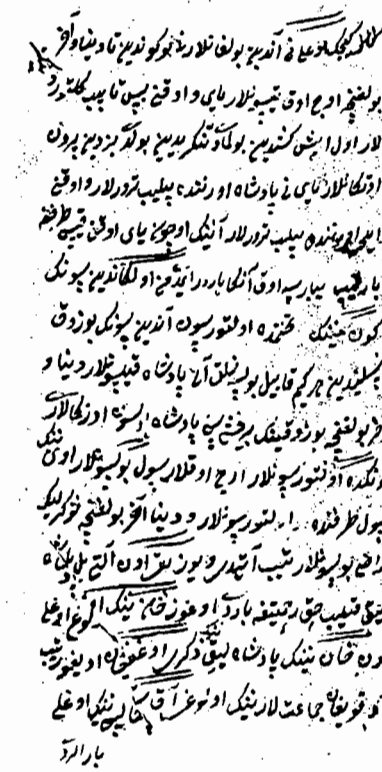
18 b

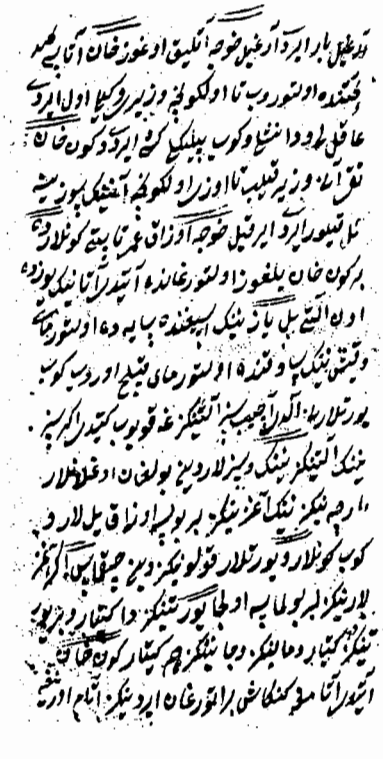
19 a

19 b

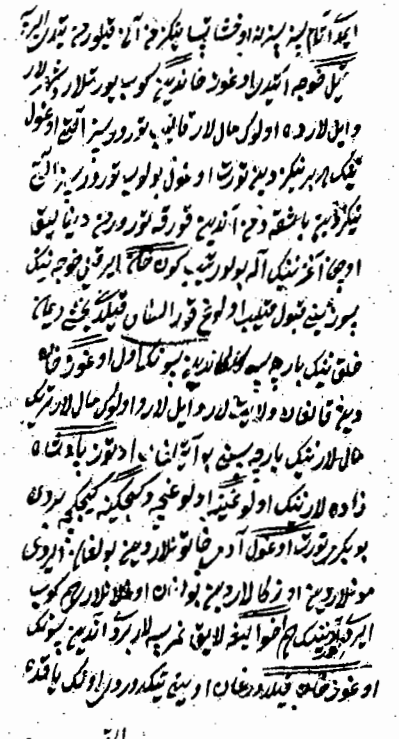

20 a

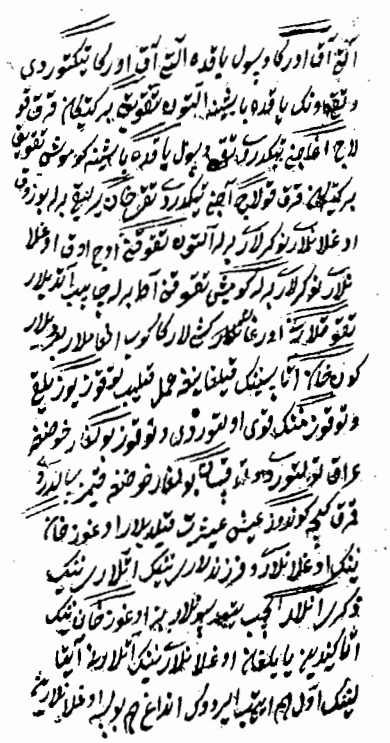

Türk Dilleri Kütüphanesi

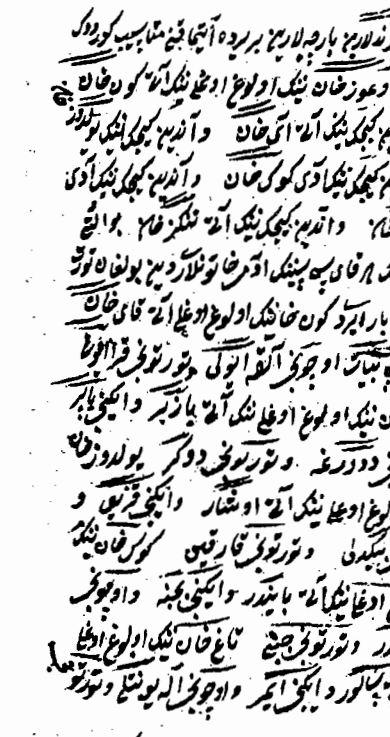
20 b

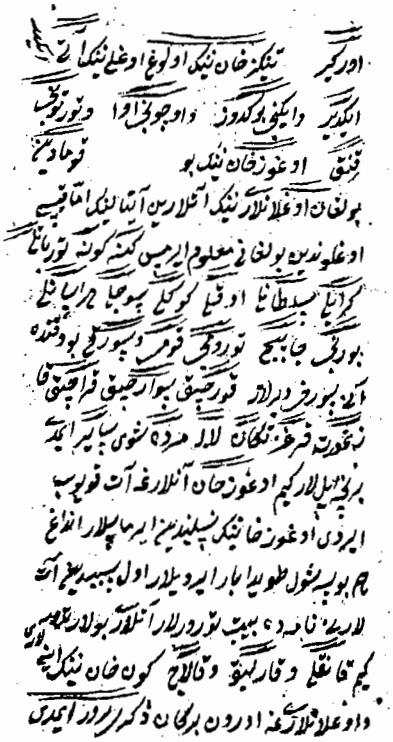
21 a

21 b

22 a

Türk Dilleri Kütüphanesi

22 b

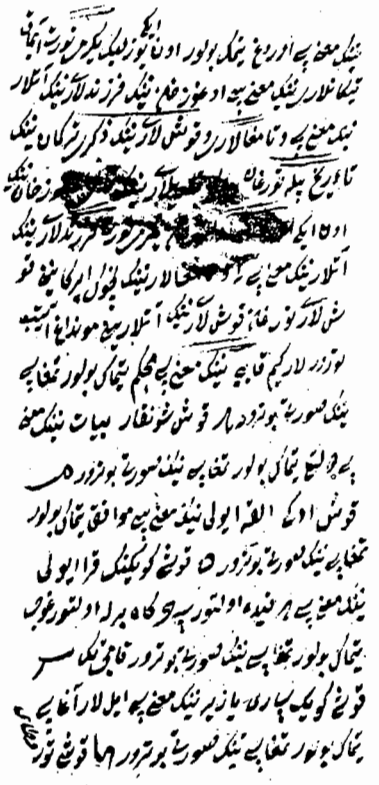
23 a

23 b

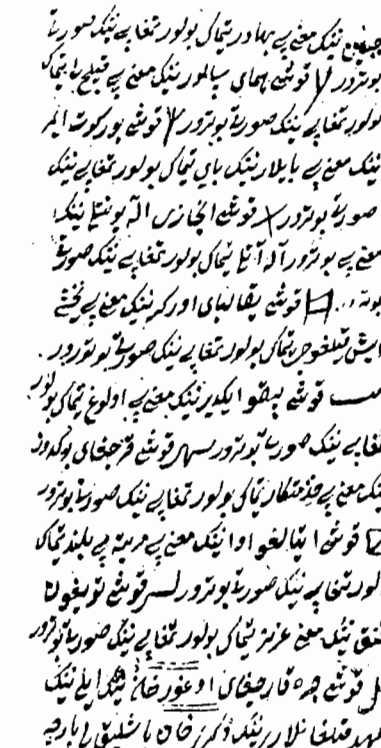
24 a

Türk Dilleri Kütüphanesi

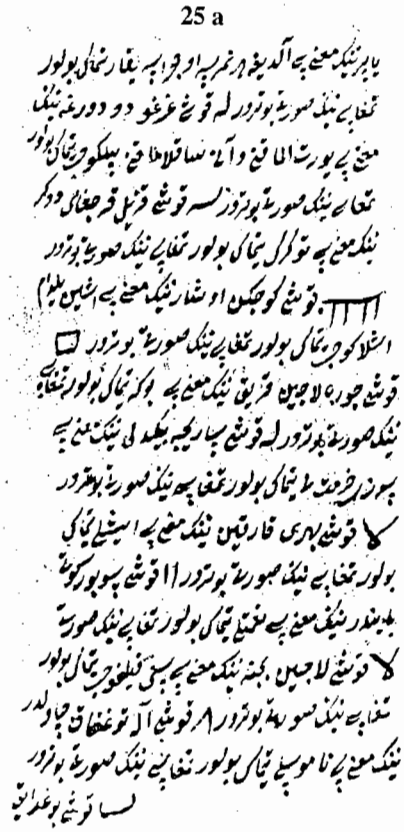
24 b

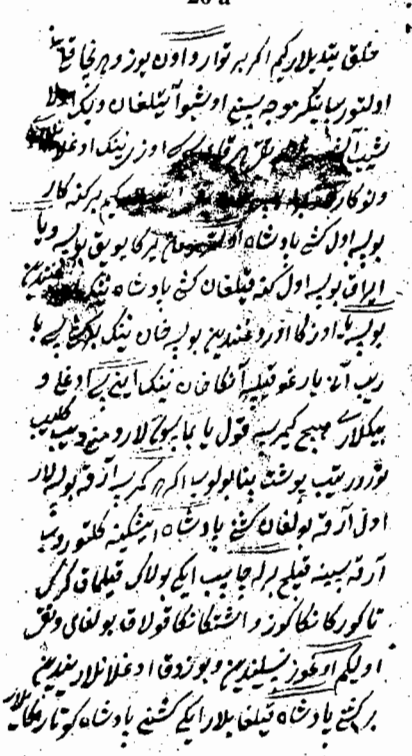
25 b

25 a

26 a

Türk Dilleri Kütüphanesi

27 a

اولوغ اوغلی قایه تینک خان بولغان تینک ذکری تزور
وتق کون خان اوتقاندین پسونکه بارچه اوغوز خان
تینک فرزندلاری اول تخته لاری یضیب قایتاق خان
کوتاردیلار اول تقی آتاسی ایلکا عدالت قیلیب یکرمی
اوچ یل پادشاه لیق قیلیب رحمتیغه کیتدی ایدی
دیب باقوس تینک خان بولغان تینک ذکری تزور
قایه خان تینک اوغلاری کوب ایردی بر اوغلیغه او
لوغ آتالاری دیب باقوس خان تینک آتین قویوب
ایردیلار اولوغ وکیچک بارچه اتفاق برله دیب
باقوس خان کوتاردیلار کوتلاردی برکون
باقوس خان خلق دیب بر اوغلی بولدی اوغوز
خان کورکان کشیدین کشی بارمودیب آیتدیلار
برکشی قالیب تورور یالبورلیندین اولانش آتا
یتدیلار خان کشی بیاریب اولانشنی کلتوردیلر توب
اوغوز خان تینک یورتده تورغاندا کی اینش

28 a

آتینکی دعا اولتاق دآتینکی اوغلی قل پاشی اوچ آتلی
وزیر بولدیلار یوز یکرمی یل خانلیق قیلدی وفق اولدی
اولاندین پسونکه اوغوز یابغو تینک یورتلاری رواندی
جاندارلرینی برله اولتوغ تاغلاری ارتماق ینب کوچ
آت قوتلغ تینک ذکری تزور اوغوز خان دیمیر ان
قوزی یاور خان نینک چوکی آیتدیلر شوندغ تزور
ایدی اینال خان آیتدیمیز انشاءالله تعالی اینال
خان تینک زمانده تا ابول غازی قرة نورالله بو
کنا آتلغان بوقدر غه چوق رایت تزور
چوق غلط بوقدر ر اما اوزی یاور خان برله اینال
خان تینک ارا سینه چلای مینه ذیل اولتاق آندین
هم بولیه آزراق اوکوش اینالی کوبه آیتیلدی شاید
کذا بولغای تورتینک یل بار تزور آندین چلا
تزور میز کیم اوغوز خان کیبی مرتزما یندیر ایردی
اینال خان یاور خان تینک وزیرلرکیم خانی خلقندین

26 b

آتینکی اوچی خان بولیه ایل توزدلور بورونقی اولتاق
یلیکاکنی لار آیتب تزور لار کیم برقتیغه ایکی قتیغ یسغز وبر خانو
تنغ ایکی آر آیب اوتوز ایلی یاس وبر یوزیته ایکی یوزه یسغز
برا اولوغ کاغذ عدد نامه بیتیب کوتوخان باشلیق اینی
لار واوغول لار وبیکلار قرآیخه لار وبکیت یخته لار
بارچه لار خلقه آتلاریندین بیتب آنط اچدیلار کیم تابرمک
میز اوشبو آیتلغان یوزلاردین خانی زمیز اگر بزدین
بولغای اوغلانلار خلال زاده بولیه لار تادینا وآخرت
بولغونچه بوعهد نامه سنداوتوب عمل قیلغای لار اگر خوام
زاده بولوب بورتنی بوزار آیتیلار عمل قیلمغای لار دیدیلار
تقی آتلاریندین بیتب مهرلاریندین باسیب عهد نامه نی کون خان
تینکی یتنده یسنده قویدیلار اوغوز خان اولکاندی
کون خان یتمیش یاشار ایردی وتق یتمیش یل آتا بی
اورنینده اولتوروب داد وعادیل برله خانلیق قیلدی
تقی آندین پسونکه حق رحمتیغه کیتدی کون خان تینک

اولوغ

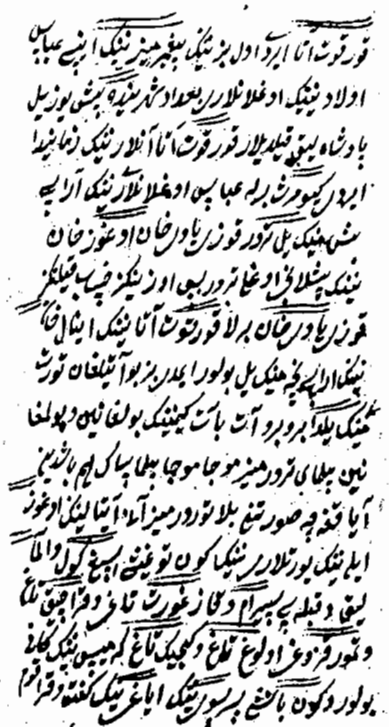
27 b

قیلا تورغانین وچریک کی بارا تورغانده نچوک یورت
تورغانین چوپست لارغه نچوک صعوت قیلیب کوه
شتاق لارغه نی طور مدار قیلا تورغانین برله یورت
اولاشی هم یلکا غلارین آیتدیر آندین پسونکه اولانش
غه کوب آتلغانلار بیتب اولیکا یاره یلار وتقی دیب
باقوس خان تینک اولوغ بیکلاری بازیر الیندین آلا
نی وآرلاندوه دکر الیندین جکیسی وباشقه بک
وبیغو بک دباینلر الیندین اگر قبل حوجه ایردی
یلار خان برکون اوآولاب یورتی تورغانده آ
طدین یقلیب باشلاشی پسونکاکی پسندی تقی آندین
اوکدی قونی یاور آتلغ اوغلی بار ایردی آنی یاور
شاه قیلیب اول دنیاغه کیتدی تورياور آتلی او
غلین یاوشاه کوتاردیلار آنینکی کنکاشی
بیکلاری ایرا الیندین کوردوکی ایردی سالور
الیندین بتاق ایرور وتقی سالور دین انکشی

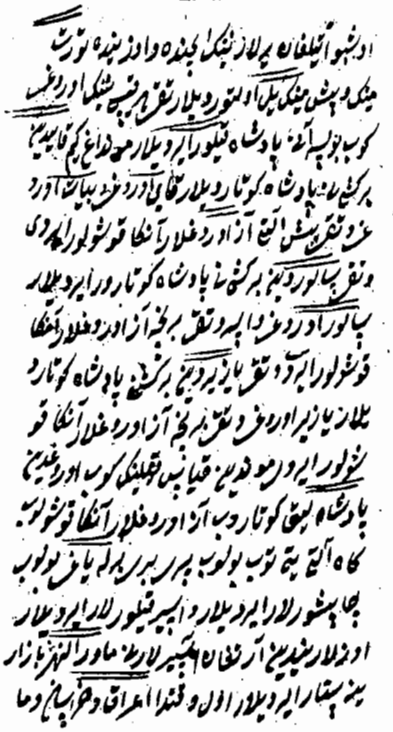
انیکه

Türk Dilleri Kütüphanesi

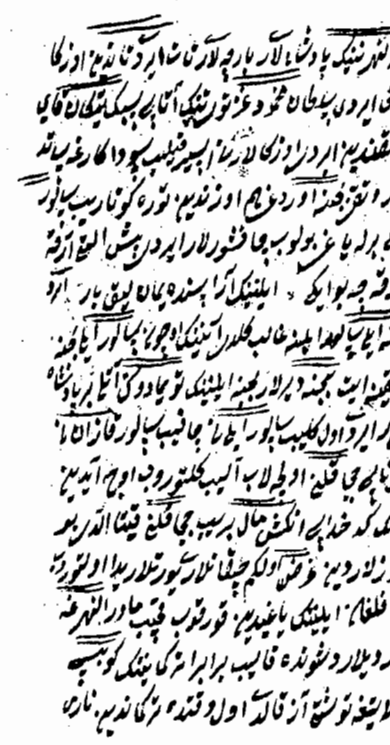
28 b

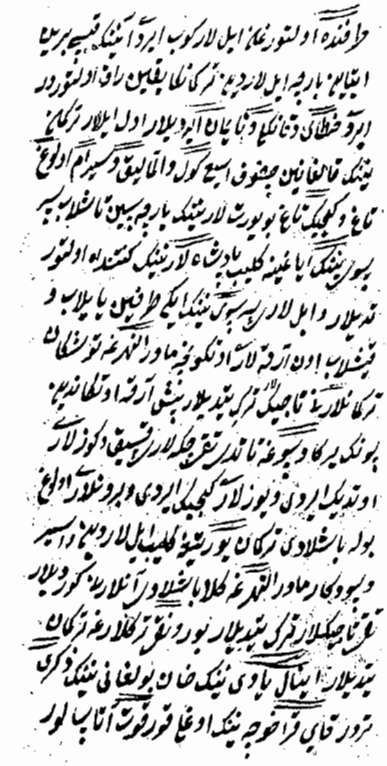
29 a

29 b

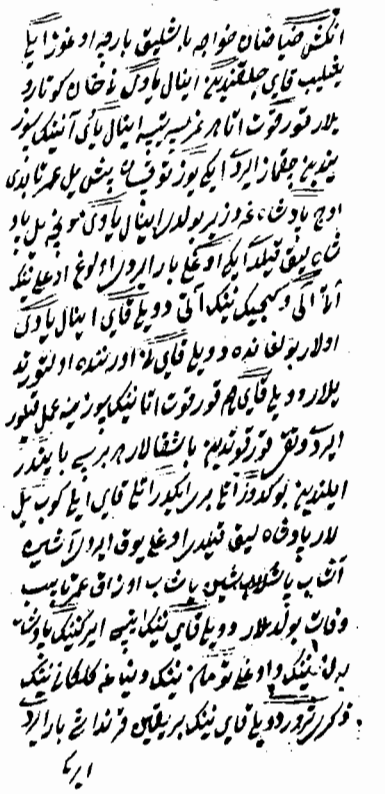

30 a

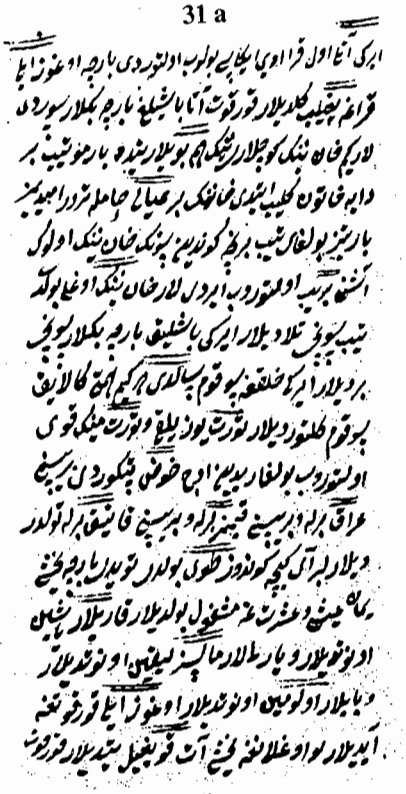

Türk Dilleri Kütüphanesi

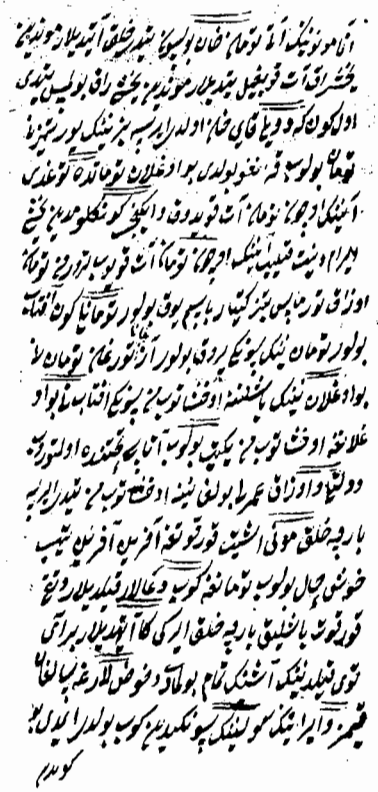
30 b

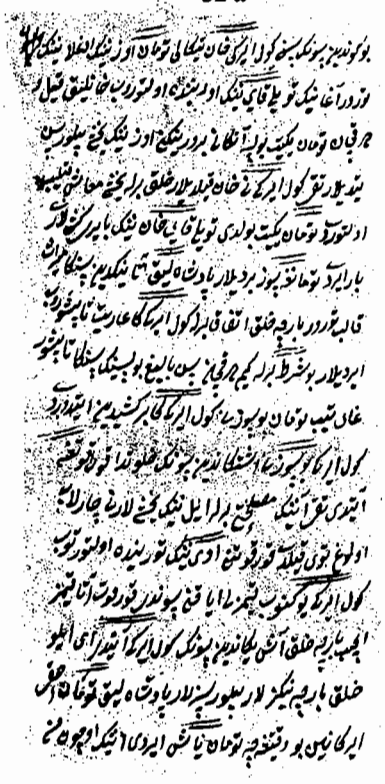
31 a

31 b

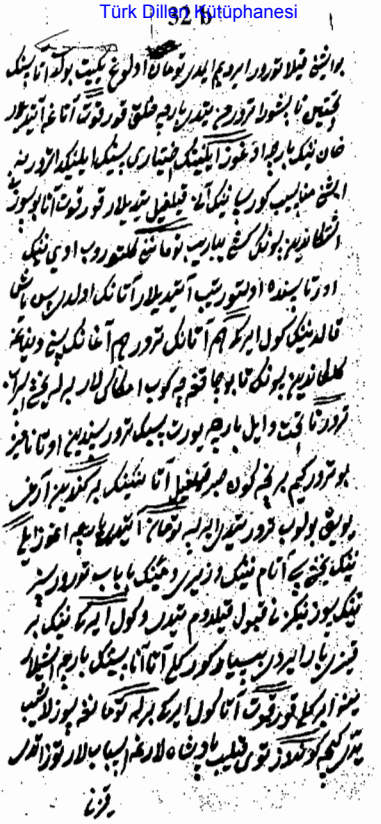

32 a

Türk Dillen Kütüphanesi

32 b

33 a

33 b

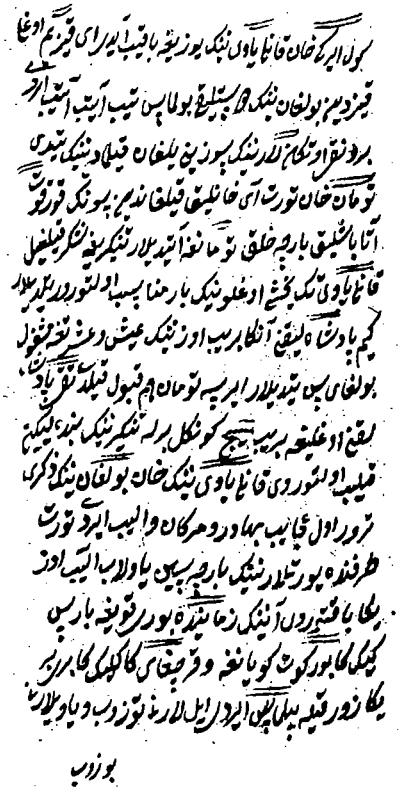

34 a

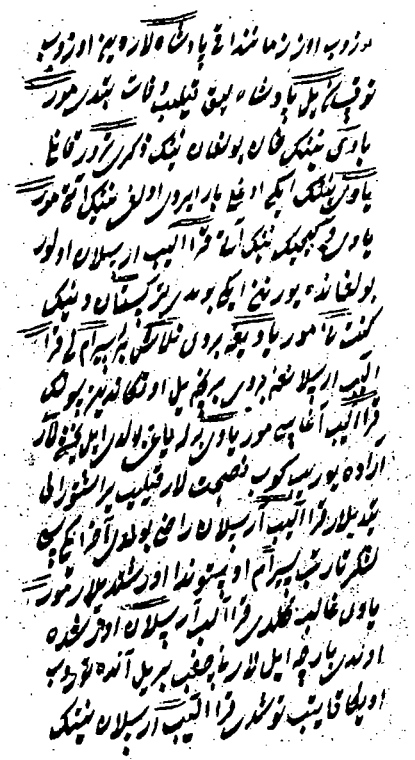

Türk Dilleri Kütüphanesi

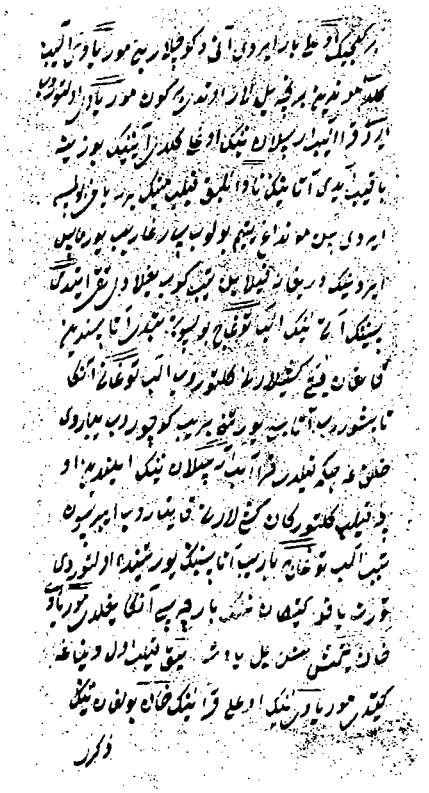
34 b

35 a

35 b

36 a

Türk Dilleri Kütüphanesi

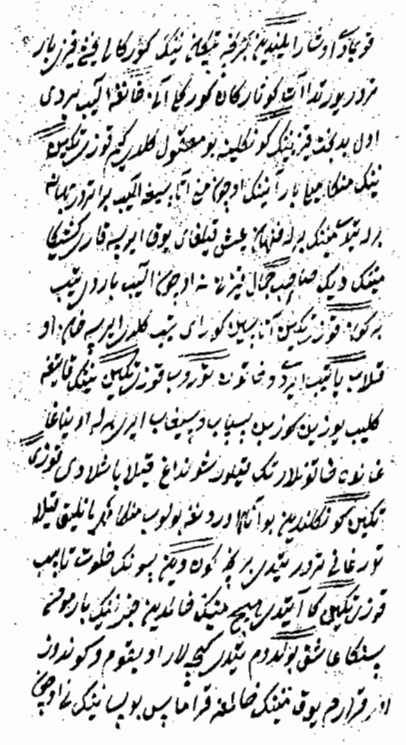
36 b

37 a

37 b

38 a

Türk Dilleri Kütüphanesi

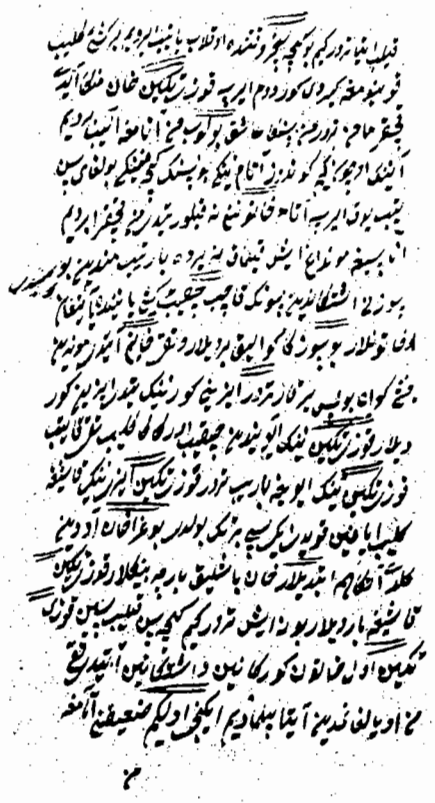
39 a

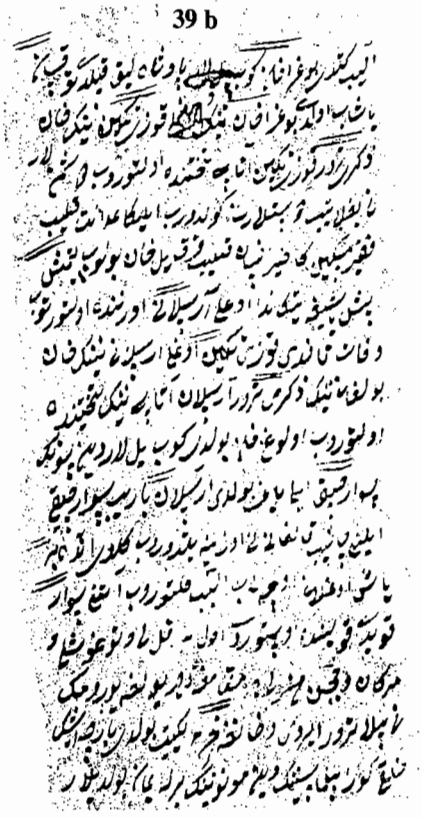
40 a

38 b

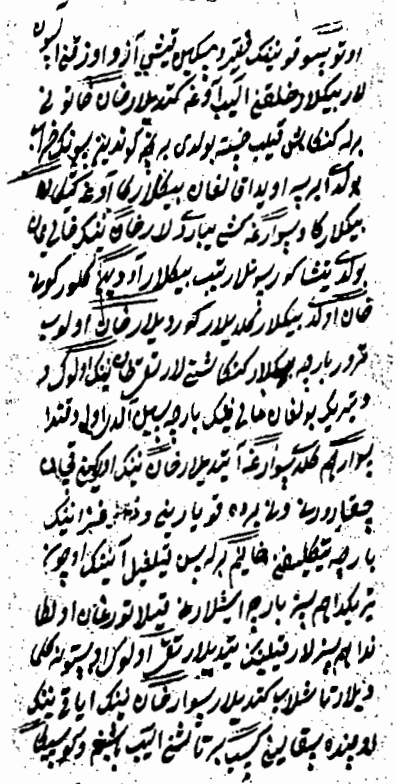

39 b

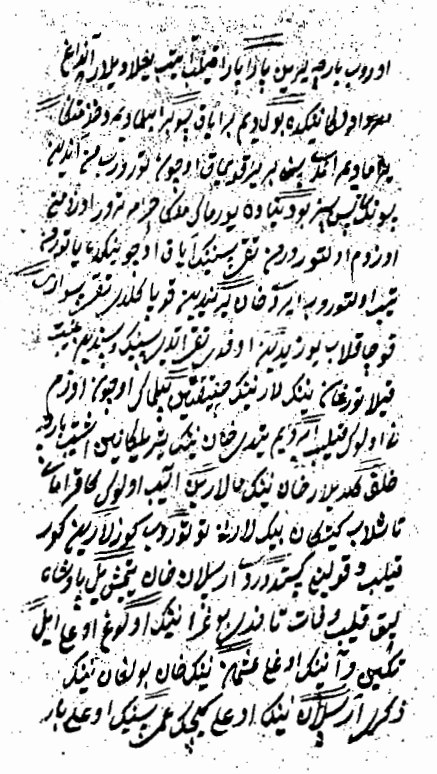

Türk Dilleri Kütüphanesi

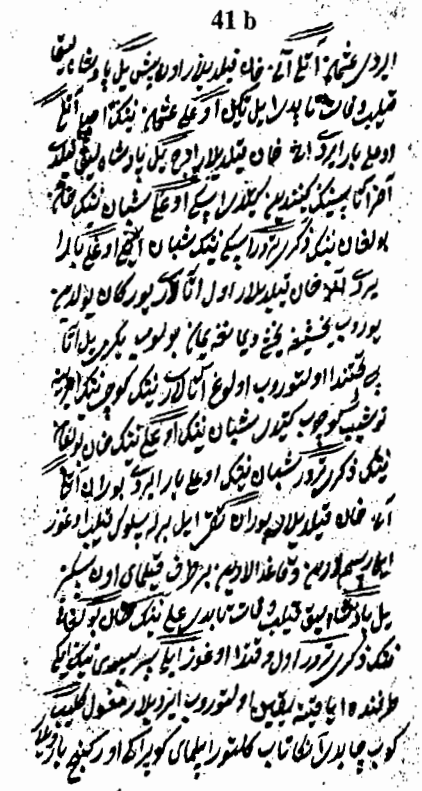
40 b

41 a

41 b

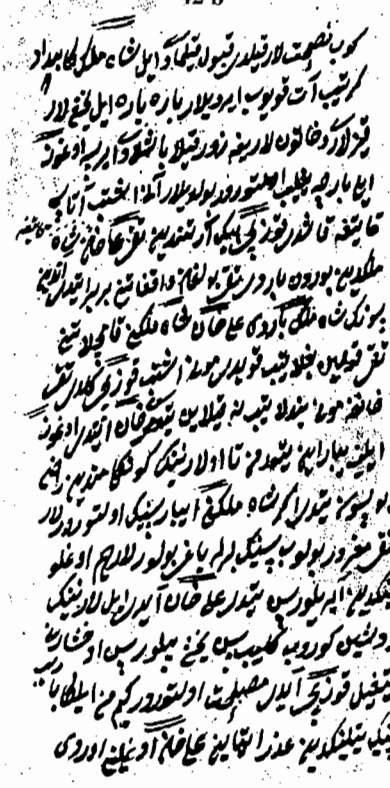

42 a

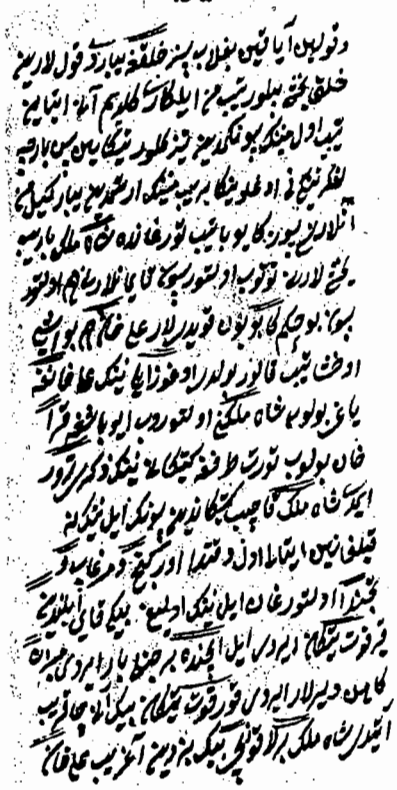

Türk Dilleri Kütüphanesi

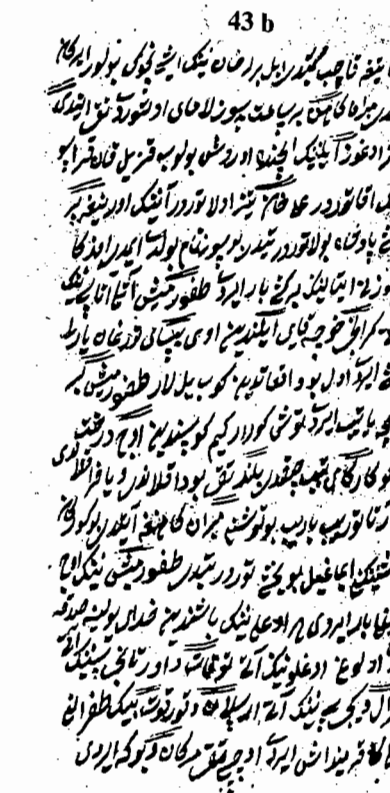
42 b

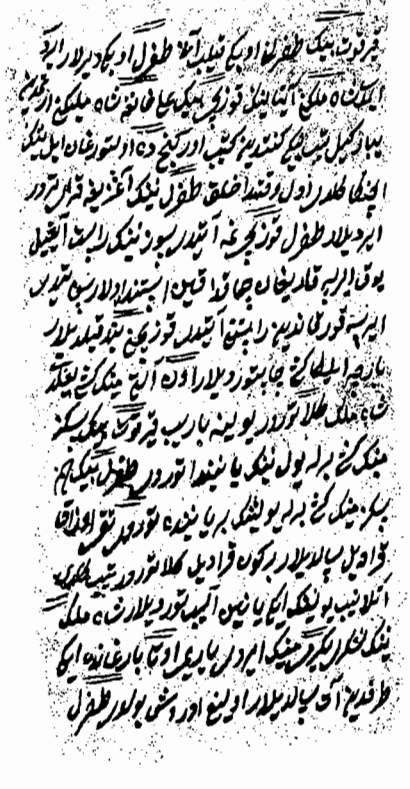
43 a

43 b

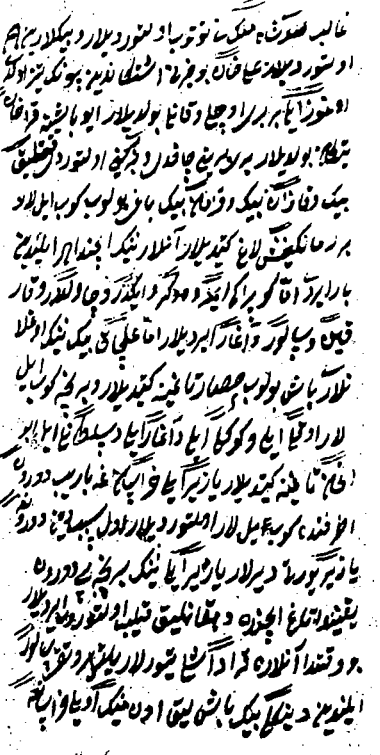

44 a

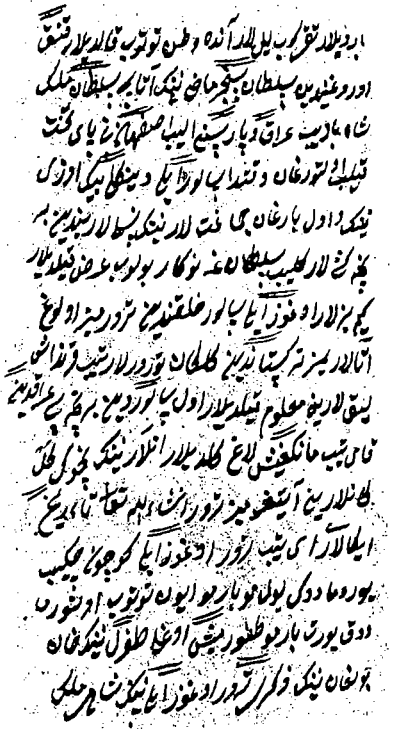

Türk Dilleri Kütüphanesi

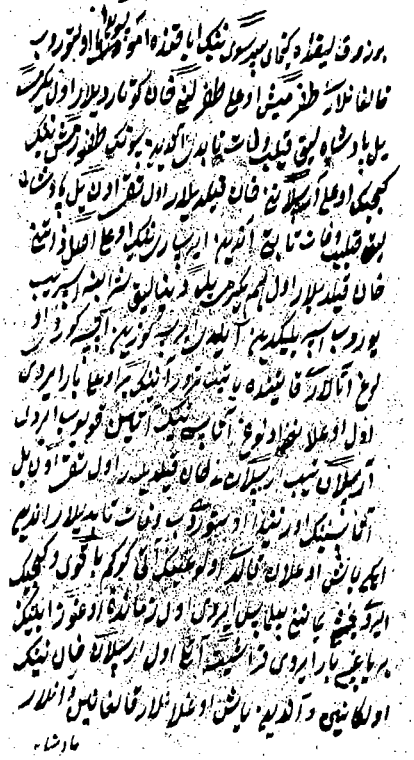
44 b

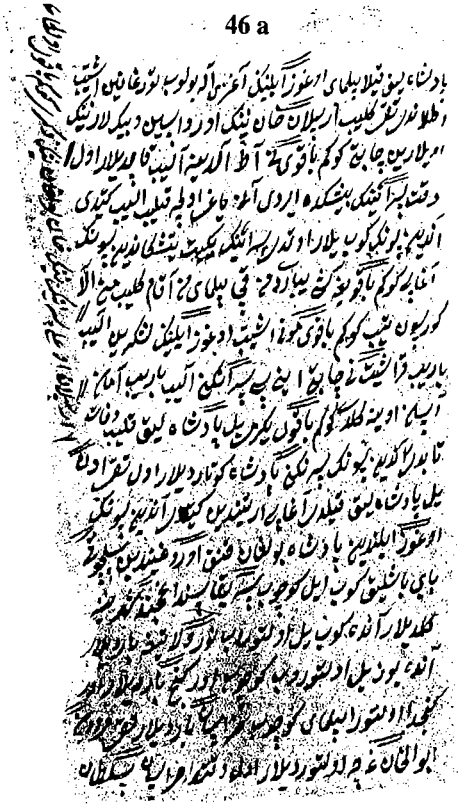
45 a

45 b

46 a

Türk Dilleri Kütüphanesi

46 b

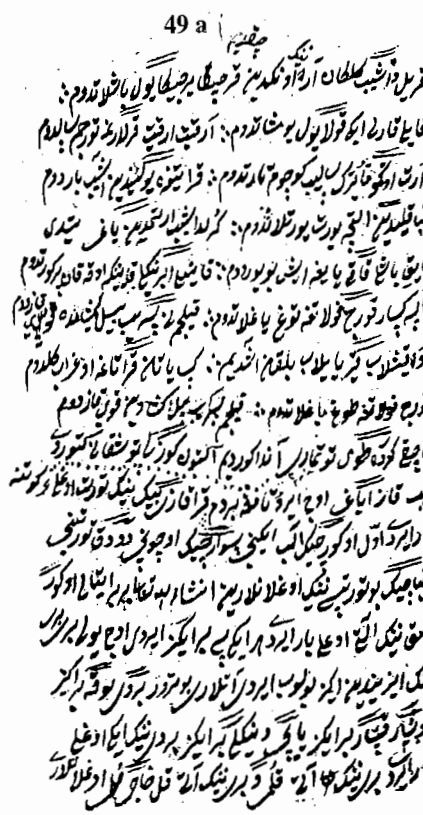
47 a

48 a

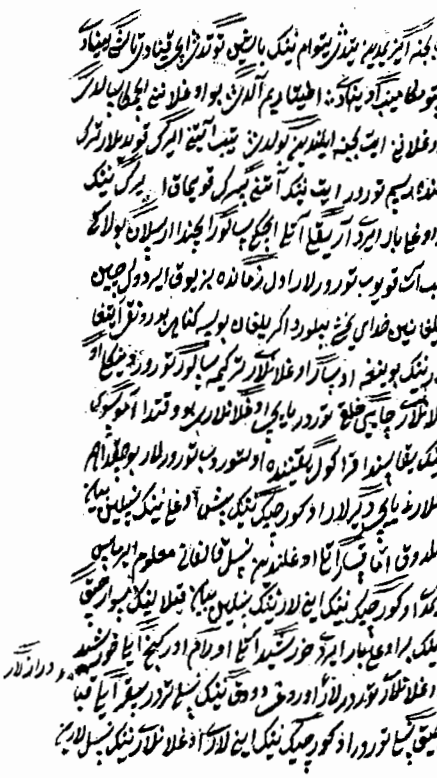
47 b

Türk Dilleri Kütüphanesi

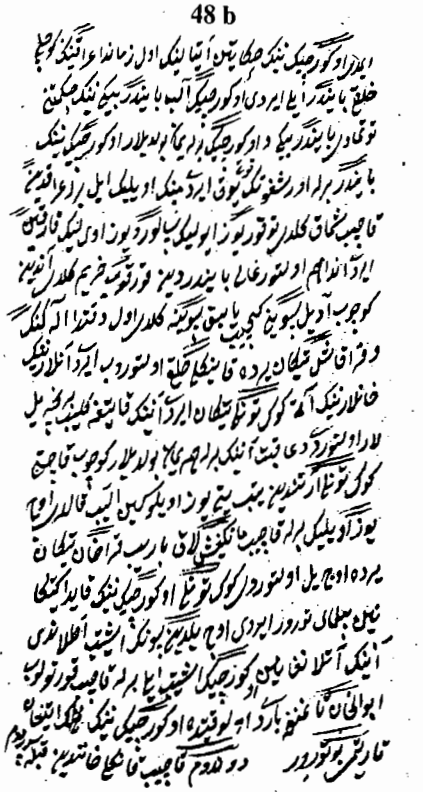
49 a

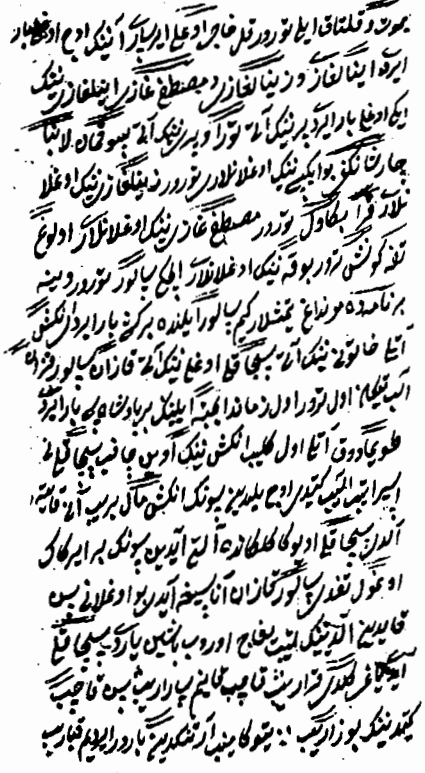
50 a

48 b

49 b

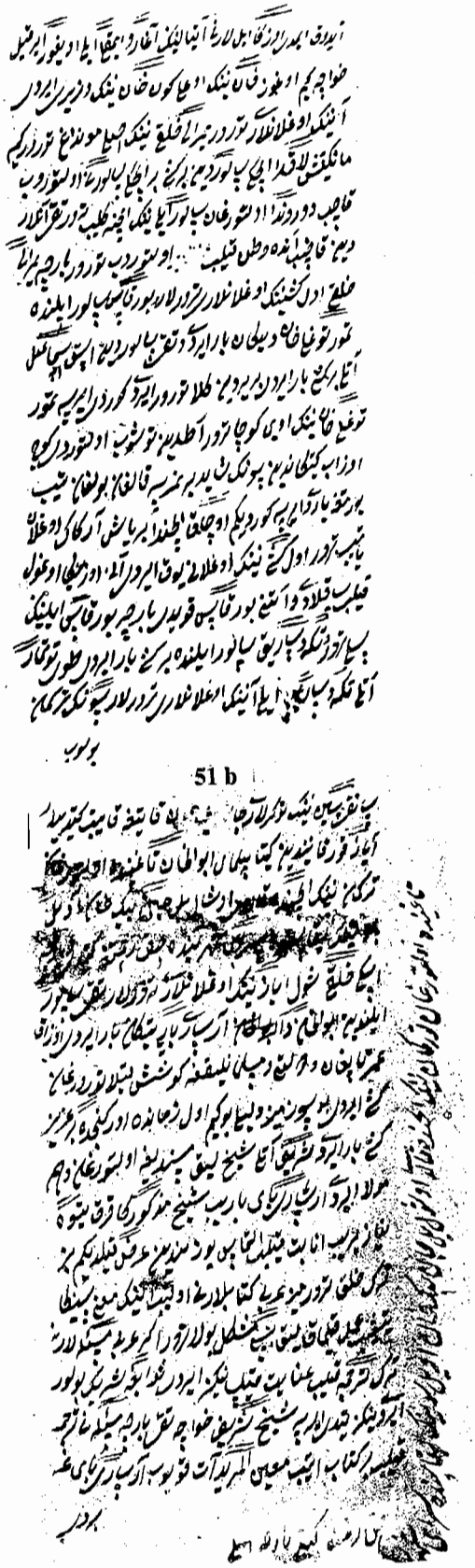
Türk Dilleri Kütüphanesi

50 b

51 a

51 b

52 a

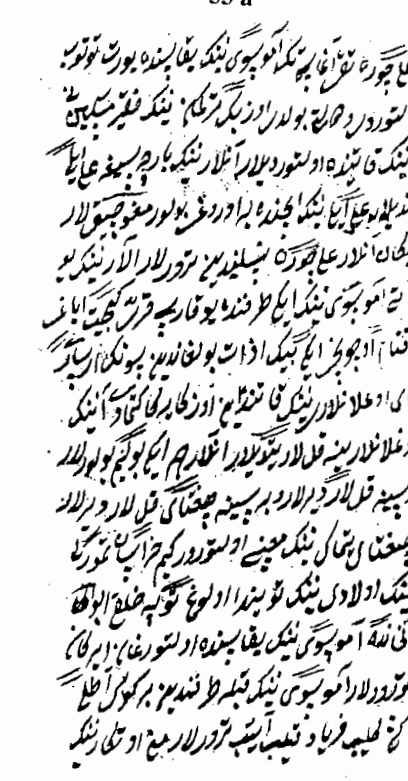

Türk Dilleri Kütüphanesi

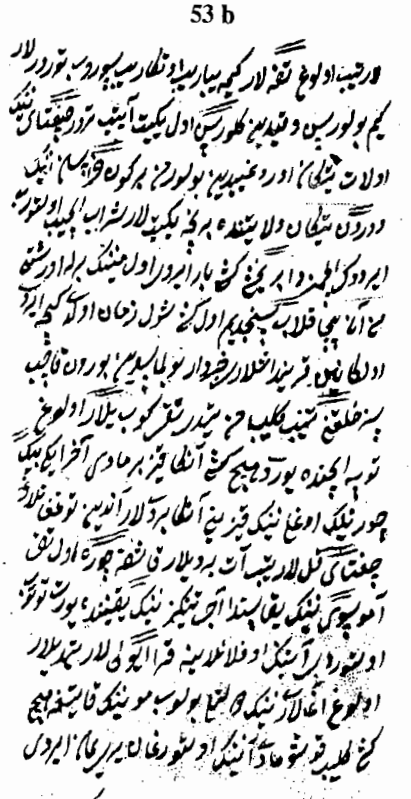
52 b

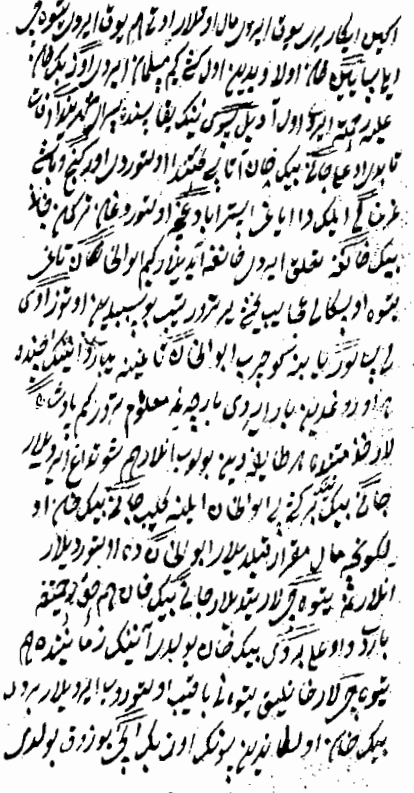
53 a

53 b

54 a

Türk Dilleri Kütüphanesi

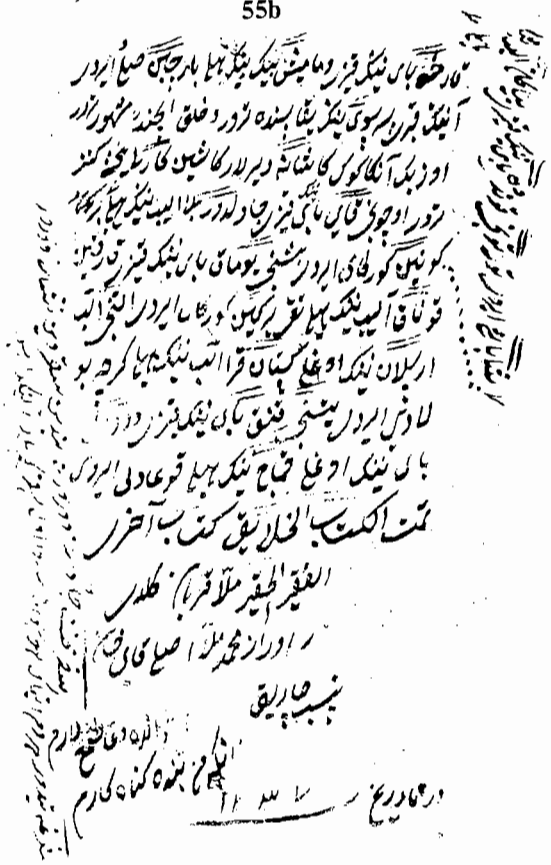
54 b

55 a

55b

Türk Dilleri Kütüphanesi